

მუჭა-მუჭად გატანილი საქართველო

„სად წაიყვან სადაურსა,
სად აღუფსვრი სადით ძირსა“...

შოთა რუსთაველი

„ნუ დავიმარხო ჩემსა მამულში“...

ნიკოლოზ ბარათაშვილი

წ ი ბ ნ ი პ ი რ ვ ე ლ ი

ედვინება ადრე წასული მშვენიერი ყმაწვილის,
გოგონა ბახოჭიძის
ნათელ ხსოვნას

© ლევან სანიკიძე

წ ი ნ ა ბ ჭ ე

„სად წაიყვან სადაურსა, სად აღუფხვრი სადით ძირსა“ — რუსთაველის ეს უკვდავი ლოგოსი იმთავითვე მიანიშნებს წამკითხველს: ამ წიგნის გმირები სწორედ ისინი უნდა იყვნენ, ვისაც კი, სხვადასხვა მიზეზით, თავისი საწუთისოფლო ცხოვრება სამშობლო ქვეყნის გარეთ, უცხო მიწაზე დაუსრულებია და იქვე დაკრძალული, უცხო მიწაზე და მიწებულა.

ასეთი „გაუცხოებული“, თუ უცხოდ „აღფხვრილ-დამიწებული“ შვილი ბევრი ჰყოლია საქართველოს. ვინ რა მიზეზით წაუყვანიათ, თვითონ წასულა თუ გადახვეწილა სამშობლოდან უცხო მხარეში, ვინ რას იქმოჯა საპირადო თუ საქვეყნო საქმედ, ვის რა ღვაწლი და სახელ-დიდება უმრავლებია მისგან დატოვებული სალოცავი სამშობლოსათვის, თუ იმავ უცხო ქვეყნის („დედინაცვალი“) და „უცხო თესლისთვის“, — ვის კიდევ, ნებით თუ უნებლიეთ, რა ვნება და აუგი „უწარმოებია“ მისი „უმაღური საქართველოსთვის“...

და, კვლავაც, ყოველივე უნდა დაიწეროს მხოლოდ სინამდვილის, მხოლოდ სიმართლის აღდგინებით; მაშასადამე, კვლავაც მხოლოდ ჭეშმარიტი ისტორიის მორალური პოსტულატით — *Sine ira et studio* — „გაანჩხლებისა და მიკერძების გარეშე“.

ასე „გაუცხოებულ ქართველთა“ სიმრავლემ წიგნთა სერია მოითხოვა. წინამდებარე პირველმა წიგნმა მე-4—17 საუკუნეები მოიცვა; მომდევნო საუკუნეებს კიდევ ორი ტომი მიეძღვნება...

სამშობლო ქვეყნიდან ძალით მოკვეთილ, თუ თვითმოკვეთილ ქართველს ერთი მუჭა მშობლიური მიწა მიჰქონდა, ყელზე შესკვნილი. და ამ „ტრილოგიის“ მთავარი, ლაიტმოტივური სიმბოლიკაც ეს უნდა იყოს:

რას იწონიდა ასე მუჭა-მუჭად საქართველო-
დან გატანილი საქართველო, განკვეთილ-გაუცხოებული
ქართველისთვის პიროვნულად, თუ თვითონ საქართველოსთვის საერ-
თოდ?!

რას იწონიდა, რას-მეთქი (და არა — რამდენს)?!

და ამის განსჯა და „აწონვა“ იმის კვალობაზე, თუ როგორ მკერდზე
ეკიდა, როგორ გულთან ერთად თრთოდა და, ბოლოს იმ მკერდთან და
გულთან ერთად მიწდებოდა ის განკვეთილი მუჭა-საქართველო...

თბილისი,

1994 წლის 27 სექტემბერი.

ბ ა კ უ რ ი ბ ე რ ი ე ლ ი

იგი დაიბადა...

რომელ წელს?

არავენ იცის: ისტორიამ არ შემოგვინახა.

მხოლოდ საუკუნე დარჩა ცნობილი მისი დაბადებისა — ქრისტეს შობითგან IV საუკუნე.

უფრო „დაზუსტებით“ და „ჩაცეხებით“ შესაძლოა, დაბადებულიყო ნინო განმანათლებლის მობრძანებიდან და ქართლის მოქცევიდან 20 ან 30 წლის შემდგომ.

მცხეთის ტახტზეც ბაქარი უნდა მჯდარიყო, მეორე ქრისტიანი მეფე (IV საუკუნის შუა წლები), შემდგომად მამამისის მირიანისა.

ხოლო ყრმობა მისი, იქნებ, მესამე ქრისტიანი ქართველი გვირგვინოსნის ზეობას (IV საუკუნის 60-იანი წლები) დამთხვეოდა, ჭაბუკობა კი — მომდევნო ხელმწიფის, საურმაგ მეორის მეფობას (IV საუკუნის 70-იანი წლები).

ყოველივე აწ თქმული მხოლოდ უწყარო ვარაუდია, რაკილა ამ ქართველი კაცის ვინაობასა და ცხოვრებაზე ქართულ საისტორიო წყაროებში კრინტიც არსად არაა დაძრული.

რაც თქმულა, მხოლოდ რომაულ-ბიზანტიური წყაროებით და ცნობებით თქმულა.

მერე, თქმულა მრავალმნიშვნელოვნად, მრავლისმეტყველად.

თქმულა, რაკილა ამ ქართველ კაცს სწორედ იქ, საქართველოს გარეთ, უცხო, რომაულ-ბიზანტიურ ნიადაგზე უთქვამს და უმოღვაწნია თავისი დიდი სიტყვით და ღვაწლით.

და, უწოდებდნენ მას რომაულ-ბერძენ-ბიზანტიელნი:

სახელად (nomen) — ბ ა კ უ რ (იქნებ, ქართულად — ბაქარ?!),

ზედასახელად (cognomen) — ი ბ ე რ ი ე ლ ი.

წარმომავლობით, თითქოს, მეფური გვარეულობიდან უნდა ყოფილიყო; არა და — მაღალი ქართულ-იბერიული არისტოკრატიის, „სახეპურო ერისაგანი“ მაინც.

არც ის ჩანს, როდის, რისთვის და რაის მიზეზით წავიდა (თუ გადაიხვეწა) იგი რომაული იმპერიის წიაღში.

თუმცა რომაული იმპერია მაშინ საქართველოსაც თავის საქვეშევრდომო სამყაროდ მიიჩნევდა. უკვე ოთხასი წელიწადი გასულიყო მცხეთაში

რომელითა (გნეუს პომპეუსი) „მოსკლიდან“ და მას შემდეგ ერქვა იბერია—ქართლს „socius et amicus populi Romani“ („მოკავშირე და მეგობარი რომაელი ხალხისა“) — და მას შემდეგ ამ „მოკავშირე-მეგობრული“ უღლის სიმძიმეც და სიმსუბუქეც ისე იცვლებოდა და მერყეობდა, როგორც წყლის ავარდნ-დავარდნა მტკვრის კალაპოტში.

რომი მსოფლიოზე ბატონობას არ იშლიდა, აგერ ექვსასი წელიწადი კიდევაც ბატონობდა, მაგრამ ახლა, მე-4 საუკუნეში უკვე დიდი კრიზისი დასდგომოდა მარსის ნაშიერ-ნაგრამთა და მგლის ნაძუძურთა მსოფლიო მეუფებას.

ატლანტიდან მესოპოტამიამდე გადაჭიმულ ამ უზარმაზარ კოსმოპოლისს ჯერ ისევ „რომის იმპერია“ ერქვა, მაგრამ თვითონ ამ მსოფლიოს მპყრობელ ქალაქს, „მარადიულ რომს“ (Roma aeterna) უკვე სახელისწეროდ კრიჭაში ჩასდგომოდა ახლადშობილი მეორე საიმპერიო სატახტო, „მეორე რომი“, სახელად — „კონსტანტინეპოლის“, სწორედ დიდი კონსტანტინესგან აშენებულ-დაარსებული, ათასწლოვანი ბერძნული კოლონიის, ბიზანტიონის საძირკვლებზე, ევროპა-აზიის გზაკვეთილზე, გინა— „ოქროს ხიდზე“, გინა — „ოქროს ჭიბზე“.

კონსტანტინოპოლი — ქრისტიანულად ნაკურთხი პირველი სატახტო მსოფლიოში.

მის წინარე ნიშანსვეტად — თვითონ კონსტანტინესგან სახელმწიფო რელიგიად ქრისტიანობის გამოცხადება, ანუ სრულიად იმპერიის ქრისტიანად „მოქცევა“.

(და, იმ უამსვე — „მოქცევაი ქართლისაი“)...

მალე მოხდება იმპერიის ორად გაყოფაც — დასავლეთ და აღმოსავლეთ, რომისა და კონსტანტინოპოლის, — ანუ „ბიზანტიის“ — იმპერიებად.

მაგრამ მანამდე, ჯერ კიდევ ერთიანი იმპერიის ტახტზე ზის იმპერატორი კონსტანციუსი, ძე და მემკვიდრე კონსტანტინე დიდისა.

361 წლის აღრიან გაზაფხულზე რომის იმპერატორი კონსტანციუსი სპარსეთის დასალაშქრავად ემზადებოდა.

წინასწრობილად იმპერატორმა ქართლის მეფეს, მირდატ მეხუთეს დიდი ძღვენი გამოუგზავნა კონსტანტინოპოლიდან. ამით მას სურდა, „შმაგად შეომარ“ ქართველთაგან ან დახმარება ემოვნა, ან საშიშროება მაინც არ შექმნოდა სპარსეთს მოლაშქრე მის ლეგიონებს.

მაგრამ კონსტანციუსს აღმოსავლური ლაშქრობა იმპერიის შიგნით ატეხილმა ბრძოლებმა ჩაუშალა. მას დიდი ბრძოლა ელოდა საიმპერატორო ტახტის ახალ მამიებელთან — იულიანესთან. გადამწყვეტ

შეტაკებამდე კონსტანციუსს სიკვდილმა უსწრო და იულიანეც სისხლდა-
ულვრელად ავიდა ტახტზე.

იულიანე იყო დიდად ნიჭიერი და განათლებული ხელმწიფე-იმპერა-
ტორი, თუმცა ქრისტიანობის დიდი მოპულე და მისი მეცნიერული განმ-
ქიქებული. ამისთვის ქრისტიანებმა იულიანეს უწოდეს „განდგომილი“
(„აპოსტატეს“).

იულიანე „განდგომილსაც“ დიდი მეგობრობა და „სიყვარული“ ჰქო-
ნია ქართველებთან.

ისედაც, მაშინ ბევრი ქართველთაგანი ცხოვრობდა კონსტანტინოპოლ-
ში. ისინი აქ სწავლობდნენ, თვითონაც ასწავლიდნენ, მეცნიერებაში მეც-
ნიერობდნენ, პოლიტიკაში პოლიტიკოსობდნენ.

ერთი სიტყვით — „ბიზანტიელი ქართველები“ თავგამოდებით სჭედ-
დნენ ბიზანტიის ისტორიას.

ამ დროს რომ-ბიზანტიის იმპერიაში ძალზე გავრცელებული და
გახმაურებული იყო ფილოსოფია ახალპლატონეთისა („ნეოპლატონიზმი“),
რომელიც გადაჭრით ეწინააღმდეგებოდა და ებრძოდა ქრისტიანიზმს.
თვითონ იმპერატორი იულიანე, რომელიც ქრისტიანობას „მკვდრებისა
და კუბოების რელიგიას“ უწოდებდა, გამოჩენილი ახალპლატონელი გახლ-
დათ.

მაგრამ იულიანეს ხანაში ყველაზე დიდი ფილოსოფოს-ახალპლატო-
ნელი, რიტორი და მასწავლებელი იყო **ლიბანიოსი**.

ლიბანიოსს მრავალი მიმდევარი, მოსწავლე (მათ შორის თვითონ
კეისარ-იმპერატორი იულიანე) და მეგობარი ჰყავდა, მაგრამ მათგან
ყველაზე ახლობელი, საყვარელი და სათაყვანო ყოფილა **ბაკურ იბე-
რიელი** — თვითონ გამოჩენილი ფილოსოფოსი, დიდად დახვეწილი რი-
ტორი და, მასთან, უმამაცესი და უნიჭიერესი სტრატეგოსი.

ლიბანიოსის მრავალ თხზულებათაგან ბევრი სწორედ ბაკურ იბე-
რიელის ნიჭს, ზნეობას, სიმშენიერესა და სიქველეს ეძღვნება.

მაშ, ყური მიაპყარ, კეთილო მკითხველო, ლიბანიოს ბერძენს, რას
მოგვითხრობს იგი ბაკურ ქართველის სადიდებლად:

— უამრავი მეხოტბე ჰყავს ბაკურს: ზოგი მის სამართლიანობას
(„დიკაიოსიუნე“) აქებს, ზოგი ზომიერებასა („სოფროსიუნე“) და თავ-
დაჭერილობას („ეპითიმიონ არხეინ მალლონ“), სხვები მისი სიბრძნით
(„სოფია“) აღტაცებულან, სხვებიც კიდევ საომარ ველზე შემმართებლო-
ბით და საზრიანობით. მაგრამ მე თვითონ, ლიბანიოსს, ბაკურ იბე-
რიელის უამრავ ღირსებათაგან ის მომწონს, რომ იგი გასაოცარი სწო-
რუპოვრობით ფლობს ლოგოსებს (მამასადამე, რიტორიკულ ხელოვნე-
ბას). სწორედ ამისთვის ერთადერთ ბაკურ ქართველს აქვს უფლება, რა
დროსაც სურს შემოვიდეს ჩემთან, ლიბანიოსთან, მომეხვიოს, ლოყები

დამიკოცნოს, მთელი ღამეები ჩემს გვერდით გაატაროს და საყვარელ ლოგოსებზე მესაუბროს.

— შენ, ბაკურ იბერიელი, ხარ სიბრძნის მღელღო („სოფიას ლეიმონ“), ხოლო ჩვენ იმ მღელღოზე აღმოცენებულ სიბრძნის ყვავილებს ვკრეფდით ყოველთვის.

— გაოცებული ვართ შენის ნიჭით!

— უდიდეს სიამოვნებას გვანიჭებს ქებანი შენი საოცარი ნიჭისად-მი!

— შენ, საოცარო ქართველო, არანაკლები ვაუკაცობით მბრძანებლობ საკუთარ ვნებებზე, ვიდრე მბრძანებლობ შენს მეომრებზე!

— საოცარია შენი სიბრძნე არა მარტო აქ — რიტორიკისა და ფილოლოგიის ასპარეზზე, არამედ იქ — საომარ თალღიონზე!

— არასოდეს შენს გმირულ სულს არ მიჰკარებია არავითარი შიში უსაშინელების საფრთხის წინაშეც!

— კაცთაგან ვერავინ შეედრება სწორუპოვარი ბაკურ იბერიელის სულისა და სხეულის ბრწყინვალებას!

კიდევ უფრო გაფართოებულა და განმტკიცებულა საუკუნეთა წინათ გაჩაღებული კულტურული ურთიერთობანი ბერძენთა და ქართველთა შორის. გამოჩენილ ბერძენ-ბიზანტიელ მოაზროვნეებს საქართველო ისეთივე მაღალი განსწავლულობის სამშობლოდ მიაჩნდათ, როგორც რომი და ბიზანტია. აბა, ახლა ყური მივაპყროთ ამნაირ ამბავს:

ლიბანიოს ბერძნისა და ბაკურ ქართველის ურთიერთობათა უამს იმპერიაში ცხოვრობდა, აგრეთვე, დიდად სახელგანსმენილი ფილოლოგოსი, რიტორი და პოლიტიკოსი — თ ე მ ი ს ტ ი ო ს ი. იგი იყო შეილი ასევე განთქმული ფილოლოგოსის — ე ვ გ ე ნ ი ო ს ი ს ა. თემისტოსის მუდამ დიდის პატივისცემით იყო გარემოსილი კონსტანტინოპოლის სასახლის კარზე. გახლდათ სენატორი, პროკონსული, დიპლომატიურ უწყებათა მეთაური და, ბოლოს, თვით კონსტანტინოპოლის პრეფექტი (გინა—ქალაქის თავი). მაგრამ უწინარესად ყოვლისა მას იცნობდნენ ვითარცა დიდ ფილოლოგოსს, არისტოტელესა და პლატონის მიმდევარს (მათ ფილოლოგიათა შერიგებას ცდილობდა), ბრწყინვალე რიტორსა და გრამატიკოსს, მაღალგემოვნებიან ესთეტსა და მაღალსულიერ მორალისტს. ბევრი მოწაფე აღუზარდა თემისტოსის; ბევრი მის წაქეზებით, შუამდგომლობითა და მფარველობით დაუფლებია მეცნიერება-ხელოვნების ნათელ მწვერვალებს. მისი სახლის კარი მუდამ ღია იყო ყველასთვის, ვისაც „მუზათა ტაძარში“ შესვლა და განათვლა მოსწყურებოდა.

და აი, ერთი ყმაწვილი კაცი წერილს სწერს თემისტიოსს: შენი დი-
დი სიკეთისა და მფარველობის წყალობით ბევრი ზიარებულა ფილოსო-
ფიურ მეცნიერებასა და რიტორიკულ ხელოვნებას; ამიტომ ვებედავ და
გთხოვ, მიშუამდგომლო და სასწავლებლად მომაწყო კონსტანტინოპოლის
უმაღლესი ფილოსოფიურ-რიტორიკულ სკოლაშიო.

ხოლო, თემისტიოსი ასე პასუხობს უმაღლესი განათლების მაძიებელ
ყმაწვილს:

— მეცნიერებისა და ხელოვნების დასაუფლებლად აუცილებელი არ
გახლავთ მაინცა და მაინც სატახტო ქალაქში ყოფნა და სწავლა; სხვა-
განაც არის „მუშათა ტაძრები“. თვითონ მე, ჩემო კარგო, ახალგაზრდავ,
კონსტანტინოპოლში როდი მისწავლია. მე მეცნიერება-ხელოვნების ნაყო-
ფნი მოვსწყვიტე ექვსინის პონტის დასალიერს, კოლხეთში, ქალაქ ფა-
სისში, მდინარე ფასისის პირას, სადაც ოდესღაც შეცურდა და დაივანა
ხომალდმა „არგომ“, საბერძნეთიდან კოლხეთს მიმავალი გმირებით
დატვირთულმა. სწორედ იქ გახლავთ დიდი, ბრწყინვალე „მუშათა ტაძა-
რი“, იქ სწავლობდა ჯერ მამაჩემი ევგენიოსი, გამოჩენილი მეცნიერი და
ფილოსოფოსი, მერე მეც იქვე გამგზავნა სასწავლებლად სულკურთხე-
ულმა მამაჩემმა. ალბათ, მიხვდები, რას ნიშნავს რჩევა ერთდროულად
მამისა და ფილოსოფოსისა (ამ შემთხვევაში ხომ ერთმანეთს ერწყმის
უმაღლესი კეთილმოსურნეობა და უმართებულესი საზრიანობა). იქნება
შენ. ან ვინმემ, დაჰგმოს მამაჩემი იმისათვის, რომ მან თავისი განთქმუ-
ლი ფილოსოფია სწორედ იქ შეიძინა — კოლხეთის მუშათა ტაძარში, უფ-
რო მეტად დამგმოთ მე, რომელიც მეცნიერება-ხელოვნებათა საიდუმ-
ლოებას ბავშვობიდანვე ვარ ზიარებული, და ზიარებული არა კონსტან-
ტინოპოლში, არამედ იქვე, ისევ და ისევ ფასისის მუშათა ტაძარში!..

ეს კი აღარ ვიციოთ, როგორ შეისმინა იმ ყმაწვილმა კაცმა დიდი მო-
აზროვნის ეს შესანიშნავი შეგონებანი.

იმპერატორი იულიანე დიდ ფასს სდებდა ქართველებთან კულტურულ
ურთიერთობასაც და პოლიტიკურ კავშირ-მეგობრობასაც.

იგი სპარსეთის წინააღმდეგ დიდ ლაშქრობას ამზადებდა.

ქართულ ჯარს მონაწილეობა უნდა მიეღო სპარსეთის დალაშქერა-
ში.

ლაზეთიდან ერთი ლეგიონი გაეშურა, ვ ე ტ რ ა ნ ი ო ნ ი ს სარდ-
ლობით.

ლაშქრობა დაიწყო 363 წელს.

დასაწყისი წარიმართა დიდი წარმატებებით: იულიანემ გადალახა
ევფრატი და დაიპყრო მთელი ჩრდილოეთი მესოპოტამია.

სპარსეთის სატახტო ქტესიფონი შიშმა მოიცვა.

სპარსთა ხელმწიფემ, შაბურ მეორემ კეისრის კარავში ელჩი აფრინა და ზავი ითხოვა.

იულიანემ, — ვითარცა ერთ დროს ალექსანდრე მაკედონელმა — ზაეზე უარი შეუთვალა მოპირდაპირეს. მას სურდა სპარსელთა მხედრობას გადამწყვეტ ბრძოლაში შეხვედროდა გავგამელას ველზე, სადაც დიდმა მაკედონელმა 694 წლის წინათ (ძვ. წ. 331) გაანადგურა დარიოს III კოდომანის ჯარები.

მაგრამ რომაული ლეგიონების გაწრთვნილობა, ქართველთა თავზე-ხელადებული შემმართველობა და თვითონ იმპერატორის პირადი სიმა-მატე საკმარისი არ აღმოჩნდა ალექსანდრე მაკედონელის ბადალი ხმალ-თაკეთების გასამართავად. შაბურმა დიდძალ მხედრობას მოუყარა თავი ტიგროსის პირას. გამორჩევით საშიში გახდა სპარსულ ცხენოსნობასთან ჭიდილი. რომაელებმა ზურგი აქციეს ბრძოლის ველს. ასირიული მზის მცხუნვარება, საჭმელ-სასმელის უკმარისობა და სპარსელ ცხენოსანთა განუწყვეტელი თავდასხმები აჩანაგებდა რომაულ კოჰორტებს.

ბოლოს, ჩრდილოეთ მესოპოტამიაში, იენისის ერთ პაპანაქება დღეს, იულიანეს დაოსებულმა ლეგიონებმა მიაღწიეს ტყით დაფარულ რომე-ლიდაც მალღობს.

მუხლი ჩაიკრიფეს.

და უეცრად გარს შემოერთყნენ ჩასაფრებული სპარსელები.

იულიანემ არც ამ უმძიმეს ყამს უღალატა ჩვეულ მეომრულ სივაე-კაცეს და სიკვდილს გულგრილად შეება. იგი დაუცხრომლად ურბენდა თანამებრძოლთა რიგებს, ამხნევებდა სულიერად დაცემულთ, აქებდა სუ-ლით გაუტხელთ. ის ყველგან იყო, სადაც კი მისიანებს მისჭირდებო-დათ.

გასაოცარი თავზეხელადებულობით იბრძოდნენ ლაზები.

შორიდან მძლავრად ნატყორცნმა ისარმა ძირს დასცა ლაზთა მამაცი სარდალი ვეტრანიონი.

სიცხით გათანგულ იმპერატორს აბჯარი გაეძრო და ისე შიშვლად, მახვილითა და დროშით ხელში, ამხედრებული ეტევებოდა მტერს...

უცებ მას გვერდში მოხვდა მტრისგან ძალუმად ნატყორცნი სათხელი. კეისარი ცხენიდან გადმოეშვა.

მისმა დაცემამ აღანთო რომაელთა საომარი გზნება.

სასიკვდილოდ დაჭრილი იმპერატორი კვლავ ამხნევებდა თავისიანებს. სპარსელები უკუიქცნენ.

იულიანე კი სავსებით მშვიდად შეხვდა სიკვდილს.

იგი სიკვდილ-სიცოცხლის განსადრეველზეც „არ იშლიდა“ ფილოსო-

ფოსობას: მე ჩემს სიცოცხლეს ვუბრუნებ შემოქმედს, ვითარცა სესხს, რომელსაც კეთილსინდისიერად ვხარჯავდიო.

ქრისტიანები კი გაიძახდნენ, რომ „განდგომილმა ანტიქრისტემ“ უამსა აღსასრულისასა ეს წამოიძახა:

„შენ დამამარცხე, გალილეელო!“

სპარსეთის მეფე შაბურ მეორე ჩრდილოეთისკენ შემობრუნდა.

სომხეთი მას დამორჩილებული და დამონებული ჰყავდა. ახლა ქართლის დასაპყრობად შესდგომოდა სამზადისს.

იღვა 368 წელი.

ქართლის ტახტზე იჯდა მეფე საურმაგ მეორე.

ხოლო კონსტანტინოპოლის ტახტზე — საურმაგის „მოკავშირე და მეგობარი“ იმპერატორი ვალენტი.

მეფე შაბურ მეორე უზარმაზარი მხედრობით შემოესია ქართლს.

ქართველებმა ბრძოლა წააგეს.

რომაელებს „მოკავშირეთათვის“ მოკავშირეობის გაწევა არც გახსენებიათ.

საურმაგმა ტახტი დათმო.

შაბურმა ქართლის ტახტზე დასვა საურმაგის ნათესავი ვარაზ-ბაკური და. ერთგულების საგულეებლად, მისი შვილი მძევლად წაიყვანა ქტესიფონს.

საურმაგს ბრძოლაზე ხელი არ აუღია. იგი რომის კეისართან, ვალენტისთან ჩავიდა და თორმეტი ლეგიონი გამოართვა.

საურმაგი მცხეთას მოადგა რომაული ჯარებით.

ვარაზ-ბაკური პირადად გაეგება მეტოქეს, ნათესავეური სიახლოვე მოაგონა და იბერიის სამეფოს შუაზე გაყოფა შესთავაზა.

საურმაგიც დათანხმდა.

ქართლი, ქართველთა ურთიერთ შეუღეტის გარეშე ორად გაიყო. საზღვრად მტკვარი გამოცხადდა. მდინარის მარჯვენა მხარე საურმაგს ერგო, მარცხენა — ვარაზ-ბაკურს.

ქართლის ამნაირი „სტატუსი“ კონსტანტინოპოლმა მოიწონა, ხოლო ქტესიფონმა დაიწუნა.

შაბური ვალენტის უთვლიდა: იბერიაში ორმეფობა უნდა გაუქმდეს და ერთიანი ტახტი ისევ ვარაზ-ბაკურს უნდა დაუბრუნდესო, მაგრამ რომ-კონსტანტინოპოლის იმპერატორი ცივ უარზე იღვა.

ამასობაში ჩრდილოეთიდან გერმანელ ტომთა იერიშები გამძლავრდა რომის იმპერიის სამანებზე.

377 წელს გერმანელებმა ღუნაი გადალახეს და თრაკიაში შეიჭრნენ. იმპერატორმა ვალენტიმ სახელდახელო ჯარი აფრინა მრავალნაცადი სარდლის, გვარდიის უფროსის, ბ უ ზ მ ი რ ი ბ ე რ ი ე ლ ი ს მეთაურობით.

ქართველი სტრატეგოსი ქალაქ ტიბალტუმთან შეება ბარბაროსთა უზარმაზარ მხედრობას.

ბუზმირ იბერიელის საარაკო სიმამაცემ გააოცა მტერიც და მოყვარეც. მისი ჯარი გერმანელთა ურდომ ალყაში მოაქცია. დიდხანს იბრძოდა ბუზმირი. ბევრი გერმანელი დააწვინა და დაამიწა მისმა მახვილმა.

თვითონ კი იღვა და იბრძოდა მტრის იარაღისგან შეულწეველი. გერმანელები შორიდან უშენდნენ ისრისა და ხელშუბის მერეხს. ბოლოს, სისხლდაცლილი და ჯანგავარდნილი დაეცა ქართველი სარდალი.

ამის შემდგომ გერმანელები უფრო შემტევად მოითხოვდნენ კეისარ ვალენტისგან იმპერიის საზღვრებში დასახლებას და სამაგიეროდ სამხედრო სამსახურისა და ქვეშევრდომობის პირობას სდებდნენ.

ვალენტი გაბრიყვდა და ნახევარი მილიონი გერმანელი ღუნაის სამხრეთით გადაატარა.

საბედისწერო შეტაკება გარდუვალი შეიქნა.

ბრძოლა მოხდა ქალაქ ადრიანოპოლთან, 378 წლის 9 აგვისტოს.

გერმანელთა ლაშქარს სარდლობდა მამაცი და ნიჭიერი ფრიდიგერნი, რომაულ-ბიზანტიურ არმიებს სათავეში ჩასდგომოდა თვითონ იმპერატორი ვალენტი.

სათადარიგო ჯარებს სარდლობდა ბაკურ იბერიელი.

ომის ღმერთი რომაელებს შემოსწყრომოდა: გერმანელთა და სარმატთა მრავალრიცხოვანმა კავალერიამ ბრძოლის დასაწყისშივე გაანადგურა ვალენტის ცხენოსნები. ფლანგებიდან გაშიშვლებული ლეგიონები ყოველის მხრით ისრების, შუბებისა და სათხედების სეტყვაში მოექცნენ.

ბაკურ იბერიელმაც მარცხენა ფრთიდან ამაოდ დასძრა მარქაფი ჯარი.

რომაული ჯარები სრულიად ამოწყდნენ.

ბრძოლაში დაიდუპა ორმოცამდე სარდალი.

მოკლულთა შორის იყო თვითონ იმპერატორი ვალენტი.

მცირერიცხოვან გადაარჩენილთა რაზმები სრული ამოწყვეტისგან ძლივს დაიხსნა ბაკურ იბერიელმა.

გერმანელთა მხედრობა კონსტანტინოპოლს მიაყენა ფრიდიგერნმა.

ბაკურ იბერიელი სახელდახელოდ შეყრილი ახალი ლაშქრით დაუხედა ქალაქის მთავარ კარიბჭესთან.

კარგა ხანს უცქირა გერმანელმა ქართველს შორიდან.

ბოლოს ცხენი შეაბრუნა და ბოლმიანად ჩაილაპარაკა:

„მე შიშველ კედლებს არ ვებრძვი!“

(სტავარი მაინც ის იყო, რომ იმ „შიშველ კედელთა“ წინ „შეუღწეველ კედლად“ ქართველი სარდლის მკერდი მოჩანდა).

გერმანელები კონსტანტინოპოლს გაშორდნენ.

ადრიანოპოლთან დატრიალებული ტრაგედია ლიბანიოსის სამგლოვიარო სიტყვით დასრულდა.

ლიბანიოსი ისევე დიდი სიყვარულით და თაყვანისცემით იხსენიებდა ბაკურ იბერიელს, ლოგოსის დიდოსტატსა და საომარ ველთა უპირველეს გმირს.

მაგრამ კონსტანტინოპოლის სასახლის კარი გერმანელებთან ომის წაგებას ბაკურ იბერიელს აბრალებდა. ქართველმა სარდალმა უდროოდროს შეუტია და საქმეც ამან გააფუჭაო.

რა გაეწყობოდა! უცხოობაში მყოფ ქართველებს იღბლად მოსდგამდათ: თუ გაიმარჯვებდნენ, მადლობის მთქმელი არავინ იყო, ხოლო თუ მარცხი იქნებოდა, მაშინვე მარცხიან ხელს ქართველებს შეახოცდნენ...

ვალენტის დაღუპვით სპარსეთის მეფემ ვერ ისარგებლა და საქართველოს საქმეებში ვერ ჩაერია, რადგან, ჯერ ერთი — კონსტანტინოპოლის ტახტზე ძლიერი ხელმწიფე დაჯდა, მეორეც — თვითონ შაბურ მეორე სულ მალე მოკვდა.

კონსტანტინოპოლის ახალი კეისარი იყო თეოდოსი პირველი, წარმოშობით ესპანელი, ნიჭიერი, მამაცი და ძლიერი ნების გვირგვინოსანი. ეს იყო რომის უკანასკნელი დიდი იმპერატორი.

ხოლო სპარსეთში სუსტი მეფენი მიჰყვნენ ზედიზედ — არდაშირ მეორე და შაბურ მესამე. ორივე შეთქმულებმა მოკლეს.

ქართველებსა და კონსტანტინოპოლს შორის უფრო განმტკიცდა მეგობრობა და სიახლოვე.

ამ მეგობრობისთვის ხელი არ შეუშლია არც იმას, რომ სწორედ თეოდოსის გამეფების უამს ჭანების ქართულმა ტომმა მორიგი მათხარი ლაშქრობა მოაწყო კაპადოკიაში, ჯლიკიაში და სირიაში.

თეოდოსის დროს კვლავაც უფროვე აბრწყინდა ვარსკვლავი ბაკურ იბერიელისა.

392 წელს დასავლეთ რომის იმპერია ხელთ იგდო ევგენიოსმა — რიტორმა და კვესტორმა, დიდად ნიჭიერმა და განსწავლულმა კაცმა. ევგენიოსმა თეოდოსის საჩუქრები გამოუგზავნა და დასავლეთის იმპერატორობაზე დასტური სთხოვა. თეოდოსიმ არაფერი არ უპასუხა. ეს უკვე ომის ნიშანი იყო და დაიწყო კიდეც.

ბრძოლა გაიმართა 394 წელს, ჩრდილოეთ იტალიაში, ქალაქ აქვი-
ლესთან.

საშინელი ხოცვა-ჟლეტა გაჩაღდა.

თეოდოსის სარდალთაგან საკვირველი თავზეხელაღებულობით იბრ-
ძოლა ბაკურ იბერიელი.

ლამემ გაპყარა მოპირდაპირენი. მეორე დღეს ისევ ეკვეთნენ ერთი-
მეორეს. მძლავრი ქარბორბალაც ამოვარდა. დიდის მხნეობით იბრძოდ-
ნენ თეოდოსის მეომრები.

მაგრამ მაინც გამორჩეული იყო ბაკურ იბერიელი — „კაცი ყოვლად
ღირსეული როგორც რწმენითა და სათნოებით, ისე სულერი და ხორ-
ციელი სიმშვენიერით; ვინც კი მის ახლო მოხვედბოდა, ზოგს შუბის
ბგერებით დაანარცხებდა, ზოგს ისრით განგმირავდა, ზოგსაც მახვი-
ლით გააპობდა. მან გაარღვია მის წინ მჭიდროდ შეკრულ-შეერთებული
მტრის წყებანი, მისგანვე შემდრკალ და უკუქცეულ მოპირდაპირის
შუაგულში შეიჭრა, დახერგილ გვაშებს ზედ გადაევლო და თვითონ
უზურპატორს გულდაგულ მიეჭრა“.

მახვილი მოიქნია ევგენიოსმა.

მახვილითვე ჩაუჭრა ბაკურ იბერიელმა. ხელდახელ ებგერა და ცხე-
ნიდან დაითრია.

მისი მეომრებიც წამოეშველნენ, ევგენიოსს ხელები შეუკრეს და წინ
გაიგდეს.

დამარცხებულებმა წინააღმდეგობა შეწყვიტეს და ფრანკი ბელადის,
არბოგასტის მეთაურობით, მახლობელ მთებს შეეხიზნენ. მალე არბო-
გასტმა მახვილი დაიკრა გულში.

შებოჭილი ევგენიოსი ბაკურ იბერიელმა თეოდოსის წარუდგინა.

ევგენიოსი იმპერატორის წინ მუხლებზე დაეცა.

მაშინვე კარისკაცებმა მახვილები გაიძრეს და დაჩოქილი კაცი აპკუ-
წეს.

ბაკური შეაძრწუნა და აღაშფოთა მონური სულის მქონე ადამიანთა
ასეთმა მხეცობამ.

ამის შემდგომ ბაკურ იბერიელი კეისარმა თეოდოსიმ პალესტინაში
მდგარი ლეგიონების მთავარსარდალად განაწესა.

შესაძლოა, აქ — პალესტინაში აღესრულა სიცოცხლე ბაკურ იბე-
რიელისა, მაშინდელ მსოფლიოში სახელგანსმენილი რიტორი-ფილოსო-
ფოსისა, უბრძენესი პოლიტიკოსისა, უმამაცესი ჯარისკაცისა და მხედართ-
მთავრისა.

შესაძლოა, სწორედ ამ ბაკურის სახელი იხსენიებოდეს და იგულისხ-
მებოდეს მეხუთე საუკუნის იმ ქართულ წარწერაში რომ აღმოჩნდა იე-
რუსალიმის ახლოს, პეტრე იბერიელისა და იოანე ლაზის მიერ აშენე-
ბულ მონასტერში...

კვლავ ვიმეორებთ: არავინ იცის მისი ყრმობისა და ჭაბუკობისა; საი-
დან იყო — იბერია-ქართლის რომელ კუთხიდან, ან რომელ ოჯახიდან.

არც ის ვიცით, რა სურვილებით თუ იძულებით დაეტოვებინა მშო-
ბელი მხარე, საქართველო — შუბლი დედამიწისა, სანაცვლოდ „დედამი-
წის ჭიპისა“.

ვიცით მხოლოდ, რომ იყო ქართველი,

იყო „სიბრძნის მდელა“,

იყო „უცხო თესლთა“ ისტორიის მჭედელი,

და — უცხო მიწაში დამიწებული.

პეტრე იბერიელი

ცხონებული პეტრეს სამშობლო იყო სახელოვანი ქვეყანა იბერიელებისა, რომლებიც მზის აღმოსავლეთან ცხოვრობენ.

იოანე რუფუსი.

უფალმა მას უწოდა პეტრე, ესე იგი კლდე; ამიტომ უთხრა მან: და მე გეტყვი შენ, რამეთუ შენ ხარ კლდე, და ამას კლდესა ზედა აღვაშენო ეკლესიაი ჩემი, და ბჭენი ჯოჯოხეთისანი ვერ ერეოდინ მას. და მივცნე შენ კლიტენი სასუფეველისა ცათისანი, და რომელი შეპკრა ქუეყანასა ზედა, კრულ იყოს იგი ცათა შინა; და რომელი განაჰსნას ქუეყანასა ზედა, ხსნილ იყოს იგი ცათა შინა.

იოანე რუფუსთან:

მათე, 16, 18—19.

იგი დაიბადა... ქრისტეს შობითგან V საუკუნის დამდეგს.
დაიბადა უფლისწულად — ძე ქართლის მეფე ბუზმარისა.
სახელი ახლადშობილისა — ჯერჯერობით (!) მ უ რ ვ ა ნ ო ს.

მაშ, მცხეთის ტახტზე იჯდა ბუზმარი.

კონსტანტინოპოლის ტახტზე — თეოდოსი მეორე.

ქტესიფონის ტახტზე — იეზდიგერდ პირველი.

იმპერატორი თეოდოსი მეორე ოცი წლისა შექმნილიყო. დამ — პულ-ხერიამ, იგი დააქორწინა ათენელი ფილოსოფოსის, ლეონტის ასულზე, ლამაზ ათენაიდაზე, რომელმაც ნათლობის შემდგომ მიიღო სახელი ევ-დოკია.

სხეულებრივი სიმშვენიერის გარდა, ევდოკია იყო დიდად განათლებული, ნიჭიერი, და პოეტურ „ცდუნებას“ აყოლილი ქალი.

იმპერატორი კი მხოლოდ ლოცვაში, კალიგრაფიასა და ნადირობაში „იჩენდა ნიჭიერებას“.

ამიტომ, რაკი გონებამცირე იმპერატორს მეტი საშველი არ ჰქონდა— „აბეზარი“ საქვეყნო-სახელმწიფო საქმენი ისევ ჭკვიანი ქალებისთვის უნდა მიენდო.

ველოკია და პულხერია ადგენდნენ სახელმწიფო საბუთებს, ხოლო თეოდოსი წაუჯივრებდად ურთავდა მათ თავის სანაქებო „ლამაზ ხელწერას“.

ამ ორი გონიერი ქალის მეოხებით მოხერხდა სწორედ მაშინ ძველი, მეგობრული ურთიერთობის განახლება საქართველოსთან.

მაგრამ არ ისვენებდა სპარსეთი. მეფე იეზდიგერდ პირველი შეშფოთებული იყო ქართველთა და რომაელ-ბიზანტიელთა კავშირ-მეგობრობით. იგი მცხეთაში ელჩობას ელჩობაზე აგზავნიდა და დაქინებით მოთხოვდა ბიზანტიასთან ურთიერთობის გაწყვეტასა და სპარსეთთან მეგობრობის გაბმას. არა და, სპარსეთის ხელმწიფე დიდი ომით იმუქრებოდა.

ბუზმარი ორ ცეცხლშუა იწვოდა. არც ბიზანტიასთან ურთიერთობის დათმობა შეეძლო, არც სპარსეთთან სახიფათო ომის გაჩაღება სურდა. ორივე მხარეს ერთგულებას ჰპირდებოდა, მაგრამ რაკი რომსა და სპარსეთს შორის ომი მძვინვარებდა, ორივე მხარისადმი ერთგულების აღთქმა ორივე მხარისათვის საეჭვო და არასანდო ჩანდა.

განსაკუთრებით მძლავრობდა იეზდიგერდი. ერთ დღეს მან ბუზმარს გადაჭრით შემოუთვალა: თუ მართლა სპარსეთის მეგობრობა გსურს, მძველად შენი შვილი გამომიგზავნეო.

მაშ, მძველად ითხოვდნენ მურვანოსს, ქართველ უფლისწულს, რომელსაც უკვე, ყრმობითვე, ყურადღება მიეპყრო ნიჭით, ცოდნისა და სწავლულობის დიდი სიყვარულით. სწორედ ყრმობაშივე — „ვიტარ მიეცა სასწავლოდ, მცირედთა ჟამთა დაისწავლა ყოველივე წერილი, და გულისხმის-ყოფით აღმოიკითხავნ და იწურთონ დღე და ღამე: რამეთუ ფრთხილ იყო და მახვილ გონებითა, და მადლი ღვთისა იყო მას ზედა“.

ბუზმარ მეფე სპარსეთთან შერიგებას არ აპირებდა და შვილი მთებში გახიზნა და გადამალა.

თავის მხრივ, კონსტანტინოპოლის სასახლის კარიც ძალიან შეუშფოთებდა ქართლისადმი სპარსთა მიმძლავრებას: ვაი თუ ბუზმარ მეფე ბოლოს და ბოლოს გატყდეს და ბრწყინვალე მეომრული ძალა, ქართველთა ჯარი სპარსთა ბანაკში აღმოჩნდესო. ამიტომ იმპერატორმა თეოდოსიმაც აფრინა ეჯიზნი მცხეთაში და ბუზმარს შეუთვალა, შენი შვილი მე გამომიგზავნე კონსტანტინოპოლშიო.

ამის შემდგომ მცხეთაში ელჩობა ელჩობას მოსდევდა — თუ ქტესი-ფონიჯან, თუ კონსტანტინოპოლიდან.

ბოლოს, რაკი საშველი აღარ იყო, ქართულმა სამეფო კარმა გადაწყვიტა მურვანოსი ისევ ერთმორწმუნე ბიზანტიის კარზე გაეგზავნა.

თორნეტი წლის მურვანოსი კონსტანტინოპოლის სასახლეში მიიყვანეს. იმპერატორი თეოდოსი და დედოფალი ევდოკია დიდი პატივით შეხვდნენ ქართველ უფლისწულს, მკერდში ჩაიკრეს, ამბორჰყვეს და მოუალერეს. მურვანოს შეეძლო თავი ეგრძნო, ვითარცა კონსტანტინოპოლის გვირგვინოსანთა შვილსა და ტახტის მემკვიდრეს.

საქრისტიანოს შუაგულში ცხოვრებამ უფრორე აღამალა მურვანოსის სულიერი „მოდვაჟეობა: მარხვა ფრიადი, მღვიძარება უზომო, ლოცვა დაუცხრომელი, გლახაკთ-მოწყალება, სიმშვიდე, სიყვარული, სახიერება, მოთმინება და ყოველნივე ნაყოფნი სულისანი“. სასახლის კარზე ყველას უკვირდა მისი საოცარი ნიჭიერება. ძალიან სწრაფად, სრულყოფილად დაეუფლა ბერძნულსა და ასირიულ ენებს. ბადალი არ მოეპოვებოდა ფალსოფიისა და თეოლოგიის განსწავლულობასა და განსჯაში, არცა სააქიმო-სამედიცინო ცოდნასა და ოსტატობაში.

მხოლოდ ერთ რამეში გამოიჩინა დიდი „სისუსტე“ ქართველმა უფლისწულმა: არ იქნა და არ შეიგუა კონსტანტინოპოლის „მოდური“ ფრივოლური ცხოვრება, უხამსი ეროტიკა, ვულგარული ბოჰემა, თავაწყვეტილი ბაჟენაღია, მასთან — მზაკვრობა, მლიქვნელობა, კბილ-მამამებლობა, გულბოროტობა, სიყალბე და ქვეგამხედვარობა. ვერ შერიგებოდა, რომ ქრისტიანული სამყაროს შუაგულში სულ სხვადასხვა და ერთნეორის გამომრიცხველნი იყვნენ „ლოგოს“ (სიტყვა) და „ერგოს“ (საქმე).

დადოდა კონსტანტინოპოლის სრა-სასახლეებში, ტაძრებსა და ქუჩაბანდებში ქართველი უფლისწული, რომელსაც საუფლისწულო ტანსაცმლის შიგნით თხის ბალნიანი ტყავი ემოსა.

ტანი ძალე აიყარა, ტანად სოსანი გახდა, მაგრამ ფრიად გამხდარი და ფერგატრცენილი დარჩა. მიწის ფერი ედო და ზეცის სინატიფე. სსეულით მიწაზე დააბიჯებდა და სულით ზეცის მიღმა ილტვოდა.

ერთხელ, მისთვის ჩვეული ღამისთევის ჟამს, როცა კანდელში ზეთი დაიშრიტა, მსახურა იხმო და ზეთის მოღება უბრძანა. მსახურმაც განაძლიერა კანდელი. მერე კი, როცა ნურვანოსის საწყალობელ ფლასურ სამოსელსა და ნამარხულეე სასხეს შეხედა, ნაღვლიანი გესლით ეს უთხრა: „მეფის ძე ხარ და არა გსურის სამეფოთათვის, და ვითარცა მონაზონი იყოფები ნშიერი კვირიაკით კვირიაკემდე“.

ამ სიტყვებთან ერთად ერთი მსგეფსი გაატარა მურვანოსმა თავის სენაკში. შვიდი დღე-ღამე იდგა დაყუდებულ ლოცვად და მარხვად. შვიდი დღე-ღამე ხედავდა და ესაუბრებოდა ქრისტეს ზმანებას.

ჩვენ არ ვიცით, რა სიყვარულით უყვარდა პირმშვენიერ დედოფალს ქართველი ხელმწიფისშვილი, მაგრამ კონსტანტინოპოლში ყველამ იცოდა, რომ ევდოკიას ქვეყნად არვინ ჰყვარებია ისე ძლიერად, როგორც უყვარდა მურვანოსი, ძე ბუზმარ ქართველთა მეფისა.

შეიძლება, თვითონ კეისარ თეოდოსი მეორეს მხოლოდ საქართველოს ტახტის სააღერსოდ სჭირდებოდა სიყვარული ქართველი უფლისწულისა, მაგრამ ქვეყანამ ისიც იცოდა, რომ კეისარ-იმპერატორი არცერთ ახლობელს არ ეპყრობოდა ისე ალერსით, როგორც მურვანოსს, ძესა ბუზმარ ქართველთა მეფისასა.

კონსტანტინოპოლის ტახტზე მეოცნებე უამრავ „მემკვიდრეთაგან“ ტახტთან ყველაზე ახლოს იდგა ის, ვინც სწორედ ტახტზე არ ოცნებობდა, და ესეც იყო ქართველი უფლისწული, მე ბუზმარ ქართველთა მეფისა.

კეისრის უახლოეს და უერთგულეს კარისკაცთა შორის კიდევ იყო ერთი ქართველი კაცი — მირდატ ლაზი, „შემკული ღვთისმომიშობით და მორჩილობით, ზნეობით, რწმენით და თავმდაბლობით“.

მირდატ ლაზი მურვანოსის ნათლია იყო.

ორი ქართველი — ლაზი და იბერიელი — ყველაზე ახლოს იდგნენ კეისრის ტახტთან, მაგრამ არცერთ მათგანს, გასაოცრად იმა ქვეყნისა, არ სურდა არც ტახტ-გვირგვინი, არც სხვა რაიმე ამოებით აღსავსე სიამენი მიწიერ-ამქვეყნიურნი.

ერთ დღეს მირდატი და მურვანოსი შეითქვენ და კონსტანტინოპოლიდან — ამ „გაროსკაპებული ბაბილონიდან“ — გაქცევა და იერუსალიმად წასვლა გადაწყვიტეს. კეისარმა თეოდოსიმ ეს შეიტყო, მურვანოსი დაიბარა და დიდხანს უჩიჩინა, როგორმე კონსტანტინოპოლიდან წასვლაზე ხელი აეღო. მას ეშინოდა, ვაითუ უფლისწულს რამე დაუშავდეს და ქართველთა სამეფო სასახლე მეგობრობის ნაცვლად მტრად გადავიქცოდო. მერე მცველნი დაუდგინა ორივეს, ლაზსაც და იბერიელსაც.

მაგრამ მაინც გაიპარნენ. ღამით, იღუმაღ, ოქროს რქისა და ბოსფორის შესაყარში ნაღვი მოიპელთეს, ჩასხდნენ და თავი მისცეს ზღვასა და წყვიდადს. პროპონტიდაში (მარმარილოს ზღვა) გავიდნენ. რამდენიმე დღე-ღამე ებრძოდნენ ზღვას. გააღწიეს. აზიის ნიწაზე შედგეს ფეხი. რომელიღაც მცირე ქალაქად მივიდნენ. იქ უცხოურობით ეჭვი აღუძრეს ადგილობრივ ფილისტერებს. ამათაც ლტოლველნი შეიპყრეს და დილეგში ჩაპყარეს. „სუეტი ნათლისა მაინც წინაუძლოდათ მათ“. იმ ღამით „იქმნა ძვრა და მეხის ტეხა, და ელვა ფრიადი“. პანიკით მოცულ ქალაქს ტყვეებისათვის აღარ ცხელოდა და ამათაც თავს უშველეს.

ბოლოს, როგორც იქნა, კვლავ მრავალი ჭირთა ძლევის შემდეგ, ჩააღწიეს „წმიდა ქალაქად“ — იერუსალიმში.

მათი პირველი მასპინძელი შეიქნა ვიდაც ბერი, სახელად პინინოს, რომელიც სამეფო გვარეულობისა ყოფილა, მერე ტახტსა და გვირგვინზე ზრუნვა მიუტოვებია, მეუღლესთან ერთად იერუსალიმს ჩამოსულა, თვი-

თონ ბერად აღკვეცილა, ცოლი მონაზვნად, და ორივეს ცალ-ცალკე ტაძრებიც აუშენებიათ.

რამდენიმე დღე პინინოსის სავანეში დაჰყევს ქართველებმა. მერე წავიდნენ, ეწვივნენ და თაყვანი სცეს ქრისტეს საფლავს. აქედან ზეთისხილის (ელეონის) მთის მონასტერში მივიდნენ და წარუდგნენ წინამძღვვარ გერონტიოსს, რომელიც ცნობილი გამხდარიყო ქრისტესათვის ცრემლთა ღვრის განსაკუთრებული სიუხვით. და ამა ცრემლის მათხევარი გერონტიოსის ხელდასხმით აღიკვეცნენ ბერად ქართველნი.

აღიკვეცნენ და ახალი სახელებით მოინათლნენ:

მირდატს დაერქვა იოანე.

მურვანოსს — პეტრე.

სამარაღვამო ისტორიაშიც დაივანეს ამ სახელებით: პეტრე იბერიელი ანუ პეტრე ქართველი და იოანე ლაზი ანუ იოანე ქართველი.

და იწყება პეტრე იბერიელისა და იოანე ლაზის მრავალმხრივი და დაუცხრომელი მოღვაწეობა. მათი „ღუაწლი და შრომანი გამოუთქმელ არიან“.

ჯერ, აღაშენეს მონასტერი თვით იერუსალიმში, სიონის ეკლესიის ჩრდილოეთ მხარეს, დავითის კოშკთან. მშენებლობის დროს ვიღაც ადგილობრივმა სამღვდელომ, რომელსაც იმავე ადგილზე რალაც შენობის აშენება სდომებია, ჩხუბი აუტეხა ქართველებს. პეტრეს ხმა არ ამოუღია, ისე შევიდა სენაკში. ხოლო, იოანე, რომელიც „თავმდაბლობაში მოსეს ჰგავდა“, მოჩხუბარს მშვიდად არწმუნებდა მის უსამართლო ყიამყრალობაში. ის კაცი მაინც არ დადგა და იოანეს მთელის ძალით გაარტყა ყბაში. იოანემ ტკივილი შეჭამა, მუშები მიატოვა და პეტრეს განარტყამი ყბა აჩვენა. ორივემ ქრისტესმიერი შეგონება (თუ ერთ ლოყაში გაგარტყამენ, მეორეც უნდა მიუშვირო) გაიხსენა და ლოცვად დაიჩოქა.

მეორე დღით, ის ჩხუბის ამტეხი კაცი იმ ადგილზე, სადაც მან იოანეს სილა გაარტყა, მკვდარი იპოვნეს.

პეტრემ და იოანემ, როგორც კი იერუსალიმის ქართული მონასტერი დაასრულეს, მაშინვე იქვე ქსენონიც (სასტუმრო) ააშენეს თანამემამულე თუ უცხოელ მორწმუნეთათვის.

ამის შემდგომ კი გრძელდება პეტრე ქართველის გრანდიოზული სატაძრო მშენებლობანი მთელს პალესტინაში, სირიასა და ეგვიპტეში.

პეტრე ქართველის ღვაწლმა, სიწმინდემ, სიბრძნემ, სიწრფოებამ და სიქველემ დაიპყრო იმდროინდელი მსოფლიო. ყველას, საქრისტიანოს და საწარმართოს, მისი სახელი ეკერა პირზე. ხოლო, თვითონ პეტრე ცდილობდა მხოლოდ ჩრდილში მდგარიყო და სააშკარაო-სათაყვანო სარბიელზე სულაც არ გამოჩენილიყო. აშენებდა და თავის სახელს არ არქმევდა, კურნავდა და მხოლოდ იესო მაცხოვარს მიაწერდა, ჭირნახული

მოჰყავდა და თავისად არც იმას თვლიდა, წიგნებს წერდა და თავის ვინაობას არც წერილობითი ხელრთვით ამხელდა.

მხოლოდ ერთგან აღიბეჭდა მისი სახელი, მისგანვე აგებულ ქართულ ტაძარში, იერუსალიმის მახლობლად, და სახელი ესე არის მისი ყმაწვილ-ბიჭობისა — „მურვანოს“. დაწერილია მისი ხელმწიფე-მშობლის, „ბუზმარის“ გვერდით, უშინაგანეს სულიერ განცდათა აღბეჭდილობა გამოსჩანს ამ წარწერებიდან: მარადიული, ტკბილ-მწარე ხსოვნა და სიყვარული სამშობლოსა, იქ გატარებული ყრმობისა და ყმაწვილობისა.

ბერობაზე მალღა არავითარი თანამდებობა არ სურვებია პეტრეს. მაგრამ იერუსალიმის პატრიარქმა ანასტასიმ ძალით, ხელფეხშებოჭილი, აკურთხა მღვდლად.

იმ ხანად კონსტანტინოპოლიდან უსიამო ამბავი ეწვია პეტრეს: იმ-პერატორი თეოდოსი და დედოფალი ევდოკია გაპყროდნენ ერთმანეთს. თურმე თეოდოსის ცოლისთვის ვაშლი გაუგზავნია; მერე ის ვაშლი კვისრის უახლოესი კაცის, პაულინის ხელში აღმოჩენილა და ეს სავსებით საკმარისი გამხდარა ეთქვათ: ევდოკია პაულინის საყვარელიაო. ევდოკია იძულებული გამხდარა სასახლე დაეტოვებინა და მონაზვნად აღკვეცილიყო.

ევდოკია იერუსალიმს მივიდა და პეტრეს ნახვა მოისურვა. პეტრე განერიდა თავის „მოსიყვარულე დედასთან“ შეხვედრას. ევდოკიამ კი არ დაიშალა. თუ მას ჩემთან მოსვლა არ სურს, მაშინ მე თვითონ მივალ მასთან და სიონის ეკლესიასა და ქართველთა მონასტერს შორის გასასვლელსაც გავაკეთებო, — გამოაცხადა ქალმა.

ეს კი მეტიმეტი იყო; პეტრე მითქმა-მოთქმას შეუშინდა და ევდოკიასთან შესასვედრად გაეშურა.

დიდხანს ისაუბრეს მარტოდმარტო.

ბოლოს ევდოკიამ უთხრა, ოხვრითა და ცრემლთა თხევით:

„მომიგონებდე... მომიგონებდე მე შენს წმიდა ლოცვებში!“

„რა სიწირფულე შეიძლება ლოცვის დროს ჰქონდეს ცოდვილს?“ — წყნარად ჰკითხა პეტრემ.

დედოფალყოფილი მძიმედ ჩაფიქრდა და მძიმედვე თქვა:

„ჩემს ჯისერზედ იყოს შენი ცოდვები!“

მაშინ კი დაშორდნენ ერთმანეთს, მაგრამ ევდოკია არ ისვენებდა: კვლავ დაჟინებით, ხვეწნა-მუდარით ითხოვდა ასალ შეხვედრას „სულიერ მმასთან“.

პეტრე იბრძოდა — „სისხლსა და ხორცს ებრძოდა“; სატანა სარგებლობდა და შიშველი ქალის მოჩვენებებს ლაშქრად ასხამდა თავს.

„უფალო იესო, მომაშორე თვალებიდან ეს საძულველი და უწმინდური სახება. ეს საზარელი-მოჩვენება, მომაშორე და მიხსენ, მომაშორე და მიხსენ!“

ბორგაედა, ოხრაედა, სხეულს იგლეჯდა და იგვემდა.

ბოლოს, გადაწყვიტა იერუსალიმი სულ მიეტოვებინა.

და გადასახლდა იგი მაიუმ-ლაზასთან დაარსებულ ქრისტიანულ ახალ-შენში.

მალე მაიუმის ეპისკოპოსიც მოკვდა და ხალხმა, მორწმუნეებმა მის ადგილზე მოითხოვეს პეტრე ქართველი. ამან ქვა ააგლო და თავი შეუშვირა. სენაჯის კარი ურდულით ჩაკეტა და გარეთ გამოსვლაზე უარი განაცხადა. კარები შეუნგრიეს, ხელში აიტაცეს და ისე წაიყვანეს. ღამით, გზაზე, ერთ სოფელში დაბანაკებისას, პეტრე მალღობზე აღმართული სახლიდან იღუპალ გამოვიდა და კლდეზე გადაეარღნა დააპირა, მაგრამ ღროზე შეუტყვეს და არ დაანებეს.

როცა იერუსალიმში მიიყვანეს და პატრიარქს დასამტკიცებლად წარუდგინეს, პეტრე არ იშლიდა, თავის თავს ცოდვილად და უღირსად თვლიდა, — ერეტიკოსი ვარო, იძახდა და სხვა მისთანანი. მაგრამ არ მოუსმინეს და ეპისკოპოსად აკურთხეს.

მაშ, დაჯდა პეტრე მაიუმის ეპისკოპოსად. ახალი მოძღვრის ბრძნულმა ეგოსებამ ააყვავა და აამალა ქალაქი. საზღვარი არ ჰქონდა პეტრე იბერიელის „სასწაულქმედობას“: „უწვიმრობასა წვიმიან ჰყოფდა, უშვილოთა შეილიერ, სნეულთა განკურნებდა, უნაყოფოთა ნაყოფიერ ჰყოფდა, მეთევზურთა განუმარჯვებდა. ხოლო მისცა ღმერთმან მადლი წინასწარმეტყუელებისა და სულისა წმიდისა ხილვისა“.

პეტრე ქართველის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ჟამს მსოფლიოში ძალზე ბევრი დიდმნიშვნელოვანი ცვლილება მოხდა. ჯერ, მაშინდელ მსოფლიოს ოთხი დიდი სატახტოდან ოცდაათი გვირგვინოსნის გამოცვლას მოესწრო პეტრე. ამათგან:

რომიდან — 15.

ქტესიფონიდან — 7.

მცხეთიდან — 3.

აქედან კარგად ჩანს, სად, რომელ სატახტოში უფრო მყარი ან არამდგრადი იყო უზენაესი პოლიტიკური მდგომარეობა.

ყველაზე უფრო უჭირდა რომს. იგი ჩავარდნილიყო აგონიაში. პეტრე მის დამხობასაც მოესწრო. თავისი გაიტანეს ბარბაროსმა გერმანელებმა, ჯერ, 410 წელს, გულფიცხელი ალარისის მეთაურობით აიღეს იმპერიის ცენტრი. მერე, 455 წელს კოჯლმა მიზანთროპმა პენზერიხმა აიღო და გაპარცვა იგი. მესამედ, 476 წელს, გაუთლელმა ოდოაკრმა საბოლოოდ დაამხო და იავარჰყო „მარადიულ ქალაქად“ წოდებული რომი. ამიერიდან დასავლეთ რომის იმპერია სამუდამოდ წაიშალა მსოფლიოს რუკიდან.

ხოლო აღმოსავლეთ რომის იმპერია, ცენტრით კონსტანტინოპოლში, კვლავ განაგრძობდა არსებობას. ამიერიდან აღმოსავლეთ იმპერიის

მცხოვრებნი თავის თავს კვლავ „რომაელებს“ უწოდებენ, მსოფლიო მას ეძახდა „ბიზანტიის იმპერიას“, ხოლო ქართველნი მუდამ „საბერძნეთად“ იხსენიებდნენ.

412 წელს ქტესიფონში მოკვდა იეზიდოგერდ I. სიკვდილის წინ ორივე შვილს, ხოსრო და ბაპრამ-გური იხმო და უთხრა: თქვენგან მეფობას ის მიიღებს, რომელიც გვირგვინს ორ მშიერ ლომს შორის აიღებსო. ხოსრომ ამნაირ „თამაშზე“ საერთოდ უარი თქვა. ბაპრამმა კი სახიფათო დავაჯღბა აღასრულა და ტახტზეც დაბრძანდა. ამ ბაპრამ V გურის დროს, 422 წელს, ომი ატყდა კონსტანტინოპოლის იმპერიასა და სპარსეთს შორის. იგი დამთავრდა სომხეთის შუაზე გაყოფით.

საქართველო ამ ომში ჩათრევისაგან გადარჩა.

430 წლის მახლობლად გარდაიცვალა პეტრეს მამა, ქართველთა ხელწიფე ბუზმარი.

პეტრეს დედამ, ქვრივმა ბაკურდუშტმა მთელი თავისი სადღეოფლო ავლადიდება საქველმოქმედო საქმეებს — სნეულთა, დავრდომილთა და საპყართა საცხოვრებლებისა და საავადმყოფოების აშენებას შეაღია.

გამეფდა არჩილი, რომელიც ბიძად ეკუთვნოდა პეტრეს.

არჩილისაგან მან ასეთი წერილი მიიღო:

„ეითარცა წერილ არს: ნეტარ არს კაცი, რომელსაც თესლი სიონში აქვს და სახლის შვილები იერუსალიმში — როგორ ჩვენ გ ვ ყ ა ვ ხ ა რ. ამიტომ გთხოვ, ჩემო შვილო, ილოცო ჩემთვის, რათა შენი ლოცვების მეოხებით ვპოვო მოწყალეობა“.

უარესად ღვთისმოსაობდა ახალი მეფე ქართლისა. სასახლე მგალობლ-მომღერლებით გაავსო. პურს ისე არ სჭამდა, თუ ქრისტეს სადიდებელ ვალობას არ მოისმენდა. სასახლე ეკლესიას დაემსგავსა სავსებით.

არჩილი ღრმად მოხუცებული იყო და გამეფებიდან დიდხანს აღარ უცოცხლდა.

ქართლის ტახტი დაიჭირა მისმა ძემ, მირდატ მეექვსემ.

მირდატმა ცოლად შეირთო რანის ერისთავის ასული, „ქმნულკეთილი, შუენიერი“, სახელად საგდუხტ.

ამ ქორწინებისაგან დაიბადა ვახტანგ...

ისევ პეტრე ქართველის ეამს ქრისტიანობაში ახალი მწვალებლობა გაჩნდა. კონსტანტინოპოლის არქიმანდრიტმა ევტიხიმ გამოაცხადა, რომ იესო ქრისტე ორბუნებოვანი (ღმერთიც და კაციც) კი არა, ერთბუნებოვანი (მხოლოდ ღმერთი) იყო. ამასაც საქვეყნო აურზაური მოჰყვა. მთელი საქრისტიანო გაიყო ორ ბანაკად: „მონოფიზიტებად“ (ერთბუნებოვანნი) და „დიოფიზიტებად“ (ორბუნებოვანნი). 449 წელს ეფესოში მოწვეულ მსოფლიო საეკლესიო ყრილობაზე მონოფიზიტებმა გაიმარჯვეს. 450 წელს გარდაიცვალა იმპერატორი თეოდოსი II. ტახტზე

ასულმა ახალმა იმპერატორმა, მარკიანემ, 451 წელს ქალკედონში მოიწვია ახალი მსოფლიო საეკლესიო ყრილობა. მისმა მონაწილეებმა ერთხმად დაგმეს მონოფიზიტობა, ეფესოს ყრილობა „ავაზაკთა შეკრებად“ გამოაცხადეს და დიოფიზიტობა მტკიცედ დაადგინეს.

პეტრე იბერიელი მონოფიზიტი იყო. მაგრამ მისი სიდიდის ხელყოფა არც არავის გაუბედნია, არც არავის მოსურვებია.

ქართველები ქალკედონიტებად — დიოფიზიტებად დარჩნენ.

(ხოლო სომხებმა ასი წლის შემდგომ, 554 წელს, ღვინის საეკლესიო კრებაზე, მონოფიზიტობა მიიღეს და სომხური ეკლესიის ავტოკეფალიაც გამოაცხადეს).

იმ ხანებში სპარსეთის ტახტზე იჯდა იეზდიგერდ II (439—457), რომელმაც ძალზე აგრესული კურსი აიღო ამიერკავკასიისაკენ. მას სურდა აქაურ ხალხებში — რომელთაც თავისი სარწმუნოებით კურსი ბიზანტიისაკენ აეღოთ — ქრისტიანობა მოესპო და მაზღეიანური ცეცხლთაყვანისმცემლობა გაეფრცელებინა.

იეზდიგერდმა სომხეთიდან, საქართველოდან და ალბანეთიდან წარჩინებულ გვართა წარმომადგენლები გაიწვია ქტესიფონს.

ცოტა ადრე სპარსელებმა მოახერხეს ტფილისში თავისი „ერისთავი“ — „პიტიახში“ ჩაესახლებინათ. ახლა აქ პიტიახში იყო არშუშა. სწორედ ეს არშუშა აღმოჩნდა ქტესიფონში გაწვეულ ქართველ დიდებულთა შორის.

იეზდიგერდმა მიწვეულებს გამოუცხადა: ან ქრისტიანობა უარყავით და მაზღეიანობა აღიარეთ, ანდა დედაბუდიანად ამოწყვეტას შეეგებეთო. მეტი გზა აღარ იყო. მოწამის სიკვდილი არავის აურჩევია. მიწვეულებმა იეზდიგერდის ბრძანება აღასრულეს და უკან დაბრუნდნენ.

ყველაზე ნაკლებად ქართველ პიტიახშს ენდობოდა თურმე იეზდიგერდი. მან იცოდა, რომ არშუშა ერისთავი ქვემო ქართლში დიდ საქრისტიანო და საქართველო მოღვაწეობას ეწეოდა, ტაძრებს აშენებდა, მარტვილ წმინდანთა ნეშტებს უვლიდა, საეკლესიო მოღვაწეებს მფარველობდა, აქეზებდა და ახალისებდა.

ამიტომ არშუშა პიტიახში იეზდიგერდმა საქართველოში აღარ გამოუშვა.

პეტრე იბერიელისათვის ყმაწვილობაში მიტოვებული სამშობლოს საკეთილდღეოდ და საიმედოდ ვახტანგ გორგასალის დიდ-ხელმწიფობა უნდა ყოფილიყო.

იღვა 491 წელი.

პეტრე იბერიელი იყო 82 წლისა, და მასთან მივიდა სიკვდილი, „რამეთუ ფრიად ტანჯნა ხორცნი თვისნი“. თვითონვე გამოუცხადა თავის სამწყსოს „განსვლა თვისი ხორცთაგან მისთა“. მერე შევიდა სენაკად. ათი დღე იყო დაყუდებული ლოცვად და ლიტანიად.

მაგრამ მხოლოდ-და ლოცვად?

სიკვდილ-სიცოცხლის განსადრეკელზე, გონების სამზირზე იელვებდნენ მისი ცხოვრების ნათელიერი ნიშანსვეტნი მშობლიურნი, უსაყვარლესნი:

ქართლი — სანშობლო მისი,

მცხეთა — სატახტო მისი,

ბაკურდუხტ — დედოფალი და დედა-მშობელი მისი,

ბუზმარ — ხელმწიფე და მამა-შემოქმედი მისი,

ბომიროსპარია — დაი მისი (ბუზმარის იღუმალი ტრფიალების ნაცოფი),

ძუძო-გამზრდელი მისი (მხოლოდ ამ ქალს ანდო ბუზმარმა ყრმა მურვანოს, როცა იგი მთებში გახიზნა სპარსელთაგან გადასარჩენად),

ოტა — დედამძუძე მისი (ძუძოს დაი),

ქურენი — მამამძუძე მისი (ოტას მეუღლე),

ბარდალი — ძმა მამამძუძესი,

კატა და მურგაკეს — ძიძიშვილნი მისი (ოტასა და ქურენის ვაჟები).

(ყველა ამათი სახელების მოსახსენიებლად პეტრეს საგანგებოდ დაწესებული ჰქონდა წელიწადში ერთი დღე — დიდმარხვის ოთხშაბათი).

მეათე დღეს, 2 დეკემბერს, „მიწვა და დაიძინა ძილი თვისი“.

მიიცვალა გვემული სხეული პეტრე ქართველისა, ხოლო სული ამაღლებული დარჩა უკვდავად, განფენილი მრავალ ტაძრებად, სავანეებად, საქველმოქმედო სადგომებად, საღვთისმეტყველო და საფილოსოფიო ტრაქტატებად.

სწორედ მისი მწერლურ-მეცნიერული მემკვიდრეობა შეიქნა იღუერი საფუძველი შემდგომში მსოფლიო კულტურული აღზევებისა — ევროპული (გინა აზიური) რენესანსისა და ჰუმანიზმისა.

აი, ისინი, შემადგენელნი პეტრე იბერიელის მეცნიერული კორპუსისა:

„საღმრთოთა სახელთათვის“,

„ზეციური იერარქია“,

„საეკლესიო იერარქია“,

„მისტიკური თეოლოგია“,

„ეპისტოლენი“ (ათი წერილი).

არც ერთ მათგანს მიწიერი დავიწყების ჩანთქმის მოსურნე ავტორმა-სააეტორო ხელწერა არ დაურთო.

და, „წიგნებსაც თავისი ბედი აქვთო“, — ამბობდნენ ძველი რომაელნი.

საოცარი ბედი დაჰყვა გენიალური ქართველი მოაზროვნის წიგნებს. იგა, ეს უბედობა, თვითონ ავტორმა „დაუბედა“ თავის ქმნილებებს.

თხუთმეტი საუკუნე არაეინ იცოდა ნამდვილი ავტორი.

ერთ ხანს დიონისე არეოპაგელს მიაწერდნენ, I საუკუნის ფილოსოფოსს.

მერე მიხვდნენ, რომ წიგნები V საუკუნეში ყოფილა დაწერილი და შეცდომა იმით „გაასწორეს“, რომ დიონისეს წინ „ფსევდო“ დაურთეს და ამგვარად, პირობითი ავტორობით, „ფსევდოდიონისე არეოპაგელის“ სახელდებით, კიდევ ასეული წლები ატარეს ნამდვილი ავტორის მიუგნებლად და მოუხსენიებლად.

ბოლოს, როგორც იქნა, ფსევდოარეოპაგიტულ თხზულებათა ავტორობის საიდუმლო სავსებით გაიხსნა და განათლდა.

და, მსოფლიოს წინაშე წარსდგა ჭეშმარიტი ავტორი:

პეტრე იბერიელი.

მისნა გასაოცარმა ღვაწლმოსილებამ კიდევ მეტად აღამაღლა მის თანამემამულეთა გავლენიანობა ახლო აღმოსავლეთსა და მის ქრისტიანულ ცენტრში — იერუსალიმში. პეტრეს სიკვდილიდან რამდენიმე წლის შემდეგ, ბერძენმა საეკლესიო მესვეურებმა, იმდროინდელი ქრისტიანობის „მონოპოლისტებმა“, ქართველების მიმართ მანამდე გაუგონარი დათმობა გამოიჩინეს: ამიერიდან ქართველებს ნება ეძლეოდათ პალესტინის მთავარ ტაძარ-პასტოფორიონში „წარსტქვან ჟამნი და სამხრისაი, წარიკითხონ სამოციქულო და სახარება თავიანთ ღედაენაზე“.

ასეთი იყო ბედი დიდი ქართველი მოაზროვნისა, რომლის შესამკობად ნაირ-ნაირი ეპითეტებით ეჯიბრებოდნენ სხვადასხვა დროის მწერალნი და მეისტორიენი:

პეტრე იბერი —

„გაუტეხელი წვალებასა და გაჭირვებაში, შევიწროებასა და ღვეწულობაში, დავიდარაბაში, მარხულობასა და ღამისთევამი, ბრძოლასა და გვემამი“.

„მეურიგებელი მებრძოლი ცოდვათა წინააღმდეგ, ძალმომრეობათა და მტარვალობათა წინააღმდეგ, ამა ბნელეთის ღვთიმპყრობელთა წინააღმდეგ, ბოროტ სულთა წინააღმდეგ“.

„სწორუპოვარი სასწაულთა, საკვირველებათა და განკურნებათა ძალაში, წმინდა სულის ძალოვნებაში, სამართლიანობის უძლეველობაში“.

„მთელს მსოფლიოში საკვირველად სახელგანთქმული ადამიანი“.

„უცნობი თვის ნებით, ნაცნობი ღვთის ნებით, ცნობილი ღმერთისთვის, ცნობილი ქვეყნისთვის“.

„თვითონ ღარიბი, სხვათა უარეს მამდიდრებელი“.

„ყველაფრის უქონელი და ყველაფრის მქონებელი“.

„მფლობელი ზეციურ განძთა“.

- „გული, აზრი და ქცევა მისი — უცილობელი ყველა დროისთვის“.
- „მართალი რწმენის შუქურა-სვეტი“.
- „მშვენება და დიდება საქართველოსი“.
- „მრავლისმრავალჯერ მოწამე“.
- „მოსიყვარულე მამა“.
- „ყველასათვის ძვირფასი“.
- „მეოხე მთელი ქვეყნისა“.
- „კედელი მთელი დედამიწისა“.
- „ნიმუში ყოველი სიკვდილისა და ვაჟკაცური ცხოვრებისა“.
- „სამკაული და სიქადული ქართველთა“.

და დამიწდა უცხო მიწაში.

იგი დაიბადა ქრისტეს შემდგომი V საუკუნის დაღმართზე, 70-ან თუ 80-ან წელთა საკრებულოში.

ფარსმან კოლხი — ეს ბოლო, ზედწოდებითი სახელი (cognomen) გვიჩვენებს, რომ დაბადებულია კოლხად, კოლხეთში.

ხოლო, როდის წავიდა კოლხეთიდან ბიზანტიაში, ან რაის მიზნით, რაის მიზეზით „გაუცხოვდა“ — ამის შესახებ ისტორიას არ დარჩენია არაერთი არცა ცნობა, არცა რაიმე მინიშნება.

ახალი, VI საუკუნის დამდეგს კი, კონსტანტინოპოლს („დედამიწის ჭიპზე“!), სრულიად ბიზანტიის იმპერიაში უკვე დიდად გაეთქვა სახელი:

„ფარსმანი, წარმოშობით კოლხი, გამორჩევით სახელგანთქმული საომარ საქმეთა შინა“ („ფარესმანეს კოლხოს მენ გენოს, დიაფერონტოს დე აგათოს ტა პოლემია“).

სტრატეგოსიც ფრიად წარჩინებული ყოფილა, პოლიტიკოსიც, დიპლომატიც.

იყო მაშინ დროჟამი დიდი ომებისა, — ომები საქართველოს კარიბჭეებთან, ომები სპარსეთსა და ბიზანტიას შორის.

სპარსეთში მაშინ ხელმწიფობდა კავადი.

ბიზანტიაში — კეისარი ანასტასი.

საქართველოში — ვახტანგ გორგასალი.

და შემოუთვალა კავადმა ვახტანგს: საბერძნეთს (ბიზანტიას) მივალ სალაშქროდ და წინ შენ უნდა გამიძღვე შენის ქართველებითო.

ვახტანგმაც ფიცხლავ შეუბრუნა სპარსეთის მეფეს ეს პასუხი: „პირველად განემზადე ბრძოლად ჩვენდა და ეგრე შევედ საბერძნეთად“.

მაშ, ვახტანგი ერთმორწმუნე ქრისტიანულ ბიზანტიასთან კავშირ-მეგობრობას არ ელეოდა და სპარსეთთან ამდენი ხნის საომარ ჭიდილსაც კვლავაც არ ერიდებოდა.

და, კავად შამშაც ბიზანტიის სალაშქრო გზაზე შეყენებული ჯარები უმაღვე საქართველოსკენ შემოაბრუნა.

ბიზანტიის კეისარმა კი, ვითომ არც რა გაეგოს, ხელიც არ გაანძრია მისი მოკავშირისა და „ერთმორწმუნე ძმის“ მოსაშველებლად, და ვახტანგ გორგასალიც მარტოღმარტო დაუხვდა სამხრეთიდან მოვარდნილი მტრის ურიცხვ მხედრობას.

იერის ხეობაში გამართული სამღვინო ბრძოლა გოლიათი ქართველი ხელმწიფის ამაო გმირობით და შინაგამცემლის ნახელავი სიკვდილით გათავდა.

თავად მეფე საქართველოდან გავიდა, გზად ახალი ჯარები შეიერთა და ახლა ბიზანტიელებთან საომარ შეხვედრად წარემართა.

დიდი ბრძოლები გაიმართა ჯერ კარნუ-ქალაქთან, მერე ქალაქ ამიდასთან (ჩრდილოეთ მესოპოტამიაში, მდინარე ტიგროსთან). აქ სამი წელიწადი (502—505) გაგრძელდა სისხლიანი ზიდილი სპარსთა და ბიზანტიელთა ჯარებს შორის. ქალაქი ხელიდან ხელში გადადიოდა. ბოლოს მაინც კავადმა დაიმკვიდრა ამიდა, დაიმკვიდრა და შიგ ძლიერი ციხიონიც ჩააყენა თავისი სარდლის — გლონის მეთაურობით. ქალაქ გარეთაც შაჰმა ჯარები განალაგა ორი მარზპანის წინამძღოლობით, ხოლო თვითონ სატახტო ქტესიფონს გაეშურა.

ზედიზედ მარცხდებოდნენ ბიზანტიელთა ჯარები, რომელთაც ცალკეულად სარდლობდნენ: კელეროსი, პატრიკიოსი, იუსტინიანე, არეობინდე, პატრიკიოლე, ვიტალიანე, გოდინისკლე და ბესსა.

ისინი ხან ამიდაზე მიიტანდნენ იერიშებს უსაზღვროდ, ხან მეზობელ ციხესიმაგრეებს გაესეოდნენ ხოლმე ასევე უშედეგოდ და უკანვე ბრუნდებოდნენ შერცხვენელნი და დამარცხებულნი.

ერთი შეტევა დიდ ციხე-ქალაქ ნიზიბისსაც შეუბედეს ბიზანტიელებმა, მაგრამ თვითონ კავადმა მოუსწრო ლაშქრით, ბიზანტიელები შაჰთან შებრძოლებას შეუშინდნენ და უთავბოლოდ დაშლილ-დაფანტულნი გამოიქცნენ. ბევრი მათგანი დაიჭრა, ბევრიც კლდეებსა და ვიწროებში ცხენ-კაციანად ჩაიჩხუბა და ჩაიძვრა. მათი კარვები და ნაძარცვი განძეულობანი სპარსელებმა დაინადავლეს.

ბოლოს, ჭაპანწყევით ნაომარი სამი წლის შემდეგ, კეისარმა ანასტასიმ მოიერიშე ჯარს უსარდლა ფარსმან კოლხი, რომლის ჯარისკაცურ სიმამაცეს და სარდლურ ნიჭიერებას კარგად სცნობიან ბიზანტიელებიც და სპარსელებიც.

და ეგზომ სახელმძღვანელობა კოლხიდელმა აქაც განაცვიფრა მტერიც და მოყვარეც: მან „რამდენჯერმე გაიმარჯვა ბრძოლაში, კვლავ გაითქვა სახელი და შიშის ზარი დასცა სპარსელებს; მისი სახელის ხსენებაც კი აშინებდა მათ (სპარსელებს), მისი საქმენი ანადგურებდა მათ (სპარსელებს) და აჩანაგებდა მათ რიცხვს, მის წინაშე ისინი (სპარსელები) ლაჩრებად გამოსჩანდნენ და მარცხს მარცხზე განიცდიდნენ“.

ხუთასი რჩეული მეომრისგან მფრინავი რაზმი შექმნა ფარსმანმა. ამ რაზმით დასდევდა იგი დაბა-სოფელთა საძარცვადაც და საწიოკებლად გასეულ სპარსელებს. სპობდა მათ, ნაძარცვსაც ართმევდა და პატრონთ უკანვე უბრუნებდა. არც თავის ჯარისკაცებს აძლევდა მოსახლეობის აკლებისა და აწიოკების უფლებას.

და ხალხმაც შეიყვარა ეს, იმ დროისთვის უცნაური, ეგზომ კეთილ-
შობილებით შემკობილი სარდალი.

ბოლოს, ფარსმანმა ამიდას გარეთ დაბანაკებულ მარზპანთა ჯარები
გაანადგურა და თვითონ ქალაქის კედლებზეც მიიტანა იერიში.

იერიშს ალყა მოაყოლა და ქალაქშიც საშინელმა შიმშილმა დაისად-
გურა.

სპარსელთა ციხიონის უფროსმა გლონმა შიმშილით დაღუპვას სა-
რისკო ბრძოლა არჩია და ჯარები საომრად გამოიყვანა.

ბრძოლაც მოხდა და იგი ისევე ქართველი სარდლის გამარჯვებით გა-
თავდა. სპარსელთა უმრავლესობა, სარდალ გლონთან ერთად, საომარ
ველზე დაეცა.

ფარსმან კოლხი ამიდაში შევიდა.

შიმშილისგან და შიშისგან ძალადაწრეტილი ხალხი აწ ჩვეულებრივ
ულეტასა და ძარცვა-რბევას ელოდა.

მაგრამ ფარსმანმა ხალხი დაამშვიდა, — რომ ქალაქში არავის თა-
ვიდან ბალანიც არ ჩამოუვარდებოდა, არავის არარა წაერთმეოდა.

დაამშვიდა და კიდევაც დააპურა დამშეული ქალაქი.

ბოლოს, კეისარიც დაითანხმა და ნივთიერად და სულიერად განადგუ-
რებული ქალაქის მოსახლეობა შეიდი წლის ვადით ყოველგვარი გადა-
სახადისგან გაათავისუფლა.

სპარსეთ-ბიზანტიის ომი ამ ეტაპზე შეწყდა.

კავად შაჰი და ანასტასი კეისარი დაზავდნენ (506 წ.).

ამიდა, ფარსმან კოლხის წყალობით, ბიზანტიელებს დარჩათ.

განვლო თოთხმეტმა წელიწადმა.

სპარსეთის ტახტზე ზის ისევე კავად შაჰი.

ხოლო, კონსტანტინოპოლის ტახტზე ახალი კეისარი ასულა, სახელად
იუსტინე, ყოფილი პროვინციელი მწყემსი-მეღორე, წერა-კითხვის უცო-
დინარი (კალამს ხის ფირფიტაზე საგანგებოდ ამოჭრილ ასოებს აყო-
ლებდა და ხელს ისე აწერინებდნენ), ოთხმოც წელს მიტანებული ბებე-
რი.

520 წლის მახლობლად, კავად შაჰმა იუსტინე კეისრის გაბრიყვება
სცადა, მან კონსტანტინოპოლში ელჩობა გაგზავნა და იუსტინეს შეუთვა-
ლა: მე ვივიწყებ რომაელთაგან (ბიზანტიელთაგან) მოყენებულ ყოველ-
გვარ წყენას და წინადადებას ვაყენებ შევრიგდეთ, დავმეგობრდეთ და
დავნათესავდეთ კიდევ; ნიშნად ასეთი სიახლოვისა, გთხოვ იშვილო ჩემი-
ძე ხოსრო, სპარსეთის მომავალი ხელმწიფეო.

გულუბრყვალო გლეხი-იმპერატორი კავადის შემოთავაზებაზე თანხ-
მობას აპირებდა, მაგრამ ჯეესტორმა პროკლემ იგი დაარწმუნა, რომ ასეთ
რამეზე დათანხმება ნიშნავს ჩვენი ხელითვე გადავცეთ მტერს ჩვენი ქვე-
ყანაო: თუ სპარსეთის უფლისწული კეისრის შვილად გამოცხადდება, აკო
იმ წუთიდანვე იგი ბიზანტიის საიმპერიო ტახტ-გვირგვინის მემკვიდრე-
დაც გადაიქცევაო.

მაშინ იუსტინემ კავადს შეუთვალა, შენს შემოთავაზებაზე ახლა გა-
დაჭრით პასუხის მოცემა არ შემიძლია და სულ მალე დაზავება-დანათე-
სავეების საკითხებზე მოსალაპარაკებლად საგანგებო ელჩობას გაახლე-
ბო.

მართლაც, ახალი შეხვედრა შედგა ბიზანტიისა და სპარსეთის საზ-
ღვარზე, მდინარე ტიგროსის ზემო წელზე.

ბიზანტიელთა ელჩობაში შედიოდნენ ჰიპატოსი და ფარსმან კოლხი,
სპარსელთა ელჩობაში კი — სეოსი და მეეოღა.

ტიგროსს ხომალდით მოსდგომოდა თვითონ უფლისწული ხოსრო,
მზადმყოფი კონსტანტინოპოლს გასამგზავრებლად, როგორც კი ელჩები
მოლაპარაკებას დაასრულებდნენ.

მოლაპარაკებას დასაწყისში თითქოს კარგი პირი უჩანდა. თითქოს
ორივე მხრიდან ამ უთავუამო უთანხმოებებს ნელ-ნელა სწონიდნენ და
ვითომ დავიწყების გოდორში ჰყრიდნენ.

მაგრამ უცებ, ვითომ სხვათაშორის, ფარსმანმა ახსენა თავისი სანშობ-
ლო კოლხეთი, და ეს საკმარისი გახდა, რომ სპარსელ ელჩს, სეოსს
მსჯელობის მთავარ საკითხად სწორედ კოლხეთის ანუ ლაზეთის საქმე
წარმოეჩინა. იგი გაცხარებით შეუდგა იმის მტკაცებას, რომ კოლხეთი,
რომელსაც ახლა ლაზიკას უწოდებენ, ძველთაგანვე სპარსელების საკუ-
თრება იყო და ახლა ბიზანტიელები ფლობენ მას საეცებით უკანონოდო.

და ასე, კოლხეთ-ლაზეთის საქმემ მოლაპარაკება ერთბაშად ჩაშალა.
ხოსრო დაბოდმილი და ბიზანტიელებზე შურისგებით აღვისილი დაბრუნდა
ნაზანთან. მოლაპარაკების ჩაშლა ლაზეთის საკითხის წამოჭრითა და
გართულებათ, მეეოღმა ხელმწიფის წინაშე სევოსს დააბრალა. კავადმაც
მაშინვე სევოსი სიკვდილით დასაჯა.

მალე ორივე ტახტზე ახალი ხელმწიფეები ავლენ: სპარსეთის ტახტზე
ხოსრო, ბიზანტიის ტახტზე იუსტინიანე.

დიდ ომებსაც აიტეხავენ ერთმანეთში, ხოლო „მთავარი „პრიზი“ ამ
ომებისა იქნება სწორედ კოლხეთი.

იმ უამსვე უნდა დასრულებულიყო წუთისოფელი ფარსმან კოლხისა.
დასრულებულიყო და იქვე, უცხო მიწაში დამიწებულყო.

იგი დაიბადა ქრისტესშობითგან V საუკუნის მიწურულს;
სახელად — გურგენ.

მეფე ქართლისა, ანუ — როგორც ბერძნები უწოდებდნენ — იბე-
რიისა.

იყო ძე მეფე ბაკურ II-ისა.

შვილიშვილი — მეფე დაჩისა.

შვილიშვილისშვილი — დიდხელმწიფე ვახტანგ გორგასალისა.

წლები გურგენის მეფობისა — ქრისტესშობითგან 515—523.

იმავედროს სპარსეთში ხელმწიფობდა კავად შაჰი.

ბიზანტიაში — იუსტინე კეისარი.

პირველი აშკარა მტერი იყო საქართველოსი.

მეორე კი — ვითომ (!) მოკავშირე და მეგობარი.

გარედან ასე იყო — აქტიური მტერი და პასიური მოკეთე, ხოლო შიგ-
ნით საკუთარი თანამემამულე დიდაზნაურები იბრძოდნენ მეფის უზენაესო-
ბის დავიწროება-დამცირებისათვის.

და მეფობდა გურგენ მეფე მეფობითა უფერულითა.

გურგენ მეფემ სპარსეთის ფიცხელი ბრძანება მიიღო, — ბრძანება
კავად შაჰისა: ქართლის მოსახლეობას ქრისტიანობა უნდა უარეყო, ცე-
ცბლთაყვანისმცემლობა, ანუ მაზღეიანობა მიეღო და ყოველგვარი საყო-
ფაცხოვერებო აღათიც ამიერიდან სპარსული წეს-ჩვეულებით აღესრულე-
ბინა. ქართული წესით მიცვალებულთა დაკრძალვაც კი ეკრძალებოდათ
ქართველებს. მიწაში დამარხვის ნაცვლად, დაკრძალვაც სპარსულად უნდა
ჩაეტარებინათ. სპარსულად კი — მომავლადეთან მიიყვანდნენ ძაღლს და
პირისპირ დაუყენებდნენ. ძაღლთან ცქერაში მიცვალებულის სულიც სწო-
რედ ძაღლში უნდა გადასახლებულიყო. მერე მიცვალებულს ნეზალარები
(მესაფლავეები) განზანდნენ, ძველმან ტანსაცმელს ჩააცმევდნენ და სახე-
ზე წვირიან ფლასს დააფარებდნენ. თვითონვე ჩაასვენებდნენ ჯენეზში
(რკინის ვიწრო ყუთში), თვითონვე ოთხად გატეხდნენ „მიცვალებულის
პურს“, თვითონვე მიაშტერებდნენ ძაღლს და ბოლოს ცხედარს წა-
ასვენებდნენ დახმეზე (სასაფლაოზე). დახმე იმყოფებოდა დასახლებიდან

შორს მალლობ უწყლო ადგილზე. იგი შემოღობილია 36 დიდი და 206 მცირე სარით გამაგრებული ღობით და დაყოფილია 365 ნაწილად ამდენივე მიცვალებულისთვის. მესაფლავეები მიცვალებულს კუბოდან ამოღებენ და დაასვენებენ მისთვის განკუთვნილ მიწაზე, ღია ცის ქვეშ, თავით ღობისაკენ, ფეხებით ცენტრისაკენ; ქალები — თავით მამაკაცის ფეხებთან, ბავშვები — ქალთა ფეხებთან. მიცვალებულის დასვენების შემდგომ მესაფლავეები საგანგებოდ წამოღებულ თოკებს და ტომრებს დაგლეჯენ, მოხელი (ქურუმი) ლოცვას ადავლენს, ჭირისუფლები საჩვენებელი თითით მიწას ეხებიან და უკან ბრუნდებიან. დახმე არის შემაზრზენი სანახაობა: გახრწნილ ადამიანთა გვამებიდან ავარდნილი სიმყარალით იტენება ჰაერი, აუარებელი მემპორია მხეცი და ფრინველი ესევა ცის ქვეშ დაყრილ-დარეცილ მიცვალებულებს. ღვას ამაზრზენი გნისი, ჩხავილა, ღმუილი, კბილთა ღრჭენა და ძვალთა ჩხარაჩხური.

და კვლავ შაჰს გადაუწყვეტია მყარად, შემზარავ დახმედ გადაექცია საქართველო.

ღღეს თუ ხვალ უეჭველად სხვა რამესაც მოითხოვს სპარსეთის ხელმწიფე ქართველებისგან — წესი სპარსული „საუკეთესო შეუღლებისა“: და-ძმანი, ბიძა-ძმისწულნი, მამიდა-ძმისწულნი, მამინაცვალ-გერები, დედინაცვალ-გერები და ა. შ. (თვითონ კვად მეფეს ღვიძლი დაი ჰყავდა ცოლად).

ღღეს თუ ხვალ ბრძანებს სპარსეთის მეფე, ერთნაირად ეციოთ თაყვანით თოთხმეტნაირ სითხეს: ცის ცვარს, მთის წყალს, წვიმის წყალს, წყაროს წყალს, ჭის წყალს, ხის წვენს, რძეს, ცხიმს, ნალველს, თესლს, სახის ოფლს, ტანის ოფლს, ცინგლსა და შარდს.

იქნებ ისიც ბრძანოს სპარსეთის მეფემ, სპარსეთის მსგავსად საქართველოშიც 14 წლის ბიჭს ცოლი შერთონ, 11 წლის გოგო გაათხოვონ, მშობიარე ქალი რკინის შიშველ ფიცარნაგზე დაავდონ, ძეობის შემდგომ სამი დღე-ღამე ფერფლ-შეზავებული ხარის შარდი ასეან და კიდევ მომდევნო ერთი კვირა ხარის შარდშივე აბანავონ.

კიდევ ვინ მოთვლის, რამდენ ურჯუკ რაიმეს მოიგონებს ქართველთა მოსისხარი სამხრეთელი ხელმწიფე საქართველოში ქართულობის აღმოსაფხვრელად.

საომრად აიშალა და აზვავდა ქართველობა.

გურგენ მეფემ იცოდა, საკუთარი მცირე ძალით ირანულ ურდოებს ვერ გაუმკლავდებოდა, ამიტომ ბიზანტიის კეისარს, იუსტინეს დახმარება სთხოვა. სამუდამოდ, უცვლელად თქვენს მხარეს დავრჩები, ოღონდ კი სპარსელების ხელში ნუ ჩავვაგდებო, ატყობინებდა იგი კონსტანტინოპოლის საიმპერიო კარს.

იუსტინე კეისარმა ქართველი მეფის შემონათვალზე თავიდან დიდი

ყურადღება გამოიჩინა. მაშინვე მან უახლოესი კარისკაცი-პატრიკოსი (წინა იმპერატორის, ანასტასის ძმისწული), სახელად პრობოსი, ბოსფორში (ყირიმში) აფრინა ფულით, რათა პუნები მოესყიდათ და ჩრდილოეთიდან სამხრეთისკენ, საქართველოს მისაშველებლად გაემოესროლა მათი ლაშქარი.

ჩვენ არავის დავაჩვენებთ იბერიელებს, რომლებიც „ქრისტიანები არიან და ამ სარწმუნოების წესებს ყველაზე უკეთ იცავენო“, — გაიმახოდა იუსტინე ეპისკოპოსი.

მაგრამ ბიზანტიური მოკავშირეობა და მეგობრობა ამჯერადაც ფიქტიური გამოდგა. პრობოსი პუნებისგან ხელცარიელი დაბრუნდა. ეპისკოპოსმა გურგენს მხოლოდ რამდენიმე მეომრისაგან შემდგარი რაზმი გამოუგზავნა პეტრე სტრატეგოსის სარდლობით. ეს იყო და ეს.

ქართველები ისევ მარტოდმარტო აღმოჩნდნენ სპარსეთის — ამ „მსოფლიო ვეშაპის“ წინაშე.

უზარმაზარი არმიები შემოუსია კავად შაჰმა ქართლის მიწა-წყალს, უახლოესი სარდლისა და პოლიტიკოსის, ბოეს მეთაურობით.

ისევ გაიმართა სისხლისღვრა — ქართველთათვის ერთდროულად უსაზნოც და თავგანწირულიც.

გურგენ მეფე უკან იხევდა და ბრძოლით ნიეშურებოდა დასავლეთით, ეგრისისაკენ. ოჯახიც თან მიჰყავდა — ცოლი, შვილები (ამათ შორის უფროსი უფლისწული ფირანი), ძმები. სპარსელებიც ფესდაფეს მისდევდნენ.

მეფემ ოჯახით და სეფეწულთა ამალით, სკანდისა და შორაპნის ციხეებს მიადწია, და აქ კარგა ხანს იგერიებდა სპარსელთა იერიშებს.

იბერიელ ლტოლვილებს ადგილობრივი ლაზებიც შეუერთდნენ და ერთად შეაკავეს მტრის შემოტევა.

გურგენ მეფე ნიეილა ციხე-გოჯს, ეგრისის სატახტოში.

შემოეგება ეგრისის მეფე — წათე პირველი.

და ორიენი ერთად გაეშურნენ კონსტანტინოპოლს.

ეს ამბები მოხდა 523 წელს.

ქართლს სპარსელები დაეპატრონენ. ქართლის ყველა ციხე-ქალაქში სპარსული ციხიონები ჩადგნენ.

ქართლში ქართული მეფობა გაუქმდა და მის ნაცვლად ქვეყნის მმართველად სპარსელი მარზპანი (მთავარი, ოლქის მმართველი) გამოცხადდა.

ბიზანტიის სატახტო დიდის ამბით შეხვდა ქართველ მეფეებს.

ეპისკოპოსმა იუსტინემ ბვირფას სტუმრებს („ლტოლვილები“ არ. წა-

მოგვეცდეს!) დიდი ნადიმი გაუმართა საქვეყნოდ განთქმულ ცხრამეტ-სარეცლიან სანადიმო ტრიკლინიუმში.

უბრწყინვალეს რვაწახნაგოვან სასტუმროში დააბინავა კეისარმა ქართველები.

მეორე დღეს ჰიპოპოტომზე იახლა და კათიზმაში (კეისრის ლოჟა) დაისვა ორივენი აქეთ-იქეთ.

ცნობისმოყვარე და ჭორიკანა კონსტანტინოპოლელმა („დედამიწის ჭიპელმა“) ხალხმა პრასინებისა („მწვანეები“) და ვენეტების („ლურჯები“) ჯამბაზურ შეჯიბრს თავი ნიანება და მთელი სანახაობის მანძილზე კათიზმაში მსხდარ ქართველ მეფეებს შესციცინებდა.

სანახაობის შემდგომ იმპერატორის გვარდიამაც ვეღარ შესძლო ხალხის შეკავება. აღარც იმპერატორს დაერიდნენ, კვლდაკვალ მისდევდნენ, წინ უსწრებდნენ და უტყუბი ნებრით სახეში შესციცინებდნენ „ზღაპრულ კოლხსა და იბერელს“.

გურგენი უფრო დინჯი და სიმძიმით დატვირთული ჩანდა; წათე უფრო მკვირცხლი, მოძრავი და ხალისიანი.

განსაკუთრებით მოსწონდათ ლაზათიანი და ჯავარსრული ჩაცმულობა კოლხთა მეფისა. თვით კეისარი იუსტინეც კი თვალს ვეღარ სხლუტდა წათეს აშვეტილ ფეხებზე შემოსხებილ წითელ წაღებს, მარგალიტებით მოსირმულსა და წვივებისა და ქუსლების გასწვრივ ქრისოლითური არწივებით დამშვენებულს. ასევე ბიზანტიელთა „სულისა და გულის წამლები“ იყო წათეს ვიწრო წელზე შემოსალტული, მარგალიტებით გაწყობილი ზოსტერი (ქამარი).

ყველამ იცოდა, რომ გურგენ იბერიელი იყო დიდმორწმუნე ქრისტიანი და ქრისტიანობის ყველაზე დიდი ქომაგი აღმოსავლეთში. ხოლო, წათე ეგრისელი ასლა აპირებდა ქრისტიანობის მიღებას კონსტანტინოპოლში.

იუსტინე კეისარი დიდი სიხარულით შეხედა კოლხი ხელმწიფის სურვილს: კავშირი, მეგობრობა, მოყვრობა, სჯულიერი ერთმორწმუნეობა.

კოლხთა მეფის ნათლილებამ, თვითონ კეისრის განუყრელი თანდასწრებით, დიდის ზარზეიმით ჩაიარა.

მერე იუსტინემ წმიდა მოციქულთა ტაძარში წათე კოლხეთის სამეფო ინსიგნიებით მორთო და თავის შვილადაც გამოაცხადა.

მალე დამოყვრებაც შედგა: ქვრივმა ლაზმა ხელმწიფემ ცოლად შეირთო დიდად წარჩინებული სენატორის, ნომოსის ასული, სახელად ვალერიანე.

და დაბრუნდა კოლხეთში მეფე წათე პირველი, ახლად შეძენილ დედოფალთან ერთად.

ხოლო გურგენ მეფე აღარ დაბრუნებულა თავის ქართლში.

ვეღარ დაბრუნდა.

სამუდამოდ უცხოეთს დარჩა, სრულად, ოჯახით.

მის შვილთაგან ერთი — უფლისწული ფირანი იტყვის სიტყვას სამომავლო ისტორიისთვის.

თვითონ კი, „გაუცხოებულს“, უცხოეთისთვის „საუცხოო“ და სახსოვარი არც სიტყვით და არც საქმით არაფერი დაუტოვებია.

მხოლოდ ასე აღესრულა — უცხოეთში გადახვეწილი, უცხო გარემოში აღსრულებული, უცხო მიწაში დამიწებული.

იგი დაიბადა ქრისტეს შემდგომი VI საუკუნის, ალბათ, დამდეგს.

დაიბადა, ალბათ, ტფილისში. ქართლის მაშინდელ სატახტოში.

დაიბადა უფლისწულად და ტახტის მემკვიდრედ — ფირან უფლისწული, უფროსი ძე გურგენ ქართლის მეფისა.

მისი ყრმობისას, 523 წელს, იბერია-ქართლს აკი სპარსელები შემოესივნენ.

გურგენ მეფემაც აკი ბრძოლა წააგო და ცოლშვილიანად კონსტანტინოპოლს გადაიხვეწა.

და გადახვეწილ ქართველ სამეფო სახლულთაგან ისტორიამ თავის გმირად ლტოლვილი ქართველი მეფის სწორედ უფროსი ძე და ტახტის მემკვიდრე ამოირჩია.

და ამიერიდან ისტორიითვე ამ სახელით მონათლება:

ფ ი რ ა ნ ი ბ ე რ ი ე ლ ი.

იგი იმპერიაში ჭაბუკობითვე დაწინაურდა, ვითარცა უმამაცესი მხედარი და უნიჭიერესი მხედართუფროსი.

გამორჩევით შეწყყარებოდა ფირან იბერიელი იმპერიის მთავარსარსარდალს, სახელოვან ველიზარს. ერთად იბრძოდნენ ბერძენი და ქართველი სტრატეგოსები დასავლეთში და აღმოსავლეთში — გერმანელებთან და სპარსელებთან.

ლაჩრებით, მოღალატეებით, გაიძვერებითა და მლიქვნელებით გარშემორტყმული ველიზარი დიდად აფასებდა ქართველი ვაჟკაცის ჭეშმარიტ ვაჟკაცობას, სიქველეს, ერთგულებას, გონგამჭრიახობას და თავდადებას. ამიტომ ხშირად იგი ყველაზე სამძიმო და საპასუხისმგებლო ბრძოლის მეთაურად აგზავნიდა ქართველ სარდალს.

535 წელს გუთ-გერმანელებთან ბრძოლებაში, სიცილიასა და იტალიაში, ბიზანტიელთა პირველ გმირად სწორედ ფირან იბერიელი აღიარეს.

537 წელს რომის კარიბჭეებთან, ველიზარის მოსვლამდე, ქართველი სარდალი მცირერიცხოვანი რაზმით წარმატებით იგერიებდა გუთების მრავალრიცხოვანი მხედრობის გახელებულ შეტევებს.

გერმანელთა მამაცი მეფე და ბელადი — ვიტისისი, განცვიფრებული იყო ფირან იბერიელის ძალგულოვნებით და შემმართებლობით.

იმავე წელს ფირანმა რომის მეორე კარიბჭიდან — სალარიიდან, სულ რამდენიმე მეომრის თანხლებით, აოტნა გერმანელები.

539 წელს ეელიზარს იტალიაში ორი დიდი ციხე-ქალაქი ჰქონდა ასა-
ლები — ურბიბენტუსი და ურბინუსი. პირველის წინააღმდეგ ფირან იბე-
რიელი გაგზავნა, მეორეს კი თვითონ შეუტია.

ბიზანტიელმა ალყითა და შიმშილით დაიპყრო ქალაქი, ქართველმა —
ხმლითა და იერიშით.

იმავე წელს აფრიკაში, ვანდალებთან ბრძოლაში განსაკუთრებით გა-
მოუჩინიათ თავი კეისრისგან წარგზავნილ სარდლებს — რ უ ფ ი ნ ე ს და
ლ ე ო ნ ტ ი ს.

და ფირან იბერიელმა შეიტყო, რომ რუფინე და ლეონტი წარმოშობით
კოლხები ყოფილან, სახელოვანი ფ ა რ ს მ ა ნ კ ო ლ ხ ი ს შეილიშვილე-
ბი, ზ ა ვ ნ ა ფარსმანის ძის შვილები...

543 წლიდან ფირან იბერიელი იბრძვის აღმოსავლეთში. ამ წელს,
მესობოტამიაში, ტრავნონთან გამართულ ბრძოლაში ფირანმა სასტიკად
დაამარცხა სპარსელთა ჯარი.

მომდევნო წელს ქალაქ ედესასთან ისევ გაანადგურა ქართველმა
სტრატეგოსმა სპარსელები.

(ალბათ, რა გახელებით ერკინებოდა იგი მტრებს, რომელთაც მას
მისი კუთვნილი და საოცნებო ქართული ტახტი დააკარგვინეს...).

... მაგრამ ამავე 544 წელს მოულოდნელმა სიკვდილმა უყველა ფირან
იბერიელს.

სანადიროდ ყოფილიყო გასული ნადირობის მოტრფიალე ვაჟკაცი.

(ნადირობის უამს კი იოლად მიიღწევა სიკვდილი).

და მკვდარი იპოვნეს, სადღაც ჟალტამში დაგდებული.

თავზე ცხენი ადგა.

ალბათ, ცხენიდან გადმოვარდაო.

და დაივიწყეს...

(ამნაირია ბედი სამშობლოდაკარგული და „გაუცხოებული“ ადამია-
ნისა: დვიძლი დედა ვ ე ღ ა რ იხსენებს, დედინაცვალი კი ა ღ ა რ ახსე-
ნებს).

ერთადერთი ძე დარჩენია უცხო მიწაში დამიწებულს, სახელად ბაკურ...

იგი უნდა დაბადებულიყო, სადაც, 525 წლის მახლობლად.

უნდა დაბადებულიყო კონსტანტინოპოლს, სადაც აგერ ოცი წელიწადი გადმოხვეწილ-გადმოსახლებულიყო მათი ოჯახი — ოჯახი გურგენ ქართველთა მეფისა.

ახალშობილი, სახელად ბ ა კ უ რ ი, იყო სწორედ შვილიშვილი გურგენ მეფისა, ძე სახელოვანი ბიზანტიელი (!) სტრატეგოსის ფირან იბერიელი-სა.

თვითონაც მეომრად და სარდლად აღზრდილიყო ბაკურ ფირანის ძე. სახელიც დიდად გაეთქვა სიმამაცით და სიქველით, ნიჭით და საზრიანობით.

ბიზანტიის მთავარსარდლობაც ყველაზე მძიმე და საპასუხისმგებლო ბრძოლებში აგზავნიდა „ბიზანტიელად“ შობილ და გაზრდილ ქართველს.

მაშინ იტალიაში შემოჭრილ გერმანელებთან ჰქონდათ დიდი ბრძოლები ბიზანტიელებს. გერმანელებს ტოტილა მოუძღოდათ, მათი მამაცი მეფე და ბელადი. განსაკუთრებით 552—553 წლებში მისჭირდათ ბიზანტიელებს. ტოტილამ ალყა შემოარტყა სამხრეთ იტალიაში ქალაქ კროტონს, რომელშიც ბიზანტიელთა ციხიონი იდგა. ქალაქ ტარენტუმიდან კი გერმანელებმა ბიზანტიელები გამოდევნეს და სამხრეთ იტალიის ეს დიდი ქალაქი და სტრატეგიული პუნქტი თვითონ დაიჭირეს.

და მაშინდელმა კეისარ-იმპერატორმა იუსტინიანემ ფლოტით და ჯარით სამხრეთ იტალიისკენ აფრინა ბაკურ იბერიელი.

ბაკურმა იონიის ზღვა სწრაფად გადალახა და ფლოტი სწრაფადვე შეიყვანა კროტონის უბეში. იერიშიც მაშინვე ბრძანა სარდალმა. გერმანელებმა ასე მოულოდნელ და ფიცხელ შეტევას ვეღარ გაუძლეს და კროტონს ალყა მოხსნეს; გერმანელთაგან ვინ ზღვაზე გაასწრო და ვინ ხმელზე.

ახლა ტარენტუმისკენ დაიძრა ბაკურ ფირანის ძე.

ბრძოლის დაწყებამდე, ტარენტუმში და აქერონტში მდგარი გერმანელების ბელადებმა — რაგნარისმა და მორასმა, ქართველ სარდალს სიციოცხლის შენარჩუნება სთხოვეს და ქალაქის ჩაბარება აღუთქვეს. რაგნარისმა თან მძევლებად ექვსი მეომარი გამოუგზავნა ბაკურს.

ქართველმაც სიტყვა მისცა მოპირდაპირეს. მერე ქალაქების ჩასაბა-

რებლად და ბიზანტიურ ქვეშევრდომობაში გერმანელ სარდალთა მისა-
ლებად მოემზადა.

მაგრამ უცებ მდგომარეობა შეიცვალა. ტოტილას მეტოქე გამოუჩნ-
და — ვილაც ტეია, რომელმაც გერმანიის „ჭეშმარიტ მეფედ“ გამოაცხა-
და თავი. რაგნარისს ტეიასთან შერიგება ჰკუაში დაუჯდა და ბაკურ იბე-
რიელთან პირის შლა და სიტყვის გატეხვა გადაწყვიტა. უპირველესად, მან
ის იფიქრა, რანაირად დაებრუნებინა ის მეომრები, რომლებიც მანამდე
მძევლებად გამოუგზავნა ბაკურს. ამ მიზნით მან ასეთ ხერხს მიმართა:
ბაკურს შემოუთვალა, მცირეოდენი რაზმი გამომიგზავნე, რათა ქალაქი-
დან უშიშრად გამოვიდე და კონსტანტინოპოლშიც მშვიდობით ჩავალ-
წიოო..

ქართველ სარდალს თურმე მთელს არმიაში იცნობდნენ როგორც გა-
საოცრად მიმნდობი გულის ადამიანს. და ახლაც იგი ამნაირი უყოყმანო
ნდობით მოპყრობია ვერაგი ბარბაროსის შემონათვალს. აიღო და რაგ-
ნარისს მართლაც გაუგზავნა თავისი ორმოცდაათი მეომარი. რაგნარის-
მაც ეს ორმოცდაათი ბიზანტიელი საპყრობილეში ჩაყარა და ბაკურს შე-
მოუთვალა: თუ ახლავე ის ჩემი ექვსი მეომარი უკანვე არ გამოგიგზავნია,
ყველა შენს მეომარს ყელებს დაეჭრიო.

ასეთი ვერაგობით ცეცხლმოდებულმა ბაკურმა მაშინვე საომრად დას-
ძრა თავისი მხედრობა.

რაგნარისმაც არც აცივა, არც აცხელა, იმ ბიზანტიელ მეომრებს მა-
რთლაც ყელები დასჭრა და თავისი ჯარებიც საომრად გამოიყვანა.

ქართველმა სარდალმა ბრწყინვალედ გაიმარჯვა, მაგრამ გამარჯვე-
ბულს ვერც ამან გაუქარვა ბოღმა და ჯავრი: რაგნარისმა, რომელმაც
ბრძოლაში თავისი გერმანული ლაშქრის უმეტესი ნაწილი დაჰკარგა, თვი-
თონ მაინც ცოცხლად მოახერხა საბედისწერო ბრძოლის ველიდან თავის
გაღწევა.

ბაკურმა ტარენტუმიც აიღო, აქერონტიც და ორივეში ბიზანტიური
ციხიონები შეაყენა.

ამით თავდება ყოველი ცნობა ბაკურ ფირანის ძის ცხოვრებისა.

დარჩა მხოლოდ განსვენება უცხო მიწაში.

იმავე VI საუკუნის 40—50-ან წლებში იყო კიდევ ბიზანტიაში ფრიად სახელმწიფოებრივი ქართველი მხედარი და მხედართუფროსი ფ ა ზ ა ი ბ ე რ ი ე ლ ი, ისიც გურგენ მეფის შვილიშვილი, ფირანის ძმისწული, ბაკურის ბიძაშვილი (მამის სახელი არ შემოგვინახა ისტორიამ).

542 წელს კეისარმა იუსტინიანემ იტალიის პრეფექტად გაგზავნა მაქსიმინე, რომელსაც თან გაატანა ფლოტი თრაკიული და სომხური ჯარებით.

თრაკიელებს სარდლობდა ჰეროდიანე, ხოლო სომხებს ფაზა იბერიელი.

იმავე წელს ტოტილამ, გერმანული მხედრობით, ნეაპოლის მხრიდან შემოუტია იტალიას.

მაქსიმინემ ჰეროდიანე და ფაზა იბერიელი გაგზავნა სამხედრო ხომალდებით.

გავიდნენ თუ არა, საშინელი ქარტეხილი ამოვარდა ზღვაზე.

ხომალდები დაეფანტათ ღრუნგარებს (ადმირალებს).

უკუიქცნენ ხელცარიელნი.

რამდენიმე დღეში ქარტეხილი ჩავარდა და ბიზანტიელმა სარდლებმაც მოახერხეს უკუუქციათ გერმანელები ნეაპოლიდან.

547 წელს თვითონ მთავარსარდალი ველიზარი გაემართა ფლოტით და ლაშქრით ტარენტუმისკენ.

ზღვიდან თვითონ მიადგა ქალაქს ველიზარი, ხოლო ხმელეთიდან — ფაზა იბერიელი და მისი მხედრობა.

ორმხრივი მძლავრი იერიშის ქვეშ გერმანელები იძლივნენ და ქალაქიც ბიზანტიელებს შეატოვეს ხელთ.

გამარჯვება ბიზანტიელთა სიხარბემ და სიმდაბლემ შერყვნა. ისინი საძარცვავად და სარბევად მოედნენ ახლომახლო სოფლებს.

ფაზა იბერიელი აღშფოთებული ჩაკეტილიყო კარავში.

უცებ გერმანელთა მგრგვინავი საომარი ყიჟინა გაისმა.

ტოტილას დამხმარე ძალები გამოეგზავნა თავისიანთა მისაშველებლად.

დაქსაქსული და დაბნეული ბიზანტიელები უეჭველი განადგურებისთვის განწირულიყვნენ.

მაგრამ ელვასავით გამოიჭრა კარვიდან ფაზა იბერიელი.
ცხენს მოახტა და სამწყობროდ თავისთან მოუწოდა ჯარს.
გამხნევდნენ ბიზანტიელები. გულმაგრად მიაშურეს სარდალს.
ვინც კი მოასწრო, სახელდახელო რაზმეულებად შემოიყარა იბერიელ-
მა. და კონტრშეტევით შეუტია გერმანელებს.
ორივე მხარე გააოცა ფაზა ქართველის მეომრულმა სიქველემ და სი-
კისკასემ.

უკუიქცნენ გერმანელები.

დაედევნა ფაზა იბერიელი.

ერთ ვიწრო ხეობაში ჩაინთქნენ დეენილებიც და მდეერებიც.

ხაფანგში აღმოჩნდნენ მდეერები.

ახლა მხოლოდ ლამაზი სიკვდილისათვის იბრძოდა ფაზა იბერიელი.

შორიდან ნაძგერალი ისრებითა და პილუმებით დაცხრილული გადმო-
ეშვა ცხენიდან.

ბიზანტიელები, განსაკუთრებით ველიზარი, დიდი სიმძიმით შეხე-
დნენ უმამაცესი სარდლისა და მეომრის სიკვდილს.

და, კვლავ, უცხოთათვის აღსრულებულის სხეულიც უცხო მიწაში და-
მიწდა.

იგი დაიბადა 768 წელს, კახეთში.

სახელად — კონსტანტი, ანუ კონსტანტინე; წარმომავლობით „საზეპურო ერისაგანი“, ერისთავი წარჩინებული.

იღვა ღროუამი არაბთა (სარკინოზთა, აგარიანთა) ბატონობისა ამიერკავკასიაში.

საქართველო იყო დაშლილ-დანაწილებული: ქართლი — ცალკე, კახეთი — ცალკე, დასავლეთ-საქართველო („აფხაზეთი“) — ცალკე, სამხრეთ-საქართველო, ანუ ტაო-კლარჯეთის სამეფო — ცალკე.

თვითონ ტფილისი, უკვე მეორე საუკუნე მიდიოდა, რაც საქართველოს აღარ ეკუთვნოდა. საქართველოს „ყოფილ“ სატახტოში არაბ ამირას ეღვა ტახტი.

ტფილისის არაბი ამირა ღრო და ღრო თავის უფალს და მბრძანებელს, არაბეთის ხალიფასაც განუდგებოდა და თავს დამოუკიდებელ ხელისუფლად აცხადებდა.

იმეამადაც, 852 წელს, ტფილისის ამირამ, სპაჰ იბნ ისმაელმა ამიერკავკასიაში დაწყებული აჯანყებით ისარგებლა და ხალიფას ხარკის გადახდა შეუწყვიტა.

მაშინვე ხალიფა მუთავაქილმა ამიერკავკასიაში აჯანყების ჩასაქრობად და ტფილისის ამირას დასასჯელად 30 000-ანი არმია გამოგზავნა. სარკინოზთა მხედრობას ამჯერად სათავეში ეღვა ბუღა, „თურქი მონა“, უკიდურესად სასტიკი და კაცთმოძულე მხედართმთავარი.

ბუღა თურქი ჯერ სომხეთში შემოიჭრა, აჯანყებულნი გაანადგურა, მათი ბელადები შეიპყრო და ბორკილდასხმულნი, არაბეთის სატახტო ბაღდადს გაგზავნა.

სომეხთაგან „ზღვის ვეშაპად“ მონათლულმა ბუღამ 853 წელს თავისი უზარმაზარი მხედრობა საქართველოს შემოუსია.

წინასწარ ბაღდადელმა სარდალმა ტფილისელი ამირას წინააღმდეგ დახმარება ტაო-კლარჯეთის მეფეს, ბაგრატ პირველ კურაპალატს თხოვა.

საპასუხოდ სპაჰ იბნ ისმაელმა დასავლეთ საქართველოს მეფე თეოდოსი მეორესთან გააბა კავშირი.

არაბები ტფილისის მოადგნენ მტკვრის მარცხენა მხრიდან.

ბულამ ჯარები აარჩია, თავის ერთ სარდალს, ზირაქს ჩააბარა და ქალაქზე საიერიშოდ გაგზავნა.

არაბებმა მტკვარი გადალახეს და ანთებული კუპრის ნთხევით შეუტრეს ტფილისის კედლებს. ქალაქში შეიჭრნენ. ბულაც შეჰყვა დანარჩენი ჯარებით.

ამირა საპაკ ისმაელის ძე შეიპყრეს და ბულას ბრძანებით თავი გააგდებინეს.

ტფილისი სრულიად გადასწვეს სარკინოზებმა.

50 000 ტფილისელი გაწყდა მაშინ.

ეს უმძიმესი ტრაგედია საქართველოს სატახტო ქალაქს თავს დაატყდა 853 წლის 5 აგვისტოს, შაბათ ღღეს.

დასავლეთ საქართველოს მეფე თეოდოსის დააგვიანდა ტფილისზე მიშველება. ისევ ზირაქი გაგზავნა ბულა თურქმა თეოდოსის შესახვედრად. ბაგრატ კურაპალატიც დამხმარე ძალად გაჰყვა ზირაქს.

სასტიკი ბრძოლა გაიმართა ლიახვის პირას. თეოდოსი დამარცხდა და უკუიქცა.

ტფილისისკენ შემობრუნებულ ზირაქის ჯარებს წინ გარდაბნელ კახთა ლაშქარი გადაუდგა და სასტიკად დაამარცხა.

გამძვინვარებული ბულა თურქი კახეთს შეესია, გაძარცვა და გააპარტახა სოფლები, გამოირეკა ტყვეები.

ტყვეთა შორის იყო ერისთავი კონსტანტი კახი, დიდად სახელგანთქმული მამულიშვილი, უკვე 85 წლის მოხუცი. კონსტანტისთან ერთად შეპყრობილ იყო მისი ძე თარხუჯ.

ორივენი, ტყვე მამა-შვილი, ხალიფას გაუგზავნა ბულა თურქმა, ბაღდადს.

ხალიფა მუთავაქილმა ქრისტიანობის უარყოფა და მაჰმადის სჯულის აღიარება უბრძანა კონსტანტის.

მოხუცმა ქართველმა ცივი უარი სთქვა.

ხალიფა დაემუქრა:

„უკეთუ არ ისმინო ჩემი, სიკუდილითა მოჰკვდე შენ პირითა მახვილი-სათა, და ხორცნი შენნი მივისცნე საჭმელად მფრინველთა ცისათა, და ვინ არს, რომელმან განგარინოს შენ ხელთაგან ჩემთა!“

შენს ხელთ მხოლოდ ჩემი სხეული არისო და არა სული — უპასუხა ურყევი ხმით ქართველმა — ამიტომ მე არ მეშინია შენი მახვილისა და, როგორც გენებოს ისე მომექეციო.

განრისხებულმა მუთავაქილმა კონსტანტი კახი საპყრობილეში ჩააგდო და ორი გამაჰმადიანებული სომეხი მიუჩინა: იქნებ თქვენ შეასმინოთ და დაიყოლიოთ მაჰმადიანობაზე ეგ მოხუცი ქართველიო. მაგრამ ვერც ეს ქრისტიანი რენეგატები გახლნენ ვერაფერს. ვერც სასტიკმა ცემამ და წა-

მეზამ გაჭრა. კონსტანტი ერისთავი ქრისტიანობას და ქართველობას არ ლალატობდა.

853 წლის 10 ნოემბერს, პარასკევ ღღეს, ხალიფას ბრძანებით, კონსტანტი ქართველს, მის ძესთან ერთად, თავი გააგდებინეს.

იმდროინდელმა ქართველმა და სომეხმა ქრისტიანებმა კონსტანტი კახი წმიდა მოწამეთა სიაში ჩარიცხეს.

სული ამაღლდა, ხოლო სხეული მისი დარჩა უცხო მიწაში დამიწებულად.

იგი დაიბადა X საუკუნის, ალბათ, 10—20-ან წლებში.

უცნობი არის თვით დაბადების ადგილიც კი. იქნებ, საქართველოშიც არ შობილა, არამედ მისგან უფრო შორს — პალესტინაში, საიდანაც თავს იჩენს დასაწყისი მისი ღვაწლისა.

იოანე-ზოსიმე, ანუ როგორც თვითონ იტყოდა თავის თავზე — „იოანე ფრიად ცოდვილი ზოსიმე“ — ასე ორი სახელით გამოაღწია ამ უცნაურმა ერთპიროვანმა ისტორიის ტყე-მალნარებში და ღღემდე მაინც ვერ გარკვეულა, რომელი იყო ყრმობის სახელი — იოანე თუ ზოსიმე? ანუ რომელი ერქვა ერობისას და რომელი დაერქვა ბერობისას?

გარეგნულად კი, სხეულებრივად, ყოფილა მეტად ავადმყოფური, ტანგანრღვეული, ხაშშიან-ციებიანი, მხედველობითაც ფრიად ნაკლულოვანი.

— მე, „ღიად ხაშმმან და ბრმამან და ღიად უღონომან“, — თვითონვე ჩაურთავდა ხოლმე წერის უამს თავისვე ხელით.

ხოლო, ამ ლამის მიმქრალ სხეულში სწორედ რომ უწმიდესი, უმტკიცესი და უმძლავრესი სული სდგომოდა იოანე-ზოსიმეს.

ასე რომ — რომაელთა ცნობილ ნათქვამს — „mens sana in corpore sano“ („ჯანსაღი სული ჯანსაღ სხეულში“), იოანე-ზოსიმეში, ანუ ამ „ღიად უღონოში“, ასეთი გარდასახვა უნდა მიეღო: mens sana in corpore invalido“ („ჯანსაღი სული სუსტ სხეულში“).

და მიუხედავად ამისა, დიდხანსაც იცოცხლა, დიდად ნაყოფიერადაც იღვაწა.

იყო ბერი და რიგით ბერ-მონაზვნობაზე მაღლა საეკლესიო იერარქიის კიბეზე არცერთი საფეხურით არავითარი ხარისხი და თანამდებობა ფიქრადაც არ უფიქრია, საქმითაც არ გაუკარებია.

მხოლოდ მწერლობისთვის მიექდვნა სრულიად ღვთითბოძებული სული იოანე-ზოსიმეს.

ჯერ იგი პალესტინაში ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა, საბა განწმენდილის მონასტერში. შემდეგ კი, სხვა ქართველ საეკლესიო თანამოღვაწეებთან ერთად, გადავიდა და სამუდამოდ დამკვიდრდა სინას მთაზე.

და ორივე ქართულ სავანეთა შინა დაუწერია იოანე-ზოსიმეს:

„საგალობელნი იადგარნი...“

„კანონი“,

„კრებაი თთუეთაი წელიწდისათაი“,

„ცნობისათვის და უწყებისა ჭეშმარიტად..“

ლექსი აკროსტიქი („გეორგი“) — „ანდერძი იადგარისაი“.

მაგრამ უმთავრესი და მარად უკვდავებამდე ამალღებული არის იოანე-ზოსიმეს „ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი“.

ესაა უსაზღვრო გზნება პატრიოტიზმისა, გაცხადებული მშობლიური ქართული ენის აპოთეოზში.

აქ ქართული ენა, მიუხედავად იმისა, რომ იგი ჯერჯერობით „დამარბულ“, ანუ „დღესამომდე მძინარე არს“, იგი აღსდგება, ვითარცა ლაზარე და ქრისტე მეორედ მობრძანებისას სწორედ ქართულ ენაზე ამხელს და განიკითხავს ქვეყნიერებას. ქართული ენა თანაბარია ეგზომ განერცობილი ბერძნულისა, ვითარცა ნინო (ქართულად მომნათველელი) და ჰელენე (ბერძნულად მომნათველელი); ეს ორი ენა დები არიან, ვითარცა მარიამ და მართა...

დამარბულ არს ენაი ქართული
დღედმდე მეორედ მოსდვისა ნესიისა საწამებლად,
რათა ყოველსა ენასა
ღმერთმან ამხილოს ამით ენითა.

და ესე ენაი
მძინარე არს დღესამომდე
და სახარებასა შინა ამას ენასა
ლაზარე პრქეიან.

და ახალმან ნინო მოაქცია
და ჰელენე დელოფალმან,
ესე არიან ორნი დანი,
ვითარცა მარიამ და მართაი.

და მეგობრობაი
ამისთვის თქვა,
რამეთუ ყოველი საიდუმლოი
ამას ენასა შინა დამარბულ არს.

და ოთხისა დღისა მკედარი
ამისთვის თქვა დავით წინასწარმეტყველმან,
რამეთუ „ათასი წელი —
ვითარცა ერთი დღეი“.

და სახარებასა შინა ქართულსა ხოლო, თავსა მათვისსა,
წილი ზის, რომელ ასოი არს.
და იტყვის ყოველად
ოთხ ათასსა მარაგსა, —

და ესე არს ოთხი დღეი,
და ოთხისა დღისა მკედარი,
ამისთვის ნისთანავე დაფულუი
სიკედლითა ნათლისღებისა მისისაითა.

და ესე ენაი,
შემკული და კუთხეული სახელითა უფლისაითა,
მდაბალი და დაწუნებული —
მოელის დღესა მას მეორედ მოსლვასა უფლისასა,

და სასწაულად ესე აქვს:
ას ოთხი წელი
უმეტეის სხვათა ენათა
ქრისტეის მოსლვითგან ვიდრე დღესამომდე.

და ესე ყოველი, რომელი წერილ არს,
მოწამედ წარმოგიტხარ,
ას ოთხი ესე წელი,
და წილი ანბანისაი.

აი იგი, უბადლო საგალობელი ქართული ენისა!
და, მისი ავტორი, თვითონვე „შემკული და კუთხეული სახელითა
უფლისაითა“.

და, ქართული ენის ეს უპირველესი მგალობელი ქართული მიწის გა-
რეთ აღესრულა.

და უცხო მიწაში დამიწდა.

ქმანი

ჩორდვანელ — მთაწმინდელნი

ისინი, ორნი ქმანი, დაიბადნენ X საუკუნის, სადღაც 30—40-ან წლებში, სამხრეთ საქართველოში, ტაოში.

უფროსი — თორნიკე.

უმცროსი — ვარაზვაჩე.

გვარი, ფრიად წარჩინებული — ჩორდვანელი.

ორივენი აღზრდილიყვნენ, ვითარცა სპასპეტნი გამორჩეულნი, საომარ ველზე მხნენი და ახოვანნი, გონებით ბრძენნი და სულით ღვთისნიერნი.

უახლოესნი კარისკაცნი და თანამებრძოლნი დიდებული მეფის, დავით მესამე კურაპალატისა.

ერა ღღეს, მმათაგან უმცროსმა, ვარაზვაჩე ჩორდვანელმა ხელი აიღო საერისკაცო ცხოვრებაზე, რადგან ჰქონებოდა „ცეცხლი იგი ქრისტეს სიყვარულისაი გულსა მისსა მძაფრად აღტყინებული“.

სასულიერო სახელად დაირქვა იოანე.

ყოველივე ქონება, რაიც გააჩნდა, ღარიბებს და უპოვართ დაურიგა.

ცოლ-შვილი მიატოვა.

ბერის სქემით შეიმოსა და სადღაც გადაიკარგა.

ნაცნობებთან და ახლობლებთან შეხვედრებს გაურბოდა და ეკლესიიდან ეკლესიაში ადგილს ინაცვლებდა.

ყველაზე დიდხანს „ღაერასა დიდებულსა ოთხსა ეკლესიათასა“ მოათია. იქ მხოლოდ წმიდა მამათა, მოსეს და გელასის გაუმხილა თავისი ვინაობა და მათგანვე მიიღო კურთხევა ბერობისა.

ბოლოს ადგა და სულ წავიდა საქართველოდან.

მივიდა მცირე აზიის დასავლეთ კიდურს, ბითინიას, ულუმბოს მთაზე აღმართულ დიდ მონასტერში. და დადგა აქ ჯორთა და კარაულთა მომვლელ მწყემსად და მეჯინიბედ.

და აქვე გაეცნო და დაუახლოვდა ათანასე ბერს — მამით ბერძენს, დღეით ქართველს (ლაზს)...

სწორედ იმეამად ბიზანტიის კეისარმა რომანოს მეორემ ქართველთა მეფე დავით კურაპალატს მოსცა „ზემონი ქუეყანანი“ (არზრუმისა და ბასიანის მსარენი) და სამაგიეროდ კონსტანტინოპოლს მძევლებად წაიყვანა წარჩინებულ ქართულ ოჯახთა ძენი.

და მძევალთა შორის აღმოჩნდა მე იოანესი ეფთვიმი, ყრმაი ხუთისა წლისა.

იოანეს სიმამრს, აბუჰარბის, და ცოლისძმებს, თავისი შვილები საქართველოში დაეტოვებინათ, ხოლო უღედმამოდ დაგდებული ეფთვიმე უცხო მძევლობისა და ტყვეობისთვის გაემეტებინათ.

იოანემ ორი წლის შემდგომ სცნო თავისი შვილის ამბავი და მაშინვე უღუმბოდან კონსტანტინოპოლს გაეშურა. ჩასვლისთანავე სიმამრი და ცოლისძმები იხმო და მწარე საყვედური აღუვლინათ: რაი არს ესე, განა შვილები თქვენი არა გყავთ? გარნა, ცხადია, საკუთარი არ გაიმეტეთ და მძევლად ჩემი ობოლი გასწირეთო; რა გაეწყობა, — უფალმან შეგინდოთო შეცოდებანი თქვენნი. უთხრა და ისე, რომ დატუქსულთა პასუხისთვისაც არ დაუცდია, კეისრის სასახლეს მიაშურა. მისი სახელი უკვე სცნობოდათ სასახლის კარზე. ამიტომ კეთილად მიიღეს, თხოვნა მოუსმინეს და შვილიც დაუბრუნეს.

მამამ შვილი უღუმბოს ლაერაში მიიყვანა.

ეფთვიმეს კი იმ ორწლიანი მძევლობის განმავლობაში ქართული ენა სულ დავიწყნოდა და მხოლოდ ბერძნულად ლაპარაკობდა.

უსაზღვროდ შეძრული და შეწუხებული იოანე დღე და ღამ იმის ცდამა იყო, როგორმე ისევ ამოედგმევენებია შვილისთვის ენა ქართული.

იოანესთან დამეგობრებული ათანასე ბერი კი ათონის მთაზე წასასვლელად აემზადა და იოანესაც ეზარახა, შენც შენის ძით ჩემთან წამოდიო. სანამ შვილს ქართულს არ დავუბრუნებ, ცოცხალის თავით აქიდან გამსვლელიც არა ვარო, — თქვა და გაათავა იოანემ.

ათანასე ათონს წავიდა, მაინც იმ იმედით, რომ ერთხელაც იქნებოდა და ქართველი მამა-შვილი მის გზას გაჰყვებოდა.

მცირე ხანიც გამოხდა და ყრმა ეფთვიმე მოულოდნელად რაღაც „მძაფრითა სენითა“ ავად გახდა და ლოგინად ჩავარდა. დღე და ღამე ოფლში ცურავდა, სიცხისგან იწვოდა, უსაშველო აღმურისგან სუნთქვა უწყდებოდა. რა ბალახები არ უხარშეს, რა საფენები არ აფინეს, რა სალოცავნი არ ულოცეს აქიმობაში გაწაფულმა უღუმბოელმა ბერ-მონაზნებმა, მაგრამ არაფერმაც არ გაჭრა.

და, როცა შვილი „სიკვდილსა მიეახლა“, სასოწარკვეთილი მამა ერთხელ კიდევ და უკანასკნელად წავიდა ტაძრად, ერთხელ კიდევ დაემხო ღვთისმშობლის ხატის წინაშე და შეჰლაღადა ცრემლითა უმწარესითა:

„ღვთისმშობელო ქალწულო, კუთხეულო, სძალო უსძლოო, მეოხ ყყავ შვილსა ჩემსა; ნუ ინებენ მომიკვდეს იგი ეგზომ ენადავიწყებული; ნუ ჩაუქრობ კიდევ ერთ სანთელს შენს წილხედომილ საქართველოს, დედაო სახიერო, დედაო ღვთისაო, სძალო უსძლოო!..“

ტაძრიდან გამოვიდა მაინც უსახსრო სულით და მღვდელს შეუთვალა,

მოდი და სიკვდილის პირს მიმთხვეული შვილი მიზიარეო. შეუთვალა და აღარ დაუცადა, ისე გაიქცა მომაკვდავი შვილისაკენ.

კარი შეაღო და გაქვავდა კაცი.

ეფთვიმე ლოგინზე იჯდა, მშვიდი, მწყაზარი, თითქოს ღრმა ძილისა-
ეან ახლად გაყრილი და გამორჩეული.

„შვილო!“

„რა იყო, მამა?“ — ეს ქართულად თქვა ყმაწვილმა.

„მითხარი, შვილო!“ — ლამის შეიშალა იოანე.

„რა ვითხრა, მამა?“ — გაკვირვებით იკითხა ყრმამ, ისევე სრული ქარ-
თულით.

„შვილო, არაფერი არ გტკივა, არაფერი არ გელმის, შვილო?“

„არა, არაფერიც არ მეღწია“.

„ხოლო, ეს ქართული?“

„იცი, მამა, — რაღაც არაამქვეყნიური ღიმილით დაიწყო ყრმამ — ის
იყო, სადღაც ტკბილ ბურანში ვიძირებოდი, ვილაცამ ხელი მომიკიდა, გა-
მომბარუნა და გამომალვიძა. და მე ვიხილე დედოფალი, ცისკროვან სა-
ხით, რომელმან მითხრა ქართულითა ენითა: რაი არს, რაი გელმის, ეფთ-
ვიმე? — არ ვიცი რაი მეღმის, ოღონდ მე ვკვდები, დედოფალო, ვუთხარი
მე. — ნუ გეშინინ, რამეთუ ღმობა შენი არს დაეიწყება ქართულისა ენი-
საი; ხოლო ამიერიდან არარაი არს ვნებაი შენთანა და აღდეგ, ვითარცა
ქართველი ქართულითა ენითაი! — მითხრა და გაუჩინარდა დედოფალი
იგი“, — დაასრულა ეფთვიმემ და წამოდგა ფეხზე.

დაეცა და მუხლებზე მოეხვია მამა შვილს. დიდხანს სიზმარში ეგონა
თავი. ისევე შვილმა წამოაყენა ფეხზე. ერთად შევიდნენ ტაძარში და ერთად
დადგნენ ლოცვად ღვთისმშობლისა მიმართ..

ამიერიდან ორივე ენაში დაუცხრომლად სწაფავდა მამა შვილს.

და, „აღმოუდიოდა პირთაგან ვითარცა წყაროი“ ეფთვიმეს ყმაწვი-
ლობითვე ქართული „უწმინდეს ყოველთა ქართველთასა“, და ეგრევეთ
— ენა ბერძნული.

და ეუბნებოდა მამა შვილს:

„შვილო ჩემო, ქართველთა ქვეყანა ფრიალ ნაკლულოვან არს წიგნ-
თაგან, და მრავალნი წიგნნი აკლიან, და ვხედავ რა ნიჭიც მოუმაღლებია
შენთვის ღმერთსა მაღალსა. და აწ იღვაწე, რაითა განამრავლო სასყი-
დელი შენი ღმერთისაგან და შეუვსო დანაკლისი იგი ერსა შენსა მშობელ-
სა“.

ამასობაში დიდად განითქვა სახელი თვითონ იოანესი, რომელსაც,
ვითარცა ღვთივემოსილ ბრძენსა და წმიდანს დიდ პატივს მიუგებდნენ
ბერძნებიც, ქართველებიც და სხვანი ყოველნი.

მაგრამ სწორედ სახელოვნებასა და პატივისცემას გაურბოდა იოანე. და რაკი სწორედ ეგზომი ყურადღებისაგან ულუმბოში უკვე აღარ დაედგომებოდა, ერთ დღეს მან დაავლო ხელი თავის ძეს, კიდევ რამდენიმე მოწაფეც გაიყოლია და მათთან ერთად ულუმბოდან გაუჩინარდა...
... და, მივიდნენ ათონს, მთასა წმიდასა.

ეგეოსის ზღვის ჩრდილოეთ მხარეს არის ნახევარკუნძული, სახელად ქალკიდიკა, სამთითად შეჭრილი წყლის სამყაროში; ხოლო ამა სამთაგან, აღმოსავლეთ შეერილს ძველთაძველი სახელით ეწოდება აკტე.

ხოლო, აკტეს უკიდურესი სამხრეთი გამონაშვერი არის მთა ათონი. აქაური მიწა, ზღვა, ცა და ჰაერსაბრუნავი — მშვენიერი, მამაძებელი და მარგებელი ყოველი სულდგმულის სულისა და სსულისა.

აკტე და ათონი ჰელინთა უძველეს მითოსურ სამყაროშია თავდაპირველად გააზრებული. თითქოს ამ ადგილზე ეხეთქებოდნენ ერთმანეთს საომრად აღძრული გიგანტები და ღმერთები. თითქოს აქ შეებნენ ერთმანეთს გიგანტი ათოს და ღმერთი პოსეიდონი, და აახეთქა დედამიწას ათოსმა უზარმაზარი კლდე, ესროლა ზღვაში ამომართულ პოსეიდონს და ჩადგა ზღვაში ხმელეთი, ვითარცა საზღვარი გიგანტთა და ღმერთთა საბრძანებელთა. და იმ გიგანტის სახელი შერჩა მისგან ნატყორცნ მთას — ათოს; და აქედანვე — ათონი.

უფრო გვიან, ქრისტიანულ ხანაში, დაიბადა ეს თქმულება: მარიამ ღვთისმშობელი და იოანე მახარებელი ხომალდით კვიპროსისკენ მიემართებოდნენ. უცებ ზღვა აიშალა, აზვავდა, ხომალდი გაიტაცა და მანამ ატარა, სანამ ათონის კლდოვან ნაპირზე არ გარიყა. დაისვენა ღვთისმშობელმა, იქაურობა მოიხილა, ბუნების სიმშვენიერით მოიხიბლა და შესთხოვა თავის ღვთაება ძეს, იესოს, ებოძებინა მისთვის ათონის მთა.

ღედის თხოვნა და — უმაღვე ჩამოეშვა ცაზედეთიდან ხმა იესოსი:

„ამინ, ადგილი ესე საცხოვრისი შენი, წალკოტი შენი, სამოთხე და სალხინებელი!“

და ამიერიდან ეწოდა ათონის მთას — „ავიოს ოროს“, „წმიდა მთა“.

და დიწყო სამონასტრო ცხოვრება ათონის მთაზე. პირველი მონასტრის დამაარსებელი — კეისარი კონსტანტინე დიდი. და ამ ტაძარმა ოცდაათი წელიწადი რომ მოათია, მოვიდა ანტიქრისტე კეისარი იულიანე განდგომილი და ძირიანად მოთხარა იგი. მერე, იულიანეს გადავლენიდან ოთხმოცი წლის შემდეგ, ღრმად მორწმუნე ქრისტიანმა იმპერატორმა თეოდოსი მეორემ ააშენა ახალი ლავრა. სწრაფად იზრდებოდა სამონასტრო და სასაეკტო ცხოვრება ათონის მთაზე. შემდგომ — აზიაში არაბთა გამძლავრებამ და იქაურ ქრისტიანთა სამოღვაწეო-საცხოვრისზე მათმა მიმ-

ღავერებამ უფრო აღამაღლა ათონის სახელი, ვითარცა ურწმუნოთაგან დევნილი ქრისტიანების მსხნელისა, შემფარველისა და გადამრჩენელისა. გამორჩეული ცხოველმყოფელობით ათონის სამონასტრო ცხოვრება აღზევებას იწყებს მაინც მას შემდგომ, რაც აქ სამოღვაწეოდ მოვიდა ათანასე დიდი, როგორც ითქვა — მამით ბერძენი, დედით ლაზი-ქართველი.

ღა ათანასემ წმიდა მთაზე დააარსა დიდი ღავერა, რომელსაც საისტორიოდ შერჩა მისივე დამაარსებლის სახელი — ათანასე დიდის ღავერა.

ესეც უკვე ითქვა, რომ ათანასე მანამდე, ათონის მთაზე მის მოსვლამდე, ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა აზიური ოლიმპის, ანუ ულუნბოს მთაზე, იქაც მისგანვე აშენებულ მონასტერში, სადაც იგი პირველად შეხვდა აქ გამოცხადებულ ვარაზვაჩყოფილ იოანე ჩორღვანელს.

ღა, ახლა ათონის მთაზე მივიდა იოანე თავისი ძით და მოწაფეებით.

ღა შეხვდა სიხარულით ათანასე დიდი „ქართველთა საყუარელთა“. შეხვდა, შეიწყნარა და დაამკვიდრა ისინი დიდ ღავერაში, რომელიც მას ახლახან დაესრულებინა მისივე მეგობრის, კეისარ ნიკიფორე ფოკას ცხოველი დახმარებით.

ღა იყვნენ მთაწმიდაზე ქართველი მთაწმიდელნი.

ვიდოდა ჟამი.

ღა ჟამს ემალვოდა იოანე მთაწმიდელი.

ხოლო, ამავე ღროჟამის გმირი საქართველოში იყო უფროსი ძმა იოანესი თორნიკე ჩორღვანელი ერისთავი, სახელოვანი მხედარი და მხედართუფროსი.

ღა თორნიკე ერისთავიც შესდგომია უმცროსი ძმის გზას; საერო სამოსელი გაუხდია და სამონაზვნო სქემით შემოსილა. შემოსილა და წამოსულა იოანესთან შესახვედრად და მასთან დასამკვიდრებლად ულუმბოს მთაზე. მაგრამ რაკილა ვისაც ეძებდა, იქ აღარ დახვდა, გამოიკითხა და შეიტყო სადაც წასულიყვნენ ძმაც და ძმისწულიც.

ღა ერთ დღეს თორნიკე ერისთავიც მივიდა ათონს.

მივიდა ღა, „ვინათგან დაფარვაი არღარა ეგებოღა“, ძმები „ურთიერთას გამოეცხადნეს და სიყვარულითა სულაერთთა შეიტკბნეს“.

მთელი ტაძარი სიხარულმა მოიცვა. ძალიან გაიხარა ათანასემაც, რომელსაც აღრევე სცნობოღა თორნიკე ერისთავის „საქმენი, წარჩინებულობა და ახოვნება“.

ღა მონაზონება ძმისა აკურთხა ძმამ.

ღა ახალ სახელად იმასაც დაერქვა იოანე ე.

კიდევ „სვინგელოზი“ უწოღა იოანემ უფროს ძმას.

და ამიერიდან იყვნენ მთაწმიდაზე ძმანი მთაწმიდელნი, ორი იოანე — იოანე-ვარაზვაჩე და იოანე-თორნიკე.

და ორივენი გაურბოდნენ სახელს და პატივს, მაგრამ ვერარა გაეწყოთ: დიდის პატივით ეგებოდნენ ძმათა წმიდანთა ყოველნი, ბერძენნი თუ ქართველნი. რა გაეწყობოდა — აკი „ღირსთა თვისთა ღმერთი გამოაცხადებს და აღიდებს“.

და დაიწყო ღენა ქართველ საეკლესიო-სასულიერო ნაკადისა ათონი-საქენ.

და გამრავლდნენ ქართველი „მთაწმიდელნი“ მთასა წმიდასა.

გამრავლდნენ და ზრახვა ჰყვეს ორივე იოანეთა: უკვე არა ჯერ არს ყოფნა ჩვენი ისევ ათანასე დიდის ტაძარში, აღარც მასპინძელს ეკადრება ჩვენგან შეწუხება, აღარც ჩვენ გვეკადრება სხვის ხიზნად ყოფნა; ამიტომ ღრო დადგა თვითონ ავაშენოთ ქართველებმა ჩვენი ეკლესია საღვთოში, და სალოცავიო.

და აღაშენეს ქართველებმა მთასა წმიდასა, ათანასეს ლავრისგან და-შორებითა, „უდაბნოსა შუენიერსა“ ეკლესია წმიდა იოანე მახარებლის სახელობისა. ეკლესიასთან სხვა სალოცავნი, სენაკნი და სადგომნი გამართეს და დაბინავდნენ იქ ქართველნი და მათი მოძღვარნი — ვითარცა „ანგელოზნი ღმრთისანი“.

ღრო კი ვიდოდა — უსვენებლად და უღმობელად.

ღრომ ინება და ბიზანტიის იმპერიის ბედიბალი ხელთ ჩაუვარდა ქალს, სახელად თეოფანოს, რომელმაც იმპერიის ტახტზე დასვა ორი შვილი პირველი ქმრისგან, რომანოს მეორისგან — ბასილი და კონსტანტინე. მაგრამ რაკი ორივე ძმა მცირეწლოვანი იყო, ქვეყნის მმართველობა მაინც თეოფანოს ეპყრა ხელთ.

და სწორედ მაშინ აზიურ პროვინციათა მმართველმა და მთავარსარდალმა ბარდა სკლიაროსმა აჯანყება დაიწყო მცირეწლოვან იმპერატორთა დასამსობად. აზიური მიწები სრულიად მოწყდა კონსტანტინოპოლის შორჩილებისგან და დღე-დღეზე სატახტოზე თავდასამასაც ელოდა შიშით და ზარით ატანილი საიმპერატორო სასახლის კარი.

და ითქვა მაშინ „მსოფლიოს ჰიპსა ზედა“, ითქვა ხმაპალა და გადაწყვეტილად, ვითარმედ:

„ჩვენი შემწე დავით კურაპალატის გარდა არავინაა ქვეყანაზე!“

„სწორედ, ოდენ ქართულ ხმალს შეუძლია ჩვენი დახსნა და გადარჩენა!“

და დაისაჭიროვეს კაცი, საქართველოში დავით კურაპალატთან გასაგზავნად, — ისეთი კაცი, აჯანყებული სკლიაროსისგან შეკრულ გზებზე რომ გააღწევდა.

და შეიტყვეს, ასეთი კაცი არის ათონზე — იოანე თორნიკ-ყოფილი.

და გაგზავნეს სასწრაფოდ სევასტოპოლის ათონის მთაზე. მივიდა იგი და სამივეს — ათანასეს, იოანე-ვარაზეაჩეს და იოანე-თორნიკეს გადასცა მან მეფეთა წერილები, ასევე სამივეს სახელზე დაწერილნი. და სამივეში ეწერა, ვითარმედ: „უღმერთო სკლიაროსი გაგვიდგა და ხმელით კერპი ყოველი დაიპყრა. აწ ვევედრებით სიწმიდესა თქვენსა, რათა თვინიერ ყოვლისა მიზეზისა, იოანე-თორნიკე მოვიდეს წინაშე მეფობისა ჩვენისა“.

სამივე მამა ჩავარდა საგონებელს. აკი აღთქმა ჰქონდათ დადებული, არა სახის საერო საქმეს აღარ მიქცეოდნენ სიკვდილის კარამდე. მაგრამ ბოლოს მაინც გატყდნენ ათანასე და იოანე და დაუწყეს ვედრება თორნიკეს, უნდა წახვიდოდა შენ მეფეთა წინაშე კონსტანტინოპოლსო.

შეწუხდა და შეიჭირვა თორნიკე.

„წმიდანო მამანო — მიმართა მან ათანასეს და იოანეს — მე ჩემი ცოდვების გამო მოვსულვარ ამ წმიდა ადგილას და მეფეთა წინაშე წასვლა ხომ ისევ ცოდვათა გზაზე მიქცევა იქნება ჩემი, რამეთუ ხომ იცით, რაისთვის მიხმობენ მეფენი. მე, რაკილა ღმერთმა ღირსმყო და მონაზუნის სახელ შემოსა, ამიერითგან აღარც შეხვედრის ნება აღარა მაქვს აღარც მეფებთან და აღარც სხვა ვინმე ამქვეყნიურ ადამიანთან. ამიტომ ვევედრები სიწმიდესა თქვენსა, ღმრთის სიყვარულისათვის შემინდეთ და ნუ მაიძულებთ სასახლეს წასვლად, რამეთუ უკეთუ წავიდე, ვიცი ისინი ამა ქვეყნის შფოთში ჩამაგდებენ“.

მაგრამ არ ეშვებოდნენ ათანასე და იოანე: უკეთუ ვეურჩეთ და არ წახვედ მეფებთან, უეჭველად დიდ რისხვას მოვაწვეთ ჩვენს თავსაც და ჩვენს ტაძრებსაცო. შენ ოლონდ წადი და მაგის ცოდვა იქნება თუ ბრალი, ყველაფერი ჩვენს კისრად აგვიღიაო.

შვიდი დღე ეხვეწნენ, ემუდარნენ ასე და ბოლოს დაიყოლიეს.

და მივიდა იოანე-თორნიკე კონსტანტინოპოლს. მისვლისთანავე საღვთო კონსისტორიონს შეიყვანა იგი პარაკიმენომა.

შემოეგებნენ დედოფალი თეოფანო და ძენი მისნი, ყრმანი მეფენი — ბასილი და კონსტანტინე. ორივე შვილი დააჩოქა თორნიკეს წინაშე თეოფანომ და შეჰლადადა:

„წმიდაო მამაო, რაიცა ამ ობოლთა მიმართ წყალობა ჰქმნა, სამაგიერო ღმერთმა მოაგოს სულსა შენსა!“

ისევ სცადა წინააღმდეგობის გაწევა თორნიკემ, მაგრამ სული აღარ მოათქმევინა დედოფალმა:

„წმიდაო მამაო, რაიცა მიბრძანოს მეფობამან თქვენმა, თქვენსა ბრძანებასა როგორღა გარდავხდები. ოლონდ ღმერთმან დაგარწმუნოს, შრომა თავსა იღევ და, რა გზითაც გნებაეს, წადი კურაპალატთან, წარუდექ და აუწყე ჭირი ჩენი ყოველივე. და ვევედრები ღმერთს, შენ და შენ-

მა მეფემ ის უღმერთო სკლიაროსი დაამარცხოთ და ჩვენ მაგ ჭირისაგან გადაგვარჩინოთ“.

კიდევ იუარა თორნიკემ, მაგრამ ამოდ. ბოლოს გატყდა და უთხრა დედოფალს: მე ჩემი ცოდვებისთვის შევიმოსე სახე ესე და ამიტომ სიკვდილზეც უმძიმესია კვლავ საერო საქმისადმი ჩემი მიქცევა, მაგრამ რაი ცყო არ ვიცი. ალბათ, თქვენს წმიდა მეფობას უარს ველარ წეგებდავო.

გაიხარეს დედოფალმა და პარაკიმენონმა და ერთხმად შესძახეს: ოღონდ შენ ამ ობლებს უშველე და, რაიცა ცოდვა და ბრალი იყოს, ღმერთმა ჩვენს კისერზე იბიოსო.

და წავიდა თორნიკე საქართველოში, მისცა დავით კურაპალატმა თორმეტი ათასი ქართველი მეომარი, სარდლად უჩინა თვითონვე, და განადგურეს ქართველებმა სკლიაროსი მდინარე ჰალისის პირას, და იხსნეს უეჭველი დაღუპვისაგან ბიზანტიის ყრმა კეისარი.

ბოლო თორნიკემ ჰალისის ველზე აღებული ალაფი და იავარი ნაწილი თავის მეომრებს დაურიგა, ნაწილიც ათონის მთაზე მიიტანა.

დიდის სიხარულითა და ამბორსყოფით შეეგებნენ ძლევაშოსილად დაბრუნებულ ძმას იოანე, ათანასე და ყოველი ძმანი მთაწმინდელნი.

კვლავ უფრო იმით გაიხარეს, რომ თორნიკეს ათონზე თან ჩამოჰყვა „მრავალნი ფიჩოსანნი და სახელოვანნი მონაზონნი“.

და, რაკი ახლა ჰქონდათ სახსარი ახალი ტაძრის მშენებლობისა, ერთხელ კიდევ იზრახეს და გადაწყვიტეს:

„ვინათგან ვართ ქართველნი, კაცნი სახელოვანნი, და კვლავ გვერთ-ვიან ქართველნი და იზრდება სიმრავლე ჩვენი, უკვე ალაც იოანე მახარებლის ეკლესიაა საკმარისი და უნდა ავაშენოთ ახალი ლავრა ქართული“.

და აღაშენეს ქართველმა ათონელებმა დიდი ქართული ლავრა ღვთისმშობლის სახელობისა, მთაწმინდის უმშვენიერეს ადგილზე, თვალისა და სულის ამაყვაებელ გარემოში.

აშენდა და ისტორიაში სამუდამოდ დაივანა მისმა სახელმა — „ივერი“, „ივერონი“, „ივირონი“, ანუ „ქართველთა“.

და აღმართეს ივერონის კარიბჭის თავზე სასწაულებრივი ხატი ღვთისმშობელი მარიამისა, საკვირველი ხელოვნებით მოოჭვილი და ცხოველმოსილი. და ხატსა ამასა უკვე გამოეველო თავისი ჭირთა-გარდასახდელი: ხატთა ჯალათის, თეოფილე კეისრის ჟამს ეს ხატი ნიკეაში ერთი ქვრივი დედაკაცის სახლში ესვენა თურმე. ერთხელ მეფის შიკრიკი მისულა ღამის გასათევად და ის ხატი რომ დაუნახავს, ხატმებრძოლი მეფის კაცს მაშინვე უძგერებია მახვილი. ხატიდან სისხლმა იფეთქა და მის დამჭრელს შეექცა თავზარდაცემული შიკრიკი გადაიხვეწა, ბოლო დაჭრელი ხატი იმ დედაკაცმა ზღვაში ჩაასვენა. და ასორმოცდაათი წელიწადი ატარა ზღვამ ხატი იგი. ატარა და ბოლოს, ათონზე რომ ივერონი აშენდა, ათონ-

ნის მთასთან მოცურდა იგი, და ხედავდნენ ათონელები, ღღისით როგორ ბრწყინავდა და ღამით როგორ ანათებდა ზღვაზე მოვარვარე ხატი. რამდენჯერ სცადეს მიახლოება და ამოსვენება, მაგრამ არავენაც არ მიიახლოვა და არავის არ დანებდა იგი. მერე გაბრეულ ხუცესს შეევედრნენ, შენებრ წმიდანი ცხოვრებით ათონზე არავინ ცხოვრობს და იქნებ შენ სცადო ბედით გაბრეულ ხუცესი კლდის ნაპრაღში იყო დაყუდებული, მხოლოდ წყალს თუ დალევდა და ბალახს მოსპოვდა, სხვა რამ საზრდელს პირს არ დააკარებდა. კიდევ — მისი პირიდან ერთი საერო სიტყვაც არ დაიძვროდა, არამედ ყოველივე მხოლოდ საღმრთოი და სასულიერო ითქმოდა მისგან. და ჩაუშვეს ზღვაში გაბრეილი, მიეახლა ხატს და ხატიც მოეახლა მას. და ამობრძანდა ხატი იგი ზღვიდან ხმელეთზე. ამობრძანდა მთაწმიდელ ქართველთა სამფარველოდ, მისი წილსვედომილი საქართველოს ქრისტიან შეილთა სანფარველოდ და საოსად. და აღმართეს იგი და დააბრძანეს ქართველმა მამებმა ახალი ლავრის შესავლის თავზე და ეწოდა ამიერიდან: **კ ა რ ი ს ლ ვ თ ი ს მ შ ო ბ ე ლ ი . .**

ივერონის ახლოს აშენდა კიდევ სხვა ეკლესია, იოანე ნათლისმცემლის სახელობისა. და ამით გარდა, ქართველებმა შეიძინეს „ადგილნი მრავალნი, მონასტერნი და სადასაყუდებულონი გარემოს დიდისა მონასტრისა ვიდრე იმიერ ზღვამდე, რომელნი — იგი მშვენიერ არიან და საწადელ და მომზავებელ სულიერთა მონაზონთა საყოფლად“.

ათანასე დიდი ისევ დიდი სიყვარულით სწყყლობდა ქართველებს. იოანე რომ ახალი ტაძრის მწყემსმთავარი გახდა, მანც არ მოიშორა იგი ათანასემ. მოიშორა კი არა, ივერონი რომ დამთავრდა, მისი წინამძღვარი ათანასემ საქვეყნოდ და საჯაროდ თავისი ლავრის „სულიერ ეპიტროპად“ გამოაცხადა!

ხოლო, ოდეს აღარც მე და აღარც იოანე ამ ქვეყნად აღარ ვიქნებით, ორივე ლავრის — ქართულისაც და ბერძნულისაც — სულიერი ეპიტროპი ეფთვიმე უნდა იქნესო! — ანდერძით აცხადებდა ათანასე.

ივერონის დასრულებიდან და კურთხევიდან ორი წლის თავზე ათანასე გარდაიცვალა.

ხოლო, ყოველი სიმდიდრე, რაიც თორნიკე ერისთავს მთაწმიდაზე ჩამოეტანა, ყოველივე საამშენებლო და სახარჯოდ საარსებო, მთლიანად გადაეცა იოანესთვის. თვითონაც, „ეგვიეთარმან განთქმულმან და საჩინომან კაცმან ყოველივე ნებაი თვისი მოიკვეთა და სრულებით შეუდგამორჩილებასა მისსა“. არაფრის უფლებას აღარ აძლევდა თავს იოანეს დაუკითხავად. უმისოდ ლამის წყალსაც გემოს არ გაუსინჯავდა, მის უნებართვოდ ერთ ფოლსაც თითს არ დააკარებდა.

და ეუბნებოდა იოანე-თორნიკე იოანე-ვარაზეაჩეს, ვითარმედ:

„მამაო, თვით იცი, დიდად ცოდვილ ვარ და სიკვდილი ჩემი მოახლო-

ებულ არს და შენს უნებური არარაი მსურს, არამედ ნებაი ჩემი და თავი ჩემი შემდგომად ღმრთისა შენდა მომიცემია; ვითარცა გნებავს, აცხოვნე სული ჩემი!”

დიდ ტვირთად აწვა იოანეს უფროსი ძმის ეგზომი ქვედავრომილობა და მარად იმას მიესწრაფოდა, არაფერი დაჰკლებოდა, მარად მყუდროებასა, პატივისა და კრძალულებაში ჰყოლოდა.

მაინც ვერ იქნა და ვერ ჩაიკლა მეომრული სული დიდმა მხედართმთავარმა წმიდა ბერობით დაშრეტილ სხეულში. ვერა და ვერ მოიშალა თხრობა გარდასული ბრძოლებისა. შემოებეოდნენ სმენად ქცეულნი მოწესენი და ისიც, ქარიშხლით შტოებდალენილი მუხასავით შუაჩამდგარი, ჰყვებოდა თავდავიწყებით, ლეწავდა სიტყვას თვითტკობით და სხვათა დეტკობით. და ერთხელ თავს წამოადგა იოანე ძმას და უთხრა წყნარად, კრძალვით და თითქოს წყრომითაც:

„საყვარელო ძმაო, ვხედავ, ღვთის მადლით, კეთილად წარემართები ყოველთა ცნებათა ღმრთისათა და არც მინდა წყენა რაიმე მივაყენო შენს წმიდა სულსა, მაგრამ განა შენსავ სულს არ ავნებს იგი, რასაც ახლა და ამდენ ხანს მოუთხრობ ამ ხალხს? გთხოვ და გემუდარები, საყვარელო ძმაო, ეგ საერო ნათხრობნი საეროა და სოფლიოთა დააცადე, ხოლო შენ, უკეთო ვერ დაიშლი, მაშინ უამბე მხოლოდ ერთს — გაბრიელ ხუცესს“.

ეს რომ ისმინა, მაშინვე დაემხო თორნიკე იოანეს ფეხებთან, დაემხო და შეჰდადა ცრემლთა თხევით:

„რად სდუმდი აქომამდე და არ მამხილე, წმიდაო ღმერთშემოსილო მამაო?“

მაშინვე წამოაყენა იგი ფეხზე იოანემ, მოეხვია და უთხრა კეთილად:

„რაც იყო, ღმერთმა გაპატიოს, ხოლო ამიერიდან ეკრძალე!“

და ეკრძალა ისიც — სამუდამოდ ეკრძალა თორნიკე ერისთავი თორნიკობას.

იგი მიიცვალა და „ღმრთისა მივიდა“.

„ღმერთმან შეუნდენა ცოდვანი მისნი და საუკუნესა ცხოვრებასა ღირს ყო“, — თქვა იოანემ.

დაკრძალეს იქვე, ივერონს, (გარნა მაინც უცბო მიწასა შინა)...

იღვა ქრისტესშობითგან 985 წელი.

... როცა თორნიკეს დასაფლავებასა და მისი „სულის შეძინების“ საქმეებს მორჩა, იოანემ მოულოდნელად გაამჟღავნა განზრახვა, რომელიც აღრიდანვე ჰქონია გულს დაკრძალული და ამდენხანს თურმე თორნიკეს გამო არ გაუმხელია. ხოლო განზრახვა ესე ყოფილა: მისი ძის ეფთვიმესა და ჯიდევ რამდენიმე მოწაფის თანხლებით, წასვლა „სპანიალ“!

სპანიალ მრავლად ყოფილანო ნათესავნი ქართველნი, დიდი ხნის მკვიდრნი და შეიღწა იქაური მიწა-წყლისა.

და გულს ამოეჭრა იოანე ათონელს წასვლა სპანიად, იქაურ ქართველებთან, რადგან თურმე თავიდანვე უფრთხოდა იგი აქაურ ქართველობაში შულლსა და შფოთს.

და „ივლტოდის სპანიად“ იოანე მთაწმიდელი ძითა მისითა ეფთვიმეთი და კიდეც „რავდენიმე მოწაფითა“.

ჯერ აბილოსს მივიდნენ, რათა იქ ესპანეთისკენ მიმავალი ხომალდი დაეგულეზინათ და კიდეც გაჰყოლოდნენ მას. სწორედ ამის შესატყობად მივიდა იოანე აბილოსის მმართველთან, ძველ ნაცნობთან და მეგობართან. ძალიან გაიხარა აბილოსელმა სახელოვანი ქართველის ეგზომ მოულოდნელი წვევით, მაგრამ იქვე უაღრესად გაუკვირდა და განაწყენდა, როცა მან სტუმრის განზრახვა შეიტყო.

არასგზით მე შენი გაშვება არ შემიძლიაო, მტკიცედ და გადაჭრით განუცხადა ბერძენმა ქართველს. — შენ, წმიდაო მამაო, ძალიან კარგად იცი, როგორი პატივისცემა და სიყვარული აქვთ ჩვენს კეისრებს შენი მაღალი ღირსებისა და ღვაწლმოსილებისაო. ამიტომ, თვითონ განსაჯე, რა სასჯელს დამატებენ თავს ისინი, უკეთუ მათ დაუკითხავად გაგიშვებ შენ ჩვენი ქვეყნიდან იმ ქვეყნის დასაღიერ სპანიაშიო. მე მხოლოდ ის შემიძლია, მეფეებს მივწერო შენი განზრახვა და, რასაც მიბრძანებენ, მეც იმას ავასრულებო.

სიტყვა და ქმნა აბილოსელმა. სასწრაფოდ წერილი აფრინა კონსტანტინოპოლს. პასუხიც სწრაფადვე მობრუნდა. ახლავე ჩვენთან წარმოგზავნე იოანე და მისი მხლებლებიო, — ბრძანებდნენ ძმანი კეისარნი.

და მიიყვანეს საღეთო კონსისტორიონს (იმპერატორის სასახლე) იოანე და იოანესნი.

პატივით შეზდნენ კეისარნი, მოიკითხეს, მოუალერესეს და მერე, კრძალულად, საყვედურიც აკადრეს. წმიდანო მამანო, ჩვენ დიდი სიყვარული გვაქვს თქვენი სიწმიდისა და სისხეტაჟისა, მაგრამ ეს რატომ ხდება, რომ ჩვენგან გარბიხართ და უცხო ქვეყანაში წასვლა და ცხოვრება ავირჩევით?

მაშინ წამოდგა და თქვა იოანემ, ვითარმედ:

„ღმრთისმსახურნო და თვითმპყრობელნო მეფენო! მე აღრე ერთი გლახაკი, ცოდვებით დატვირთული კაცი ვიყავი და გადავწყვიტე უცხოობაში გადავხვეწილიყავი, ნაცნობს არსად გადავყროდი და სამუდამოდ ყველასთვის ხორციით დაკარგულს, სული ჩემი მეცხოვნებინა. მაგრამ ეს ვერ შეეძელ იმის გამო, რომ, მოულოდნელად მოვიდა ჩემთან ჩემი ძმა თორნიკე, ვეღარ მივატოვე იგი და ჩავვარდი მისი გულისთვის ისევ შფოთითა და შულლით აღსავსე ერისკრებაში. ხოლო ახლა მაინც, როცა თორნიკე ამა ქვეყნიდან განსრულ არს, მინდა ვიყო ყოვლისგან თავისუფალი, წავიდე შორს და ვიზრუნო ოდენ სულისათვის“.

ვეისრებმა სიტყვა ესე მოისმინეს, მაგრამ არ შეისმინეს. ჯერ კარგა ხანს თვითონ კონსტანტინოპოლს დაიტოვეს და არ გამოუშვეს, ვითარცა „კეთილი სტუმარნი“. მერე, ბევრი არწმუნეს და ბოლოს დაარწმუნეს, უკანვე, ათონზე დაბრუნებულყვენ და სპანიაში წასვლაზე ფიქრი საფიქრალიდან სამუდამოდ ამოეკვეთათ.

და დაბრუნდნენ ისევ მთაწმიდას მთაწმიდელნი, ხელმწიფეთაგან ნაალერსევენი და ნასაჩუქრალნი.

და დაკნინდა, და დაჭლექდა ფიქრი ერთმანეთისთვის დაკარგული „ორი საქართველოს“ კვლავ — ხილვისა და კვლავ-შეხვედრისა...

ვიდოდა უამბი.

წავიდა თორნიკე.

მიდიოდა იოანე.

მოდიოდა ეფთვიმე.

ნიკრისის სენმა შეიპყრო და შეხუთა იოანე და სამუდამოდ დასცა სარეცელზე. საშინელი ტკივილი უჭამდა სახსრებს. მაინც იყო სულით მხიარული და მადლობდა უფალს, ეგზომ უსაშველო ტკივილები რომ არგუნა ხორცსა მისსა. არ არსებობს ჩემთვის უფრო ძვირფასი საფასე, ვიდრე ეს ხორციელი ტკივილებიო, ამბობდა იგი; გულწრფელად ამბობდა, სულის ზეიმით და მხიარულებით.

მაგრამ სასტიკი სენით სხეულგანკაფულს და მარად დარეცილს აღარ შეეძლო სატაძრო სამწყსოსა და სათვისტომოს მწყემსმთავრობა. და ევედრებოდა ეფთვიმეს, თავის ძეს, დრო დადგა და მიითვალე ივერონის მეთაურობა და მზრუნველობაო. ერთხანს უარობდა ეფთვიმე, უარისთვის შენდობას ითხოვდა და „ამქვეყნიურ შფოთთაგან“ განრინებას იმიზეზებდა. მაგრამ ბოლოს, მიხრწნილი და სხეულდაშრეტილი მამის ევედრება მაინც უნდა შეეწყნარებინა და შეიწყნარა კიდეც. მან იუისრა ივერონის მზრუნველობა, ეკონომოსობა, მაგრამ მამის დაუკითხავად მაინც არაფერს წყვეტდა, არცა დიდსა და არცა მცირე გადასაწყვეტს.

იმავ უამს ათონელებმა შეიტყვეს, რომ „ოთხთა ეკლესიათა ლავრასა შინა“ დაყუდებულა ორი სახელგანთქმული საეკლესიო მამა — იოანე გრძელიძე და არსენი ნინოწმიდელი. და მისწერეს წერილები მათ იოანე და ეფთვიმე ათონელებმა, ვითარმედ: „წმიდანო მამანო, გვეუწყა თქვენი სიწმიდე და მანდ-ყოფნა თქვენა. ვართ გულკლებული, რომ არ ინებეთ მოსლვა და თქვენი წმიდა ლოცვის მოღება ჩვენს წმიდა და სახელოვან მთაზე, ათონზე. აწ ვევედრებით სიწმიდესა თქვენსა, რაითა მოხვიდეთ და ვიყოთ ერთად, ვინაითგან უწყით, ჩვენც თქვენებრ უცხოებასა ვართ“.

და მოვიდნენ ათონის მთაზე იოანე გრძელიძე და არსენი ნინოწმიდელი. და იყო სიხარული დიდი მომსვლელთა და დამხვედრთა შორის.

ეფთვიმემ ცალკე სენაკნი აუშენა მოსულ მამებს მათდა სადგომად და საცხოვრისად.

მალე ამის შემდეგ იოანემ სიკვდილის მომთხვევა იგრძნო, შვილი წინ დაიყენა და ათონის სავანეთა წინამძღვრობა გადაულოცა. იყავ მამა და მამასახლისი და როცა გადადგე, მამასახლისობა გიორგის გადაეციო (ეს გიორგიც ყოფილა „თვისივე მათი, კაცი სახელოვანი და ფრთხილი ხორციელთა საქმეთა ზედა“). მერე გიორგიმაც თავისი წინამძღვრობა იმას გადასცეს, ვინც ძმათა შორის სიტყვით და საქმით სხვათა უმჯობესი იპოვნოსო. და ასე მარადეამს: ყოველმა წამავალმა მამასახლისმა ახალი ღირსეული დატოვოს თავის ადგილსაო. ახლა კი ეფთვიმე იქნება თქვენი წინამძღვარი, ხოლო უკეთუ თქვენს შორის გამოჩნდება მშლელი ვინმე მამა ეფთვიმეს განგებულებისა და მამფოთებელი საძმოთა თქვენთა, იყოს კრული, შეჩვენებული, განკანონებული და გაძეებული დაუყოვნებლივ, რათა იმ ერთი ვინმეს გამრყენელი და მაკვდინებელი სენი არ გადაედოს სრულიად გვამსა საკრებულოსასა.

და უთხრა უკანასკნელი სიტყვა იოანე ვარაზეაჩე-ყოფილმა ქართველთა სამწყსოს:

„სასურველნო და საყვარელნო შვილნო ჩემნო, უკეთუ ღვთის მცნებებით იღვაწებთ, საღმრთო წესითა და სჯულით იცხოვრებთ, წინამძღვართა თქვენთა უზაკველად დაემორჩილებით და ერთმანეთშიც მშვიდობით და ერთობით იქნებით, ღრმად მწამს ღმერთისა, არარაი სიკეთე არ მოგაკლდებათ. მაშ იყოს თქვენს შორის სიყვარული ღმრთისა, მორჩილება მამასახლისისა, სიყვარული ერთმანეთისა, განუკვეთელი ერთიანობა სათვისტომოისა თქვენისა“.

თქვა და ერთხელ კიდევ დალოცა ყველა, დალოცა ძე თვისი ეფთვიმე და მიესვენა მის მკლავებს. მიესვენა და დაიძინა ძილითა მარადიულითა.

და დაკრძალა ეფთვიმემ მამა ხორციელი და მამა სულიერი ლუსკუმასა, რომელშიც ესვენა უფროსი ძმა აღსრულებულისა, იოანე-თორნიკე სვინგელოზი.

და ათონის სათვისტომოთა და სავანეთა დამაარსებელი ძმების სამარტვილეზე ეფთვიმემ აღაშენა ეკლესია წმიდა მთავარანგელოზთა სახელობისა.

ქრისტეშობითგან ახალი ასწლეული შემოსულიყო — XI საუკუნე.

ეფთვიმე მთაწმიდელი

იგი დაიბადა, დაახლოებით, 955 წელს, სამხრეთ საქართველოში, ტალოში.

სახელი — ეფთვიმე.

ბე — ვარაზვაჩე ჩორდვანელისა, ანუ იოანე მთაწმიდელ-ათონელისა.

ძმისწული — თორნიკე ერისთავისა.

ზემოთ, მამამისის იოანე მთაწმიდელის ცხოვრების აღწერიდან უკვე შევიტყვეთ, როგორი იყო ყრმობა ეფთვიმესი — ორწლიანი მძევლობა კონსტანტინოპოლის კარზე... მამა-შვილი ულუმბოში... ქართული ენის დავიწყება და მას უკან სასწაულებრივი აღდგინება მშობლიური მეტყველებისა... შემდეგ, მისვლა ათონისა მთასა ზედა...

იმ დღიდან, რა დღიდანაც მამამ უთხრა შვილს: ქართველთა ქვეყანა წიგნათაგან ნაკლულია და ეს სინაკლულე შენ უნდა შეუვსო — მას შემდეგ გასულიყო ოცდახუთი წელიწადი, და ეს მეოთხედი საუკუნე, ჯერ კიდევ იოანეს სიცოცხლეშივე, უკვე გამხდარიყო „საუკუნედ ეფთვიმე ათონელისა“, რადგან აქამდე ქართველთა შორის არავინ გამოჩენილა ეგზომ მძლავრი მეუფე ქართული სიტყვისა და აზრისა. თარგმნიდა და წერდა დაუცხრომლად. თარგმნიდა უმეტესწილ ბერძნულიდან ქართულად, უფრო იშვიათად — ქართულიდან ბერძნულად. უკვე ეთარგმნა ქართულიდან ბერძნულად „ბალაჰვარი“ და „აბუკურა“. მაგრამ მთავარი მაინც სწორედ ეს იყო: როგორმე, რაც შეიძლება მალე შეესებულებოდა აქამდე ნაკლული და ღარიბი ქართული საწიგნობელი. წერდა. თარგმნიდა და პირველი უთმინარი წამკითხველი და მკაცრი განმსჯელი იყო მამამისი იოანე. მას უკან გადამწერლები გადაწერდნენ და გზავნიდნენ ქართულ მონასტრებსა და სავანეებში.

რაღა თქმა უნდა, ყოველი წიგნის პირველ ნუსხებს ეფთვიმე გზავნიდა საქართველოში, მეფე დავით კურაპალატის მისართმევად და მისი შეხედულებისამებრ დასაბინავებლად.

„მადლი ღმერთსა, რომელმაც უამთა ჩვენთა ახალი ოქროპირი გამოგვიჩინა!“ — აღტაცებით იძახდა დავით მეფეთამეფე.

ეფთვიმეს თარგმანება არ იყო ოდენ ბერძნულიდან ქართულად გად-
მოღება თხზულებისა. არამედ იგი იყო დამოუკიდებელი ქართული გააზ-
რება ქართველისთვის უცხო ტექსტისა, გააზრება უმაღლესი სიტყვათ-
ხელოვნებით, თავისუფალი მიმოქცევით, როცა თარგმნილის ენა და გა-
აზრება უფრო შთამბეჭდავი და შთამაგონებელია, ვიდრე ენა თვით სა-
თარგმნელისა.

წესი მისიერი თარგმანისა იყო წესი „შემატებისა და დაკლებისა“
(ვითარცა იტყვის შემდგომში დიდი ეფრემ მცირე), ქართული სიტყვიე-
რებით გამდიდრება ან გამარტივება სათარგმნელი აზრისა.

და ასე — ამძლავრებდა თარგმნილს სათარგმნე ეფთვიმე ათონელი-
და ეს ყოველივე მიღწეული იყო ჯერ მამამისის, დიდი იოანეს სი-
ცოცხლეში. ახლა კი, იოანეს შემდგომ (1005 წლიდან), იღვა ათონის
ნთაზე წმიდა ეამი ეფთვიმე ათონელისა — განათლებული, დაწმენდილი,
დამწვისებული და დაჯიშებული ქართული სული.

დღე და ღამე განიდაგებით, ენთო, იწვოდა, ანათებდა და იხარჯე-
ბოდა ღმრთისაგან „რწმუნებული იგი ტალანტი“.

იოანეს აღსრულებიდან თოთხმეტი წელიწადი (1005—1019) წინამძ-
ღვრობდა ეფთვიმე ათონის ქართველთა სათვისტომოს, სამას სულ ქარ-
თველს.

ამას გარდა, ათანასე დიდის ანდერძით ხომ (როგორც ზემოთ აღი-
ნიშნა) ეფთვიმე იმავე ღროს იყო „სულიერი ეპიტროპი“ ბერძენთა სა-
ვანისა.

და ყოველივე საურავნი, ქართველთა თუ ბერძენთა, მის მიერ იურვე-
ბოდნის.

და ყოველივე ამასთან, მთავარი, რაისთვისაც ნოწოდებული იყო ტა-
ლანტი მისი, ღვთისგან რწმუნებული — თარგმნა, წერა, განუწყვეტლივ
და განუცადებლად, ღამისთევით, „რამეთუ უფროსნი წიგნნი ღამით სან-
თლითა უთარგმნიან“.

უმაღლეს გოდოლზე იყო სანყოფელი მისი და მთელი ღამენი სანთელი
კრთოდა იმა გოდოლიდან.

ღამენათევეც დილით ადგომას ვერავინ დაასწრებდა. ვერც ცისკრის
ლოცვაზე მიასწრებდა ვინმე. პირველი შევიდოდა და პირველი დადგე-
ბოდა, ხელში უკვერთხოდ და კედელზე ხელმიუბჯენლად. და ვერც ვერა-
ვინ იკადრებდა კედელზე მიყუდებას ეკლესიაში წირვა-ლოცვისას, და-
ჩურჩულებასაც ვერავინ გაბედავდა. თუ რაიმე სათქმელი იყო, თვითონ
გაიწვევდა უხმოდ, ოდენ ხელის შეხებით, და განცალკევებით ეტყოდა
სათქმელს, სხვისგან იღუმაღ.

მობუცებაში დაღრმავებულსაც არ უკადრებია სალოცავში არგანით
შესვლა. ვერც ვერავინ შევიდოდა. ოღონდ დაუძღურებულ კმათათვის
დაეწესებინა ეკლესიის ერთ შტოზე კვერთხებით დგომა, ხოლო სრუ-

ლიად უძღურთათვის ცალკე სკამებზე ჯდომის უფლებაც დაერთო მოძღვარს.

ცისკარზე დაგვიანებულს, ან სულაც თავარიდებულს, დაუსჯელს არ დატოვებდა. მათგან, ახალგაზრდებს საკურთხეველის წინ ასჯერ მუხლს მოაყარეინებდა, უფრო ხანდაზმულთ უღვინობას და უსაჭმელობას განუწესებდა.

უაღრესად ყოვლისა ძმათა შორის შფოთსა და მტრობას ებრძოდა თავგამოდებით ეფთვიმე. უკეთუ ქართველები ერთმანეთს მიეტყევიდნენ წვერთა გლეჯით, ხმლის შემოკვრით, ან ფეხის მიწიხლვით — მწარე იყო კიცხევა მისი, მწარეზე მწარე.

— რას სჩადიხართ, ქართველნო, რად უჭამთ ერთმანეთს გულსა და სულსა? შეხედეთ ბერძენთ, როგორ უღვანან მხარში ერთმანეთს; შეხედეთ ლათინთა, როგორ უაღერსებენ სულსა ერთმანეთისასა (ეს ლათინნი რომიდან მოსულნი, იოანეს შემოესახლებინა ათონზე თავის სიცოცხლეშივე — ჩვენცა უცხონი ვართ, თქვენცა უცხონი. მოდით დასახლდით — მისძალებია უცხოს ქართველი, და დაუსახლებია და დაუსაძოვრებია კიდევ. მას მერე იყვენ ლათინნი მთაწმიდაზე, იყვენ და მრავლობდნენ...); ასე რად გემართებათ, ქართველნო, ყოველივე უცხო რომ მობაძვალ აგიჩემებიათ, ხოლო საკუთარი სისხლისა და ნათესავის სიყვარული მათგანვე რად აღარ მოგიბაძავთ?

ჩვევად ჰქონდა: შვიდეულის სამ ღღეს — ორშაბათს, ოთხშაბათს და პარასკევს — თავის სენაკსა იჯდა წერად და ლოცვად, სრულად მარხული და მზის ჩასვლისას მიიღებდა ოდენ პურს და წყალს. დანარჩენ ღღეებს კი სამმო ტრაპეზზე მიდიოდა. თვინიერ ჟამის წირვის, ანუ რომელიმე დიდი ღღესასწაულისას, ღვინოს არ დაღევდა. ოღონდ ძმათათვის ტრაპეზზე ჩამოდგმულ თასთაგან ღვინოს პირის შეხებით გასინჯავდა და უკეთუ ღვინისა და წყლის ნაზავი მოეწონებოდა, არაფერს იტყოდა და თასსაც უსიტყვოდ დადგამდა. მაგრამ თუ წყალი მეტი მოეჩვენებოდა, ან ძნრის გემო მოერთებოდა, ტრაპეზის შემდგომ მევაჟინეს განაპირებდა და ჩუმად ეტყოდა:

„ძმაო, ამათ ძმათა საგემოვნოდ ტრაპეზის გარდა რა დარჩენიათ და შენ კიდევ ღვინოს რაღად გაურყენი? უკეთუ ღვინო მსუბუქია, წყალს რაღად ურევ, ან ძმარს რად ჰკადრებ ძმათა შენთა?“

ან კიდევ, თვითონ თავისას მანამ პირს არ დააკარებდა, სანამ სამმო კერძს არ გაუსინჯავდა გემოს. გაუსინჯავდა და უკეთუ ზეთი აკლდა, კელარს დაუძახებდა და დაამატებინებდა ზეთს, ან თუ კერძი უმგებარი იყო, ან უმარილო და უწამაკო, ან ზედმეტად მარილიანი და მლაშე, ტრაპეზის ბოლოს მზარეულს დაიუბნებდა და ეტყოდა:

„სამსახურს შენსას ღვთის შიშით უნდა იქმოდე, ძმაო, და ნუ იტყვი,

რომ ოდენ კაცთა ემსახურები, არამედ ისე მიიჩნიე, ვითარცა ღვთის ანგელოზებს ემსახურებოდე!“

და ისწდნენ ტრაპეზსა ზედა „ღვთის ანგელოზნი“, ჭამდნენ და სვამდნენ უხმოდ, უბრად, რადგან ესეც წესად ჰქონია მოძღვარს — მათ შორის რომ ქრისტესავით ჩამჯდარიყო; იშვიათად ვინმე თუ სიტყვას ჩურჩულით წაიტუნებდა, წყალს ან ევლოგიას როცა გადააწოდებდნენ ერთურთს. თუ რამ საჭირო გახდებოდა, თვითონ მოიხმობდა თვალის მინიშნებით მოძღვარი მოწაფეს, სათქმელს ჩუმად ეტყოდა და გაუშვებდა ეგრევე უხმოდ აღსასრულებლად.

მეტრაპოლიტის საგანგებოდ დაეწესებინა წმიდა მამას: „უკეთუ ვინმე იხილო ლაპარაკად, სიცილად, გინა ლაღობად ტრაპეზსა ზედა, უთხარი ჩუმად: მავას ნულარ იქმ, თუ არა, მამას გაუწესებია რომ გარეთ გაგიყვანონ!“

თუ სიტყვით, თუ კალმით, თუ საქმით დაუცხრომელი — „ყოველ საქმესა მეცნიერ იყო სამგზის სანატრელი მამაი ეფთვიმე“. იყო მშენებლებთან, გალატოზებთან და თვითონაც აშენებდა და გალატოზობდა: იყო შიწის მსენელ-მთესველებთან და თვითონაც ხნავდა და თესავდა; იყო მევენახეებთან და თვითონაც მეზურეობდა; იყო მჭედლებთან და თვითონაც სჭედდა და ჰკვერავდა. ყოველი დიდი და მცირე მოსაქმეობის მცოდნე, მოსაქმე და უტყუარი განმსჯელი იყო.

სიცრუის, დაბეზლების, ნატყუარი და ნაცილი ანბის დაუცხრომელი მტერი იყო. მოხსენებდა არავინ მკაღროს, უკეთუ მოსახსენებელი ზედმიწევნითი სინამდვილით არა იცოდნენო. მძიმე განკანონებას და სამოღან გაძეებას ვერ გადურჩებოდა სიცრუისად ენის მრხეველი, ვერცა მადებლარი, ვერცა ცილის მაწამებელი.

ყოველ ძმაზე ყოველივეს თვითონ ზრუნავდა და იურეებდა ნემსიდან ძაფამდე. არც-რა ყიდვა-გაყიდვა, არც-რა რეწვა-მორეწვა, არც-რა მოგებ-წაგება მოძღვრის უნებურად და დაუკითხავად არ დაიშვებოდა. ხოლო, უკეთუ ამ მცნებას ვინმე გადაუხვევდა — ვინმე მისგან ნამალევად რაიმეს მოისაკუთრებდა, ან რაიმე საფასეს, ან რაიმე სამოსელს იყიდდა — აშნაირ სულმოკლეს ფიცსლავ ამხელდა, განაკანონებდა, ხოლო მის მონაგებს საგანგებოდ დანთებულ კოცონზე დასწავავდა.

იყო ერთი მთავარღიაკონი, კაცი ღირსეული, წარჩინებული გვარისაგანი, რომელსაც მრავალი საფასე შეეწირა მონასტრისათვის, მაგრამ ერთი კვართიც თავის შესამოსლად დაედო ეკლესიას და მკაცრად აეკრძალა კიდევ ვისმეს ესმარა კვართი იგი წირვა-ლოცვისას.

შეიტყო ეს მამა ეფთვიმე; გაიხმო ცალკე მთავარღიაკონი იგი და ჰკითხა:

„მითხარ ჭეშმარიტი, რაი დაგიტყვებიეს სოფელსა შინა?“

„წმიდაო მამაო, კარგად მოეხსენება შენსა ღირსებასა, რამეთუ მშობელნი და ძმანი და საფასენი და მონაგებნი არამცირელი დამიტყვებიან. და აპას გარდა, რაც კი შენს წმიდათა ხელთა მომიცია, თვითონვე უწყი“, — ნიუგო მთავარღიაკონმა მშვიდად და ღინჯად.

„მერე, შვილო ჩემო, გნებაეს რომ მაგოდენა მადლი და სასყიდელი ამ ერთი კვართისათვის წარიწყმიდო?“ — ჰკითხა ეფთვიმემ და მიუჩითა იმ კვართისაკენ.

ამის გაგონება და — „ნუ იყოფინ, მამაო!“ — იბღავლა მთავარღიაკონმა, მაშინვე მორჩილს ცეცხლის მოღება უბრძანა, ის კვართი ცეცხლზე საკუთარი ხელითვე დააგდო, უმაღვე ეფთვიმეს მუხლებში ჩაუვარდა და შენდობა სთხოვა.

და ასევე იწვოდა ყოველი შესამოსელი და სხვაი კერძო რამ სახმარი, რომელსაც პატრონი თავისი ქრისტესმიერი ძმისთვის ვერ გაიმეტებდა.

„აკი ბრძანებულ არს სულთა ჩუნთა დაღება ძმათა ჩვენთათვის, ხოლო შენ შენს ძმას განხრწნად რაიმე საქონელს არჩევ და ღვთის გმობისა არ გეშინია?“ — ეტყოდა შენდობის წინ ცოდვილს რისხვეული სიწყნარით წმიდა მოძღვარი.

თვეში ორჯერ ან სამჯერ, კვირაობით, სულის მარგებელ სწავლად შემოიყრიდა სრულიად სამწყსოს მწყემსი კეთილი. და სიტყვა მისი და თხრობა მისი — იყო, ვითარცა სიტყვანი და სწავლანი ქრისტესი მთასა თაბორისასა, ანდა მთასა ელეონისასა.

და ასწავლიდა მწყემსი იგი სამწყსოსა თვისას — სიყვარულისთვის და სიმდაბლისა, მორჩილებისთვის და კრძალულებისა, სიმშვიდისთვის და უმფოთველობისა, მოთმინებისთვის და მსახურებისა და მოსწრაფედ მოსვლისათვის ეკლესიად, და სხვა ყოველთა წესთა მხურვალედ აღსრულებისთვის. და იტყოდა ბოლოს, ვითარმედ:

„ესრეთ ვიხარკოთ, ძმანო ჩემო, რათა შეკრება ჩვენი ამა წმიდასა ადგილსა არ იყოს ფუჭი, ამაო და არცა ამაოჲ ყოფილიყოს განსელა ჩვენი ამა სოფლიდან“.

და ისევ მიმართავდა სულთა მკურნალი ხორცისაგან სულდაკნინებულთ, ვითარმედ:

„ჯერ იყო და, ტრაპეზის გარდა არარას ვეძიებდით, რადგან უწყით როგორი იწროობით განვლეს თავიანთი ცხოვრება ყოველთა წმიდა კაცთა, რომელთაც წყლით განძღომაც არ უკადრებიათ სულთა თვისთათვის. ხოლო ჩვენ, საღვსენი ყოველთა ცოდვითა, აღარც ტრაპეზს ვკმარისობთ, დღეში ორჯის, საღვსეს ღვინით და საჭმლით. კმა არს ჰეშმარიტად, და ნანეტნავ!“

და აკრძალული იყო ტრაპეზის გარდა შეძენა ღვინისა, ან თევზისა, მით უფრო სხვა სახსნილო საჭმელისა. შემოტანა შეიძლებოდა ოდენ სასინათლე ზეთისა და ისიც მხოლოდ მწერალთათვის და მკითხველთათ-

ვის. სხვას კი არც კანდელის უფლება ჰქონდა, არც ხატთა და ჯვართა ცალკე საკუთრებად დასვენებისა. ხოლო, უკეთუ ვისმეს მოახლებდნენ ღვინისა და ზეთის მყიდველს, თვინიერ წმიდა მამის ნებართვისა, მაშინვე იმ ღვინოსაც და ზეთსაც წაართმევდნენ და ავლინში გადაუთხევდნენ.

თვინიერ უკლესი უძლურების მქონისა, ვერცა ვერავინ ზედმეტ საჭმელს მოიმზადებდა. შედიოდა სამზარეულოში წმიდა ეფთვიმე და უკეთუ ცეცხლის განაკიდეს მდგარ რაიმე კოჭობს იხილავდა, მზარეულს ჰკითხავდა, ვისი რა იხარჯებო? უკეთუ უძლური ვისმესი აღმოჩნდებოდა, თავს დაანებებდა, ხოლო თუ ნატრაპეზევისა და ნაყროვანისა, უბრძანებდა და იმ „ღამატებით შეჭამანდს“ ან გარეთ გადააქეცივინებდა, ან საერთო მუშაკთა ქვაბში ჩაასხმევინებდა.

იჯდა — წერდა ეფთვიმე, ან ეკლესიათა ოხუთმეტ მამასახლისის ეთათბირებოდა, იდგა — უქმად დგომა წუთითაც არ წარმოედგინა. წერისაგან დროს დაიცემდა თუ არა, სამეურნეო საქმეებს გაუხდებოდა: „გინა თუ ნავის გამოზიდვას, გინა თუ ნავი მოვიდის ხვარბლითა, გინა თუ ვენახის ასარევისა, გინა თუ აჯოჯვასა, გინა თუ სთვლობასა. რამეთუ ახალნერგ იყენეს წუთლა ვენახნი, ყოველთა სართთა განგებაი უნდა, და უფროსნი დღენი ვენახთა შრომასა შინა დაყვინან. და ყოველადვე მამაი ეფთვიმე მათთანვე იყვის, თვინიერ დიდისა მიზეზისა“.

სახით წყნარი და მყუდრო იყო მამა ეფთვიმე, გულით წრფელი, გონებით განათლებული, გვამით მძლავრი. ეკლესიასა დგომასა მხნე, რამეთუ (ვითარცა ითქვა) იდგა იგი ყოველთვის თვინიერ კვერთხისა, ვითარცა სვეტი შეურყეველი.

თვალეები ჰქონდა მუდამ მაღლივ მხედველი.

თვინიერ ღმერთისა, არავინ უწყის ყოველივე, რასაც იგი აღასრულებდა სენაკსა მდგომარე; არავინ უწყის, რამეთუ ყოველივეს იგი აღასრულებდა ფარულად და მხოლოდ საკუთარ სულთან განბჭობით.

სამოსელი მისი — ძაძაი შავი, ხოლო ძაძასა ზედა — ჯაჭვი მძიმე, სხვათათვის აღუზიდავი.

სიწმინდე მისი სხეულისა — უბიწოება ქალწულობისა, ვითარცა ცათა შინა ანგელოზისა.

მარად საშური მისი სულისა — თარგმანება „ტკბილისა მის თაფლისა — წიგნთა საღმრთოთა“, და მათი მეოხებით ცოდნათა და სათნოებათა დანერგვა ქართველთა შორის.

თოთხმეტი წელიწადი იწინამძღვრა მამა ეფთვიმემ ათონის წმიდა სავეანეთა ზედა. მას უკან მიადგნენ წმიდა ბერნი — არსენ ნინოწმიდელი და იოანე გრძელიძე — და ურჩიეს გადამდგარიყო წინამძღვრობიდან. ურჩიეს, რადგან ხელავდნენ ისინიც და სხვანიც ყოველნი, უამრავი სა-მეურნეო საზრუნავი მას ძალიან უშლიდა ხელს სამწერლობო საქმიანობაში.

და გადაულოცა ეფთვიმემ წინამძღვრობა ათონის საეანეებისა გიორგი ხუცესს — იმ გიორგის, რომლის აღზევებასაც იოანე თვითონ უბარებდა ანდერძად თავის ძეს.

თვითონ კი ეფთვიმე დაჯდა ისევ თავის სენაკში და უმეტესი გაცხოველებით განაგრძო წერა და თარგმანება ყოველთა წიგნთა საღმრთოთა და საეროთა.

წინამძღვრობიდან ეფთვიმეს გადადგომა სასიკეთო აღმოჩნდა ქართული საწიგნობელის გაზრდისა და განვრცობისათვის, მაგრამ ფრიად საზიანო თვითონ სატაპრო და სათვისტომო ცხოვრებისათვის.

ერთბაშად მოიშალა წმინდა მთაზე იოანესა და ეფთვიმეს კეთილგანგებულება. ქართველებმაც და ბერძენებმაც, ეფთვიმეს მტკიცე ხელთაგან თავდასხნილებმა, ათონის მთაზე ისევე აიწყვიტეს, ვითარცა სინას მთასთან მოსესგან დროებით თვალმიფარებულმა ებრაელებმა.

და „იწყეს თავხედობად და ამბოხებად და წინამძღვართა ზედაისზედა ცვალებად. და უმეტეს და უმეტეს აღორძინდებოდა ამბოხებაი მათი“.

ყოველივე აცნობეს მაშინდელ კეისარს, კონსტანტინე მერვეს.

კონსტანტინე კეისარს ქართველები მაინცა და მაინც გულზე არ ეხატებოდა, მაგრამ ეფთვიმე ათონელისადმი კი „დიდი სარწმუნოებაი და სიყუარული“ ჰქონოდა. და მიიწვია კონსტანტინე კეისარმა კონსტანტინოპოლს ეფთვიმე ათონელი.

აემზადა წასასვლელად ეფთვიმე. „შეკრიბნა ძმანი ყოველნი და ნუგეშინი სცა და ტაბლაი კეთილი განუმზადა და ლოცვასა დაევედრა“. ტაბლას რომ მორჩა და მეტაბლენი გაისტუმრა, იგი წავიდა თეოფანე ხუცესთან.

ძალიან უყვარდა მას თეოფანე ხუცესი, რადგან თეოფანე „სიყრმითგან აქა აღზრდილი იყო და ყოველითა სათნოებითა განშვენებული იყო. და იყო იგი მღვდელი სათნოი უფლისაი და სწავლული ფრიად ხელოვნებით მწერალი წიგნთა“. ამისთვის უყვარდა ეს სათნო ბერი ეფთვიმეს და, იოანე გრძელიძისა და არსენი ნინოწმიდელის აღსრულებათა შემდეგ, თეოფანეს ეთათბირებოდა ყოველ დიდ საქმეზე ეფთვიმე.

და ახლაც შესვდა, კონსტანტინოპოლს გამგზავრების წინ.

და იყენენ ერთად, ჯერ სიტყვითა ოდენ შინაგანმდებართა, უხმოითა, ანუ მღუმარე სულის მიმოქცევითა. ხოლო, დამშვიდობების დრო რომ დადგა, მოეხვია თეოფანე ეფთვიმეს, ცრემლი აღუტევა და უთხრა, ვითარმედ:

„ვაიმე უბადრუკსა, რამეთუ აღარასოდეს გიხილო შენ ხორციელად, ჰოი წმიდაო მამაო!“

„ჭეშმარიტ არს!“ — კვერი დაუკრა ეფთვიმემ და წამოვიდა.

ის კი არცერთს აღარ უთქვამს, უადრეს რომლის ხორციელი აღსასრული იგულისხმებოდა იმათ ნათქვამში...

და მივიდა ღმერთშემოსილი ეფთვიმე ქართველი კონსტანტინოპოლს. მაშინვე მიიწვია იგი კონსტანტინე კეისარმა და შეხვდა სატაბტო კონსისტორიონს. შეხვდა და „დიდითა პატივითა მოიკითხა იგი და გამოჰკითხა საქმე ლაერისაი“. იმ დღეს ყოველივე „გამოკითხვით“ გათავდა. საქმის საბოლოოდ „დასაურევებლად“ კი დღეები დღეებს გადაება...

იოანე ღვთისმეტყველის დღესასწაული ჩამომდგარიყო. ეფთვიმემ ეს დღეც გარდაიხადა, მრავალი გლახაკი და უბოვარი განაძლო კონსტანტინოპოლს. თანამსლებ მონაზვნებს და მოწაფეებს ევლოგია ჩამოურიგა და ერთი მათგანი იოანე მახარებლის ხატის მოსაკითხად გაგზავნა. ეს ხატი კონსტანტინოპოლს ჩამოსვლისთანავე მიებარებინა მხატვრისათვის, ასაღორძინებლად და მოსაჯზმავად.

მოწაფე რომ წარგზავნა, მერე იფიქრა — მაინც ისა სჯობს ჩემს თვალით ვიხილო ჯვარიც და მხატვარიცო, და მორჩილს უბრძანა, ჯორი გამიმზადე, შეილო, სამგზავროდო.

ჯორი იგი ახალი ნასყიდი იყო და მისი ზნისა და უზნეობისა არავის რამე სცოდნოდა. როცა შეკანშმეს და წმინდა მამა ზედ შესევს, მაშინვე გაფიცხდა და გაოჩნდა ჯორი. მაგრამ ეს არავინ ჩაადლო რამედ, რადგან მხედარმა მაშინ იოლად დაიურვა და დასძრა პირუტყვი. მოწაფეებიც გაპყენენ მოძღვარს.

ერთხანს მშვიდად ვიდოდნენ. წმიდა ეფთვიმე რალაც მძიმე ფიქრებში ჩაძირულიყო და მოშლილად იჯდა უნაგირზე. ხანდახან გზაზე, აქა-იქ ჩასაფრებულ მათხოვართა შეძახილი თუ გამოაფხიზლებდა — მოიღეთ მოწყალეზო — და ისიც წამიერად ფიქრთაგან გაყრილი წყალობას გაცემდა და ისევ ფიქრთა საუფლოში იძირებოდა.

გზამ მოუხვია. მოსახვევში შაოსანი მათხოვარი ჩამჯდარიყო. — ღვთის გულისათვის, მოიღეთ მოწყალეზო! — იყვირა და წამოიწია მათხოვარმა. აიწყვიტა ჯორმა უეცრად მოვარდნილი შავი სხეულისგან დამფრთხალმა და გაგიჟებულმა. მხედარი მოწყდა და გადმოეშვა. მონაზონნი და მოწაფენი საშველად მოილტვოდნენ. ადამიანთა წრეში მოქცეულმა პირუტყვმა წრეშივე მიმოქცევით რამდენჯერმე დაწიხლა ძირს დაცემული ადამიანი.

და მომკვდარიყო ეფთვიმე ათონელი.

შობითგან 73 წლისა.

იდგა 1028 წელი...

უარებელი ხალხი მივიდა იოანე მახარებლის ეკლესიაში, სადაც ესვენა დიდებული მოხუცის ცხედარი. კეისარი კონსტანტინე მერვე ფრიალ შეეწუხებინა წმინდა ეფთვიმეს დალუპვას და, რადგან თვითონ ავადმყოფობით ლოგინად ჩავარდნილიყო, მოსამძიმრეთა გუნდი გამოეგზავნა უმადლესი პრიმიკიოსის წინამძღოლობით. „და ეგრეთვე მოქალაქეთა, დიდებულთა და მთავართა პალატისათა დიდი სარწმუნოებანი და სიყვა-

რული აქვნდა. და ყოველნი მოვიდოდეს და ცრემლითა ილტობოდეს და ამბორს უყოფდეს და წარვიდოდეს“.

და წაასვენეს ათონის მთაზე წმიდანი ივი.

და დაკრძალეს „სამარხოსა ლუსკუმასა, ტაძარსა შინა წმიდისა იოანე ნათლისმცემლისასა“.

დაიტირეს და დაკრძალეს სხეული მისი.

ხოლო, სული მისი — „წარვიდა წინაშე ღმრთისა ნათელსა მას მიუჩრდილებელსა, ყოველთა თანა წმიდათა, რომელნი საუკუნითგან სათნო ეყვნეს ღმერთსა“.

გარნა — სხეული მისი მაინც მიწდებოდა უცხო მიწაში...

იგი დაიბადა 1009 წელს, თრიალეთს.

გ ი ო რ გ ი — ათონურ-ქართული სარწმუნოებრივ-ლიტერატურული სათვისტომოს კიდევ ერთი მნათობი.

მამა — ი ა კ ო ბ, წარმონაულობით სამცხელი, ჭაბუკობითვე მსახურობდა საქართველოს მაშინდელი მეფის, ბაგრატ მესამის კარზე. ერთ დღეს მეფეს იგი სპარსეთს წარეგზავნა, რაღაც საიდუმლო დანაბარებით. სამხრეთით მიმავალი იაკობი თრიალეთში, ერთ ოჯახში ჩამომხდარა ღამის სათევად. ოჯახი იგი აღმოჩნდა აღსაყვ სათნოებითა და ღმრთის სიყვარულითა — ცოლ-ქმარი და მათი ერთადერთი ასული სახელად მ ა რ ი ა მ. „ხოლო, იაკობ, იხილა რაი შეენიერებაი მარიამისი, ნანარი იგი და დაწყნარებული ქცევაი მისი და განკრძალული სახე“ — სთხოვა დედას და მამას მარიამისას: შემინახეთ შეილი თქვენი კეთილად და, უკეთუ დაეზრუნდე მე მშვიდობით, მწადია ვიქორწინო მასზე ქორწინებითა წმიდითა და დავემკვიდრო თქვენთანვე საცხოვრისადო. ქალის მშობლები დათანხმდნენ. იაკობმა გზა განაგრძო სპარსეთისაკენ, იქიდანაც მშვიდობით დაბრუნდა, მეფესაც ნაბრძანები აღუსრულა, მისგან ნამადლიერევი თრიალეთს ჩავიდა, მარიამზე ჯვარი დაიწერა და იქვე დარჩა მარად საცხოვრებლად.

სიყვარულ-ქორწინების წლისთავზე შეეძინათ ასული, რომელსაც უწოდეს თეკლა, სახელი ქალთაგან პირველმოწამისა. შეიდი წლის თეკლა სამცხეს წაიყვანეს, სადღეო მონასტერში, და აღსაზრდელად მიაბარეს საბაიას, ტაძრისის დედათა მოძღვარს.

მეორე შეილი მარიამსა და იაკობს ეყოლათ ვაჟი, სახელად თევდორე. მესამეზე ცოლ-ქმარმა აღთქმა დასდო: უკეთუ ისევ გვეყოლოს ძე, შევწიროთ იგი ღმერთს, „რამეთუ ვერძისაი ჯერ არს შეწირვად“.

და იმ ღამით ძილში უცხო ჭაბუკი გამოეცხადა მუცლადღებულ ქალს, ჭაბუკი სახეზე მზეგადაფენილი, და განუცხადა ზენაარი ხმით:

„აჰა, ესერა, ჰშობე ყრმაი წული, ვერძი რჩეული ღმრთისაი, შეწირე იგი მისსა, რომლისადა აღვითქვამს, და სახელი უწოდე გიორგი!“

გაიღვიძა ქალმა, შიშითა და სიხარულით გაოგნებულმა, აცნობა ქმარს უცნაური ძილისშორისი და ორივემ ერთად, ლოცვით, ვედრებით, ღაღადისით, ისევ მრავალგზის აღთქეეს აღთქმა იგი — შეწირვა ძისა ღმრთისა მიმართ.

და დაიბადა გიორგი, „ტარიგი ღმრთისაი“.

შვიდი წლისა რომ გახდა, ისიც ტაძრისის მონასტერს წაიყვანეს აღსაზრდელად, მის უფროს დასთან, თეკლასთან. აქ, სამი წლის მანძილზე, „ვითარცა ახალნერგი შვენიერი, იზარდებოდა მონასტერსა მას შინა და ისწავლიდა წერილთა საღმრთოთა“. ათი წლისა ტაძრისიდან წამოიყვანეს და მიიყვანეს ხახულს, სადაც მაშინ მოღვაწეობდა მისი ორი ბიძა, იაკობის უფროსი ძმანი — გიორგი და საბა (გიორგის „მწერალს“ ეძახდნენ, რადგან ადრე მწერალთ-განმგებლად მსახურობდა მცუფ დავით კურაპალატის კარზე).

და შეხვდნენ ხახულის სავანეში ყრმა ძმისწულს გიორგი „მწერალი“ და საბა „წრფელი და უმანკო“. შეხვდნენ, ძმისგანეუ ძმისწული სიყვარულით ჩაიბარეს და მეორე დღეს წარუდგინეს ხახულის მთავარი ლავრის წინამძღვარს, მაკარის.

განაცვიფრა ყრმა გიორგის ხილვამ წინამძღვარი, — ჭეშმარიტად უფლისგან ხელდადებული არისო და მაშინვე აკურთხა კურთხევითა წრფელითა, მაშინვე საეკლესიო ევლოგიის მონაწილედ ჰყო და თავის სულიერ შვილადაც გამოაცხადა.

ხახულის ლავრაში იმჟამად იღვწოდა დიდი ბასილი, ძე მეფე ბაგრატ მესამისა, ძმა მეფე გიორგი პირველისა, „ფილასოფიასა და ღვთისმეტყველებასა შინა ზედმიწევნილი, მთარგმნელი სხვათა ენათაგან ფრიად კეთილი, და რიტორ-მომთხრობელი, და მალალ სიტყვათა ზედან დამთხზველი, მონოზონებათა სრული, და განმანათლებელი ეკლესიებთა, რომელსაც უწოდეს ეკლესიათა სამკაულად“.

და მიჰგვარეს ბასილი დიდს ახალი მოწაფე, და იმანაც განიხარა მისი ხილვით, სიხარულითა დიდითა. განიხარა და აკურთხა კურთხევითა წმიდითა.

მას უკან კიდევ ღმერთშემოსილმან ანტონი მნათემან აკურთხა გიორგი, ყოვლითა კურთხევითა, ხოლო ანტონი იყო „ღვთისმეტყველ-ფილასოფოსი და მთარგმნელი წერილთა, უზნობასა შინა მჭევრმეტქვი, და მშვენიერი მთხზველი, და მქადაგებელი, რომელიც იწოდებოდა დიდ მეცნიერად“.

ბოლოს, ერთად შეიყარა უხუცეს სამღვდელოთა საკრებულო და იწყეს ბჭობად, ვისთვის მიეცათ სამოწაფოდ მათი ახალი, შვილად აყვანილი ყმაწვილი. და გადაწყვიტეს: ყველაზე ღირსეული, ღმრთივსულიერი, მწყემსი კეთილი, რომელიც ახალ მოწაფეს „სწავლის სძესაც“ უხვად შეასმევდა და სათნოებითაც უადრესად განასრულებდა — იქნებოდა ილარიონ თვალოელი (ილარიონი ადრე თვალის მონასტერში მოღვაწეობდა, ანტიოქიის ახლოს; მერე იქიდან წამოსულა „თვალოელის“ სახელით, და ხახულის სავანეში დაევანებულა). და „მას უამსა, ვითარცა მთიები, ბრწყინავდა კრებულთა შორის მამათასა“ ილარიონ თვალოელი. იყო იგი

„სიბრძნის-მოყვარებასა შინა სრული, სათნოებისა სარკე და მმარხველთა კანონი“.

და სწორედ ილარიონ თვალთვალს შეჰვედრეს სამოწაფოდ სულიერი შვილი თვისი წმიდა მამებმა. და შეიწყნარა „შუამღლესი სათნოებითა და სულიერთა მოძღვრებათა შინა განთქმულმა“ ილარიონმა თანამოღვაწე სამღვდელთა თხოვნა და მიიღო გიორგი მოწაფედ და შვილად თვისად.

განვლო მცირე დრომ და ისევ იწყო ხმამ მიმორხვევა: არც არავინ არს, არც ყოფილ არს და არც იქნებიეს ბადალი გიორგისი, არცა ნიჭის სიმაღლით, არცა გულის სისრულით, არცა სულის სიმძლავრით და არცა ზნეკეთილობით.

საკვირველი სისწრაფით სწავლობდა და ითვისებდა ენებს — ბერძნულს, არაბულს, სომხურს. საოცარი ძალტვეადობით ისრუტავდა მისი მძლავრი გონება ყოველივეს, დაწერილს თუ ზეპირად წარმოთქმულს. სასწაული იყო მისი ხსოვნითი სისრულე. უნდოდა თუ არ უნდოდა, ყოველივეს საზეპიროდ ინთქავდა მისი გონება — საღვთისმეტყველო წერილნი ყოველნი, ძველი და ახალი აღთქმანი, კანონნი სჯულისანი, ქადაგებანი, საგალობელნი, საწელიწდონი, ძილისპირნი...

ამასობაში ისე მოხდა, რომ ყრმა გიორგის უფროსი ბიძა, გიორგი „მწერალი“, თავის სახლში მასწავლებლად და აღმზრდელად მიიწვიეს ფერის ჯოჯიკის ძემ და მისმა მეუღლემ. ფერისი იყო ძე იმ სახელოვანი ჯოჯიკისა, რომელიც თანასარდლად ახლდა თორნიკე ერისთავს ბარდასკლიაროსთან ძლევაშოსილი ბრძოლის დროს. ხოლო, თვითონ ფერისი, ექვსი ათასი რჩეული მხედრით, მხარში ედგა მთავარსარდალ გაბრიელ ოჩოპინტარს ძეს, როცა (998 წ.) ქართველებმა სრულად გაანადგურეს ნამლან ამირა და მისი მრავალრიცხოვანი სარკინოზული მხედრობა. ფერისს ცოლად ჰყავდა მეფე ბაგრატ მესამის ასული, ანუ მეფე გიორგი პირველისა და დიდი ბასილი ხახულელის დაი, რომელზეც მაშინ ამბობდნენ: ეს დიდებული დედაკაცი ღმრთისმსახურებით მის ძმას, ბასილი ნეტარს არც კი ჩამოუვარდებო.

და ცხოვრობდნენ მაშინ დაბა ტვარწატაფს, იმიერ ტაოში, ფერისი და მისი მეუღლე, რომელთაც — ვითარცა ითქვა — საღმრთო სწავლებათა და წმიდა ზნეობათა მასწავლებლად მიეწვიათ გიორგი „მწერალი“.

და წავიდა ტვარწატაფს გიორგი „მწერალი“ და თანაშემწედ თან წაიყვანა თავისი ძმისწული, ყრმა გიორგი.

და პირველ დღეებშივე შეიყვარეს ფერისის ოჯახმა და სრულმა სახლელუმმა ეს საკვირველი ყმაწვილი. თვითონ ფერისის მეუღლემ — „საღმრთომან მან დედაკაცმან შვილად თვისად აღიარა იგი“.

კვლავ განვლო უამმა და ფერისის ოჯახს უბედურება დაატყდა თავს ბიზანტიის კეისარმა ბასილი მეორემ ფერისს მის წინააღმდეგ შეთქმულებაში დასდო ბრალი, შეიპყრო და სიკვდილით დასაჯა, ხოლო მისი:

სახლეული კონსტანტინოპოლს გადაასახლა. ტყვეთა შორის აღმოჩნდა ბიძა-ძმისწული — ორივე გიორგი.

და დარჩნენ კონსტანტინოპოლში თორმეტი წელიწადი.

ფერისის ქვრივმა და გიორგი „მწერალმა“ ყრმა გიორგი სასწავლებლად მისცეს „კაცთა ვილასოფოსთა და რიტორთა, ორითავე ცხოვრებითა შემკობილთა“.

სწავლობდა გიორგი, სწავლობდა საუვირველი სისწრაფით და სისრულით, ყოველივეს, რაიც მაშინ ისწავლებოდა კონსტანტინოპოლს, „ჯიჰსა ზედა დედამიწისასა“. სწავლობდა და მისი გონების სიმძლავრით გაკვირვებულნი იყვნენ თვითონ ბერძენნი — მასწავლებელნი და მოწაფენი, ხანდაზმულნი და თანატოლნი.

თორმეტი წლის თავზე კეისარმა ფერისის სახლეულს ნება დართო საქართველოში დაბრუნებისა. და დაბრუნდნენ. მათ შორის — ოცდახუთი წლის გიორგი.

და იგი მივიდა ისევ ხახულს. მივიდა და ეთაყვანა მოძღვართა სანატრელთა და ბერთა ღმერთშემოსილთა ყოველთა.

მიეხვივნენ და მიესხეულნენ ყრმასა რჩეულსა და აღზრდილსა თვისსა წმიდა მამანი — ბიძა საბა, მაკარი განმანათლებელი და დიდი ილარიონ თვალოელი (ხოლო დიდი ბასილი ბაგრატ მეფის ძე და ღმერთშემოსილი ანტონი მნათე უკვე სულით განყრილნი იყვნენ სხეულთაგან და სხეულნი მათნი განწიადებულ იყო ხახულის წმიდა მოღვაწეთა სამარტვილეში).

და აკურთხა ილარიონ თვალოელმა ბერად გიორგი — საყვარელი მოწაფე თვისი.

მალე ამის შემდგომ გიორგი, „აღძვრითა ზეგარდმოითა“, შეიპყრო დაუოკებელმა სურვილმა „უცხოებისა და სიგლახაკისაი“, ანუ ყოველ ნაცნობთაგან და ახლობელთაგან „განშორებისაი“, ანუ მარტომყოფლობის, განრიების, ასკეტობის სურვილმა, რაიც უპირველეს ყოვლისა უნდა განსახებულიყო იერუსალიმს წასვლასა და იქაურ წმიდა ადგილთა მოხილვასა და მოლოცვაში. და ერთ ნისლიან ღამეს იღუმალ გავიდა გიორგი ხახულის სავანიდან. დილით კი ყველამ შეიტყო მისი გადაკარგვა. შეშფოთებამ და შეჭირვებამ შეიპყრო ხახულელთა სამწყსო. მაკარი წინამძღვარმა სასწრაფოდ ფეხზე დააყენა ყოველი მოწესე. მისი ბრძანებით გაუსიეს გზათა მცოდნენი და გზათამლეწველნი ყოველსა მხარეს, ყოველ შარასა თუ ბილიკზე, რათა მოეძიათ გიორგი და მოებრუნებინათ უკანვე.

მღევარი იგეშა გიორგიმ და, რაკილა სხვა საშველი აღარ იყო, „საღმრთოი ღონე იხმარა“: გზაზე ერთი ვინმე მაწანწალა შეხვდა დაკონკილი და დაბებკილი სამოსლით, თავისი შესამოსელი გაუცვალა, მისი ძონძები გადაიცვა და გზა განაგრძო. ესეც საქმარისად არ მიიჩნია, ვილაც ბრმა საპყარს გადაეცარა, ხელი ჩაავლო, წაუძღვა და წაიყვანა. ასე იარეს

შეუსვენებლივ ერთმანეთზე აბმულმა ბრმამ და „ბრმის ჭირისუფალმა“. იარეს სამი დღე-ღამე. მერე ერთ ტყეში შევიდნენ, უსიერსა და კაცის ფესისაგან უფეხურსა. დაალამდათ. ღანეს საშინელი წვიმა და ჭექა-ქუხილი მოჰყვა. მთელი ღამე იმეხებოდა დედამიწა. ეშმა განსხეულდა სრულიად ჰაერეთში. ეშმამ შეიღჯერ დაანარცხა მიწაზე გიორგის ბრმა თანამგზავრი. კბილები აღრჭინინა, აყმუვლა და აყუფა ნაცოფარი ძაღლივით. არ მოშორდა გიორგი ძრწოლით გონშერყეულს. მოშლილ ყბებს უსწორებდა, პირიდან მოდენილ ლოშქრს უწმენდა, ამოცვენინდა თვალებს ბუდეებშივე უბრუნებდა, აძიკძიკებულ სხეულს უზელდა, სისხლს უთბობდა, გულს უსალბუნებდა, სულს უნშვიდებდა.

მზურვალე, დაუღლეი ხელებით, სათნობით აღსავე სიტყვით და ლოცვით სრულად განავლტო გიორგიმ ბოროტი ეშმა საწყალობელი უსინათლოს სულისა და სხეულისაგან.

მეორე დღეს, როცა ტაროსს საშველი დაადგა, ისევ ლოცვით და სიტყვით სრულად განაურნებული თანამგზავრი მისგანვე აჩემებულ ერთ მონასტერში მიიყვანა და იქ დატოვა გიორგიმ.

დატოვა, დალოცა, დაემშვიდობა და გზა განაგრძო.

მიდიოდა ძონძით მოსილი.

მიდიოდა ფესშიმევე და თავლია — „უხამლოი და უქულოი“.

მიდიოდა მარხული — „უღვინოი და უწველოი“.

მიდიოდა „გზასა იწროსა“, ერთგზისი იჯრით, „რამეთუ დღესა შინა ერთგზის მიიღოს პური და წყალი“.

და, „ესევეთარითა შროშითა და მოღვაწებით შემკობილი მიიწია შავსა მთასა“.

შავი მთა, მთაი საკვირველი მარგალიტი სირიის უღაბნოური განდეგილობისა!

გიორგის მოსულამდე შვიდასი წელიწადი გაეწლო აქაურ განრინებას, უკიდურესად მკაცრსა და უზენაესად ღვთაებრივს.

აქ დაიწყო „მესვეტეობა“.

საფუძვლის ჩამგდები — სვიმეონ მესვეტე.

იგი ოცდაათი წელიწადი იჯდა ფეხმოუცვლელად სვეტზე — განმხოლოებული ცასა და მიწას შორის. და აკვირებდა ქვეყნიერებას საკვირველმოქმედი ესე. უთვალავი ადამიანი „მორბიოდეს“ მის სახილველად და სათაყვანოდ დედამიწის ყოველ კუთხიდან. მათ შორის — მრავლად „მორბიოდეს“ ქართველნი.

სვიმეონის გარდაცვალება — და ატყდა ომი მისი ცხედრისთვის. აქეთ — ბიზანტიელნი, იქით — ანტიოქელნი. იმარჯვეს ანტიოქელებმა და მათი ღვთაებრივი სისხლ-ხორცი დაკრძალეს მათსავე მიწაზე, ანტიოქიაში, ხოლო შავი მთა გახდა — „მთაი წმიდაი“, ანუ „მთაი საკვირველი“.

მესვეტეობა ასკეტიზმის (განდეგილობის) უმაღლესი გმირობის გა-

მოვლინებად იქცა. ბევრმა მოწესებ მიჰბაძა სვიმეონ მესვეტეს თავისი „ახალი მესვეტეობით“. ზოგმა თითქოს გაუძლო, უმრავლესობამ ვერ გაუძლო და ნაადრევად მიითრია მიწამ ცაში აცმული სვეტის თავიდან.

ხოლო, მესვეტური გმირობით ყველას სძლია მეორე სვიმეონმა, უფროსისგან ასი წლის შემდგომ — სვიმეონ მესვეტე-უმცროსმა, სასწაულთმოქმედმა, რომელიც ორმოცდასამი წელიწადი „ბრწყინვიდა, ვითარცა მთიები თავსა ზედა სუეტიასა“. ეს იყო უწმიდესი და უსაკვირველესი გმირი მაშინდელი საქრისტიანო სამყაროისა.

უამრავი ქრისტიანი აწყდებოდა შავ მთას სვიმეონ მესვეტისა და დედამისის, წმიდა მართას სახილველად, სათაყვანოდ, მათ ტაძარში სალოცავად და სამოღვაწეოდ.

და მრავალთა შორის იყვნენ ქართველნი.

დედა რომ გარდაეცვალა, თურმე ამას ევედრებოდა ქრისტეს სვიმეონ მესვეტე — შენი ცხოველმყოფელი ჯვრის ნაწილი მისახსოვრეო.

და აი, ერთ დღეს სამი ბერი ეწვია სვიმეონ სასწაულთმოქმედს, სამივე ქართველი, იერუსალიმიდან ახლად ჩამოსულნი. და ერთმა მათგანმა, ანტონიმ, მოართვა სვიმეონს ჯვარი ოქროისა, რომელშიც ჩატანებული იყო ნამკესი ძელისა ქრისტეს ჯვარცმისა (იერუსალიმის ჯვრის ქართულ მონასტერში აათალა თურმე ანტონიმ ნამკესი ძელსა ცხოველსა, რომელზე გადანაჭრითაც შეკრულ იყო ჯვარი ქრისტეს ჯვარცმისა).

და ნამკესი იგი შეიქნა უზეშთაისი ეელოგია სვიმეონ სასწაულთმოქმედისა. ხოლო, ანტონ ქართველი სვიმეონმა აკურთხა სელევიკის ეპისკოპოსად.

და მიდიოდა სვიმეონ მესვეტე-სასწაულთმოქმედთან „ერი მრავალი ქართველთაი“, რომელთაგან ბევრი რჩებოდა იქვე, მის სავანეთში სალოცავად, მისი წილხვედრი წუთისოფლის აღსასრულამდე.

(და ყველა მათგანი, საფლავს ჩასული, კმარულობდა საქართველოდან წამოღებული ერთი მუჭა მიწის გულზე დაპნევას).

და სვიმეონ მესვეტემ დაიმოწაფა და გამოგზავნა საქართველოში სამოღვაწეოდ სახელოვანი გუნდი „ცამეტი მამისა“.

...მერე, არაბობა და ისლამი დაეუფლა სირიას.

მერე, ისევ ბიზანტია და ქრისტიანობა გამძლავრდა ანტიოქიას.

და ისევ გამრავლდნენ ქართველები შავი მთის სავანეებში — სვიმეონ-წმიდას, რომან-წმიდას, პროკოპი-წმიდას, ბარლაამ-წმიდას, წყაროთა მონასტერს, ეზრას მონასტერს, ლერწმისხევს, კალიპსოს, კასტანას.

და იდგა შავი მთა, მთაი საკვირველი, დატვირთული ქართველ მოღვაწეთა ტაძრებით, სალოცავებით, სააზროვნო სავანეებით.

მთავარ ტაძარში იდგა ლარნაკი სვიმეონ სასწაულთმოქმედისა და დედამისი მართას ნაშთებით...

და ადვიდა მთასა საკვირველსა გიორგი.

და შევიდა მთავარ პასტოფორიონში, თაყვანი სცა და ეამბორა ლარ-ნაკსა სასწაულთმოქმედისასა.

მოიარა და მოილოცა ყოველი მონასტერი, ყოველი დიდი და მცირე სალოცავ-სავედრებელი. მოიკითხა ყოველი წმიდა მამა და ყოველისაგან მიიღო ლოცვა და კურბთევა, აღსავსე სიყვარულითა და სათნობითა.

მაგრამ მთავარი მაინც სრულიად შავი მთის სამონასტრო ცხოვრების წინამძღვართან შეხვედრა და მისგან ლოცვა-კურბთევის მიღება უნდა ყოფილიყო. თვითონვე უწყოდა გიორგიმ: „თვინიერ მოძღვრისა არა არს ცხოვრებაი სულისაი და წარმართებაი მონაზონებისაი“.

ხოლო სახელი წინამძღვრისა და მოძღვრისა იყო — გიორგი შეყე-
ნ ე ბ უ ლ ი. ასე დარქმეოდა, რადგან მას მუდმივ საცხოვრისად და სულის
სამოღვაწეოდ თავი თვისი თვითონვე შეეყენებინა შავი მთის კლდეს,
ერთ ღრმასა და ბნელ ქარანძავ-გამოქვაბულში.

და იღვა კლდისა დანახეთქში გიორგი შეყენებული, „ვითარცა გვრიტი
უბიწოი და ტრედი უმანკოი“.

„კაცი ზეცისაი და ანგელოზი ქუეყნისაი“.

„ყოვლითურთ უცბოი და განშორებული ხორცთაგან და ხორციელთა
ზრუნვათა გონებითა ღმრთისა მიცვალებული“.

„დიდი მნათობი ნათესავთა ქართველთა“.

აგერ, მეთორმეტე წელიწადი მიდიოდა გიორგი შეყენებულის თვით-
შეყენებიდან და თვითდაყუდებიდან. მეთორმეტე წელიწადი ქვეყნისაგან
თვალით არა ეხილა რა, თვინიერ კლდისა, სანთლისა და საღვთისმეტყ-
ველო საკითხავისა, და პირსა მისსა იმდენსავე ხანს არა ეგემნა რა,
თვინიერ პურისა და წყლისა.

და შევიდა ჭაბუკი გიორგი გიორგი შეყენებულთან.

და მაშინვე, პირველი თვალის შეეღებებთანავე, მოძღვარმა იგრძნო
„სიკეთე სულისა“ ახალგაზრდა ბერისა „და განიცადა ტალანტი იგი მის
შორის დაუნჯებული, განიხარა სიხარულითა დიდითა და სულითა გუ-
ლისხმა ყო, რაი-იგი ყოფაჲ იყო“.

და აკურთხა კურბთევითა უწმიდესითა გიორგი უხუცესმა გიორგი
უმრწმესი. აკურთხა და დაიმოწაჟა. დაიმოწაჟა და დაამკვიდრა სავანესა
რომანაწმიდას. და დაჰყო გიორგიმ რომანაწმიდას „სამი წელი დიდითა
შრომითა და მოღვაწეობითა, მარხვითა და მღვიმარებითა, სიმდაბლითა
და მორჩილებითა“. ასეთი ღვაწლოვანი და კრძალული ცხოვრება კი —
ყოველი სარწმუნოებრივი მოღვაწისთვის იყო „ფრთე აღსვლად ღმრთი-
სათანა“.

უსაზღვრო სიხარულით აღვსებოდა გული გიორგი შეყენებულს,

ქართველთა შორის ამალღებული სულის მოვლინებაზე მარად მონატრულსა და მეოცნებეს.

„დიდი ეფთვიმეს შემდგომ, სწორედ ამ ჭაბუკმა უნდა სრულყოს ნაკულუოვანება ენისა ჩვენისაი“ — ამბობდა ხოლმე იგი შავი მთის მამათა და მოწესკთა შორის.

„და მადლობა ღმერთსა, რომელიც მისი დედის წილხვდომილ ქვეყანას დასაღუჰად არ იმეტებს და არ უგულებელჰყოფს სივლახაკესა ჩვენსა“ — ამასაც იქვე დასძენდა გიორგი შეყენებული.

გავიდა სამი წელიწადი და მოძღვარმა თავისი მოწაფე — „სრულქმნილი ჰასაკისა თანა სიბრძნითა და გონიერებითა“ — აკურთხა სქემით და გაუშვა იერუსალიმში, წმიდა ადგილთა მოსახილველად და მოსალოცავად.

და მივიდა გიორგი იერუსალიმს, მსოფლიოს საჭრისტიანო სამყაროს შუაგულს, მოიხილა და „მოილოცნა ყოველნივე წმიდანი და თაყვანის საცემელნი ადგილნი სულისა სურვილითა და გონებისა სიმურხვალითა“. დაჰყო იქ კიდევ „მცირედი ჟამი“ და წამოემართა უკანვე. და ისევ მოვიდა შავ მთას, ისევ გიორგი შეყენებულთან.

და აი, მოძღვარმა მოწაფეს ახლა გადაჭრით გამოუცხადა მისი სამომავლო-სამოღვაწეო ტვირთი: „თარგმანებაი წიგნთა საღმრთოთაი ბერძნულისაგან ქართულად“, ანუ მემკვიდრეობა და გაგრძელება დიდი ეფთვიმე მთაწმიდელის ღვაწლმოსილებისა.

მოწაფე გერ ფრიად შეატბუნა მოძღვრის ნათქვამმა, მერე კი უპასუხა, მტკიცედ და წრფელი სიტყვით: დიდი ეფთვიმე, ვითარცა მნათობი, ნათლად და სიხარულად აღმოუბრწყინა ღმერთმა ქართველ ხალხსო; მან უმეტრების საბურველი მოსძარცვა ჩვენს გონებასო; მისი სივრცითა და სიმაღლით ღმრთიეთარგმნილმა წიგნებმა განავლო და განწმინდა ნაკულუღევანებანი ენისა ჩვენისაო; ეფთვიმემდე ბერძენნი ბარბაროსებად გვიხმობდნენ ჩვენ, უმეტართა, ხოლო ეფთვიმეს ღვთაებრივმა მოვლინებამ იგივე ბერძენნი აიძულა ქართველი კაცი სიბრძნეთა თვისთა თანასწორად წარმოესახათო...

— ჰო და, ახლა შენ — უცებ შეაწყვეტინა მოძღვარმა — სწორედ შენ მოგავლინა საქართველოს მწყალბობელმა ღმერთმა ჩვენი ერის განწინათლებლად ნაცვლად ეფთვიმესიო.

მაგრამ მოწაფე მაინც თავისას კერპობდა: შეუძლებელ არს ჩემგან ნაცვალყოფნა სამგზის სანატრელი ეფთვიმე მთაწმიდელისა, რომელმან განწინათლა ქართველთა ენაი და ქვეყანაი და რომლისა-იგი ნამუშავეი ახარებს შორიელთა და მახლობელთაო.

— შეილო ჩემო, — ისევ წაართვა სიტყვა მოძღვარმა მოწაფეს — ღმერთი იგი, რომელმან სანატრელსა ეფთვიმეს ქართული ენაი განუმარტა, იგივე შეგეწევა შენც, რადგან მას, უფალს და მაცხოვარს, დიდად

ეწყალის და უყვარს ნათესავი ჩვენი ქართველი. და ვევედროთ თვითონ მამსა ეფთვიმეს, რათა შეგეწიოს და მისგან დაშოშილი საქმენი შენ სრულპყო მადლითავე მისითა, ვითარცა პავლემ განაგრძო საქმენი ქრისტესი.

კიდევ დააპირა რაღაცის თქმა გიორგი-მოწაფემ, მაგრამ აღარ დაანება გიორგი-მოძღვარმა: შენ, შვილო ჩენო, ისეთივე გაგრძელება ხარ ეფთვიმესი, ვითარცა ისუ — მოსესი, ელეაზარ — აპრონისი, ელისე — ელიასი, პავლე — ქრისტესი და ტიმოთე — პავლესი. და წარვედ ათონს, მთასა წმიდასა, სადაც წინამორბედი შენი ბრძმედსა გონებისასა ახურვებდა და აწრთობდა სიტყვათა ღვთაებრივთა!..

...და გადაწყდა: გიორგი გაეშურა შაეი მთიდან ათონის მთაზე.

ეფთვიმეს აღრსულებიდან ათონზე გიორგის მისვლამდე ქართველთა სათვისტომოს უკვე სამი წინამძღვარი გამოეცვალა — გიორგი, გრიგოლი და არსენი.

გიორგის, „კაცსა სახელოვანსა და წარჩინებულსა“, მაინცა და მაინც ბევრი არაფერი გაუკეთებია ათონზე ქართველთა შემდგომი ამალღებისათვის: მის დროს უფრო ბერძნები გამძღავრებულან და ქართველები დასუსტებულან ათონზე.

ხოლო, გრიგოლის საჭეთმპყრობელობის დროს, ბერძნებმა აშკარა ბრძოლა აუტეხეს ქართველებს ათონის სავანეთა ხელში ჩასაგდებად და ყოველი დიდი და მცირე სალოცავებიდან ქართული ჯიშის აღმოსაფხვრელად.

და ვედარ გაუძლეს ათჯერ უნეტეს ბერძენთა შემოტევას და დაპყარგეს ქართველებმა სალოცავნი — ნათლისმცემლის, ლეონდარისა, მელინძისა, სტილახისა, დომროვიისა და ერისოსი.

სამჯერ ჩაიგდეს ხელში ქართველთა თავადი ლავრა ბერძნებმა და გაიტაცეს ყოველივე: „რაიცა დრისტე ტურფაი იყო მამათ ჩვენთა მოგებული, ყოველი იავარქმნა და ეგრეთვე განი და კუმაში“.

ენა ვერ იტყოდა ყოველივეს, რასაც ბერძენნი იქმოდნენ ქართველთა მიმართ. იყო ცემა, გვემა, ქურდობა, წაგლეჯა, მოტაცება, მზაკვრობა, ცილდაწამება და გახელებით მიელტვოდნენ ბერძენნი, რათა ქართველ აღმშენებელთა სახელებიც წარესოცათ მთაწმიდის ქართულ სავანეთაგან. ღამით, ქურდულად ფხედნენ ქართულ წარწერებს და ბერძნულად აწერდნენ, იპარაკდნენ და ამსხვრევდნენ ქართულ წარწერიან ქვებს და მათ აღვიღზე ბერძნულენოვანს ასადაგებდნენ.

და ყოველივე ამას დღეს სჩადიოდნენ ისინი, გუშინ რომ თხოვნით, ვედრებით, ღამუნით მოხოხავდნენ, შევდრომებას და შემოხიზვნას ის-

ვეწებოდნენ და ქართველებიც რომ გულქართლად ღებულობდნენ — მშვიერს აპურებდნენ, მწყურვალს არწყულებდნენ, მცივანს ათბუნებდნენ და უბინაოს აბინავებდნენ.

და გულქართლობა ისევ (როგორც ძალიან ხშირად) გულსატკივრად ქცეოდათ ქართველებს.

(ვერ იქნა და ვერ დაისწავლა ქართველმა ამოცნობა თეთრკბილიანი შემოხიზნულის შავი გულისა).

და იბრძოდნენ ქართველნი, მაინც მხნედ და თავგანწირვით, მაგრამ იყვნენ ნ ა გ ვ ი ა ნ ე ვ ნ ი და უფრო მცირენი, ვიდრე საერთოდ მარადიული სიძვირე ქართველებისა.

ღლეღამ-სწორებით იბრძოდა მამა გრიგოლი, იბრძოდა — თუ ლოც-ვით, თუ წყევლით, თუ ლოგოსით, თუ ბოღმით, თუ მკლავით.

იბრძოდა მისი თანაშემწე ნეტარი არსენი, რომელიც მრავალჯერ „იგვემაცა და მრავალი შრომაი დაითმინა და საპყრობილედ შეწყვედევია და კიცხევაი და ბასრობაი“.

იბრძოდნენ სხვანი — მამანი, ძმანი, ყოველნი, დიდნი და მცირენი.

რამდენჯერ — ზღვითა თუ ხმელით, ზამთარს თუ ზაფხულს, ყინვას თუ სიცხეს, უსაგზლონი და უხამურნი — მიმოდოდნენ საქართველოს და ბაზიანტიის მართებელ გზებზე, რათა აღედრათ საქართველოს სამეფო კარი კონსტანტინოპოლის საიმპერატორო ტახტის წინაშე — ხელყოფისა და იავარქმენისგან დაცულიყო ათონის მთის ქართული სავანენი და სათვისტომონი.

ხოლო, ბიზანტიის კეისარ-იმპერატორებს უფრო ხშირად „არ სცალო-დათ“ და „არ სცხელოდათ“ ქართველთა მონასტრებისათვის. ყურიც არ გაიბერტყა კეისარმა რომანოს მესამემ. მისმა მომდევნო მიქაელ მეოთხემ კი „გაიბერტყა ყური“ და მოუსმინა ათონის ქართველთა წარმომადგენლობას. მასთან, ქართველთა მეფის ბაგრატ მეოთხის წერილიც გულდასმით წაიკითხა. მამა გრიგოლის მოსახსენებელიც მოისმინა სრული ყურადღებით. და დასხდნენ ბგობად ქართველნი და ბერძენნი — „პირველ ბგობად“. და გამოსცა კეისარმა მიქაელ მეოთხემ ბრძანებულება, რათა ამიერიდან აღარ შეეწუხებინათ ქართული სავანეები ათონის წმიდა მთაზე და კვლავ აღდგენილიყო აღრინდელი ძმობა და სიყვარული ბერძენთა და ქართველთა შორის. ამავე ბრძანებულებით, ქართველებს ისევ დაუბრუნდათ ლეონდარი, ერისო, ნათლისმცემელი, დომვროვია, მელინძა და სტილახი.

მამაი გრიგოლის აღრსულების შემდგომ, ათონის ქართველთა სავანის საკეთმპყრობელობა ეტვირთა არსენის, რომელიც იყო „კაცი მარჯუე და სავსე გონიერებითა, რომელმან არა შეიწყალა თავი თვისი, არამედ ყოველივე მოსწრაფებაი აჩვენა დამტკიცებისა ჩვენისათვის“.

და სწორედ არსენის წინამძღვრად კურთხევის ეამს ათონის საეპისკოპოსოს მივიდა გიორგი.

მივიდა და უპირველესად თაყვანი სცა ყოვლადწმიდა ღმერთისმშობელს.

მერე ეახლა წმიდა ეფთვიმეს სამარხს.

და ფერხთა კერპოთ ეამბორა ლუსკუმას, რომელშიც განისვენებდა ნაშთი დიდი ქართველი განმანათლებლისა.

უცებისად გაეარდა ხმა ათონის ქართულ საეპისკოპოსოში ახალი თვისტომის ჩამოსვლისა, და შეზღუნენ ბერძნებთან ნაომარი ქართველები უკვე სახელმწიფოებრივ თანამოძმეს და თანამორწმუნეს. შეზღუნენ, „სიხარულით შეიწყნარეს და განუსუნენ და დიდად პატივ უპყრეს და ჰმადლობდეს ღმერთსა, რომელიც მიუძღვა მუნ“...

და დადგა გიორგი „მონასტერსა მას შინა მოღვაწეებითა ბუნებათა უაღრესითა, მარხვითა და ლოცვითა, სიმდაბლითა და სიმშვიდითა, მორჩილებითა და მოთმინებითა“...

ბერძნებმა კი თავისი არ დაიშალეს. კვლავ განაახლეს შემოტევა ქართველებზე. იქნებ მთავარი ღვაწლი მანც წავართვათ ქართველებსო, — აეჩემებიათ.

და ისევ აღავლინეს საჩივარი ქართველებმა კონსტანტინოპოლის სასახლის კარზე. მაგრამ ახლა კეისარ მიქაელ მეოთხეს აღარ სცხელოდა ქართველებისთვის. კეისარს ავი ზნე მოერია, ბერად შედგა და ბერობაშივე ამოხდა სული. ტახტზე ავიდა მიქაელ მეხუთე. და ახლა ამას მიადგნენ ქართველები თხოვნით და საჩივრით. ამ ახალმა მიქაელმაც შეიწყნარა ქართველთა თხოვნა. და „მეორე ბჭობად“ დასხდნენ ქართველები და ბერძნები.

და იმ დღეს, „ბჭობაზე“, ყველა, ბერძენიც და ქართველიც — გააკვირვა სიტყვამ ღმერთისმშობლისა. ხოლო სიტყვა იგი საკვირველი წარმოეთქვა ახლად მოსულ ახალგაზრდა ბერს, სახელად გიორგის.

და კვლავ სცნეს ბერძნებმა სიმართლე ქართველებისა.

და ისევ დადგინდა ხელშეუხებლობა ათონის მთაზე ქართული საეპისკოპოსოსა.

და ისევ გამოცხადდა ქრისტესმიერი ძმობა და სიყვარული ბერძენთა და ქართველთა შორის.

მაგრამ იყვნენ კი-ა სანდონი ბერძენი, წინარედ ხშირად ფიცისა და სიტყვის გამტეხნი?

იმ წელს კი მამა არსენი მიიცვალა.

და წინამძღვრობა შესთხოვეს გიორგის.

ცივად იუარა გიორგიმ, — მე საწინამძღვროდ კი არა, საგლახაკო

ცხოვრებად მოვსულვარ ამ ქვეყნად, — გამოაცხადა ისეთი სიმკაცრით, სიტყვის შებრუნება რომ ველარავინ შეუბედა.

და ათონის ქართველთა სამწყსოს მწყემსმთავარი შეიქნა სვიმეონი. სწორედ სვიმეონის წინამძღვრობის უამს, გიორგი ეზრახა თვითონ წინამძღვარს და მის თანამოღვაწე მამებს: რაკი ბერძნებს ქართველები-სადმი ათონის მთაზე ამღენი ბოროტება ჩაუღენიათ და ყოველი ჩვენი სიკეთე უმადურობით გადაუხდიათ, უნდა დაიწეროს ყოველივე და, ვითარცა მოსახსენებელი და სახსოვარი წერილი დარჩეს ჩვენი მომავალი თაობებისთვისო.

ქა მოწონება ამა აზრისა იყო ერთხმივი, და დაიწერა თვითონ გიორგის ხელით, დაიწერა ვითარმედ:

„ვინაითგან ღმერთის მადლითა და წყალობით, აღიძრნეს ჩვენი წმიდა მამანი — იოანე (ვარაზუაჩე), იოანე (თორნიკე) და ეფთვიმე, ამა წმიდასა მთასა მოვიდნენ სულთა ნავთსაყუდელად, თავი მოუყარეს და განამრავლეს ნათესავნი ჩვენნი, ქართველნი, დიდი ღვაწლით, შრომით და ფრიადითა წარსაგებელითა აღაშენეს დიდებული ესე ლავრაი ქართველთა სამკვიდრებლად, მერმე ღმერთის მსახურ ბერძენ მეფეთა მსახურებით და მომადლებით, — მას შემდგომ რაც მათდა შემწედ ქართველებმა გაანადგურეს განდგომილი სკლიაროსი — კიდევ უფრო განავრცეს და გაამდიდრეს ლავრაი ესე, შესძინეს დაბანი და მონასტერნი და ოქრობეჭედნი, და ყოველივე ამის შემდგომ წმიდა მამათა, იოანემ და თორნიკემ, კეთილთა აღსასრულითა დაიძინეს და წარემართნენ საუკუნო ცხოვრებად.

„და მემკვიდრედ და გამგებლად დასტოვეს ნეტარი ეფთვიმე, რომელმან ყოველთა წესითა კეთილთა განაშენა წმიდაი ესე ადგილი და თარგმანებითა წმიდათა წერილთაითა განანათლა და შეამკო ნათესავი და ენაი ჩვენი ქართული და უამთა მრავალთა კეთილად დამწყსო სამწყსო ესე მისდა რწმუნებული.

„და მცირე უამის შემდგომ განვიდა ეფთვიმე წინამძღვრობისაგან და თავის ადგილზე მამად დაადგინა გიორგი, ნათესავი თვისი. ხოლო თვითონ მყოდროებით ცხოვრობდა და სახელი მისი, სათნოება და ღირსებანი მთელ საქართველოს განუფინა, მაგრამ არა თუ მხოლოდ საქართველოს, არამედ სრულიად საბერძნეთსა და ბიზანტიას. და მისი სახელის მასმინარნი, მრავალი ღირსნი და წმინდანი კაცნი მოდიოდნენ მთაწმიდას, მოდიოდნენ ნეტარ ეფთვიმეს სახილველად, მისი ხილვით სულის გასანათლებლად. ასე მოვიდნენ მასთან: იოანე გრძელიძე, არსენი ნინოწმიდელი, იოანე ხახულელი, ოქროპირი, და სხვანი მობაძაენი მათნი. და მერე — ნეტარი ბერი გრიგოლ, ახალი აბრაჰამ სტუმართმოყვარე, და ზაქარია მირდატის ძე, და არსენი, და სხვანი მობაძაენი მათნი. და ყველანი, ვითარცა სახიერმან მამამან, ისე შეიტკბო ეფთვიმემ, ყველას გა-

ნუსვენა ყოვლითა განსვენებითა. და ასე, საღვთო და სათნო მოქალაქეობაში, უფლისა მიმართ მიიცვალა ეფთვიმე, ხოლო მიცვალების წინ ძმანი ქართველნი მამა გიორგის და მამა გრიგოლს შეავედრა სულკურთხეულმა.

„და არ გაუვლია ჟამსა მრავალსა, რომ გიორგი წინამძღვარმა ეფთვიმეს მცნებანი დაივიწყა და ქართველთა აღორძინების ზრუნვაზე ხელი აიღო და ქართველთა სანაცვლოდ ბერძნებს მიექცა და ქართულ საეანეებში ბერძენნი განამრავლა. მერე გიორგი ექსორიაში მიიცვალა, ხოლო ჩვენ ქართველნი მისგან დავრჩით ფრიად შემცირებულნი.“

„და ჰპოვეს ჟამი ბერძენთა, ჩვენი სიმცირისა და მათი სიმრავლისა, და ვითარცა ცეცხლნი აღეგზნეს ჩვენზედ, რამეთუ ენებათ ჩვენი სრულად აღმოფხვრა და ჩვენთა სამკვიდრებელთა სრული დაპყრობა.“

„და ამის მიზეზით დიდ ჭირში ჩავცვივდით, ბერძენთაგან საწუნელნი, საძულველნი და სამტერებელნი. შეუძლებელია ყოველივე ჩამოვთვალო სათითულოდ: რამდენი გინებანი, რამდენი შეურაცხებანი და ყვედრებანი მოიწეოდეს მათ მიერ ჩვენზედ, ყოველ დღე. თუ ცემით, თუ გვემით, თუ მწვალებლობის ცილდაწამებით შევიწროებულნი ვიყვენით დიდსა ურკასა შინა, და ესეც კი ენებათ და ცდილობდნენ თავგაბოლებით — ჩვენი ტაძრების მაშენებელთა სახელიც წარეხოცათ სავსებით.“

„ნეტარი მამაი გრიგოლ, ამას რომ ჰხედავდა, ელმოდა გული და იწვოდა ცოდვითა ჩვენითა. ევედრებოდა ღმერთსა, რათა უკეთესი დღე დაგვდგომოდეს. და მისცა ღმერთმა კაცი მარჯვეი და სავსე გონიერებითა — ნეტარი არსენი, რომელმან არა შეიწყალა თავი თვისი, არამედ თავგამოდებით ისწრაფოდა ჩვენი განმტკიცებისათვის, სხვა რამდენიმე ქრისტესმოყვარე ძმათა გვერდით. საუკუნომცა არს სახსენებელი და კურთხევაი მათი!“

„ვის შეუძლია მოთვალოს, რამდენი მოითმინეს: მიმოსლვაი ზღვითა და ხმელით საქართველოში, ბერძენთა მეფეთა წინაშე სავედრებელ წერილთა ჩამოსატანად. რამდენჯერ ჩამოვიტანეთ წერილნი თვითმპყრობელთა და ჩამოვედით, რამდენჯერ გინებით და შეურაცხებით გვღვენიან უსაგზლოთა და უხამურთა, უამსა ელვათა ტუხისა და ზამთრისასა, და ისევ სღვა თხოვნის კიბეზედ, მეფეთ წინაშე, ხან ღვთისმოყვარე კაცთა წყალობით, ხან ტირილით და ხეყნა-მუდარით. ხან აქ და ხან იქ მოურნენი და მზრდელნი გვიჩინა — როგორც ჩორჩანელი და ფარსმანი — რომელთაც დიდად აღგვიპყრეს ხელი წყალობისაი. ათას წილად მიაგოს მათ უფალმან მწყალობელმან!“

„და ამა ჭირთა შინა ვიყვენით ჟამსა არსენის წინამძღვრობისასა...“

„და ჟამსა გრიგოლის წინამძღვრობისასა...“

„და მოვალწიეთ მეფეთა ორივე მიქაელისსა, ბჭობად პირველად კონსტანტინოპოლსა... და ბჭობად მეორედ თესალონიკისსა...“

„და აჰა, ესერა, კვლავ ჩვენს ხელთაა მონასტერნი ჩვენნი, აღმატებულინი ჰაეროვნებითა და შეენიერებითა, რომელთა მსგავსნი არა იპოვებიან მონასტერნი არა მხოლოდ მთასა ათონისასა, არამედ არცა სხვათა ადგილთა მრავალთა...“

„და ვინაითგან ესე ყოველი და ამისა უმრავლესი მოიწია ჩვენზედა, და მრავალი ჩვენი ძმათაგანი გაიყიდა და ჩვენ მტერთა მიექცა, ყოველივე ამისგან შეგვეშინა და აღვწერეთ მოსახსენებელი ესე და დავდევით აქ, შემდგომად ჩვენსა მომავალთა ნათესავთათვის, რათა არ იქნას დავიწყებული ესევეთარი მრავალფერი ღელვანი.“

„და ერთითა ერთობითა ამას კი ვიტყვი, ვითარცა ერთის პირითა ყოველი ქართველისა, სადაც არ უნდა იყვნენ ისინი — აღმოსავლეთში თუ დასავლეთში, შავ მთაზე თუ იერუსალიმში, ყველგან, ყველგან, სადაც არიან ძმანნი ჩვენნი:“

„უკეთუ ვინმე გამოჩნდეს ნათესავისა ჩვენისაგან კაცი — გინა მამასახლისი, გინა იკონომოსი, გინა სხვაი ვინმე — და თუ რაიმე ღონით ან მანქანებით, ან საფასის სიხარბით, ან ბერძენთა სიყვარულით, ან ვისმე კაცის ხათრით და მორიდებით, ან სხვა რაიმე ზაკვით ამ წმიდა ადგილს ეორგულოს და გასცეს მიწა ამა მთასა, ან მის გარეთ, ან ქართველთა შინაგამცემელ ექმნეს, ესე ადგილნი ქართველთა დაუკარგოს, ქართველი აღმოუხვრას, ქართველი გააქციოს, ქართველი ასწყვიდოს — ყოველთა წმიდათა ჯვართა და მადლითა კრულმცა არს და წყეულ და შეჩვენებულ და განკვეთილ წესისაგან ქრისტიანეთაისა და მათ თანამცა შერაცხილ არს, რომელნი იგი შინაგამცემელ ექმნეს უფალსა ჩვენსა იესო ქრისტესა, ა-მცა-ხოცილ არს იგი ნაწილისაგან ქრისტიანეთაისა!“

„და აგრეთვე ჩვენთა ძმათაგანნი, ქართველნიცა მიემხრონ და შეეწამონ ესევეთარს მტერსა მზაკვარსა, ივინიცა წყეულ არიან და შეჩვენებულ!“

„და რომელთაც ქართველთა გამრავლება იღვაწონ და ესე წმიდაი ადგილი ნათესავსა ჩვენსა დაამტკიცონ, საუკუნომცა არს სახსენებელი და კურთხევაი მათი!“

„და რომელიცა ძმანიც ამ დიდებული ლავრის სამართლობისა და დამტკიცებას თანამოღვაწედ ექმნენ, ანუ მოღვაწე ექმნენ, საუკუნომცა არს სახსენებელი და კურთხევაი მათი წმიდათა მამათა ჩვენთა და მამუნებელთა და ყოველთა მათ პირველ-მოხსენებულთა ღირსთა და სათნოთა ძმათა ჩვენა, რომელნი წმიდასა ამას ადგილსა შინა გამოჩნდეს, გინა გამოჩნდენ!“

„მადლითა და ლოცვითა გვაკურთხენ და ადგვაორძინენ უფალმან და საუკუნეთა მათ სატანჯველთაგან გვიხსენ და სასუფეველთა ცათასა მკვიდრ გვიჩინენ მეოხებითა წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩვენისა ეფთვიმესითა და ყოველთა წმიდაითა, რომელნი საუკუნითგან სათნო ეყვნეს“

ღმერთსა, რომლისაი არს დიდებაი, სიმტკიცეი და სუფევაი აწ და მარადის და უკუნითა უკუნისამდე. ამინ“.

(ეს „მოსახსენებელი“ გიორგი მთაწმიდელმა, შემდგომ მისგანვე დაწერილ „იოანესა და ეფთვიმეს ცხოვრებას“ დაურთო)...

მამა სვიმეონი თავისი წინამძღვრობის მეორე წელს მიიცვალა.

და ისევ შესთხოვეს საჭეთმპყობელობა სავანისა გიორგის.

ისევ სთქვა უარი, სიტყვითა შეუქცეველითა.

და მთაწმიდის ქართველთა საქრისტიანო და სათვისტომო საქმოს მწყემსმთავარი შეიქნა სტეფანე ხარტულარი.

ჩააცივდა სტეფანე გიორგის, მღვდლობა მანც იტვირთო, მაგრამ ისევ და ისევ მტკიცე უარი მიიღო და სხვა ვერაფერი.

ყოველივე ეს შეუტყვია გიორგი შეყენებულს შავსა მთაზედა, კლდისა დანახეთქსა ქარანძავსა, და ერთ დღეს მოუვიდა გიორგის მკაცრი სამდურაფი მოძღვრისაგან — როგორ თუ ამდენ ხანს მღვდლობაზეც უარი გითქვამს და წიგნთა წერასა და თარგმანებასაც არ შესდგომიხარ და ჩემდამი მოცემული აღთქმა ესრეთ არ აღგისრულებიაო?!

და იყო ფრიად შეურევბული გიორგი.

არარაი ამალღება არ მსურსო, რამეთუ თქმულ არს: „რომელმან აღამაღლოს თავი თვისი, იგი დამდაბლდეს“, და კიდევ — ცუდი დიდება დედაა ყოველი ვნებისაო. და გაურბოდა გიორგი ისეთად ყოფნას, გრიგოლ ღვთისმეტყველი (ნაზიანზელი) რომ იტყოდა: ბევრი ისეთია, სანამ თვითონ განიწმინდებოდეს, სხვის განწმენდას დაიჩემებენ და, ნიკაპზე ღინღლის ამოსვლისთანავე მღვდლობას და მხცოვანთა დამოძღვრას მოინდომებენო.

და მიელტვოდა გიორგი მსახურებასა უბრალოსა, მდაბალსა და შეურაცხებსა: ჯერ ეზოებს ჰგვიდა, მერე სვეტებსა და სვეტის თავებს წმენდდა, კიბეთა საფეხურებს ასუფთავებდა, შემდეგ პალოებს თუ სარებს თლიდა, არჭობდა და თოკებს გრეხდა და ჭიმავდა; კიდევ — სამღვდელოთა ჯამჭურჭელს რეცხავდა და ამშრალებდა, ბოლოს კიდობანთა მტვირთველი იქმნა.

მაგრამ ახლა, გიორგი შეყენებულის შემონათვალიც რომ ისმინა, ისევ მიეძალა და აღარ მოეშვა მამა სტეფანე გიორგის მღვდლად კურთხევას.

და „მაშინ მრავლითა ცრემლითა და სულთქმითა მოწიწებით და შიშით მიიღო პატივი მღვდელობისა“.

კიდევ გამოხდა მცირე უამი და გიორგის მიენდო მღვდელოთა და მგალობელთა წინამძღოლობა, ანუ დეკანოზობა.

გონებას კი განუწყვეტლივ უფორიაქებდა გიორგი შეყენებულის რისხვეული შემონათვალი:

„ვინ მოგცა ნება ღვთისგან შენდამი რწმუნებული ტალანტის დამარხვისა?!“

და დაჯდა გიორგი წერად.

ჯერ იქედანვე, როცა წმიდა მთას ფეხი შემოსდგა, წმიდა ეფთვიმესა და მამამისის წუთისოფელთა შესწავლა იწყო „ყოველითა მოსწრაფებითა და წადიერებითა“. გამოწვლილვით ეკითხებოდა ყველას, დიდსა და მცირეს, ახლობელთა და შორიელთა, თვალით მხილველთა და ყურით მსმენელთა, როგორი იყო ცხოვრება იოანესი, თორნიკესი, ეფთვიმესი და ყოველთა ძმათა ათონელთა, როგორ იღვწოდნენ, როგორ აშენებდნენ, როგორ იბრძოდნენ, როგორი იყო მათი ბუნებაი ღვთაებრივი და ბუნებაი კაცობრივი. ყოველ ცნობას სინჯავდა, ერთმანეთს უდარებდა და უჯერებდა, უჭეველს საეჭვოსგან ასუფთავებდა და აჭეშმარიტებდა.

და დაიწერა წიგნი გიორგი მთაწმიდელის კალმითა გრძნეულითა — „ცხოვრებაი ნეტარისა მამისა ჩვენისა იოვანესი და ეფთვიმესი და უწყებაი ღირსსა მის მოქალაქეობისა მათისაი“.

და უმთავრესი მიზანი ამა წიგნისა იყო, არა მხოლოდ არდავიწყება წინაპართა ღვაწლთა და საქმეთა, არამედ წრთენა და აღზრდა მომავალი სათვისტომო თაობებისა.

და წიგნი ესე მოეწვინა ქართველობას, ვითარცა „ხატი ცხოველი და ძეგლი პირმეტყველი“, მასწავლებელი, სულით და ხორციით განმანათლებელი.

შემდგომად „იოვანეს-ეფთვიმეს ცხოვრების“ დაწერისა, გიორგიმ თარგმნა სვინაქსარი, „საფუძველი ეკლესიათა, რომლისა თვინიერ შეუძლებელ არს წარმართება ეკლესიისა, რამეთუ რომელ ეკლესიას სვინაქსარი არა აქვს, სხვა ყოველი წიგნიც რომ ჰქონდეს, იგი თაფლსა სჯამს და სასა მისი სიტკბოს ვერა გრძნობს“.

„სვინაქსარს“ კი მოჰყვა:

„სახარებაი გამოკრებული საწელიწდოი“,

„პაველე გამოკრებული საწელიწდოი“,

„დიდნი ქურთხეანი“,

„დაბადება“,

„პაველე სრული“,

„კათოლიკენი წმიდათა მოციქულთანი“.

და როცა გიორგის ხელით ეს ცხრა წიგნი დაიწერა და დაინუსხა, მას ჟამსა გარდაიცვალა მამა სტეფანე ხარტულარი.

და ისევ — ათონის მთის მთელმა სათვისტომომ, „ყოველთა ძმათა ერთთა ნებითა და განზრახვითა“, წინამძღვრობა შესთხოვეს გიორგის.

მაგრამ ისევ ცივ უარზე დადგა გიორგი.

მაინც არ მოეშენენ.

მაშინ მხოლოდ წილის გდებას დაეთანხმდებიო, სთქვა და შეურყეველად დაადგა ამ გადაწყვეტილებას.

და გამოარჩიეს კიდევ ორი საწინამძღვრო ძმა.

და სამგზის განიგდეს წილი სამთა.

და სამგზისვე წილი წინამძღვრობისა ერგო გიორგის.

მართლა ღვთის ნება ყოფილაო, — დარწმუნდა გიორგი და უკვე გულდამშვიდებით მიიღო კვერთხი ათონელ ქართველთა მწყემსმთავრობისა.

და მისცა თავი თვისი გიორგი წინამძღვარმა „ფიცხელსა მოღვაწე-ბასა“, უფრო ფიცხელსა, ვიდრე „დაიტევს კაცობრივი ბუნებაი“.

არ იცოდა არცა დასვენება, არც ღაღლა.

უკეთუ იჯდა — წერდა.

უკეთუ იღვა — ფიქრობდა.

უკეთუ იძვროდა — იქმოდა.

და არ იცოდა, რა იყო უქმობა ღროისა.

უკეთუ არ წერდა — ზიწას ხნავდა, თესავდა, მკიდა, თიბავდა, სხლავდა, აშენებდა, სჭედდა, საწისქვილე ქვას ჰკოლავდა.

და ასწავლიდა მოწაფეთა და ძმათა თვისთა, არა ოდენ სიტყვითა ოქრონექტარითა, არამედ საქმითა ნივთად განწიადებულითა.

და ამინ გეტყვით თქვენ: ვითარ გამოაჩინოს ხელოვანმან ბრწყინვა-ლება მისი აზრისა, უკეთუ არ შექმნა ნივთი შემსგავსებული თვისისა სახელოვნებო ნააზრევისა?

ანუ — ვითარ საცნაურ იქმნას მენავეთმოძღვარი უკეთუ ღელვათა შინა ზღვისათა არა გამოიცალოს?

ანუ — ვინ დაიჯეროს და აღიდოს შემმართებლობა მხედრისა, უკეთუ იგი საომარ ეელზე მტერთა მრავალთა მრავალგზისად არა ეკვეთოს?

და იყო მუდამ ერთი და განუყოფელი სიტყვა მისი და საქმე მისი.

და იძვროდნენ სიტყვანი მისნი, ვითარცა ლამპარნი მგზენებარენი.

და იქმოდნენ საქმენი მისნი, ვითარცა ნაქმნარნი ხელითა ზენაარითა.

გააზრებასა და ნააზრევის განსრულებაში მანათობელ ლამპარად ისევ წმიდა ეფთვიმე უძღოდა გიორგის. ეფთვიმეს „ყოველნი წესნი და კანონნი და განწესებანი ესრეთ შეიტკბნა, ვითარცა პირისაგან ღმრთისა გამოსულნი და წმიდათა მოციქულთა მიერ დამტკიცებულნი“.

მაგრამ ერთხელაც ისე მოხდა, რომ ეფთვიმე მთაწმიდელის წესსა თარგმანისასა გიორგიმ ეჭვის თვალით შეხედა.

ხოლო, წესი იგი, ვითარცა ზემორეთ (ეფთვიმეს ცხოვრების აღწერი-სას) ითქვა, იყო შემატებისა და დაკლებისა, ანუ ქართული სიტყვიერებით ვამდიდრება ან გამარტივება სათარგმნელისა.

გრიგოლ ნაზიანზელ-ღვთისმეტყველს „ბასილი დიდის ცხოვრებაში“ სომეხთა შესახებ ასეთი რამ უთქვამს:

„არა მარტივ ნათესავ ვპოვებ სომეხთა, არამედ ფრიად დაფარულ რაიმე და ზღვისკლდე“.

ხოლო, ეფთვიმეს, მისი „შემატების წესით“ ასე ეთარგმნა:

„ვითარცა არს იგი ნათესავი სომეხთაი არა წრფელ, არამედ მზაკუარი და გულარძნილი და ბოროტი, მიმსგავსებული კლდეთა მათ, რომელნი არიან დაფარულ ზღვასა შინა, და ვერ იხილვენ მათ მენავენი, ვიდრე არა სცენ ნავი და განტეხონ, ესრეთ სსუასა იტყვიან იგინი და სსუაი უც გულსა მარადის და სარწმუნოებაი მათთანა არა არს, და რაი საკვირველ არს, უკეთუ კაცსა ეცრუვნენ, ვინაითგან თავადისა ღმრთისა მიმართ ცრუ არიან და მზაკუარ და ბოროტად აღმსაარებელ“.

და ამის შემდგომად გიორგი ერიდებოდა სათარგმნი ტექსტიდან ძირეულ გადახვევას, გაზვიადებას, ან გამარტივებას. იგი ცდილობდა, თარგმნის უამს არც ქართული ენა დამდაბლებულიყო და არც სათარგმნი თხზულების აზრი დაზიანებულიყო...

...როგორც ვი წინამძღვრობის კვერთხი აიღო, მაშინვე ღვთისმშობლის მთავარ ტაძარში ბრწყინვალე სამარტვილე ლარნაკი აღაშენა გიორგიმ, აღაშენა წმიდა ეფთვიმეს სამარხად. და „დიდითა პატივითა, ფსალმუნითა და გალობითა, საკმეველთა სურნელებითა და კერეონთა ბრწყინვალეებითა“ გადაასვენეს ქართველებმა ეფთვიმეს სხეულებრივი ნაშთები ნათლისმცემლის ეკლესიიდან ღვთისმშობლის მთავარ ლავრაში. კუბოს თვითონ შესდგომოდა მეწინავე მტვირთველად გიორგი. და თავისი ხელით ჩაასვენა თავისი წმიდა წინამორბედის კილობანი მისგანვე აგებულ სამკვიდრებელში.

მერე ეფთვიმეს მამა და ათონის საეპისკოპოსოს დამაარსებელი იოანე ვადმოასვენა გიორგიმ მთავარანგელოზთა ეკლესიიდან და შვილს მარჯვენა გვერდით ჩაუსვენა.

ბოლოს არსენი ნინოწმიდელისა და იოანე გრძელიძის ნაშთებიც მოიპია, ცალკე გვადრუცში მოათავსა და ისინიც ეფთვიმეს ფერათა კერპოთ ჩაასვენა სამარტვილეში.

დიდის ზარზუიმით შეკრეს და აკურთხეს სამარტვილე იგი ქართველებმა, „შეამკეს ყოვლითა სამკაულითა, ხატითა და ჯვართა, ქორაკანდლითა, სასანთლითა და ეზოთა და სხვითა ყოვლითა ბრწყინვალეებითა, ვითარცა შვენოდა წმიდათა მათ“.

ამიერიდან სამი კანდელი ჩაუჭრობლად უნდა ნთებოდა წმიდა ეფთვიმეს.

მერე ისევ მთავარ ლავრას მიუბრუნდა გიორგი. ტაძარს სახურავი დაზიანებოდა, თავსაბურველი ტყვია აღარ ჰქონდათ და შიგნით, კედლებზე და შინამოხატულობა-მორთულობაზე წყალი ექცეოდა ტაძარს.

მაშინ ადგა და წავიდა მოძღვარი კონსტანტინოპოლს, მივიდა და ითხოვა იმპერატორთან შეხვედრა. კეისარ-იმპერატორი ბიზანტიისა იმჟამად იყო კონსტანტინე მონომახოსი.

და მიიღო კონსტანტინემ ქართველი მოძღვარი, მიიღო დიდის პატივით, „რამეთუ დიდი სარწმუნოებაი აქვნდა მის მიმართ“. და ჰკითხა, ვითარმედ:

„რაისთვის ეწოდება სიწმიდე შენი, კაცო ღმრთისაო, ჩვენისა მომართ ხელმწიფებისა“

და უთხრა გიორგიმ, ვითარმედ:

„ვიხაროდენ ქრისტეს მიერ, ჰოი ბრწყინვალეო თვითმპყრობელთ შორის! გიბრძანებს ჩემ მიერ გლახაჲისა ყოვლად წმიდაი იგი სასოი და შესავედრებელი ღმრთისმსახურებისა შენისაი, წმიდაი ღმრთისმშობელი, რათა მარადის სადიდებელი ტაძარი მისი არა განირყვნას წყალთავან, რომელი ჩამოდის ზუნდა უბურაობითა მონასტერსა ჩვენსა. აწ ბრძანენ მეფობამან შენმან მოცემად ტყვიეი, რომლისა მიერ დაიბუროს წმიდაი ეკლესიაი, რათა მას შინა ელოცებოდის წმიდასა მეფობასა შენსა“.

მაშინვე, „სიხარულით აღასრულა“ იმპერატორმა გიორგის სათხოვარი — საზღვაო უწყებას უბრძანა, დაუყოვნებლივ გაეცათ ტყვია ქართული ტაძრის დასაბურავად. და ასე — დაჰხურა ახალი სახურავი გიორგიმ ათონის მთავარ ლავრას, და ამას გარდა, „გარეგანი შტოი აღაშენა და ესრეთ ყოვლითურთ სრულყო წმიდაი ესე ეკლესიაი“...

იმჟამად ქართველთა მეფე ბაგრატ მეოთხე ეწვია კონსტანტინოპოლს; მეფეს თან ახლდა დედა — დედოფალი მარია მი, და ასული — მართა. დედის პატივით შეხვდა კეისარი კონსტანტინე მონომახოსი ქართველ სტუმრებს.

გიორგიც მაშინვე გაეშურა კონსტანტინოპოლს, მეფესთან და მისიანებთან შესახვედრად.

გზად ლიეზიდია უნდა გაეგლო, სკლავების („ბორღანნი“) საცხოვრისი სოფელი. სმენოდა გიორგის: ლიეზიდის მთაზე, ტყესა უღრან-მადნარსა, ერთი კერპი მდგარა, სალოცავი და საზორველი სკლავებისა. ყოველივე მისგან მოგვეცემისო — მზეცა და წვიმაც, სიხარულიც და წუხილიც, საზრდელიც და საბადებელიც, სიცოცხლეცა და სიკვდილიცო, — ამბობდნენ სკლავები. ამიტომ, უკეთუ გნებავს ყოველი შენი საქმენი კონსტანტინოპოლს მიმავალმა განმარჯვებულად წარმართო, ჩვენს ღმერთს ევედრე, რათა შეგეწიოსო, ეჩიჩინებოდნენ სკლავები გიორგის.

— კეთილი, კეთილიო — უპასუხათ გიორგიმ — მაღლიერი ვარ თქვენი ეგზომ ღვთაებრივი რჩევისთვისო. მაშინვე ურო აიღო და ისევ სკლავებს

მიუბრუნდა: აბა, წამიყვანეთ და მაჩვენეთ ეგ თქვენი ღმერთიო; და იმა-
თაც აიყვანეს იმ მთაზე. და იხილა გიორგიმ კერპი იგი — შავი ღრუნგი-
ლისა, შიშველი ქალის ქანდაკი.

შეჭზარა გიორგი მისმა ხილვამ, პირჯვარი ისახა და ურო მოიმარჯვა.
„მოგკლავს!“ — ამის დაძახებულა მოასწრეს სკლავებმა და გიორგიმაც
მთელის ძალით სცა ურო კერპს, ერთიც მოუნაცვლა და კერპი იგი „წუთ
იხილებოდა და წუთ აღარ“.

ამის შემდეგ წავიდა იგი ისევე კონსტანტინოპოლს.

დიდის სიხარულითა და სიყვარულით შეხვდნენ ერთმანეთს საქარ-
თელს მეფე, მისი ამაღლა და ათონელი წმიდა მოძღვარი. ხელახლა,
ერთად შეხვდნენ კეისარ კონსტანტინე მონომახოსს, რომელმაც ახალი
წყალობა გაიღო ათონის ქართული სამწყისოსა და სათვისტომოსთვის —
ბრძანება გამოსცა ათონის ქართული სავანეების პრასტინთა (ნავსად-
გურთა) გაზრდისა და მათზე დიმოსის (ხარკის) გაუქმებისა.

ბაგრატ მეფის დედა, მარიამ დედოფალი, გიორგის დაემოწაფა და
მისგანვე იკურთხა და შეიმოსა სქემით. აქვე, ერთი ლიტრა ოქრო, რომე-
ლიც ქართველ დედოფალს პირადად კეისრისგან ძღვნად მიეღო, მარიამმა
გიორგის გადასცა მთაწმიდის ლავრის შესაწირად.

მაინც და მაინც ბაგრატ მეფე მოიხიბლა გიორგი მთაწმიდელის
ღმრთივეკურთხეული სიბრძნით და სასწაულმოქმედი ქცევებით და ამბობ-
და ნატვრით გვირგვინოსანი: უკეთუ მეახლოს საქართველოში და იყოს
ჩემთან, „არა მეშინის არცა გრძნებათაგან და არცა წამალთა სასიკვდი-
ნეთა“.

და ეხვეწებოდა ბაგრატ მეფე გიორგის: ინებე და წამობრძანდი სა-
ქართველოში; ჭყონდიდის ეპისკოპოსი აღესრულა და შენ იტვირთე
ჭყონდიდობაო; მრავალი წმიდა მარტვილი განისვენებს ჭყონდიდს, ჩემ-
თვისაც იქ გამიმზადებია საფლავიო; წამოდი და დაემკვიდრე საქართვე-
ლოშიო. მაგრამ გიორგიმ არ მიიღო მეფის თხოვნა — „ყოვლადვე არა
თავს იღვა, რამეთუ ყოვლითა მოსწრაფებითა გაურბოდა დიდებასა
კაცთასა და შფოთსა სოფლისასა და სიმდაბლესა შეიტკობდა“.

მას ჟამსვე კიდევ მოხდა ერთი, იმ ღრრისთვისაც და სამომავლოდაც
მეტად მნიშვნელოვანი ამბავი.

მესამე წელი მიდიოდა ბაგრატ მეფის სტუმრობისა ბიზანტიაში, და
მიიცვალა კეისარი კონსტანტინე მონომახოსი. იმპერიის ტახტი დარჩა
უკვე სამოცდაათი წლის ქვრივს, დედოფალ თეოდორას, რომელმაც შვი-
ლად აიყვანა ბაგრატ მეფის ასული, ღვთაებრივად ლამაზი მართა. მალე
თეოდორაც გარდაიცვალა. სახელმწიფო გლოვის დღეებში ჭირისუფალ-
თა შორის იყვნენ ქართველებიც. ის იყო, კუბო მიცვალებული დედოფ-
ლის ნეშითთ ასწიეს და სასახლიდან გასატანად დასძრეს, რომ მეყსეუ-
ლად დარბაზში შემოიყვანეს თეთრად მორთულ-მოკაზმული მართა ბა-

ტონიშვილი. და მეყვესულადვე ყველას საგლოველი დაავიწყდა — ყველას მზერა ქართველ გოგონას შეეცვა და შეეყინა. ციმოვლენილ სულიწმიდას ჰგავდა მართა ბატონიშვილი... და უცებ ციმოვლენილი ღაღადისივით გაისმა:

„შეხედეთ და უწყოდეთ ყველამ, ვითარმედ დღეს ამ სასახლიდან დედოფალი განვიდა, მაგრამ მასვე უამს დედოფალი შემოვიდა!“

და სიტყვა იგი იყო გიორგი ათონელისა.

და სიტყვა იგი აღმოჩნდება სწორედ წინასწარმეტყველური: გაივლის ცხრა წელიწადი და ქართველი მეფის ასულს, მართას, ახალი სახელით — მარიამს, თავზე დაადგამენ ბიზანტიის დედოფლის გვირგვინს (ამაზე ისევ ითქმის ქვემოთ).

კონსტანტინოპოლიდან ათონის მთაზე დაბრუნდა თუ არა, გიორგიმ შეჰყარა სამწყსო, ითხოვა შენდობა და გამოაცხადა გადადგომა წინამძღვრობიდან. იბღავლა სამწყსომ. შეუვარდნენ ფერხთა და მუხლთა მისთა, ევედრნენ, ემუდარნენ, რათა არა იჯმნას მამობისგან მათისა, მაგრამ არ შეისმინა და გავიდა სავანიდან. გავიდა ისე, ერთი ქრთილის ოდენაც არა გაუტანია რა. ყოველი წიგნიც, რაიც ეთარგმნა, დაეწერა და დაეკაზმა — გინა სვინაქსარი დიდი, გინა სახარებაი გამოკრებული, გინა პავლე გამოკრებული, გინა კურთხევანი, გინა სტუდიელი და სხვანი მრავალი — ყველანი ხელუხლებლად დაუტევა სავანეს.

წავიდა ისევ შავ მთას, და მივიდა ისევ გიორგი შეყენებულთან.

განკვირდა მოძღვარი მოწაფის უეცარი გამოცხადებით. უმაღლვე განცვიფრება გარისხებად ექცა — როგორ თუ სამწყსო აგრე გულარძნილად დააგდე და წამოხვედიო!

მძიმეა ჩემთვის მწყემსობა ცხვართა პირმეტყველთაო, აიჩემა ნამწყემსარმა, მაგრამ სიტყვა აღუკვეთა მოძღვარმა: მძიმეაო! მაშ, რაღაისთვის თქმულა — „რამეთუ უღელი ჩემი ტკბილ არს, და ტვირთი ჩემი სუბუქ არს“?

ბოლოს მაინც მოუღბა გული შეყენებულს. მივიდა, ხელი მხარზე უწვდინა და შეჰდაღადა:

— ვითარცა მაცხოვარი ჩვენი ეტყოდა მოციქულსა პეტრეს, ეგრევე გეტყოდე შენ: „უკეთო გიყვარვარ მე, დამსწყესენ ცხოვარი ჩემნი!“

ამის თქმა და... წამოვიდა ისევ შავი მთიდან ათონის მთაზე გიორგი, კვლავ საათონელოდ, კვლავ საწინამძღვროდ.

და შეხვდნენ ისევ ცხოვარნი მისნი, სამწყსონი მისნი, მის მობრუნებამდე უმწყემსონი და უპატრონონი...

ხოლო, დედა ბაგრატ მეფისა, მარიამ დედოფალი, ანტიოქიის გზას დასდგომოდა, რათა შავ მთასა და ანტიოქიას მცირედ შეყოვნების შემდეგ, იერუსალიმს ჩასულიყო, წმიდა ადგილნი მოელოცნა და თანხლებული განძი იქაურ გლახაკთა და უპოვართათვის დაერიგებინა.

კონსტანტინოპოლიდან, საკეისროდან და საპატრიარქოდან, საგანგებო ბრძანებულებაც მოსვლოდათ ანტიოქიის მმართველსა და სულიერ მოძღვარსაც, გამორჩეული ღირსებით მიეღოთ საქართველოს დედოფალი და საკადრისი პატივითაც გაესტუმრებინათ იერუსალიმის გზაზე.

მაგრამ მიუსწრო გიორგი ათონელმა, ათონის მთიდან სასწრაფოდ და საგანგებოდ წასულმა, ჯერ დედოფალი ინახულა, მერე ანტიოქიის პატრიარქი, მასთან სირიის განმგებელი და სამივეს ეს გადაწყვეტილება მიაღებინა: ახლა, ჩვენთა და ყოველ ქრისტიანთა ცოდვათა გამო, იერუსალიმი ტყვეა ურჯულო სარკინოზებისა. ამიტომ არა კეთილ არს დედა ქრისტიან ქართველთა სარკინოზეთს წავიდეს!

და ააღებინეს ხელი იერუსალიმს წასვლაზე მარიამ დედოფალს.

ააღებინეს, მაგრამ ახლა თვითონ გიორგის შეუჩნდა მარიამი: მე, შენგან დამოდერილსა და დამოწაფებულს, ბოლომდე მეყავ მეოხად, შეიწყალე სული ჩემი, ვითარცა გეწყალავოდა მოაქჟამამდე, და, რადგან მე აღარ მეღირსება ჩემის ფეხით მოვიარო წმიდა ადგილნი წმიდა ქალაქისა — შენ იტვირთე იერუსალიმს წასვლა ჩემდა წილხვედრად, წაიღე ყოველი საფასე ჩემი და დაურიგე გლახაკთა და დავრდომილთა წმიდა ქალაქის ტაძრებსა და სალოცაუებშიო.

ემნელა გიორგის „საქმე ესე, ვინაითგან წმიდათა წიგნთა თარგმანისაგან დაეხრწოდა“; მაგრამ ვერ წინააღუდგა დედოფლის და მოწაფის ვედრებას, აიღო ყოველი საწირველი საფასე და საგანძური მისი და წარემართა იერუსალიმს. ისევ მოიარა, მოიხილა, მოილოცა, გაუყო ყოველივე გლახაკთა, დავრდომილთა და უპოვართა ყოველივე წამოღებული, სახელითა ქართველთა დედოფლისა მარიამისა.

მაშინ იერუსალიმის ჯვარის მონასტერი ახალი აღმშენებლობით შენდებოდა და მაშენებელი მისი, ნეტარი მამა პროხორე დიდის სიხარულით, ლოცვით და კურთხევით შემოეგება გიორგის. დიდი წილი განძისა გიორგიმ სწორედ ჯვარის აღმშენებლობას შესწირა. — დიდი არს საუფლო ესე შესაწირავი, რომელიც მოგვიგე შენ, — უოხრა პროხორემ გიორგის — მაგრამ უფრო დიდ და აღმატებულ ღვთაებრივ შეწირულებად ჩავითვლით, უკეთუ შენის ღმრთივმოსილი ხელით დაწერილ წმიდა წიგნებს მოანიჭებ ჯვარსა ჩვენსა ცხოველმყოფელსაო.

აღუთქვა გიორგიმ ყოველი წიგნი, რომელიც ათონის მთაზე დაიბადება, ჯვარის მონასტერსაც მოერთმევაო.

და წამოვიდა პალესტინიდან.

და მოატანა კვლავ შავ მთას.

და შემოეგებნენ ყოველნი შავმთელნი.

უზომოდ გაიხარა დედოფალმა მარიამმა, მუხლებში შეუვარდა წმიდა მამას და მოძღვარს, მაღლი მიუგო მისგან ეგზომ პატივცემულმა და ამაღლებულმა. მეორე დღეს მარიამი კვლავ ეზრახა გიორგის —

იქნებ ინებო, პატივი დაგვდო და მცირე ხნით მაინც ჩამობრძანდე საქართველოშიო. გიორგიმ კვლავ უარი უთხრა, ოღონდ აკურთხა და გზა დაულოცა დედოფალს. მარიაში საქართველოსკენ გაეშურა.

გიორგი ათონელი კი, გიორგი შეყენებულის თხოვნით, ერთ ხანად შავ მთაზე უნდა დარჩენილიყო, კვლავ საღმრთო წიგნთა სათარგმნ-საწყრად.

ღა იყო შავსა მთაზედაც — სვიმეონწმიდას და კალიპსოს — დღე-ღამეწორებით დაუცხრომელი, ვითარცა მოძღვარი ქრისტემიერ სამ-მონისა, მწყემსი სამწყსოისა და მწერალი საღმრთოისა და საადამიანოისა.

თარგმნიდა და „ეგვიეთარი თარგმანი, თვინიერ წმიდისა მამისა ჩვენისა ეფთვიმესსა, სხვაი არა გამოჩინილა ენასა ჩვენსა და ვგონებ, თუ არცა გამოჩინებად არს!“

წერდა გიორგი. უმეტეს წილად ღამე წერდა. ღღისით საწესოს და საკანონოს აღასრულებდა, ხნავდა, თესავდა, მჭედლობდა, იკონომო-სობდა. „არა სცემდა განსვენებასა თავსა თვისსა, არამედ დღე და ღამე ტკბილსა მას თაფლსა წიგნთა საღმრთოთასა შერებოდა, რომელთა მიერ დაატკბო ენაი ჩვენი და წმიდანი ეკლესიანი განაშვენნა და წერილთა თვისთა ოქროითა განამდიდრნა უხვად და გარდარეულად“.

იმ დროს ანტიოქიას საღმრთო ქალაქს, პატრიარქი აღსრულებული-ყო და მის აღვილზე ახალი მწყემსმთავარი ეკურთხებინათ. სახელი ახალი პატრიარქისა იყო იოანე, რომელსაც მანამდეც მისწოდომოდა ათონელი ქართველი ბერის საკვირველი სიბრძნისა, მწერლობისა და მოქალაქეობის ამბავი.

იმ ქართველ ბერთან სიტყვისქცევა მწადიანო — უბრძანებია იოანე პატრიარქს და მიუწვევია კიდევ გიორგი ანტიოქიას.

და შეხვდნენ ერთმანეთს, წმიდა პეტრეს დიდსა ტაძარსა.

და გააჩაღეს საღვთისმეტყველო აზრთა მიმოქცევა, რაიც გაგრძელდა სრული მსგეფსი — შეიდი დღე, შეიღუულითა საკითხავითა:

მართლისა სარწმუნოებისათვის,

საეკლესიო კანონთათვის,

სულისა სარგებლისათვის,

სათნობათათვის,

ენებათათვის,

მარხვათათვის,

შურისათვის.

— ჭეშმარიტად საკვირველი ყოფილა, ძმანო ჩემო, სიბრძნე და სიწ-

მიღე შენი! — შეჰღალადა იოანემ მსგეფისა ბოლოს და შეუვარდა მუხ-
ლებში გიორგის.

— ნუ იყოფინ, ნუ იყოფინ, მამაო ღმრთითშემოსილო! — თვითონაც
მუხლი მოიყარა ათონელმა და წამოაყენა ფეხზე ანტიოქელი.

ამიერიდან ყოველი ჩემი ცხოვრება შენთვის შემომივედრებიაო, დაას-
რულა იოანემ, და მართლაც ამის შემდგომ იგი ყოველთვის გიორგის
ეკითხებოდა „გულისსიტყვათა თვისთა და ყოველთავე საეკლესიოთა საქ-
მეთა“.

გამოხდა უამი და გიორგი ათონელმა საშინელი ამბავი შეიტყო: ანტი-
ოქიის წმიდა პეტრეს ლავრას, „შურითა მტრისაითა“, ხანძარი გასჩენოდა
და დამწვარიყო სრულიად.

მაშინვე გაეშურა გიორგი ანტიოქიას. მივიდა და იხილა ტაძარი დამწ-
ვარი, იოანე პატრიარქი კი მწუხარებით დაცემული და სიკვდილის პირს
მიმხობილი.

მიუდგა გიორგი სულით დაღეწილს და „სიტყვითა ნუგეშინისცე-
მისაითა და სწავლითა სულიერთა ყოველი მწუხარებაი და გლოვაი
განუქარვა“.

და ეუბნებოდა გიორგის, ცრემლთა თხევით, მისგან სულით და სხეუ-
ლით აღორძინებული ანტიოქიელი:

„ჰოი, წმიდაო მამაო, უკეთუ შენი სიწმიდე არ მომშველებოდა მე,
მწუხარებითა სული ჩემი ახლა ჯოჯოხეთს იქნებოდა შთასრულ“.

ახლა მთავარი არის მეყსეულად დაწყება ლავრის აღდგენისა და ახალი
აღმშენებლობისაო — ეპასუხებდა გიორგი გულაჩვილებულ პატრიარქს.

და დაიწყო წმიდა პეტრე მოციქულის ლავრის ხელახალი აღმშენებ-
ლობა.

გიორგი დაესწრო საძირკვლის გასკვნას, კურთხევას და ისევ დაბ-
რუნდა ათონს.

ანტიოქიის ახალი ტაძარი ის იყო სრულდებოდა, როცა პატრიარქი
იოანე მიიცვალა უფლისა მიმართ. მის ნაცვლად მოვიდა ახალი პატრი-
არქი, სახელად თევდოსი სამეფოელი, კაცი ფილოსოფოსი და
სრულად განათლებული.

თევდოსი სამეფოელს კი არ სცნობოდა გიორგი ათონელი.

ქართველები და ბერძნები კი ისევ ქიშპობდნენ და მტრობდნენ ერთ-
მანეთს, არა მხოლოდ ათონზე, არამედ შავი მთის სავანეებშიც.

იმუამს, გამორჩევით, სვიმეონწმიდას სავანეში გადაემტერნენ ერთმა-
ნეთს ბერძენი და ქართველი მოწესენი.

— ჩვენ ბერძნები ვართ! — ყოყლოჩინობდნენ ბერძენნი (და ისინი მართლა იყვნენ ბერძენნი!).

— ჩვენ ქართველები ვართ! ყოყოჩობდნენ ქართველები (და ისინი დიახაც იყვნენ ქართველნი!).

— ჩვენ უფრო მეტნი ვართ! — იმუქრებოდნენ ბერძენნი და ისევ მართალნი იყვნენ, რადგან იყვნენ 260.

— ჩვენ უფრო ძლიერნი ვართ! — იღრინებოდნენ ქართველები და ისინიც ისევ მართალნი იყვნენ, რადგან იყვნენ... 60.

— ჩვენ აქ მოვედით და დავემკვიდრეთ ამა მონასტრის აღშენების დღიდან! — გაიძახოდნენ ბერძენნი.

— ჩვენ აქ მოვედით და დავემკვიდრეთ ამა მონასტრის დაარსებამდე! — გაიძახოდნენ ქართველები.

— ჩვენი წინაპრები პირადად იცნობდნენ სვიმონ მესვეტე-უმცროსს და დედამისს, წმიდა მართას! — ბლაოდნენ ბერძენნი.

— ჩვენი წინაპრები პირადად იცნობდნენ ორივე სვიმონ-მესვეტეს, უფროსსაც და უმცროსსაც, და ქართველი იყო და არა ბერძენი წმიდა ანტონი, რომელმაც სვიმონ მესვეტე-უმცროსს იერუსალიმიდან ევლოგიად ჩამოუტანა წმიდა ნამკესი ძელისა ქრისტეს ჯვარცმისა! — ღმუოდნენ ქართველნი.

და ჰქონდათ ქართველებს უპირატესობა ყოველი თვინიერ „შურიისა საეშმაკოისა“.

და აღიძრნენ ბერძენნი უპირატესობითა თვისითა — „შურითა საეშმაკოითა“, ქართველთა ზედა, რათა ძირითურთ აღმოეფხვრათ ნათესავი ქართველი საყვანითგან სვიმონწმიდისა.

და ეახლნენ ისინი თევდოსი სამეუფოელს, ანტიოქიის ახალ პატრიარქს, ეახლნენ, მუხლად შეუყარდნენ და მოახსენეს, ვითარმედ:

„შეგვეწიე, წმიდაო მეუფეო, და გვიხსენ დიდისა ჭირისაგან და განგვათავისუფლე კაცთაგან, რომელნიც არიან ამონი და უცხოთესლისანი, ჩვენს მონასტერში დამკვიდრებულნი, სამოცამდე კაცი, იწოდებიან ქართველებად და არაგინ იცის ვინ არიან, რას იზრახავენ, რაი არს მათი სარწმუნოება და რაისთვის დაუპყრიათ მონასტერნი მთისა საკვირველისანი.“

გაჰკვირდა თევდოსი სამეუფოელი.

„საწუხად ჩემდა, მე კარგად არ ვიცნობ ქართველებს, მაგრამ განა ისინიც ჩვენებრ მართლამადილებელნი არ არიან?“ — იკითხა გაცეებით.

„ჩვენთან მათი შედარება ვითარ ეგების, მეუფეო! რაღა ქართველები და რაღა სომხები! მათი ხუცესი ჟამსაც ვერ წირავს ჩვენს მონასტერში!“ — აყარყაშდნენ მომჩივანნი.

ჟამს ვერ წირავსო? ეს კი მართალი თქვეს ქართველთა მომტერებმა. უკვე კარგახანი იყო, ქართველ ხუცესს ჟამის წირვის უფლება აღარ

ჰქონდა სვიმეონწმიდის ლავრაში. ამის მიზეზი ერთ დროს ქართველი ხუცესის „უცნაური ერესი“ გამხდარა: იგი სვეტზე ასულა და იქიდან უწირავს ჟამი არა სამღვდელო სამოსით, არამედ ოდენ ქალამნებით და ერთი საბეჭურით. და ამის შემდგომ ბერძნებს აუკრძალავთ ქართველი ხუცესისგან ჟამის წირვა მონასტერში. ქართველს მხოლოდ ზიარების უფლება დარჩენოდა მთავარ ტაძარში.

და ეს მიზეზი მოიმიზეზეს ახლა — „უკეთურებისა საფარველად“ ქართველებზე შხამის საკცეველად მოსულმა ბერძნებმა.

ჩაფიქრდა პატრიარქი ანტიოქიისა, ჩაფიქრდა, იფიქრა და აღმოიხდინა ბოლოს ეს სიტყვა:

„არავენაა ნათესავთა ქართველთა შორის მცოდნე ბერძნულისა ენისა და განსწავლული საღმრთო წერილთა შინა?“

არის ასეთი კაციო — გამოუვარდა პირიდან ერთ მომჩივანთაგანს. დაასახელო, ბრძანა თევდოსიმ.

„არის მონაზონი ქართველი, ღრამატიკოსი და ბერძნულ წიგნთა ქართულად მთარგმნელი, სახელად გიორგი“.

„მომიყვანეთ მე იგი!“ — ბრძანა ბრძანებითა შეუვალითა პატრიარქმა. და მიიყვანეს გიორგი ათონელი ანტიოქიის მწყემსმთავართან.

მარტო არ იყო თევდოსი. ქართველთან შესახვედრად მოეწვია ძიტიროპოლიტნი, ეპისკოპოსნი, სწავლულნი, წარჩინებულნი ანტიოქელები, ერნი და ბერნი.

და შევიდა გიორგი ქართველი ბერძნულ სულიერ კორომსა შინა.

მიეგება თევდოსი პატრიარქი. ჯვარი გარდასახა, კურთხევა მისცა და მოიკითხა კეთილად.

მადლი მიუგო ქართველმა.

დაბრძანდით, შესთხოვა თევდოსიმ და დაისვა პირდაპირ, ახლოს.

საუბარი გაგრძელდა დიდხანს. ეკითხებოდა თევდოსი „ღმრთივსულიერთა წიგნთაგან“, და გიორგიც პასუხობდა „ღმრთივმშვენიერად“. და დარწმუნდა ბერძენი, რომ ქართველის სულში „მადლი ღმრთისაი დამკვიდრებულ არს“, და უთხრა ბოლოს, განცვიფრებულმა და აღტაცებულმა:

„პატიოსანო მამაო კურთხელ არს ღმერთი, რომელმან მე მახილვინა სიწმიდე შენი. და, აჰა, ესერა, ღვთის მოწყალებით გხედავ, დაღაცათუ ნათესავით ქართველი ხარ. დანარჩენითა ყოვლითა სწავლულებითა ბერძენი ყოფილხარ. მადლი ღვთისა შენთან არს დამკვიდრებული, ქართველო, და რეცა სული წმიდა ამბობდეს სიტყვას პირთა შენითა!“

ეს ბრძანა და მობრუნდა თევდოსი სამეუფოელი, და მაშინვე მზაყვანინა ქართველთა მამუზღარნი და ავის მზრახველნი, ფრიალ შეპრისხნა, აძაგა, აგინა და ბრძანა მათი განკანონება ეკლესიისაგან.

მაგრამ ისევ გიორგი გამოუსარჩლა ქართველთა მომტერეებს. მე მიპატიებია და შენც აპატიეო — შესთხოვა პატრიარქს.

შეიწყნარა პატრიარქმა გიორგის თხოვნა და განუტევა ცილისმაწამებელი.

ბოლოს ბრძანა პატრიარქმა თევდოსი სამეუფოელმა: ამიერიდან ქართველებმა უამიც მათი ნებისად სწირონ სვიმეონწმიდის მთავარ ტაძარშიო.

და იქმნა ასე...

... ისევ გამოხდა უამი.

ისევ არ დაისვენეს ქართველმა მომტერებმა.

ისევ ეაბლნენ თევდოსი სამეუფოელს მის წინაშე ქართველებზე გესლის საქცევად და აუწყეს, ვითარმედ:

„რა უფლებით ხდება, მეუფეო, ეგზომი კადნიერება ქართველებისა, რომ მათი ეკლესიანი და მღვდელთმომღვარნი არცერთი პატრიარქის ხელმწიფებას არ ექვემდებარებიან, ყოველ საეკლესიო წესს თვითონ განაგებენ და განასრულებენ, კათალიკოსსა და ეპისკოპოსებსაც თვითონ დაისვამენ. და როგორ ბედავენ ეგზომ თვითნებურ ყოფას, როცა მათი ქვეყნის მიწაზე ფეხი არ დაუდგამს არც ერთ ათორმეტ მოციქულთაგანს. ამიტომ ჯერ არს ქართველები ემორჩილებოდნენ ანტიოქიას, ამაღმრთის ქალაქს, და ამა მოციქულთა საყდარს. რამეთუ ერი ქართველთა არის უმეტარი, სამწყსო მათი მცირე და არიან ჩვენდა მახლობლად, ჯერ არს იმწყემსებოდნენ ისინი პატრიარქ ანტიოქელისგან, მისგანვე იკურთხებოდეს და ხელდაისხმოდეს კათალიკოსი ქართველთა და ვიყვნეთ ასე ჩვენც და ისინიც — ერთი სამწყსო, ერთი მწყემსის ქვეშ“.

მოისმინა ქართველთა საენებელი ეს ნაბეზღარიც თევდოსი სამეუფოელმა, მოისმინა, ჩაუფიქრდა და ბოლოს ნაბეზღარადაც აღარ მოეჩვენა. ნაბეზღარი კი არა, უფრო სამართლიანობადაც კი მიიჩნია, ქართველთა სამწყსო ანტიოქიის სამწყსოს შეერთებოდა, უკეთუ მართლა ქრისტეს ათორმეტ მოციქულთაგან საქართველოში არც ერთი არ ყოფილა და უკეთუ...

და იხმო ისევ გიორგი ათონელი თევდოსიმ.

კვლავ ტკბილად მოიკითხა და მერე უთხრა, ვითარმედ:

„ჰოი შენ, ნეტარო მამაო, თუმცა ნათესავით ქართველი ხარ, ხოლო სწავლულობითა და მეცნიერებით ჩვენივე, ბერძენთა სწორი ბრძანდები, და იმედი მაქვს, რასაც გეტყვი, ყოველივეს ჯეროვანი სისწორით გაიზარებ. ჩემის ღრმა რწმენით, ჯერ არს, რათა თქვენი, ქართველთა ეკლესიანი და მღვდელთმომღვარნი ჩვენი, ანტიოქიის სამოციქულო საყდრის ხელქვეით იმწყემსებოდნენ. და შენ შეგიძლია ამ საქმის გაკეთება, რადგან მე ვიცი როგორ ისმენს თქვენი მეფე შენს სიტყვას, როგორ შეუვალად უგდებს იგი ყურს ყოველ შენს რჩევას. და ამიტომ გთხოვ მე, მისწერო საქართველოს მეფეს და აუწყო უმჯობესობა ქართული ეკლესიის ანტიოქიის ეკლესიასთან შეერთებისა!.

მცირე ხნით შედგა თევდოსი, მაგრამ როცა გიორგის სახეზე იოტის ოდენა ცვლილებაც ვერ შეამჩნია, ისევ განაგრძო, ახლა უკვე უფრო მკაცრად და უფრო ხმამაღლად:

„ხოლო, უკეთუ თქვენმა მეფემ ჩემი სიტყვისა არაფერი შეიწყნარა, მაშინ მე მივსწერ ჩემი საყდრის თანამოდგამ ოთხივე პატრიარქს — კონსტანტინოპოლის, იერუსალიმის, ალექსანდრიისა და კართაგენის პატრიარქებს, რომ ქართველები სამოციქულო კანონმდებლობას არაფრად აგდებენ და, მიუხედავად იმისა, რომ მათს მიწაზე არცერთ მოციქულს ფეხიც არ დაუდგამს, თვითონ იმწყევსებიან, თვითრჯულობენ და კადნიერად ქედფიცხელობენ. და ესრეთ შუგამთხვევით უამრავ საზრუნავსა და სასწავლებელს, ვიდრე თქვენი მეფე ჩვენს წინაშე თავის ფეხით მოვიდოდეს და მორჩილებასაც თავის პირით მოგვახსენებდეს“.

დაასრულა თევდოსი სამეუფოელმა და დააშტერდა გიორგის. გიორგი კი ისევ მშვიდად დასვდა ანტიოქიელის დაეინებულ მშენარას. მერე, მხოლოდ ბაგენი შეარსია და თქვა სახეწყნარმა და სიტყვამყარმა, ვითარმედ:

„ჰოი, წმიდაო მეუფეო, ასე ადვილად რად წამოგიკრავს ხელი ეგზომ დიდისა და მადლისა საქმის გააზრებად და განსასრულებლად? ვინ არიან ეგზომ უგუნურნი განმზრახნი და მრჩეველნი შენნი? ან და, რად ინებებ ეგზომ უგუნურად მოიხსენიო ქართველობა, სინამდვილეში ერი ბრძენი, წრფელი და უმანკიო? აჰა, ესერა, შემხედე მე და დამკვირიდი, რამეთუ მე ვარ ქართველთა შორის ყველაზე უმაღლესი და უნარჩევესი და სწორედ მე უნარჩევესმა ქართველთაგანმა მოგცე პასუხი ყოველთა ქართველთა წილად, ოღონდ ჯერ მოაღებინე წიგნი — „მიმოსლვაი ანდრია მოციქულისაი“ და იქიდან გეუწყოთ საძიებელი თქვენი“.

მაშინ უბრძანა თევდოსიმ ტარსუსის ეპისკოპოსს, თეოფილეს, ტომით ქართველს, მოეტანა „მიმოსლვა ანდრია მოციქულისა“.

მოვიდა თეოფილე ქართველიც და მოიტანა ნაბრძანები წიგნი.

ისევ შემოიყარა პატრიარქმა სწავლულთა საკრებულო.

მოიმარჯვა გიორგემ წიგნი იგი და უთხრა ანტიოქიის პატრიარქს: „შენ განგაზრახეს და გათქმევინეს, წმიდაო მამაო, ქართულ მიწაზე ათორმეტთაგან არცერთ მოციქულს ფეხი არ დაუდგამსო. მე კი მოგახსენებ, რომ საქართველო თავის ფეხით მოიარა და ქრისტიანობა იქადაგა არამცთუ ერთმა, არამედ ორმა მოციქულმა — ანდრია პირველწოდებულმა და სვიმონ კანანელმა. და სვიმონ კანანელმა თავისი წუთისოფელიც საქართველოში დაასრულა და იქვე დაეფლა ქართულ მიწაში, აფხაზეთში, ქალაქ ნიკოფსიას. აჰა, ესერა, იხილე თავად, წმიდაო მეუფეო!“

და გადაუშალა წიგნი იგი ქართველმა ბერძენს და საკუთარი თვალით წააკითხვინა ბერძნულ ენაზე — მოგზაურობა და ღვაწლი ქრისტეს ორი მოწაფისა საქართველოში.

წაიკითხა თვედოსიმ ყოველივე და თქვა ბოლოს, დათრგუნვილი ხმით:

„ჭეშმარიტ არს!“

„ახლა, შენ თვითონ, წმიდაო მეუფეო, აკი ამბობ, რომ ჩენი საყდარი ანტიოქიისა მოციქულ პეტრეს განეკუთვნებაო?“ — განაგრძობდა გიორგი.

„სწორედ ასეა — მე ვზი პატრიარქად საყდარსა მოციქულ პეტრეს სახელობისასა!“ — ამაყად სთქვა თვედოსიმ.

„ხოლო, პეტრეს პეტრემდე აკი სვიმონი ერქვა?“

„ჰო, მაგრამ მერე რაო?“

„მერე ის, რომ — პეტრეს პეტრე ვინ უწოდა?“

„უწოდა მისმა ძმამ ანდრია“, — მორჩილად მიჰყვებოდა ბერძენი ქართველს.

„მაშ, ანდრია მწოდებელია, ხოლო პეტრე — წოდებული, არა?“

„ჰო, ასეა. მერე?“

„მერე ისიც ხომ მართლად გამოდის, რომ ძმათაგან მწოდებულს საქართველო გაუნათლებია, ხოლო წოდებულს — ანტიოქია?“

„გამოდის, ჭეშმარიტად გამოდის“.

„და უკეთუ ყოველივე ასე გამოდის და ანტიოქიისა და საქართველოს სამწყსოთა შეერთებაჲ აუცილებელია, მაშინ რომელი რომელს უნდა დაემორჩილოს — მწოდებელი წოდებულს, თუ პირიქით, წოდებული მწოდებულს? ანუ რომელი უფრო უპირიანი ყოფილა, უფროსი ძმისა და მწოდებლის სამწყსო საქართველო უნდა ემორჩილებოდეს უმცროსი ძმისა და უფროსისგან სახელდებულ სამწყსო ანტიოქიას, თუ პირიქით?“

„ჰო, უცნაურია, თან მართალია, თან კიდევ... — ბუტბუტებდა თვედოსი.

ხოლო გიორგი უკვე სიცილით განაგრძობდა:

„ასე გამოდის, სრულის უეჭველობით, მეუფეო წმიდაო, რაკი შეერთებაჲ, ანტიოქია და შავი მთა უნდა შეუერთდეს საქართველოს“.

უხერხულად იღიმებოდა პატრიარქი ანტიოქიისა.

გიორგიმ კი ღიმილი მოიშალა და დინჯად განაგრძო:

„ქართველებს, მეუფეო, თქვენ რომ უმეცარ და მსუბუქ ხალხად მიგიჩნევიათ, — სწორედ იმ ანდრია პირველწოდებულისა და სვიმონ კანანელის საგანმანათლებლო მოგზაურობის დროიდან ქრისტეს სჯულისთვის აღარასოდეს უღალატნიათ. ხოლო, თქვენ, ბერძენნი, თქვენივე მტკიცებით მარად ბრძენნი და მარად მიძინი, რამდენჯერ მიდრეკილ-

ხართ ღალატად მართლმადიდებლობისა? გადმოიღეთ და წაიკითხეთ, მეუფეო, დიდი სვინაქსარი, რომელიც გვაუწყებს: იყო ღრო-ჟამი, როცა მთელს საბერძნეთსა მართლმადიდებლობა აღარ იპოვებოდა და სწორედ ამის გამო იოანე გუთელი მცხეთას ჩავიდა და ქართლის კათალიკოსის სელით ეკურთხა კათალიკოსად“.

დაასრულა და დადუმდა გიორგი.

ხოლო თევდოსი სამეუფოელმა ასე მიმართა საკრებულოს მღვდელთა და ერთა:

„ზედავთ ბერსა ამასა, ვითარ მარტომან გეძლია და დაგვიბრძევა ესოდენი სიმრავლე ღვთისმეტყველთა და სწავლულთა? ვითარცა მდინარე, დაუწყველად მოედინება წმიდა სიტყვანი და ჭეშმარიტებანი პირითა მისითა. ჩვენ კი ისღა დაგვრჩენია მოვერიდოთ, და ვეკრძალოთ, რათა უარესი არ დაგვმართოს და, არამცთუ ოდენ სიტყვით, არამედ საქმიტაც არ გვაზხილოს მარცხი ჩვენი, კვლავ უფრორე არ დაგვაშციროს და არ დაგვიმონოს!“

და იმ დღიდან კვლავ უფრო გახშიანდა და განიფინა სახელი გიორგი ქართველისა, მთაწმიდელისა, ათონელისა. იმ დღიდან „შეიყვარა იგი პატრიარქმან და ყოველთა ანტიოქელთა, ვითარცა მამაი და მოძღვარი სულიერი“. იმ დღიდან თევდოსი სამეუფოელი — ვითარცა მის წინარე პატრიარქი იოანე — აღარაფერ მნიშვნელოვან საქმეს გიორგის დაუკითხავად და მასთან განუსჯელად აღარც განიკითხავდა, აღარც განასრულებდა, იგი, როცა ამ „უცნაური ქართველის“ მიწვევა დასჭირდებოდა, სახედარსაც თვითვე უგზავნიდა.

წერდა და იღვწოდა გიორგი ათონელი და „მოირწყნეს ეკლესიანი შავისა მთისანი წიგნთა მისთა მდინართა სულთა განმანათლებელთა, რამეთუ ყოველთა მონასტერთა გარდაიწერნეს. და უფროის ყოველთაისა დიდად იღვაწა სულით კურთხეულმან ანტონი, ლიპარიტყოფილმან“ (გიორგის წიგნთა „გარდაწერას“ შესდგომოდა კაცი, რომელსაც ერთ ღროს ერქვა ლიპარიტ ბაღვაში, კლდეკარის ერისთავთერისთავი, ბაგრატიონთა სამეფო სახლის დაუძინებელი მტერი და საქართველოს სისხლისდამაქცევარი)...

საქართველოდან კი ზედიზედ მოსდიოდა წერილები გიორგის — მეფისა, უფლისწულისა და ორივე დედოფლისა. იხმობდნენ, ეაჯებოდნენ, საქართველოში გვეწვიეო, შენს სათაყვანო სამშობლოშიო, აქაც გვაკურთხე, გაგვანათლე და გაგვახარეო.

„წმიდაო მამაო, მანდა, შავ მთასა, მცირედნი არიან მონასტერნი ჩვენნი, რამეთუ ქვეყანაი არს უცხოი. ხოლო ჩემი სამეფო ვრცელ

არს და დიდ ფრიალ და მაღალ, და ეკლესიანი და სამღვდელთმთმღვა-
რონი და მონასტერნი ფრიალ მრავალ და დიდებულ, აწ არწმუნოს
ღმერთმან სიწმიდესა თქვენსა, რათა ჰბრძანო და მოშერე. და ჩვენ
ვიკურთხნეთ თქვენ მიერ და განვენათლდეთ და კვლავად ეკლესიანი
ჩვენნი აღვიხსნენ მდინარითა მაგათგან სულთა განმაცხოველებელთა
წიგნთა თქვენთა ღმერთისულიერთა“. ამას ბაგრატ მეფე სწერდა გი-
ორგის.

არ უპასუხა ამ წერილს გიორგიმ, „რამეთუ ყოვლითა მოსწრაუები-
თა ევლტოდა დიდებათა კაცთასა და შფოთსა სოფლისასა. და სიმდაბ-
ლესა შეიტკობდა“. ამასთან იმისიც ეწინოდა, ბაგრატ მეფემ საქართ-
ველოს მწყემსმთავრობა არ გადაჰკიდოსო.

მცირე უამი გამოხდა და ისევ მოვიდა წერილი ბაგრატ მეფისგან:

„წმიდაო მამაო, არათუ ოდენ წიგნთათვის ვარ, რათა განათლდენ
ეკლესიანი ჩვენნი, არამედ რათა თვით მე განვენათლდე ხილვითა თქვე-
ნითა და სული ჩემი ხელთა თქვენთა შევპედრო და ძე ჩემი და ყოველ-
ნი თვისნი ჩემნი სიწმიდისა თქვენისა მიერ იმწყყებოდინ და განის-
წაველებოდინ, და რათა ღმერთსა ნიჭად მიუპყრნე სულნი ჩვენნი“.

ეს წერილიც წაიკითხა და უცებ უსაშველოდ მოსწყურდა გიორგის
საქართველოში წასვლა. მოსწყურდა, მაგრამ გულსავედ რომ დარჩენი-
ლიყო, მაინც ღვთის დაუკითხავად ვერ გადაწყვიტა გადასაწყვეტი. სა-
ერთოდ სჩეოდა ასე გიორგის, ყოველი დიდი საქმის გადაწყვეტისას
წილის ჩაგდება წმიდა მოციქულთა მობაძვით. იმ დღესაც ისე მოიქცა,
საქართველოში წასვლას რომ წყვეტდა: ეტრატის ერთ ნაჭერზე „წას-
ვლა“ დაწერა, მეორეზე „არწასვლა“, ორივე საკურთხეველის ქვეშ
ამოსდო, მერე გიორგი ხუცესმონაზონი შემოიყვანა, უამი აწირვინა
და არჩევანი ამოაღებინა.

და წილად „წასვლა“ ამოვიდა.

„ღმერთმა გულსგვიდგინა და დაგვაჯერა!“ — თქვა გიორგიმ და
ბაგრატ მეფეს გამგზავრების თანხმობა მისწერა ღვთისგან გულსავემ.

და იმ წერილის მიღებისთანავე ბაგრატ მეფემაც სასწრაფოდ წარ-
მოგზაუნა სახედარნი და განძი, სამგზავროდ სამყოფინარი. მეფე წერი-
ლებს უგზავნიდა ანტიოქიის პარტრიარქსაც და დუკასაც, რათა არ დაებრ-
კოლებიათ და ხელიც შეეწყოთ გიორგისა და მის მზღებელთა, ანუ მო-
მოწაფეთა გამგზავრებისათვის საქართველოში.

და წამომართა გიორგი მთაწმიდელი ანტიოქიიდან, რამდენიმე
მოწაფის თანხლებით. ევფრატამდე უხიფათოდ იარეს, ევფრატზე მისვ-
ლისას კი შეიტყვეს, რომ თურქებს დაეპყროთ მთელი შუამდინარეთი.
მაშინვე ევფრატიდან სევასტიისკენ იქციეს გეზი, მაგრამ აქაც არ
გაუშარტლდათ. თურმე სევასტიაც აეღოთ თურქებს, აეღოთ და დაეწ-
ვათ. ქართველი ბერები კი უცოდნელად ვიდოდნენ და თურქთა ხელში

ჩავარდნაც არ აცდებოდათ, რომ უცებ მაღლიდან ძახილი არ შემოსმო-
დათ: არ წახვიდეთ, უკან დაბრუნდითო.

ხმა გაიგონეს და ხმის პატრონი თვალითაც ვერ მოიხილეს. უეჭვე-
ლად ანგელოზი იქნებოდაო, ბრძანა გიორგიმ და სევასტიის გზიდან
კესანიისკენ გადაუხვიეს სასწრაფოდ. კესარია მშვიდობით განვლეს
და სამისონს მივიდნენ. აქ საქართველოში მიმავალ ხომალდში ჩასხდნენ
და, „კეთილთა და პაპოითა ნიავეითა ფოთს მიიწივნეს“. ხომალდიდან
გარდახდნენ, მიწას დაემხნენ და კარგახანს ჰკოცნეს და ცრემლით
ალტვეს ქართული მიწა. მერე ისევ შესხდნენ კარაულთა ზედა და ქუთათი-
სისკენ გაეშურნენ, რიონის ასწვრივ.

იღვა ეამი სთვლობისა, ქუთათისს რომ მიატანეს. დიდის ზარზეიმით
გამოეგება საქართველოს მაშინდელი დედაქალაქი წმიდა მამას და სი-
მართლის მხისთვალს. ილარიონ ქუთათელმა ბაგრატის ტაძარში საზე-
იმო პარაკლისი გადაიხადა ღვთაებრივი სტუმრის სადიდებლად. და იმ
დღეს კიდევაც დაემოწაფა ილარიონი გიორგის.

თვითონ მეფე ბაგრატ მეოთხე ქუთათისს არ ბრძანდებოდა მაშინ.
იგი უფლისციხეს გადასულიყო, სახლეულით და მსახურეულით. სასწრა-
ფოდ აუწყეს მეფეს გიორგის მობრძანება. გაიხარა მეფემ სისხარულითა
დიდითა. სასწრაფოდ თავისი მწიგნობარი აფრინა ქუთათისს, რათა პატი-
ვით გადაეყვანა მას ძვირფასი სტუმრები იმერეთიდან ქართლს. გაემგზავ-
რნენ და ილარიონ ქუთათელიც თან გაჰყვა მოძღვარს.

ქართლი მგლოვიარედ შემოეგება ათონელ მამას. წინა წელს შიმში-
ლი და შავი სნება ერთად დასტყდომოდა ქვეყანას. გული აუტირდა გიორ-
გის „პოი მე. რაისათვის მოვიწიე ამას ქვეყანასა ხილვად ესევეითართა
უბედურებათა!“

უფლისციხიდან სამი ეამის სავალზე მეფემ სტუმრებს მაღალ სამ-
ღვდელოთა ამაღა შემოაგება. მალე უფლისციხეს მივიდნენ, გამოეგება
მეფე და შესძახა „განმხიარულებულმან სისხარულითა დიდითა“:

„კურთხეულ არს ღმერთი! აჰა, დღეს ცხოვრებაი არს სამეუფოისა
ჩემისაი, რამეთუ ვიხილე ახალი ოქროპირი!“

და ასევე, დიდებულნი და წარჩინებული კარისკაცი მეფისანი —
„იხარებდეს და ჰმადლობდეს ღმერთსა და იტყოდეს“:

„კურთხეულ არს ღმერთი, რომელმან მოგვივლინა ესევეითარი კაცი
მაცხოვრად სულთა ჩვენთა!“

„და იყო სისხარული დიდი ყოველსა მას სამეუფოსა მისსა“...

... გიორგი მთაწმინდელის მოსელის წელს (1060), მეფე ბაგრატ
მეოთხემ კეთილმძლეობით სძლია ერისა და ქვეყნის საბოროტო გამძ-
ლავრებულ ხუთთა ძმათა აბაზასძეთა. „ესე კაცი ძლიერნი და ასოვანნი,
სიმდიდრესა ზედა მკლავისა თვისისა მოქადულნი და სიმრავლესა ზედა
ერისასა აღზევებულნი, ხუთნი ერთობით“, თვითონ ესწრაფოდნენ მეფის

დამხობას, მზაკერული ხვანჯებითა და აუი ღადრობით. ლიპარიტ კლდე-
კარის ერისთავის შემდგომ, არცერთი სხვა თავგამზიდავი დიდაზნაური
არ გამხდარა მეფისთვის ისე საშიში, როგორც აბაზასძე და ძმანი მისნი.

და გიორგი ითონელის მოსვლიდან ერთი თვეც არ გასულიყო, რომ
ბაგრატ მეფემ ისე შეიპყრო ძმანი აბაზასძენი, „ვითარცა უძლურანი
რაიბე და ყრმანი ჩივილნი“.

და ეუბნებოდა ბაგრატ მეფე გიორგი მთაწმიდელს, ეს გამარჯვებაც
შენი ლოცვისა და მადლის შედეგიაო, რადგან შენს მოსელამდევ მრავალ-
გზის ხელყავ აბაზასძეთა დამხობად, მაგრამ ვერასოდეს ვერ გამე-
მარჯვებო. ახლა ამ სასწაულს შენის წყალობით მივემთხვეე და ამიერი-
გან ჩემი მეფობა ოდენ შენის ლოცვითა და კურთხევით უნდა წარემარ-
თოსო...

გიორგის მოსვლიდან პირველი ზამთარი რომ მოიწია, ბაგრატ მეფე,
ვითარცა ჩევეა ჰქონდა, გამოსაზამთრებლად აფხაზეთს გაემგზავრა და
ათონელი მოძღვარიც თან წაიყვანა. ჰყონდიდს რომ მიატანეს, ჰყონ-
დიდის მთავარეპისკოპოსი ევედრა მეფეს, იმ ზამთარს მასთან დაეტოვე-
ბინა ღიღი სტუმარი, რადგან თვითონ ჰყონდიდელი დამოწაფებული
ყოფილიყო ათონელი წმიდა მამისა და გარდარეული სიყვარულით ჰყვა-
რებოდა მოწაფეს მოძღვარი თვისი. და შეიწყნარა მეფემ ჰყონდიდელის
თხოვნა, რაკილა შეატყო, გიორგისაც ესურვილებოდა ჰყონდიდს დარჩე-
ნა. და ასე, მეფე მარტო წავიდა აფხაზეთს, ანაკოფიას, ზამთრის სათე-
ვად და მანდაურ საქმეთა საურავად.

ზამთარიც აიკრიფა და მეფე და მისი სტუმარი ისევ ქართლს დაბ-
რუნდნენ. უფლისციხეში დადგნენ და მეფემ გიორგი მთაწმინდელს „გან-
სასვენებლად და საყოფელად“ უბოძა „ადგილნი შევნიერნი“ და „ლა-
რანი დიდებულნი“, მათ შორის — ნემცისა ქართლში და შატბერდისა
კლარჯეთში. მაგრამ თავისგან მაინც არ იშორებდა მეფე ათონელს,
რადგან „ვერ განძღებოდა სმენითა თაფლისა უტკბილესთა მათ სიტყვათა
მისთათა“. და ერთხელაც ეს უთხრა მეფემ მთაწმინდელ მოძღვარს:

„ჩვენ ამისთვის გავებდეთ მოშრომა და შეწუხება სიწმინდისა თქვე-
ნისა, რათა სრულიად აღმოვფხვრა ჩვენნი სულისაგან ყოველი ნაკლულ-
ვანება და ცთომა უწესო. ამიტომ გთხოვ, დაფარული დაფარულად გვა-
ხილე, ხოლო ცხადი თვალუხვავად განგვიმარტე. რამეთუ რაიცა მიბრ-
ძანოს მამობამან შენმან, ესრეთ შევიწყნარო და შევასრულო, ვითარცა
ნაბრძანები წმიდა მოციქულთა პირისაგან“.

ეს უთხრა და გიორგი უფლისწულიც შემოიყვანა, მისი ხელი აიღო,
ათონელს ხელში ჩაუდო და შესთხოვა მოწიწებით:

„ამა, მოგცემ სულსა ამის ყრმისასა და წინაშე ღმრთისა გთხოვ!“

პასუხად ათონელმა აკურთხა ტახტისმემკვიდრე, დალოცა და დაას-
რულა სიტყვითა ამითა:

„ღმერთმან ორითავე ცხოვრებითა აღიდენ, ვითარცა დიდი კონსტანტინე, შიშა შინა თვისსა და დაუმორჩილენ ყოველნი მტერნი მისნი!“

და დაიმოწაჟა გიორგი მთაწმინდელმა გიორგი უფლისწული. საგანგებო სწავლანი დაუწერა და მისცა, ღმრთივსულიერნი და მცნებანი საღმრთონი. მისცა და უბრძანა, რათა იკითხვიდეს და ისწავლიდეს გულსმოდგინებით და განიადაგებით, რამეთუ მომავალი ხელმწიფე, პატრონი გამზრდელი და განმსწავლელი ერისა, უწინარესად თვითონ ყოფილიყო განსწავლული, გაწურთენილი და განსპეტაკებული ხელისუფალი.

ხოლო სწავლანი გიორგი ათონელისა არ იყო სასწავლონი ოღენ ერთი ტახტისმემკვიდრისა. არამედ დადიოდა ათონელი სოფლიდან სოფელს, დაბიდან დაბას, ქალაქიდან ქალაქს, სამწყსოდან სამწყსოს, და ასწავლიდა ყველგან და ყველას — დიდსა და მცირეს, სეფეწულსა და გლახაკს, აზნაურსა და უაზნოს, მქონებელსა და უპოვარს, ერსა და ბერს.

ასწავლიდა, ზრდიდა, მოძღვრავდა, კურნავდა (რადგან „მაღლი აქენდა სულთა კურნებისაი“) და იყო შუამდგომელი ღმერთსა და კაცს შორის.

ასწავლიდა და ამხელდა.

მოძღვრავდა და განაქიქებდა.

აღსარებად და სინანულად იწვევდა ყველას, დიდით მცირეების, უმაღლესიდან უდარესამდის. და წმიდანის წინაშე „იწყეს აღსარებად და სინანულად თვით მეფემან, კათალიკოზმან, მღვდელთა და დიაკონთა, მონაზონთა და მოწესეთა, დიდებულთა და მთავართა, მდიდართა და გლახაკთა. ესრეთ მხურვალითა სარწმუნოებითა მოისწრაფეს, ვიდრემდის საზრდელსაცა ძლივს მიიღებდნენ“.

განანათლა ათონელმა ქვეყანა და „ყოველნივე ცხადნი და დაფარულნი უწესობანი განჰმართა“. მთავარი კი მაინც ის იყო, არც მეფისა და მეფისანებს დაერიდა და უპირველესად სწორედ მათ მიმართ „აღლესა მახვილი მხილებისაი მრავალთა უწესობათათვის უშიშრად და თვალუხვავად, სიბრძნით და გონიერად, რათა არა ჰყიდდეს საეპისკოპოსთა კაცთა მიმართ უწესოთა და უსწავლელთა და ყოვლითურთ სოფლისა შემსჭვალულთა და უწესობათა და მიმოსვლათა შინა აღზრდილთა, არამედ გამოარჩედეს კაცთა ღირსთა და წმიდათა, მონაზონებასა შინა აღზრდილთა და ღმრთივსულიერთა მოძღვართა მიერ წამებულთა“... მაშ, უღირსთა დაწინაურებას დაერიდებ და ღირსეულნი დააწინაურებო — აფრთხილებდა მეფეს მოძღვარი. სიმართლის სასწორსაც დიდისა და დიდის ასამაღლებლად ნუ მისდრეკ, არამედ მდაბიო, ობოლი, ქვრივი და ჩაგრული განამართლე და გააძლიერე, ვითარცა გვასწავლის დავით წინასწარმეტყველიო...

დადიოდა საქართველოში გიორგი ათონელი — „მონაზონთა და მოწესეთა და ყოველსა ერსა შესატყვისი სწავლითა განანათლებდა. უს-

წავლელთა ასწავლიდა, ხოლო სწავლულთა ნასწავლსა მათსა აღუხსენებდა და განუმტკიცებდა, მდიდრებს გლახაკთა წყალობას ასწავლიდა, ხოლო გლახაკთა — მოთმინებას და ქველთა საქმისათვის გარჯილობას, დაცემულთ აპლმართებდა, ხოლო დაცემადთა განამტკიცებდა, მოწყულულთა ისრითა უხილავთა მტერთაითა განჰკურნებდა, ხოლო მოწყულადთა მათ მოწყვლისაგან უვნებლად დაცავდა, დათქმულთა ღელვათა შინა ვნებათასა აღმოიყვანებდა, ხოლო დანთქმადთა დანთქმად არა დაუტყეებდა, არამედ ვითარცა ხელოვანი მენავეთმოძღვარი, ზღვისაგან ამის სოფლისა დაუნთქმელად განარიდებდა“ —

და კიდევ საქმე უდიდესი, ღვთაებრივი მაღლით მოსილი, რაიც იტვირთა საოცარმა კაცმა ზესთასოფლურმა! ესე არს შეკრება ბავშვთა ობოლთა.

ხოლო, კრებდა ბავშვებს რაის მიზეზით?

მიზეზითა სამითა:

ჯერ ერთი — მის გულმოწყალე ბუნებას სწყუროდა თავგამოდება უდღემამობით გულდალახერული ობლებისათვის.

მეორეც — ეს უდღემამო ბავშვები ქართველ სწავლულთა საქრებულოდ უნდა ექცია გიორგი მთაწმინდელს, და მთავარიც სწორედ ეს იყო. უკვე დამწვისებულ და ჰასაკმორეულ ადამიანებს უჭირთო სწავლა წიგნისა და ენისა უცხო თესლისა, ხოლო ბავშვების ბუნება, გრძნობიერი, ღბილი და ჩილი, ვითარცა ცვილი საბეჭდავსა, ეგრეთ მიიღებს და აღიბეჭდავს სწავლულებასო! — ფიქრობდა გიორგი.

მესამეც — ათონის მთის ქართველთა სათვისტომოს გამძლავრება ჰქონდა გიორგის გულს ამოჭრილი. ათონი შორს იყო საქართველოდან და განსწავლული ქართველი ძვირძვირობით თუ გამოჩნდებოდა ათონზე და ვინც მოვიდოდა, უმრავლესნი ჟამს დაყოფდნენ და ისევე ტოვებდნენ მთასა წმიდასა. ტოვებდნენ და ცალიერდებოდა ივერიონის ბრწყინვალე ლავრა და კნინდებოდა სათვისტომო ქართული. ამიტომ შეკრებილ ობოლთა უმრავლესობა მაინც სწორედ ათონის ქართულ სავანეთა გასამძლავრებლად უნდა გამოეზარდა გიორგის.

სულ ოთხმოცი უდღემამო ბავშვის შეკრება და საბერძნეთს წაყვანა გადაეწყვიტა ათონელ წმიდანს. ეძებდა და კრებდა თვითონ. ეხმარებოდნენ თანმხლები მოწაფენი. მოჰყავდათ სხვებსაც — ობოლთა ნათესაეებს, ახლობელთა და შორიელთა.

და იკრიბებოდნენ ობოლნი, ვითარცა ცხოვარნი წინაშე მწყემსისა კეთილისა.

და ალაგებდა გიორგი მთაწმიდელი სასწავლოდ და სამომღვწოდ ობლებს ასაკ და ასაკ: — ოცეული პირველი — ხუთ წლამდე, რომელთაც დედის ძუძუ ჯერაც არ დაიწყნოდათ; ოცეული მეორე — ხუთიდან თორ-

მეტ წლამდე, რომელთაც მამაკაცობის თმა ჯერ არ ამოსვლოდათ; ოცეული მკსამე — თორმეტიდან თექვსმეტ წლამდე, რომელთაც მამაკაცობის თმა ამოსვლოდათ, და ოცეული მეოთხე — თექვსმეტიდან ოც წლამდე, რომლებიც მამაკაცობის თმასთან ერთად უკვე იყვნენ წვერულვამ-დაწამებულნი...

უკვე მეხუთე წელიწადი (1065) იდგა საქართველოში მისი მოსელისა და ისევ, სანამ უღედმამო ბავშვებს კრებდა, კვლავ ქართულ ეკლესიამონასტრებში განაფენდა და აბინაუებდა წიგნთა ყოველთა, რაიც მის კურთხეულ ხელს და გონებას ეთარგმნა, დაეწერა და დაესვინტაქსებია ორივე წმიდა მთასა ზედა — ათონსა და შავ მთას. ჯერ, რა წიგნებიც დახვდა საქართველოში იმათ განიხილავდა გულდასმით, სწორის სისწორეს ამტკიცებდა, უსწოროს ასწორებდა და განმართავდა, ნაკულოვანთა ავსებდა, განუმარტებელს განმარტავდა და კვამლოვანს განანათლებდა. ყველა და ყველგან წერილად თუ დაუწერელად უტოვებდა სწავლათა, მცნებათა, ცნებათა, წესთა და შეგონებათა.

და იმავე მეხუთე წელს კონსტანტინოპოლიდან ელჩიონი ეწვია საქართველოს სამეფო კარს, საპატრიო სილნიტიკოს სვინგელოზის მეთაურობით, ბიზანტიის მაშინდელი კეისარი იმპერატორი კონსტანტინე დუკათაისი უფროსი ძისა და ტახტისმემკვიდრის, უფლისწულ მიქაელისთვის ცოლად და ბიზანტიის დედოფლად ითხოვდა ქართველთა მეფის ასულს, მართას.

და ყველამ ისევ გიორგი მთწმიდელს მიაპყრო მზერა.

„აჰა, მამაო, აღესრულა წინასწარმეტყველებაი შენი მართას ზედა!“ — შესძახა მარიამ დედოფალმა და ეამბორა ხელზე ღვთაებრივ მოძღვარს.

და დამდგარიყო დღე გამგზავრებისა.

და მიდიოდა საქართველოდან გიორგი ათონელი, მიდიოდა და მიჰყავდა ოთხმოცი ობოლი ყრმა, სამომავლო სა-დიდ-ქართველოდ.

და მიდიოდა, ბრწყინვალე სამეფო ამალით, მეფის ასული მართა, მომავალი მარიამი, დედოფალი ბიზანტიისა.

საქართველო გაიარეს. ზღვის პირს ბიზანტიის კეისრისგან გამოგზავნილი ღრომონი ელოდათ. ჩასხდნენ და წავიდნენ. კონსტანტინეპოლის სასახლე დიდის ზარზეიმით შეხვდა საქართველოდან ჩამოსულთ.

იმპერატორმა კონსტანტინე დუკამ იმ დღესვე „აღუწოდა და აღიყვანა“ საღვთო კონსისტორიონში გიორგი ათონელი, მისი თანმხლები იოანე ბედიელისა და პეტრე ბერის თანხლებით. სვინგელოზმა წარუდგინა სტუმრები კეისარს. წინ გავიდა გიორგი, მიეახლა კეისარს „წესისაებრ სამეფუფოისა, თაყვანი სცა, ქებაი შეასხა და ლოცვაი და კურთხევაი მიუძღვნა“.

გაპკვირდა კონსტანტინე კეისარი. ასეთი ღმრთივსულიერი სახე კაცი-სა ჩემს სიცოცხლეში არ მინახავსო, გადაულაპარაკა გარს მომდგარ სინ-კლიტიკოსებს. სიტყვაც როგორი ჰქონიაო, დაბალხმოვანი, ამოდსამენი და ნკვირცხედ შესაგონებელიო. მერე პეტრეს და იოანეს მიუბრუნდა და უთხრა მათ სახეგაბრწყინებულმა:

„მაღლიერი ვარ უფლისა ბაგრატ სეეასტოსისადა, რი.მელმაც მე გა-მომგზავნა ესევეთარი კაცი, ანგელოზთა მიმსგაესებული. კაცი რომელიც დადაცათუ ნათესავით ქართველი არს, ხოლო ყოვლითურთ წესი ჩენი ჰმოსიეს“. სთქვა და ბაგრატ მეფის წერილიც წაიკითხა. წაიკითხა და ამო-იკითხა:

„გიხაროდენ, ჰოი ღმრთისმოყვარეო მეფეო, რამეთუ წარმომივლენიეს წინაშე მეფობისა შენისა კაცი მიმსგაესებული უსხეულო ანგელოზთაი, და მოძღვარი ჩენი ყოველთაი. ეგრეთ შეიწყნარე, ვათარც შენის მეფობასა შენსა, რომლის ლოცვითა დაამყარენ ღმერთმან ყოვლისა სოფლისა მპყრობელი წმიდაი მეფობაი შენი!“

წაიკითხა ეს წერილი და მაშინვე გიორგის მიუბრუნდა კეისარი:

„ბრძანე, წმიდაო მამაო, და რაიცა ინებო, ჩემმა ხელმწიფობამ მყისვე აღგისრულოს სიხარულითა და წადნიერებითა!“...

იმ დღეს მარიამ მართა-ყოფილის საპატარძლოდ დაწინდევაც მოხ-და...

...კიდევ ერთი დღე და, გიორგი ათონელი ისევ მიიწვია იმპერატორმა, ამჯერად მაგნაერაში. ჭადრების ხეივანში ისხდნენ. შუაზედ კეისარი იჯ-და, მარჯვნივ და მარცხნივ სამღვდელონი ჩარიგებულებიყვნენ. სამი კათო-ლიკე პატრი შეიცნო გიორგიმ. დამხედურნი დიდის წადნიერებით შეხვ-დნენ ახალმოსულს. იმპერატორმა გვერდით დაისვა გიორგი და კვლავ მიუბრუნდა დანარჩენებს — აი, კაცი ღვთისნიერი, რომლის სიტყვა და აზრი იქნებ უფრო შესასმინარი და შესაგონებელი აღმოჩნდეს ჩვენ-თვისო.

მაგრამ სანამ რომის კათოლიკეთა და ბერძენთა მართლმადიდებლობა-ზე გვეტყოდე, მანამ ის გვითხარ, ქართველთა და ბერძენთა ქრისტიანო-ბას შორის თუ არის რაიმე განსხვავებაო:

გიორგიმ მაშინვე უპასუხა, ნშეიდი და მტკიცე ხმით: განსხვავება ის არის, რომ ჩენი, ქართველების მართლმადიდებლობა უფრო მტკიცეა, ვიდრე თქვენი, ბერძენებისაო.

როგორ თუ ქართული ბერძნულზე უფრო მტკიცეაო! — იტკიცეს ბე-რძენმა სწავლულებმა.

„როგორ და, ჩვენ რაიც თავიდან მიგვიღია და გვიცვნია ქრისტიანო-ბა, მის შემდგომ მისთვის ოდნავადაც აღარ გვიდალატნია, არასოდეს არ მივდრეკილვართ არც მარცხნივ, არც მარჯვნივ. და არც მივდრკებით, უფ-

ლის ნებით“, — მტკიცედ თქვა ქართველმა და თან ისე გადახედა ბერძნებს, თუ საჭირო იქნება, განვაგრძობ და აქვე გადმოგილაგებთ ყოველ მიღრეკ-მოდრეკას და გადახვევ-გადმოხვევას, რაიც ბერძნული მართლმადიდებლობას დამართნია დასაბამითგან მოაქვამამდეო.

ნაგრამ ბერძენ ღვთისმეტყველთ აღარ უცდიათ საცილობელი პასუხის გაცემა ხოლო კეისარმა მაშინვე ირწმუნა გიორგის ნათქვამი და გაპკვირდა ქართველთა სარწმუნოების აგრე ხანგრძლივად უცვლელობისა და ურყევლობისთვის. და მაშინვე გადააბა ახალი სათქმელი გვირგვინოსან-მა:

„მადლი ღმერთსა, ეგზომ უაღრეს საგულისხმონი რომ შეეიტყვე ნათესაეთათვის ქართველთა. გარნა, პატიოსანო მამაო, მე კაცი ვარ სამხედრო საქმეთა შინა აღზრდილი და მეცნიერებისა წვლილად ყველაფერი ვერ მიცნობიეს. ხოლო ან ვინათგან კვერთხი მეფობისა ხელთ მიპყრიეს, მნებავს, რათა ყოველივე ვიცოდე, რაიც საცილო გამხდრა ბერძენთა და პრომაელთ შორის. მართლმადიდებლობა პირველ ყოვლისა სწორედ მეფეთაგან იბიების. და გვაუწყე, პატიოსანო მამაო, ვითარ არს ესე, რომ ჩვენ, ბერძნები და ქართველები მფუჟანი პურითა ვწირავთ და ზედაშესაც წყალს ვურევთ, ხოლო პრომაელნი უფუჟარი ხმიადითა და ურწყოითა ზედაშითა წირვენ? ფრიად უცხო მიჩნს ესე საქმე და ურთიერთას წინააღმდეგომ. ანუ რა ძალა აქვს პურის ცომსა და მასთან შერეულ მარილსა, ან წყალს, რომელსაც ვურევთ ზედაშესა? განგვიმარტე და გულისხმა გვიყავ, წმიდაო მამაო!“

ამაზე გიორგიმ მაშინვე მიუგო:

„პოი მეფეო, ვინაითგან ბერძენთა შორის მრავალი წვალება შემოვიდა, მრავავზის მიდრეკს ხან მარცხნივ და ხან მარჯვნივ, ამისთვის წინარე თქვენებრ ღმრთისმსახურმა კეისრებმა და ბასილევებმა შეკრიბეს წმიდანი საეკლესიო კრებანი, წვრილად გამოძიეს განგებულუბანი ქრისტესი, ღმერთისა ჩვენისა, და გამოძიებით დააწესეს, რათა ქრისტეს ხორცის განსახიერებად მოვიღებდეთ მფუჟანსა პურსა, ხოლო ქრისტეს გონების განსახებად — მარილსა, და კიდევ, ზედაშე ღვინოში წყლის შერევა დაწესდა იმად, რომ ქრისტეს ჯვარცმულსა ლახვარანაკრავი გვერდიდან სისხლიც გარდამოსდინდება და წყალიც. რაც შეეხება პრომაელთა, იმათ დასაბამითგან რომ ღმერთი ერთხელვე იცნეს, მას შემდგომ აღარასოდეს აღარც მწვალებლობა, აღარც რაიმე მიდრეკა და გადახვევა სარწმუნოებაში აღარ ჰქონიათ. ყველამ იცით განშვენებულად — ღამესა მას სერობისასა უფალმა ჩვენმა იესომ უსისხლო მსხვერპლი მისცა თავის მოწაფეებს და, აგრეთვე მობაძვითა უფლისაითა, მოციქულმა პეტრემ, თავადმან პრომის ეკლესიისამან, პირველმა შესწირა მსხვერპლი უსისხლო. და მას შემდგომ ასევე უცვლელად მისდევენ პრომაელნი პეტრეს წესთა და

სარწმუნოებას“. მცირედ შედგა და დასძინა: „ასეა ესე, და არარაი არს ამას შინა განყოფილებაი, ოდენ სარწმუნოებაი მართალი იყოს“.

ასეთმა განსჯამ ძალიან გაახარა კათოლიკე ბერები, რომელთაც მაშინვე მიუფინეს გიორგის: წმიდა პაპის წინაშე უნდა წაგიყვანოთ და იქ გათქმევინოთ ეგ სიტყვაო. გიორგის ამის პასუხი არც უცდია და არც კეისარს დაუყოვნებია ეთქვა გიორგისთვის ის, რაც წინა დღეს აღთქმად დაედო:

„რაიცა საურავი და საზრუნავი საქმე გექნეს, მითხარ და ყოველივეს აღვისრულებს მეფობაი ჩვენი!“

გიორგიმ კი არც იმჯერად ინება რაიმეს თხოვა, ისე დაემშვიდობა კეისარს და დაბრუნდა თავის ობოლთა ბანაკში.

იმ დღეს კიდევ ათონიდან ივერონის მამასახლისი ჩამოსულიყო „კაცი სახიერი და წრფელი“. მივიდა, ხელები დაუამბორა გიორგის და შეპლადადა:

„კურთხეულ არს ღმერთი, კეთილად მოგიძღვა უფალი! აჰა ესერა, მონასტერი შენი წინაშე არს შენსა!“

მესამედ კიდევ მიიწოდა თავისთან კონსტანტინე დუკამ გიორგი ათონელი. ისევ დაისევა გვერდით და უთხრა ერთხელ კიდევ:

„რაიცა საურავი და საქმე შენი არს, მითხარი და ყოველსავე აღვისრულებს კეისრობა და ბასილევსობა ჩემი“.

„საურავად და საზრუნავად მე ის ოთხმოცი ობოლი ყმა დამრჩენა, საქართველოდან რომ წამოვიყვანე მე ცოლდელმა“ — უპასუხა გიორგიმ.

„მერე, მაჩვენე ეგ შენი ობლები, რათა მივხედო წყალობით“, — ბრძანა კეისარმა.

მადლი მოახსენა გიორგიმ, ბავშვებს გაეამზადებო, პიტაკს მოგართმევთო და გაგვაპატიოსნეთ თქვენის მობრძანებითო, უთხრა და დაემშვიდობა იმპერატორს.

მომდევნო დღე, ივნისის 24, იოანე ნათლისმცემლის დაბადების დღე იყო და ასტუდიას წაიყვანა ქართველები გიორგიმ. ფეხით მივიდნენ, ფეხშიშველნი. მივიდნენ. ემთხვივნენ თავსა ქრისტეს წინამორბედისასა, ეზიარნენ ქრისტეს ცხოველმყოფელ საიდუმლოთა და დაბრუნდნენ უკან, ქსერლოფად, სადაც მაშინ იდგნენ ქართველნი მეტოქად.

მივიდნენ თუ არა, მაშინვე უბრძანა გიორგიმ ახლომდგომთა:

„შეეკაზმენით და ობოლნი გაიყვანეთ ფილოპატს, სადაც დღეავე უნდა შევხვდეთ კეისარს“.

„დღეს დარჩეს ასე და ხვალ შევხვდეთ კეისარს“, — რადით თქვა გიორგი ხუცესმონაზონმა, რომელიც გრძნობდა რატომღაც — მოძღვარი უქეიფოლ იყო.

„პო, ხვალე, ხვალე სჯობს“, — წამოეშველნენ მთქმელს დანარჩენნი. მწარე ღიმილმა გადაურბინა სახეზე მთაწმინდელს.

„უკეთო ღღეს არ შეეხვდებით კეისარსა, ხვალე ჩვენს ხელთ აღარ იქნება“.

სთქვა და დარჩა სხვათათვის სიტყვა ესე გაუგებარი და განუმარტებელი. ყველამ თურმე ასე გაცო: ხვალე კეისრის ნახვა აღარ იქნება ჩვენს ხელშიო. არა და, ათონელი რასაც ამბობდა, თურმე იმავეს გულისხმობდა: ხვალ თვითონ ხვალე აღარ იქნება ჩვენს ხელშიო.

გამოვიდა და თვითონ შეჯდა ჯორზე სხვისგან მიუშველებლად და ხელმიუკარებლად. სხვებიც ამხედრდნენ. ობლები წინ წაიმძღვარეს და ფილოპატისკენ წარემართნენ. მივიდნენ. დადგნენ და აცნობეს კეისარს მოსვლა მათი.

ძალიან მალე მოვიდა კეისარი კონსტანტინე დუკა. სამივე ძე თან მოიყვანა — მიქაელი (ქართველთა სიძე), ანდრონიკე და კონსტანტინე.

ამალაც ახლდა, ამალაში კიდეც — რომაელნი და სომეხი მწყემსმთავარი გაგიკ კარელი.

თაყვანი სცეს ქართველებმა ხელმწიფეს და ხელმწიფისშვილებს.

ერთ ხანს უტკირა კეისარმა გაცეებით ქართველ ობლებს, შერე ათონელს მიუბრუნდა და უთხრა, ვითარმედ:

„დიდი და მაღალი საქმენი გიქმნიეს, პოი ნეტარო, ისეთი საქმე, რომლის შემძლებელი სხვა ერთიც არავინ მოიძებნების ამა ჟამსა შინა“.

მაშინ გიორგიმ უკვე დაწერილი პიტაკი მიართვა კონსტანტინეს და თან ეს უთხრა:

„წმიდაო მეფეო, ეს ობოლნი აღმოსავლეთში, საქართველოში შემიკრებია, ღმრთის სახელი დამისწავლებია და აწ შენი ხელმწიფობის წინაშე მომიყვანია. და როგორც საჭიროდ სცნოთ, ისე გაზარდეთ და შეიწყალეთ მლოცველად სულისა თქვენისა და შეილთა თქვენთა მზეგრელობისთვის. მაშ, ობოლთა ჩემთა შევჰვედრებ ჯერეთ ღმერთსა და მას შემდგომ თქვენს ღვთაებრივ ხელმწიფობასა!“.

„მაღლი მომიხსენებია, პატრიოსანო მამაო, ნღობისა და სიყვარულისთვის! ახლა გთხოვ მე, ჟამობაი ათქმევინე და აგალობე ყრმათა და ყმაწვილთა შენთა!“ — უთხრა კეისარმა.

მაშინვე მიუბრუნდა ობოლთა კორომს ათონელი და უთხრა მშვიდი ალერსით:

„გალობაი სვიმონ მოხუცებულისა!“.

და იგალობეს ობლებმა — „მჯდომარე ეტლთა ქერობინთა მეუფე“ და „აწ განმიტევე მე მშვიდობით“ (არავის უფიქრია, რომ სვიმონ მართლის „აწ განმიტევე“ ამა ქვეყნიდან საკუთარ განტევებად ეგულისხმებოდა გიორგი ათონელს).

ნეტარებით ისმენდა კეისარი და მისი ამაღლა ყრმათა გალობას. და როცა გალობა დამთავრდა, უთხრა კონსტანტინე დუკამ ათონელ მამას:

„კეთილად განგისწავლებიან ბერძნულსა გვარსა ზედა, კეთილო ბერო, შეილნი შენნი. და წინასწარ, ფსუნად, ათასი აეურაი მიბოძებია მათვის. ხოლო, რაიც ამა პიტაკსა შინა სწერია, ყოველივე აღესრულება წადიერად“. თქვა და გამოეთხოვა გიორგის და მის ქართულ საკრებულოს კეისარი თავისი საკრებულოთი.

გიორგი ისევ თავისით, ხელშეუშველებელად აღჯდა ჯორჯე და ვაზო-უძღვა თავისიანებს ისევ ქსეროლოფისაკენ. მივიდნენ. დაისვენეს. დაღამდა.

ღამის სათევად თავზე დადგომა დაუპირეს, მაგრამ არ დაანებათ — მარტო ერთიც კმა არსო და ის ერთი იყო ისევ გიორგი მცირე.

ოთხშაბათი დღე თენდებოდა — დღე წმიდათა თავთა მოციქულთა პეტრესი და პავლესი. ცისკრისა ილოცეს ქართველებმა, კვლავ წინამძღვრობით გიორგი მთაწმინდელისა. შუადღემდე იგი ისევ განარიგებდა და განაწესებდა ყოველსა განსარიგებელსა და განსაწესებელსა. ნაშუადღევს კი სარეცელზე წამოჯდა და ოთხივე მხარეს ოთხი წამკითხველი დაიყენა, ოთხივე სახარების საკითხავად. ოთხივე რომ ჩათავდა, ტოლად და სწორფერად, გიორგიმ იქ დამსწრეთ ერთობით ჯვარი გადასწერა და თქვა:

„დიდება შენდა უფალო!“.

მერე ტანი გაისწორა გიორგიმ, ახოვანი და ზრონაკუთოვანი, პირჯვარი ისახა უკანასკნელად, „და თქვა სიტყვაი დასასრულისაი, რომელი-იგი ვითარცა შარავანდელი მზისაი, წარიმძღვარა უფლისა მიმართ:

„ხელთა შენთა, უფალო, შევპვედრებ სულსა ჩემსა!“

იღგა 27 ივნისი 1065 წლისა.

აღსრულებულიყო გიორგი მთაწმინდელ-ათონელი, შობითვან 57 წლისა. ოთხმოცმა ქართველმა ობოლმა ყრმამ გადაასვენა მისი წმიდა ცხეღარი კონსტანტინოპოლიდან ათონს.

(მაინცდამაინც — უცხო მიწაში დასამიწებლად...).

იგი დაიბადა XI საუკუნის, ალბათ, 20-იან წლებში.

დაიბადა სამხრეთ საქართველოში, იმიერ ტაოში, დიდგვაროვან ქართულ ოჯახში.

პირმშო ძე ერისთავთ-ერისთავი ბაკურიანისა.

მოინათლა სახელითა — გ რ ი გ ო ლ.

საქართველოს სამეფო ტახტზე მაშინ იჯდა მეფე გიორგი I.

ბიზანტიის იმპერიის ტახტზე — ბასილი II, — ბასილი იგი, თორნიკე ერისთავმა რომ გადაარჩინა ბარდა სკლიაროსისგან გაჭყლელას.

ყველაფერი გრიგოლის დაბადებამდე მოხდა... კარგად კი გადაუხადა ნაშინ ბასილიმ ეს მადლი ქართველებს, — მისი მწყალობელი ქართველთა მეფე დავით III კურაპალატი რომ მოკვდა და მისი „სამხრეთული საქართველო“ ქუთათისის ტახტზე მჯდარი ბაგრატ III-ის „ერთობილ საქართველოს“ შეუერთდა, ბასილიმ დაასწრო, ტაო-ბასიანი დაიჭირა და თავისი იმპერიის სამანუჭში მოაქცია, „იბერიის საკატაპანოს“ სახელით.

ეს მოხდა 1001 წელს, — როცა გრიგოლ ბაკურიანის ძე ჯერ კიდევ არ დაბადებულიყო.

ხოლო, ახლა, როცა დაიბადა და მისი მშობელი ტაო ბიზანტიაში აღმოჩნდა, — მაშასადამე, დაიბადა ბიზანტიის იმპერიაში.

ამრიგად, — დაბადებულა ეროვნულ-მოქალაქეობრივად ქართველი, პოლიტიკურ-მოქალაქეობრივად ბიზანტიელი.

ასეთი ყოფილა ნება ამ ქართველის ჭირვეული ბედისა...

ჭირვეულისა...

„ქართველნი ვართ ნათესავნი მხნენი და მხედრობათა შინა აღზრდილნი და მარადის ჭირვეულსა ცხოვრებასა ჩვეულნი“, — იტყვის ამას, სამომავლოდ, სწორუბოვარი მხედარი და მხედართმთავარი.

დაბადებითვე აღსასრულამდე უცხოეთში, ბიზანტიაში უნდა გაიაროს მისი წილხვედრი წუთისოფელი, უნდა იცხოვროს და იღვაწოს თხუთმეტი კეისრის ხელმწიფობის ჟამთა სიგრძეზე — ბასილიდან ალექსი კომნენოსამდე. დროის ეს ნაკვეთი კი უდრის, დაახლოებით, 65—70 წელიწადს.

ბიზანტიის 15 კეისრის ხელმწიფობის საერთო ხანგრძლივობა კი ეტევა 3 ქართველი მეფის ხელმწიფობის ხანგრძლივობაში.

მაშასადამე, გრიგოლ ბაკურიანის ძე თავისი წუთისოფლის 65—70

წლის მანძილზე მოესწრო 18 გვირგვინოსნის ხელმწიფობას, საიდანაც 15 ბიზანტიის კეისარია და მხოლოდ სამი საქართველოს მეფე.

(ასეთი პროპორციაც ნათლად მეტყველებს, რომელი „ორგანო“ უფრო ხშირად ემღერებოდა და ეშლებოდა დედამიწას — „ჭიბი“, თუ „შუბლი“).

უამჟამად მაინც, „ოქროს ჭიბზე“ ფასი ედებოდა ნიჭს, სიმამაცეს და ერთგულებას — ამ „ქართულ თვისებებს“ (მით უფრო—„უცხოთმოყვარე ქართველის“ ერთგულება და თავგადაკვდომა უცხოელისთვის, თუნდაც მარტო „უცხოელთა განსაკვირვებლად“!).

და ჭაბუკი გრიგოლ ბაკურიანის ძის აღზევებასაც, „განსაკვირველ გამოჩინებასაც“ დრო უღვა მაშინ.

იგი მეწინავე ახალგაზრდა მხედართა და სტრატეგოსთა შორის გა-
ნოსჩანს მაჰმადიანურ აზიასთან ხმალთაკვეთებაში. ბიზანტიის ლეგიონებს
ნიუძღვის სირიის, „მესოპოტამიის, სომხეთისა და მისი მშობლიური ტაო-
სათვის თურქ-სელჩუკებთან ბრძოლებში... კონსტანტინოპოლის საიშქე-
რატორო კარის ბრძანებით, გრიგოლ ბაკურიანის ძე სხვადასხვა დროს, ან
ერთდროულად, განაგებს და „პატრონობს“: კარს (ყარსი), თეოდოსიო-
პოლს (კარნუ-ქალაქი, ერზერუმი), ზმოოენს, სომხეთს, სირიას, იბერიას
(ტაო-ბასიანი).

ბოლოს და ბოლოს, აღმოსავლეთში, ან აზიაში მდგარი ყოველი საო-
მარი ძალა გრიგოლ ბაკურიანის ძეს დაუქვემდებარა იმპერიის სასახლის
კარმა, და ამიერიდან მას ეწოდება „აღმოსავლეთის დომესტიკოსი“ („ზო-
რავარი“), ზედწოდებით — „სებასტოს“.

უმცროსი, მომდევნო ძმაც წამოსწეოდა გრიგოლს, ისიც მამაცი მხე-
დარი და ნიჭიერი მხედართუფროსი — ა ბ ა ს ბ ა კ უ რ ი ა ნ ი ს ძ ე —
თანამემწე, „თანაზორავარი“ ეგზომ სახელგანსმენილი უფროსი ძმისა.

1072 (თუ 1073) წელს, ქალაქ ბანაში, ერთმანეთს შეხვდნენ საქარ-
თველოს ახალი მეფე გიორგი II და აღმოსავლეთის დომესტიკოსი, სებას-
ტოსი გრიგოლ ბაკურიანის ძე.

და, გრიგოლ ბაკურიანის ძემ, კონსტანტინოპოლის დაუკითხავად და
საკუთარ ნებისად, „მოსტა გიორგი მეფესა კარის ციხე-ქალაქი და მისი
მიმდგომი ქვეყანა“.

გიორგიმ ნაჩუქარ ყარსში შავშელ აზნაურთა ციხიონი შეაყენა და ეგ-
ზომ გულუხვ „უცხოელ თანამემამულეს“ დიდი მადლიერებით დაშორდა.

ერთი წლით ადრე, 1071 წელს, ბიზანტიის საიმპერატორო ტახტზე ავიდა მიქაელ VII დუკა, მის გვერდით კი დედოფალი — მარიაჰ, ასული საქართველოს მეფის ბაგრატ IV-ისა.

მის გვერდით... მაგრამ ასეთი შეწყვილებისას, „გვერდით“ უფრო კეისარ-ბასილევსზე უნდა ითქვას, ვიდრე დედოფალ-ბასილისაზე:

დედოფალი, ციხობებულ სიმშვენეირესთან ერთად, იყო ჰევიანი, გონ-გამჭრიახი, ხოლო კეისარი — უნიჭო, უმეტარი და უმწეო.

მარიამისებრ პიროვნებას არ შეეძლო უქნარა და უგუნური ქმრის მა-ყურებელი მოწუწუნე-მოტირალი დიაცის როლში დარჩენილიყო.

იგი მოქმედებისთვის დაბადებულიყო და მოქმედებდა კიდეც. სასახლის კარზე დედოფლის გარშემო, თანამოაზრეთა თუ თანამებრძოლთა რაღაც „დასიც“ უნდა ჩამოყალიბებულიყო, რომელშიც ერთ-ერთი წარმმართველი როლი მის თანამემამულე გრიგოლ ბაკურიანის ძეს უნდა შეესრულებინა.

1078 წელს, მიქაელ დუკას ნიკიფორე ბოტანიატემ წაართვა იმპერიის ტახტ-გვირგვინიც და დედოფალიც. იქნებ ამ დრამაშიც (თუ ტრაგიკომედიაში) მიეღო მონაწილეობა სებასტოს-დომესტიკოს ბაბურიანის ძეს.

ნიკიფორე ბოტანიატემ დედოფალზე წინასწარ მიცემული პირობა („პოლიტიკური პირობა“) არ შეასრულა და... ახლა თვითონვე დაეწხო.

ხოლო, ნიკიფორეს დამამხობელთა „დასს“ სათავეში უდგნენ: მარიამ ბაგრატიონი, გრიგოლ ბაკურიანის ძე და მძეები ისააკ და ალექსი კომნენოსები.

იმპერატორი შეიქნა ადრევე მარიამის შვილიშვილად აყვანილი ალექსი კომნენოსი.

წინასწარ ეს პირობაც ჰქონდათ დადებული: უკეთუ აღმოსავლეთის დომესტიკოსი ალექსი კომნენოსს ტახტის დაუფლებაში შეეწეოდა, სამაგიეროდ იგი მიიღებდა დასავლეთის დიდი დომესტიკოსის ტიტულსა და მაგისტრატურას.

და აი, დგას! 1081 წელი — ბიზანტიის იმპერიის ტახტზე ზის ალექსი I კომნენოსი და გვერდით უდგას იმპერიის სრულიად საომარ ძალთა მთავარ-სარდალი — სებასტოსი და დიდი დომესტიკოსი გრიგოლ ბაკურიანის ძე.

მაშ, იყო იმჟამინდელ „ჭიპსა ზედა“ უძლიერესი „შუბლთაგანი“ — დიდი ქართველი, თუნდაც „გაუცხოებული“.

გამეფების წელსვე, კეისარმა ალექსი კომნენოსმა თავისი ერთგული თანამებრძოლი და მთავარი დომესტიკოსი სალაშქროდ აწვია, ილირიაში ჩამომდგარ ნორმანთა ბელადის, რობერტ გვისკარის წინააღმდეგ.

შეჰყარა ლეგიონები გრიგოლ ბაკურიანის ძემ, თანაშემწე სარდლად ნიკოლოზ ვრანა დაინიშნა, მისებრ მამაცი და გამოცდილი თანამხედარი, და კვისარს ეახლა.

და განდევნეს ნორმანები ილირიიდან კვისარმა და მისმა მთავარმა ღომესტიკოსმა.

ესეც ახალი დიდი სახელი იყო „სახელისა მაძიებელი“ ქართველისთვის.

გრიგოლს, მის დიდ დამსახურებათა კვალობაზე, ბიზანტიის საიმპერატორო კარისაგან, საგანგებოდ გაცემული სიგელებით და ხრისობულებით (ოქრობეჭდებით), მიღებული და დამტკიცებული ჰქონია მამულები: ანისში, ტაოში, არმენიაკში, მოსინოპოლში, ფილიპოპოლში, ასრიღონში, სიკონში, სარპეტიკიონში, ვოლერნოში და პეტრიწონში.

პეტრიწონი კი, სწორედ გამორჩეული სიყვარულისა და ყურადღების საგნად ჰქონია გრიგოლ ბაკურიანის ძეს.

პეტრიწონი (შემდგომში — სოფელი ბაჩკოვო) მდებარეობდა ბალკანეთზე, ძველ თრაკიაში (შემდგომში — ბულგარეთი), როდოპის მთის კალთაზე.

მანამდე პეტრიწონი საკუთრებად ჰქონდა თვითონ დედოფალ მარია მმართაყოფილს. და აღბათ, სწორედ დედოფალმა მიუძღვნა იგი თავის ეროვულ თანამემამულე სარდალს.

და ააშენა გრიგოლ ბაკურიანის ძემ, 1083 წელს, პეტრიწონში საჯანე, რამდენიმე ნაგებობით: მთავარი ტაძარი ღვთისმშობლის სახელობისა, ორი ეკლესია იოანე ნათლისმცემლისა და წმიდა გიორგის სახელობისა, სამი სასტუმრო, საავადმყოფო, სემინარია და საძვალე-სამარხი (აქ გადმოსვენა გრიგოლმა თავისი გარდაცვლილი ძმა, აბას ბაკურიანის ძე, და აქვე უნდა დაკრძალულიყო თვითონაც).

მშენებლობათა დასრულებიდან ერთი წლის შემდგომ (1084 წ.), პეტრიწონის საჯანეს უნდა ჰქონოდა თავისი „ტიპიკონი“, ანუ „წესდება“, შედგენილი თვითონ გრიგოლ ბაკურიანის ძის მიერ, დაწერილი ქართულ და ბერძნულ ენებზე.

პეტრიწონის „ტიპიკონის“ დაწერიდან განვლო ერთმა წელიწადმა.

დამდგარიყო 1086 წელი. მტრის ახალი შემოსევის ამბავი მოიჭრა კონსტანტინოპოლს. სკვითების ურდოს გადმოელახა დუნაი; სკვითებს აღვილობრივი ერეტიკოსები, მანიქეველები და პავლიკიანები შეერთებოდნენ, ფილიპოპოლთან მოეყარათ თავი და უკვე კონსტანტინოპოლზე სალაშქროდ იკაზმებოდნენ.

მაშინვე გრიგოლ ბაკურიანის ძე იხმო კვისერმა ალექსი კონენოსმა;

იხმო და ჯარის შეყრა და საომრად გასვლა უბრძანა. თანაშემწედ მთავარსარდალს ნიკოლოზ ვრანა დაენიშნა.

ჯარიც შეეყარეს და სალაშქრო გზაზე უმაღლვე გავიდნენ, დუნაის მიმართულებით. ბელიატოვის ციხეს მიუახლოვდნენ და მოწინააღმდეგის პანაკიც გამოჩნდა.

პირველი თვალის დაკვრისთანავე მიხვდა გრიგოლ ბაკურიანის ძე: რიცხობრივადაც და პოზიციურადაც მტერს სრული უპირატესობა ჰქონდა.

ამჯერად ისა სჯობია, ბრძოლაზე თავი შევიკავოთ და ჯარი აშკარა და ამო ამოწყვეტისაგან გადავარჩინოთ, — თქვა ღინჯად მთავარსარდალმა.

მაგრამ დაიჩემა მისმა თანაშემწემ, ნიკოლოზ ვრანამ — უეჭველად ახლავე უნდა შევებათ მტერსო, და უკეთუ ასე არ მოვიქცევით, მაშინ ლაჩრები გამოვდივართო.

„ლაჩრები?!“ — ამ სიტყვამ ააფეთქა მოხუცი ქართველის გული. იქნებ, ვინ იცის და, ვინმემ მართლა ლაჩრობა დამწამოსო („უცხოელობაც“, ქართველობა გამახსენოსო!), და მაშინვე საბრძოლოდ დააწყო ჯარი. შუაქერნი თვითონ ჩადგა, წარუძღვა და ხმალშემართული პირველივე დაემგერა უკვე იერიშზე გადმოსული მტრის შუაგულს.

ხმალთაკვეთება დადგა უსასტიკესი. დასაწყისშივე აშკარა აღმოჩნდა სიმართლე ქართველი დომესტიკოსის მწარედ ნაწირნასწარმეტყველევისა — ბრძოლად გასვლა იმ პირობებში, თურმე, მართლა მხოლოდ უაზრო თვითგაუღელტას მოასწავებდა. ბრძოლაში დაეცა ვრანა, მიზეზი ამ კატასტროფისა. უკვე ჭრილობებით სისხლისგან დაცლილიყო თვითონ გააფთრებით მებრძოლი გრიგოლ ბაკურიანის ძე. ბოლოს, კვლავ ჭრილობა შორიდან ნატყორცნი ხელშუბით, ყალყზე ავარდნილი ცხენი და, იქვე, უზარმაზარ მუხას შეასკდა სისხლისაგან დაცლილი მოხუცი სარდალი.

უკვე მკვდარი იყო დიდი დომესტიკოსი. მისი ჯარისკაცებიც სულ ერთიანად აეწყვიტათ გამარჯვებულ სკვით ველურებს და მათ „თანაველურ მწვალებლებს“.

ცხარე ცრემლით დაიტირა კეისარმა ალექსი კომნენოსმა დაღუპული ლეგიონები. მაინც გამორჩეული ცრემლისღვრით იგლოვდა გრიგოლ ბაკურიანის ძეს, უამაყეს სტრატეგოსსა და უახლოეს თანამებრძოლს, სწორედ რომლის სიახლოვემაც შესძინა მას უზენაესი კეისრული ინსიგნიები.

დაიკრძალა გრიგოლ ბაკურიანის ძე მისგანვე ნაღვაწ-ნაამაგარ პეტრიწონს, მისგანვე ნაშენ სამარხსა შინა, მისი ძმის აბასის გვერდით.

იწვა დიდი ქართველი, დიდი საქართველოდან შორს.

ქართველი?!

ნაქართველარი?!

„გაუცხოებული ქართველი“, რომლის მარადიული ქართული ენათმე-

ტყველება, ფიქრთმეტყველება, სიზმართმეტყველება, ქართული წუხილი, ქართული ზრუნვა და ურვა — მაინც ყოველივე ქართული განივებულ-ყო იქ, პეტრიწონში, მისი ხელითვე ნაგებ „საქართველოში“.

თვითონ დედა-საქართველოდან კი რა წაელო და რა ჩაპყოლოდა თუნ-დაც მისგანვე „გაქართველებულ“ უცხო მიწაში?

ისიც არ ვიცით, საქართველოდან წაღებული მუჭა-მიწა მაინც თუ ჰქონდა ყელზე შესკვნილი.

(მაინც რას იწონის — რას-მეთქი და არა რამდენს — ასე მუჭა-მუჭად საქართველოდან გატანილი საქართველო?!)..

იგი დაიბადა 1050 წლის მახლობლად, ქუთათისში, საქართველოს მა-
შინდელ სატახტოში.

მამა — საქართველოს მეფე ბაგრატ მეოთხე.

დედა — დედოფალი ბორენა, ოვსთა მეფე ურდურეს ასული.

ძმა — საქართველოს მომავალი მეფე გიორგი მეორე.

ახალშობილ გოგონას დაარქვეს მ ა რ თ ა .

დაიბადა საარაკო სიმშვენიერით (როგორც სჩვევია, უცთომელად,
ქართველისა და ოსის ნაჯვარს).

წინარე ნათქვამიდან (გიორგი მთაწმიდელის „ცხოვრებიდან“) გავიხ-
სენოთ: კონსტანტინოპოლს სტუმრად წასულ ბაგრატ მეფეს და დედამის
მარიაშს თან წაყვანათ მცირეწლოვანი მართა, რომლის სილამაზემ გა-
აოცა ყოველი მისი მხილველი „ჭიპსა ზედა დედამიწისასა“. ბიზანტიის
ბებერმა დედოფალმაც, თეოდორამ ხომ მაშინ იშვილა მართა, საოცარი
სილამაზისთვის. და კიდევ: მალე გარდაცვლილ თეოდორას რომ მიახვე-
ნებდნენ, მაშინ ცითმოვლენილი ანგელოზივით გამოცხადებულ მართას
მხილველმა გიორგი მთაწმიდელმა ეს შესძახა იქ დამსწრე ხალხს:

„შეხედეთ და უწყოდეთ ყოველმან, ვითარმედ დღეს დედოფალი გან-
ვიდა და დედოფალი შემოვიდა!“

ღიახ, გაივლის ცხრა წელიწადი და აღესრულება მთაწმიდელი მოძღ-
ვრის წინასწარმეტყველება: 1065 წელს (გიორგი ათონელის საქართვე-
ლოში წვევის მეხუთე წელი) კონსტანტინოპოლიდან ქუთათისის მოდის
ულჩიონი, წარმოგზავნილი ბიზანტიის კვისარ-იმპერატორ კონსტანტინე
დუქასაგან, რომელიც თავისი უფროსი ძისა და ტახტის მემკვიდრის მი-
ქაელისათვის ცოლად და ბიზანტიის მომავალ დედოფლად ითხოვს ქარ-
თველი მეფის ასულს, მართას.

აკი ყველამ მაშინ გიორგი ათონელს მიაპყრო მზერა და დედოფალმა
მარიაშმაც ეს უთხრა მოძღვარს, ხელზე ამბორით: „აჰა, მამაო, აღესრულა
წინასწარმეტყველებაი შენი მართას ზედა!“

და წაიყვანეს მაშინ ბიზანტიის პატარძლად მართა (აკი თვითონ გი-
ორგი ათონელ-მთაწმინდელიც თან ახლდა ამ საქორწინო ამალა-მაყ-
რიონს.. აკი იმ წელსვე აღესრულება თვითონ გიორგი).

ბიზანტიაში მართას სახელს გამოუცვლიან და აზიერიდან, სამარად-
ქამოდ, დაერქმევა — მ ა რ ი ა მ.

1067 წლის მაისში მოკვდა ბიზანტიის კეისარი, ბაგრატ ქართველთა
მეფის მზახალი, კონსტანტინე X დუკა.

იმპერიის მმართველობა იკისრა ქერიემა დედოფალმა ევდოკიამ.
ამას აუჯანყდა და ტახტის წართმევა დაუპირა კაპალოკიელმა დიდკაცმა,
პაჭანიგებთან ბრძოლებში სახელმოსხევეჭილმა სტრატეგოსმა რომანოს
დიოგენმა. აჯანყება აჯანყებულს მარცხით გაუთავდა, ტახტის ნაც-
ვლად ბორკილებიც მიიღო და სიკვდილიც მიესჯა. მაგრამ უცებ ევდო-
კიამ ჭკუა იხმარა და თვითონ ამჯობინა, ეს მამაცი და მომხიბლავი ვაჟ-
კაცი მოკვლა-დაკვლის ნაცვლად თავის გვერდით ქმრად და იმპერატორად
დაესვა. ასედაც მოხდა: 1068 წელს ბიზანტიის კეისარ-იმპერატორი შე-
იქნა რომანოს IV დიოგენი.

რომანოს დიოგენის კეისრობა გაგრძელდა სამი წელიწადი. 1071
წელს, მანასკერტთან (სომხეთში) დიდი ბრძოლა მოხდა ბიზანტიელებსა
და თურქ-სელჩუკებს შორის, ორივე ხელმწიფის — რომანოს დიოგენისა
და აღფ-არსლანის პირადი მონაწილეობით. სელჩუკებმა ბიზანტიელები და-
ამარცხეს, თვითონ კეისარი რომანოსიც ტყვედ იგდეს და ბორკილდასმუ-
ლი და თავლაფდაფენილი თან წაიყვანეს.

ბიზანტიის კეისარ-იმპერატორად გამოცხადდა მიქაელ VII
დუკა პარაპინაკი, სიძე ქართველთა.

მაშ, დედამიწის „ოქროს ჭიბუე“ იჯდა ასული „დედაძიწის შუბლისა“,
საქართველოს ხელმწიფის, ბაგრატ მეოთხის შვილი, ქართველობაში
მართა, ბიზანტიელობაში მარია მ.

ანბობდა და წერდა მისი მარადღე ხილვით აღტაცებული მიქელ
პსელლოსი, სულიერი მარილი მსოფლიო იმპერიისა:

„რომ დედოფლის ქება არ გამომივიდეს მისი გვარიშვილობის გამო,
რომელიც სიმდიდრითა და შთამომავლობით ყველა სხვა სამეფო გვარს
აღემატება, მის საქებრად ყველაფერი კმარა მარტო მისი ხასიათიც, თუნ-
დაც სხვა ღირსებაზე რომ აღარა ვთქვათ რა — აი, მარტო მისი სახის
სიმშვენიერე: თუკი ქალთათვის დუმილი სამკაულია, იგი მარიამისთვის
ყოველგვარ სამკაულზე უპატივესი იყო, რადგან არავის სხვას, გარდა
თავისი მეუღლისა, ენას არ გააცნობდა, და თავისთავადაც უფრო ლამაზი
იყო, ვიდრე მაშინ, როცა საჭიროება მოითხოვდა მოკაზმულიყო“.

ამბობდა და წერდა მისი უახლოესი აღამიანი, იმპერიის პირველი
სეფე-ქალი, შესანიშნავი ისტორიკოსი ანნა კომნენე:

„მარიამი იყო მალალი და ტანადი, როგორც კვიპაროსი, თეთრი როგორც თოვლი, პირისახე ჰქონდა არცთუ ძალიან მრგვალი, მაგრამ გაზაფხულის ვარდივით ალისფრად გაფურჩქნელი. ახლა თვალების ბრწყინვალეობას არ იკითხავ? ვის შეუძლია ამის აღწერა? წამწამები გრძელი და განსაცვიფრებელი, თვალები ცისფერი. მხატვრის ხელი ხშირად გადმოგეცემს ხოლმე იმ ყვაილების ნაირფერობას, რომლებითაც გეასაჩუქრებს წლის სხვადასხვა დრო; მაგრამ დედოფლის სილამაზე და მისი მომაჯადოებელი მიმზიდველობა, მისი ზნის სანდომიანობა — ყველაფერი ეს აღემატება ფერწერასა და ხელოვნებას. არც აპელესს, არც ფიდიასს, არც რომელსამე სხვა მოქანდაკეს არ დაუტოვებია ამის (მარიამის) მსგავსი რამ ქანდაკება. ამბობენ, გორგონას თავი ქვებად აქცევდა ხოლმე იმ ადამიანებს, ვინც მას შეხედავდა; ხოლო ვინც შემთხვევით მარიამ დედოფალს დაინახავდა, როცა იგი სეირნობდა, ან უცაბედად სადმე შეხვდებოდა — საზღვარი არ ჰქონდა მის განცვიფრებას, ის (მნახველი) გაქვავებული რჩებოდა იმავე მდგომარეობაში, რომელშიც შეხვდებოდა მას (მარიამს). ასეთი თანაზომიერება ასოთა და ნაკეთთა, ასეთი შეხამება მთელისა ნაწილებთან და ნაწილებისა მთელთან, მართლაც რომ არავის არასოდეს არ უნახავს ადამიანის სხეულში. ეს იყო ცოცხალი ქანდაკება, რომელიც ატყვევებდა მშვენიერების მოყვარულთ. ეს იყო თვით ჰიმეროსი (სურვილი და სიყვარული), რომელსაც ხორცი შეუსხამს ამ ჩვენს ღელამიწაზე“.

ტახტისმემკვიდრე უფლისწულიც გასაოცრად სრულქმნილი სიმშვენიერისა შესძინა ქართველმა ქალმა იმპერიას — კონსტანტინე პორფიროგენეტი.

„კონსტანტინე მე მინახავს ჯერ კიდევ ჩვილი ბავშვი, მისი ძიძის მკერდზე, მეფური ბავთით თავშემკობილი.. რაც შეეხება გარეგნობას და გამომჟღავნებულ ხასიათს, რამდენადაც ამათი მიხედვით არის შესაძლებელი მასში ჩაქსოვილი სულიერი თვისებების ამოცნობა, უნდა ვთქვა, რომ არ მინახავს ამგვარი მიწიერი სილამაზე: მისი სახე სრულყოფილ წრედ იყო ჩამონაკეთული; მისი მსხვილი ცისფერი თვალები სიმშვიდით იყო სავსე; მისი წარბები პირდაპირ სწორ ხაზს ქმნიდნენ, ცხვირის ძირთან პატარა მანძილით იყვნენ დაშორებულნი, ხოლო საფეთქლებთან ოდნავ მოდრეკილნი; ცხვირი თავისუფლად ეშვებოდა ნესტობთან. მაგრამ დასაწყისში ოდნავ ამოზნექილი, ბოლოს რომ უახლოვდებოდა, არწივისებურად კაუჭდებოდა; თავზე თმა მზისებრ უბრწყინავდა; ტუჩები თხელი ჰქონდა; თვალთ საამურად იცქირებოდა, ანგელოზებზე უფრო ნაზად, და სულსაც, ამის გამო ამეღავენებდა არც დაცემულს, არც აფორიაქებულს, არამედ მიმზიდველს, ღვთაებრივი ძრაობით გამხნეებულს“ (ამას წერს მიქელ ასელლოსი).

„კონსტანტინე იყო, როგორც ბუნების ძეგლის („აგალმა ფიზოს“), ღვთის ნახელავი („თეუ ხეირონ“) საჩუქარი, თუ შეიძლება ასე ითქვას; თუკი ვინმეს დაუნახავს მაინც, იტყოდა, რომ ეს ოქროს მოდგმის ნაშიერი არისო, როგორც ეს პელინურ მითებშია მოთხრობილი“ (ამას წერს ანნაკომნენე).

ხოლო, თვითონ კეისარი მიქაელ VII ღუკა პარაპინაკი, მეუღლე უმშენიერესი მარიამ დედოფლისა და მამა „ოქროს მოდგმის“ კონსტანტინე პორფიროგენეტისა — იყო: „ხასიათით ღონდლო („ხაუნოს“), გულუბრყვილო („აფელეს“), უზრუნველი („ანეიმენოს“), უმეტარი („პაპალოს“), მოუქნელი („ადექსიოს“), თავისი პირადი საქმეების გამართვაშიც უძალო („უკ ისსიონ“) და სახელმწიფო მართვაშიც სრულიად უქნარა“ (ამას წერს ვინმე ეფრემი, მის „ქრონიკაში“).

ამ ერთი ოჯახის ქართულ-ბიზანტიურ „ხასიათთა ნარეკს“ მალე თავისი შესაბამისი შედეგებიც მოჰყვება.

შიშსა და ნევროზს მოეცვა „ოქროს ჭიბი დედამიწისა“.

გარედან შემოსეუები და შიგნიდან აჯანყებები აზანზარებდნენ იმპერიას. დასაღეთიდან, სამხრეთ იტალიაში, ნორმანები ჩამომდგარიყვნენ, უტიფარი რობერტ გვისკარის ბელადობით. თურქ-სელჩუკებს კი აზიიდან მომავალი სასურსათო გზები გადაეჭრათ კონსტანტინოპოლისათვის.

სატახტოში შიმშილმა დაიბანაკა და დაისაძოვრა. დახოცილთა დამარხვასაც ვეღარ აუდიოდნენ ცოცხლები. სათრეველებიც აღარ ჰყოფნიდათ — ერთი საკაცით სუთ-ეკეს მკედარს მიათრევდნენ, ზერელედ მოქექილი სამარხებისკენ.

კეისარი კი უმწეო იყო — მიქაელ VII, ქართველთა სიმე ხელმწიფის სისუსტეს კი, ჩვეულებრივ, ნაყოფად ვიგინდარა-მედროვეობა მოაქვს, და იმდროინდელი ბიზანტიის სასახლის კარზეც მედროვე განაგებდა ყოველ საქმესა საკეისროსა — საჭურისი-ყვერული ნიკიფორე, მოალერსებით რომ ნიკიფორიცას ეძახდნენ.

1073 წელს მცირე აზიაში მდგარი დაქირავებული ჯარი აჯანყდა, მათი სარდლის, რუსელის მეთაურობით. საქმე იქამდეც მივიდა, რომ კეისარმა მიქაელ ღუკამ და მისმა ნიკიფორიცამ დახმარება თურქებს თხოვეს. თურქებმაც მოსისხლეთა „მხსნელობა“ შეიფერეს და მათი დახმარებით აჯანყება ჩახშობილ იქნა.

1077 წელს, მაკედონელთა მხარდაჭერით, იმპერატორად თავი გამოაცხადა ნიკიფორე ვრიენიოსმა. ეს აჯანყებაც კეისარმა მიხილ-

დუკამ უცხო ძალებით, ამჯერად პაჭანიგების შემწეობით ჩააქრო და ტახტის მაძიებელსაც თვალები დათხარა.

მაშინვე ახალმა აჯანყებამ იფეთქა მცირე აზიაში, აქაური სარდლის, ნიკიფორე ბოტანიატეს მეთაურობით. ბოტანიატეს მიემხრო კონწენოსების ძლიერი გვარიც. უზურპატორმა თურქებიც კი შეიკავშირა და ყოველის მხრით განმტკიცებულმა კურსი აიღო დასავლეთისკენ. მისვლისთანავე აიღო ქალაქი ნიკეა, საიდანაც ერთი ნაბიჯიღა დარჩენოდა იმპერიის სატახტოზე თავდასასხმელად.

ნეეროზი გამძლავრდა კონსტანტინოპოლს.

საერთოდ იყვნენ „ოქროს-ჭიპელნი“ — ნერვიული, მღელვარე, ხმაურიანი, მალემრწმენი, ჭორიანი, ღეთისმორწმუნეც და ეშმასმორწმუნეც, ნათლისმოყვარეც და ჯადოსმადევიარეც, მოაზროვნეც და მორეგენეც, მშიშარაც, პანიკოორიც. ერთ პირგახეულ ჭორიკანას შეეძლო შიშის ზარი დაეტეხა მთელი ქალაქისათვის. შიშიც კიდევ შიშს გააჩნია. ის კიდევ არაფერი, რომ მამაკაცი ერთბაშად ცვედნებად იქცეოდნენ, არამედ ისეც ხდებოდა, რომ შიშით ქალებსაც საწიღოვნო რიგი მოუწყდებოდათ და ერთბაშად ქალობა ეკარგებოდათ. და გარბოდნენ ოქროს-ჭიპელნი, მამაკაცყოფილნი და დედაკაცყოფილნი, სადაც და საითაც მოუხდებოდათ, უგზოუკვლოდ, ბლავილით, წივილით, კრხჩიალებით, ყელის დაღვრით, ეკლესიებში მღტოლვარებით და მხოლოდღა ლოცვით — „კირიელეისონ!!!“

სულ დაეკარგა თავი კეისარ მიქაელ დუკას. თავდაკარგულმა ხალხმაც თვითონ გაულო კარი კეისრობის ახალ მაძიებელს. სასახლეში შევიდა ნიკიფორე ბოტანიატე. თვითონ შემოეგება მიქაელ დუკა, იმპერატორის გვირგვინიც თვითონვე მიაწოდა და მიამახა: აჰა, ეს გინდოდა და უბრძოლველად გაძლევ, ოღონდ ხალხი ხმლისაგან დაასვენე!

უთხრა და სასახლე დატოვა, ბერის ანაფოროთ შეიმოსა და სტუდიის მონასტერს შეეხიზნა, ისე რომ მეტჯერ აღარც ქვეყანა მოუკითხავს, აღარც ცოლი და აღარც შვილი.

აი, ასეთი აღმოჩნდა სიძე, აწ ნასიძვარი საქართველოსი.

დღეღოფალი მარიაში, ანუ მართა-ყოფილი, და მისი ძე კონსტანტინე პორფიროგენეტი პეტრეს სახელობის მონასტერს დამდგარიყვნენ, მარტოდმარტონი.

აია სოფიას ტაძარში კი უკვე ეპურთხებინათ ახალი კეისარ-იმპერატორი — ნიკიფორე III ბოტანიატე (1078—1081 წწ).

ბოტანიატეს გახელმწიფება მნიშვნელოვანწილად მაინც განპირობებული იყო კონწენოსების ძლიერი გვარის მხარდაჭერით, სახელლობრ — ძმების, ისააკ და ალექსი კომნენოსების თანადგომით და თანამბრძოლობით.

ძმებს დიდი გავლენა ჰქონდათ მათზე იმპერიაში; თვით იმპერატორობის გერშიც აღებული ჰქონდა მათ სისხლს: ისინი იმპერატორ ისააკ I კომნენოსის (1057—2059) ძმისწულები იყვნენ.

და, ამას გარდა, სხვა „სამეფო ნაკადიც“ აახლოებდა მათ „მაძიებლობისთვის“ საოცნებო საიმპერიო ინსიგნიებთან: ძმათაგან უფროსს, ისააკს ცოლად შეერთო ი რ ი ნ ე, ძმისწული ბაგრატ მეოთხე ქართველთა მეფისა, ანუ ბიძაშვილი დედოფალი მარიამ-მართაყოფილისა (ირინე იყო დემეტრეს ასული, იმ დემეტრესი, ბაგრატის მამას გიორგი პირველს ოსის ქალთან რომ გაეჩინა და თავს კონსტანტინოპოლს აფარებდა).

და ახლაც, ისააკ და ალექსი კომნენოსებს გადამწყვეტი დასტური უნდა მიეცათ ახალი კეისრის მოულოდნელ დადწყვეტილებაზე: კეისარი ნიკიფორე ბოტანიატე ცოლად ირთავდა წინა კეისრის ნაცოლარს, დედოფალ მარიამ-მართას.

ნიკიფორე ბოტანიატე მათზე მოხუცი იყო და ცოლიც ჰყავდა, თანაც ცოლი მეორე ქორწინებით. ცოცხალი იყო და თანაც ჯერ კიდევ ახალგაზრდა თვითონ მარიამის ქმარიც. და კიდევ — რიგიანი ქრისტიანისთვის, მით უფრო სახელმწიფოს უზენაესი ხელისუფლისთვის, ქრისტიანულ კანონიკით, დაუშვებელი იყო არამცთუ მესამე, არამედ მეორე ქორწინებაც კი.

მაგრამ ეს მკრეხელური ქორწინება — ისე, რომ პატრიარქ გრიგოლ VII-ის ანათემასაც ანგარიში არ გაეწია — მაინც მოხდა, რასაკვირველია, ორივე მხრიდან აღძრული ინტერესებით: ბოტანიატე, წარმომავლობით მდაბიო და უაზნო, ცოლად ირთავდა მეფის ასულს, ჰემმარიტ დედოფალს, თანაც სულით და სხეულით უმშვენიერესს; ხოლო, მარიამ-მართა ამ ქორწინებით სამეფო ტახტისმემკვიდრეობას უნარჩუნებდა თავის ერთას, კონსტანტინე პორფიროგენეტს.

მაგრამ, როგორც ხშირად ხდება, ამ დაწყვილებასაც მალე ერთი მხრისთვის იმედგაცრუება მოჰყვა. სახელდობრ, იქედი გაუცრუვდა მარიამ დედოფალს.

ღიას, ამ უჯიშო ბეხრეკმა ბოტანიატემ ეს უმშვენიერესი ქართველი ქალი ისე „მოიბალახ-მოისაძოვრა“ (ბერძნ. „ბოტანიონ“, „ბოტანე“ — „ბალახი“, „საძოვარი“), რომ მის წინაშე დადებული პირობა არა და არ შეასრულა: ტახტის მემკვიდრედ გერის, კონსტანტინე პორფიროგენეტის ნაცვლად თავისი ძმისწული ს ი ნ ა დ ი ნ ი გამოაცხადა.

მაგრამ მარიამ-მართაც არ ბრძანდებოდა ისეთი მარტივად, ვიწროდ ქალურ ბედობაზე მოწუწუნე დიაცი, რომელსაც არცერთი ქორწინებით „არ გაუმართლა“ — პირველი ქმარი რომ ისე ბედოვლათი შეახვედრა ავმა „ბედმა-მღევარმა“, მეორე კიდევ ისე ბეხრეკი და, რაც მთავარია, სიტყვისა და ფიცის გამტეხი.

იგი ძლიერი მოქმედების გმირად ყოფილიყო დაბადებული. მის გარ-
შემო ძლიერი პოლიტიკური წრეც შეკრულიყო, როგორც ჩანს, უმეტეს
წილ ქართველებით და მათთან დამოყვრებული „პროქართული ელემენ-
ტებით“.

„მოყვრები“ კი ისევ ის ყველაზე ძლიერი საგვარეულო აღმოჩნდა —
კომნენოსთა საგვარეულო. როგორც ითქვა, ისააკ კომნენოსს აკი მა-
რიაბ დედოფლის ბიძაშვილი შეერთო ცოლად, მაგრამ ახლა ესეც საკ-
მარისად არ მიიჩნეის და „მოყვრობას“ „ნათესავობაც“ მიუმატეს: მარიაბ
დედოფალმა იშვილა ისააკის უმცროსი ძმა ალექსი კომნენოსი, ამ საგ-
ვარეულოში ყველაზე ჰკვიანი, ნიჭიერი, მამაცი და მთელს იმპერიაში
პოპულარული პიროვნება.

შვილად აყვანის ცერემონიალიც შედგა საჯაროდ, აია სოფიას ტა-
ძარში: შვილობილი დედობილის წამოსასხამის ქვეშ დგას მუხლებზე,
ხელში ანთებული სანთლით, და ისმენს მღვდლის კურთხევას.

ამ „დედა-შვილობას“ — როგორც საქმით მალე დადასტურდება —
საფუძვლად ედო ორმხრივი პოლიტიკური განაზრახი: უკეთუ ალექსი კე-
ისარი შეიქნებოდა, მისი „თანაკეისარი“, გვირგვინისა და წითელი წა-
ღების ტარების უფლებით, უნდა ყოფილიყო კონსტანტინე, ძე მარიაბისა.

ამ „მოყვრულ-ნათესავურ-პოლიტიკური ალიანსის“ ერთ უსაჩინოეს
თავკაცად გამოსჩანს ქართველი მხედართმთავარი გ რ ი გ ო ლ ბ ა კ უ-
რ ი ა ნ ი ს ძ ე. იგი მაშინ იმპერიის აზიურ პროვინციათა ჯარების მთა-
ვარსარდალი იყო და ასედაც ეძახდნენ — „აღმოსავლეთის ზორავარი“.
მასთანვე იყო მისი უმცროსი ძმა, მისი „თანაზორავარი“, ა ბ ა ს ბ ა კ უ-
რ ი ა ნ ი ს ძ ე.

თვითონ ალექსი კომნენოსი იმჟამად იმპერიის დასავლეთ პროვინცია-
თა საომარ ძალებს მთავარსარდალობდა და ამის მიხედვით მისი ტიტული
იყო — „დასავლეთის დიდი დომესტიკოსი“.

ასე, რომ ბიზანტიის იმპერიის აღმოსავლეთ-დასავლეთის საომარი
ძალები ქართველის და ბერძნის ხელში იყრიდა თავს.

ამასთან, ალექსის გრიგოლისთვის აღეთქვა — უკეთუ მე კეისარი გავ-
ხდები, მაშინ შენ იქნებოი დასავლეთის დიდი დომესტიკოსიც...

და ყველაფერი ისე ქმნეს, როგორც სთქვეს.

1081 წლის აპრილში, ბ ა გ რ ა ტ ი ო ნ - ბ ა კ უ რ ი ა ნ - კ ო მ ნ ე-
ნ ო ს თ ა წ რ ე მ ისარგებლა იმპერიის ყოველ კუთხეში ატეხილი არეულო-
ბით, გარედან თურქთა მოწოლით, კონსტანტინოპოლში შექმნილი ანარ-
ქიით და აპათიით, და თავიანთი საომარი ძალებით იერიში მიიტანეს სა-
ტახტოზე.

და ოქროს ჭიპი ერთხელ კიდევ დაეცა და განერთხა მისივე ჯარის-
კაცების ფერხთა ქვეშე.

და კომუნისტთა და ბაკურიანისძეთა ჯარისკაცებმაც იჯერეს გული ძარცვა-გლეჯითაც, სისხლის ქცევითაც, ღიატა „მამატურად დამდაბლებითაც“.

ტახტიდან ჩამოგდებულმა ნიკიფორე ბოტანიატემ თავი ბედნიერად ჩათვალა, რაკი ღარჩინილი სიცოცხლის დღეები არ მოუსწრაფეს და მხოლოდ მონაზუნად აღკვეცეს. იმასაც, როგორც ყოველ ადამის შვილს, ხორცი ეჭმებოდა და თმა ეზრდებოდა შეუჩერებლივ. თმა კვლავაც ამოსდიოდა, ნებართვით და აუკრძალავად, ოღონდ სადარდებლად ასლა ის ღარჩინოდა, ვითარცა ბერს ხორცის ჭამა რომ ეკრძალებოდა.

ბიზანტიის სამეფო ტახტზე უკვე იჯდა ალექსი კომნენოსი (1081—1118 წწ).

„თანაქეისრად“ და „მემკვიდრედ“, თავზე გვირგვინით და ფეხებზე წითელი წაღებით, გვერდით ესვა ჭაბუკი კონსტანტინე პორფიროგენეტი, დუკა-ბაგრატიონი, ძე დედოფალი მარიამ-მართა ბაგრატიონისა, „ძეგლი ბუნებისა“, „ნაშიერი ოქროს მოღვმისა“.

თვითონ მარიამს სასთუმალქვეშ ეღო ოქრობუჯედი, ახალი იმპერატორისგან წითელი მელნით ხელმოწერილი, საბუთი იმისა, რომ მის ძეს საიმპერიო ტახტისმემკვიდრეობა კვლავაც არ გასცუდებოდა.

ორ წელიწადში, 1083 წელს, მარიამისთვის იმპერატორობის პირობას მეტი დამაჯერებლობა მიეცა: ამ წელს ალექსი ჯეისარს შეეძინა ასული, ანნა, რომელიც მამამ მაშინვე დაწინა მარიამის ძის საცოლედ, მამასა-დამე იმპერიის მომავალ დედოფლად.

მომავალ სადედოფლოს და სასძლოს თვითონ მარიამი ზრდიდა...

ეს „ბედნიერი“ ბაგრატიონ-კომნენოსური „სანათესავო“ ერთ სასახლეში ცხოვრობდა, ერთად — მანგანის სასახლეში..

ღიას, ჯერჯერობით ყველაფერი ისე იყო და ისე ვიდოდა, როგორც ფიქრობდნენ, ბჭობდნენ, ამბობდნენ.

ჯერჯერობით-მეთქი, რადგან აკი ხშირად, ადამიანები რომ ბჭობენ, ფორტუნა თუ მოირა მაშინ სიცილით კვდება.

ფორტუნას სიცილი და ლაზღანდარობა კი ადამიანების ცრემლი, წუხილი, გოდებაა.

და ოქროს ჭიპზეც ლაზღანდარობით ჭიპზე იხეოდა ფორტუნა...

კონსტანტინე პორფიროგენეტი, ანუ „ძოწითშობილი“, ანუ ბაგრატიონულ-მეფური სისხლის „ოქროს ნაშიერი“, 1096 წელს ისე აღესრულება, ჯერც ხელმწიფობას ეღირსება, ვერც ხელმწიფის სიძობას.

მარიამ დედოფალიც — შვილის ხელმწიფობის მოსწრებაში რომ ათენ-ალამებდა — მის სიკვდილს მოესწრება. და ამ დღიდან თვითონაც მკვდარი იქნება — სულით მკვდარი, რაკილა სულისმიერი სიცოცხლე მის ძეს წაპყვება, იქ, სულეთში.

უიღბლო „ოქროს ნაშიერს“, კიდეც, მისი საცოლისა და სადედოფლოს მწარე სინანულიც წაპყვება — ანნა კომნენესი, მომავალი მემატინისა, მისი შფოთიანი დრო-ჟამის ამსახველი „ალექსიადის“ ავტორისა.

სიცოცხლე მაინც თავისას არ იშლიდა, რაკილა მარიამ-მართამ შეჲლის სიკვდილიდან კიდეც შვიდი წელიწადი იცოცხლა.

მონაზვნად აღიკვეცა და მთლიანად საეკლესიო-სასულიერო ცხოვრებას მიეცა.

მისი კულტურული დეაწლმოსილებაც ადრიდანვე დაწყებულიყო. დედამისთან, დებორა დედოფალთან ერთად, იერუსალიმში კაპათას მონასტერი აუშენებინა. ასევე ადრე, დედოფლობისას, ცხოველი საღვთისმეტყველო მიმოწერა ჰქონია იმ დროის სახელმწიფო ფილოსოფოს-თეოლოგთან, თეოფილაქტე ბულგარელთან. სწორედ მარიამ დედოფლის შთაგონებით დაეწერა თეოფილაქტეს „განმარტებანი იოანეს სახარებისა“.

იმპერიის ყოველ კუთხეში ქართული ეკლესია-მონასტრების დაუცხრომელი მფარველი და მწყალობელი იყო მარიამი. ათონის ივერონიც გაეთავისუფლებინა მას ჩვეულებრივი, ყოველი საღვთისმეტყველო სავანისთვის დაწესებული საიმპერიო გადასახადისგან..

მაინც იცოცხლა, — მაინც მოესწრო ახალი საუკუნის დადგომას. აღესრულა 1103 წელს.

და ჩაესვენა... უცხო მიწაში.

შ ა ლ ვ ა ა ხ ა ლ ც ი ხ ე ლ ი

ისინი დაიბადნენ XII საუკუნის, ალბათ, 70-ან წლებში, ახალციხეს. მშენი, შ ა ლ ვ ა და ი ვ ა ნ ე, მაღალარისტოკრატული მესხური გვარისაგან — თ ო რ ე ლ ნ ი.

დაიბადნენ, ყრმობა განელეს და სიჭაბუკის წლებით შემოპყვნენ თამარ შვიდმნათობიერის ზეობის „ოქროვან ხანას“.

თამარის დროინდელ ქართველთაგან გადახდილ მრავალ ბრძოლათა შორის ორი მწვერვალი, ზეშმარიტად ილიადური — ბრძოლა ი. შამქორისა და ბასიანისა.

და ორივეგან შალვა ახალციხელი ბრწყინავს უპირველეს, სანიშნს-ვეტო წმირთა შორის.

აი, შამქორი, შარვანის დიდი ციხე-ქალაქი, მტკვრის ქვემო წელზე, მარჯვენა მხარეს. აქ დგას საქართველოს სამტროდ მოსული დიდძალი მუსლიმანური მხედრობა, ათაბეგ და ამირთამირა ა ბ უ ბ ა ქ რ ი ს წ ი ნ ა მ ძ ლ ო ლ ბ ი თ. თვით ბაღდადის ხალიფას თავისი დროშა და უხვად ოქროც გამოეგზავნა ქართველებთან საომრად აღძრული ათაბეგისთვის.

მდინარეს მარცხნიდან უკვე ქართველებიც მოსდგომიან, „ამერ-იმერნი“, თამარისგან დალოცვილნი და წარმოგზავნილი; მთავარსარდალად — მეუღლე მისი, დ ა ვ ი თ , ს ო ს ლ ა ნ ი.

მაშ, დღე შამქორის ბრძოლისა, წელიწადი 1195, თვე ივნისი, რიცხვი 16, დღე — პარასკევი.

დავითს სამ ნაწილად დაეყო ჯარი: ორი, მარჯვენა და მარცხენა, ორი-ვენი მოიერიშე, და ერთიც თადარიგი, რომელიც მშებს, ზაქარია და ივანე მხარგრძელებს მიენდოთ. მარჯვენა მოიერიშეს სათავეში ჩაუყენა ა ნ ტ ო ნ გ ლ ო ნ ი ს თ ა ვ ი ს ძ ე, ზყონდიდელ-მწიგნობართუხუცესი, „შესახედავათაცა ჭაბუკი“, რომელსაც ახლა ჯვარის ნაცვლად ხმალი ეპყრა ხელთ, და პირდაპირ შამქორის მთავარ კარიბჭისკენ წარგზავნა იგი მთავარსარდალმა.

თვითონ დავითი, შალვა ახალციხელის თანხლებით, მარცხენა მხრისკენ დაიძრა, შამქორის ჩრდილოეთიდან და მტრის ზურგიდან შემოსავლელად.

მარჯვენა კერძიდან მოიერიშე ქართველობას მდინარის გადასავალზე, ზედ ხიდზე შემოეგება აბუ ბაქრის ლაშქარი. და „შეიქმნა ომი და კუთება“, ისე რომ საღისა და გზის სივიწროვისაგან მხოლოდ მეწინავენი აწყდებოდნენ ერთიმეორეს. როგორც იქნა, ქართველებმა მდინარე და ხიდი დიდი სისხლის ფასად უკან მოიტოვეს და ციხესიმაგრეს კარიბჭეებსაც მიეტანენ. მაგრამ აქ აბუ ბაქრმა ურიცხვი მხედრობა შეაგება თავაწყვეტილი კონტრიერიშით. ბრძოლა ერთ ხაზზე შენივთდა. მოპირდაპირენი გამსხელებული ასკდებოდნენ ერთიმეორეს. მისჭირდათ ქართველებს. „მოუკლეს ცხენი ზაქარია ვარამის ძესა, და დაუკოდნენ სხუათა მრავალთა დიდებულთა“. აგვიანდებოდა მარცხენა კერძიდან თვითონ სოსლანის შემოვლით მანევრს: აქ ქართველებს გზა შეხვდათ უვალი, ღირლოლოვანი, ფლატე-ქარაფოვანი. მაშინ თადარიგი დასძრეს ზაქარია და ივანე მხარგრძელებმა. ბრძოლა ახალ ფაზაში შევიდა. კვლავ წონასწორად იძვროდა ბრძოლის სასწორი. აბუ ბაქრს შეუწყვეტლივ მოჰყავდა ახალ-ახალი რაზმები სიკვდილის ხაზზე. მხარგრძელებმა ვერ გაიმარჯვეს და ამოდ „წახეთქნეს ნახევარნი ლაშქართა და რაზმთანი“. უკვე მთელის ძალებით იბრძოდა აბუ ბაქრი. მას საეჭვოდ აღარ დარჩენოდა, რომ ბრძოლა სულ მალე მისი ძლევამოსილებით გათავდებოდა. ქართველთათვის გულდამგესლავად ფრიალებდა შამქორის კედლებთან ხალიფასგან „ლაზოდ წარმოგზავნილი“ დროშა...

და უცებ ბრძოლის ველზე შემოიჭრნენ დავით სოსლანი და შალვა ახალციხელი.

წინ ქართველებს ქართული დროშა მოუძლოდათ — „დროშა იგი გორგასლიანი, რომელიც სინდეთს შესვლითგან მოსპეტაკობდა“ (შვიდასწლოვანი გამოძახილი ინდოეთს ვახტანგ გორგასალის ლეგენდარული ლაშქრობისა!).

ქართული დროშის, მხედართმთავრისა და ქართველთა ახალი მხედრობის გამოჩენამ „რისხვა ღმრთისა უხილავი“ დასცა მუსლიმობას.

ქართველები ბრძოლას მაშინ იწყებდნენ, როცა იგი აბუ ბაქრს დასასრულის პირას ეგონა.

შეტევა და დავითის მხედრობას ერთბაშად მოწყდა მხედარი და ხალიფას დროშისაკენ გაქანდა ხმალამართული. ეს შალვა ახალციხელი იყო. გზა გაიკაფა, მედროშეთა რაზმს მიეჭრა, შეუკავებელი გარღვევით მთავარ მედროშესაც მიწვდა, მოუქნია და აღმედად (მხარბილივ) გაქვევითა. დაფრთხნენ და უკუიქცნენ დანარჩენი დამცველნი დროშისა, რომელიც უმაღვე მარცხენა ხელით დაითრია ახალციხელმა რაინდმა.

სავსებით გატყდნენ ალლაჰის მხედრები. დროშის დაცემამ სრულად გადაწყვიტა ბრძოლის ბედი. მთელის ძალებით მიესივნენ ღებერს ქართველები, „ვითარ არწიენი და ვითარ ვეფხნი ეკუეთნეს“.

ორად „განსქდა“ მუსლიმთა მხედრობა და ორი ნხრისკენ გაიქცა — განძისკენ და გელაქუნისკენ.

პირველი გაექცა ბრძოლას თვით ათაბეგი აბუ ბაქრი და „მიწვევულ-მან ხნარცვსა სადმე მცირესა მიწასა შინა დაფლა თავი თვისი“.

ქართველებმა კვლავ დაიჭირეს შამქორიც, განპაც, გელაქუნიც, სრულად შარვანი, სადაც ტახტზე აღადგინეს მათი ვასალი აღსართან...

გაეგება მეფე თამარი მორიგი ძლევამოსილებით დაბრუნებულ მხედრობას თვისას.

მის წინ გამოატარეს ბრძოლის ველიდან მოღებული ნაალაფევი, ურიცხვი ღარი, ოქრო, ვერცხლი და თვალ-მარგალიტი, საომარი აღჭურვილობა, 12000 ტყვე-მუსლიმანი, 40 ავაზა, 20000 ცხენი, 7000 ჯორი, 15000 აქლემი.

მაგრამ ყველაზე დიდი ნადავლი მაინც ეს ყოფილიყო: მოიღო შალვა ახალციხელმა ხალიფას დროშა და ფერხთა წინაშე დაუფინა სათაყვანო ქალს და ხელმწიფეს.

დიდად გაიხარა თამარმა. მაღლი უძღვნა ახალციხელ გმირს. მაშინვე მისგან მორთმეული დროშა აიღო და, ძვირფას მანიაკთან ერთად, ხახულის ღვთისმშობელს გაუგზავნა ღმრთივბოძებულ შენაწირად...

აი, ბასიანის ბრძოლაც.

წელიწადი, ქრისტესშობითგან — 1203.

სწორედ ბასიანს მოსულა რუქნი აღ-დინი, იკონიის სულტანი, მოსულა და მოუყვანია მოკავშირენი და დამხმარენი: აბულასტანის მბრძანებელი მუღის ედ-დინ თოღრულ შაჰი, ეზინკის ამირა და რუქნი აღ-დინის სიძე მელიქ ფაჰრ-აღ-დინ ბაჰრამშაჰი, შამის სულტანი და ბირიტის ამირთ ამირა.

სულ 400 000 თურქ-სელჩუკი მეომარი შეჭრილა საქართველოს „ერთხელ და სამუდამოდ წასახდენად“ და ამოსაგდებად.

ქართველებიც მოსულან ფეხშიშველი (!) თამარისგან გამოცილებულნი და დალოცვილნი; მთავარსარდალად კვლავაც დავითი, მისი მეუღლე... საომრად განაწყო ჯარი მთავარსარდალმა:

მეწინავე, მოიერიშე ჯარს უსარდლა ძმები, შალვა და ივანე ახალციხელები.

მას უკან, მთავარი ძალები — მარჯვნივ აფხაზ-იმერნი, მარცხნივ ქართველნი, კახნი და ჰერნი.

ჯერ „წყნარად ვილოდეს“ ქართველნი.

სულტანის ბანაკიც აიშალა საომრად. მაგრამ როგორც კი ქართველებმა ცხენები ააჩქარეს და ახალციხელთა წინამძღოლობით ზეავივით

იგრიანეს, თურქთა ურდო ასე მოიერიშე „ქაფარის“ (უსჯულო) ხილვით თითქოს შეძრწუნდა და გასაქცევად აგორდა.

ახალციხელებიც გამოენთნენ ყიყინითა და საჭურვლის ზათქით.

მაშინ რუქნ ად-დინმა შემოაბრუნა გაქცეული „ტყე-მადნარი“ თავი-სი უზარმაზარი მხედრობისა.

„და იქმნა ომი ფიცხელი და ძლიერი, რომელი ძუელ-ოდესმე ქმნილ იყო მხნეთაგან ეგვიპტის ომი“.

ბრძოლა გაგრძელდა დიდხანს, შენივთებულად, „მყოვარქამ და მოსწყყდებოლეს ორგნითვე, ხოლო უმეტეს სულტნისა სპანა მოისრვოლეს“.

მინც არ იძვროდა ბრძოლის სასწორი.

შუადღის ზემსურვალი დასცხრომოდა ბასიანის ველს.

„მაღალ მთასავით“ ცხენზე ამხედრებული და მაღალი საჩრდილობელის ქვეშ მდგარი რუქნ-ად-დინი გახელებული უყიოდა თავისიანებს.

ცხენები დაუსოცეს ქართველ სარდალთა უმრავლესობას; შალვა და ივანე ახალციხელებს, ივანე მხარგრძელს, თაყაიადინ თმოგველს და „სხუათა მრავალთა თავადთა“.

მაგრამ არ გატყდნენ უცხენოდ დარჩენილი სარდლები. ხოლო როცა მათმა მხედრებმა ქვეითად მებრძოლი სარდლების საოცარი სიმამაცე იხილეს, თვითონაც დაქვეითდნენ და განურღვეველ კელად შეკრულნი მიჰყვნენ მეთაურებს. მაშინ მთავარი ძალით მიეჭრა დაეითი, „ვითარცა აქილევი“, და „სპა მისი მივიდა, ვითარ მგელნი ცხოვართა, ეგრეთ შეუსცივდეს ურიცხუსა მას სპასა შინა სულტნისასა“.

და მასვე ეამს შალვა ახალციხელმაც მიატანა რუქნ ად-დინის „მაღალ საჩრდილობელს“ და იქ მოფრიალე სასულტნოს დროშას.

და უხეთქნა ხმალი თურქ მედროშეს „დროშაზე მონადირე“ ახალციხელმა.

შმაღვე ორივე დაეცნენ — დროშაც და მედროშეც.

იმ წამსვე „საჩრდილობელიც“ თავზე დაემხო სულტანს, რომელმაც ძლიეს გაასწრო ახალციხელის ხმალს თავის „მთასავით ცხენზე“ აძველებულმა.

და მასთან ერთად თურქთა მხედრობის „ეგეოდენი სიმრავლეც განსქდა, იძლია, დაიპანტა“.

დაქვეითებული ქართველებიც უმაღვე ცხენებს მოასტნენ და ხმალ-ამართულნი გამოენთნენ.

გარბოდა რუქნ ად-დინის ლაშქარი, ვითარცა „თუალგარდუწლომელი მადნარი მიწითურთ მოგლეჯილი და დაზულეული“. გარბოდნენ, ერთმანეთს სთელავდნენ, „ურთიერთას დასთრგუნვიდეს“.

ქართველებმაც სდიეს დაღამებამდე. სდიეს, „ხოცდეს, ჩამოჰყრიდეს და იპყრობდეს“.

მეორე დღეს, დილის სისხამზე, ქართველებმა მოიხილეს ბასიანის ვე-
ლი, „ვითარ რიყე“ იყვნენ დარეცილნი მაჰმადის ყმანი, მათი დაღუწილი
საჭურველნი და ქართველთა ხელით „ახალციხურად“ დაფხრეწილი სა-
ომარი დროშები.

დიდძალი ნადავლი დარჩათ გაძარჯვებულებს. „ადივსნეს ოქროთა და
ვერცხლითა და ჭურჭლითა პატიოსნითა“. ანგარიში არ ჰქონდა
ცხენ-ჯორთა, აქლემთა, საჭურველთა, კარავთა და სხვათა მსგავსთა.

ასე განესრულა ბასიანის ომი.

ასე დათრგუნეს ქართველებმა მათი სამშობლოს გასანადგურებლად
აღძრული უკანასკნელი „დიდი თურქობა“ სელჩუკის მოდგმისა...

ტფილისში, საზეიმო აღლუმზე, ისევ დაუფინა შალვა ახალციხელმა
თამარ მეფეს ფეხებთან ძლეული მტრისგან ნაალაფარი სახელმწიფო დრო-
შა.

მას უკან ძლეული, ბორჯილდასხმული ძვირფასი ტყვეები მოჰკვარეს
თამარს. სარდალთაგან მხოლოდ რუქნ ად-დინსა და მუღის ედ-დინს
გაესწროთ სამარცხვინო ტყვეობისაგან. დანარჩენები იღგნენ ახლა სა-
ქართველოს ნეფის წინაშე: მელიქ ფაჰრ-ად-დინ ბაჰრამ-შაჰ ეზინკელი,
შამის სულტანი, ბირიტის ამირთ-ამირა და „სხვა სულტანნი და ამირა-
ნი“.

თამარმა ყველა, ერთის გარდა, ერთხანს ციხედ, პერობილად იყოლია,
მერე შეიწყალა და განუტევა.

ხოლო, „ის ერთი“, თამარის დიდსულოვანი შეწყალებისგან უღირსი,
აღმოჩნდა ეზინკის ბოროტი მბრძანებელი მელიქ ფაჰრ-ად-დინ ბაჰრამ-შა-
ჰი, რომელიც თამარმა დასაჯა სრულიად უცხო სასჯელით:

იგი გაჰყიდა, და... სასყიდელ ფასად აიღო ცხენის ნალი!

(„განყიდა ნალად ცხენთა“).

იმ წელსვე, როცა დიდი ძლევამოსილებით მოტანილი სიხარული ჯერ
კიდევ არ განელებულებოდა, ქართველებმა შეიტყვეს სიკვდილი რუქნ
ად-დინისა.

ბასიანის ჯაერი სამარეში ჩაპყლოდა ქართველთა მტრობით დაუს-
ვენარ თურქთა ხელმწიფეს.

1204 წელს, გაზაფხულზე, კვლავ გამოიყვანა და დალოცა ჯარი თა-
მარმა.

ისევ დავითი უსარღლა და სანზრეთ-დასაველეთისკენ გაისტუმრა.
მთავარსარდალს მარჯვნივ და მარცხნივ შალვა და ივანე ახალციხელ-
ნი მიჰყვებოდნენ.

ქართველები შეიჭრნენ ხლათში, იქ მდგარი თურქობა გაანადგურეს და ქალაქ კარისაკენ (ყარსი) წარემართნენ. კარი დიდი ქალაქიც იყო და დიდი თურქული ციხიონიც ედგა ბატონ-პატრონად. დავითმაც ძლიერი ალყა შენობარტყა კარს. ქალაქი გაძალიანდა. მეციხოვნენი უშვერი ლანძღვა-ზინებით გადმოჰყიდნენ მოალყეებს. ხოლო, როცა ალყაში მოქცეულებს საჭმელ-სასმელი გაუთავდათ, სიცოცხლის შენარჩუნების საფასურად იარაღის დაყრა გადაწყვიტეს. მაგრამ რაკი „ეშინოდით სიტყვათა მათათვის გინებისათა“, ვაი თუ დავითმა არ გვაპატიოსო, და შემოთვალეს: იარაღს დავერით, თუ ქალაქის ჩასაბარებლად თვითონ თამარი ინტებს მობრძანებასო.

თამარიც გაეშურა კარს, თავისი ძე, მაშინ თერთმეტი წლის გიორგი ლაშაც წარიტანა. მეციხოვნეებმაც მაშინვე მოართვეს ქალაქის კლიტენი. შევიდა ყრმა ლაშა-გიორგი და ჩაიბარა კარი თავისი ციხე-კოშკებით. ამგვარად, თურქებმა დაკარგეს კიდევ ერთი დიდი სტრატეგიული ციხე-ქალაქი, საიდანაც ისინი მუდმივ საფრთხეს უქმნიდნენ ქართულ სამფლობელოთა სიმშვიდეს.

თამარმა ახლადდაპყრობილი კარი და მისი მიმდგომი მხარე სამმართველოდ გადასცა ივანე ახალციხელს.

ივანე ახალციხელმა თამარის ესოდენ პატივს ახალი გამარჯვებით უპასუხა. იგი თავისი ლაშქრით კარის „ქუეყანასაც“ გასცდა და „წარულო თურქთა გარეშემონი ქუეყანანი, აიხუნა და მიითულანა, და წარმოგზავნა მახარობელი მეფესა წინაშე“. თამარმაც ახლად დაპყრობილი მიწები სამფლობელოდ მისსავე „დამპყრობელს“, უმცროს ძმა-ახალციხელს უბოძა.

განვლო ოცმა წელიწადმა.

დროის უღმობელ და უღვევ დინებას თან წარეტანა დიდი თამარის „ოქროს ხანაც“, მისი ძის გიორგი ლაშას „სპილენძის ხანაც“.

და დამდგარიყო მომდევნო „ხანა“, მაგრამ რისა — სპილენძისა, ბრინჯაოსი, თუ სხვა რაიმე მდარე „შენადნობისა“?..

მაინც ჯერ ისევ ერთიანი, ჯერაც „ნიკოფსიით დარუბანდამდის“ საქართველოს ტახზტე იჯდა რ უ ს უ დ ა ნ, ასული დიდი თამარისა — შვილს რომ დედისგან მხოლოდ ღვთიური სხეულებრივი სიმშვენიერე შემორჩენოდა...

საქართველოს საფრთხეს რა გამოუღვედა, და საფრთხე იგი, მორიგი და „ბუნებრივად“ მომდინარე, აღმოსავლეთიდან გამოჩნდა — საქართველოს შარვანულ სამფლობელოთაგან, ქართული „იმპერიის“ უკიდურეს პუნქტიდან — დარუბანდიდან.

კასპიის ჩრდილოურ სამყაროში მონდოლთაგან შევიწროებულმა ყივ-ჩაყთა ტალღებმა დარუბანდის კარი გადმოლახეს და შირვანის მთა-ბარს მოედნენ ძარცვა-რბევით და წიოკობით.

პირველად ქალაქ ყაბალას მი-შურეს და ალყაში მოაქციეს. ყაბალას მმართველმა ყივჩაყთა ბელადთან მოლაპარაკება გამართა და აღუთქვა: მე ქართველთა მეფეს თხოვნას გავუგზავნი, რომ ძღვენად ძვირფასი ხალათები და ფული გამოგიგზავნოთ. ეს, რასაკვირველია, დროის მოსაგებად იყო მოგონილი: ყივჩაყები ძღვენს დაელოდებოდნენ, სინამდვილეში კი ისინი ყაბალის დასახსნელად მოსულ ქართველებს და მათ მახვილებს გამორჩებოდნენ. მაგრამ არც ყივჩაყთა ბელადი მოტყუვდა. მან ყაბალის მიდამოების ძარცვა-რბევა განაგრძო; მერე, რაკი ყაბალის აღება ვერ შეიძლო, სამხრეთისკენ დაიძრა ახალი, ჯერ გაუძარცვავე სოფელ-ქალაქთა მოსარბევ-მოსაძარცვავეად.

განძას მოატანეს ყივჩაყებმა და განძის მაშინდელი ამირა, ქუშხარა, მოყვრულად შეხვდა მომთაბარე მძარცველებს. მან ყივჩაყები ქილქუნის მიდამოებში დაასახლა კიდეც. ალბათ, მათთან კავშირით განძელი ამირა ქართველთა მბრძანებლობისგან თავის დაღწევას ფიქრობდა. მომთაბარე მძარცველ ურდოს ერთ ადგილზე დიდხანს გაჩერება არ შეეძლო და ყივჩაყები საძარცვავედ საქართველოსკენ წამოემართნენ. მტერს მაშინდელი ამირსპასალარი და ათაბეგი ივანე მხარგრძელი გაეგება, მაგრამ დამარცხდა და უკუიქცა. მდიდარი ნაძარცვითა და ნატყვენავით დატვირთულმა და ქართველთა მოულოდნელი მარცხით გათამამებულმა ყივჩაყებმა ქუშხარა განძელის გამაფრთხილებელ რჩევას არ დაუჯერეს და ხელმეორედ წამოემართნენ საქართველოსკენ.

და ამჯერად ქართველები შალვა ახალციხელის წინამძღოლობით გაეგებნენ მტრებს.

შეიბნენ.

ქართველებმა სასტიკად დაამარცხეს მტერი მათხარი. მრავალი ყივჩაყი გაწყვიტეს, მრავალი ტყვედ აიყვანეს. თვითონ ყივჩაყთა ბელადმა სიკვდილს ძლივს გაასწრო და ქილქუნის ბანაკში შეიხიზნა და შეიკეტა. აქედან მან ქუშხარა განძელს კაცი მიუგზავნა, მასთან შეხვედრა და ქართველთა წინააღმდეგ ერთიანი ძალებით გასვლა ითხოვა. განძელმა უპასუხა: ჩემი რჩევა არ დაიჯერეთ და რაც დაგემართათ, თქვენს თავს დააბრალეთო. მაშინ ისევ განაახლეს ყივჩაყებმა მუსლიმან მოსახლეთა ძარცვა და აწიოკება. მუსლიმანებიც იარაღს მიეტანენ.

ისევ გამოჩნდა შალვა ახალციხელი, ქართულ მხედრობით.

ისევ დამარცხდნენ ყივჩაყნი და უკუიქცნენ ჩრდილოეთისაკენ.

კვალში ჩაუყენა შალვამ ქართველები და შარვანელები. აუარება ყივ-

ჩაყი ვაწყვიტეს ან დაატყვევეს. შარვანისა და დარუბანდის ბაზრებზე ტყვე ყივჩაყი ჩალის ფასად იყიდებოდა.

1222 წლის სექტემბერში, ქართველთა ჯარი, ისევ შალვა ახალციხელის წინამძღოლობით, თავს დაეცა ქალაქ ბაილაყანს, რომელსაც საქართველოს ტახტისგან განდგომა განეზრახა. მუსლიმანები ქართველებს ყველაზე „კეთილ“ და „შემწყნარებელ“ მტრებად თვლიდნენ, რაკილა გამარჯვების ჟამს მოსახლეობისგან მხოლოდ ხარკს ღებულობდნენ და ყოველგვარ სხვა პარცვა-რბევისგან თავს იკავებდნენ.

მაგრამ ახლა უცნაური ის მომხდარა, რომ ქართველებმა ბაილაყანი კიდევაც აიღეს, კიდევაც გაძარცვეს და მოსახლეობაც სასტიკად ააწიოკეს. ქალაქშიც ძლიერი ციხიონი ჩააყენეს.

1225 წელი შემოვიდა.

თურმე, საბედისწერო წელიწადი საქართველოს ისტორიისა.

რუსუდან მეფე აღრიან გაზაფხულზე ჯარს ამზადებდა ადარბადაგანის დასალაშქრავად და დასაპყრობად, მაგრამ საცხებით მოულოდნელად სრულიად ახალმა და საშიშმა მეტოქემ დაასწრო ადარბადაგანის დაჭერა.

ეს იყო ჯალალ აღ-დინი.

იგი იყო ხვარაზმის შაჰის მუჰამედის ძე, მამაცი და თავზეხელაღებული თურქმანი. მონღოლებმა რომ მამამისი ხვარაზმ-შაჰი მოსპეს და მონღელს, თვითონ ჯალალ აღ-დინმა, მონღოლთაგან დევნილმა, ერთხანს ინდოეთს შეაფარა თავი, ხოლო, როცა მისი მღევარი, მონღოლთა დიდი მბრძანებელი ჩინგიზ ყაენი მონღოლეთს გაბრუნდა, ჯალალ აღ-დინი ხვარაზმ-შაჰის ტიტულით ირანში გაჩნდა, აღმოსავლეთ ირანი სრულად დაიპყრო, იერთგულა, და აქედან, კასპიის ამოვლით, ადარბადაგანისაკენ გამოემართა.

აქეთვე ამხედრებულ ხვარაზმ-შაჰს დაწვრილებითი ცნობები ჰქონდა ქართველთა საუკუნოვანი უძლეველობისა და აზიაში პირველობის შესახებ. უეჭველად ესეც კარგად იცოდა მონღოლთაგან მწარედ მარცხნაჭამმა და მათგან ლტოლვილმა ჯალალმა — ქართველები აღმოჩნდნენ პირველნი, რომელთაც თავიანთ ბექთარზე აისხლიტეს და ქართული „დავითფერულეებით“ უკაცციეს აქამდე ყოვლისწამლევავად აგორებული მონღოლური ტაიფუნი.

და ქართველთა სისხლი მოსწყურებოდა მონღოლთაგან ძლევიტ გულაღუდებულ თურქმანს.

მართლაც და, როგორ აღამაღლებდა მას, მონღოლთაგან ძლეულს, ძლევა მონღოლთა მძლეველებისა!

მოდირდა ჯალალ ად-დინი; მოდიროდა და მოუწოდებდა ყველა მუსლი-
მანს „ცისქვეშეთში“ — იარალი აიღეთ ქართველთა წინააღმდეგ „საღვთო
ომშიო“. ზედიზედ შეუერთდნენ დასავლეთ ირანის ქალაქები. გამორჩენის-
თანაც ეყმო ქართველთაგან ზარდაცემული აღარბადაგანის ათაბეგი
უზბეგი. ამასთან, ჯალალმა იკონიისა (რუმის) და შამის სულტნებთან
ელჩები აფრინა და შეუთვალა: მთელი ირანი და აღარბადაგანი ქართვე-
ლების ბრჭყალებს გამოვგლიჯეო, ახლა თვითონ საქართველოსკენ მი-
ვეწურები და სისხლსა და ხანძარში უნდა ჩაეახრჩო ეს ჩენი, მუსლი-
მანთა დამანგრეველ-დამამცირებელი ქვეყანა; ხოლო, თქვენგან ოდენ
კავშირი და მეგობრობა მწადიო.

ტფილისშიდაც მოვიდა ჯალალის მოციქული — მოვიდა ომის ქაღი-
ლით.

რუსუდან მეფის კარმაც ასეთი პასუხი გაატანა იმ ელჩს მის მეუფეს-
თან: მამაშენი მუჰამედი შენზე ძლიერიც იყო, შენზე მამაციც, მაგრამ
შენ უკეთ მოგეხსენება, რა დღე დამართეს მას და თქვენს ქვეშევრდომ
ქვეყნებს თათარ-მონღოლთა; ახლა ისიც გეცოდინება: იგივე თათრები
ჩვენც მოგვადგნენ, მაგრამ ჩვენ მათ სულ კუდით ქვა ვასროლინეთო.

ეს უპასუხეს და დინჯად, თვითდაჯერებით შეუდგნენ იარალის ასხ-
მას.

მაგრამ ეაი, რომ სიღინჯისთვის და გულდაჯერებისთვის დროც აღარ
ყოფილა!

ელვასავით წამოვიდა ჯალალ ად-დინი.

200 000-მა მუსლიმმა მხედარმა გადმოლახა საქართველოს სამ-
ფლობელოთა საზღვარი მდინარე არაქსის ხეობაში. სომხეთს შემოიჭრნენ
და ღვინის მისადგომებს მოენტნენ ცეცხლით და რკინით, „ხოცად და
მოსრვად ქრისტიანეთა. ესრედ უწყალოდ მოსრვიდეს, რომელ არც თუ
დღდათა და ჩჩვილთა ყრმათა რიღებდეს“.

შეიყარა ჯარი ქართველთა, „ყრმათა იმერთა და ამერთა“.

რუსუდანმა სეფე-დროშა გადასცა მთავარსარდალს, ივანე მხარგრ-
ძელს.

უკვე სიბერე მორეოდა ივანეს; ფარულად მონაზვნობასაც შესდგომო-
და. ნეომრული „იღბალიც“ აღარ მოსდევდა ძველებურად. ეჭვი და შური
ჩასცივებოდა ბებერი სარდლის გულს: ძალიან შორს გადაესწროთ მის-
თვის ახალციხელ ძმებს, გამორჩევით — მამაცთა შორის უმამაცესსა და
უკეთილშობილეს შალვას.

ახლაც იქ დგანან ისინი, მეწინავე თორელთა და სამცხელთა წინ.

ისინი — ძმანი ახალციხელნი...

1225 წლის აგვისტო.

სომხეთში, დღინის ჩრდილოეთით, ციხესიმაგრე გ ა რ ნ ი ს თ ა ნ, პი-რისპირ ღამდგარან 200 000 მუსლიმანი და 60 000 ქართველი.

ქართველები მთაზე დაბანაკებულან, ხოლო ქვემოთ, ფართოდ გაშ-ლილი ველი ჯალალ ად-დინის მეომრებით გადაჭედელა.

საღამო ხანს მოსულან ორისავე მხრით.

წყვედიადიე ჩამოწვა და მთელი ღამე ორისავე მხრით ისმოდა ბრძო-ლისწინარე ნერვიული გნიასი და ყარყაში.

გათენდა.

ჯალალს საომრად განწყო ჯარები. შუაკერძში მძიმედ შეჭურვილი მხედრობა დაეყენებინა, მარჯვენა კერძით — მშვილდმოისარნი, ხოლო მარცხენაზე — სულ მთლად ქვეითი ჯარნი, რომელთაც სარდლად უდგათ თვით ხვარაზმ-შაჰის ძმა ღიას ად-დინი.

ის დღეც სრულად ასე პირისპირ დგომაში გაატარეს მტრებმა. ორთა-ვე მხარემ, ალბათ, იცოდა თავისი საომარი სადგომის უპირატესობა და ორივე ამიტომაც ერიდებოდა პირველ გამოსვლასა და შეტევას. მუსლიმა-ნებს თავიანთი რიცხობრივი და ცხენოსან ძალთა უპირატესობის გამოყე-ნება სწორედ იმ გაშლილ ველზე შეეძლოთ და არა იმ მაღალ მთაზე, სა-დაც ქართველები დაბანაკებულიყვნენ. ასევე ქართველთა სარდლობას სახიფათოდ უნდა მიეჩნია მთის დატოვება და იმ ფართო ველზე ჩასვლა, სადაც მას ურიცხვ მტერთაგან გარშემორტყმა და განადგურება ელოდე-ბოდა.

ხოლო, როცა ის დღეც ისერიგად უქმსა და დამქანცველ მოლოდინში განესრულა, საღამო უამს ჯალალ ად-დინმა თავისი კარავი წინ, მთის პირამდის გადააწვეინა, თანაშემწე სარანგებს, ხანებსა და ემირებს უხმო და ბუობა გამართა. როგორც ეტყობა, მტერს საქმის გაჭიანურება და იმ მთაზე დარჩენა გადუწყვეტიათ, ამიტომ ხვალ ჩვენ თვითონ გადავი-დეთ შეტევაზე მთელის ძალებით, ხოლო, თუ ვინიცობაა, მტერმა იერიში დაგვასწრო, მაშინ ისრის მერეხით შევაკავოთო იგი, — ასე სთქვა და გა-ნაწესა ჯალალმა.

არ ჩანს, რას ფიქრობდა და რასა იქმოდა ამ დროს ქართველთა მთა-ვარსარდალი...

გათენდა და იერიში ბრძანა ჯალალ ად-დინმა.

მარცხენა კერძი, ღიას ად-დინის წინამძღოლობით, მთისკენ დაიძრა.

დანარჩენებიც მიჰყვნენ კვალდაკვალ.

ივანე მხარგრძელმაც უბრძანა მეწინავე ჯარს — თორ-ჯავახელებს — ჩაგებებოდნენ მტერს.

თორელებიც სწრაფად დაეშენენ იარაღის ზრიალითა და ზათქით-
წინ შალვა და ივანე ახალციხელნი მიუძლოდნენ.

როცა მოიერიშე მტერს მიეჭრნენ, შალვამ მაშინვე ამირსპასალართან-
შიკრიკი აფრინა და შეუთვალა: მტერი უთვალავად და ულევად მოედი-
ნება, ჩვენ კი შეუდარებლად ვართ მცირენი — მხოლოდ ოთხი ათასნი, —
ამიტომ გთხოვთ ისწრაფოთ და ჩამოგვეშველოთ მთავარი ძალებითო.

მაგრამ პასუხის დაცდა არც უფიქრიათ ახალციხელებს:

მათ „არღარა რიდეს სიმრავლესა სულტნისა სპათასა“, და „ვითა
მხეცნი ზედა მიეტვენეს“.

„და იქმნეს ძლიერნი ომნი“.

ხოლო, ამირსპასალარ მხარგრძელისგან არც მაშველი ჯარი სჩანდა,
არც შალვას შენათვალზე რამე პასუხი.

ხელმეორედ აფრინა ფაიქი შალვამ ამირსპასალარ-ათაბაგთან.

აფრინა და კვლავ შეუტია მტერს გულგამხეცებით.

„განგრძელდა ომი“.

ზემოდან თავგანწირული დაწოლით აკავებდა ერთი მუჭა ჯარი უწყვეტ
ტალღებად ამომდინარე მუსლიმანთა ათასეულებს.

ისევ არ ჩანდა ივანე მხარგრძელისგან არც მაშველი ჯარი, არცრა
პასუხად ბაიბური.

მესამედ აფრინა შიკრიკი შალვა ახალციხელმა.

თხელდებოდა ზღვარგადასული თავგანწირვით მორქვენალ თორელთა-
რიგები.

ცხენები დაეხოცათ ორივე ძმას — შალვას და ივანეს.

ქვეითად განაგრძეს ბრძოლა, გავეშებით, სიკვდილთან გულუძვრელი
წილყრით.

ისევ არ ჩანდა „გულმხეც“ მხარგრძელისაგან არც მაშველი ჯარი,
არცრა პასუხი.

ალარც ახალციხელები ფიქრობდნენ მასზე. ფიქრისთვისაც აღარ ეცა-
ლა ბრძოლის ხანძრით დამწვარ გონებას. ისინი მხოლოდ მტრის ჩაბა-
ლახიან თავებს ჰხედავდნენ, და გაშმაგებით სცენდნენ მახვილებს „იმ
ჩაბალახებს“; სცემდნენ და ეცემოდნენ, ცვივოდნენ „ჩაბალახები“, მაგ-
რამ ისევ ჩნდებოდა ახალი, ჩნდებოდა და ამოდიოდა უთვალავი, ვითარ-
ცა თავები ზღაპრულ დევთა და ურჩხულთა გადაჩეხილი კისრებიდან.

ბრძოლა შენივთდა.

ხოლო, „ვითარცა შენივთდა ძლიერად ომი, ხრმალნიცა ახალციხელ-
თანი განტყდეს ჩაბალახსა ზედა“.

შუაგადამსხვრეული ხმლებით იბრძოდნენ ახლა ახალციხელები.

ეცემოდნენ სისხლისაგან დაცლილი უკანასკნელნი თორელნი, ჯავა-
ხელნი, სამცხელნი.

ვინც გადაურჩა, მახლობელ კლდისკენ ივლტოდა თავშესაფარად. ივანე ახალციხელმაც ვეღარ გაუძლო შემზარავ სასაკლავოსთან რკენას და ისიც უკუიქცა გაქცეულთა კვალდაკვალ.

და უეტრად, მაინც და მაინც იმ წუთს, უზარმაზარი ქვალოდი მოსკდა და დაეშვა კლდიდან, ელვასავეით დაქანდა, დაეტაკა და გაიტანა ივანე ახალციხელი, უსულოქმნილი.

ხოლო, შალვა იბრძოდა ისევ.

იბრძოდა, ვითარცა პერაკლე კენტავერებით გარშემორტყმული.

ბოლოს, ყოველის მსრიდან მიეშვნენ მუსლიმთა ანარჩევი გუნდები, „სიმრავლითა ფრიადითა“.

შალვას კი მხოლოდ ხმლის ვადა შერჩენოდა ხელში.

მითვე ვადითა მკერდი შეუნგრია უახლოეს თურქმანს, მერე ვადა ივე გადანატეხი შორს გასტყორცნა და უმაღლე დაცემულ მტერს სისხლამონახეთქ მკერდზე დააფრინდა, პეშვით სისხლი აართვა და სახეზე შეიქცია.

ასე ინება გმირმა, რათა სახე მისი გაფითრებული არ ეხილა მტერს.

ასე სახეზე სისხლნაჩქერალი შეიპყრეს შალვა ახალციხელი — „რომელ არა ყოფილა კაცთა შორის მისებრი ჭაბუკი და მეომარი“.

მიწურა და მიიქამა დღე იგი, ნაბოროტევი ქართველთა ზედა.

გარნისის ბრძოლა განესრულა — გარნისი — მარადიული სიმბოლო ქართველთა ზედა მარადიული წყევლისა და შეჩვენებისა.

4000 ქართველი იწვა ოთხჯერ უმეტეს მუსლიმთა შორის.

ივანე ათაბეგი-მზარგრძელი, ქართველთა მთავარი ძალებით, ხმლის დაუძვრელად გაშორდა საბედისწერო ბრძოლის ველს.

აწ საქართველოს მოღალატე მთავარსარდლისთვის მთავარი იყო დაღუპვა მისი სამუღველი ძმებისა — შალვა-ივანე ახალციხელთა..

შალვა ახალციხელი წარუდგინეს აწ გამარჯვებით აღტაცებულ ხვარაზმ-შაჰს. იქ მდგარმა ყოველმა ადარბადაგანელმა და ნახჭევნელმა მუსლიმანმა იცნო მთელს წინა აზიაში სიმამაცით სწორუპოვარი ქართველი გმირი. კიდევაც მაშინვე დაწვრილებით აუწყეს შაჰს ვინაობა შალვასითუნდაც იმდღევანდელი გმირობა და ვაჟკაცობა კმაროდა შალვას გასაცნობად.

დიდხანს აღტაცებული მღუმარებით ათვალიერებდა ჯალალ ად-დინი უმშვენეირეს ვაჟკაცს. ჯერ ეს ჩაიფიქრა ჯალალმა:

„ადის ტომელს ჰგავს ეს ქართველი“ (ადის ტომი ყურანში იხსენიებოდა, ვითარცა უძლიერესი, უმამაცესი და ამპარტავანი ხალხი).

მერე ეს გაახსენდა შაჰს: შალვა ახალციხელი ხშირად ასე იტყოდა თურმე: ნეტავ ჩემ დროს ყოფილიყო და სადმე შემომყროდა ისლამიტთა

ყველაზე მამაცი ხალიფა ალი იბნ აბუ ტალიბი და ვაჩვენებდი ჩემი მკლავის ძალასო, მის სახელგანთქმულ ზულ-ყაფარსაც („ხერხემლის მკვეთელი ხმალი“) ჩემის ფოლადის ხმლით ჩაღასავით მიეუღეწავდი და მის მონა-სპასაც ჩემს ცეცხლისმფრქვეველ შუბზე ავაგებდიო.

— მაშ, შენა ხარ შალვა ახალციხელი? — ჰკითხა ჯალალმა.

შალვას არაფერი უპასუხნია, არც შერხეულა. ან რა საჭირო იყო პასუხი, — ისედაც ხომ კარგად იცოდნენ ვინც იყო.

ავმა ღიმილმა დაუსერა ჯალალ ად-დინის სახე.

— სად არის შენი ვაჟკაცობა, შალვა ახალციხელო, სად არის შენი ხმალი, რომლითაც უნდა დაგემსხვრია ხალიფა ალის ღვთაებრივი ზულ-ყაფარი?

წამით თავის შუაგადამსხვრეული ხმალი გაახსენდა შალვას, მერე შაჰს თვალი თვალში გაუყარა და მძიმედ ამოიგმინა:

— ჰაი დედასა, რომ ყველაფერი შენმა ბედნიერმა ვარსკვლავმა გადაწყვიტა!

— ბედნიერმა ვარსკვლავმაო?!

ფიქრებმა ჩაითრიეს ჯალალ ად-დინი. მერე, როცა საფიქრალიდან გამოერეკა, ეს ბრძანა მკაცრად:

— პატივი მიეგოს შალვა ახალციხელს და სამმართველოდ „მიენიჭოს ქალაქნი ადარბადაგანისანი“ — მარანდი, სალმასი, ურმია და უშნუ.

მეორე დღეს ჯალალ ად-დინი დვინისაკენ დაიძრა. იქაურ ყადის უბრძანა, მოსლიმანი მოსახლეობა ცალკე გამოეყო, ხოლო დანარჩენებს, ქრისტიანებს, მისდგა — ძარცვა და ჟლიტა.

აქედან ტფილისისკენ აპირებდა გალაშქრებას, მაგრამ თავრიზიდან (თავრეუი) ამირა შერეფ ელმულკისაგან წერილი მოუვიდა, აქ შენს წინააღმდეგ შეთქმულება ეწყობაო. ჯალალი მაშინვე თავრიზს ჩავიდა, შეთქმულებაში ეჭვმიტანილნი ამოწყვიტა და ადარბადაგანი და ნახიჭევანი სასტიკად ააოხრა და ააწიოკა.

თავრიზში გამგზავრებამდე ჯალალმა გარნისის ბრძოლაში მარჯვენა ფრთის (მშვილდმოსიარნი) მეთაურები დაიბარა და უბრძანა: იმ ბრძოლაში თქვენ თავი ვერ გამოიჩინეთ, ქართველთა შემოტევას კინაღამ გამოექცით და თუ გინდათ ეს ლაჩრობა გაპატიოთ, სანამ მე თავრიზიდან დავბრუნდები, საქართველოს სამხრეთ სამფლობელოებში რბევა-წიოკობა გააჩაღეთ და ჩემს დაბრუნებამდე იქ ფეხი მაგრადაც მოიკიდეთო.

სანამ ჯალალის ამირები სომხურ და ქართულ ქრისტიანულ სოფელ-ქალაქებს არბეუდნენ, მანამ მისმა სარდალმა ორხანმა საქართველოს განმაც წაართვა.

იმავე 1225 წლის დეკემბერში ჯალალ ად-დინმა ყველა წინასწარი

სამზადისი საქმარისად ჩასთვალა და უზარმაზარი მხედრობით თავიზი-
დან ტფილისისაკენ დაიძრა.

მდინარე არაქსთან მცირე ხნით კარვები დასცეს.

და აქ მოულოდნელი ამბავი გამჟღავნდა: შალვა ახალციხელი თურმე
წინასწარ წერილებს აგზავნიდა და თანამემამულეებს საქართველოში
ხვარაზმა-შაჰის ვალაშქრების გეგმებს ატყობინებდა. ეს წერილები ჯა-
ლალის მსტოვრებს ჩაეგდოთ ხელში და ახლა კარავში მიართვეს მზრ-
ძანებელს.

უსაზღვრო რისხვამ აიტანა ჯალალ ად-დინი.

მაშინვე შალვაც შემოიყვანეს მისი ბრძანებით.

გულის სიღრმემდე შეარყია დიდი მამულიშვილი ამ სამწუხარო გამ-
ჟღავნებამ.

რასაკვირველია, ეს არ იყო წუხილი და შიში სიკვდილის წინაშე, —
ასეთ გრძნობას არც არასოდეს სცნობია გული შალვა ახალციხელისა.

არამედ — მისი წუხილი იყო წუხილი სამშობლო საქართველოზე,
რომელსაც მან, ბედისწერის უღმობელი ჩარევის წყალობით, ბოლომდე
ვეღარ გაუწია ღირსეული მამულიშვილის შესაფერისი სამსახური.

საქართველოზე ფიქრს დაეპყრო სრულიად გონება შალვა ახალციხე-
ლისა. ამიტომ მას თითქოს არც გაუგია სასიკვდილო განჩინება ავზნიანი
მუსლიმი დროის გმირისა — ჯალალ ად-დინისა.

არც ის მოუსმენია, რომ მას მაინც პატიებასა და სიცოცხლეს აღუთ-
ქვამდნენ, უკეთუ ქრისტიანობას განაგდებდა და ისლამს აღიარებდა.

არ მოუსმენია, რადგან მისი სმენაც, მზერაც, ტვინიც, გულიც და
სისხლიც მხოლოდ და მხოლოდ საქართველოზე ფიქრით ავსებულიყო...
იქნებ, წამიერად შვილზე ფიქრმაც გაიღუვა მის გონებაში — ყრმამან
ჟარადავლა ახალციხელმა:

„იმან მაინც...“

11
-7

და ისევ საქართველოზე ფიქრმა აღავეს მისი გონება, მისი მზერა,
მისი გული, მისი სისხლი, მისი ძვალ-ხორცი...

მდინარის პირას გაიყვანეს.

იღვა ტანასხლეტილი, ქანდაკადქცეული, საქართველოზე ფიქრით
ავსებული...

ჯალათმა ორივე ხელით მოიქნია დრუნგილის ქვასავით მძიმე მახ-
ვილი...

აღარ იყო შალვა ახალციხელი...

ტფილისისკენ კი უთვალავი მუსლიმანური მხედრობა მიჰქროდა.

და ასეთ მტერს უკვე გარნისთან ნალალატევი საქართველო ახალი,
„ტფილისური ლალატი“ ელოდა.

ლალად მიგელაობდა ჯალალ ად-დინი საქართველოს სატახტოსაკენ,

რაკილა იცოდა: იქ აღარაფერს დახედებოდა, ვითარცა შალვა ახალციხელი — „რომელ არა ყოფილა კაცთა შორის მისებრი ჭაბუკი და მეომარი“..

ისე ვითარცა მისი უმცროსი ძმა, ივანე, თვითონაც საქართველოსთან ახლოს, მაგრამ მაინც ქართული მიწის გარეთ აღესრულა და უცხო მიწადვე დამიწდა..

ხოლო მისმა ხალხმა საყვარელ გმირზე ეს მარადსახსოვარი ლექსი-სიმღერა შეთხზა:

შალვა ცხენს მოაგოგებდა
ვიწროსა და აეს ალაგსა,
შალვას ცხენი წამოექცა
ვიწროსა და აეს ალაგსა.
თავსა თურქი წამოადგა
ვიწროსა და აეს ალაგსა.
— დამკარ, თურქო, რასა კშიშობ,
თუ გული გაქქეს მამაცისა!
დაკრა თურქმა, დასჭრა შალვა
თეძოსა და აეს ალაგსა...
დელას კაცი მოუვიდა:
„შენი შაულეგ მოგოკლესა“.
შალვას დედა მოტიროდა,
მოიშლიდა გიმრის თმასა:
— ჩემსა შალვას რა მოკლაედა,
თუ არ იყო ბედის წერა,
ას-ორასი მაგისთანა
სიკრასნიდან ტყვე მოკყვანდა,
არცა თოფო, არცა ხმალო,
სულ მათრახით გადმოკყვანდა!
— შალვაე, შენი ყაწიმები
როგორ შემიყვარებია!
შაულეგ შენი თეთრი ჩოხა
შაუად შევიბამებია...

შალვა შურისა მძებნელი
ნთას ქორებულად კიოდა,
მე მონადირე მეგონა,
მას თურმე გული სტკიოდა,
გულს ერჭვა თეთრი ისარი,
კილოზე სისხლი სდიოდა.
თავის თავს არა სჯაერობდა,
თავის სწორებსა სჩიოდა,
ორასი თურქის მოკვლელი
უომრობასა სჩიოდა...

იგი დაიბადა 1539 წელს.

დავით — შუათანა ძე ქართლის მეფე ლუარსაბ პირველისა.

წინ უფროსი ძმა უძლოდა, სახელად — სვიმონ.

ხოლო, მოსდევდა სულ უმცროსი — ვახტანგ.

და, ყრმობითვე, თურმე, შუათანა ძეს ეს უკარგავდა მოსვენებას — უფროსი ძმა, უფროსობით და პირმშობობით, ტახტს რომ „ართმევდა“.

1556 წელს, ირანის ხელმწიფემ, თამაზ შაჰმა, ქართლის დასარბევად დიდძალი ყიზილბაშური მხედრობა გამოგზავნა, განჯა-ყარაბაღის ბეგ-ლარბეგ შაჰვერდ სულთან ზიად-ოღლის წინამძღოლობით.

ლუარსაბ მეფემაც შემოიყარა ქართველთა ჯარი და გაქუსლა მტერთან შესახვედრად. მდინარე ქციაზე (ხრამზე) გადავიდა და ბანაკი დასცა.

მტრის გამოჩენამდე მეფემ სათათბიროდ შეკყარა ჯარის მეთაურები და უახლოესი თანამებრძოლნი, საერონი და სამღვდელონი, მათ შორის მისი სამივე ვაჟი — სვიმონი, დავითი და ვახტანგი. აქვე იყო კათალიკოსი ზებედე.

სათბირი დაიწყო და ქართველებმა პირველად იგრძნეს, რომ მათი გმირი ხელმწიფე სავსებით დაბერებულყო და მისი „სიცოცხლის ზომას“ ყავლი გასვლოდა. მამ, სხვა რა უნდა ეფიქრათ, როცა ლუარსაბ მეფე, სწორუპოვარი რაინდი და ზორაყარი, მტერთან შეტაკების მოლოდინში თანამებრძოლებს, როგორც სჩვეოდა, საომარ განაზრახს კი არ აცნობდა, არამედ... სიზმარს უამბობდა, დიახ, იმ ღამით ნახულ ძილისშორისს:

„სიზმარი ვნახე, მართალი და ჭეშმარიტად დასაჯერისი, რომ უსაცილოდ ჩვენ გავიმარჯვებთ და ყიზილბაშნი გაიქცევიან... ხოლო მე ამ ომში მომკლავენ და ჩემს მკვლელსაც ქართველები მოჰკლავენ“.

სანამ მსმენელნი გაოგნებას თავს დააღწევდნენ, ლუარსაბმა უფროსი ძე, ცხრამეტი წლის სვიმონი წინ გამოიხმო, დანარჩენებს მიუბრუნდა და ისევ წყნარად და შეუვალი ბრძანებით ბრძანა:

„ამიერიდან ეს გეყოლებათ ხელმწიფედ, ჩემი ძე სვიმონი, ღირსი ხელმწიფობისა!“

და მაშინვე დანარჩენ ორ უფლისწულს მიუბრუნდა:
„ახლავ ეახელით თქვენს უფროს ძმას, დაემორჩილენით, შეპყვიცეთ
და უერთგულეთ, ვითარცა მეფეს!“
მიეჭრა უმცროსი უფლისწული ვახტანგი სვიმონს, მის წინაშე დაეხმო
და დაუკოცნა ფეხები.
დავითი კი აგვიანებდა.
ლუარსაბმა რისხვეულად მიაპყრო თვალი შუათანა ძეს.
გამოვიდა დავითი ფეხარეული; სახე მოქცეოდა და გაფითრებოდა.
ძლივს მოიყარა მუხლი.
მამის ძლიერმა თვალმა კვლავ აიძულა დამხობილიყო და ბავით შე-
ხებოდა გახელმწიფებული ძმის ფეხებს.

ბრძოლა მოხდა სოფელ გარისთან, 1556 წელს.
ქართველებმა ბრწყინვალედ გაიმარჯვეს.
ბრძოლის მთავარი გმირი იყო თვითონ მთავარსარდალი, ჭაბუკი სვი-
მონ.

გმირის სიკვდილით დაიღუპა თვითონ მსცოვანი მეფე ლუარსაბ.
იმ დღეს ყველა ქართველი იყო გმირი.
ოლონდ, დავით ბატონიშვილის არცა გმირობა, არცა ხელის ძვრა,
თვალის მოკვრითაც არვის უნახავს.
ქართლის ტახტზე კი უკვე იჯდა სვიმონ პირველი.
იგი მცხეთაში ეკურთხა მეფედ, ტახტიც იქვე დაედგა, რაკილა ტფი-
ლისი ირანელ ყიზილბაშებს დაეპყროთ, აგერ თხუთმეტი წელიწადი.
მამის ორეული იყო სვიმონი, მამასაებრ გულმხურვალე მამულიშვილი,
ნიჭიერი მხედართმთავარი და მხედარი შემმართებელი.

მამასაებრ „ცხენოსან-ცეროსანი“.
მამასაებრ „ომში კოხტა და უშიშარი“.
ხოლო, ძმა მისი, დავით ბატონიშვილი — უკვე ჩამოყალიბებულიყო,
ვითარცა „კაცი „უღმრთო“, უწონო ჭამა-სმის მოტრფიალე, „მეძავი და
მემრუშე“, კაცი, „რომლისა გულსა არარა იყო ზრუნვა სულისა და ქვეყ-
ნისა“. სძულდა მამა-მშობელი, სძულდა ძმები, მეტადრე სვიმონი.

მაგრამ ყველაზე უარესი ის ყოფილა, რომ უსაზღვროდ სძულებია
მშობელი საქართველო.

როგორც ეტყობა, არავის უფიქრია, რომ ამ „ხორცთმოყვარე და მე-
ძავ-განმცხრომელი“ ბატონიშვილის ბოროტება ესოდენ შორს წავიდოდა.

თურმე დავითი ქვემო ქართლის თავადებთან, უპირველესად ბარათაშ-
ვილებთან ერთად, რაღაც საიდუმლო ხვანჯებს ხლართავდა.

მას კარგად უსარგებლია ქვემო ქართლის მესვეურთა გულგატეხილობით, რაიც ყიზილბაშთა უთაყვამო შემოსევებსა და აოხრება-აწიოკებას გამოუწვევია საქართველოს ამ კუთხეში.

და აი, 1562 წელს დავით ბატონიშვილი ქვემო ქართლის თავადთა თანხლებით საქართველოდან ყაზვინში გაიქცა და შაჰ თამაზს მუხლებში ჩაუვარდა.

უსაზღვრო სიხარულით აღივსო შაჰი. ნებაყოფილობითი მონობისთვის მოსულ ქართველ უფლისწულს წინ ბეგლარბეგები, სანები და ამირები შეაგება, მერე პირადად შეხვდა და მკერდში „მამაშვილურად“ ჩაიკონა. ქართველთა პატივისცემად მაშინვე საგანგებო მეჯლისიც გამართა. დავით ბატონიშვილს თვითონ შაჰის გვერდით, „ვითარცა ხელმწიფეს“, ხალიჩები და დორები დაუფინეს და დააბრძანეს. მისი თანმხლები ბარათაშვილებიც ცალკეულად ირანელ წარჩინებულთა შორის ჩაალაგეს.

რამდენიმე დღის შემდეგ დავითმა წინა დაიცვითა, „ჰგმო ღმერთი და გათათრდა“.

„და უწოდეს სახელი და უღ - ხ ა ნ“.

მიიღო რაყამი, რომელშიც შაჰი მას „თავის ძედ“ იხსენიებდა.

შაჰმა „თავის ქართველ ძეს“ მისცა „ორი ათასი თუმანი ოქრო, სალათად კაბა, სარტყელი და ტყავი სამურითა, ოქროქსოვილნი“, ყიზილბაშური თორმეტნაკეციანი თაჯი, ზედაც ძვირფასად მოსეუადებული ხმალ-ხანჯალი, „საბუხარი მარგალიტისა და ცხენი აღკაზმული ოქროთი, ყოველნი მოოჯვილნი თვლებითა, სურა და თასი ოქროსი“.

დაულ-ხანის მხლებელ თავადებსაც წინა დაუცვითეს და „დაათარეს“, ყველას „ხალათი, სახარჯო, ცხენი და იარაღი გაუკეთეს და უბოძეს“.

საერთოდ ყველაფერი, „რაც ბატონ-ყმათ მიეცა, სრულ ცხრაათასის თუმნისა იყო“.

ბოლოს, რაც მთავარია, და რისთვისაც ბოროტ უფლისწულს ხელი აეღო ყველაფერზე, რასაც კი ამქვეყნად „მშობლიური“ ერქვა — შაჰ თამაზმა „ახლადშემენილ ძეს“ მისცა თავისი ყიზილბაშური მხედრობა.

მისცა და საქართველოსკენ გამოისტუმრა.

თანამდგომად და ხელშემწედ, სვიმონისგან გარისის ბრძოლაში განადგურებული ყარაბაღის ბეგლარბეგი შაჰვერდ სულთანი გამოატანა.

დაულ-ხანს სამმართველოდ ტფილისი და ქვემო ქართლი უნდა ჩაება-რებიანა, ვითარცა „პირველი სახანო“ სეფევიდ-ყიზილბაშთა ირანულ მონარქიაში.

ეს მერამდენედ მოჰქროდა ირანული ურდო საქართველოს ასაოხრებლად!

ხოლო, პირველად მოუძღოდა მტრის ჯარებს ქართველი კაცი საქართველოს ამოსაგდებად.

ამნაირი „პირველი ქართველი“ იყო: ერთ ღროს ქრისტიანი დავით ბატონიშვილი, ახლა მუსლიმი, წინდაცვეთილი, წითელი და თორმეტნაკეციანი თავსარქმელით მოკაზმული „ყიზილბაში“ დაუდ-ხან.

ერთ ღროს ძე დიდი ლუარსაბ მეფისა, ახლა — „ძე შაჰ თამაზისა“, შაჰის „ფეხთა მტვერის კოცნით გაბედნიერებული და ისლამის დიდებით შემოსილი“ განდგომილი.

გამტყდარიყო ციხე შიგნიდან.

რაკი დაიწყო, რაკი ნავსი გატყდა — კვლავაც გამოუჩნდებიან მიმდევრები ამ უსულგულო და უსირცხვილო რენეგატს...

მოჰქროდა ტფილისისკენ დაუდ-ხან, ვითარცა გულბოროტი კორიოლანუსი, უცხოელთა ლეგიონებით მშობლიური რომის დასაპყრობად და დასამხობად ამხედრებული...

დაუდ-ხანი პირველი რენეგატი უფლისწული იყო, ქართული სამეფო სახლეულიდან სპარსეთის კარზე რომ გაიქცა საქართველოს ტახტისა და გვირგვინის საშოვნელად.

ამიერიდან სამასი წლის მანძილზე ქართული სამეფო ინსიგნიების ძიებაში დაუდ-ხანის მსგავსად ხელმოცარული უფლისწულები, მხარგრძელთა მინაგვარი ფეოდალი ვიგინდარები, თანამომეტაგან ქინძისთავის ჩხველეთი „ნაწყენი“ სულმოკლე შარლატანები, ფუფუნების, მრუმობის, „გათრიაქებისა“ და სოდომიტური გახრწნილობის მოტრფიალე ლაყეთავიანები — ყველანი სპარსეთს გაიქცევიან.

შაჰის ფერხთა ქვეშ განერთხმიან.

ქრისტიანულ „შეშისმსახურებას“ მიაფურთხებენ.

მაჰმადიანური წესით წინა-დაიცვეთენ.

ქართულ ენას დაითრგუნავენ.

სპარსულ და თურქულ ენებს „გაიმშობლიურებენ“.

ქართულ ღვთაებრივ ცეკვა-სიმღერას დაივიწყებენ.

გულის გამაწვრილებელ ბაიათსა და თეძობის მრუმ მიმოტანას „აითვისებენ“.

და ყველაფერი იმით თავდება, რომ ქართველი კაცი უკვე „გათათრებულია“!

სწორედ ეს „ქართველი თათრები“ იქნებიან სამასი წლის მანძილზე ირანელ მბრძანებელთა პირველხარისხოვანი „კადრები“, სპარსული ჯა-

რებით უამიდან უამზე საქართველოსაც რომ მოადგებიან და... თავის „ყოფილ სამშობლოსაც“ ისე „მოუვლიან“, ვინძლო ეს საოცრად ჯიუტი, ეშმაკის ცხენზე შემეჯდარი ქართველი ხალხიც, მის „რჩეულ შვილთა“ მსგავსად, „გონს მოიყვანონ“ და „გათათორონ“!..

ირანში წასვლისას დავით ბატონიშვილმა თან წაიყვანა თავისი ხარჭა, წავეისელი გლეხის ქალი, რომლისგანაც მას შეეძინა ბე, ქაიხოსრო, ანუ სპარსულად ხოსრო-მირზად სახელდებული.

ახლა, საქართველოში წამოსვლისას, დაუდ-ხანმა ხარჭაც და ნახარჭალიც ირანში დატოვა.

მომავალში ხოსრო-მირზა იტყვის თავის სათქმელს — ირანშიც და საქართველოშიც.

მაშ, 1562 წელს დაუდ-ხანი ყიზილბაშური ათასეულებით ტფილისს მოვიდა და შიგ შეიბუღრა.

ჯერ საქართველოს სატახტოსა და ქვემო ქართლის მპყრობელობას უნდა დასჯერებოდა. იმედი ჰქონდა, რომ მალე სვიმონს დანარჩენ ქართლსაც წაართმევდა და ალბათ, ბოლოს და ბოლოს, „ყოველი საქართველოს“ პატრონიც გახდებოდა, ნებითა ალლაჰისა და შაჰინშაჰისა!

მაგრამ გაალმასებით წამოემართა სვიმონ მეფე, ჯერ ქვემო ქართლის მოღალატე თავადებს მიუხტა და შავი დღე გაუთენა. მერე დილომს მივიდა, დაიბანაკა და ტფილისის გათავისუფლების სამზადისს შეუდგა.

დაუდ-ხანმა შეპყარა ყიზილბაშთა მხედრობა, ტფილისელებიც ლაშქრად გაირეკა, სვიმონისგან დაწოკებული ქვემო ქართლელი თავად-აზნაურობაც მოირთო და თვითონაც დილომისკენ გაემართა.

ბრძოლა გახურდა სასტიკი და დაუნდობელი — 1567 წელს.

სვიმონ მეფეს დაედუბა „მცირედნი რამე“.

ხოლო „დაუდ-ხანისა მოსწყდეს ორი ათასნი“.

დაუდ-ხანი პირველი გაექცა შეტევაზე გადმოსულ გაცეცხლებულ ძმას. ყიზილბაშებიც ჰყენებით მიჰყვნენ და ძლივს შეასწრეს ქალაქის კარიბჭეში.

რამდენიმე დღეს ერთმანეთს სვერავენენ ნოპირდაპირნი: განარჯვებულნი — ქალაქის გარედან, დამარცხებულნი — ქალაქის შიგნიდან.

დაუდ-ხანა ჯერხნობით ვერ ბედავდა შურისმგებელ ძმასთან ხმლის ჯვარედინით გასვლას.

მის ბანაკში ერთი ყიზილბაში სარდალი იყო, ყარამანლუს ხანი, სა-

სელად — იბრაჰიმ-ხალიფე, კაცი ამპარტავეანი, რომელიც „სამარტოოდ სახელს ეუბდა“. ერთ დღეს მან დაუდ-ხანს არ დაუჯერა, თავისი ჯარით ქალაქიდან გამოიჭრა და სვიმონ მეფეს შეება „ძალმციემით და თავგამომეტებით“.

თავგანწირულ ჩეხვაში და ცხენთა ძგერებაში სვიმონი იბრაჰიმ-ხალიფეს მიუხდა და ირმციულად მოქნეული ხმლით ალემედად (მხარილი) გადაჰკვეთა.

სარდლის სიკვდილით ზხარდაცემული ყიზილბაშები დაფრთხნენ და ბრძოლას ზურგი აქციეს.

ქართველები გამოედევნენ და ისე გაწყვიტეს, მოამბეც კი არ გაუშვიათ.

დაუდ-ხანმა ტფილის-დიდომთან დატრიალებული ამბები თამაზ შაჰს მისწერა და სვიმონ მეფის გასანადგურებლად ახალი საომარი ძალები სთხოვა.

შაჰ თამაზმა „თავისი გურჯი ძის“ მუდარა ისევ შეიწყნარა და ყარამანლუს ახალ ბეგლარბეგს, ჰასან-ბეგს ბრძანება გაუგზავნა, სასწრაფოდ ლაშქარი შემოიყარე და დაუდ-ხანს მიეშველეო.

მართლაც ჰასან-ბეგი ტფილისს მივიდა „დიდის ლაშქრით“. დაუდ-ხანიც თავისი ყიზილბაშურ-ქართული ჯარებით გამოეკება და შეერთებული ძალებით გაქუსლეს დიდმისკენ, სადაც ისევ ბანაკად დამდგარიყო სვიმონ მეფე თავისი ქართველებით.

ეს ბრძოლაც იმავე 1567 წელს მოხდა, ისევ დიდმის ველზე.

გახურდა ომი, სასტიკი, ფიცხელი და სისხლდამდინარი.

ისევ საარაკო სიმკვირცხლით იბრძოდა სვიმონ მეფე.

ქართველებმა ისევ დაიჯანხნეს რიცხვმრავალი შოპირდაპირე.

„და მოისრნეს სპანი მეფისა სიმონისნი მცირედნი რამე, ხოლო დაუთ-ხანისა ქართველებმა მოსწყვიდნეს ორი წილი“.

ისევ დაიფრინეს მტერი ქართველებმა. ძლივს შეასწრეს ტფილისის გალავანში დაუდ-ხანმა და მისმა თანამდგომმა ყიზილბაშმა სარდლებმა. ბევრი „წითელთავა“ ქალაქში შეღწევაძღვ დაეცა ქართული ხმლით შუაგაჩეხილი.

სვიმონ მეფე ტფილისის კარიბჭესთან დადგა და ქალაქის მოსასლეობას სატახტოს გათავისუფლებისათვის ბრძოლაში მოუწოდა. ერთ ხანს უცადა პასუხს; მერე შეიტყო, რომ ტფილისელები ყიზილბაშებისა და თამაზ შაჰის შიშით ვერა ბედავდნენ მათ დასახსნელად თავდადებული მეფის მხარეზე გადასვლას.

მეფე მაინც არ აპირებდა ტფილისის კედლებიდან წასვლას.

ამჯერად დაუდ-ხანმა შაჰის ამირსპასალარს, ჰუსეინ-ბეგს სთხოვა შემწეობა.

ჰუსეინ-ბეგსაც აღრევე ჰქონოდა მიღებული შაჰის ბრძანება, — საჭიროების შემთხვევაში დაუდ-ხანს მიეშველეო უცილობლად. ამიტომ დაუდ-ხანის თხოვნისთანავე წამოემართა საქართველოსკენ „სპითა ურიცხვითა“.

სვიმონ მეფე მაშინ ტაბახმელას მდგარიყო და ვერ შეუტყვია, როგორ შესულა ყიზილბაშთა ახალი მხედრობა ღამით, წყვილიდით მოცულ ქალაქში.

სვიმონიც ტაბახმელადან აიყარა და სამადლოს დადგა.

ახალი საომარი ძალებით გამძლავრებული და „განლაღებული“ დაუდ-ხანი სასწრაფოდ „განვიდა ციხით და მივიდა სამადლოს“.

და მოხდა ბრძოლა სამადლოს, 1568 წელს.

ისევე მიაშურეს სამკვედრო-სასიცოცხლოდ ერთმანეთს ძმებმა — მამულისთვის თავდადებულმა და მამულისთვის მოსისხლედ ქცეულმა.

ისევე სწორუპოვარი იყო მეფე ქართველთა.

„მაშინ განლომნეს მეფე სვიმონ და სპანი ქართველთანი“.

დაიფრინეს ირანელები, „კულად წარიქციეს დაუდ-ხანი, და ყიზილბაშნი მრავალნი ამოსწყვიდნეს და უმრავლესნი დაიპყრეს და დევნა უყვეს“.

მცირეთა თანხლებით შეასწრეს დაუდ-ხანმა და ჰუსეინ-ბეგმა ტფილისის ციხეში.

დაუდ-ხანს ისლა დარჩენოდა, გაბედულება მოეკრიბა და ისევე შაჰ თამაზისთვის ეთხოვა შემწეობა.

შაჰ თამაზსაც „მეორე გურჯი ძე“ ჯერჯერობით არ „შესძენოდა“ და იძულებული იყო ასევე უნიჭო და გულჩუკენი დაუდ-ხანის თხოვნა აღესრულებინა.

შაჰმა „დიდებული ფირმანი“ გაუგზავნა მონაპირე ბეგლარბეგებს, — მთელი საომარი ძალებით თავი მოეყარათა დაუდ-ხანის მისაშველებლად და სვიმონ მეფის გასანადგურებლად.

უზარმაზარმა თურქმანულ-ყიზილბაშურმა ურდომ მოიყარა თავი განძაში.

განძიდან მეგზურად ვილაც კახაბერ ყორღანაშვილი წამოუძღვა საქართველოსკენ დაძრულ მტრის მეწყერს.

ბრძოლა მოხდა ფარცხისთან, ალგეთის ხეობაში, 1569 წელს.

ქართველებმა ბრძოლა წააგეს. კვლავ ყორღანაშვილის ღალატის წყალობით, თვითონ სვიმონ მეფე ყიზილბაშებმა ტყვედ აიყვანეს.

ჯერ ტფილისს მიიყვანეს ტყვე მეფე.

ალტაცებულმა დაუდ-ხანმა ვერ გაბედა ბორკილდადებულ ძმასთან შეხედრა.

მეორე დღეს, გათენებამდე, სვიმონ მეფე ირანის გზას გაუყენეს.

შაჰ თამაზმა „ტკბილი თავაზიანობით“ მიიღო სვიმონი, „დიდად პატივ-სცა და მისცა საბოძვარი მრავალი“. ტყვეობიდან გათავისუფლებასაც შეჰპირდა და ქართლის ტახტის დაბრუნებასაც, ოღონდ... ოღონდ სულ „მცირე რაიმეს“ შესრულება მოსთხოვა სამაგიეროდ: სჯულის შეცვლა, ანუ განტევება ქრისტიანობისა და აღიარება ისლამისა. მაშასადამე: უარყოფა ქართველობისა და აღიარება „თათრობისა“.

და სვიმონ მეფემ ცივი უარი სთქვა „გათათრებაზე“.

გაცოფებულმა შაჰმა სვიმონი ალამუთის განთქმულ ციხეში ჩააგდო ბორკილდასხნული.

და ქართლის მეფედ შაჰ თამაზმა დაუდ-ხანი გამოაცხადა.

ათი წელიწადი (1569—1578) ერქვა დაუდ-ხანს „მეფე“ მისგანვე გაყიდული და ნალალატევი ქართლისა — ანუ მეფე დავით XI.

მაგრამ მხოლოდ ერქვა: ტფილისისა და საბარათიანოს გარდა ქართლის არცერთი კუთხე არ სცნობდა მოლალატის მბრძანებლობას. ეგ იყო და ეგ: ტფილისისა და დმანისს შორის დაეთრეოდა მუცელსობობასა და მრუშობას თავმიცემული რენეგატი.

ქართველი მამულიშვილები კი ბრძოლას განაგრძობდნენ. ჭეყენისა და სვიმონ მეფის მოლალატეებს, სადაც კი მოახელებდნენ, უწყალოდ ჟლეტდნენ.

მოლალატე ყორღანაშვილი ქართლის სპასპეტმა საჩინო ბარათაშვილმა გადასჩეხა გელიყარის კლდეზე. „ყორღან-ოღლი ქარაფინდა, სელი ჰკრეს და გადაფრინდა“, — მღეროდნენ ხალხში.

იმჟამად დაიბადა ეს მარადისი სიმღერაც:

„კიდევაც დაიწრლებან
აღგეთს ლეკვები მგლისანი,
ისე არ ამოსწყდებან,
ჯაგირი შესჯამონ მტრისანი!“

1578 წელს ომი განახლდა ირანსა და თურქეთს შორის — განახლდა და მთავარი საომარი საქართველოს დაუფლება იყო. უფრო ადრე, 1555 წელს, ზავი დადებულ იყო, რომლის ძალით საქართველო შუაზე გაეყოთ საბატონოდ — დასავლეთ საქართველო — თურქეთს, აღმოსავლეთ საქართველო — ირანს.

„ახლა კი დაწყებულ იყო „მეორე ირანულ-ოსმალური ომი“.

ირანში მაშინ ხელმწიფობდა შაჰი ხუდაბენდი, ოსმალეთში კი — სულთან მურად III.

მურად სულთანმა თავისი ჯარების მთავარსარდალ-სერასქერად ლალა მუსტაფა ფაშა დანიშნა და სრულის ძალებით საქართველოსკენ გამო-

უშვა. 1578 წლის 9 აგვისტოს ლალა ფაშამ ჩილდირის ველზე გამართულ დიდ ბრძოლაში ირანელები გაანადგურა, მესხეთი დაიპყრო, ქართლში შემოიჭრა და ტფილისისკენ წარემართა; წინასწარ დაუღ-ხანს წერილი გაუგზავნა და უბრძოლველად მორჩილება მოითხოვა.

დაუღ-ხანმა წერილი უპასუხოდ დასტოვა. მცირე ფიქრის შემდეგ, ტფილისი ხანძარს მისცა, თვითონ ლორეს გაიქცა და იქაურ სამალაევებში გაუჩინარდა.

24 აგვისტოს თურქთა მხედრობა საქართველოს დამწვარსა და დაცარიელებულ სატახტოში შევიდა.

ლალა სერასქერმა ტფილისი ოსმალეთის საბეგლარბეგო-საფაშოდ გამოაცხადა და მის მმართველად კარის (ყარსის) ბეგლარბეგი მეჰმედ ფაშა გადმოიყვანა.

ტფილისის ამბები რომ შეიტყვეს, ირანის შაჰის კარზეც მიხვდნენ, რომ დაუღ-ხანი მარტო ქართველებისთვის კი არა, ირანელებისთვისაც „ნამდვილი ნაგავი“ ბრძანებულა.

ბოლოს და ბოლოს, ყველა დარწმუნდა, მტერიც და მოყვარეც, რომ ერთადერთი კაცი, ვისაც საკუთარი გონებისა და მკლავის ძალით თურქოსმალთა კლანჭებიდან ქართლის დახსნა შეეძლო, იყო ისევ და ისევ სეიმონ მეფე.

და, ათი წლის ტყვეობის შემდეგ, შაჰი ხუდაბენდეს ბრძანებით, გამოუშვეს სეიმონი ქართლის მეფედ და, რაც მთავარია, იქიდან ოსმალთა გასაძევებლად.

და კვლავ განახლდა სეიმონ მეფის გვირობანი საარაკონი. იგი ზედიზედ ამარცხებდა და ერეკებოდა ქართული მიწებიდან ოსმალ დამპყრობელთ.

ხოლო, ამასობაში დაუღ-ხანი კახეთს აფარებდა თავს (კახეთის მეფე ალექსანდრე მეორეს მტრობა ჰქონდა სეიმონ ქართლის მეფესთან).

მერე, ერთ ღამეს კახეთიდანაც გაიპარა დაუღ-ხანი და ისევ ქვემო ქართლს, დმანისის სამალაევებში გაუჩინარდა.

1584 წელი იდგა. ქვემო ქართლში ოსმალეთის ახალი სერასქერი შემოდიოდა, ახალი ოსმალური არმიით, სახელად ფერად ფაშა.

და სწორედ ფერად ფაშას ეახლა დაუღ-ხანი, მუხლებში ჩაუვარდა, სულთან მურად მესამის ხოტბა ადავლინა, ალლაჰის სახელით შიილოცა და სთქვა:

„მე ვარ საქართველოს გასადები და მაღალი ალლაჰის წყალობით, ქართველთა ქვეყნის დაპყრობა და დამორჩილება მხოლოდ ჩემი საშუალებით არის შესაძლებელი!“

ბალიან გაიხარა ფერად ფაშამ. მართლაც კარგად შეიძლებოდა საქართველოს წინააღმდეგ საქართველოს მოღალატის გამოყენება.

„არასოდეს ფადიშაპი შენს ერთგულებას და სამსახურს უყურადღებოდ არ დატოვებსო“, დააიმედა მან დაუდ-ხანი.

მეორე დღეს ფერად ფაშამ 20000 ოსმალო მეომარი აარჩია, რჩეულ სარდალს, რეზვან ფაშას ჩააბარა და თბილისისკენ გამოისტუმრა.

საქართველოს სატახტოსკენ მომავალ მტერს მოუძღოდა „საქართველოს გასაღები“ — დაუდ-ხანი.

დაუხვდა სვიმონ მეფე მტერს, ალგეთის ხეობაში, ხატიხსოფელთან, და ისე ასწყვიტა, მოამბეც აღარ გაუშვია.

დაუდ-ხანი კი გაპარვა-დამალვის ოსტატი იყო და „იოსტატა“ კიდევც. სამი წელიწადი კიდევ ემსახურა ოსმალებს დაუდ-ხანი — თუ მეგზურად, თუ დამსმენად, დამბეზღებლად...

ბოლოს, 1587 წელს, გადაწყვიტა სტამბულში წასულიყო და ამით საბოლოოდ ამოეკვეთა ფეხი საქართველოდან.

ხოლო, მისმა ძემ, ბაგრატმა, ოსმალობას ყიზილბაშობა არჩია და ირანს წავიდა „დასაწინაურებლად“.

დაუდ-ხანი მარტოდ წავიდა სტამბულს.

ხონთქარის ბრძანებით მას „დიდი პატივი მიაპყრეს, ორი საფაშო სარჩოდ გაუჩინეს და თვითან კარზე შეინახეს“.

სხვა რაღა უნდოდა სხვისი ხელის შემყურე თახსირს, სამშობლოს გამყიდველს, ხარბსა და მუცელოხერს.

იჯდა, ჭამდა, სვამდა, ინელებდა, იძინებდა, იღვიძებდა და ყველაფერი ისევ თავიდან...

ასე მისდევდა ღღეუბი ღღეებს, თვეები თვეებს, წლები წლებს.

მერე ერთი „გასართობი“ მაინც მოიძია უსაქმურობით მძორდამძიმებულმა მუქთახორამ: დაჯდა და არაბული სააქიმო კარაბადინების კითხვასა და გადმოქართულებას შეუდგა... და, ასე გაჩნდა — „იადიგარ დაუდი“...

ბოლოს, ისიც მოკვდა, ვითარცა ყოველი...

და დამიწდა იქვე, უცხო მიწაში.

უ ნ დ ი ლ ა კ ე ნ ი

დაბადებით იგი — უფროსი უ ნ დ ი ლ ა კ ე, სახელად ა ლ ა ვ ე რ დ ი-
ხ ა ნ — დაახლოებით შ ა შ ა ბ ა ს ი ს კბილა უნდა ყოფილიყო.

შაჰ აბასი კი 1571 წელს დაიბადა.

შემდგომი მათი ცხოვრების ერთიანობა შეიძლება იმასაც მიგვანიშ-
ნებდეს, რომ სპარსულ ტყვეობაში დაბადებულმა ქართველმა და სპარ-
სეთის მომავალმა დიდმა ხელმწიფემ ბავშვობა და ყრმობაც ერთად გაა-
ტარეს, იქნებ ყრმობითვე ერთმანეთს „ექართულებოდნენ“ კიდევ.

ეს „ქართული კიბე“ ასეთი იყო:

შ ა შ თ ა მ ა ზ ს ცოლად ქართველი ქალი ჰყავდა, მესხი დიდაზნაუ-
რის ო თ ა რ შ ა ლ ი კ ა შ ვ ი ლ ი ს ასული; ამათგან დაიბადა შ ა შ ი
მ უ შ ა მ ე დ ხ უ დ ა ბ ე ნ დ ე, ხოლო ხუდაბენდესგან — აბას-მირზა, მო-
მავალი შაჰ აბას, რომელმაც, ენა სწორედ ბებიაშისის, იმ შალიკაშვილის
ქალის კალთაში ამოიღვა.

ირანის ტახტზე კი 1587 წელს ავიდა იგი — შაჰ აბას პირველი, დიდი
ხელმწიფე, „ირანის ლომი“, „ალლაჰის ჩრდილი“, ბადალი ლეგენდარული
კიროსისა, სპარსეთის სახელმწიფოს ოდინდელი დამაარსებლისა.

გამეფებისას იყო 16 წლისა.

მიიღო უმძიმესი მემკვიდრეობა.

ამიერკავკასია მთლიანად და ჩრდილოეთ ირანის დიდი ნაწილიც
წაერთმია ოსმალეთის ფაღიმაჰს სპარსული ტახტისთვის.

აღმოსავლეთიდან ოზბეგები უტევდნენ და უკვე ხორასანიც ჩამოეგ-
ლიჯათ ირანისათვის.

სწორედ ოზბეგებთან შეტაკებით დაიწყო ხელმწიფობა ჭაპუკმა
აბასმა.

თვითონ უსარღლა ყიზილბაშთა ლაშქარს.

გვერდით, „მარჯვენა ხელად“, მაინც ქართველი დაიყენა.

ეს იყო მესხი თ ვ ა ლ შ ვ ე ნ ი ე რ ი ჯ ა ყ ე ლ ი, სამცხის ათაბაგის,
ჰანუჩარის ძმა.

სამჯერ შეებნენ ყიზილბაშები ოზბეგებს.

სამჯერვე თვალშეწინიერი წარუძღვა ლაშქარს შაჰ აბასის ბრძანებით.

„სამჯერვე გაემარჯვა“ თვალშეწინიერს, ოზბეგები „კიდევ დახოცნა,
ხელთაც დაიჭირნა და ყაენს მიუსხა“ ხელფეხშეკრულნი.

გახიზარა შაჰმა და თვალმშვენიერს „მამულიც დიდი მისცა და ჯილ-დოცა“.

გამარჯვებული ბრუნდებოდა შაჰ აბასი, და მაინც ეს ფიქრები ჩაფრენოდა მის გონებას:

„ძალიან ძლიერნი არიან ქართველები... ძალიან ძლიერნი და საშიშნი... ძალიან საშიშნი... მაგრამ ძალიან საჭირონი!“.

ოსმალეთთან კი, რაღაც უნდა დასჯდომოდა, ზავი უნდა დაედო... დრომდე... ჯერჯერობით...

დაიღო კიდეც ზავი, სტამბოლში, 1590 წლის 21 მარტს, — ზავი მძიმე და დამამცირებელი ირანისათვის: მთელი ამიერკავკასია, ქურთისტანი და ლურისტანი ოსმალეთის სამანებში მოექცა.

ასეთი ზავი ჩამოუტანა სტამბოლიდან ყაზვინში შაჰ აბასს მისმა ელჩ-მთავარმა მეჰმედ ყული-ხანმა.

რასაკვირველია, შაჰმა წინასწარ იცოდა, რასაც აწერდა ხელს მისი დესპანი ოსმალთა სატახტოში, მაგრამ ახლა ქვეყნის დასანახად ისე მოიქცა, თითქოს არაფერიც არ იცოდა: მისი ბრძანებით მეჰმედ ყული-ხანი ჯალათებმა ყაზვინის შუა მოედანზე გამოიყვანეს და საზეიმოდ შეყრილი ზღვა ხალხის წინაშე თავი გააგდებინეს.

იმ ხმლის იახუნე უფრო შემზარავად და ავისმაუწყებლად სტამბოლში გაისმა, ვიდრე ყაზვინში.

და კისერიც მურად სულთანს უფრო აეწვა, ვიდრე თავწარკვეთილ ირანელ ელჩს.

და იტყვის ამიერიდან დიდ სიტყვას დიდი შაჰ აბას.

იტყვის, რამეთუ გვერდით უდგას ქართველი — ალავერდი-ხან უნდი-ლაძე.

და, არა მხოლოდ ერთი უნდილაძე, არამედ მასთან მრავალი ქართველი.

და, ძალიან „სჩანდნენ“ ქართველები ირან-სპარსეთის სატახტოში, თვით სასახლეში, „იმ ტახტთან“ ახლოს.

უფრო მეტიც ითქმოდა და იწერებოდა მაშინდელ ევროპელ მოგზაურთა, დიპლომატთა, საერო თუ სასულიერო თვითმხილველთაგან.

„სპარსეთში, შაჰიდან დაწყებული და უღაბღესი ქვეშევრდომით დამთავრებული, იშვიათად შევხვდებათ ადამიანი, რომელსაც დედა ან მამა ქართველი არ ჰყავდეს; ან, უკიდურეს შემთხვევაში, ქართული სისხლი არ ერიოს ძარღვებში“, — წერდა ჟან-ბატისტ ტავერნიე, ფრანგი მოგზაური და ნეგოციანტი.

ირანის სატახტო სწორედ ქართულია — მასში მეტი ქართველი ცხოვ-

რობს, ვიდრე თვითონ საქართველოშიო, — ამის თქმასაც „კადრულობდნენ“ ევროპელი „თვალმოსეირენი“.

თვითონ შაპ აბასს დიდად ეამაყებოდა, რომ მის ძარღვებშიც ქართული სისხლი დაედინებოდა.

თავი მოსწონდა ქართული ენის სრულქმნილი ცოდნით.

ირანის „საზეპურო ერში“ (მაღალ საზოგადოებაში, „არისტოკრატი-აში“) ქართული მუსაიფით „კეკლუცობდა“.

უცხოელი, აზიელი თუ ევროპელი ელჩების მიღებისას, შაპ აბასი ხშირად ქართულად იწყებდა ლაპარაკს, კარისკაცებიც ქართულად აპყეებოდნენ და ელჩებიც იძულებული ხდებოდნენ რალაცნაირად „ჩაწვდომოდნენ“ ირანის ამ ახალ, უცნაურ „სახელმწიფო ენას“.

ქართველები უყვარდა შაპ აბასს, — უყვარდა იმიტომ, რომ ქართველები ძლიერები იყვნენ და ერთგული, „თავგადამკვდარი“ სამსახური იცოდნენ.

ქართველები სძულდა შაპ აბასს, — სძულდა იმიტომ, რომ ქართველები ძლიერები იყვნენ და არასოდეს ბოლომდე არ შეეძლოთ „უცხო თესლთა“ მბრძანებლობის დათმენა.

ქართველების ეშინოდა შაპ აბასს, — ეშინოდა იმიტომ, რომ ქართველები ძლიერები იყვნენ და არასოდეს არავინ იცოდა, როდის შემართავდნენ ისინი შურისმგებლურ უქარქაშო სმლებს მტერთა მათთა შესანაუსრავად.

და ქართველების დიდი იმედი ჰქონდა შაპ აბასს, — იმედი ჰქონდა იმიტომ, რომ ქართველები ძლიერები იყვნენ და მათი თანადგომით შეეძლო დაკნინება-დამხობის გზაზე შემდგარი ირანის გამობრუნება, კვლავ გამძლავრება, აღორძინება.

მაშ — კიდევაც უყვარდა და კიდევაც სძულდა, კიდევაც ეშინოდა და კიდევაც იმედოვნებდა, — ასეთი ერთიმეორის გამომრიცხველი განწყობილებანი მართო „ნაჯვარი სისხლის“ ბრალი არ უნდა ყოფილიყო.

ყოველივე ისევ და ისევ ქართველთა სიძლიერეს, მათდამი „ანგარიშის გაწევას“, მათ „საჭიროებისამებრ გამოყენებას“ უკავშირდებოდა.

ძლიერნი არიან ქართველნი, ძალიან ძლიერნი!

და რამდენად სასიხარულოა შაპ აბასისთვის, რომ ქართველები არიან აგრეთვე... სუსტნი!

ხოლო, სისუსტე მათი არის ის, რომ ქართველები უფრო ცალკეულად არიან ძლიერნი, — ცალცალკე, თითოეულად, სამან-სამანად, ხოლო ერთმანეთის გვერდით დგომა ძალიან უჭირთ — ისე უჭირთ, როგორც ბუმბერაზ ხეებს ტყეში ერთმანეთთან მიჯრით ცხოვრება.

მაშ, ორივე კარგად იცის შაპ აბასმა: სიძლიერეც და სისუსტეც ქართ-

ველებსა და ... თავ-თავის დროზე ორივეს კარგად გამოიყენებს, „მოირ-გებს“ და „მოივერაგებს“...

განსაკუთრებით „გათათრებული ქართველობა“ მოსწონდა შაჰ აბასს, ხოლო ქრისტიანულ ქართველობას ვერ ჰკუთბოდა.

ვერ ურიგდებოდა და ვერ ითმენდა, რადგან ცბიერმა შაჰმა ძალიან კარგად იცოდა; ქრისტიანობა ქართველი ხალხის დამოუკიდებელი არსებობის ნიშანსვეტი იყო, მისი სახელმწიფოებრიობის, მისი კულტურის, მისი „თავისთავადობის“, მისი „სხვად-ყოფნის“ საფარველიც და საფუძველიც.

ქრისტიანობის წინააღმდეგ ბრძოლა აზიაში საქართველოსთან ომს ნიშნავდა, ხოლო საქართველოსთან ომი თაობების უღეტას მოითხოვდა ყოველთვის...

ამიტომ ჯერჯერობით შაჰ აბასს საქართველოსთან ომი კი არა, ქართველთა თანადგომა, „თანამშობა“ და „თანამოყვრობა“ სჭირდება. ჯერ მან „გათათრებული ქართველობა“ უნდა იკმაროს და მისი მხარდაჭერით „უახლოესი ამოცანები“ განასრულოს: ირანის საომარი აღორძინება და თურქ-ოსმალეთთან ანგარიშის გასწორება.

ისედაც, ისტორია უტყუვრად კარნახობს შაჰ აბასს: ირან-ოსმალეთის სამკვდრო-სასიცოცხლო ჭიდილში თითქმის ყოველთვის ის მხარე იმარჯვებს, ვის მხარეზე და ც აღმოჩნდება საქართველო.

ამიტომ საქართველოსთან „მშობა“ სჭირდება ჯერჯერობით შაჰ აბასს.

ჯერჯერობით!

(ისედაც, — ყველაფერი ხომ ჯერ-ჯერ-ობითია ამ ქვეყანაზე!).

შაჰ აბასმა გამეფებისთანავე გადაიტანა სატახტო ქალაქი ჩრდილოეთიდან სამსრეთში — ყაზვინიდან ისფაჰანში.

ეს იმას ნიშნავდა, რომ შაჰი თურქმან-ყიზილბაშ გვარტომობას ზურგს აქცევდა და ძველთაძველ მკვიდრ „ფარსის“ ტომთა დაწინაურებას აპირებდა.

ეს მართლაც ასე მოხდა. შაჰ აბასი დარწმუნდა, რომ მისი მეფობის წინარე ირანის დაქვეითებისა და დაკნინების მიზეზი ყიზილბაშური სამხედრო-ფეოდალური წყობილება იყო. ყიზილბაში ფეოდალები „საკუთარი“ ჯარებით თვითნებურად, თუნდაც შაჰისგან დაუკითხავად მოქმედებდნენ, ერთმანეთს ებრძოდნენ, ირანულ ქალაქებსა და სოფლებს ძარცვავდნენ, ანგრევდნენ და აწიოკებდნენ; ხშირ შემთხვევაში ისინი თვითონ ხელმწიფეს საომარ წვევაზე უარის თქმასაც უბედავდნენ... ეს „მიკრო-მონარქები“ თავიანთი სატომო ჯარებით სასახლის კარის საქმეებშიც

ეროდნენ, მრავალ უფლისწულთა თუ სხვა, „მოუფლისწულო“ ტახტის მაძიებელთა ინტრიგებსა და დინასტიურ სისხლთათხევაში მონაწილეობდნენ.

შაჰ აბასმა მტკიცე, შეუვალი ნებით დათრგუნა ყიზილბაშური არისტოკრატია და მის ნაცვლად უმაღლეს სამხედრო და სახელმწიფო თანამდებობებზე მკვიდრ ირანელთა („ფარსელთა“) და გაათათრებულ ქართველთა ოჯახისშეიღები დააწინაურა.

დიდ გარდაქმნებს დიდი ფული სჭირდებოდა და შაჰ აბასმა დასაყრდენ ძალად ვაჭართა და ხელოსან-მწარმოებელთა საზოგადოებრივი შრეებიც მოიშველია. მათთან საკმეიან ურთიერთობაში შეუდგა შაჰი ირანული პროვინციების აყვავებას — გზების, ხიდების, არხების, სავაჭრო ქარვასლებისა და სრა-სასახლეების მშენებლობას.

ყოველ საქმეში, ყოველ რეფორმატორულ გააზრებაში და ხორცშესხმაში, შაჰ აბასს გვერდით, „პირველ კაცად“ ედგა სწორედ ალავერდიხან უნდილაძე, ყრმობითვე მაჰმადიანად აღზრდილი ქართველი.

მთავარი მაინც, რაიც შაჰ აბასმა უნდილაძეს მიანდო, იყო სამხედრო რეფორმა — ძირფესვიანი შეცვლა წინანდელი საომარი განწყობებისა, ყაიდისა და ნაქცეურობისა.

და დაიწყო უნდილაძემ იმით, რომ ყიზილბაშ-მომთაბარული ლაშქარი შეამცირა — 60 000 მეომრიდან 30 000-ზე დაიყვანა და მის გვერდით ახალი, მკაცრად განწყობილი, მაღალი საომარი წრთვნით გაწაფული და თოფ-ზარბაზნებით (10 000 ხელთოფი და 500 ზარბაზანი) აღჭურვილი მხედრობა შექმნა.

„შაჰისეფანი“, ანუ „შაჰის მეგობარი“ — ასე დაარქვა შაჰ აბასმა მისი „ძმა-გურჯისაგან“ შექმნილ ამ ახალ ჯარს.

„შაჰისეფანი“ არსებითად მარტო სამხედრო კი არა, სატომო გაერთიანებაც იყო. ამ „ახალმა ტომმა“, თავისი მაღალი წარჩინებითა და უფლებებით, სავსებით დააუნინა და დაასიკვდილა ძველი ყიზილბაშური სატომო გაერთიანებანი.

შაჰ აბასი ზოგიერთი ყიზილბაშური მოდემის საკვებით ვანადგურებასაც არ მოერიდა. მაგალითად, თექელუს ტომის ყიზილბაშობა დედებუდიანად ამოწყვეტიანა.

„შაჰისეფანის“ ტომის მეთაურიც და მთავარსარდალიც ერთდროულად შეიქნა თვითონ შაჰი.

მაგრამ შაჰი და „მისი უნდილაძე“ აქ არ შეჩერებულან.

მათ იცოდნენ, რომ ოდესღაც სპარსეთის დიდმა ხელმწიფემ, დარიოს პირველმა (ძვ. წ. 521—485) მუდმივი ჯარი შექმნა, 10 000 რჩეული მეომრით. „უკვდავნი“ უწოდა თვითონ დარიოსმა იმ მეომრებს. ვიანის სახელით რომ მოვნათლოთ — ეს იყო იმდროინდელი „გვარდია“, რომელსაც ეკისრებოდა მეფის „ღვთაებრიობისა“ და მისი სასახლის დაცვა,

ომის დროს ყველაზე რთულ ჩანაფიქრთა განსრულება, ქვეყნის შიგნით სავარაუდებელ აჯანყებათა ჩასშობა, საერთო წესრიგისა და მშვიდობიანობის მოვლა-შენახვა.

და შაჰ აბასმა, უნდილაძის რჩევითა და განრიგებით, სწორედ ასეთი „რჩეულ უკვდავთა გვარდია“ შექმნა, და უწოდა მას **ლ უ ლ ა მ თ ა ა ნ უ ყ უ ლ ი ს** (შაჰის „მონათა“) ჯარი — 10 000 რჩეული მხედარი.

ხოლო, დულამთა „გვარდია“ თითქმის მთლიანად ყრმობიდანვე ტყვედ წაყვანილი და გათათრებული ქართველებისგან შედგებოდა. ქართველთა გვერდით, აქა-იქ თუ ირიცხებოდნენ გამაჰმადიანებული ჩერქეზები, ან სომხები.

დულამთა მთავარსარდალად, ანუ **ყ უ ლ ა რ ა ლ ა ს ა ლ** შაჰმა დანიშნა თვითონ ალავერდი-ხან უნდილაძე.

მაშასადამე, ალავერდი-ხან უნდილაძე ირანში დამკვიდრდა, ვითარცა „ვიცე-კოროლი“ (როგორც უყვარდათ თქმა ევროპელებს). იგი იყო შაჰის პირველი მრჩეველი, პირველი ვეზირი, მთავარი სპასალარი, „კლასიკური ირანის“ — ფარსის ბეგლარბეგი და შაჰის „გვარდიის“ დამაარსებელიც და ყულარაღასიც.

(ამიერიდან მთელი 125 წელიწადი სპარსეთის რჩეული ჯარების მთავარსარდალი, როგორც წესი (!), ყოველთვის იქნება ქართველი).

აურაცხელი სიმდიდრის პატრონი იყო უნდილაძე. ასი ათასი ეკიუ მარტო ფარსის საბეგლარბეგოდან შემოსდიოდა. ამას გარდა, მეორე პროვინცია, გულფაიგანი, „სახარჯოდ“ ჰქონდა ქართველ ყულარაღასს, გინა „ვიცე-კოროლს“.

უნდილაძეს და შემდგომში მის შთამომავლობას ეკუთვნოდა უამრავი ქარვასლა, ფუნდუკ-დუქანი და ბაზარი. მის ხელს ეპყრა საქარავნო და სამხედრო გზები ირანისა და ისფაჰანისა.

უნდილაძე და შემდგომში მისი მონაგარნი ირანში აგებდნენ გზებს, ხიდებს, წყალსადინარებს, კაშხალებს, ქარვასლებს, საფოსტო-სამიმოსვლო სადგურებს, მეჩეთებსა და მეღრესეებს. დღესაც მოქმედებს ისფაჰანში ალავერდი-ხან უნდილაძის ნაშენები ხიდი.

ალავერდი-ხანის ცოლმა, ქართველმა ქალმა, საკუთარი ფულადი სახსრებით შუაგული ირანის მიწები მრავალგან უღელტეხილებით გადასტეხა, გზები გაიყვანა, მდინარეებსა და ხევხუვებზე ხიდეები გასდო.

დიდი „კულტურტრეგერიც“ ყოფილა უნდილაძე (და შემდგომში მისი ნაშიერ-ნაგრამი). კულტურულ აღმშენებლობას ელტყოდა შეუსჯენებლივ: აშენებდა, აჩუქებდა, აქანდაკებდა, სატავდა.

ისფაჰანში ჩეჰელ-სუთუნის სასახლის კედლები ბრწყინვალე ფრესკებით მოახატვინა.

აქვე ქართული წარწერაც „შეაპარა“ ქართველყოფილმა.

ეტანებოდა ირანულ, არაბულ, ბერძნულ და... ქართულ მწიგნობრობას.

უყვარდა ფირდოუსი, ჰომეროსი, პლატონი, არისტოტელე და... ლოცულობდა რუსთაველზე.

„ირანის არმიის მთავარი ძარღვი არის ქართველთა მხედრობა“, — იტყვის პიეტრო დელა ვალე, იტალიელი მოგზაური, მკვლევარი, მწერალი, ქართველთა სიძე.

მაშ, ღულამთა გვარდია — ქართველთა მხედრობა, ქართველი მთავარსარდლით სათავეში — „მთავარი ძარღვი“ ირანის საომარი ძალებისა! ძალიან ენდობოდა შაჰ აბასი გათათრებულ ქართველებს.

ძალიან ენდობოდა, რადგან სჯეროდა:

გათათრებული ქართველი ქრისტიანი ქართველისათვის ყოველ დაბადებით თათარზე უარესია!

„მთელი სპარსეთი მე მემორჩილება, სოლო მე უნდილაძეს ვემორჩილები!“ — იტყოდა შაჰ აბასი და ყურებამდე გადაგრეხილ უღვაშებს გაუწყებოდა.

1603 წელს შაჰ აბასმა ომი აუტეხა ოსმალეთის სულთან მეჰმედ-ნესაძეს.

ორი ვეშაპის ჯიდილი ამჯერად, მცირე შესვენებებით, 1629 წლამდე გაგრძელდა.

ორივეს ქართველების იმედი ჰქონდა.

ორივეს საქართველო თავისად მიაჩნდა.

ამ ომში შაჰ აბასის თავიდათავი ამოცანა იყო: დაებრუნებინა ოსმალეთისგან წარამეული ირანული მიწები და ამიერკავკასია — მთლიანად; გამორჩევით, საქართველო დაეპყრო ისე მტკიცედ, რომ აღარასოდეს მისი დაუფლების იმედი აღარ დარჩენოდათ არც მოსისსლე ოსმალეთს და არც „მეგობარ“ რუსეთს.

პირველად ირანელები და ოსმალები ერთმანეთს დაეტაკნენ 1603 წლის ზაფხულში, სოფელ სუფიანთან, საღმასის ოლქში. ოსმალები დამარცხდნენ და უკუიქცნენ. შაჰი ჯენებით დაედევნა, თავრიზს დაეძგერა, აქაური ბეგლარბეგი ალი ფაშა წარხოში ტყვედ აიყვანა და თერამეტ-დლიანი ალყის შემდგომ ქალაქიც იხსნა ოსმალური ტყვეობისაგან.

თავრიზიდან არაქსისკენ წამოემართა შაჰ აბასი, მდინარე გადმოლანსა, ჯულფა აიღო, ნახიჭევანიც მიაყოლა და 16 ნოემბერს ერევანთან დასცა ბანაკი.

ერევანში დიდძალი თურქობა იღვა. ციხეც ძლიერ გაემავრებინათ და გაემარაგებინათ მტრის მოსაგერიებლად.

შაჰმა ერევანს ალყა შემოარტყა. „ეს ალყა გაგრძელდა სრულად ცხრა თვე და ათი დღე“.

პირველმა იერიშებმა უნაყოფოდ ჩაუარა „ლომს“. სპარსული ჯარების წინ აღვილობრივი სომხური მოსახლეობა გაირეკა და თურქთა ზარბაზნებს უსაზმნოდ შეაჟღიბა.

დეკემბრის მიწურულს შაჰ აბასმა სულთან მეჰმედ III-ის სიკვდილი შეიტყო. თურქეთის ტახტზე გარდაცვლილის ძე ასულიყო, თოთხმეტი წლის აჰმედ I (1603—1617 წწ.). სახელმწიფო საქმეების მოთავეობა თურმე აჰმედის დედას აუღია ხელთ.

გაიხარა შაჰმა — სადღეაკაცოდ გამხდარა ოსმალთა ქვეყანაო.

მაგრამ ორი კვირის თავზე ახალი ამბავი ჩამოუტანეს აეშაგებმა სტამბოლიდან: გურჯი მეჰმედ ფაშა დაუწინაურებიათ ოსმალთა სატახტოში — სასაზღის აღად დაუნიშნავთ და იღუმალ მისთვის მიუნდვიათ თურმე სახელმწიფოს მართვა-გამგეობა და მოვლა-პატრონობა. ყრმობისას საქართველოიან გატაცებული და გამაჰმადიანებული ქართველი ყოფილა მეჰმედ ფაშა, დიდად ჰყვიანი და მამაცი ვაჟკაცის სახელი ჰქონია დავარდნილი მთელ ოსმალეთში.

(უუჰ, ეს ქართველები!.. მათ გარეშე რომ არა საქმე არ გადაწყდება ამ ქიეყანაზე!)..

და შაჰ აბასმა ქართველები აფრინა საქართველოში — კონსტანტინე-მირზა და თამაზ-ყულან-ხანი. პირველი — კახეთს, მეორე — ქართლს.

კონსტანტინე თვითონ კახეთის მეფის, ალექსანდრე მეორის ძე იყო, სპარსეთის კარზე მძევლად წაყვანილი ჯერ კიდევ შაჰ აბასის განუფებამდე, 1581 წლიდან, ყრმობითვე გათათრებულიც და აწ თათრადვე დასრულებულიც.

თამაზ-ყული-ხანიც გათათრებული ქართველი ყმაწვილი, უნდილანის აღზრდილი, შაჰის უახლოესი დულამი იყო.

და აასლეს ნაქართველარმა ქართველებმა ქართველ მეფეებს სპარსეთის ხელმწიფის ბრძანება: ერევანს ვდგავარ ღა სასწრაფოდ მომეშველეთ თქვენი ქართლელებით და კახელებითო.

ქართლის ჩეფე გიორგი ნეაფე მაშინვე წაჰყვა ქართლელთა ჯარით თამაზ-ყული-ხანს.

კახეთის მეფე ალექსანდრე მეორე ჯერ, თითქოს, ოსმალეთის შიშით და რიდით, ფეხი აითრია, მაგრამ კონსტანტინე-მირზამ, „ტკბილი სიტყ-

ვით, დაპირებებითა და მუქარით მიანც დაითანხმა მამამისი“, და აი, კახეთის მეფეც კახური ჯარით გამოჰყვა ერევნისკენ თავის „სასახელო და სახელოვან“ ძეს.

გაიხარა შაჰ აბასმა, ამდენი ქართველი რომ შემოიყარა ერთად — „თავისიც“ (სპარსეთისა) და „სათავისოც“ (საქართველოსი).

იმ დღეს ინლოეთიდან ჩამოსული ძღვენიტაც გაიხარა შაჰმა. ეს ძღვენი მისგანვე ინლოეთში ელჩად დადგენილმა მან უჩარბეგმა (ესეც გათათრებული ქართველი!) ჩამოუტანა. და მთელს ამ მისართმეველში ერთი ნივთი გამორჩეულად მოიწონა შაჰმა — ოქროს ქარქაშიანი ხმალი, სულ ერთიანად ძვირფასი თვლებითა და წვრილი ალმასით მოჭედილ-მოსევადებული.

— ილბლიანი არის ეს ხმალი, — ქართულად უთხრა შაჰს მანუჩარბეგმა — ყველაფერი სასიკეთოდ წარიმართება, როცა მას ხელში მოიმარჯვებ.

და ამ ინდური ხმალის „პირველ სიკეთედ“ ქართველი მეფეებისა და მათი ქართული ჯარების მოსვლა მიიჩნია შაჰ აბასმა.

მეორე დღისთვის ერევანზე იერიშიც დანიშნა შაჰ აბასმა. უწინარესაჲ, შან, ქართული წესისა და ნაქტეურობის კარგმა მცოდნემ ის გაიხსენა — „წესადმცა არს წინამბრძოლობა ქართველთა, — და მეწინავე-მოიერიშე ჯარებად, გვერდი-გვერდ ქართლელთა და კახელთა რაზმები წაიმძღვარა.

სამი დიდი ჯვარი გამოიტანეს ქართველმა ჯვარისმტვირთველებმა, გამჭვირვალე ქსოვილებით შემოსილნი ღა წინ აღუმართეს თავიანთ ჯარებს.

— ამ ქართულმა ჯვრებმა უნდა გვიწინამძღვროს ბრძოლაში, — მშვიდად და მტკიცედ თქვეს ქართველმა მეფეებმა.

შაჰს ხმა არ ამოუღია.

ბრძოლა დაიწყო.

ქართველები გაქანდნენ ყიჟინითა და იარაღის ზრიალით.

გამოუხტნენ ოსმალები „ალლაჰ-ილალლაჰის“ გრიალით.

უკუაქციეს ქართველებმა სასტიკი ჩესვით.

შებრუნდნენ და უკანვე შეცვივდნენ ციხეში ოსმალნი.

ქართველებიც მიჰყვნენ სულმოუთქმელად.

და „მაშინ უმეტესად ყოველთა ქართველთა მოიჭირვეს და გარდავიდნენ გალავნებში და იომეს დიდად და სანამდი ყიზილბაშნი შევიდოდეს, ქართველთა აიღეს სიმაგრენი, აჩვენეს ძალი და მოჭირვება ყაენსა და აღიღეს ციხე“.

უკვე ქართველთაგან აღებულ ციხე-ქალაქში ირანელებიც შეცვივდნენ „ალლაჰ-ილალლაჰის“ ყივილით.

იღვა 1604 წლის აგვისტოს მიწურული, ქართველებს რომ ერევანი ოსმალებისგან გამოეგლიჯათ და სპარსელებისთვის მიერთმიათ.

საზღვარი არ ჰქონდა შაჰ აბასის სიხარულს.

(იციან „უცხოთგამხმარებელმა“ ქართველებმა, ვინ უნდა გაახარონ!).

კარგად კი გადაუხადა შაჰ აბასმა მაშინ ქართველ მეფეებს ეს „ერევნული სიხარული“: გიორგი მეათეს მთელი დებედეს ხეობა, ლორე და აღჯაყალა წაართვა, ალექსანდრე მეორეს კი — კაკ-ელისენი, გინა საინგილო. ესეც არ აკმარა და მალე კიდევაც მიასიკვილია ორივენი: გიორგის სასმელში საწამლავი შეუყოლა, ალექსანდრე კი მისივე შვილს მოაკვლევინა, გაათარებულ კონსტანტინე-მირზას, რომელმაც მამას ზედ მეორე შვილიც, ანუ საკუთარი ძმა გიორგიც დააკლა, და კახეთის ტახტზეც თვითონ დაბრძანდა.

თუმცა, მთლად ისე თავის სურვილისამებრ არ გამოუვიდა მაშინ შაჰ აბასს: კახელები მამისა და ძმის მკვლელის გამეფებას არ შეურიგდნენ, ქეთევან დედოფლის მეთაურობით აჯანყდნენ, კონსტანტინე შუბებზე ააგეს და მეფედ თეიმურაზი მოითხოვეს.

თეიმურაზი, ძე ადრე გარდაცვლილი დავით მეფისა და ქეთევან დედოფლისა, მაშინ თვითონაც შაჰ აბასის კარზე იყო, სპარსეთში, და უმალვე დათანხმდა შაჰი მის გამეფებას კახეთის ტახტზე. დათანხმდა, რაკილა ეგონა, რომ ეს მეოცნებე პოეტი (თვითონ შაჰიც გვარიანი პოეტი!) ბიჭი, თანაც „სპარსული ენის მუსიკობაზე შეყვარებული“, თავით ბოლომდე სწორედ სპარსეთის დუღუკზე აბუქნავებდა თავის კახეთს. მაგრამ, ვაი რომ თურმე ვერ უცვნია შაჰს მაშინ „ეს ბიჭი“...

ქართლში კი გარდაცვლილი (ვითომ, ფუტკრისგან დაკბენილი!) გიორგის ნაცვლად, მისი ძე ლუარსაბი გაამეფა შაჰ აბასმა.

და ასე გადაწყდება საბოლოოდ, 1606 წელს: კახეთის ტახტზე — 16 წლის თეიმურაზ I, ქართლის ტახტზე — 14 წლის ლუარსაბ II.

ხოლო წინა წელს, როცა შაჰი ქართული სამეფო (მისებურად — „სახანო“) ტახტების საკითხებს წყვეტდა, იგი თავრიზში იღვა, ალავერდი-ხან უნდილაძესთან მუღმივ თათბირში.

ოსმალეთთან ომი ახალი მოცულობით მძვინვარებდა. ოსმალთა ახალი მხედრობაც დაძრულა, სერასქერ ჯიღალ ოღლუსა და ნასიფ ფაშას სარდლობით. აზერბაიჯანისაკენ მოუშურებოდნენ თურქები, საღმასისა და თასუჯის გზებით.

— რამდენი არის თურქთა ლაშქარი? — ეს მერამდენედ ეკითხებოდა შაჰი უნდილაძეს.

— ასი ათასი მეომარი, — ისევ პასუხობდა უნდილაძე.

— მერე, ჩვენ? ჩვენ რამდენი გვყავს?

— სამოცი ათასი.

— უნდა დაეუცადოთ ახალი ჯარების შეყრას.

— მაგრამ ოსმალნი დაგვიცდიან? — ღიმილით ჩაუჭრა უნდილაძემ.

— მაშ როგორ, სამოცი ათასით შევხვდეთ ასი ათასს?!

— დიახ! — მტკიცედ მოსჭრა ქართველყოფილმა.

— მერე?!

— მერე ის, რომ ისინი ოსმალები არიან, ჩვენ კი ირანელები.

ძალიან მოეწონა შაჰს, ქართველმა რომ თქვა ეს: „ჩვენ ირანელები“.

— მაშ, იმედი გაქვს, რომ სამოცი ათასით ასი ათასი დამარცხდება!

— ალლაჰისა და შაჰის შეწევნით! — თქვა უნდილაძემ...

ბრძოლა მოხდა 1605 წლის 7 ნოემბერს, სუფიანთან, ურმიის ტბის ახლოს.

ისევ უნდილაძე შეიქნა ამ საშინელი ხოცვა-ჟლეტის მთავარი გმირი. თურქები სასტიკად დამარცხდნენ და უკუიქცნენ.

თვითონ სერასქერი ჯიღალ ოღლუ სინან ფაშა სირცხვილს არ „დაუწვაეს“, ისე მოჰკურცხლა ბრძოლის ველიდან.

მრავალი ტყვე და ნადავლი ჩაიგდეს ხელში სპარსელებმა (არავინ ამბობდა — ქართველებმა!).

ოცი ათასი ოსმალს წარკვეთილი თავი დაახვავეს შაჰის წინაშე.

ურმიიდან უნდილაძე ყარსისაკენ გაემართა ჯარის ნაწილით, ხოლო შაჰი დანარჩენი მხედრობით ყარაბაღისკენ წამოვიდა, ყარაბაღი დაიჭირა, მერე განჯას მოადგა და ალყაში მოაქცია.

(სწორედ აქ, განჯაში ეახლნენ კახელი ელჩები, აქ შეატყობინეს კონსტანტინეს მოკვლაც და აქვე თხოვეს თეიმურაზის გამეფებაც).

განჯის ალყა ოთხი თვე გაუჭიანურდა შაჰ აბასს.

თან ერთი თურქი სუნიტი ღერვიშის წერილს გაეჯავრებინა ირანის ხელმწიფე. ის ღერვიში სპარსელებზე წერდა: განკითხვის უამს დიდი ალლაჰი თქვენ, შიიტ სპარსელებს, აყროლებული ურიების ვირებად გადაგაქცევთ, რათა ამ საზიზღარმა და მთელს მსოფლიოში მოძულე-ბულმა ხალხმა ვირებივით შეგკაზმონ, ზედ შეგჯდნენ და პირდაპირ ჯოჯოხეთში შეგაჯირითონო.

შაჰმა შიიტი ღერვიშები გამოიძახა და უბრძანა: ამ წერილის სამაგივროდ, აქოთებულ ოსმალ სუნიტებს ისეთი წერილი მისწერეთ, ოცდაათორმეტი ჩაღრმავებული ადგილიდან არც ერთი შეუგინებელი არ დაუტოვოთ, თორემ არც ერთს მხრებზე თავი არ შეგერჩებათო.

მერე ალავერდი-ხან უნდილაძე გამოიძახა ყარსიდან: მომეშველე, ეგებ მოეუღო ბოლო განჯასო.

სასწრაფოდ მოიჭრა უნდილაძე.

მოიჭრა და ერთიანი იერიშით მიუსია ჯარები ქალაქის გალავნებს.

1606 წლის 5 ივლისს განჯა დანებდა ირანის მბრძანებელს.

შაჰის ბრძანებით ქალაქი გაძარცვეს და საძირკველამდე დაანგრიეს.

მომდევნო 1607 წელს შაჰ აბასმა და ალავერდი-ხან უნდილაძემ შარ-
ენ-აზერბაიჯანი, საქართველოდან კასპიის ზღვამდე, ოსმალური ციხი-
ონებისგან გაწმინდეს და ყოველ აქაურ ქალაქში ირანული ციხიონები
შეაყენეს.

1612 წელს საქართველოდან გაქცეული გიორგი სააკაძე შეეხიზნა შაჰ
აბასს, მთელი ოჯახით და უახლოესთა ამალით.

ეს მაშინ, როცა თვითონ შაჰს, მომავალი წლისათვის, საქართვე-
ლოში ლაშქრობა ჰქონია განზრახული...

ალავერდი-ხან უნდილაძე იხმო. ჩაიკეტა და ეთათბირა.

სახელეწილი გამოვიდა და წავიდა უნდილაძე.

ახლა გიორგი სააკაძე იხმო შაჰმა. ჩაიკეტა და ეთათბირა.

სახელაწყნარებული გამოვიდა სააკაძე.

ზაფხულში განზრახული „სადეთო ომი“ საქართველოს წინააღმდეგ
საზამთროდ გადასწია შაჰ აბასმა.

უნდილაძის „მოკიდებულნი“ ამბობდნენ: გიორგი სააკაძემ გაუხედნა
ყური შაჰს, ზაფხულს წასვლა არ ვარგა საქართველოში საომრადო.
რადგან მოსახლეობა ტყეში ადვილად იხიზნება და იქიდან ახალ რომსაც
ამზადებსო; ამიტომ ზამთარში სჯობია საქართველოში შეჭრა, რაკილა
ხალხი ვერც ფოთოლგაცვენით ტყეში დაიმალება, ვერც თოვლსა და
ყინვაში გაასწრებს მთას, ხოლო თუ მაინც შეძლებს, სულ ერთია —
ყინვა და ნეფხვი ამოწყვეტსო.

ასე იყო თუ ისე, საქართველოს მოსათხრელი და ამოსადგები „სადე-
თო ომი“ შაჰ აბასმა მაინცდამაინც ზამთარში დანიშნა.

და, მაინცდამაინც მაშინ მოკვდა ალავერდი-ხან უნდილაძეც.

აღსრულებულიყო ალავერდი-ხან უნდილაძე, ტომით ქართველი, ბედ-
უკუღმართობით უსამშობლო „თათარი“, ნიჭით და სიქველით ირანის
კარზე „ვიცე-კოროლად“ აღზევებული; დიდი რეფორმატორი, უპირვე-
ლესი სარდალ-ზორაფარი, დაუცხრომელი „კულტურტრეგერი“, ოფლ-
შეუმრალი აღმშენებელი; კაცი, რომელსაც მისთვის დაკარგული სამ-
შობლო — საქართველოს საზიანოდ — თუნდაც საქართველოს სამტრო-
საბუღარში მჯდომს — არასოდეს თითის განძრევაც არ უკადრებია;
კაცი, რომელზეც თვითონ შაჰ აბასი ხშირად იტყოდა: მე, ირანის
მბრძანებელი, ამ ქვეყანაზე მხოლოდ ალლაჰს და უნდილაძეს ვემორჩი-
ლებიო.

მომკვდარიყო დიდი ქართველი კაცი, დაულაღვი შემოქმედი და შემ-
ქმნელი „უცხო თესლის ისტორიისა“...

ავმა ელღამ დაურბინა ისუაჰანის სასახლეს, სრულიად ირანს.

„საქართველოში ლაშქრობას აღუდგა წინ უნდილაძე, და ამიტომ შაჰმა...“ — სათქმელს აღარ ასრულებდნენ „დიდი გურჯის“ მოულოდნელი სიკვდილით დაზაფრულნი.

თვითონ შაჰი ამას ბრძანებდა, „მწარე სინანულით“:

„დიდი კაცი იყო ალავერდი-ხან უნდილაძე, დიდი საქმენი განასრულა სულკურთხეულმა; ყოველივე შეეძლო მის დიდ გონებას და მძლავრ ხელებს, მაგრამ... სიკვდილიც განა კაცთა ხელშია?!“

ბოლოს ეს დასძინა შაჰმა: ალავერდი-ხან უნდილაძე არც კი მომკვდარა, რადგან მისი შვილები და მონაგარ-ნაგარამი განაგრძობს სიცოცხლესო.

სთქვა და იმ დღესვე ალავერდი-ხანის აწ დატლილი თანამდებობანი (რომელთაც ხარბი თვალით უტკებრდა მრავალი კარისკაცი, მათ შორის, სარწმუნოა — მრავალი ქართველი!) მის ძეს, იმამ-ყული-ხან უნდილაძეს გადაულოცა — ბეგლარბეგობა ფარსისა, შირაზისა და თავრიზისა.

(ესეც ძალიან მოსწონდა შაჰ აბასს, რომ იმამ-ყული-ხან უნდილაძეს სახელი უკვე ისე გაეთქვა, რომ ევროპაში „სამხრეთ ირანის ვიცე-კოროლსაც“ უწოდებდნენ).

უფროსი უნდილაძის დაკრძალვის დღეს რაღაც სულისხუთვა აუტყდა შაჰ აბასს.

ისფაჰანში ძალიან ჩამოცხაო, მოიმიზეზა და მაშინვე ფერეიდანის იალაღებზე გაქუსლა „სულის მოსაბრუნებლად“.

რამდენიმე დღე გაატარა ფერეიდანში და დიდი გულისყურით მოიხილა იქაურობა.

„აქაურ მიწას გამრჯე ქართველი მიწისმუშა მოუხდება და დამშვენდებაო“, თქვა და გამობრუნდა...

ზამთარი მოახლოვდა.

შაჰ აბასმა ლაშქრობა ბრძანა. იმამ-ყული-ხან უნდილაძე გამოიძახა და უთხრა: თუ მამაზე მგლოვიარობა ხელს არ გიშლის, შენც წამყევი საქართველოშიო.

უფრო სხვა რამე მიშლის ხელსო, — უმაღვე მიუგო „ვიცე-კოროლმა“.

— ალბათ, ქართველ თვისტომთა უზომო სიყვარული, არა?! — უცებ შეაფრქვია უნდილაძეს და გამომცდელად დააშტერდა თვალებში.

— თქვენს ბრწყინვალეობას არა ნაკლებ უყვარს ქართველები, — მშვიდი ურყევლობით უპასუხა უნდილაძემ.

შაჰი შეცბა, მერე ისევე ჰკითხა; მაშ რა გიშლის ხელს, საქართველოში რომ შეახლოო.

— ქიშმი და ჰორმუზი, — უპასუხა უნდილაძემ.

და ვითომ ახლა „გაახსენდა“ შაჰს, რომ მის კარზე ქიშმისა და ჰორმუზის სამთავროთა დაპყრობა მზადდებოდა ფრიად საიდუმლოდ და სწორედ იმამ-ყული-ხან უნდილაძისთვის მიენდო შაჰს საომარი სამზადისის მეთაურობა. ამას გარდა, იმამ-ყული-ხან უნდილაძეს, ვითარცა „მამის მემკვიდრეობა“, ეკისრებოდა წარმართვა ირანის მთელი სამეურნეო-საგამგებლო საქმეებისა — მიწათმოქმედებისა, ვაჭრობისა, ალებ-მიცემობისა და წყალსადენების, ხიდების, კაშხალების აღმშენებლობისა.

— კარგი აქ დარჩი და აქაურობას მიჰხედო, — ბრძანა შაჰმა და იმამ-ყული-ხანი რომ გაისტუმრა. მერე მისი უმცროსი ძმა გამოიძახა — დავით (დაუდ-ხან) უნდილაძე. გამოიძახა და იმასაც ეს უთხრა უწინარესად: თუ მამაზე მგლოვიარობა არ გიშლის, შენც ჩემთან ერთად წამოდი საქართველოში სალაშქროდ.

ეტყობა, ელოდა დავით უნდილაძე შაჰისგან დამახილს და მაშინვე შეაგება პასუხად:

— თუ არ დაგვიწყნიათ, მე სხვა რამ მაქვს თქვენგან ნაბრძანები.

— რა სხვა, დაუდ-ხან?

— გომბურნის დაპყრობა, ხელმწიფეო.

ეს არ დაეიწყნია შაჰ აბასს: გომბურნში იმჟამად პორტუგალები იდგნენ და დავით უნდილაძეს დააკისრა შაჰმა სპარსეთის ზღვის განაკიდური ქალაქიდან ევროპელების განდევნა და სპარსული ციხიონის შეყვანა.

— მაგრამ, აკი მომავალი წლისთვის ვაპირებდით გომბურნში ლაშქრობას?! — თქვა შაჰმა.

— მე უკვე ყველაფერი მზად მაქვს სალაშქროდ, — ფიცხლავ შეაგება უმცროსმა უნდილაძემ.

— საქართველოში ლაშქრობამ ხომ არ დაჩქარა გომბურნში ლაშქრობა, დაუდ-ხან? — ცბიერად იკითხა შაჰმა.

— არა, ხელმწიფეო, გომბურნის ბედი მანამ გადაწყდა, სანამ საქართველოში ლაშქრობას შევიტყობდი, — მშვიდად მიუგო უნდილაძემ.

— ალბათ, უნდილაძეებს ბედად არ დაჰყოლიათ ქართულ მიწაზე ფეხის დაბიჯება... თქვა და ისევ ცბიერი თვალაკერით გახედა დაუდ-ხანს.

და დაილაშქრა საქართველო უნდილაძეთა წილისდების გარეშე.

და, ეს მაშინ, როცა სრულიად ირანში სწორედ უნდილაძეთა გარეშე არა განაზრახი, არცა დიდი და არცა მცირე, არც გაიზრახებოდა და არც განხორციელდებოდა.

საქართველოს დალაშქვრა კი მოხდა ოთხჯერ, — 1614, 1615, 1616, 1617 წლებში — დალაშქვრა და დამხობა; გამორჩევით, კახეთის აკლესია-აოსრება, ძარცვა-რბევა, მოსახლეობის დედაბუდიანად აყრა და ირანს გაყარა-გადასახლება. კახეთმა დაჰკარგა ორი მესამედი თავისი მოსახლეობისა. სულ ნახევარი მილიონი ქართველი — სიკვდილით, თუ გადასახლებით — დაეკარგა საქართველოს იმ ავბედით წლებში.

იმ პირველი „გურჯისტანული ლაშქრობისას“ კი — 1614 წელს — სამხრეთით მოჭრილმა ფაიქებმა შაჰ აბასს ეს სასიხარულო ცნობა მორთვეს: დაუდ-ხან უნდილაძემ პორტუგალები დაამარცხა, ზღვაში გადარეკა და ქალაქი გომბრუნი, მთელი ზღვის განაკიდურით, სპარსულ დროშებს დაუმორჩილა!

ზეცას ეწია აღტაცება შაჰ აბასისა.

— ამიერიდან გომბრუნს დაერქმევა ბენდერ-აბასი და იქნება ირანის დიდი ნავთსადგური! — ბრძანა შაჰმა და მაშინვე დასძინა: დიდი კაცი იყო ალავერდი-ხან უნდილაძე, დიდი არის მისი უფროსი ძე იმამ-ყული-ხან, — მაგრამ მამაზე და ძმაზე იღბლიანი მგონია მე უმცროსი უნდილაძე.

თქვა და უფრო „ხალისიანად“ მიუბრუნდა „გურჯისტანის საქმეებს“.

1618 წელს შაჰ აბასმა თანამდებობის ბოროტად გამოყენებისათვის გადააყენა სატახტო ისფაჰანის ტარულა (ქალაქის თავი, მოურავი) მირ აბდულ-აზინი, რომელსაც ვერც იმან უშველა, რომ იგი თვითონ შაჰ აბასის სიძე იყო.

შაჰმა გიორგი სააკაძე დაიბარა და ჰკითხა: როგორ მირჩევ, ვინ გამოვადგება სატახტო ქალაქის გამგებლად.

— ხოსრო-მირზა გამოდგება, — უპასუხა გიორგიმ.

— ძალიან თავგამოდებული კი ხარ მაგ ხოსრო-მირზასთვის, გიორგი სააკაძე!

— აგრე გახლავთ, რამეთუ ხოსრო-მირზა ჯკვიანია, დაკვირვებული, გაჯირვებაში გამოჯაჭული, ნიჭიერი სარდალი, მამაცი მხედარი, ჭეშმარიტი მამამდიანი და შაჰის ტახტის უაღრესად ერთგული შაჰისევანი.

გიორგი სააკაძე გაუშვა და იმამ-ყული-ხან უნდილაძე გამოიძახა შაჰ აბასმა. ტყბილად შეხვდა ხელმწიფე ქვეშევრდომს. ჯერ ისე აათვალ-ჩათვალა მისი მოხდენილი ვაჟკაცი, კოხტად და მდიდრულად მორთულ-მოკაზმული — და ეს ჰკითხა მკაცრი ღიმილით:

— მაინც ვინ არის შაჰი, მე თუ შენ?

— თქვენ, ხელმწიფეო, ნებითა ალლაპისა და მისი წინასწარმეტყველის მუჰამადისა, — დინჯად უპასუხა უნდილაძემ, რადგან საერთოდ შერეული იყო შაჰისგან შეხუმრებას.

— მერე, შენ რომ ჩემზე უკეთესად გაცვია, გახურავს, უფრო ძვირფასი ალჭურვილობით იკაზმები, ფულსაც მეტს ხარჯავ, — ამაზე რაღას იტყვი?

— ეგეც თქვენი წყალობა გახლავთ.

— რა იქნება, რომ შენ ერთი გროშით ნაკლები დახარჯო, თუნდაც იმისათვის, რომ ხალხმა შაჰსა და ხანს შორის განსხვავება დაინახოს?!

უნდილაძე იღიმებოდა და ხმას არ იღებდა. ასეთი „ხუმრობა“ ამას წინათაც თქვა შაჰმა, სადილზე, პორტუგალელი ანტონიო გოვეას თანდასწრებით...

ბოლოს, უნდილაძეს ეს ჰკითხა შაჰმა: ისფაჰანის ახალი ტარუდა უნდა დაენიშნო და შენ რას მირჩევ, ვინ გამოდგება სატახტო ქალაქის გამგებლადო.

— ხოსრო-მირზა, — მაშინვე შეაგება უნდილაძემ.

1619 წლის 7 ივლისს, კვირა დღეს, შაჰ აბასი ისფაჰანის მთავარ მოედანზე გამოსულიყო. თან სტუმრები ახლდნენ — ინდოელი და ოსმალო ელჩები.

იმამ-ყული-ხან უნდილაძეს ძღვენი გამოეგზავნა შაჰის კარზე და სწორედ იმ „საოცარი გურჯის“ მისართმეველის სახილველად მოსულიყვნენ შაჰიც და მისი სტუმრებიც.

მზე დაისად ეშვებოდა, როცა მოედანზე „გურჯი ხანის“ გამოგზავნილი ფეშქაშ-ქარავანი შემოვიდა.

წინ ორმოცი არაბული მერანი მოჰყავდა ორმოც გათათრებულ ქართველს.

ცხენებს შვიდი აქლემი მოჰყვებოდა, შვიდივე თვალ-მარგალიტით სავსე ლარებით დაკაპანებული.

ბოლოს მოდიოდა ყველაზე საწაღნელი-სახილველი: ცხენშებმული ოთხთვალა ფორნები, ყოველ მათგანზე — ორი უზარმაზარი შაქრის ლოდი.

აზრი დაიკრეს ინდოელებმა: უნდილაძე ისე მიგვანიშნებს, მარტო ინდოეთს როდი გქონიათ შაქარიო, ჩვენც თავზე საყრელად გვაქვს ირანშიო.

ბოლო ფორანზე კი, ინდაურები დაესხათ ქართველებს.

ესეც დიდად „საწაღნელი-სახილველი“ იყო, რაკილა ინდაური პირველად შემოეყვანათ ირანში ქართველ ვაჭრებს ვენეციიდან.

მთავარი მაინც თვითონ ფორნები იყო — სავსებით ახალი სამგზავრო-სამიმოსვლო და საზიდარ-საბარგული გაწყობილობა.

და ეს „სიახლეც“ ქართველებს შემოჰქონდათ პირველად ირანში.

1622 წლის გაზაფხულს, შაჰ აბასის ბრძანებით, გულაბყალას ციხეში თავი მოჰკვეთეს ლუარსაბ მეორეს.

მთელი ერთი თვის მანძილზე, უნდილაძის გვარიდან შაჰ აბასს თვალმოსაკრავადაც არაუფერად მოლანდებია.

არ სცალოდათ მაშინ უნდილაძეებს: ლუარსაბ მეფეს გლოვობდნენ, სპარსელთაგან შეფარვით.

ცხარედ დასტიროდნენ მამულდაკარგული ქართველები მამულისათვის თავდადებულსა და წამებულ ხელმწიფეს.

და გამოიძახა იმამ-ყული-ხან უნდილაძე შაჰ აბასმა.

ირანის „ვიცე-კოროლი“ გულფაიგანის საზაფხულო სავანეში ბრძანდებოდა იმჟამად, სტუმრები ჰყავდა — იტალიელი კათოლიკე ბერები, მისიონერები. ბერძნულ ფილოსოფიაზე და ხელოვნებაზე მსჯელობდნენ. ევროპელები განცვიფრებული იყვნენ უნდილაძის განსწავლულობით, ღრმავაზროვნებით, შთამაგონებელი მსჯელობით.

ბოლოს უნდილაძემ სტუმრებს სთხოვა, მისი წიგნთსაცავისთვის რომიდან გამოეწერათ პლატონისა და არისტოტელეს თხზულებანი ბერძნულ და ლათინურ ენებზე, არაბულ-ლათინური ლექსიკონები და ბიბლია არაბულ ენაზე.

მისიონერებმა მაშინვე დიდის მოწიწებით აღუთქვეს მასპინძელს თხოვნის აღსრულება.

ამ დროს შათირიც მოიჭრა და შაჰის ბრძანება მოიტანა.

უნდილაძე სასწრაფოდ გაეშურა.

შაჰ აბასმა მისალმებისთანავე ახალ საომარ სამზადისზე ჩამოუგლო სიტყვა.

ყოველივე აღესრულება, მაგრამ... ამჯერად საით აპირებს ირანის ლომი ალლაჰისაგან ნაკურთხი მახვილის წარმართვას?

ნუ შემფოთდება უნდილაძე — საქართველოში არ აგზავნის შაჰ აბასი. ისედაც ხომ რაღაცებს მოიგონებს უნდილაძე და მაინც დაიძვრენს თავს საქართველოში ლაშქრობისაგან... არხეინად ბრძანდებოდეს ირანის ვიცე-კოროლი.. საქართველოსკენ კი არა, სამხრეთისაკენ სალაშქროდ უნდა მოემზადოს იმამ-ყული-ხან უნდილაძე.

ესეც კარგად იცის უნდილაძემ: აგერ ხუთი წელიწადია, შაპის ბრძანებით იგი თვითონ უდგას სათავეში „სამხრეთული ომის“ სამზადისს...

და იმავე 1622 წელს (ლუარსაბ მეფის წამების წელს), იმამ-ყული-ხან უნდილაძემ სპარსი და გურჯი ჯარებით დაიპყრო შამი, შემდეგ პორმუზიდან გარეკა პორტუგალები და ეს კუნძულიც ირანის ლომსახოვან დროშას დაუმორჩილა.

ამიერიდან გაეხსნა სპარსეთს სამხრეთულ ზღვათა კარიბჭენი.

ახალი, სამარადეთამო სტრიქონები ჩასწერა ქართველმა კაცმა სპარსეთის ისტორიაში.

ისფაჰანი დიდი ზარზემით შეეგება შამისა და პორმუზის გმირს.

ლექსები, პოემები, ბალადები, სიმღერები აზღვავდა იმამ-ყული-ხან უნდილაძის სასოებად და სადიდებლად.

(ჩვენს დრომდე მოატანა „უნდილაძის თემამ“ სპარსულ ლიტერატურაში. სპარსი პოეტი, კადრი, შამისა და პორმუზის ამბებს და მის მთავარ გმირს იმამ-ყული-ხან უნდილაძეს უდძენის ორ პოემას — „ჯანგ ნამა-ი ქეშმ“ და „ფარუნ-ნამე“).

შაპ აბასმა კი საგანგებოდ გამართულ ნაღიშზე ეს უთხრა უნდილაძეს:

— რა ექნა, აღარ ვიცი, რით დაგაჯილდოვო, — ერთი შაპის ტახტი შემომრჩა და ამასაც შენ ველარ დაგიტომო, ამ ერთი რაიმეთი ხომ უნდა გავირჩევოდეთ მე და შენ ერთმანეთისგან; შეურიგდი და დარჩი ისევ ვითარცა „მეორე კაცი“ და „ვიცე-კოროლი“ ჩემს შემდგომო...

და იმ დღესვე, შაპმა ორი უნდილაძე კიდევ დააწინაურა „ერთგულ გურჯთაგან“: ალავერდი-ხან უნდილაძის უმცროსი ძე, იგივე იმამ-ყული-ხანის უმცროსი ძმა, უკვე ჩვენთვის ნაცნობი დავითი ანუ დაუდ-ხანის გაჯა-ყარაბაღის ბეგლარბეგად დანიშნა, ხოლო იმამ-ყული-ხანის ძე, სხელად ს ე ფ ი-ყ უ ლ ი-ხ ა ნ ი — ლარის ბეგლარბეგად.

და, ალბათ, უნდა ეფიქრა იმჟამად იქ მყოფ გიორგი სააკაძეს:

მაინც რანი არიან ეს უნდილაძენი? მთელი თავისი წუთისოფელი ვითომც „თათრობენ“, მაგრამ არასოდეს ქართველობას არ ჰღალატობენ. საქართველოს მათის „თათრობით“ არასოდეს ფრჩხილიც კი არ წამოსტკენია. ოჯახებიც „წმინდა ქართული“ აქვთ. სპარსელთა შესახედავად, ჯამეში მუჟდინის ყივილს „გულდასმით“ უსმენენ, მერე სახლში მიდიან და ჯვარცმის წინაშე მუხლმოყრილნი გულმხურვალედ ლოცულობენ პირჯვარის სახვით. მოყვრობა და ნათესავობა ისევ ქართულ ოჯახებთან აქვთ. იმამ-ყული-ხანს სამი ასული ჰყავს და სამივე ქართველზე გაუთხოვებია: ერთი ანდრუყაფარ ამილახორს ჰყავს ცოლად — თვითონ შაპ აბასის ცოლისძმას, მეორე — ამირ სპასალარ დაუდ-ბეგ გურჯს, მესამე — ალი-ყული ბეგ სააკაძეს, როსტომ სააკაძის ძმას; ხოლო, დაუდ-ხან უნდილაძეს ცოლად ჰყავს თეიმურაზ კახთა მეფის დაი — ელენე.

ჭკვიანი ხალხია უნდილაძენი!

კვლავაც მაღლა ფრენს არწივი უნდილაანთ საგვარეულო გერბით
მკერდლამშვენებული...

ხოლო, ქეთევან დედოფალი, დედა კახეთის მეფე თეიმურაზ პირველისა, აგერ მათე წელიწადი შაჰ აბასისგან ტყვედ წაყვანილი, სწორედ იმამ-ყული-ხან უნდილაძის საბეგლარბეგოში, შირაზში ატარებდა ტყვეობას თვისას.

თვითონ „ვიცე-კოროლი“ „თანამემამულე დედოფალს“ და მთელს მის სახლულსა და მსახურეულს დიდის პატივით ეპყრობოდა.

— ქეთევან დედოფალი ტყვე კი არა, დიდად საპატიო სტუმარი გახლავთ ჩვენიო, ამბობდა უნდილაძე; თუ მაინცდამაინც „ტყვეობაზე“ დადგება საქმე ჩვენ თვითონ ვართ ამ საოცარი ქალის ტყვეებიო.

ცალკე სასახლე და წალკოტი მიეჩნია უნდილაძეს დედოფლისათვის. ყველაზე მეტად მაინც ამით გაახარა „მასპინძელმა სტუმარი“: ჰორმუზიდან წამოღებული ბიბლიოთეკა მთლიანად „სტუმარ დედოფალს“ გაუგზავნა „წიგნის გიჟმა“ უნდილაძემ.

ქეთევანს ოცამდე ქართველი ემსახურებოდა — ქალი და კაცი. მათ შორის იყო ერთი, რომელსაც „გიორგი ხუცესს“ ეძახდნენ. იგი იყო დედოფლის კარის მღვდელიც, სახლთუხუცესიც, სუფრაჯიც, მოურავიც და მებაღეც. იგი განაგებდა ქეთევან დედოფლისა და გარშემო შეკრულ „წმინდა ქართულ კოლონიას“, „თათარ სპარსელთა“ და „გათათრებულ ქართველთა“ ზღვაში.

გიორგი ხუცესს დაიბარებდა ხოლმე უნდილაძე, დედოფლისა და მისი კოლონიის ამბავს გამოიკითხავდა, ყოველ საჭირო საგანს, „საზრდელს“ და „მისართმეველს“ მიაართმევდა და ისე გამოისტუმრებდა.

ყველაზე დიდი საწუხარი ეს ჰქონდა დედოფალს: ტყვედ წამოყვანილი შვილიშვილებისა არაფერი იცოდა. რა რომ შირაზში გადმოასახლეს, ერთხელაც არ შეახვედრეს არც ლევანი, არც ალექსანდრე.

„უნდილაძისგან ვიცი, შაჰ აბასი ცალკე საგანგებოდ ზრდის თეიმურაზის შვილებსო“, მოკლედ მოსჭრიდა ხოლმე გიორგი ხუცესი. ეს იყო და ეს.

სინამდვილეში კი, — უნდილაძის მკაცრი ბრძანებით, არ უმხელდნენ ქეთევან დედოფალს, როგორ დაახოჯავა შაჰ აბასმა მისი შვილიშვილები, როგორ მოკვდა ჯერ ალექსანდრე და შემდეგ ჭკუიდან შეშლილი ლევანი...

უნდილაძემ ერთხელ გიორგი ხუცესის ხელით ნაშენები ბაღი მოი-

ხილა და ისე მოიხიბლა, მაშინვე ისუაჰანს გაგზავნა და შაჰ აბასის ბა-
ლები გაამართვინა და გაამშვენიერებინა „უცნაურ ხუცესს“.

„რა არ გამოვა ქართველი კაცის ხელიდანო“, თქვა შაჰ აბასმა ახა-
ლი წალკოტის ხილვით და ხიბლით გაოცებულმა.

უნდილაძემ უმდიდრესი მისართმეველით დატვირთული ჩამოიყვანა
გიორგი ხუცესი ისუაჰანიდან შირაზში...

და დასდგარიყო 1624 წელი — მეათე წელიწადი ქეთევან დედოფლის
ტყვეობისა, როცა იმამ-ყული-ხან უნდილაძემ შაჰ აბასის ფიცხელი ბრძა-
ნება მიიღო:

„დაუყოვნებლივ ჩემი სახელით უბრძანე ქეთევან დედოფალს, ქრის-
ტიანობა განაგდოს და მაჰმადიანობა მიიღოს, ხოლო უკეთუ ჩემი ბრძა-
ნება არ აღასრულოს, მაშინვე სასტიკი წამებით შეჰყარე სიკვდილს!“

ზარი დაეცა შირაზის ხანს.

„არ იქნება და არასგზით არ გათათრდება ქეთევანი... და ამისთვის
მე, უნდილაძემ, ტომით ქართველმა, მოვკლა საქართველოს დედოფალი,
დედა ქართველი ხელმწიფისა, სათაყვანო და სალოცავი ქართველი ხალ-
ხისა?!“

სასწრაზოდ პასუხი გამოუგზავნა შაჰს: ნუ იკადრებ და ნუ აღმარ-
თავ ხელს უმწეო ქალის სიცოცხლეზეო; რას აქნევთ მის გათათრებასო;
განა თქვენთვის სირცხვილი არ იქნება ესოდენ სათნო ქალის სიკვდილი?!
აზვედა შაჰ აბასი. ხელახლა აფრინა ფაიქი უნდილაძესთან სასტიკი
ბრძანებით: შენ რასაც გიბრძანებ, ის შეასრულე დაუყოვნებლივ!..

სხვა გზა აღარ იყო და ეახლა უნდილაძე ქეთევანს.

ეახლა და ეაჯა კრძალვით, თავაზით, მარწმუნებელი შეგონებით: ნუ
შეეცდები წინაღუდგე მძევინვარე შაჰის ბრძანებასო; მიიღე მაჰმადიანო-
ბა, ამით არაფერი დაშავდებაო; გარეგნულად აღიარე მხოლოდ სპარ-
სელთა საჩვენებლად, ხოლო გულით ისევ ქრისტიანი დარჩებიო.

ემუდარებოდა უნდილაძე ღვთაებრივ ქალს და „სტიროდა მსგავსად
პეროდეს ჯალათისა, რომელსაც ნაბრძანები ჰქონდა თავის მოკვეთა
იონანე ნათლისმცემლისა“.

ქეთევანმა კი მოკლედ, მშვიდად და შეუვალად სთქვა თავისი პასუხი:

— ჩემო კეთილო ძმამო! სხეულის სიკვდილისთვის არ გაეწირავ სულ-
სა ჩემსა! რასაც ჰქვია ქრისტიანობა და ქართველობა! სხეული მიწაა და
დღეს თუ ხვალ ისედაც მიწად უნდა იქცეს, ხოლო ქრისტეს სჯული და
საქართველო, რომელიც ჩემში დაბადებითვე ჩასახლებულა, უკვდავია,
მარადიული და მისი მოკვლა არც შენს ხელმწიფეს ძალუძს და არც მის
ცრუ ღვთაებას!

შენს ხელმწიფესო?! — გულზე დაესო უნდილაძეს დედოფლის სიტყვა.
მე მისთვის ქართველი არ ვყოფილვარო, გაიფიქრა გულადუღებულმა
ვაჟაკმა.

კვლავაც დიდხანს ევედრა და ემუდარა, მაგრამ კვლავაც „აშაოდ დაშვრა იგი მრავლის ვედრებითა და არა ისმინა დედოფალმან“.

დარწმუნდა იმამ-ყული-ხანი, ვერავითარი ძალა, ვერც ღმერთი და ვერც სატანა, ველარ შეარყევდა დედოფლის გადაწყვეტილებას.

და აღესრულა ქართველთა ისტორიის მარად სანიშანსვეტო წამება ქეთევან დედოფლისა — 1624 წლის 13 სექტემბერს.

(აქამდე არცერთ უნდილაძეს ასეთი გაწბილება არ უგემნია)...

1625 წელს, თორმეტი წლის „გათათრებული“ გიორგი სააკაძე ისევ „გადმოქართველდა“, შაჰ აბასს აუჯანყდა და მარტყოფის ველზე 30 000-ანი ირანული არმია სრულად გაწყვიტა და მიწას გარია.

გაცოფებულმა შაჰმა სააკაძეს მისი ძის პაატას მოკვეთილი თავი გამოუგზავნა და სარევენშოდ, საქართველოს „ერთხელ და სამუდამოდ“ მოსასპობად ახალი საომარი ძალები აწვია.

საქართველოს ამოსაგდები საომარი წვევა განჯაშიც მივიდა. შაჰი მისგანვე აქ, განჯა-ყარაბაღის ბეგლარბეგად დანიშნულ დავით უნდილაძეს უბრძანებდა: სასწრაფოდ შენი საბეგლარბეგოს მხედრობით ალიკაზმე და საქართველოსკენ უკვე მიმქროლავ ჩემს ურდოს შეუერთდიო.

და, პასუხად შაჰმა მისი „საყვარელი“ და „იღბლიანი დაუღ-ხანის-გან“ მიიღო... ცივი უარი.

მაშ, ისევ უარი!.. და თვითონაც კვლავ ვერაფრით ვერ უპასუხა ამ მორიგ „უნდილაურ ახირებას“ ირანის ლომმა...

ის ლაშქრობა, იმავე 1625 წლის 1 ივლისს, „მარაბდის ბრძოლით“ გათავდა. ეს იყო ქართველთა გმირობის აპოთეოზი — თუნდაც უიღბლო. შაჰი გამარჯვებას თავისად მიიჩნევდა, მაგრამ ქართველები, სააკაძის და თეიმურაზ მეფის მეთაურობით, ნამდვილ „სამამულო ომს“ ახლა იწყებდნენ...

1626 წელი, შირაზი.

დარბაზობა აქვს ირანის „ვიცე-კოროლს“, იმამ-ყული-ხან უნდილაძეს.

იქ დამსწრე ინგლისელი ჰერბერტი გაოცებულია მასპინძლის სიმდიდრით. უთავალავი ოქრო-ვერცხლის ლანგარნი, ძვირფასად ნახელავი სასმურნი, ფარდაგნი, კრეტსაბმელნი, ნოხები, ხალიჩები, ურიცხვი თვალმარგალიტი.

მმასთან სტუმრად არის დავით უნდილაძეც.

შათირი მოიჭრა ისფაჰანიდან.

შაპ აბასი სასწრაფოდ იწვევდა ორივე ძმას.

მოტეხილი და მოთელილი ერყვნათ შაპი უნდილაძეებს. საოცრად დაღლილი, გაღახული სახე ჰქონდა. თვალებსაც დაჰქარგვოდა ძველებური ცეცხლი და ელვამკრთომელობა.

— ოსმალებს ბაღდადი ალყაში მოუქცევიათ. შენ, იმამ-ყული-ხან, სასწრაფოდ უნდა გაეშურო შენის მხედრობით ბაღდადისაკენ! — უბრძანა შაპმა უფროს უნდილაძეს.

მერე უპცროსს მიუბრუნდა და ჩამქრალი ხმით უთხრა:

— შენ კი, დაულ-ხან, უნდა წახვიდე... საქართველოში!

— საქართველოში?!

— ნუ შეშოთღები — საომრად არ გაგზავნი შენს საქართველოში... სამშვიდობოდ წახვალ.

— სამშვიდობოდ?!

— სწორედ.

— ვისთან?

— თეიმურაზთან.

თეიმურაზთანო? ვინ მოელოდა და ვინ წარმოიდგენდა ამას? შაპ აბასი თეიმურაზს მშვიდობის ჩამოგდებას ეაჯება?! ნუთუ სცნო თავი დამარცხებულად ირანის ლომმა საქართველოს მეფესთან ოცწლიანი სამკედრო-სასიცოცხლო ომის შემდგომ?!

ჰო, თეიმურაზს უნდა ეახლოს დაულ-ხან უნდილაძე და შაპის სახელით სამძიმარი მოახსენოს დედისა და შვილების სიკვდილის გამო! ბოდიშიც მოუხადოს, შაპს ასერიგად რომ დააგვიანდა სამძიმრის გაგზავნა (თურმე ხდება ასეთი რამეც: მკვლელი სამძიმარს უცხადებს მისი ხელით ამოწყვეტილი შვილებისა და დედის ჭირისუფალს)! ესეც იცოდეს თეიმურაზმა: რაც ამ ბოლო დროს საქართველოში დატრიალდა, შაპს თეიმურაზის ბრალად არ მიაჩნია, — ყველაფერი მხოლოდ გიორგი სააკაძის ბრალია, ბრალი ცბიერი მოურაე-ხანისა, ერთნაირად რომ ღალატობს ყველას — ქართველსაც, სპარსელსაც და ოსმალოსაც. კარგად იცოდეს თეიმურაზმა, შაპ აბასის გაზრდილმა და ნაამაგარმა, რომ სააკაძე ორივეს „თანაბარი სიამოვნებით“ დალევს — შაპის სისხლს და თეიმურაზის სისხლს... ბოლოს და ბოლოს, იყოს თეიმურაზი ქართლ-კახეთის მეფედ, ოღონდ თურქულ და რუსულ ხალათებს ნუ ჩაიცვამს და ნუ დაავიწყდება, რომ იგი მაინც შაპ აბასის „ჩრდილის ქვეშ არის გაზრდილი...“, და ბოლოს — იქნებ თვითონ პირადად ეწვიოს გაზრდილი გამზრდელს!..

— ტფილისში ჩახვალ, დაულ-ხან, იქ მოიწვევ და შეხვდები თეიმურაზს. იქვე მოელაპარაკები და იქიდანვე შიკრიკის ხელით გამომიგზავნი სამშვიდობო წერილს თეიმურაზ მეფის ხელრთვით, — დაასრულა შაპმა.

— შიკრიკიც არ დაპჭირდება, მე თვითონ პირადად გაცნობებთ ყოველივეს, — შეაგება დავით უნდილაძემ.

— არა, შიკრიკი გამომიგზავნე, ხოლო შენ ტფილისიდან განჯას გაე-
შურე და იქვე დარჩი.

— განჯაში რისთვის, ხელმწიფეო?

— ამიერიდან შენ ისევ დანიშნული ხარ განჯა-ყარაბაღის ბეგლარ-
ბეგად.

ასე განუწყესებია შაჰ აბასს: ირანის იმპერია ისევ ლამის ძმები უნდი-
ლაძეებისთვის გაუყვია სამმართველოდ — სამხრეთში იმამ-ყული-ხანი,
ჩრდილოეთში დაუდ-ხანი...

ტფილისისკენ მოჰქრის დავით უნდილაძე, განჯა-ყარაბაღის ბეგლარ-
ბეგი, შაჰ აბასის „რჩეული გურჯი“, დიდი მისიით აღჭურვილი დაისპანი:
მან ზავი უნდა ჩამოაგდოს ქართველ-სპარსელთა „ოცწლიანი ომის“
თავზე.

სიხარულით აღვისილი მოჰქრის დავით უნდილაძე საქართველოსკენ.

გათათრებულ ქართველსაც უხარია უძლეველობა მისი დაკარგული
სამშობლოსა.

უხარია, რომ არც ერთ უნდილაძეს — არც მამას და არც შვილებს —
არასოდეს ქართველი კაცის სისხლი არ დაუქცევია.

ტფილისი. 1625 წელი.

საზავო მაგიდას უსსედან „მოპირდაპირენი“, ერთი — საქართველოს
მხრივ, მეორე — სპარსეთის მხრივ, და ორივენი არიან ქართველნი.

და შეთანხმდნენ თეიმურაზ მეფე და დავით უნდილაძე.

შაჰ აბასი ცნობს თეიმურაზის უმაღლეს ხელისუფლებას „მის გურ-
ჯისტანში“. თეიმურაზიც კმაყოფილებას გამოთქვამს იმის გამო, რომ
„მისი სისხლის დასაქცევად აღმართული ყიზილბაშური მოწამლული მახ-
ვილები შაჰის ბრძანებით ჩაგებულია ქარქაშებში“, და თავის მხრივ
ქართველთა მეფე პირობას იძლევა „თურქული ხალათი გაიძროს და
სპარსული ჩაიცვას“. რაც შეეხება „გამზრდელთან გაზრდილის“ პირადად
გამოცხადებას, თეიმურაზს ამჯერად არ მიაჩნია თავისი თავი „ღირსად
ესოდენ დიდი პატივისა“ და შეეცდება მომავალში ჩაიდინოს „ისეთი
საქები და მოსაწონი საქმენი“, რომ პირნათლად წარსდგეს „აღლაპის
ჩრდილის“ წინაშე.

დასრულდა თუ არა მოლაპარაკება, დავით უნდილაძემ ისფაჰანს ფაი-
ქი აფრინა და შაჰ აბასს აცნობა: თეიმურაზ მეფე ჩვენი სიახლოვის,
„მორჩილებისა და დამჯერეობის შარაგზას ადგასო“.

შაპი კმაყოფილი იყო. საქართველოს მხრიდან „საშიშროებამოხს-
ნილს“ შეეძლო უფრო თამამად და გულსრულად შეეცია ოსმალებისათვის.

იმავე წელს იმამ-ყული-ხან უნდილაძემ ბაღდადი იხსნა თურქთა
აღმოსავლეთის უნდილაძის „ძლევა-გამარჯვებისა და ოსმალთა ლაშქრის
მარცხის ამბები მთელს ქვეყანას კიდით-კიდე მოედო“.

ერთი სასიხარულო ამბავი სტამბოლიდანაც შეიტყო ირანის ხელმ-
წიფემ: მომკვდარიყო მეჰმედ-ფაშა, თურქეთის დიდი ვეზირი, ტომით
ქართველი...

მაგრამ ერთი ფრიად სამწუხარო ამბავიც შეატყობინეს შაჰს იმ
დღეებში — იოთამ-სულთან გურჯის მოულოდნელი სიკვდილი.
იოთამი თვითონ შაჰის აღზრდილი ყოფილა, ძალიან ერთგული, ჭკვიანი
და მამაცი ჯაბუკი. იგი დარუბანდის მმართველად წარუგზავნია ხელმწი-
ფეს. დარუბანდშივე მომკვდარა რაღაც უცებისი სიკვდილით იოთამ
გურჯი.

ასე გამოვიდა: ერთი „ნაქართველარის“ (მეჰმედ-ფაშა) სიკვდილმა
ძალიან გაახარა შაჰ აბასი, მეორის (იოთამ გურჯი) სიკვდილმა კი ძალი-
ან დაამწუხრა.

მთელი დღე ნადირობდნენ ალაზნის ველზე თეიმურაზ მეფე და და-
ვით უნდილაძე.

მაინც არ ჰგავდა ნადირობას.

მთელი დამე სანადიმო სუფრას უსხდნენ.

მაინც არ ჰგავდა ნადირობას.

საქართველოს ჰირვარამზე მსჯელობდნენ, დავობდნენ, პაექრობდნენ.

მათი იღუმალი, ზოგჯერ ზახშერეული, ზოგჯერ ნერვიული ხმა ძილს
უფრთხობდა ტყეში ჩაბურღულ ნადირს და ფრინველს.

დამე შემოაცვდათ.

ვარსკვლავები შეადნენ ზეცას.

ფესზე წამოდგნენ — ქართველი მეფე და ქართველი ბეგლარბეგი.

ხანჯლები გაიძრეს.

ერთმანეთს ვერცხლი აათაღეს ვერცხლის ქამართაგან.

ღვინით ავსებულ ყანწში ჩაჰყარეს ანათალი-

ნახევრამდე სულმოუთქმელად დალია თეიმურაზმა.

სულმოუთქმელად დასცალა მეფის ნასმური სასმური უნდილაძემ.

აწ მძაღნაფიცნი ერთმანეთს გადაეხვივნენ.

1629 წლის 19 იანვარს მოკვდა შაჰ აბასი — ირანის დიდ აღმაშენე-
ბელი და საქართველოს დიდი დამაქცევარი.

ირანის ტახტზე ავიდა ჩვიდმეტი წლის შაჰ სეფი, დედით ქართველი, და კიდევ — დიდი შაჰ აბასისა და თამარ ამილახორის შვილიშვილი.

იყო უნიჭო, უნებო, უხიაგი და სასტიკი.

სახელმწიფოს ნამდვილი გამგებელი კი — იყო ხოსრო-მირზა, ორივე მშობლით ქართველი (გავიხსენოთ: მამა — დავით (დაუდ-ხან) ბაგრატიონი, დედა — წავეისელი გლეხის ქალი).

აკი ისტაჰანის ტარულობით დაიწყო მისი კარიერა — გიორგი სააკაძემ და იმამ-ყული-ხანმა რომ უშუამდგომლეს მისი დაწინაურება შაჰ აბასს.

ხოლო ახლა ყველა ამას ამბობდა: ირანის ყოველი საქმე ხოსრო-მირზას ეკითხებაო. შაჰი მის დაუკითხავად წყალსაც არ გადაღვრისო.

მამ ყველა დაეჩრდილა ხოსროს.

თითქოს უნდილაძეების ვარსკვლავებიც კი დაეჩრდილა მის ვარსკვლავს.

თუმცა, მაინც ხოსრო-მირზას „რჩევით და ჩარევით“ ეწერა ქართველთა სახელები შაჰ სეფის ხელრთვით შედგენილ სიაში:

იმამ-ყული-ხან უნდილაძე — ბეგლარბეგი ფარსისა, ქუჭგილუიესა, ბაჰრეინისა და ხუზისტანისა;

სეფი-ყული-სულთან უნდილაძე, იმამ-ყულის-ძე — ბეგლარბეგი ლარისა (სეფე-ყული სინამდვილეში შაჰ აბასის „ნაეშმაკარი“ შვილიაო, ამბობდნენ ხალხში);

დაუდ-ხან უნდილაძე, იმამ-ყულის უმცროსი ძმა — ბეგლარბეგი განჯა-ყარაბაღისა;

ფეროხ-სულთან ქართველი — ბეგლარბეგი დარუბანდისა;

სეფი-ყული-ხან შირ-ალი ქართველი — ყორჩიბაში (ცხენოსანთა სარდალი) და ბეგლარბეგი არაბული ერაყისა;

ჯემშიდ-სულთან ქართველი — ბეგლარბეგი ავშარიისა და ხორასანისა;

ალი-ყული-ბეგ სააკაძე, ძმა როსტომ-ხან სააკაძისა, სიძე იმამ-ყული-ხან უნდილაძისა — სპასალარი და ბეგლარბეგი თავრიზისა.

მაგრამ მთავარი ის იყო, რომ ირანის ახალი შაჰის კარზე მაინც უნდილაძეები უკვე აღარ იყვნენ „მოღაში“.

აღარ იყვნენ, რადგან „ორი ქართული ნაკადი“ არ შეიძლებოდა უცხოეთის სახელმწიფო დარბაზის ჭერქვეშ „ერთნაირ მოწონებაში“ მოთავსებულიყო.

ხოლო შაჰ სეფის კარზე ერთი ხოსრო-მირზა იყო „მოლაში“ და ამიტომ, ვითარცა „ორი მუხის წესი“, მეორე ქართველს ახლომახლო აღარ დაედგომებოდა, თუნდაც ის მეორე „მუხა-ქართველი“ სახელოვან უნდილაძეთა გვარგუჯაბისა ყოფილიყო...

და აი, ერთ დღეს, შაჰ სეფი ბაღში სეირნობისას, ცადავარდნილ აღვისხეებს მიადგა, უყურა, უყურა და თქვა:

„ძალიან გაზრდილან და გამსხვილებულან ეს ხეები, აუცილებლად უნდა მოეჭრათ და მათ ნაცვლად ახალი ნერგები ჩაეყაროს!“

გასაგებად იყო ნათქვამი.

„გასაგებადაც გაიგო“ ერთმა იქ მყოფმა კარისკაცმა, — შაჰის წინ მუხლებზე დაეცა, კისერი წარუჰყრა და შესძახა: დიდებულად ბრძანებო, დიდო ხელმწიფე! აჰა, მზად გახლავართ თავი გამაგლებინოთ!

„შენ არა ხარ ის ხე, რომელიც უნდა მოიჭრასო“, დაამშვიდა შაჰმა კარისკაცი, რომელსაც, ალბათ, არ გააჩნდა „მოსაჭრელი ხის“ სიმალე და სისრულე.

მაშ, ვინ მიაჩნდა შლეგიან ხელმწიფეს „ზრდა-ნაჭარბ ხეებად“, რომელთაც უკვე დასდგომოდათ მოჭრისა თუ მოთხრის დრო-ჟამი?!

თურმე ძმანი უნდილაძენი — იმამ-ყული-ხან და დაუდ-ხან!

თურმე შაჰის წალკოტში „ახალნერვი ხე“ გამძლავრებულიყო, რომელიც ვეღარ ითმენდა თავისი ჯიშის „ჟამმორეულ ხეებს“.

ეს „ახალნერვი“ სწორედ ხოსრო-მირზა იყო — ტომით ქართველი, ხოლო სხვა ქართველებს, „როგორც წესი“, მის ახლოს აღარ დაედგომებოდათ.

ერთი სიტყვით, ხოსრო-მირზას რომ „გაეხარა“, უნდილაძენი უნდა „მოკვეთილიყვნენ“.

ბოლოს და ბოლოს, შაჰ სეფისთვის ცნობილი შეიქნა ერთი უცნაური ამბავი. თურმე იმამ-ყული-ხან უნდილაძეს შირაზში, თავისი საბეგლარბეგოს შუაგულში, ბრწყინვალე დარბაზობა გაუმართავს და სტუმრად მისი ძმის, დაუდ-ხანისა და ინგლისელი სამხედრო ატაშის, პერტიის გარდა, მიწვეული ჰყოლია თეიმურაზ მეფე.

შირაზის ბეგლარბეგის „შაჰზე უბრწყინვალეს“ მეჯლისსაც რომ თავი დავანებოთ (ამას ყველა შეგუებული იყო, უნდილაძეებს რომ „შაჰებზე უკეთესი“ ცხოვრება უყვარდათ!), საოცარი და დაუჯერებელი მაინც ის გახლდათ, რომ თეიმურაზი შირაზში ისე ჩასულა და საქართველოშიც უკანვე ისე დაბრუნებულა, არც შაჰს და არც მის „მამიკო“ ხოსრო-მირზას ამის შესახებ არაფერიც არ შეუტყვიათ!

ეს როგორ მოხდა, რომ ქართველმა მეფემ, ირანის ქვეშევრდომმა, ირანში ირანის შაჰის გვერდის ავლით გაბედა „მისელა-მოსელა“?!

ან რას ჩურჩულებდნენ თეიმურაზი და ძმანი უნდილაძენი შაჰისა და ხოსრო-მირზას ზურგს უკან, შირაზის სადარბაზოში?!

„მეთქმულება რაიმე“ ხომ არ გაუწყვიათ „გველის ჭკუის მქონე გურჯებს“ სეფი შაჰის ტახტის დასამხობად?!

ეს ხომ აშკარად ცნობილია, რომ ძმებს უნდილაძეებს დასაწყისშივე არ უნდოდათ სეფის გამეფება. გამორჩევით, იმამ-ყული-ხან უნდილაძე აპირებდა ოურმე შაჰის ტახტზე „უფრო კანონიერი მირზას“ აყვანას. ალბათ, კიდევაც გაიტანდა თავისას „ყოვლისშემძლე უნდილაძე“, რომ ამ ქვეყანაზე ალლაჰის ნებით მოვლენილი არ ყოფილიყო „დიდი ხოსრო-მირზა“!

მაინც ვინ არის ის „უფრო კანონიერი მირზა“, უნდილაძე რომ უპირებდა გამეფებას? თვითონ უნდილაძის უფროსი ვაჟი, რომელიც თითქოს უნდილაძის კი არაა, შაჰ აბასის პირმშო ძე იყოს!

მაინც საიდან ვრცელდება ეგზომ ბრძივული ხმები?!

მაინც არ ნელდება უნდილაძეთა სადიდებელი მითქმა-მოთქმა „მთელს ენვიდუნიაზე“. ინლოეთიდან ესპანეთამდე ამას გაიძახიან დაბეჯითებით: იმამ-ყული-ხან უნდილაძე ის ვაჟკაცია, რომელსაც რა დღესაც მოესურვება, იმ დღესვე დაბრძანდება ირანის შაჰის ტახტზეო.

უეჭველად უნდა მოისრას იმამ-ყული-ხან უნდილაძე. უნდა მოისპოს დაუნდობლად, უნდა მოითხაროს ძირბუდიანად, ცოლ-შვილიანად, დე-დაწულიანად!

დაუდ-ხან უნდილაძეც უნდა მიჰყევს თავისი უფროსი ძმის კვალს, — ისიც უნდა განადგურდეს დედა-წულით და ნაშობ-ნაგვრამით!

მაგრამ ანგარიში უნდა გაეწიოს იმასაც, რომ ძმანი უნდილაძენი ძალიან უყვარს სპარსელ ხალხსო, „ორივე ძმა თავიანთი მშვენიერი ყოფაქცევით მთელი სპარსეთის საყვარელ აღამიანებად გამხდარანო!“ — რამდენიმეჯერ მოახსენეს შაჰს.

სპარსელ ხალხს უყვარსო?!

მთელს სპარსეთს უყვარსო?!

როგორ დაცემულა სპარსეთი და სპარსელი ხალხი, ცბიერი გურჯების ფერხთა მტკრად რომ ქცეულან!

თუმცა რა გაეწყობა, — „ხალხის სიყვარულსაც“ უნდა გაეწიოს ანგარიში.

ხალხმა, ბოლოს და ბოლოს, უნდა შეიტყოს „მისი გმირების“ ნამდვილი სახე და შინაარსი, — უნდა მიხედეს და შეინანოს, რანაირ კერპს ეთაყვანებოდა და ემონებოდა.

და ამოქმედდა სეფი შაჰი.

დაიწყო უმცროსი უნდილაძით.

1630 წელს სპარსელებმა ხოსრო-მირზას მთავარსარდლობით ილაშქრეს ბაღდადს, დაამარცხეს თურქთა არმია, გააქციეს სერასქერი ხუსრე-ფაშა, ბაღდადი ისევ მოიმტკიცეს და დიდძალი ნადავლით დატვირთულნი შემოიქცნენ გამარჯვებულნი.

ბაღდადს მოლაშქრე სარდალთა შორის იყო დაუღ-ხან უნდილაძეც, განჯა-ყარაბაღის მხედრობით.

და იქიდანვე აუბეს ხრიკი და შარი თავმომწონე გურჯს: რამდენიმე ყაჯარი წარჩინებული მთავარსარდალს ეახლა და მოახსენა, — დაუღ-ხან უნდილაძე ყველას უხეშად, აგდებით და ქედმაღლურად გვექცევით! იდროვა ხოსრო-მირზამ, უნდილაძე გამოიძახა, საჩივარი გააცნო და „ურჩია“: ხელქვეითებს დღეიდან შემწყნარებლურად მოექცეო.

უნდილაძემ საყვედური იუკადრისა.

ხოსრო-მირზამაც „ქვეშევრდომი ქართველის“ უკადრისობა ფეხებზე დაიკიდა.

უნდილაძემ „მედროვე-თანამემამულეს“ ზურგი შეაქცია და მისი მბრძანებლური შეგონება უპასუხოდ დააგდო.

ხოსრო-მირზამ რისხვა გულს დაიკრძალა და ისფაჰანში დაბრუნებულმა შაჰს ყოველივე დაწვრილებით და გაზვიადებითაც აუწყა.

შაჰ სეთიმ საგანგებო მეჯლისი მოიწვია და დაუღ-ხან უნდილაძე ვითომ „ფრთხილი“ საყვედურებით „შეალამაზა“. ისევ არ სცნო საყვედურის ღირსად თავი უნდილაძემ.

მაშინ კი იჭექა შაჰმა. ჯალათებს ანიშნა. ჯალათები უნდილაძეს დაეძგერნენ, გარეთ გაათრიეს, არგანი შემოჰკრეს და ისევ უკანვე შემოიყვანეს.

„მამაშენის ნამსახურობისა და შენი უფროსი ძმის პატივისცემა რომ არ მქონდეს, ბეგლარბეგობასაც წაგართმევდი და იქნებ სიცოცხლესაც გამოგასალმებდიო“, უთხრა შაჰმა მოშაინური ღრეჯვით.

არც ერთი სიტყვა სინანულისა, საყვედურისა, სიმდაბლისა და სიმონავისა, — რაიც მის მაღალ ღირსებას და ამაყ სულს შებღალავდა — არ წასცდენია უნდილაძეს.

შაჰმაც მეტი ვეღარ შეჰბედა იმჯერად.

ის დღე როგორც იქნა განესრულა, დამეც მიჰყვა და დილით შაჰმა და ხოსრო-მირზამ ისევ მოიკითხეს ურჩი ბეგლარბეგი.

დაუღ-ხან უნდილაძე წუხელის ცხენს მოახტა და ყარაბაღისაკენ გაქუსლაო, — იყო პასუხი.

როგორ თუ შაჰის დაუკითხავად გაბედა წასვლაო!

ეს ხომ გაქცევაა ურჩი ქვეშევრდომისა, გაქცევა და იქნებ... დალაღიც?!

მერე, იქვე, მეზობლად არის თეიმურაზ მეფე.

ხოლო, თეიმურაზი და დაუდ-ხანი „დიდი ღოსტები“, ანუ — როგორც ქართველები ეძახიან — „ძმადნაფიცები“ ყოფილან...

შაჰმა ისიც შეიტყო, რომ ისფაჰანიდან გაქცეული დაუ-ხან უნდი-ლაძე და თეიმურაზ მეფე კახეთში ერთმანეთს შეხვედრიან სანადიროდ, მაგრამ ეს კი აღარ იცოდა შაჰ სეფიმ: უნდილაძემ ქართველი მეფე და-არწმუნა, რომ მას შაჰ სეფი და ხოსრო-მირზა მზაკერულად თავს უქონა-ვენ და ღღეს თუ ხვალ ქართლ-კახეთის მეფობას ხელიდან გამოგლეჯენ..

დაღლილმა მონადირეებმა მუხლი ჩაიკრიფეს, ხის ძირას, ჩრდილში.

და დავით უნდილაძემ უამბო თეიმურაზ მეფეს:

„ერთხელ თურმე შაჰ აბასმა ჩემი ძმა იმამ-ყული-ხანი თავის ჰარამ-ხანაში წაიყვანა და უთხრა: ჩემი შენდამი სიყვარულისა და პატივის-ცემის ნიშნად ჩემს ცოლთაგან ერთ-ერთი მინდა მოგიძღვნა და, აჰა, რომელიც ყველაზე უფრო მოგეწონოს, ამოირჩიე და წაიყვანეო. იმამ-ყულმ ქალი აარჩია და წაიყვანა. ხუთი თვის თავზე კი იმ ქალს ვაჟი შეეძინა. თურმე ნაყოფი შაჰ აბასისგან გამოჰყოლოდა. იმამ-ყულმ ბიჭი თავის ძედ გაზარდა და შაჰისთვის არაფერი გაუმხელია. ის ბიჭი ახლა შაჰ სეფიზე უფროსია — 24 წლისა. მისი სახელია სეფე-ყული-სულთანი, ბეგლარბეგი ღარისა. აი, ვინ არის „კანონიერი მირზა-ბატონიშვილი, ვი-საც ეკუთვნის ეპყრას ირანის ტახტ-გვირგვინი!“...

არც ამ საუბრის შესახებ იცოდა რაიმე სეფი შაჰმა.

უამისოდაც ხლართავედა იგი ხვანჯებს უნდილაძეთა ამოსაგდებად.

ერთ ღღეს დაუდ-ხან უნდილაძემ შაჰისგან ახალი თანამდებობა მიიღო: იგი, განჯა-ყარაბადის ბეგლარბეგობის გვერდით, დანიშნულია აგრეთვე ტფილისის მმართველად!

მაშ, შურისგებისა და სასჯელის ნაცვლად ახალი აღზევება და პატივი!

უეჭველად რაღაც ხრიკი და მახე უნდა იყოს გაწყობილი შაჰის ბო-როტი საბუღარიდან.

და მართლაც: შაჰ სეფი ტფილისის ყიზილბაშური ციხიონის უფროსს უთვლიდა საგანგებო იღუმალეებით: როგორც კი დაუდ-ხან უნდილაძე ტფილისში გამოჩნდეს, მაშინვე შეიპყარ, მოახრჩე, თავი გააგდებინე და გამომიგზავნეო.

უნდილაძე განჯაში დარჩა. ტფილისს „სამმართველოდ“ თავისი მო-ადგილე გაგზავნა.

ეს პირველი ხრიკი რომ ჩაიშალა, შაჰმა მეორე მუხანათობა ჩაიფიქ-

რა: განჯაში თოფი უნდა გავარდნილიყო და იმ თოფს „შემთხვევით“ დაულ-ხან უნდილაძე უნდა მოეკლა.

მაგრამ ის მეთოფეც თოფის გავარდნამდე გაქრა „რალაცნაირად“.

ხოლო, თეიმურაზ მეფეს დაულ-ხან უნდილაძის ფაიქები ესტუმრნენ და წერილი გადასცეს.

მეფემ, ის წერილი რომ წაიკითხა, მაშინვე თავისი პოეტური ქნარი გადასდო და ისევ უქარქაშო ხმალს ჩაავლო ხელი.

1632 წლის სექტემბერი. ჟამი ნადირობისა.

დაულ-ხან უნდილაძე განჯაში სანადიროდ იკაზმებოდა.

მოულოდნელად სამი კათოლიკე მისიონერი ეწვია საქართველოდან — პიეტრო ავიტაბილე, ჯაკომო სტეფანი და მეტეო ფიორინო. ტფილისში იქაურმა ყიზილბაშებმა გაგვძარცვესო და იქნებ დაგვეხმარო დანაკარგის ამოგებაშიო, შესწივლეს ბერებმა „ტფილისის მმართველს“. გათათრებულ უნდილაძეს გული და სული ხომ ქრისტიან-ქართველისა ჰქონდა და ყოველთვის დიდის პატივითა და სიყვარულით ეპყრობოდა ევროპელ „ქრისტესმიერ მძებს“. ამგვარადც უნდილაძემ „არაფერი დაიშურა“ მათთვის: ფულიც მისცა, ცხენებიც, აქლემებიც და ექვსი მოსამსახურეც დაუნიშნა; ტფილისის ციხისთავსაც ბრძანება გაუგზავნა — დაზარალებულთ დანაკარგი აუნაზღაურეთო; განჯაში ადგილიც გამოუყო პატრებს, კათოლიკური ეკლესიისა და საცხოვრებელი სახლის ასაშენებლად.

მერე მთელი ოჯახითა და ქონებით აიბარგა უნდილაძე, აიყოლია ყაჯარი დიდებულები, სარდლები, რჩეული ყაჯარული ლაშქარი და გამოუცხადა, — საქართველოში მივიღვართ სანადიროდ; იქი მდინარე ივრის ხეობაში თეიმურაზ მეფე შემოგვხვდება თავისი ამალით და, როგორც ყოველთვის, ახლაც დიდებულ ნადირობა-ნადიმობას შევევებით სტუმართმოყვარე ქართველებთანო.

ყაჯარ-ყიზილბაშთაგან არავის გაჰკვირვებია, არც არავინ შეფიქრია-წყებულა, რადგან უჩვეულო არაფერი ხდებოდა. აჰი ასე დადიოდნენ ყოველთვის ნადირობის ჟამს ივრის ნაპირებზე სანადიროდ და სანადიროდ ქართველებთან ერთად.

ქართულ მიწაზე შესდგეს ფეხი, ივრის ნაპირებს გაუყვნენ გულდან-ლობილად.

შემოეგებნენ ქართველები.

წინ თეიმურაზი მოუძლოდათ, სანადიროდ აღკაზმული.

მეფე და ბეგლარბეგი ერთმანეთს გადაეხვივნენ.

სანამ ნადირობას შევედგებოდეთ, მანამ მცირე ინახი უნდა მივირ-
ლოთო, ბრძანა მეფემ და კარვისაკენ გაუძღვა სტუმრებს.

კარავში მასპინძლებს ხალიჩები გაეგოთ და ზედ უხვად დატვირთული
სუფრაც გადაეშალათ.

ყაჯარმა დიდებულებმა და სარდლებმა ხალიჩებზე მუხლები ჩაიკეცეს
და ის იყო, ხელი სუფრისკენ წაიწვინეს, რომ ელვასავით შემოიჭრნენ
ხმალშემართული ქართველები.

შემოიჭრნენ და დაერივნენ ყიზილბაშებს.

რამდენიმე წუთში ყველა ყაჯარყიზილბაში დაჩხილი ეყარა ძირს.

ქართველები ისე გაფიცხებულყვნენ, თათრულად გამოწყობილ უნ-
დილაძესაც კინალამ უჭირეს ხმალი.

გარეთ გამოცვივდნენ და მყისვე ცხენებს მოახტნენ თეიმურაზი და
უნდილაძე.

ქართველთა ჯარი უკვე დასძგერებოდა ყიზილბაშთა მხედრობას.

ვილაც მოლა გამოექცა საშინელ ხმალთაკვეთებას და დაუდ-ხანს მი-
ვარდა კვილით:

„ქართველებმა გვიღალატეს, ბეგლარბეგო, ხალხს გიხოცავენ და შენ
მაინც უშველე თავს!“

გადაიხარხარა უნდილაძემ:

„ეჰჰი, მოლაჲ, შე უბედურო, როგორ ტყუილად დაფეთებულხარ!
არაფერი უბედურება არ მომხდარა. რასაც შენ ჰხედავ, ეგ გართობაა,
თავშესაქცევი თამაშობა. ჯერ სადა ხარ — ამნაირ სეირს კიდევ ბევრს
ნახავ!“

სულ მალე შეიდასი ყაჯარ-ყიზილბაში უსულო ლეშად ელაგა ივრის
ნაპირას...

თეიმურაზ მეფესა და დავით უნდილაძეს კარგად ჰქონდათ შეგნებუ-
ლი, რასაც ნიშნავდა იორზე დატრიალებული ტრაგედია. ეს აჯან-
ყება და ომის დაწყება იყო ირანის მბრძანებლობის წინააღმდეგ.

მაგრამ ძმანათფიცებს ის კი ვერ განუჭვრეტიათ, ბოლოს და ბოლოს,
რას მოასწავებდა ესოდენ თავზეხელაღებული წამოწყება.

ვერ განჭვრიტეს და დიდი ომის გზაზე შედგნენ „ივრისპირული ნადი-
რობით“ გაღალბულნი.

თეიმურაზმა დასავლეთ საქართველოში და სამცხეში აფრინა შიკრი-
კები დამხმარე ჯარების სათხოვრად.

მართლაც მოვიდნენ და ქართლ-კახეთის საომარ ძალებს შეუერთ-
დნენ: თეიმურაზ მეფის სიძე ალექსანდრე იმერთა ბატონიშვილი, ლე-
ვან II დადიანი და „მესხთა თავადნი და აზნაურნი“.

კარგა ხანია აღარ ახსოვდა საქართველოს ერთიანი ქართული ლაშქარი! ახლა კი შეყრილიყვნენ ძმები — ქართველნი, კახელნი, იმერელნი, მეგრელნი, მესხნი.

შეყრილიყვნენ ძმები, რომელთაგან ბევრს ექვსი წლის წინათ წილი დაედო ბაზალეთის მარად საგლოველ მმათამკველელობის ეროვნულ ცოდვაში.

იმავე 1632 წელს, ნოემბერში, თეიმურაზ მეფე და დავით უნდილაძე ქართველთა ჯარით განჯაში შეიჭრნენ, თვითონ უნდილაძის საბეგლარბეგოს შუაგულში; ქალაქი აიღეს, ყიზილბაშთა ციხიონი გაუღიტეს, იქაურობა მოარბიეს და ალაფულა გაახურეს. სპარსთა „გოდება მეშვიდე ცას ასწვდა“.

განჯიდან მთელს ყარაბაღს მოედნენ ქართველები ცეცხლითა და რკინით. არეზამდე ჩავიდნენ და, სადაც ყიზილბაშს წაეწივნენ, შავი ღღე გაუთენეს. რის წამოღებაც და წამოყვანაც შეიძლებოდა, ყოველივე წამოიღეს და წამოასხეს.

ბარდას მივიდა თეიმურაზი, ეს ქალაქიც დაიპყრო და დაინადავლა. აქვე შედგა და თვალი მოავლო ამწლევანდელი შემოდგომის „მოსაყალს“.

არეზის აქეთა (მარცხენა) მხარე მთლიანად ჩამოეკვეთეთ ქართველებს ირანის სამფლობელოთაგან. აღებული იყო სისხლი გრემის, ძაგემის, თორღვასა და ხორნაბუჯის აოხრება-აწყვეტისათვის.

მაგრამ ყოველივე ეს მაინც ზღვაში წვეთი იყო ირანული შემოსევისგან ნახევარი მილიონი ქართული სიცოცხლის მოსპობასთან შედარებით.

მაინც როგორ უნდა მოქცეულიყო ახლა მეფე ქართველთა? განეგრძო და გაეფართოებინა შეტევა, თუ დაესვა წერტილი საომარი მოქმედებისათვის და ხმალი ისევ გაეცვალა პოეტურ ქნარში?

ერთი ვაი იყო და მეორე უი!

იმდროინდელი ქართული ძალებით ირანის დაპყრობა მას არ შეეძლო, არა და, მისგანვე საომრად გამოწვეული ლომის მოგერიებაც შეუძლებელი ჩანდა.

მართლაც და, თეიმურაზის „გამოხდომა“ ჭინჭრით ლომის გაღიზიანებასა და გაცოფებას ჰგავდა. ახლა იმ ლომს დახვედრა უნდოდა...

იმ დღესვე გამოირკვა, რასაც აპირებდა მეფე ქართველთა.

ბარდაში თეიმურაზს ეწვია განძასარის სომეხთა კათალიკოსი ჯარით და ძვირფასი ფეშქაშით. ეწვია და მოახსენა:

„ხოთქარი და ყაენი აშლით არიან, დრო ამის უკეთესი აღარ იქნების. შეიღის საქართველოს ლაშქარნი თან გახლავს, ორმოცს ათას მეთოფეს მე მოგისხამ, ამავე ფეხსზედ თავრიზს მიბრძანდი და შეიღს დღეს თავრი-

ზი დაარბეინეთ და შვიდის წლის ჯამაგირში ლაშქარი უანგარიშეთ და სილამდისინ ყაენი ლაშქარს შეყრიდეს, აღირბეეანის ბატონები გამო-სცვალეთ, ყველგან თქვენი ყმანი დასხით და მე ხონთქართან გამგზავ-ნეთ იმისგან ლაშქარს მოგაშველებ. თუ ყაენი წამოლდეს, შევებათ და ისინი ქართველთა ომს ვერ გაუძლებენ, გამარჯვება თქვენ დაგრჩების და მთავარ ხელმწიფედ გაკურთხებით და საქრისტიანო შენით დაიხსნების და გაძლიერდებისო“.

ძლიერად იყო ნათქვამი: ქართველებისა და სომხების ერთიან ლაშ-ქარს უწინამძღვრე, შარვან-აზერბაიჯანში შენიანები დასვი, თურქებიც ეოიშველიე. ირანი დალაშქრე და დააძაბუნე და ქართველ-სომეხთა ერ-თიან საქრისტიანო სამყაროს „მთავარ ხელმწიფედ“ შენვე დაუდქიო.

განძასარის მწყემსმთავარს თეიმურაზის სწრაფი წინსვლა სომეხი ხალ-სისთვის ისეთივე მხსნელ მოვლინებად მოსჩვენებია, როგორადაც სი-სამღვლიეში სდებოდა X—XII საუკუნეთა ქართველ-სომეხთა ურთიერ-თობის ისტორიაში.

მაგრამ სომეხ სამღვდელოს ფრიალ გაზვიადებულად წარმოედგინა მისი თანამედროვე ქართველი მეფის შესაძლებლობანი. იგი ვერ მიმხვდა-რა, რომ თეიმურაზი მეზობელ სომეხ ხალხს ვერ მოველინებოდა ისეთივე „მესიად“, როგორც ამას ხმლითა და ჯვრით აკეთებდნენ დავით კურაპალა-ტი, დავით აღმაშენებელი, დემეტრე პირველი, გიორგი მესამე და თამარ შეიღმნათობიერი. აკი აღარც მეთორმეტე საუკუნის საქართველო არსე-ბობდა ამ ქვეყანაზე—„სამომ იმპერია“ ქართველთა, სომეხთა, სხვათა და სხვათა — „სრულიად კავკასიელთა“...

ამიტომ თეიმურაზმა განძასარელის რჩევისაგან თავი „შორს დაიჭირა“ და ეს უთხრა დაბეჯითებით:

„ჯერ ყარაბაღი დამიჭირავს და შირვანს ჩემი ყმის შვილი ბატონობს. ამ ზამთარ ქართლს მივალ, ხონთქარს ფეშქაშს გავუგზავნი, ჯარს შევა-სვეწებ და გაზაფხულსა უფრო დიდის ლაშქრით წამოვალო“.

სტუმარს არ ეტაშნიკა მასპინძლის პასუხი. თეიმურაზმა კი მაშინვე გადააბა სიტყვა: „ახლა გორს უნდა დაებრუნდე, შენცა და დავით უნდი-ლაძესაც თან წაგიყვანთ. ჩემი მეომრებიც შინისკენ გაუტყვენ, დაისვენე-ბენ და ლაშქრობით მოხვეჭილ ქონებასაც დააბინავენბენო“.

„ეჰ, შე დალოცვილო, ცხვარ-ძროხისთვის დადიანი და იმერელი არ წამოგესხა, განა ოთხფეხა საქონელს კახეთში ვერ იშოვნიდი? მერე, რანის ხელმწიფე მაგდენს გაცლის, რომ ახალი დიდი ლაშქარი შემოი-ყარო? დღეს-ხვალობით სპარსელები ლაშქარს მოვიხდუნებენ და ცხვრისა და ძროხის მაგიერად ადამიანებს ტყვედ წაასხამენ“, — ნადვლიანად თქვა სომეხმა.

მაგრამ თეიმურაზმა თავისი დაიჟინა, „ბერს არ დაუჯერა“, ყარაბაღი-დან აიყარა ჯარით ნაძარცვ-ნაალაფარით და აღალ-ფორანით, დავით

უნდილაძე თან წაიყვანა ცოლ-შვილით და ავლა-ღიდებით. განძასარის პატრიარქიც იახლა.

უნდილაძეს განჯის აწიოკების დროს ტყე-ღრედ გადაკარგული იტალიელი პატრებიც მოეძებნა და ისინიც თან წაიყვანეს. პიეტრო ავიტაბილეს არ იშორებდა უნდილაძე. ღამით, შესვენებისას, თავის კარავში აწვენდა, მძინარეს თავისი საბნით ათბუნებდა, გზაში საკუთარ „მთლად ოქროთი მოკაზმულ ჯორცხენზე“ წამოასკუებდა.

გორში მისვლისთანავე დიდი ღხინი გადაიხადა თიემურაზმა.

სანადიმო დარბაზი უღამაზესი ხალიჩებით მოეფინათ. სუფრა ნაირ-ნაირი ღვინოებითა და ხორაგით დაეტვირთათ. თიემურაზი სუფრის თავში ჩამომჯდარიყო. მარჯვნივ სიძე — ალექსანდრე ბატონიშვილი უჯდა, მარცხნივ — დავით უნდილაძე, შემდეგ — ერთიმეორის პირდაპირ ჩარიგებულიყვნენ თიემურაზის ძე დავით (დათუნა) უფლისწული, ლევან დადიანი, იოთამ ამილახორი, განძასარის პატრიარქი, იტალიელი მისიონერები, მესხი თავადები, აღმოსავლეთ-დასავლეთ „საქართველოთა“ წარჩინებულნი.

საოცარი „სიმპოზიონი“ იყო — „მრავალსარწმუნოებრივ-ინტერნაციონალური“. ერთად ღხინობდნენ და „გაიხარებდნენ“: მართლმადიდებელი დიოფიზიტი, გრიგორიანი მონოფიზიტი, კათოლიკე პაპისტი და მაჰმადიანი შიიტი.

შუა სუფრიდან პიეტრო ავიტაბილე ადგა, დავით უნდილაძეს მიეახლა და სთხოვა: ნება მომეცით დაგტოვოთ; აქაურ პატრებთან უნდა წავიდე და მოახლოებული შობის დღესასწაულისთვის ვიზრუნო.

„კარგი, წადი, მაგრამ მხოლოდ იმ პირობით გიშვებ: ლოცვის დროს ქრისტეს ჩემი სულიც შეავედროთო“, — უთხრა უნდილაძემ.

პატრი გაცოცდა: მაჰმადიანი ქართველი არ ხუმრობდა...

მეორე დღეს მეფემ მეგრელები, იმერლები და მესხები ვარიანის ჭალებსა და „ნეფის წყაროს“ სანახებს გაუსია სანადიროდ. ბოლოს, ყველანი უხვად დასაჩუქრა და თავიანთ საბუღარში გააბრუნა.

რა ეღხინებოდა, ენადიმებოდა და ენადირებოდა სპარსელთა სისხლის დამაქცევარ მეფეს, როცა იმ სისხლის ასგზის ამოგების საფრთხე ატუზულიყო საქართველოს კარებთან?

თურმე ისევ იმამ-ყული-ხან უნდილაძის იმედი ჰქონდათ თიემურაზ მეფესა და დავით უნდილაძეს.

დღე-დღეზე უფროსი უნდილაძე ფარსიდან შემოუტყვეს ისფაჰანს ოცდაათი ათასი მეომრით; აქედან თიემურაზი და დაუღ-ხანი დაიძრებიან, სეფი შაჰს ტახტიდან ჩამოაგდებენ და მის ნაცულად გაამეფებენ იმამ-ყული-ხანის ოჯახში „შვილად აღზრდილ ნამდვილ შვილს შაჰ აბასისას“.

თიემურაზსა და დაუღ-ხანს თავისი განაზრახი უკვე ერევისა და ში-

რვანის ბეგლარბეგებისათვისაც გაუგზავნიათ: იმამ-ყული-ხან უნდილაძეს „კანონიერი მირზა“ აღუზრდია და თქვენც ნულარ დააყოვნებთ, მონაწილეობა მიიღოთ სეფის ჩამოგდებისა და შაჰ აბასის „პირმშო ძის“ გამეფებისათვის ბრძოლაში...

დიდი, „უნდილაძური იმედის“ გარდა, თეიმურაზი ამასაც ვარაუდობდა: შაჰ სეფის დღესდღეობით საქართველოსკენ ჯარის გამოგზავნა არ შეუძლია, რადგან ირანს ახლა ერთდროულად ებრვიან ოზბეგებიც და ოსმალებიცო.

და ასე, „დიდი“ და „მცირე“ იმედებით ცხოვრობდა, განისვენებდა და განიხარებდა „ხმალზე მინდობილი“ ორი ძმადნაფიცი — თეიმურაზ მეფე და დავით უნდილაძე.

შობის დღესასწაულზე დავით უნდილაძე „გორელ ევროპელებს“ ეწვია. ქრისტიან ბერებს უკვე აღარ უკვირდათ ამ „უცნაური თათრის“ და მათი „დიდი კეთილისმყოფელის“ სტუმრობა.

საშობაო ტაბლა გაუწყვეს სტუმარს მასპინძლებმა.

უნდილაძემ ჯერ ღეთისმშობლის ხატსა და იესოს ჯვარცმას უცქირა მზიემდ ჩაფიქრებულმა. მერე პიეტრო ავიტაბილეს მიუბრუნდა და უთხრა: თურქეთის ელჩი მეწვია მოსალაპარაკებლად და თუ თქვენ კმაყოფილი იქნებით, აქ მოვიყვან და აქვე მოვეთათბირებო.

ნება თქვენიაო, კრძალვით უპასუხა ავიტაბილემ.

საყოყმანო მხოლოდ ის შეიქმნა, პატრებმა არ იცოდნენ, ფეხმორთხმული დაესვათ მაჰმადიანი სტუმრები სუფრასთან, თუ ჩვეულებრივად გჯდომარენი, „ევროპული წესით“.

მაგრამ სტუმრებმა სწორედ „ევროპული წესი“ ამჯობინეს.

იმ დღეს ერთად გაინაწილეს ტაბლა კათოლიკე ქრისტიანებმა, შიიტმა, ქართველმა და სუნიტმა ოსმალომ.

სტუმრებს „მოეწონათ ყველაფერი იტალიური და ძალიან ნასიამოვნები დარჩნენ“.

მერე ცალკე ჩასხდნენ სათათბიროდ დავით უნდილაძე და თურქი დიასპანი — არზრუმის ფაშასაგან გამოგზავნილი.

დიდხანს ითათბირეს. თურქმა „დაპირებები“ დატოვა და არზრუმს გაბრუნდა.

დავით უნდილაძე უქმურშეყრილივით დარჩა.

როგორც იქნა, წარბი გაიხსნა და ისევ შეუდგა საუბარს კათოლიკე პატრებთან.

პიეტრო ავიტაბილემ გატაცებით უსმენდა ამ „ნასიამოვნო კაცს“ და თან დაბეჯითებით ფიქრობდა: თუ ფორტუნა ინებებს და დაუღ-ხანი ერთ-

ხანს მაინც ამ მხარეში დარჩება, სრულიად უეჭველად ჩვენს წმიდა სა-
რწმუნოებას მიიღებსო.

დაუდ-ხანი კი პატრ ღონ ჯაკომოს ეუბნებოდა: „მე ყოველთვის ჩემს
თანაგრძნობას ვუსცხადებდი ევროპელ ერებს, განსაკუთრებით მათ სამ-
სახურად ბევრი რამე გამიკეთებია ყოველთვის, როცა კი ამის შემთხვევა
მქონია. ოღონდ ქრისტიანი შემხედეს და მისთვის ყველაფერს გავაკე-
თებ, რადგანაც ძალიან მიყვარს ქრისტი და მას ჭეშმარიტ ღმერთად მივი-
ჩნევ“.

ეს რომ მოისმინა, ჯაკომომ მაშინვე მიაგება უნდლიაძეს: „რაკი თქვენ
ქრისტეს სიყვარულისათვის ბევრი რამე გაგიკეთებიათ, სწორედ ამიტომ
ქრისტი თქვენგან ითხოვს სულს“.

„მზად გახლავარ, ჩაებარდე ქრისტეს, ვითარცა მეუფეს და მას მიე-
ცემ სულსაც, სიცოცხლესაც. ხოლო მანამდე მე თქვენ გიძღვნიოთ საჩუ-
ქარს!“ — შესძახა უნდლიაძემ აღტკინებით და ძვირფასი მისართმეველიც
ძიართვა. პატრებს...

იქნებ მისი პორტრეტიც მაშინ ჩაიხატა ქრისტეფორე კასტელიმ —
ხატი დავით უნდლიაძისა. წყობილნაკვთოვანი სახით და ძლიერი თვა-
ლებით...

მთავარი ის იყო, რომ თურქეთიდან მაინცდამაინც არაფერი იმედი
უნდა დარჩენოდათ თეიმურაზ მეფეს და დავით უნდლიძეს.

ისი ელოდნენ ნიშანს იმამ-ყული-ხან უნდლიაძისგან და პასუხს წე-
რილებზე, რომლებიც მათ მისწერეს ერევნისა და შირვანის ბეგლარბე-
გებს.

ვაი თუ ამაოდ ელოდნენ?!

„ხმალზე და ფიცვერცხლზე შეფიცულებმა“ ჯერ არ იცოდნენ ყველაზე
მთავარი და საბედისწერო ამბავი: იმამ-ყული-ხან უნდლიაძეს საკუთარი
ძალები საკმარისად არ მიუჩნევია და ინდოეთში მყოფ პორტუგალებთან
ელჩები გაუგზავნია, — ოღონდ შაჰ სეფისთან საომრად სამხედრო და-
ხმარება გამიწიეთ და ჩემგანვე წართმეულ ჰორმუზს დაგიბრუნებთო. მა-
გრამ ამ მოლაპარაკებას არავითარი შედეგი არ მოჰყოლია.

ხოლო, ჭინჭრით ცხვირდასუსხული და ბალანაშლილი ღომი საბე-
დისწერო კამარას ამზადებდა.

როცა შაჰ სეფიმ თეიმურაზისა და დაუდ-ხან უნდლიაძის აჯანყებისა
და არეზის ჩრდილოეთი მიწა-წყლის აოხრების ამბავი შეიტყო, მან ისფა-
ჰანი დააგდო და მრავალრიცხოვანი ამალით ჩრდილოეთისკენ წამოემართა.
მძიმე, თოვლიან-ყინვიანი ღეკემბერი იდგა. შაჰმა ქარბუქში ძლივს მო-

ატანა ყაზვინს. აქვე დადგა გამოსაზამთრებლად და „საქართველოს სა-
კოთხის“ გადასაწყვეტად.

გამოირკვა, რომ მთელი წლის მანძილზე თურქთა შემოსევებსაც ვერ
მიუყენებია ირანისთვის იმდენი ზარალი, რამდენიც ქართველების ლაშ-
ქრობას განჯა-ყარაბაღში.

შაჰმა ჯერ არ იცოდა თეიმურაზ მეფისა და დაუღ-ხან უნდილაძის
წომავალი განზრახულობანი, როცა მან სამი წერილი მიიღო ზედიზედ.
ორი ერევნისა და შირვანის მმართველთაგან — სწორედ ის წერილნი,
რომელთაც მათ თეიმურაზი და დაუღ-ხანი უგზავნიდნენ: სამხრეთიდან
იმამ-ყული-ხანი შემოუტევს და ჩრდილოეთიდან ჩვენ შეეუტიოთ შაჰ სე-
ფისო. მესამე წერილი კი საქართველოდან იყო (ოღონდ არ ჩანს, ვინ
სწერდა — ქართველი, ყიზილბაში თუ ვინმე „სხვა სჯული“) და შიგ ეწე-
რა:

„დიდებულო ხელმწიფე, თუ გინდათ საქართველოს დაეპატრონოთ,
თავიდან უნდა მოიშოროთ იმამ-ყული-ხან უნდილაძე, რადგან მთელი ქა-
რთველი ხალხის თვალები მისკენ არის მოპყრობილი“.

სხვა რაღა იყო საჭირო! სამივე წერილი შირაზის ხანის უეჭველ და-
ლატს ააშკარავებდა.

შაჰ სეფიმ წერილი აფრინა შირაზში და იმამ-ყული-ხან უნდილაძეს
შეუთვალა: სასწრაფოდ ყაზვინს მოდი და გამომეცხადეო.

უნდილაძეს გულმა რეჩხი უყო და პასუხად ეს გამოუგზავნა შაჰს: ჩემი
საბეგლარბეგო მტრის სამფლობელოებს ესაზღვრება და ამიტომ სა-
ხიფათოდ მიმანია უპატრონოდ მივატოვო აქაურობა; ჩემი ესოდენ ნა-
სწრაფევი წამოსვლა ზიანს მიაყენებს ირანისა და შაჰის გვირგვინსო.

გველი აუსრიალდა გულზე სეფი შაჰს. ისევ აფრინა ბრძანება „კად-
ნიერ გურჯთან“: შაჰი მე გახლავართ, სპარსეთს მე ვმბრძანებლობ და
შენის აქ მოსვლით თუ ქვეყანას რამე უბედურება დაატყდება, ეგეც ჩემს
კისერზედ იქნებაო; ახლავე გამოცხადდი, თორემ მე თვითონ წამოვალ
ძთელის მხედრობით და უსასტიკესად გავუსწორებდი ეგზომ ურჩობას და
კადნიერებასაო.

მუქარას მუქარა შემოაგება უნდილაძემ: ვინც ჩემზე ძალადობას გაბე-
დავს, მეც ჩემს ძალღონეს დავახვედრებო; ნურავის დაავიწყდება — ირა-
ნის საუკეთესო ციხე-ქალაქები მე მიჭირავსო.

ეს უკვე მეტისმეტი იყო.

შინაური ომის სისხლიანი ღრუბელი დააწვა ირანს.

უნდილაძესთან ხმალდახმალ დავლურში გასვლა არ ურჩიეს შაჰს
(ალბათ, ხოსრო-მირზამ არ ურჩია) და ისევ „შინაური წიაღსვლით“ გა-
დაწყვიტეს „ყველაზე დიდი ხის“ წაქცევა.

უნდილაძის ახლო კარისკაცები მოისყიდეს შაჰის აეშაგებმა. და შე-

უნდნენ „ის ახლოკლხი“ თაყის მბრძანებელს: ასეთი ურჩობა არ იკარგებს, შაჰი დავეპარცხებს და ვაჯიხბადკურებს; ამიტომ ისევე მორჩილება და შერიგება სჯობაა; კიდევაც შევირიგებს შაჰს შევირიგებს ყველა იმ დამსახურებათა შესაწონისად, რაიც აქამდე ვაჯიწყეთა და მობაკალშიც უნდა ვასწიო ირანის საკეთილდღეოდ.

და გატყდა მარიად ვაურჩეული იმამ ყელი ხან უხდილაძე; დათან-
ქნდა შაჰთან წასვლაზე.

მუდამ ცლობილი კაციისთვის შეცდომას რაიმე „ლილი მნიშვნელობა“ არ ენიჭება, მაგრამ მუდამ უცთომელმა კაცმა თუ ერთი შეცდომაც საღ-
ზე დაუშვა, იგი მისთვის უეჭველად საბედისწერო გამოდგება.

და იმამ-ყული-ხან უნდილაძემაც დაუშვა „ის ერთადერთი“ შეცდომა.

1633 წლის იანვარი.

ქალაქი ყაზვინი ეგებება ლეგენდარულ იმამ-ყული-ხან უნდილაძეს.

ოქრო-ვერცხლით დარახტულ მერანზე ამხედრებულა ოქრონემსულ სამოსელში გამოწყობილი ახოვანი ბეგლარბეგი (ეგზომ მდიდრული აღკა-
ზმულობით მხოლოდ ირანის ხელმწიფეები გამოდიან სადღესასწაულო აღლუმებზე).

მოჰყვება ოჯახი, მოჰყვება პარამხანა (ესეც შაჰების ყაიდა და ნაქცე-
ურობა).

უკან ბრწყინვალე ამაღა და მხედრობა მოსდევს, ოქრო-ვერცხლით მოსევადებულ საჭურველში ჩასილაღებული (ასეთი ამაღა ირანის ხელ-
მწიფეთა გარდა არავის მოსწრებია აქამდე).

ქურები და „მეიდნები“ ხალხით გადაჭედოლა. ქალი და კაცი, დიდი და პატარა აღტაცებული ჟივილ-ხივილით ესალმება „სანატრელ გურჯს“ (ხალხის ეგზომი სიყვარული და პატივი აქამდე არცერთ შაჰსაც არ ჰლირ-
სებია).

სახედამეწყრილი შეეგება შაჰ სეფი უნდილაძეს:

— ამას რას ჰხედავს ჩემი თვალები?! შენა ხარ ირანის შაჰი თუ მე? რატომ გეგებება ეგზომი სიყვარულით სპარსელი ხალხი?!

— რა ბრძანებაა ხელმწიფეო! მე ხალხი მესალმება თქვენის თაყვანის-
ცემით, რამეთუ მან იცის თქვენი უამრავი წყალობანი ჩემდამი, — მშვი-
დად მიუგო უნდილაძემ.

ეს „პირველი შეხვედრა“ ასე განესრულა.

„მეორე შეხვედრა“ შაჰსა და ბეგლარბეგს შორის მეორე დღისთვის დაინიშნა.

მაგრამ იგი აღარ შემდგარა.

იმამ-ყული-ხან უნდილაძე ჰარამხანაში იყო.

ტიტველ კაცს დაადგნენ თავს ხმალშიშველი ჯალათები.
ჯალათებიო?!

სამი იყო: ერთი ყაჯარი — ქელბალი-ბეგ ეშიაქასი, და ორი ქართველი — დაუდ-ბეგ გურჯი და ალი-ყული-ბეგ სააკაძე.

ორი ქართველი, ორივე სიძეები უნდილაძისა.

ეს რა ბოროტი დაცინვაა?!

მწარე ღიმილმა მოუშალა სახე სიკვდილთან წილნაყარ კაციშვილს.

მაშ, სიძეებს დააკისრა სიმამრის სიკვდილი ვერაგმა შაჰმა. ნეტავ თვითონ მოისაზრა, თუ ისევე ქართველმა ჩააგონა ქართველთა ეგზომ აზურად აგდება — აი, იმ ქართველმა, „მარჯვენა ხელად და მამად“ რომ უდგას ახლა გვერდით რეგვენ ხელმწიფეს?!

რა გაეწყობა! ისევე ქართველები ჰხოცავენ ერთმანეთს საქართველოს მტერთა თვალსასეიროდ და გულგასახარად!..

სააკაძეს შაჰის ფირმანი ეჭირა ხელში.

აბა, წაუკითხე, სიძე- ბატონო განჩინება საყვარელ სიმამრს!

და წაუკითხა ალი-ყული-ბეგ სააკაძემ:

„სიკვდილი!“

მშვიდად მოისმინა უნდილაძემ.

მაინც რა უმწეო და „უმნიშვნელო“ ყოფილა კაციშვილი...

გამშრალი და გაქვავებული ელოდნენ ქალები: ნუთუ მართლა უნდა მოკვდეს „ვარდი აღტაცებისა“?!

„მე მზად გახლავართ, დავემორჩილო შაჰის ბრძანებას. ოღონდ ერთსა გთხოვთ — აქ ნუ მომკლავთ, ამ უბედური ქალების თვალწინ. ცოლონი არიან, — თავზარს დასცემთ სიკვდილის ხილვა“, — თქვა სიკვდილმის-ჯილმა.

ეს თხოვნა აუსრულეს და ჰარამხანიდან გაიყვანეს.

მტკიცე, აუშლელი ნაბიჯით მიდიოდა სიკვდილ-სიცოცხლის განსა-დრეკელზე.

უკან სამი ჯალათი მიჰყვებოდა — ერთი სპარსელი მეთვალყურე, ორი ქართველი აღმსრულებელი

ორი ქართველი, ორივე სიძე, რომელთაგან არც ერთს უარი არ გაუბე-დაეს დიდი თვისტომისა და მოყვრის სიკვდილზე და ამდენად — არც

ერთს არ უცდია შერცხენილი წუთისოდელი ვაეცალა სამუდამო გმირის სახელზე.

არავინ იცის, რომელმა სიძემ მოიქნია პირველმა ხმალი.

ან რა ბედენა იყო!

უნდილაძის მაღალგონიერი თავიც „ჩვეულებრივი დაცემით“ დაცე-
ცოდვილ მიწაზე.

ალარ იყო ამ ქვეყნად იმამ-ყული-ხან უნდილაძე, ტომით ქართველი, უფროსი ძე დიდი ალავერდი-ხან უნდილაძისა და მისებრ მჭედელი „სხეა-
თა ისტორიისა“, „ეიცე-კოროლი“ ირანისა, ბეგლარბეგი ფარსისა, ბაქრე-
ინისა, პორმუზისა, ხუზისტანისა და არაბისტანისა, დიდი მხედართმთავა-
რი და ზორავარი, „მეთაური თორმეტი სულტანისა, ორმოცდაათი ათასი
მხედრისა, ვარდი აღტაცებისა“...

უნდილაძეთა „უქანასქნელ ყლორტებს“ მიაღგნენ ჯალათები.

დაუდ-ხანის ვაჟი გამოაცალკევეს და სადღაც წაიყვანეს.

იმამ-ყული-ხანის შვილთაგან პირველად თავი დააგდებინეს სეფე-
ყული-სულთანს — სწორედ იმას, შაჰ აბასის ძესა და ირანის „კანონიერ
ტახტის მემკვიდრეს“ რომ უწოდებდნენ.

მერე იმამ-ყული-ხანის დანარჩენი ორი ვაჟის — ფათალი-ბეგისა და
ალი-ყული-ბეგის თავებიც დაალაგეს მამის განკვეთილ თავსა და ტანზე.
უკვე მოთხრილი იყო „დიადი ხე“ ძირფესვიანად.

სამი დღე-ღამე ეყარა ყაზვინის შუაგულში დახოცილ ქართველთა
ნაშთები.

სამი დღე-ღამე დასტიროდა შავოსანი ქალი დახოცილებს.

ეს ალავერდი-ხან უნდილაძის მეუღლე იყო.

დასტიროდა ქართველი ქალი უფროსი ძისა და შვილიშვილების არე-
ხილ ცხედრებს.

სამი დღე და ღამე არ ეძინა ქართული გოდებით ზარგანხდილ ქალაქს.

შაჰმაც ველარ გაუძლო და მეოთხე დღეს დააკრძალვინა ამოწყვეტილ-
ნი.

ახლა დავით უნდილაძის ჯერიც დადგა.

შაჰ სეფიმ თეიმურაზ მეფეს შემოუთვალა: რაც იყო იყო, განჯა-
ყარაბაღის სისხლიც მიპატიებია და იერის პირზე ამოწყვეტილი შვიდასი
სპარსელის სიცოცხლეც; ამას გარდა მრავალ წყალობასაც მოგიზღავ,
ოღონდ სასწრაფოდ დაუდ-ხან უნდილაძე გამომიგზავნეო!

თეიმურაზმა ფიცხელი უარი შეუბრუნა ირანის მბრძანებელს: დავით უნდილაძე ხმალზე მყავს შემოფიცული და ხმალზე მინდობილი კაცის და-ლატი ქართველ კაცს არც უკადრებია და არც იკადრებსო.

მაშინ შაჰ სეფიმ დაუდ-ხანის ცოლი საროსკიპოში ჩააგდო ნამუს-სათელად, ხოლო ვაჟი სოდომიტ მეჯინიბეებს მიუგდო...

სანამ ცოლ-შვილის უბედურებას შეიტყობდა, დავით უნდილაძემ საქართველოდან თურქეთში წასვლა გადაწყვიტა. ამით იგი თეიმურაზსაც უხერხულობიდან დაიხსნიდა და თეიმურაზთან ერთიანობისა და კავშირის სახელით სტამბოლის კარზე იქნებ რაიმე „ახალ სახსარსაც“ იპოვინდა სპარსეთთან სამორად.

გორში ჩავიდა დავით უნდილაძე. ისევ ეწვია კათოლიკე მისიონერებს. პატრ კეტანოს, — რომელიც საუკეთესო მკერავიც ყოფილა — ევროპული ლაბადა, ქუდი და ჩექმები შეაკერვინა. პიეტრო ავიტაბილეს კათოლიკე „კოლონიისთვის“ რვა ოქროს თუმნიანი აჩუქა, ქრისტიანულ წირვა-ლოცვაზე მისი „ცოდვილი სახელის“ მოხსენიება სთხოვა და... გაუჩინარდა.

თურქეთს მივიდა უნდილაძე, სტამბოლის კარზე, ვითარცა „ქართველი ჩეფის, თეიმურაზის ელჩი“.

ამ „ელჩობას“ არავითარი შედეგი არ მოუტანია არც თეიმურაზისთვის, არც უნდილაძისთვის, არც მათი სვეგამწარებული სამშობლოსათვის.

სულ ჩაიკარგა და ჩაწყვდიალდა მისი სახელი და საქმენი ოსმალურ წიაღსა შინა.

იქ დაასრულა სიცოცხლე კიდევ ერთმა დიდმა უნდილაძემ, რომელსაც მისი „ძვალ-ხორცი ქართველნი“ დავითს ეძახდნენ, სპარსნი — დაუდ-ხანს, ოსმალნი — დაუდ-ფაშას.

გულჩარა, ანუ გულჩორა, ასული ქართლის მეფე გიორგი მეათისა, შვილიშვილი მეფე სვიმონ პირველისა — დაახლოებით, უნდა დაბადებულიყო XVI საუკუნის 80—90-იან წელთა მიჯნაზე.

იგი შუათანა ბატონიშვილი იყო გიორგის ძეთა — დავით და ლუარსაბ უფლისწულთა შორის.

ამ ქართველი ქალის სახელის საისტორიოდ პირველი გამოჩენა მისი სამშობლოს ერთ, მორიგ ტრაგედიას დაუკავშირდა. ხოლო, ტრაგედია იგი — 1599 წელს, ალგეთის ხეობაში, უთვალავ ოსმალურ მხედრობასთან შეტაკებისას ქართველთა მარცხი და ბრძოლის მთავარი გმირის, თვითონ სვიმონ მეფის ბრმა-შემთხვევითი ტყვედ ჩაყარდნა და, ბორკილდასმულად, სტამბოლს წაყვანა...

ზეიმობდა ოსმალეთი, — სვიმონ ქართველთა მეფის დამარცხებასა და დატყვევებას ზეიმობდა.

დაცემულიყო ამიერკავკასიის ხალხთა უპირველესი გმირი — დროშა, რწმენა და იმედი!

სულთან მეჰმედ მესამეს ბრძანება გაეცა: სამი დღე-ღამე იზეიმოს ოტომანთა დიდმა იმპერიამ!

სამი დღე-ღამე ოსმალური სახელმწიფო დროშები უნდა გამოჰკიდონ ყველა ქალაქში.

და ფრიალებდნენ ნახევარმთვაროსანი ბაირალები არა მხოლოდ სტამბოლში, არამედ — ტფილისში, დმანისში, ლორეში, ახალციხეში...

სულთანი მეჰმედ მესამე „დიდი სიამტკბილობით“ შეხვდა სვიმონ მეფეს. ბევრი წყალობა შეჰპირდა, დიდი სიმდიდრე და პატივი, მაგრამ ვერ იქნა და „გათათრებაზე“ ვერ დაითანხმა.

არც ქართლის დახარკვასა და ქვეშევრდომობაზე დათანხმდა ქართველი მეფე.

მაშინ, განრისხებულმა ფადიშაჰმა სვიმონი იედიყულეში („შვიდკოშკიანი ციხე“) ჩააგდო.

რა არ სცადა გიორგი სვიმონის ძემ მამის დასახსნელად: არ დაზოგა არც სამეფო ხაზინა, არც პირადი ავლადიდება, არც ეკლესია-მონასტრებისა და წარჩინებულ თანამემამულეთა შესაწირავენი, და... არც საკუთარი ღვიძლი შვილები.

ლიახ, — გიორგიმ მამის გამოსახსნელად, სტამბოლში, შუამავლებად, თუ მძევლებად, სწორედ საკუთარი შვილები გაგზავნა — ჯერ უფროსი უფლისწული დავითი, მერე მის მიყოლებით — ასული, გულჩარა.

მაგრამ ყოველივე ამას გამოდგა.

თურქებმა ქრთამი ქრთამად დაიტოვეს, მძევლებიც მძევლებად, ხოლო სვიმონი არ იქნა და ტყვეობიდან არ გამოუშვეს.

და 1603 წელს საქართველოს მოუკვდა სვიმონ მეფე.

წყევლიადით მოცულ თურქულ ციხეში დახუჭა თვალი ქართული მზის სხივებით ასხმულმა და ქართველი ხალხის სიყვარულით გულანთებულმა კაცის შვილმა.

აღესრულა ხელმწიფე, ვინაც „ქართლს ხმალი შეარტყა“, — მეფე „ცენოსან-ცეროსანი“, უიღბლო ეპიგონი ვასტანგ გორგასალისა, დავით აღმაშენებლისა და გიორგი ბრწყინვალისა.

იყო იმჟამად სტამბოლს გორელი ვაჭარი დიაკენიშვილი და „ამან იშოვნა ძვალნი სვიმონ მეფისანი, და წარმოიღო იგი და მოართვა გ.ორ-გის და დედოფალსა ნესტან-დარეჯანს“.

მცხეთას დაკრძალეს სვიმონის ნეშტი — მისი სათაყვანო და საფიცარი მამის, ლუარსაბის გვერდით...

უკვე იდგა მე-17 საუკუნე.

ქართლის ტახტზე იჯდა გიორგი მეათე, რომელსაც ტყვეობით ნაწამები მამის ნაშთები დაეკრძალა, მაგრამ შვილები კი ვერ გამოეხსნა.

დავით ბატონიშვილზე ისტორიას არსებითი და მნიშვნელოვანი აღარაფერი შემოუნახავს, გარდა იმისა, რომ მას შეხვედრია და რამდენჯერმე თავისთან სადილზედაც მიუწვევია საფრანგეთის ელჩს თურქეთში — ჟან დე გონტო ბირონ ბარონ დე სალინიაკს. ქართველ უფლისწულზე სალინიაკს თავისი მთავრობისთვის პარიზში მოხსენებაც გაუგზავნია ასეთი სანიშნო დასათაურებით — „თურქების მიერ საქართველოს ახალგაზრდა უფლისწულის დატყვევება — უფლისწულის მედგარი პროტესტი“; და იქვე — „ეს ახალგაზრდა ვაჟი ჯერ კიდევ არაა თოთხმეტი წლისა, მაგრამ მეტად ჭკვიანი და კეთილი ბუნებისაა“. აი, მთელი დახასიათება დავით გიორგის ძე ბატონიშვილისა, დანატოვარი ფრანგი ელჩისა. ქართველი მემკვიდრე კი მხოლოდ ამას იტყვის: „სვიმონ მეფე ედი კულეში მოკლეს და ბატონის შვილი დავით დაიკარგა“.

ხოლო გულჩარა არ აღმოჩნდა დავიწყებისთვის განწირული ჩვეულებრივი ქალთაგანი. სტამბოლის უმაღლეს კარზე მისვლისთანავე ყველა იქ დამხვედრი მოუხიბლავს ამ საოცრად მოხდენილ, მშვენიერ, სათნო და ჭკვიან გოგონას. განსაკუთრებით კი თვითონ ახლად გამეფებული ყმაწვილ

აჰმედ პირველის დედა მოხიბლულა ქართველი მეფის ასულით, მაშინვე თავისთან, სასახლეში დაუბინავებია. და ჰყოლოდა ასე „კალთაზე გამოკერებული“. სარწმუნოების გამოცვლაც არ მოუთხოვია ქრისტიანი ქალისთვის, ისე ჰყვარებია ფადიშაჰის მშობელს ეს გასაოცარი „გურჯიხათუნი“.

მალე სრულიად მოულოდნელი ნიჭი და უნარი აღმოსჩენია გულჩარას — ნიჭი სახელმწიფოებრივი მმართველობისა და დიპლომატიური სამართალმცოდნეობისა.

იქნებ ქართველი ქალის დაწინაურებას ხელი შეუწყო იმეამად იქვე სახელმძღვანელო და აღზევებულმა ქართველმა კაცმა. ეს იყო გურჯი მეჰმედ ფაშა, რომელიც აჰმედ პირველის გამეფებისთანავე მისი სასახლის აღად დაუნიშნავთ.

იღგა 1606 წელი.

ქართლის ტახტზე ახალი მეფე ასულიყო, მოულოდნელად გარდაცვლილი (შესაძლოა, მოწამლული) გიორგი მეათის ძე, თოთხმეტი წლის ლუარსაბ მეორე, გულჩარას უმცროსი ძმა. ეს გამეფება მოხდა ირანის მბრძანებლის, შაჰ აბასის ნებით.

კახეთში კი, თეიმურაზ პირველი გამეფებულიყო, — ესეც „ირანის ლომის“ ნებით.

ეს ის დრო იყო, როცა საქართველოდან ოსმალები იღვენებოდნენ და მათ ადგილზე ირანელები ბატონდებოდნენ.

გრძელდებოდა ირან-ოსმალეთის ომი, კავკასიაზე ბატონობისთვის, გამოორჩევით — საქართველოს დაუფლებისთვის.

უკვე ძალზე მისჭირვებოდა ოსმალეთს, მით უფრო, რომ მას, მარტო ირანთან კი არა, ევროპაშიც გაეხსნა ფრონტი. უკვე ავსტრიის შუაგულს, ვენასთან იბრძოდნენ თურქნი, მაგრამ უკვე ძალაც დაშრეტოდათ, რაკილა შაჰ აბასს სრულის ძალებით გაემძლეებინა შემოტევები აღმოსავლეთიდან. სხვა გზა აღარ ჰქონდა სტამბოლის სასახლეს — როგორმე ზავი უნდა დაედო ერთ-ერთ მომტერესთან მაინც.

და დამსხდარიყვნენ ოსმალეთის მაშინდელი ფაქტიური უმაღლესი ხელისუფალნი, ყმაწვილი აჰმედ სულთანის დედა და მთავარი ვეზირი დერვიშ ფაშა და გადაუწყვეტიათ: შაჰ აბასთან ზავის შესაკრავად გულჩარა გავგზავნოთ და ჩაუშად (მცველად) მურად აღა გავატანოთ...

შაჰ აბასი ქართლიდან გასულიყო და შირვანისკენ მიემურებოდა, თავისი მხედრობით.

გზაზე ფაიქები წამოეწივნენ და მოახსენეს: ოსმალთა ელჩები მოისწრაფიან შენთან შესახვედრად.

ოსმალთა? თურქი? ელჩებიო?!

გაუხარდა „ირანის ლომს“. ალბათ, ძალიან მისჭირვებია სტამბოლის უმაღლეს კარს... აკი ორი მსრისკენ იქნევენ მახვილს ოსმალნი — ავსტრიას, ირანს... უეჭველად გასჭირვებიათ...

შეუდგა და სტუმართა შესახვედრად გაემზადა აბასი.

მოახლოვდა ოსმალთა ელჩონი.

მოახლოვდა, მოვიდა და აი „სიურპრისი: ღიასპანი აღმოჩნდა ქალი, სახელად გულჩარა, ქართველი ქალი!

შაჰი „ეამოიცვალა“ ერთბაშად: მისთვის უჩვეულო „დამდაბლებით“. კრძალვით, ქედდარეკით, ძვირფასი საბოძვარ-მისართმეველით შეეგება ამ „ცით-მოვლენილ“ ბანოვან-ღიასპანს.

მერე დასხდნენ და შეუდგნენ საზავო-სამშვიდობო ბჭობას.

ღიასპანი კი გაგრძელდა დიპლომატიური ჭიდილი ქართველ ქალსა და სპარსეთის ხელმწიფეს შორის.

შაჰ აბასი მშვიდობიანობის ჩამოგდების მთავარ პირობად 1555 წლის, ამასიაში დადებული ზავის აღდგენას მოითხოვდა (ამ ზავით ამიერკავკასიის აღმოსავლეთი ნაწილი ირანს „ეკუთვნოდა“, დასავლეთი — თურქეთს).

თავის მხრივ გულჩარა 1590 წლის ზავის სამართლიანობას ასაბუთებდა (ამ ზავით ამიერკავკასია მთლიანად თურქეთს ეკუთვნოდა“).

არცერთმა მხარემ არ დათმო. მოლაპარაკება ჩაიშალა. გულჩარა სტამბოლს გაბრუნდა.

შაჰს გული დასწყდა, რომ ეს საოცარი „გურჯი-ხათუნი“ მის სახელმწიფო კარს არ ამშვენებდა და საქულველი სასულთნოს მესვეურთა შორის ბრწყინავდა.

გულჩარას დაბრუნების შემდეგ, იმავე 1606 წლის 11 ნოემბერს, ოსმალეთმა ზავი შეკრა ავსტრიასთან და მომავალი წლისთვის მთელი საომარი ძალებით ირანთან გადამწყვეტი ომის სამზადისს შეუდგა.

კიდევ ექვსი წელიწადი მძვინვარებდა ომი.

ხოლო, 1612 წელს, სექტემბრის დამლევს, სტამბოლში ისევ მიუსხდნენ საზავო მაგიდას სპარსეთისა და თურქეთის დიპლომატები და პოლიტიკოსები.

სამშვიდობო მოლაპარაკებების მთავარი გმირი იყო ისევ ქართველი დიპლომატი ქალი გულჩარა, რომელმაც „მთელი კონსტანტინოპოლი

განაცვიფრა თავისი ჭკუით, სილაპაჴით, პრწყვიხვალებით და ზჭვეი: მეტყველებით“.

გულჩარამ საოცრად ძლიერი სიტყვით ჩააჩუმა ოზბეგი ელჩები, რომლებიც ხონთქარს ირანთან ომის გასაგრძელებლად აქეზებდნენ.

ზავი დაიდო.

მეტოქეებმა მახვილები ქარქაშებში სანახევროდ ჩაავეს.

აღდგენილი იქნა 1555 წლის ამასიის ზავის პირობები: ქართლი, კახეთი, შირვანი და სომხეთი შაჴის „საკუთრებად“ გამოცხადდა. დასავლეთ საქართველო და მესხეთი, ახალციხის შითვლით, ოსმალეთის „ქონებად“ დარჩა.

ამით წყდება სხვა ყოველგვარი ცნობა გულჩარაზე.

საქართველოში აღარასოდეს მობრუნებულა.

სიცოცხლე უცხო ქვეყანაში, უცხო მიწაზე დაასრულა.

მეფე ლუარსაბ მეორე

ლუარსაბ, უმრწმესი ძე ქართლის მეფე გიორგი მეათისა, დაიბადა 1592 წელს.

გამეფდა მამის სიკვდილის შემდეგ, 1606 წელს, შობითგან 14 წლისა.

იმ წელს, კიდევ — კახეთში გამეფდა თეიმურაზ პირველი, იმერეთში გიორგი მესამე.

ეს იყო დრო, როცა ქართლ-კახეთიდან თურქები გადიოდნენ და სპარსელები შემოდდიოდნენ. ირანის მაშინდელ მბრძანებელს, „დიად ლომს“, შაჰ აბას პირველს, სრულად წაერთმია ოსმალეთისთვის აღმოსავლეთ საქართველო და შირვან-აზერბაიჯანი. ოსმალები კი თავის საყმოდ ჯერჯერობით დასავლეთ საქართველოს და დასავლეთ მესხეთს ინარჩუნებდნენ.

რალა თქმა უნდა, ლუარსაბის და თეიმურაზის გამეფებაც შაჰ აბასის ნებით მოხდა...

მაშ, ქართლში მეფობას იწყებდა მეფე ლუარსაბ მეორე (1606—1622).

მაგრამ რა მეფობა იყო ეს?!

ტფილისში, ალჯაყალაში, ლორეში, დმანისში, თურქების ნაცვლად სპარსელები ჩამსხდარიყვნენ და ჩამკვიდრებულყვნენ. მხოლოდ ეს იყო „სიახლე“ და სხვა არაფერი.

თუმცა კიდევ იყო ერთი „სიახლე“: ბორჩალუს ველური ტომი მოდიოდა დედაწულიანად და ლორე-დებედას ხეობაში სახლდებოდა, მკვიდრდებოდა, იბუდებდა.

ტომი, რომელსაც ქრისტაანის სისხლი სწყყუროდა, მარადისად დაუწყყულებლად.

ტომი, რომელიც ქინქლასავით მრავლდებოდა.

და დამბლავდებოდა ქართული მიწის სამხრეთული განაკიდურნი.

და ვინ იცოდა, რას მოასწავებდა ეს ხვალ, ზეგ... ასეულ წელთა სარბიელზე...

1607 წელს, ზაფხულში, ქართლის ახალ მეფეს მესხებმა სთხოვეს დახმარება თურქთა წინააღმდეგ საომრად.

და ლუარსაბმაც აფრინა ჯარი სამცხისკენ.

და ქართველებმა გაიმარჯვეს: თურქები ახალციხიდან განდევნეს და სამცხის ათაბაგის ტახტზე მანუჩარ მესამე აიყვანეს.

იმავე 1607 წელს შაჰ აბასმა ცოლად წაიყვანა ლუარსაბ მეფის დაი, ლელა (თინათინი), რომელსაც სპარსულად კიდეც ახალი სახელი — ფათმა სულთან ბეგუმი. დაარქვეს.

კიდეც ორი წელი და, თურქები და ყირიმელი თათრები შემოესივნენ ჯერ სამცხეს, მერე ქართლს. მეფე ცხირეთს იღგა მაშინ და მტრის უეცარ დარტყმას ალბათ ვერც კი გადურჩებოდა, მაგრამ კველთელმა მღვდელმა თევდორემ, მტრისგან მეგზურად აყვანილმა, მტერსვე მეფისკენ მიმავალი გზა აუბნია, თვითონ სიცოცხლით გაიწირა და ამ წმიდა შეწირვით, მეფეც გადაარჩა და ქვეყანაც. მეფის ერთგულმა ზორავემა და მაშინდელი საქართველოს უმამაცესმა რაინდმა გიორგი სააკაძემ საომარი ძალების შეყრა მოასწრო და მტერს შეეგება.

პირველი შეტაკება თემძის ხეობაში, სხერტის ჭალაზე მოხდა. აქ დიდი გამირობით თავი გამოიჩინეს გიორგი სააკაძემ და ზაზა ციციშვილმა, რომელმაც თურქ ფაშა-სარდალს თავი გააგდებინა, წარკვეთილი თავი კბილებით იპყრა და ორივე ხელით შეჭურვილმა განაგრძო ბრძოლა. ქართველებმა გაიმარჯვეს. მაგრამ ეს იყო ბრძოლა მაინც შედარებით მცირე მოცულობისა.

გადამწყვეტი შერკინება მოხდა ტაშისკარს, ნახევტას მინდორზე, 1609 წლის 27 ივნისს. აქ ომის დმერთს საომარი სასწორის ერთ პინაზე 60 000 თურქი და „მგლის-ტყაოსანი“ დაესვა, მეორეზე — 10 000 ქართველი.

ბრძოლა იყო სასტიკი, სისხლდამდინარი.

„ფიცხად იბრძოდეს ქართველნი“.

პირველი გამირი, როგორც ყოველთვის, იყო გიორგი სააკაძე.

მაგრამ ერთგულ ყმას არც 17 წლის მეფე უგდებდა მხარს.

„მაშინ იქნა ომი დიდი იქით და აქეთ, და დიდად მოჭირვებით და გულსრულად შეიბნენ, — ძველთა გამირთაგანცა ძნელად შესაძლებლად საგონებელ იყო, რომ მაშინ მეფე და მოურავი და სრულად ქართველნი იბრძოდნენ“.

ქართველთა გამარჯვება იყო სრული, ბრწყინვალე. მტერთაგან უმრავლესნი ჩაწყდნენ და ჩაიხოცნენ. ვინც სიკვდილს გადაურჩა, „დაშინებულთა და დანქრულთა“, ტყე-ღრეს მიაშურეს. ბრძოლიდან სამი დღის მანძილზე „საშოვარზე“ გადიოდნენ ახლომახლო სოფლები, კაცნი და ქაღნი, ტყესა და ხევში: იქ შეფარებულ თურქებს იჭერდნენ, აშიშვლებდნენ, მაგრამ ცოცხლებს კი უშვებდნენ — ახლა საშიში აღარ არიანო, ეგენიც ადამის ძენი ყოფილანო...

ქართველებს ტყვედ წამოეყვანათ მტრის ყველა სარდალი, ზათ შორის მთავარი სერასქერი, ფერად-ფაშა (ტომით ქართველი). ლუარსაბმა ყველანი თავის „მოყვარესა და მოკეთეს“, შაჰ აბასს გაუგზავნა.

გაიხარა შაჰმა, ტყვეები ჩაიბარა, ქართველი ელჩი საბოძვარით აავსო და ლუარსაბ მეფესთანაც უძვირფასესი საჩუქრები და მისართმეველი გამოატანა.

1610 წელს შაჰ აბასი აზერბაიჯანში ჩამოვიდა და ქართველი მეფეები, ლუარსაბი და თეიმურაზი „სამეჯლისოდ“ მიიწვია.

ლუარსაბს თავისი სათხოვარი (თუ მოსათხოვარი) ჰქონდა და დიდის ამალით გაეშურა. დედამისიც, დედოფალი მარიამი, თან წაიყვანა ქართველ მანდილოსანთა ასაბიით.

შაჰ აბასმა ლუარსაბ მეფისა და მარიამ დედოფლის შესახვედრად დიდი მოხელე გამოგზავნა — მოჰამედ ამინ-ბეგი. ქართველ სტუმრებს იგი „ყოველი სადგურიდან სადგურამდე შესაფერისად ემსახურა და პატივისცემით და მოწიწებით შაჰის ტახტთან მიიყვანა“.

აბასი „დიდი სიხარულით“ მიეგება ლუარსაბ მეფეს, დიდი პატივით, „მრავალგვარი ხელმწიფური წყალობითა და ალერსით დააჯილდოვა“ იგი. „უსაზღვრო მადლობა“ მოახსენა თურქთა წარკვეთილი თავებისა და დატყვევებული სარდლების მიძღვნისათვის.

ეს ყველაფერი კარგი, მაგრამ ლუარსაბ მეფეს თავისი სახსოვარი აქვს „სამოთხის დამამშვენებელთან“ და „ალლაჰის აჩრდილთან“.

და ლუარსაბმა ფერად ფაშას გათავისუფლება სთხოვა აბასს.

ძალიანაც მოეწონა შაჰს ქართველის „რაინდული ქცევა“: განა თვითონ არ შეეძლო ჩემთან არ გამოეშვა და ისე გათავისუფლებინა ფერად ფაშა! მაგრამ ჯერ მე გამომიგზავნა, ჩემი უზენაესი მეუფობა აღიარა, ხოლო ახლა პირადად მთხოვეს ქართველყოფილი სარდლის გათავისუფლებას... ალბათ, სწორედ იმიტომ მთხოვა, რომ ფერად ფაშას ქართული სისხლი უდგას ძარღვებში. უცნაურია, ალლაჰის მადლმა: ქართველებმა მაინცადამაინც არ იციან ერთმანეთისათვის თავის გამოღება და ამ ქრისტიან მეფეს რაღა კუჭი ეწვის გათათრებული და გადამტერებული ქართველის განტყვევებისთვის?! მაგრამ ეს თხოვნა უნდა შეუსრულოს, ოღონდ კი სხვა „სათხოვარი“ (თუ მოსათხოვარი) არ ექნეს სტუმარს.

ბრძანა აბასმა, ფერად ფაშა გათავისუფლდესო.

ქართველი მეფე დიდ მადლობას უძღვნის „ქვეყნის დამამშვენებელ შაჰს“ ფერად ფაშას გათავისუფლებისათვის, მაგრამ კაცმა რომ თქვას, ნამდვილი სათხოვარი (თუ — მოსათხოვარი) სწორედ ახლა აქვს ლუარსაბს.

— რა სათხოვარი?! — თვალეზი დაეჭრუტა შაჰს.

— ტფილისი, — მოკლედ ისროლა ლუარსაბმა.

— ჩვენ ხომ ერთნი ვართ — ქართველნი და ირანელნი. ჰო და, რა-
ლა საჭიროა ტფილისში ირანული ციხიონი? — წყნარად, ნირშეუცვლელ-
ლად თქვა ქართველმა.

— მაშ, შენ მეუბნები, რომ ჩემი ჯარი გავიყვანო ტფილისიდან! —
ყინულის ნატეხებით გადმოყარა სიტყვები სპარსელმა.

— დიახ! — ყინვას ყინვა შეაგება ქართველმა.

— და სამაგიეროდ შენ ჩადგები ტფილისში, არა?

— დიახ! — ისევ უჯიათად ჩამოჭრა ქართველმა.

ენის კლიტე გაუელმდა შაჰს.

ერთხანს მდუმარედ უყურებდა ყმაწვილი კაცის საოცრად წყობილ
სახეს.

„ვინ წარმოიდგენდა, რომ ეს ქალის სახიანი ბიჭი ასე გაუბზარა-
ვი სიტყვით გამიბედავდა ლაპარაკს“, — ფიქრობდა შაჰი.

უცებ გიორგი სააკაძე გაახსენდა და გაიფიქრა — ალბათ ის ჩააგო-
ნებლად.

გაიფიქრა და მაშინვე ალავერდი-ხან უნდილაძე მოიკითხა.

სასწრაფოდ შემოვიდა უნდილაძე.

მარტო ჩაიკეტნენ...

კარვად იცოდა ლუარსაბ მეფემ, ვინც იყო ალავერდი-ხან უნდილა-
ძე — მარჯვენა ხელი შაჰ აბასისა, „ირანის ვიცე-კოროლი“ (ევროპელები
რომ ეძახდნენ ასე), შაჰის რეგულარული ჯარის, „შაჰისეჟანის“, და
„ყულის ჯარის“ („გვარდიის“) შემქმნელი, ირანის კულტურული აღმშენე-
ბელი, პირველი სპასალარი, პირველი ვეზირი, ფარსის ბეგლარბეგი,
კრძობითვე საქართველოდან ტყვედწაყვანილი და თათრად გაზრდილი...

მეორე დღეს შაჰ აბასმა დიდის სიხარულით ახარა ლუარსაბ მე-
ფეს:

— იმის გამო, რომ პაპაშენი სვიმონ მეფე ირანის დიდი მეგობარი და
კეთილისმყოფელი ბრძანდებოდა, მისი ხსოვნის პატივისცემად შენ,
მის შვილიშვილს, გიძღვნი ტფილისს. უკვე გაიგზავნა ბრძანება, რათა
გაეიდეს ტფილისიდან ირანული ციხიონი და მის ნაცვლად საქართ-
ველოს მთავარ ქალაქში ჩადგეს ქართული ციხიონი.

უსაზღვრო აღტაცებით აენტო სახე ჯაბუჯ ხელმწიფეს.

ეს დიდი გამარჯვება იყო.

გულში კი ეცინებოდა: რაღა ახლა გაახსენდა შაჰ აბასს პაპაჩემის
პატივისცემაო! თუ მართლა ასე ვიქედებოდა სვიმონ მეფის ხსოვნის-
თვის, რატომ მაშინ არ მოაგონდა, ოთხი წლის წინათ სპარსული ჯა-
რი რომ ჩაგვიყენა ტფილისშიო!

მაგრამ აქ სულ სხვა რამ იყო საცნაური: შაჰს ოსმალეთთან
ომი ჯერ კიდევ ვერ მოეთავებინა. ის კი არა და, დღე დღეზე ოსმა-

ლეთის დიდი ვეზირის, მურად ფაშას შემოსევას ელოდებოდა შაჰი. ამიტომ ისევ ძნელი და სახიფათო იყო ქართველების გადამტერება...

იცის შაჰმა, რომ ყოველთვის ასე იყო — ოსმალეთ-ირანის ჭიდილში ყოველთვის ის მხარე იმარჯვებს, რომელ მხარესაც თანამებრძოლად დაუდგება საქართველო...

მაშ, დღეს დიდი დათმობა გამოსწირა შაჰ აბასმა საქართველოსთვის.

მაგრამ რა იციან ამ უბედურმა ქართველებმა, იგივე შაჰი სულ მალე აღარ იქნება ასეთი „დათმობის“ გუნებაზე.

იჯდა სპარსი ისტორიკოსი ისქანდერ მუნში და წერდა „ქვეყნის დამშვენებელი აბასის ისტორიაში“... და მისცა შაჰ აბასმა ლუარსაბ მეფეს ტფილისის ვილაიეთი. საქართველოს განთქმული ქალაქი, რომლის ციხე-სიმაგრეს თავი მარჩბივის ვარსკვლავედის თაღამდე ჰქონდა აღმართული... ხოლო ხსენებული ლუარსაბი იყო საოცრად მომხიბლავი, მშვენიერი სახისა, მოხდენილი ყმაწვილი. ჩვიდმეტი წლისა იქნებოდა, შაჰს რომ ეახლა. ჭეშმარიტად, ასეთია თითქმის ყველა ქართველი ბატონიშვილი. ის კი არა და, საქართველოს მთელი ხალხი, ყოველი კაცი და ყოველი ქალი, იქაური ჰავა-ჰაერის სინაზისა გამო, ნატიფ ღაწვთა და ლოყათა სიტურფითა და სინარნარით, ნაკეთებისა და ხელების მოხდენილობით, ყველა სხვა ადგილთა და ქვეყანათა ხალხებს სჯობია. ყველა სამოთხის ბინადარი ქალის, ჰურიას მსგავსნი და იოსებ მშვენიერის ღაწვთა მქონენი არიან, მოსეს შუქმფენი ხელის სხივები გამოკრთის მათი სახეებიდან და ქრისტიანული სასწაულიც ცხადად ჩანს მათი საოცარი ენატკბილობიდან და საამური ქცევებიდან. თუმცა საქართველოში ქრისტიანობა გავრცელებული და ქართველები მოკლებული არიან ჭეშმარიტ სარწმუნოებას, მაგრამ თავისი სიმშვენიერით, ჰაერის სიჯანსაღით და მიწაწყლის უმწიკვლობით და ნაყოფიერებით ქვეყნიერების ვერც ერთი მხარე საქართველოს ვერ შეედრება. სწორედ ქართველთა სამშობლოზე შეიძლება ითქვას ეს ლექსი:

„ყოველ წუთში თითო იესო დაიბადება,
ყოველ სახლში იესოს მშობელი მარიამი ჩასახლებულა“.

...თეიმურაზმაც მოატანა კახეთიდან, კახთა ამალით და დიდი ძღვენით. ექვსი თვე „ვერ შეელია“ შაჰ აბასი „ძვირფას სტუმრებს“ გურჯისტან-

ნიდან. ექვსი თვის შემდგომ კი ორივე დიდძალი მისართმეველით დატვირ-
ოული გამოისტუმრა „თავ-თავის საქართველოში“.

წამოსვლის წინ მეფეებმა ეს სთხოვეს შაჰს: როცა თქვენი უდიდებუ-
ლესობა სამოთხისებურ მაზანდარანს გაემგზავრება სანადიროდ და თვალ-
სასიეროდ, შეგვატყობინეთ, რათა ჩვენც სანადიროდ აღკაზმული გეახ-
ლოთ და თქვენთან დროსტარებით გაგვაბედნიეროთ.

თქვენს თხოვნას არ დავივიწყებო, ბრძანა შაჰმა.

მართლაც დიდებული მეხსიერება ჰქონდა ირანელ ხელმწიფეს.

და ქართველ ხელმწიფეებსაც „თავის დროზე“ გაახსენებენ მაჰს
თხოვნას...

ტფილისი აღფრთოვანებით შეეგება ქართველ გვირგვინოსანს.

ეს მერამდენელ მოიკვეთა და მოიწმინდა საქართველოს წმიდა სატახ-
ტომ უცხო უქმური!

მაგრამ ისევ გაერია შხამი საზეიმო ნექტარით საესე ფილაში.

ლუარსაბ მეფეს ცუდი ამბავი აახლეს ფიქებმა: ყაზახის მმართველი
მოჰამედ-ხან ყაზაყლარი შემოსევა ქართულ სოფლებს ცეცხლითა და მა-
ხილით.

ნუთუ შაჰ აბასის დაუკითხავად გაბედა ომის დაწყება ყაზახის ხანმა?!

გაოგნებული ისხამდა იარაღს ლუარსაბ მეფე და ფიქრადაც არ უფიქრია,
რომ მოჰამედ-ხან ყაზაყლარს უბეში სწორედ შაჰ აბასის წერილი ედო.

„სასწრაფოდ ჯარი შემოიყარე, ქართლში შეიჭერ და კალოსავით გა-
ლეწე და გააცამტვერე, ლუარსაბ მეფეს თავი გააგდებინე და მოკვეთილი
თავი მე გამომიგზავნე!“ — ეწერა იმ წერილში.

„ნუთუ შაჰის თანხმობით?“ — ეს კითხვა უწევდა გონებას ლუარ-
საბს, როცა ახალი, სრულიად მოულოდნელი ამბავიც გაჩნდა — თვითონ
შაჰ აბასის წერილი!

„შევიტყვე, რომ ყაზახის ხანი მოჰამედ-ხან ყაზაყლარი მოღალატეა;
თურმე მაგ ძალღატაკის ოსმალთა ფაშებთან გაუმართავს მიწერ-მოწერა.
ამიტომ სასწრაფოდ გაეშურე ქართველთა ჯარით, ყაზახში შეიჭერ, ააოხ-
რე და გააცამტვერე. ხოლო მოღალატე ყაზაყლარი მოჰკალ, თავი გაა-
გდებინე და გამომიგზავნე!“ — ეწერა ამ წერილშიც.

არც ერთმა — არც ქართლის მეფემ და არც ყაზახის ხანმა — ცალ-
კუულად არ იცოდნენ, რომ იყო ორი წერილი, ორივე ერთ დღეს ერთის
ხელით დაწერილნი, და იყო ორი „ადრესატი“ — ერთმანეთზე ერთი კა-
ციხგან სასიკვდილოდ წაქეზებულნი.

თვითონ შაჰ აბასი ერთ რამეში გულწრფელად იყო დარწმუნებული:
ქართლის მეფეც და ყაზახის ხანიც — ორივე მისი ორგული იყო.

ძალიან კი მოსწონდა და ენდობოდა თავის გონების სიმახვილეს:

ერთ-ერთი წარკვეთილი თავი უეჭველად დაგორდებოდა მის ფეხებთან — ან ლუარსაბისა, ან მოჰამედ-ხანისა.

ერთ-ერთის, ხოლო მეორეს... მეორესაც მალე მოუღებს ბოლოს ირანის ლომი!

მაინც რა მომხიბლავი და საწაღნელია, რომელი დაასწრებს და რომლის თავი მოგორდება შაჰის ფეხებთან!

„ისე კი... ქართლის მეფის თავი მერჩინა“, — გულწრფელად გაიფიქრა აბასმა (გულწრფელობაც უყვარდა „თავის დროზე“ შაჰ აბასს).

და მოხდა ასე: მოჰამედ-ხან ყაზაყლარის თავი მიუგორეს ფეხებთან.

„ისევე ქართველს უჯობნია!“ — მწარედ თქვა შაჰმა და უღვაში კბილით ჩამოიწიწენა.

შაჰ აბასს „ორი წერილის ფანდი“ მაინც ძალიან დასჯდომოდა ჭკუაში და იფიქრა. იქნებ თვითონ ქართველ მეფეებს დავაკვლევინო ერთმანეთითო.

და მისწერა ლუარსაბ მეფეს ირანის შაჰმა: მე მირჩევნია ქართლიც და კახეთიც ორივე შენ გემორჩილებოდეს; ამიტომ თეიმურაზი მოჰკალი და კახეთი დაიჭირო.

იმგვარივე წერილი იმ დღესვე გაუგზავნა თეიმურაზს: მე მირჩევნია კახეთიც და ქართლიც ორივე შენ გემორჩილებოდეს; ამიტომ ლუარსაბი მოჰკალი და ქართლი დაიჭირო.

მაგრამ ქართველი მეფენი შაჰის მზაკერობას ადვილად მიხვდნენ, წერილები ერთმანეთში გატყალეს და ამით „ეს საქმე“ გაათავეს.

შაჰს მხოლოდ გაუკვირდა: როგორ მოხდა, რომ ქართველებმა ამჯერად ერთმანეთის ტყავი არ დაჰხისო?!

1611 წელს, შაჰ აბასის დაჟინებით „თხოვნით“, კახეთის მეფე თეიმურაზ პირველმა ცოლად (მეორე ქორწინებით) შეირთო მეფე ლუარსაბ მეორის და — ხორეშანი.

იმავე წელს მეორე ქორწინებაც მოხდა: თვითონ შაჰ აბასმა კიდევ ერთი ქართველი ქალი შეირთო ცოლად — ელენე, თეიმურაზ მეფის და.

აშნაირად, გუშინდელი ქვისლები სიძე-ცოლისძმობითაც დაუასლოვდნენ ერთმანეთს.

და კიდევ მოხდა მესამე ქორწინება 1611 წლის შემოდგომაზე — ქორწინება უფრო „მრავალმნიშვნელოვანი“ და „მრავლისმომასწავებელი“.

გიორგი სააკაძემ ნოსტეში, თავის ციხე-დარბაზში, ლუარსაბ მეფის პატივსაცემად დიდი წვეულება გამართა.

მასპინძელმა მეფეს მწდედ (მერიქიფედ) ახალგაზრდა ქალი დაუყენა, საოცრად მომხიბლავი, ტანნაკეთოვანი და სახემშვენიერი.

თვითონ მოურავის დაი აღმოჩნდა ის ქალი (სახელი არ არის ცნობილი).

ჭაბუკი მეფე პირველი თვალის დაკვირვებამდე დაატყვევა ქალის სიმშენიერებამ. მისი ნახელავი ღვინოც ძალიან გაუტკბა, მალე კიდევაც დათვრა და გული სატრფიალოდ აეშალა და აუზავდა.

სხვა რაღა უნდოდათ მოურავზე ბალანაშლილ თავადებს! იმ დღესვე შექმნეს მითქმა-მოთქმა და მიეთ-მოეთი: ვიგინდარა სააკაძემ წვეულება განზრახ გააწყო, მეფე განზრახ მიიტყუა, დაი თვისი განზრახ შეატყუა და ამნაირი უკადრისი გზით უნდა მეფეს კიდევ უფრო დაუახლოვდეს და მიეტმასნოსო.

წვეულება როგორც იქნა ჩათავდა, მაგრამ გამოიჩინებულმა მეფემ ნოსტეში სიარულსა და ქალთან შეხვედრას მოუხშირა.

ჭორი გაფუვდა, გასივდა, გასკდა, მოსკდა და სამეფო სასახლიდან გლეხის ქოხის კარამდე შხამად და დარღუბლად იწყო დინება

დიდსა და მცირეს მეფისა და მოურავის დის „რომანი“ გაეკრა პირზე. ოჯახი უბახდებოდა სააკაძეს.

გიორგის დედა ლამის ჭკუიდან გადამცდარიყო მისი ქალისადმი მეფის „უსაქციელობის გადამკიდე“.

გიორგი მიხვდა, რომ მწარე შეცდომა დაუშვა. იგი ვერავის დააჯერებდა, მეფისა და მისი დის შეხვედრა განზრახ რომ არ ყოფილა მოწყობილი.

მიხვდა და მაშინვე შეუდგა გამრუდებული საქმის გასწორებას.

მეფეს შეუთვალა: საკადრისი არ გახლავთ თქვენი ასეთი საქციელი და უმორჩილესად გთხოვთ, გულისთქმას ნულარ აპყვებით, ქალს თავი დაანებეთ, თორემ უეჭველად თავს შემოგაკლავთო.

ლუარსაბი მოულოდნელი პასუხით შეხვდა მოურავს:

— მე შენი დაი ჩემს სულზე უფრო შევიყვარე, ცოლად უნდა შევიერთო და ქართლის დედოფლად დავსვა!

ეს კი მეტისმეტი იყო. გიორგის ერთ ხანზე სიტყვაც ვეღარ ეპოვნა საპასუხოდ. მაგრამ მისმა ძლიერმა გონებამ ისევ მალე განსაზღვრა, რა უნდა მოჰყოლოდა გულისთქმას ადევნებული ჭაბუკი გვირგვინოსანის აჩემებას.

— მეფეო, მე ერთი მდაბალი ყმა ვარ თქვენი, თქვენისვე წყალობითა და კეთილი საბომეარით გამდიდრებული და აღზევებული. ამიტომ ჩვენი ასეთი დამოყვრება შეუძლებელი გახლავთ. კიდევაც რომ მოხდეს, თავადები და მათი სახლეულნი ჩემს დას დედოფლად არ დაისვამენ, იმასაც მოგაშორებენ, ჩემ თავსაც შეგაძულებენ და დაგაკარგვინებენ. მარტო ერთი თქვენი მამა-მძუძე და სუფრაჯი შადიმან ბარათაშვილი ეყოფა ჩვენს

გადამტერებას. ამიტომაც გეაჯები, ხელი აიღოთ, მეფეო, ჩემი ოჯახის შე-
რცხვენაზე და დალუპვაზე! — შეძლალადა გიორგიმ.

— ასეთი რა დალუპვე ჩემს გამზრდელს და სუფრაჯს, გიორგი? — ჰკი-
თხა ლუარსაბმა.

— თქვენთან ჩემი სიახლოვე ვერ აუტანია შადიმან ბართაშვილს.
მიტომაც მემტერება და მექიშება. ერთხელაც, როცა ხმლის ხმარებაზე
ატრბახდა, მე ვუთხარი: შადიმან, შენს ხმალს კვეთა არა აქვს-მეთქი. და
ამის შემდეგ სულ გაცოფდა და დაესარბა ჩემს სისხლს, — თქვა გიორგიმ.

— ძალიან მწარე სიტყვა კი გითქვამს, ჩემო გიორგი, შადიმანისთვის.

— ვუთხარ, რადგან ასედაც გახლავთ.. მაგრამ სიტყვას ბანზედ ნუ
მიგდებთ, მეფეო. მუხლმოყრილი და ქვედავრომილი გემუდარებით, ხელი
აიღოთ ჩემი ოჯახის დამცირებასა და დალუპვაზე!

— მე და შენი დაი უცოდველნი ვართ, ჩემო გიორგი, და ასეთად დავრ-
ჩებით ქორწინებამდე, ხოლო ქორწინებაც სულ მალე განესრულება! —
ბეჯითად დაასრულა ლუარსაბ მეფემ.

გაოგნებულმა გიორგიმ მეფე მიატოვა და დედამისთან წავიდა — დე-
დოფალ მარიამთან.

— თქვენი შვილი ჩემს დას მთხოვს ცოლად, მე უარს ვეუბნები, ის კი
თავისას არ იშლის და ვინძლო თქვენ მომეხმაროთ და კაის საქმით გადა-
ნარჩინოთ! — მოახსენა გიორგიმ ქართლის დედოფალს.

მარიამს უკვე სცოდნოდა „მდაბიო ქალზე“ შვილის გამიჯნურების ამ-
ბავი. დიდი საყვედურებიც იფრქვეოდა თურმე დედა-შვილს შორის, მარია-
მი სამეგრელოს მთავრის ასულს ურიგებდა ლუარსაბს (თვითონაც მეგ-
რელი ლიპარტიანის ასული იყო დედოფალი), ხოლო „მდაბიო სააკაძის
ქალის“ რძლად მოყვანა ვერასგზით ვერ წარმოედგინა გვირგვინოსნის დე-
დასა და ქართლის „მთავარ დედოფალს“.

მაგრამ სამეფო ტახტის ერთგულ მსახურს და მოამაგე მოურავს მაინც
დიდსულოვნად შეხვდა მარიამი.

ლუარსაბ მეფე მე აღარ მეკითხება ცოლის შერთვას, ყველაფერს მის
ნებაზე აკეთებს და, რაც არ უნდა მოხდეს, თქვენი ერთგულებისა და თვე-
დადების დავიწყება ჩენი ოჯახისაგან არასგზით არ მოხდებაო, — ასეთი
სიტყვით გამოისტუმრა მარიამმა მოურავი.

ისევ ლუარსაბს მიაწყდა სააკაძე, ისევ ევედრა, ჩემს დას დაეხსენიო,
ცუდად ნუ გამათავებინებ ცხოვრებასა და შენდამი ერთგულ სამსახურსო.
არაფერმა არ გასჭრა. მეფეს შეურყევლად გადაეწყვიტა საყვარელი
ქალის შერთვა.

გიორგი გატყდა. ახლა მხოლოდ ფიცი სთხოვა ხელმწიფეს, რათა არა-
სოდეს ელაღატნა მისი დისათვის, არც არავის წაქეზებით გამოეგდო ცო-
ლობიდან და დედოფლობიდან.

და ღვთის პირით შეჭფიცა ლუარსაბმა.

და აი, ქორწილიც. ქართლის მეფე ლუარსაბ მეორე ცოლად ირთავს მოურავ გიორგი სააკაძის დას.

ნოსტედან ქვათახევეს წაიყვანა ნეფემ დედოფალი.

მაყრონს წინამძღვრად მიუძლოდა ნასიძე.

ქვათახევის მონასტერში მღვდელმა იოსებ კანდელაკმა დასწერა ჯვარი ლუარსაბ ბაგრატიონს და სააკაძის „მდაბიო ქალს“.

ოთხასი წელი გასულიყო მას შემდეგ, რაც გიორგი ლაშამ „უკანონო გზით“ და „ჭეშმარიტი სიყვარულით“ მოიყვანა ქალი „სახლსა-სადავითოსა“. და მას შემდეგ ლუარსაბ მეფე ქართველ გვირგვინოსანთა შორის მეორე იყო, რომელმაც „უზნეო ქორწინებით“ და „ჭეშმარიტი სიყვარულით“ შეირთო ცოლი.

ლუარსაბ მეფე სიტურფით და მომხიბვლელობით დიხსაც არ ჩამოუვარდებოდა თამარ შვიდმნათობიერის საოცარ ძეს, მაგრამ ვაჟკაცობით, ნებისყოფით, დიდსულოვნებით, „თვითნებაობით“?!

საქორწილო სუფრა ახალი ალაგებული თუ იქნებოდა, რომ ერთბაშად ისევე ერთმანეთის საჯიჯგნად აიშალა და აზვავდა ორი მოსისხლე „ბანაკი“ — შადიმან ბარათაშვილისა და გიორგი სააკაძისა.

სააკაძეს საქართველოს გაერთიანება ჰქონდა გულს ამოჭრილი. ეს დიდი მამულიშვილური ოცნება „აზნაურული გზით“ უნდა შეესრულებინა „წვრილი ერის“ სათაყვანო გმირს: აზნაურები თავადთა ქვეშევრდომობას უნდა დასხლტომოდნენ და ყმა გლეხების გაყოლიებით ერთიანი სამეფო ხელისუფლების უშუალო სამსახურში შესულიყვნენ. ასეთი იყო სააკაძის „მოკიდებულთა“ (მიმდევართა, თანამოდანეთა) საბრძოლო განაზრახვი.

ლუარსაბ მეფის ქორწინება სააკაძის „დასის“ დიდი გამარჯვება იყო. მაგრამ არ ეძინა შადიმან ბარათაშვილისა და ფარსადან ციციშვილის თავადურ წრეს.

აიშალნენ თავადები. აიშალნენ ოჯახებით, ცოლ-შვილით, ქალჩალით და შეუტიეს ლუარსაბ მეფეს: ცოცხალის თავით არ შეეურიგდებით „უგვარო დედოფლის“ მბრძანებლობას და თავზე წამოსკუპებასო. „და უმეტესად სუფრაჯმან შადიმან ბარათაშვილმან დაუცადებლად დაუწყო ბეზღობა მოურავსა“.

ნახევარი წელიწადი ლანძღეს და თათხეს მოურავი და მისი ოჯახი, ნახევარი წელიწადი უჩიჩინეს მეფეს: განუტევე „უჯიმო დედოფალი“ და მოჰკალ „მოლაღატე მოურავიო“.

ლუარსაბი ერთხანს მაგრობდა, საყვარელი ქალისა და ერთგული მოურავის ჩამოშორება არ უნდოდა; სახარებასაც იშველიებდა — „რომელ-

ნი ღმერთიან შეაუღლნა, კაცნი ნუ განაშორებენო“, — მაგრამ ნახევარ-წლოვანმა „ფეოდალურმა ღიჯინმა“ ბოლოს მაინც თავისი გაიტანა.

„კარგი, გაუშვებ დედოფალს!“ — ამოიგმინა მეფემ.

უფრო მიეძალნენ და მიეტანენ თავადები: მარტო დედოფლის გან-ცხევება რას უშველის, თუ სააკაძეც არ მოკვდებაო. ის კი არა და, დის დამცირებით გაბოროტებული სააკაძე ფათერაკს რასმე გადაგყრის ჯერ მენ და მერე ჩვენც მოგვადგებაო. ამიტომ სააკაძე უნდა მოკვლეს დაუნ-ღობლად და დაუყოვნებლივ!

მეფე გაჯიქდა. გიორგი სააკაძისაგან სიკეთისა და ერთგულების მეტი არაფერი მახსოვს და ამნაირი კაცი ასე უბრალოდ სასიკვდილოდ როგორ გავიმეტო.

მაშინ შადიმან ბარათაშვილმა და ფარსადან ციციშვილმა ბერუკა ჯა-ვახიშვილი გამოიძახეს მეფესთან.

ბერუკა ჯავახიშვილი გიორგის „შვილივით ნაზარდი“ ჰყოლია, მაგრამ ახლა მისი მტრების ბანაკს მიჰკვლდება და სულიც ეშმაკისთვის მიუყიდ-ნია.

და უამბო ბერუკა ჯავახიშვილმა ლუარსაბ მეფეს: ეს ხუთი წელიწა-დია, რაც გიორგი სააკაძეს შაჰ აბასის კართან აქვს კავშირი გაბმულიო. ეს მას შემდეგ, რაც თქვენი დის მყარიონს გაჰყვა ისფაჰანშიო. მაშინ ძალიან ტკბილი საუბარი ჰქონიათ შაჰსა და მოურავსო. იქაურ გათათრე-ბულ ქართველებთანაც შიკრიკები დაუდის სააკაძესო. ხოსრო-მირზას, შენი პაპის ძმისწულს, თურმე ქართლის ტახტსაც ჰპირდებაო.

გული გაურისხდა და სული შეერყა ლუარსაბ მეფეს.

და დათანხმდა სააკაძის მოკვლას.

უნდა მოეკლათ წავკისს, მეფის საზაფხულო სასახლეში, საგანგებოდ დანიშნულ ნადიმზე.

მაგრამ ფარეშთუხუცესმა ბააკა ხერხეულიძემ შეთქმულება გასცა და სააკაძემ სიკვდილს გაასწრო.

შეთქმულები კი, ისევ შადიმან ბარათაშვილის წინამძღოლობით, გაქ-ცეულს დაედევენ.

საკაძემ ნოსტეში მიასწრო, სასახლიდან ოჯახის გამოტაცებაც მოას-წრო. თავადებმა მიტოვებული სახლკარი დაუნგრეს და დაუწვეს.

გიორგი სააკაძე ოჯახით სპარსეთს გადაიხვეწა; შაჰ აბასთან თავშესა-ფარებლად და მის ამწიკებელთა შურის საძიებლად.

ეს უკვე საქართველოსთვის დიდი უბედურების მომასწავებელი იყო..

შაჰ აბასსაც ახლა უფრო ძლიერად შეეძლო ამოქმედებულიყო: სააკა-ძეებიც მასთან იყვნენ, უნდლიაძეები, ხოსრო-მირზა ბაგრატიონიც; მისი ჯარების „მთავარი ძარღვიც“ (როგორც პიეტრო დელა ვალე იტყვოდა) ქა-რთული მხედრობისგან შესდგებოდა, ყულის ჯარიც (გვარდია) სულ დარ-

ჩეული „გათათრებული“ ახალგაზრდა ქართველებისგან... და საერთოდ, მაშინ ისფაჰანში მეტი ქართველი ცხოვრობდა, ვიდრე ტფილისში...

1612 წლის მიწურულს, ზამთრის დაძლევის, შაჰ აბასი მაზანდარანს ჩამოვიდა და საქართველოში თავისი კარისკაცი, ამირ-ყული ჯილვადარი გამოგზავნა. ჯილვადარი ჯერ კახეთის სატახტოს, გრემს ეახლა. მერე ტფილისს და ორივე მეფეს მოახსენა: თქვენ შაჰინშაჰისათვის აღრე გითხოვნიათ, როცა სანადიროდ წასვლას ინებებთ, ჩვენც გაგვაბედნიერეთ თქვენთან მიწვევითა და ნადირობითო; ახლა შაჰ აბასი მაზანდარანს ბრძანდება, ქართველებთან ნადირობა სწადია, თქვენი თხოვნაც გარუშორებლად გულზე ახატია და მოუთმენლად ელოდება თქვენს ჩამოსვლასო.

შუბლში ხელი იტაცეს! ლუარსაბმა და თეიმურაზმა — რა გერჯიდა, სანადირო წვევას რომ ვეხვეწებოდით ჩვენს „მოსისხლე მოყვარესო“. მაგრამ მაინც რა ბედენა იყო — შაჰ აბასი მათი თხოვნის გარეშეც როგორმე სხვა საბაბსაც გამოიხაზვდა ქართველი მეფეების საწვევად და „საალერსოდ“.

ასე იყო თუ ისე, ლუარსაბმა და თეიმურაზმა საშიშროება იგრძნეს და შაჰის მიწვევაზე არ წავიდნენ. ის კი არა და, თვითონ შაჰის მოციქული ამირ-ყული ჯილვადარიც არ გაუშვეს დროზე საქართველოდან — „დიდის სიყვარულით“ და პატივისცემით გაბრუებულ მოციქულს მთელი ზანთარი დაატარებდნენ ქართლსა და კახეთს შორის.

ახალი, 1613 წელიც დადგა. ზამთარიც ჩათავდა, ნადირობის „სეზონიც“ მიიწურა და შაჰ აბასსაც ქართველი „მოყვარების“ ამო ლოდინში გული გადაეწურა.

საბოლოოდ გაირკვა ყოველივე:

ქართველი მეფენი ირანის მორჩილებაზე უარს ამბობენ!

ქართველებს რუსეთისკენ უჭირავთ თვალი!

თურმე თეიმურაზის უახლოესი კარისკაცი, თავადი შერმაზან ჩოლოყაშვილი მოთავეობს ირანის წინააღმდეგ საომარ სამზადისს.

ჩოლოყაშვილს წაუქეზებია თეიმურაზი და ლუარსაბი: ნუ აყოვნებთ, შეკავშირდით და შეერთდით, სანამ სპარსელები კარს მოგვდგომიანო.

მართლაც თეიმურაზი სწვევია ლუარსაბს ტფილისში. დიდის ზარზე-ნით შეხვედრიან ქართლები კახეთის მეფეს. დამჯდარან ახალგაზრდა გვირგვინოსნები და ფიცით შეჰკვრიან ერთმანეთს: ამიერიდან ვიყოთ ერთიანნი, ერთსულოვანნი და ერთაზროვანნი სამშობლო საქართველოსათვის ბრძოლაშიო!

ეს ამბები „მეტად დაუმძიმდა მის უწმინდესობა შაჰს“.

ისე გაცოფდა და გავეშდა, რომ „სულ დაილეწა მისი ნათელი გონების სარკე“.

მაშ, აგრე, არა? „შესხდნენ ხომ ქართველი მეფენი უმეცრებისა და კადნიერების ცხენზე“! მაშ, ჯერ „ბედისწერას“ ლოყაში სილა არ გაურტყამს“ მაგ ლაწირაკებისთვის! მაშ, „ცხოვრების მასწავლებელს მათთვის ჯერ ყურები არ დაუგლეჯია!“

და დაიწყო შაჰ აბასმა.

დაიწყო კახეთით.

1614 წელს შემოესია, ააოხრა, გაძარცვა და ტყვედ წაიყვანა კახეთის ჩოსახლეობა.

თეიმურაზ კახთა მეფემ ჟალეთთან მტრის ალყა თავგანწირული ხმალოაკვეთებით გაარღვია, ქართლში გააღწია, იქ ლუარსაბს შეხვდა და ორივემ ერთად თავშესაფარებლად იმერეთისკენ გაქუსლა...

კახეთის მრავალგზისი აოხრების შემდეგ, შაჰ აბასმა თავისი „ვარსკვლავებით ურიცხვი ჯარი“ ქართლში გადაიყვანა და გორს მივიდა. გორისა და სურამის ციხეები გაამაგრა და შიგ ირანული ციხიონები შეაყენა.

შაჰმა გორში მისვლისთანავე იმერეთში სარუ ხოჯა მოჰამედ რეზა გაგზავნა და იმერთა მეფეს, გიორგი მესამეს შეუთვალა: თქვენ ჩემი ქვეშევრდომნი, ლუარსაბი და თეიმურაზ შეგიხიზნიათ; გთხოვთ, უკანვე გამოგვიგზავნოთ ორივენიო; სამაგიეროდ დიდძალ ოქრო-ვერცხლსა და თვალ-მარგალიტს მოგართმევთ; ხოლო, უკეთუ ჩემს თხოვნას არ შეიწყნარებთ, „შარუხ დაპრაინით“ ჯარი უნდა გამოგვზავნო ბაში-აჩუკის ასაოხრებლადო.

გიორგი იმერთა მეფემ გეგუთში, დიდი ჭადრის ქვეშ მიიღო შაჰ აბასის ელჩი. მიღებას, ლუარსაბთან და თეიმურაზთან ერთად, ესწრებოდნენ ლევან II ღაღიანი და მამია II გურიელი.

წერილი წაიკითხეს და ძალიან გაიკვირვეს, რომ შაჰი ქართველ ხელნწიფეს სტუმრების ღალატს სთხოვდა! როგორ მოხდება, რომ ქართველმა კაცმა სტუმარი, გინა ძმა და შვილი გაჰყიდოსო — ჯავრობდა გიორგი მეფე — ან და, ქართლსა და კახეთს იმერეთი როგორ უღალატებსო?!

მერე უცებ ეს იკითხა გიორგი მეფემ: „შარუხ დაპრაინი“ რაღა არისო? „შარუხი ქალამანია და დაპრა წალდიო“, — უპასუხეს.

ამაზე კი სიცილი აუვარდა გიორგის: პირდაპირ საოცარია, იმერლებს ქალამანითა და წალდით გვაშინებენო?

ბოლოს გული დაიდინჯა გიორგიმ, რადგან შაჰ აბასი მაინც ხომ შაჰ აბასი იყო და პასუხიც დროიანად და შნოიანად უნდა გაეგზავნა „ირანის ღომისათვის“.

მეფემ შაჰთან გასაგზავნ ელჩებად შეარჩია დასავლეთ საქართველოს კათალიკოსი, „ანგელოზის მსგავსი“ მალაქია და თავადი ლევან აბაშიძე. მათ ჩააბარა შაჰისათვის გადასაცემი წერილი და ძღვენი და სარუ ხოჯასთან ერთად გაგზავნა გორში.

ხუმრობის მოყვარულმა გიორგი მეფემ თავისი არ დაიშალა და ასეთი „მწუთხე შეგონება“ დაადევნა ელჩებს: თუ შაჰმა მუქარაზე ხელი არ აიღო და მაინცდამაინც იმერეთისკენ ლაშქრობა გადაწყვიტა, მოახსენეთ — ბაში-აჩუკები სიამოვნებით შეგხვდებიან და აქაურ იმერულ ღომს, რამდენსაც ინებებ იმდენს გაჭმევენ-თქო!..

შაჰ აბასმა დიდის პატივითა და თავაზით მიიღო „ბაში-აჩუკის“ ელჩები.

წერილი წაიკითხა და ძალიან ემწუთხა, რადგან იმ წერილში გიორგი მეფე შაჰის მოთხოვნაზე ასეთ პასუხს იძლეოდა: თქვენ დიდი ხელმწიფე ბრძანდებით, მაგრამ არც ჩვენ გახლავართ უგვარონი — ლეთაბრივი ლავითის შთამომავალნი გახლავართო; ჯარით დამუქრება რა საკადრისია, ანდა მუქარით და ძალისძალად რა საქმე უნდა გამოეწყოსო! მერე — ლუარსაბი და თეიმურაზი ჯერ ერთი ჩემი სტუმრები არიან, მეორეც — ნათესავეები, მოკეთენი და მოკავშირენი; განა ყოვლად უზნეობა და სიმდაბლე არ იქნება, რომ მე ისინი ასე უღვთოდ და უსამართლოდ გავიმეტო?! ან ისეთი რა დააშავეს ლუარსაბმა და თეიმურაზმა, — განა დანაშაულია, რომ თქვენ გაგერიდენ და ჩემთან მოვიდნენ? მე კი პირიქით მგონია — ქვეშევრდომი რომ ბატონს ერიდება, დანაშაულად კი არა, ერთგულებად უნდა ჩაითვალოს... ახლა ჩემი რჩევა ეს არის, ბრძენო შაჰ აბას: ნება მიეცით ლუარსაბსა და თეიმურაზს დაბრუნდნენ თავიანთ სამეფოებში, თქვენ აიყარეთ თქვენის ჯარებით, დაბრუნდით ირანს, ხოლო ლუარსაბი და თეიმურაზი განაგრძობენ მეფობას და თქვენს ერთგულ სამსახურს სწორედ ისე, როგორც მათი წინაპარი მეფენი ემსახურებოდნენ თქვენს წინაპრებს!

კათალიკოს მალაქიას და ლევან აბაშიძეს „იმერული ღომის ჭამა“ არ უხსენებიათ, მაგრამ სიტყვიერად ბევრს ეცადნენ შაჰის გულისწყრომის დასაცხრომად და მშვიდობის ჩამოსაგდებად.

კარგა ხანს ფიქრობდა შაჰ აბასი, უამური საფიქრალით დამძიმებულნი. მერე ეს უთხრა მალაქიას და ლევანს „მწუხარედ“: თეიმურაზის ბრალია ცველაფერიო; ლუარსაბზე კი სასაყვედურო არაფერი მეთქმისო, თეიმურაზი არის ჩემი მოსისხლე; თეიმურაზმა დამაკარგვინა ლუარსაბი, რომელმაც მე ჩემ თავზე მეტად მიყვარდა და ახლაც მიყვარსო.

„ამიტომ გთხოვთ — მიმართა შაჰმა იმერეთის ელჩებს — გადასცეთ ლუარსაბს, ნუ აჰყვება თეიმურაზს, ჩემი სისხლის მონატრულს; სთხოვეთ მეფე გიორგის, დაარწმუნოს ლუარსაბი, მოშორდეს თეიმურაზს, მოვიდეს ჩემთან და ვიძლევი საშინელ ფიცს — მივართმევ ქართლის მეფობასაც და იმდენ მისართმეველსაც, ქვეყანა რომ მას შენატროდეს“.

ეს დააბარა შაჰმა ელჩებს და ორივეს უხვი საბოძვარი მიუბოძა — სასულიეროსაც და საეროსაც.

იმერეთს გაბრუნებულ მალაქიას და ლევანს შაჰმა ისევ გააყოლა სა-

რუ ხოჯა, რომელსაც ლუარსაბ მეფესთან ცალკე წერილი მიჰქონდა. წერილში ეწერა:

„მამაცთა ხელმწიფე შაჰ აბასი დიდი სიყვარულით სალამს უძღვნის ქართველთა მეფეს ლუარსაბს. მრავალჯერ მოგწერეთ სიყვარულით და გავამელავნეთ ჩვენი გულის კეთილგანწყობილება შენს მიმართ, მაგრამ არ უსმინე და არ დაუჯერე ჩვენს სიტყვებს. შეხედე ჩემს ნამოქმედარს და ირწმუნე, რადგან დაინახავი, რომ თეიმურაზის ქვეყანა ავაობრე, ხოლო შენსას ვაშენებულსა და ხელუსლებულს ვინასავე შენთვის და ველოდები შენს მოსვლას. ახლა ნულარ დაიზარებ მოსვლას, უჭკუო და უგუნურ მრჩევლებს ნუ დაუჯერებ და შენს სამეფოს ნუ დაკარგავ, რადგან გულში არც მტრობა და არც ბოროტება არ მაქვს შენდამი, ისევე როგორც შენ არავითარი ზიანი არ მოგიყენებია ჩემთვის. შენ მოსვლას იმისთვის გთხოვ, რომ როგორც ჩვენი წინაპრების დროს იყო ერთობა ორ ხალხს შორის, ესურს რომ ჩვენს დროშიც ისევე დარჩეს. ჩრდილოეთის ყველა მხარეს, რომელიც მდინარე არეზის (არაქსის) აქეთა ნაპირზე მდებარეობს, შენ მოგანდობ, რათა იყო ზედამდგომელი და მბრძანებელი ყველა დიდებულისა, რათა შენ იზრუნო ამ მხარეზე, ხოლო ჩვენ მასზე სადარდებელი არ გვექნეს და მეორე მხარეზე ვიზრუნოთ. იყავ მშვიდობით!“

სარუ ხოჯა იმერეთიდან მარტო დაბრუნდა. მხოლოდ ლუარსაბ მეფის წერილი ჩამოუტანა მბრძანებელს. წერილში ეწერა:

„დიდო შაჰ აბას, თუ ჭეშმარიტია შენი სიტყვები და მართლა გსურს, რომ ჩვენს შორის მეგობრობა სუფევდეს, შენი სიყვარულისა და მშვიდობის ნიშანი ის იყოს, რომ შენ გაშენებულსა და ხელუსლებულს დატოვებ ჩვენს ქვეყანას და ჩვენს ხალხს ნებას დართავ დარჩეს თავის სამშობლოში. შენს ნაცვლად მანდ ერთ-ერთი შენი დიდებულთაგანი დატოვე, რათა სიყვარული, ერთგულება და კავშირი — რომელიც შენ გწადიან — მისი შუამდგომლობით განვამტკიცო შენთან. შენ კი აიყარე და წადი ჩვენს ქვეყნიდან. ჩვენც დავბრუნდებით, დავეპატრონებით ჩვენს ქვეყანას და სიყვარულითა და ერთგულებით ვიქნებით შენთან. იყავ მშვიდობით!“

შავ დღეში ჩავარდა შაჰ აბასი.

არ შეშინდა და ქელი არ მოიხარა არც ერთმა მეფემ — არც „ცბიერმა ბაში-აჩუკმა“, არც „მოსისხლე თეიმურაზმა“ და არც „თვინიერმა ლუარსაბმა“.

არც იმერეთთან დამუქრებული ომი გამოდიოდა. ჯერ ერთი, დიდად სამძიმო და სახიფათო იყო ლაშქრობა იმერეთში, სადაც კბილები ამაოდ დამსხვრეოდა ყველა დიდ დამპყრობელს; მეორეც — იმერეთი ოსმალეთის „გავლენის სფეროდ“ ითვლებოდა და მასთან ომი სტამბოლის კართან დადებული ზავის დარღვევას მოასწავებდა.

არა და, ირანის ლომს არ შეეძლო შერიგებოდა ასეთ მარცხს, დამცრ-
რებასა და თავლაფდასხმას.

და ასეთ მწვავე უამს ისევ გამოუჩნდა „მხსნელი, მოულოდნელად,
„ბედნიერ შაჰს“.

ეს იყო „ბოროტების მსახური, წყეულის შვილი, ეშმაკისაგან აღძრუ-
ლი, სატანის კერძი“ შადიმან ბარათაშვილი, ლუარსაბ მეფის გამზრდელი
მამა-მძუღუ და სუფრაჯი, სამეფო სუფრის მოურავი, გიორგი სააკაძის და-
უძინებელი მტერი.

მივიდა შადიმანი და დაემხო შაჰის წინაშე. ენით მოსლიქა „კეთილშო-
ბილების ნოხი“ და შეჰლაღადა: თუ მიბრძანებ, მე გადმოვიყვან ლუარსაბ
მეფეს იმერეთიდანო; მე ერთადერთს მის გამზრდელს და მამა-მძუღეს და-
მიჯერებს მისი გამოზრდილიო.

უსაზღვროდ გაიხარა აბასმა. აურაცხელი საბოძვართ აგავსებო და
ღირსებისამებრ აგამაღლებო, — აღუთქვა შადიმანს. მოსდგა და ახლა ამ
სულმდაბალ თავადს უმტყცა შაჰმა: „მე მეფე ლუარსაბს როგორ წავახ-
დენ, მეფის სვიმონის შვილიშვილსა და მეფის გიორგის შვილსა მე ავსა
და ურიგოს როგორ ვაკადრებ, მაგრამ თეიმურაზმა მიცდინა და მომი-
ტყუა მოსიყვარულე გულის მქონე ლუარსაბი. ესეც იცოდე, თუ მეფე ლუ-
არსაბი მოვა და შემომირიგდება, დიდს წყალობას ვუზამ და გავამდიდრე-
ბო“, თქვა შაჰ აბასმა „და მისცა ფიცი საშინელი და საფიცარი და იტირა
ბერი“.

„თქვენი ხმალი და ჩემი კისერიო“, შეჰბღავლა შადიმანმა და ერთხელ
კადევ დაულოშნა ფეხისგულები გადამთიელს.

გამოიძახა სარუ ხოჯა შაჰმა და უბრძანა, ახლა შადიმან ბარათაშვილს
ჰსლებოდა ბაში-აჩუკის ქვეყანაში.

სარუ ხოჯას ლუარსაბისთვის გადასცემად „წიგნი საფიცარი“ და ოქ-
როს ხმალი გაატანა შაჰ აბასმა.

ერთი წერილიც საიდუმლოდ გადასცა სარუ ხოჯას. ამ წერილით აბასი
გიორგი მეფეს ატყობინებდა: თუ ლუარსაბი გაჯიქდება და არ წამოვა, მა-
შინ შენი შვილი ალექსანდრე გამომიგზავნე და იმას გადაეცემ ქართლსო.

სარუ ხოჯას ევალებოდა ეს წერილი ჯერ ლუარსაბისთვის წაეკითხვი-
ნებინა და თუ წამოსვლაზე დათანხმდებოდა, იგი გიორგისთვის აღარ უნდა
ჩვენებინა.

ბოლოს, შაჰმა ცოლს — ლელა-თინათინს დაუძახა და შეუჩნდა: ხომ
იცი, როგორ მიყვარს შენი ძმა, მაგრამ თეიმურაზი და გიორგი მეფე მი-
ბრძიყებენ და აღარ მეკარებაო; ამიტომ მისწერე წერილი, ნურავის ყურს
ნუ უგდებს და მოვიდეს ჩვენთან, საყვარელ დასთან და სიძესთან.

ლელას ქმრის ვერაგობაში ეჭვი არ შეუტანია, ისე დაუწერია წერილი
ლუარსაბისადმი.

ეს წერილიც წარიტანეს შადიმანმა და სარუ ხოჯამ და სასწრაფოდ გაქუსლეს იმერეთისკენ...

და აიღო ლუარსაბ მეფემ შაჰისგან გამოგზავნილი მურასა ხმალი.

და წაიკითხა შაჰის „წიგნი საფიცარი“.

წაიკითხა გიორგი მეფისთვის გამოგზავნილი წერილიც.

წაიკითხა დის წერილიც.

მოისმინა შადიმან ბარათაშვილის „მამაშვილური“ შეგონებანი, ფიცი და მტიცი. და შადიმანმა, „იმ სატანის კერძმა, როგორც გველმა ევა, ისე დაიყოლია და დაითანხმა ლუარსაბის გონება შაჰთან წასვლაზე.

გიორგი მეფისადმი შაჰის წერილმაც ეჭვები აღუძრუ ლუარსაბს, ვინ იცის, იქნებ შეთქმულებაც მომიწყონ ირანისა და იმერეთს? ხელმწიფეებმაო.

იმ დღეს მაინც სულ არ მოეწონა იმერეთის მეფის კადნიერება: რა არის და, ლუარსაბის წინაშე გიორგი ქუდმოხდილი და ფეხი-ფეხზე შემოდგმული დაბრძანდა!

„მტერმა, რაც ნებაეს, ის მიყოს, მაგრამ ჩემზე უმცირესისაგან დამცირებას ვერ მოვითმენო!“

ეს ჩაიბუზღუნა და „მაშინდა დააჯერა გული მეფემან ლუარსაბ და აემზადა წასასვლელად“.

მიეხვივნენ — დედა მარიამი, დაი ხორეშანი, სიძე თეიმურაზი, მასპინძელი გიორგი მეფე, ოდიშისა და გურიის მთავრები, იმერელი დიდებულები — ნუ იქნები ესოდენ გულუბრყვილო, ნუ გაბრიყვდები და ნუ ენლობი ვერაგ შაჰ აბასსო; „ცხარე ცრემლით სტიროდნენ“ და არწმუნებდნენ, ხელი აეღო შაჰთან წასვლაზე.

— ნუ დაუჯერებ მაგ ორგულსა და ვერაგ მხეცს. მაგას ჩვენი სისხლის დაღვეა სწყურია! — ყვიროდა თეიმურაზი — ქრისტიანი მეფე ქვეშევდრომადაც აღარ ნებაეს შაჰ აბასს, უნდა ჩვენს ადგილზე ხანები და ბეგები დასვას. შაჰ შენ არა გყავს, შვილი და ძირი. თუ მიხვედი, შენც მოგკლავს და ქართლსაც სახანოდ გადააქცევს!

ოდიშის ახალგაზრდა მთავარი, ლევან დადიანი, ადრე დათქმული ქორწინებისკენ მიანიშნებდა ლუარსაბს: ბარემ ჩემი დაი ცოლად შეირთე და შაჰ აბასთან წასვლაზეც ხელი აიღეო.

მაგრამ ლუარსაბს უკვე მტიციედ გადაეწყვიტა და ასევე მტიციედ და პასუხშეუქცვლად გამოაცხადა:

— შაჰი მივიდა და დადგა ჩვენი სამშობლოს შუაგულში და მთხოვს მშვიდობის ჩამოგდებას. უკეთუ არ მიუვალ, მთელს ქვეყანას იავარპყოფს, ააოხრებს და წაბილწავს, ეკლესიებს დაანგრევს, ქართველობას ამოხოცავს და ტყვედ წაიყვანს. და ყოველივე ამის მიზეზი ვიქნები მე. სინდისდამძიმებულ ცხოვრებას ამ ხანმოკლე საწუთროში და ამდენი ხალხის ცოდვის ტვირთვას უმჯობესია ვეახლო შაჰს და ვიხსნა მთელი

ქვეყანა, რამეთუ ჩემის მიზეზით ჩემი საშუაობლო არ აოხრდეს, ღვთის იმედით პირდაპირ წავალ მასთან, ხოლო იქ რაც მომელის, სიკვდილი თუ სიცოცხლე, იყოს ნება კურთხეული უფლისა!

ვის რაღა ეთქმოდა და ეპასუხებოდა?!

დიდებული იყო სიტყვა იგი — უზომოესი მამულიშვილობით შთაგონებული, თქმული საოცრად მომხიბლავი ჭაბუკის პირით.

თითქოს დემეტრე თავდადებულ ამდგარიყო მკვდრეთით.

და წამოვიდა იმერეთიდან ქართლისაკენ ლუარსაბ მეფე. საწერეთლომდე მოაცილეს ღედამ, დამ, სიძემ, მასპინძელმა, მთაერებმა, დიდებულებმა.

ცრემლთა თხევით დაემშვიდობნენ და გაბრუნდნენ.

მოდოდა სახეცისკროვანი ჭაბუკი.

წინ სატანა მოუძლოდა...

შაჰი ლიხის მთის კალთებზე ნადირობდა.

ნადირობა მიზეზად ჰქონდა, თორემ სინამდვილეში ლუარსაბ მეფის შესახვედრად მოსულიყო იმერეთის საზღვართან.

მოუთმენლად კი ელოდა სიძე ცოლისძმას.

გამოჩნდა ლუარსაბ მეფე.

წინ სატანა მოუძლოდა — შადიმან ბარათაშვილი.

უკან სარუ ხოჯა მოსდევდა.

აღტაცებულმა შაჰმა ცხენები გააჭენა, ლუარსაბს ზედ მიეჭრა, გადაეხვია და შეკბლავლა ცრემლთა ღაპალუპით:

— როგორ შემძლია მოგაგო ბოროტი რამე ეგზომ ახოვანსა, მშვენიერსა და ერთგულსა ძესა ჩემსა?!

იღიმებოდა ლუარსაბ მეფე. თან უკვირდა: ტირილიც შესძლებია „ყოვლისშემძლე“ შაჰ აბასსო!..

უხაროდა შაჰს — ამ „გველის ბუნების“ სპარსელს, „დიდად დახელოვნებულ ვეშაჰს“, „იმიტომ ჰხარობდა თავის გულში და სულში, რომ ეს დღე მისთვის უფრო ბედნიერი იყო, ვიდრე მისი ცხოვრების ყველა სხვა დღე, რადგან აღსრულდა ბოროტი სურვილი, რომელზეც დიდი ხანია ოცნებობდა“.

მაშინვე დიდი მისართმეველი მიართვა აბასმა ლუარსაბს, დიდებული სანადიმო სუფრა გაუშალა, და რამდენიმე დღე ანადიმა და ინადიმა „სეხებედნიერმა ვეშაჰმა“.

მერე გორში ჩაიყვანა დიდის ზარზეიმით სიძემ ცოლისძმა.

აქაც „დიდის სიყვარულითა“ და „სიწირფობით“ ინადიმეს და ინადირეს.

ხალხს უკვე სარწმუნოდ ეჩვენებოდა, რომ შაჰის გულში ლუარსაბის სიყვარულის მეტს არაფერს გაეჭაჭანებინოს.

მინც ეწინოდა შაპ აბასს — ვაი თუ ლუარსაბს ვინმე ქართველთაგანმა „გული გამოუცვალოს და შფოთი ადადგინოს“.

გორიდან აიყარა და ტფილისისკენ გაიყოლია ლუარსაბი.

„წარვიდეთ ტფილისსაო და ვილხინოთ მუნცაო და შევექცეთო“. მერე მე წავალ ირანისაკენ, შენ კი ტფილისში დარჩებიო, ვითარცა მეფე ქართლისა, ქართლის სატატხო ქალაქშიო!

ამაზე უფრო სასურველი რაღა უნდა ჰქონოდა ლუარსაბ მეფეს!

მცხეთიდან ტფილისამდე გამწკრივებულ სპარსელ ჯარებს შორის გაიარეს ირანისა და ქართლის გვირგვინოსნებმა.

და იყენენ ერთხანად ტფილისში, მოსვენებით, „განსვენებით“ და განცხრომით.

ლუარსაბს კი სული ელეოდა — როდის აიყრება, გამშორდება და გადაქარდება ირანელი სულთამხუთავი ტფილისიდანო...

ეს „ნანატრი დღეც“ დადგა.

ჯერ შაპ აბასმა ტფილისის ციხეში სპარსული ციხიონი შეაყენა; ციხიონის უფროსად სპარსელი დანიშნა, მერე, „ნებაყოფლობით შაპისევანებად“ ჩაწერილი ქართველები დედაბუდიანად აპყარა, ათასეულეზად დაალაგა და ირანის ცრემლიან გზებს გაუყენა.

ნახატურივით გაშტერებული და გამშრალი იდგა ქართველთა მეფე.

ბოლოს შაპი თვითონ ლუარსაბს მიუბრუნდა და „ალერსიანად“ უთხრა — წავიდეთო.

„წავიდეთო“?!

რატომ ითქვა ეს სიტყვა მრავლობითობით?!

განა მარტო, ულუარსაბოდ არ უნდა წასულიყო შაპი?!

მაშინ უფრო „გარკვევით“ უთხრა შაპმა: ყარაიას ველზე გავიდეთ ერთად, იქ ვინადიროთ და შევიქცეთ ნადირობითა და ლხინითა. მერე შენ უკან დაგაბრუნებ, ტფილისს, ხოლო მე წავალ ირანსო.

გული გაეზარა ლუარსაბს. ალბათ აღარ აპირებს დაეხსნას „ვერაგო ვეშაპი“ ქართლის ხელმწიფეს.

და გაჰყვა ყარაიას, სანადიროდ...

...ყარაიას ველზე ნადირობდნენ შაპ აბასი და ლუარსაბ მეფე.

იქვე, მალლობიდან ლელა-თინათინი ქალთა ამალით სჭვრეტდა ძმისა და ქმრის სანადირო პაექრობას.

შაპი ხელუცთომელი მონადირე იყო, მაგრამ მინც დასჯაბნა ქართველთა მეფემ: მან ცხრამეტი ნადირ-ნანადირევით დააჭარბა ირანელს.

ქება-დიდება შეასხა აბასმა ლუარსაბს, მოუფერა და მოუალერსა, მაგრამ მალულად შურით გაიტენა და გული „გაუმტერდა“ ქართველი ჭაბუკისადმი სავნებლად და საბოროტოდ.

დამ მიიხმო ლუარსაბი და უჩურჩულა იდუმალ:

— ჩემო ძმავ, ძალიან გამორჩევით ნუ აჩვენებ შაპს შენს სიმარჯვეს, ვაჟკაცობასა და ახოვანობას. მე ვიცი მისი ხასიათი — შურიანი და ხვანჯიანი კაცია; პირადად ვერას გეტყვის, მაგრამ გულში შენი სიკეთე ეწყინება და ვინ იცის რას წაგვიდებს.

ლუარსაბმა ხელი ჩაიქნია და ეს უთხრა დას და დედოფალს ირანისას:

— აწ რა ვქნა და რაღა გაეწყობა, ჩემო დავ, ან რაღა ბედენაა, ავად ვერვინები თუ კეთილად; ეს ხომ ვიცი, აღარ გამიშვებს შაპ აბასი და, რაკი დაბრუნება აღარ მიწერია, ისევ სჯობია მტერსაც და მოყვარესაც კარგად ვერვინო, ვიდრე ცულად.

თქვა და უჭირა მათრახი ცხენს მონადირე-მეფემ.

წამოეწია შაპ აბასი ლუარსაბს და უთხრა:

— ვინაითგან ხარ ამისთანა მონადირე, რაინდი და უცთური მოისარჩი, წარვიღეთ და მოვინადიროთ ყარაბალიცა, რამეთუ არის ყარაბალი კარგი სანადირო, სალხინო და შესაქცევარი, ხოლო ყარაბალიდან უკან დაგაბრუნებ, ტფილისს.

„წავიდეთო“, თქვა ლუარსაბმა მშრალად, ჯადონამგერალივით.

ყარაბალსაც ეწვივნენ და ახლა იქ გაახურეს ნადირობა, ნადიმობა და და „შექცევა“ სიბე-ცოლისძმამ.

აქ, ყარაბალში, ადრე ოსმალეთს გაგზავნილმა და ახლა უკანვე მობრუნებულმა ელჩმა ეს ამბავი ჩამოუტანა შაპ აბასს: თურმე თეიმურაზსა და ლუარსაბს იმერეთიდან სტამბოლში ხონთქრისათვის „უმდაბლესი აზრები“ გაუგზავნიათ. ოსმალეთის ქვეშევრდომობა შეუთავაზებით და ირანის წინააღმდეგ საომარი დახმარებაც უთხოვიათ.

გველის კაჭრობა აუვარდა შაპ აბასს. ლუარსაბის და თეიმურაზის სისხლი არაოდეს ისე არ სწყურებია, როგორც ახლა სწყუროდა. მაგრამ თეიმურაზი შორს იყო და ისევ ლუარსაბს უნდა ეზლო ორივეს სისხლი.

დრომდე მაინც დაიწყვიტა რისხვა აბასმა. ოსმალეთში ახალი ელჩი აფრინა ხონთქრის დასამშვიდებლად და დასაშოშმინებლად. დიდძალი საჩუქრებიც გაატანა იმ ელჩს — სულ საქართველოში ნაძარცვი ნივთები — მათ შორის თორღას საგანძურადან მოტაცებული, თვალ-მარგალიტით მოჭედული საეპისკოპოსო გვირგვინი.

ლუარსაბს მოუსვენრობა დაეტყო.

შაპმაც იფიქრა, ქართველი მეფე არ გამეპაროსო, და...

და ერთ დღეს შაპ აბასმა ლუარსაბ მეფეს თავზე დაადგა ძვირფასი ქვებით მოოჭვილი ოქროს ჯილა.

— ეს ჯილა ჩემი სიყვარულის ნიშნად გქონდეს და ყოველთვის თავზე გედგას ჩემთან შეხვედრის ჟამს! — უთხრა აღერსიანად შაპმა.

რამდენიმე დღე ასე ხედებოდნენ ერთმანეთს: ჯილით თავშემკობილი ლუარსაბი ეგებებოდა „სიყვარულითა და სიხარულით აღსავსე“ ირანელს.

მაგრამ ერთხელ ლუარსაბი თავშიშველი შეხვდა შაპს.

— ჯილა სად არის, შვილო და ძმაო — შეშფოთებით იკითხა შაჰმა, როცა ისინი სპარსელ დიდებულებთან ერთად მიუსხდნენ სუფრას.

— დავკარგე, — სინანულით თქვა ლუარსაბმა.

— რანაირად, შვილო და ძმაო?

— არ ვიცი. წუხელის მქონდა, ამ დღით კი ველარსად ვიპოვნე. ალბათ, მომპარეს: სხვა რამ ნივთებიც წაუღიათ ქურდებს.

„ქურდებმა მომპარესო?!“ იყვირა შაჰმა და სისხლიანი თვალები დაუჭრიალა სპარსელ დიდებულებს.

— განა სიკვდილის ღირსი არა ხართ, რომ თქვენის უყურადღებობით და ბედოვლათობით ასეთი სირცხვილი მაჭამეთ? ჩემი სტუმრის, მოკეთისა და მოყერის სავანებელში შედიან ქურდები და იპარავენ მის ნივთებს! ამაზე საშინელი რაღა უნდა მოხდეს!.. ახლა გიბრძანებთ: ყარაულად დაუნიშნეთ ლუარსაბ მეფეს ყველაზე მამაცი და ფხიზელი ჩაუშები, რათა დღე და ღამე თვალმოუხუჭავად დაიცვან მისი სიცოცხლე და ქონება, დღე და ღამე არ მოშორდნენ არც მის კარავს, არც თვითონ მას კარვიდან ფეხგადგმულს, თორემ... თორემ, თუ კიდევ მსგავსი სირცხვილი მაჭამეთ, ყველას დედაბუდიანად ამოგელიტავთ!

ადილი მისახვედრი იყო მაღალი „ზნეობრივი სტუმარ-მასპინძლობის“ დაცვით ლუარსაბ მეფე ველარსად გაიქცეოდა. მას შაჰის ძლიერი საყარაულო დაცვა ადგა თავს. მაშ, იგი დატყვევებული იყო.

მომდევნო დღეს შაჰი მიადგა ლუარსაბს და „აღერსიანად“ უთხრა:

— ახლა მაზანდარანს გავეშუროთ მე და შენ, რამეთუ შესანიშნავი სანადიროა სამოთხისებური მაზანდარანი. წარვიდეთ, დრო ვატაროთ და შევექცეთ!

ისევე ჯადოქმნილივით უხმოდ და უნიშატო შეხდნენ ლუარსაბი შაჰის ახალ გაწვევას.

მაზანდარანსაც მივიდნენ.

იქაც უზომოდ ინადირეს და ინადიმეს.

და, ბოლოს და ბოლოს, აქვე უნდა თქმულიყო, რას უპირებდა შაჰ აბასი „სიყვარულსა და აღერსში ჩაძირულ ტყვეს“.

და უთხრა კიდევაც აბასმა ლუარსაბს: ქრისტიანობა უნდა დააგდო და მაჰმადიანობა უნდა მიიღო!

„რაო?! ქრისტიანობა განუტევეო და ისლამი ვიტვირთო? მე, ქართველთა მეფე ლუარსაბმა, ძემან გიორგისამან და შვილიშვილმან დიდი სვიმონისამან, ქრისტეს ვუღალატო, ქართველობა დავაგდო და გავთათრდე?!“

— არასოდეს ეს არ მოხდება! — გადაჭრით, პასუხს შეუცქეველად დაბეჭდა ლუარსაბმა.

არ მოეშვა შაჰი. აღუთქვამდა უთვალავ სიმდიდრეს, პატივს, აღზევებას. მაგრამ ვერ იქნა და „ვერ მძლე ექმნა“.

ისევ რისხვას და მუქარას მიმართა შაჰმა, მაგრამ ლუარსაბმა „არად შერაცხა რისხვა მძლავრისა, არამედ ეგო, ვითარცა ანდამატი და შეუძგრელ, ვითარცა კლდე, და უშიშ იყო, ვითარცა ღომი საყოფელსა თვისსა“.

მაშინ ბრძანა შაჰმა, შეიპყრეს ლუარსაბ მეფე და ჩააგდეს ასტრახადის ციხეში. ერთ ხანს იქ ჰყავდა. ბოლოს ასტრახადიდან შირაზს გადაიყვანა და იქ, გულაბყალას ციხეში გამოკეტა შაჰ აბასმა ქრისტიანობისთვის და ქართველობისთვის თავგანწირული მეფე ქართველთა.

იღვა 1622 წელი — მერვე წელიწადი ლუარსაბ მეფის ტყვეობის და პყრობილობისა.

შაჰ აბასი მდინარე აბიქურენის პირას იღვა ამალით. ისფაჰანს წყალი აკლდა და სატახტო ქალაქისკენ აბიქურენის გაყვანას აპირებდა შაჰი. უკვე კიდევაც დაწყებულიყო არხის გაჭრა წყლის გადასაგდებად. ხელმწიფე სწორედ სამუშაოთა სახილველად ჩამოსულიყო აბიქურენზე.

და აქ რუსი ელჩები ეახლდნენ შაჰ აბასს.

ბეერი რამ განიხილეს და განსაჯეს სტუმრებმა და მასპინძლებმა.

ბოლოს ერთი სათხოვარიც აღძრეს რუსებმა: ქართველი მეფე გაათავისუფლეთ, თავის ქვეყანაში დააბრუნეთ და ძველებურად თქვენი ქვენივევრდომობით იყოლიეთ.

უჭველად აღვასრულებ თქვენს შუამდგომლობას და გაეუშვებ ლუარსაბს საქართველოშიო, — „სიამოვნებით“ აღუთქვა ელჩებს შაჰმა.

როცა რუსები წავიდნენ, შაჰმა გულაბყალას ციხის უფროსი გამოიძახა და უთხრა რისხვეულად:

— წარწყმედისა და სიკვდილის ღირსი ხარ შენ! რატომ აქამდე არ ზოგიკლავს ლუარსაბ მეფე? ახლა რუსები იყენენ ჩემთან და მისი გათავისუფლება მთხოვეს. წადი ახლავე და თუ ხვალ საღამომდე ლუარსაბ მეფის სიკვდილი არ შემატყობინე, იცოდე დედაბუდიანად ამოგწყვიტავე!..

მაშ, 1622 წელი, ზაფხული.

შირაზში უნდილაძის წაღკოტებს შირაზული ვარდობის ცეცხლი წაჰკიდებოდა.

ხოლო, გულაბყალაში პატიმარს ადრე გაკლვიძებოდა.

ქართველები იხმო ქართველთა მეფემ და განაცხადა საოცრად წყნარი, უშფოთველი ხმით:

— გული მითქვამს, რომ დღეს აღვესრულები მე ამა საწუთროსაგან. ახლა მსურს სიკვდილის წინ დამიტიროთ წესისამებრ საქართველოსა,

რამეთუ მე თვით ვისმინო თქვენი ხმა ქართული, თქვენი გოდება ქართული, თქვენი სიტყვა ქართული, — ვითარცა ხმაი, გოდებაი და სიტყვაი სრულიად საქართველოსი!

ეს სთქვა ლუარსაბმა და გულაღმა დაწვა სარეცელზე. გულზე ხელები დაიკრიფა და თვალები დახუჭა, ვითარცა მიცვალებულმა.

მიუდგენ ქართველები და იტირეს მეფე ზარით და ზუნით, „წესისამებრ საქართველოსა“.

ბერე ეპისკოპოსი მიიხმო და ეზიარა ლუარსაბ მეფე. თვალი მაცხოვრის ხატისთვის მიეპყრა და მეტყველებდა ქრისტიანი ქართველი:

„შენ უწყი, უფალო ჩემო ქრისტე, ვითარ არცა ანგარებითა, არცა სიმდიდრის მოყვარებით დავუტყვევ მამული და საყოფელი ჩემი და ვერცავინ შემძლებელ იყო შეპყრობად ჩემდა და ვერცა გამოყვანებად სიმაგრეთა მათგან, რომელსა მე ვიმყოფებოდი. გარნა ვიყავ მწუხარე და ნელმოდა გულსა იავარ-ყოფა საქართველოსი, დამხობა წმიდათა ხატთა და ჯვართა და დარღვევა წმინდათა ეკლესიათა. ხოლო უკეთუ მე განვირინებულყავ ხელთაგან ყიზილბაშთა, მაშინდა განირყვნებოდა და მოიხრდებოდა მშობელი ქართლი, ვითარცა იერუსალემი ნაბუქოდონოსორის მიერ. და მე აღვირჩიე საქმე ესე, რომელი ბრძანე წმიდასა სახარებასა: „მწყემსმან კეთილმან დადვის სული თვისი ცხოვართა თვისთათვისო“. გავსწირე თავი და არა მივეც განსარყვნელად, იავარსაქმნელად და შესაჭმელად სიწმიდენი და ალაგნი ქართლისანი. მინდობილმან ბრძანებისა შენისამან დაესდევ თავი ჩემი ქვეყნისათვის და გადარჩა ქართლი მოობრებისაგან. ეს ყოველივე შენ უწყი, რამეთუ მეცნიერ ხარ გულის-სიტყვათა და გონებათა. არა მეწყალვის მეფობა და შარავანდელობა ჩემი, არცა შევნიერობა, ჰაეროვნება და ახოვნება სიჭაბუკისა ჩემისა, არცა უებრობა და ყვაილი სიორძილისა ჩემისაი, არცა კისკასად მორბელობა ასპარეზობისა და ქველყოფილობა ჰასაკობისა ჩემისა, არცა ბრძოლასა შინა მხნეობა და სიმაგრე მკლავისა, და არცა თეატრონსა შინა მორბელობა ცხენთა და მსწრაფმავლობა და მარჯვედ სრვა მხეტთა, დაუშრომელობა მკლავთა და ყოველთავე მოსავეთა ჩემთა უზემთაეს ყოფა, არცა დიდება, პატივი და სანოვაგენი, მრავალფერი ტაბლანი და გამოჩვენებითი ღვინი და მხიარულითა პირითა მეტყველებანი, ზმანი და წღერანი და მეფობრივი სარეცელი და ტახტგვირგვინოსნებანი. ესე ყოველივე დამიტყვევებია შენი და საქართველოს სიყვარულისათვის...“

ჯალათი შემოვიდა, იქ დამსწრეთ ანიშნა — გადით, მარტო დაგეტოვეთო.

მეფემაც თვალთ უბრძანა თავისიანებს — წადითო, და კაეშინანი ღიმილით დაემშვიდობა ყველას, ცალკეულად მზერის გადაკვრით.

ქართველები გალაგდნენ — გამშრალნი, დამეხილნი.

კიდე შემოვიდა ჯალათი. მეორეს მესამე შემოჰყვა, მერე — მეოთხე, მეხუთე, მეექვსე.

შემზარავი სახეები აელანძა მეფის თვალებს.

ერის უზარმაზარი მშვილდი ეპყრა ხელთ — მსხვილი, გასანთლული ლარით გაჭიმული.

ლუარსაბმა რატომღაც იმ მშვილდის ლარ-საბმელს დაადგა თვალი და თქვა მშვიდი ხმით:

„აღასრულეთ ბრძანებული თქვენი!“

საბელი შეხსნეს მშვილდს ჯალათებმა.

ლუარსაბ მეფის ახოვან ყელ-კისერს ყულფად შემოაჭედეს და ორივე მხრესკენ დაიქნიეს საბელის თავნი...

ასე აღესრულა მეფე ქართლისა, ლუარსაბ მეორე, „კაცი შვენიერი და კეკლუცი და სანახავად სატრფიალო, — რომ არსად გამოსულა ამისთანა შვენიერი და შემკობილი კაცი, ყოვლისა სამღთო-საკაცობრიო ზნეობით გათავებული და უკლები“.

გამეფდა 14 წლისა, იმეფა ათი წელიწადი, წამებულის სიკვდილით აღესრულა შობითგან 24 წლისა.

გადაეგო უშვილძიროდ.

მისი ყველაზე დიდი „ხელმწიფური უნარი“ სარწმუნოებისა და სამშობლოსათვის პირადი სიცოცხლის გაწირვა იყო და კიდევაც პირნათლად აღასრულა თავისი ვალი მშობლიური ხალხისა და ქვეყნის გადასარჩენად.

ქართულ მიწაში განსვენება არ ჰღირსებია ქართული მიწისთვის თავგანწირულ ჯაბუკ ხელმწიფეს.

შაჰ აბასი ისევე აბიჭურენის პირას იდგა, როცა ლუარსაბ მეფის წარკვეთილი თავი მიართვეს.

დიდხანს გაქვავებული თვალით უცქირა შაჰმა სისხლით შეღებილ წამებულ სახეს.

მერე ცახცახი აუვარდა, ისტერიულად ახარხარდა, მშობიარე ქალივით აკივლდა, პირიდან ლეზვი და ლოშქრი დასდინდა.

და მოკვეთილ თავს ხელები წაუშინა სახეში.

სცემა, ლანძღა და აგინა, აქეთ-იქით აგორა, მიახეთქ-მოახეთქა. ბოლოს, როცა გული მოიჯერა და მოიძლო, ყურით აიღო და იქვე თავქვეზე მოისროლა.

ჯერ ნელა დაგორდა წამებულის თავი, მერე სრბოლას უმატა და ბალცემით დაექანა უფსკრულისაკენ.

იგი დაიბადა 1572 წელს, აშოთან ბაგრატიონ მუხრან-ბატონის ოჯახში.

სახელად — ქეთევან.

1588 წელს, თექვსმეტი წლისა, ცოლად შერთეს კახეთის მეფის, ალექსანდრე მეორის ძეს — დავითს.

კახეთის სამეფო სახლი აშლილ-არეული დახვდა რძლად შესულ ქეთევანს. ალექსანდრე მეფეს გრემის სასახლეში ორი შვილი შემორჩენოდა — დავითი და გიორგი. და ორივე ტახტ-გვირგვინისთვის ებრძოდა ერთმანეთს. მეფობა უფროსობით დავითს ეკუთვნოდა, მაგრამ მამა მაინც უმცროსს აცხადებდა ტახტის მემკვიდრედ. და არც ერთი კი არ ფიქრობდა, რომ ირანის მბრძანებელი შაჰ აბასი კახეთის ბატონად ამზადებდა ალექსანდრეს მესამე შვილს, კონსტანტინეს, რომელიც ირანის ხელმწიფეს ყრმობითვე მიძევლად და „აღსაზრდელად“ წაყვეანა ისფაჰანის სასახლის კარზე.

ბოლოს თავისი გაიტანა დავითმა. მამა აიძულა ალავერდის ტაძარში ბერად აღკვეცილიყო და მის ნაცვლად თვითონ დამჯდარიყო მეფედ. მაგრამ კახეთის ახალი მეფე, დავით I, მეფობითვე უღლეური აღმოჩნდა. მან ოთხი თვეც ვერ მოათია ტახტზე. გარდაიცვალა მოულოდნელად, 1602 წლის 21 ოქტომბერს.

ქეთევანს, აწ ქერივ დედოფალს, დარჩა ქალ-ვაჟი; უფროსი, ძე — თეიმურაზი, და უმცროსი, ასული — ელენე.

თეიმურაზი ამ დროს უკვე ცამეტი წლისა იყო და, კაცმა რომ სთქვას, აწ გარდაცვლილი მამის ტახტიც მას ეკუთვნოდა, მაგრამ ალექსანდრე ბერობიდან მობრუნდა და ისევ დაჯდა კახეთის მეფედ. დაჯდა და თავის მიზავალ მემკვიდრედ ისევ გიორგი გამოაცხადა.

დაქვრივებულ დედოფალს და მის დაობლებულ შვილებს „თავიდან მოშორების“ საფრთხე შეექმნათ (ასეთ დროს ხომ სასახლის კარზე კარგადაც იციან „თავიდან მოშორების“ ხერხებიც...).

მაშინ კახეთის კარზე რუსეთის მეფის, ბორის გოდუნოვის ელჩები იყვნენ ჩამოსული — ტატიშჩევი და ივანოვი, რომელთაც დიდი პოლიტიკური მეგობრობის ჩამოგდების გარდა, დავალებული ჰქონდათ საქართველოში შეერჩიათ საცოლვე ბორის გოდუნოვის ძისათვის და საქმრო ასულისათვის. და აი, ტატიშჩევმა და ივანოვმა რუსთხელმწიფის

რძლად და სიძედ თვალი დაადგეს დავითისა და ქეთევანის შვილებს — ელენეს და თეიმურაზს.

მაგრამ არ ეძინათ სპარსელებს. შაჰ აბასის ელჩი კახეთის კარზე, მაჰმად-ბეგი, მაშინვე ატყდა: თეიმურაზი და ელენე სპარსეთს უნდა წა-ვიყვანო, რადგან თვითონ შაჰს სურს თეიმურაზი იშვილოს და ელენე ცოლად შეირთოსო!

ითქვა და მოყვრობის სასწორმაც სპარსეთისკენ გადასწონა.

თეიმურაზი და ელენე სპარსეთის გზას გაუყენეს...

კვლავ გამოხდა უამი მცირელი და შაჰ აბასმა კახეთისკენ გამოგზავნა კონსტანტინე ალექსანდრეს ძე. მოდიოდა ქართველად დაბადებული და თათრად გაზრდილი „დიდი ბატონიშვილი კონსტანტინე-მირზა“ (ასე ეძახდნენ მას სპარსეთში), სპარსელი თანაშემწეებისა და სპარსული ჯარის თანხლებით. მოდიოდნენ და მოჰქონდათ შაჰის ნაბრძანები: კახეთის მეფისათვის კახთა ჯარი უნდა გამოერთმიათ, კახთა თანადგო-მით აზერბაიჯანს შეჭრილიყვენ, იქიდან თურქები განედევნათ და ეს ქვეყანა ერთხელ და სამუდამოდ სპარსეთისთვის დაემკვიდრებინათ.

ხოლო, ვერაგი შაჰის „უფრო დაწვრილებითი“ ნაბრძანები მხოლოდ კონსტანტინე-ხანის გულს იყო დამარხული...

შეხვედრა მოხდა ძაგემს, აღმოსავლეთ კახეთში, 1605 წლის მარტში.

იმ დღეებში რუსი ელჩების მისაღებად ემზადებოდა ალექსანდრე და სწორედ რუსებმა თავისი თვალთ იხილეს ეს შემზარავი სურათი — რო-გორ დაახოცინა სპარსელებს გასპარსელებულმა ქართველმა უფლის-წულმა მამა და ძმა — მეფე ალექსანდრე და მისი ძე გიორგი.

მამისა და ძმის თავები კონსტანტინემ ირანს წარგზავნა მისი მწყალო-ბელი და გამზრდელი შაჰ აბასის „ძვირფას ძღვნად“.

ხოლო თავგანკვეთილი ცხედრები აქლემის მანდიკურად გადაჰკიდა და ალავერდის ტაძარში გაგზავნა კონსტანტინემ „საბოლოოდ დასამარხა-ვად“.

გათათრებული უფლისწულის მხეცობით გაოცებულმა და შეძრწუნე-ბულმა კახელებმა დიდ წუხილით დაიტირეს და დაკრძალეს წამებული მამა-შვილის ნეშთები.

„დასხდნენ მგოსანნი გლოვისანი“. იღვა ზარდემცემი იერემიადა.

ხოლო, მთავარი ჭირისუფალი — ქეთევან დედოფალი.

განლიგებული უტკერდა ხალხი, როგორ დასტიროდა ეს საოცარი, ღმრთივ სულიერი ქალი მამამთილს, მზღს და საქართველოს...

კახეთის სამეფო ტახტი, სახელმწიფო საგანძურები და სრა-სასახლე-ნი სისხლიანმა კონსტანტინე-ხანმა დაიჭირა.

ეჭვი არავის ეპარებოდა, რომ გაყიზილბაშებული კონსტანტინეს გა-ნეფება კახეთის „გათათრებასა“ და ირანის „თათრულ სახანოდ“ გადაქ-ცევის მოასწავებდა.

მაგრამ სულ მალე კონსტანტინეცა და შაჰ აბასიც დარწმუნდნენ, რომ კახეთის „გათათრება“ არც ისე იოლი საქმე იყო. აქაური ერი სიკვდილს არჩევდა და ქრისტიანობასა და ქართველობაზე ხელს არ აიღებდა.

უკვე იგრძნობოდა, რომ აჯანყების ნაკვერცხალი სწრაფად ღვივდებოდა.

კონსტანტინე მისვდა, რომ კახეთის მამულიშვილური ძალები ქალის გარშემო იყრიდნენ თავს.

ხოლო ქალი „ესე იყო ღვაწლ-მრავალი და სამგზის სანატრელი, ღელათა შორის ახოვანი ღედოფალი და მოწამე ყოვლად ქებული ქეთევანი“.

და კონსტანტინემ ქეთევანის დაუფლება გადაწყვიტა.

ხოლო „დაუფლება ესე“ იქნებოდა არა მარტო ცოლად შერთვა მშვენიერი ქალისა, არამედ „სრულქმნილი დაუფლება“ მტრად გადაკიდებული კახთა ქვეყნისა.

კონსტანტინე ქეთევანის მაზლი იყო, მაგრამ მუსლიმანთა საოჯახო სამართლით მაზლისა და დაქვრივებული რძლის შეუღლება სააუგო და სამარახისი კი არა, დიდ „სამადლო ქმედებად“ ითვლებოდა კიდევ.

და შეუთვალა კონსტანტინემ ქეთევანს:

„მე დამიპყრია კახეთი ნებითა ყენისათა, ვარ მე ხელმწიფე და იყავ შენ ღედოფალი; მაჰმადის სჯულით ჯერ-არს შეუღლება რძლისა და მაზლისა; ხოლო უკეთუ არ ინებო, მე ძალით ვპყო ესე!“

უსაზღვრო ზიზღმა, აღშფოთებამ და გაკვირვებამ მოიცვა ქეთევანის სათნოებით აღსავსე გული. სასწრაფოდ კახელი დიდკაცობა შეჰყარა და აუწყა კონსტანტინეს „უკეთურება უკეთურებასა ზედა“.

თუ მტკიცედ არ ამომიდგებით მხარში და ამ საზიზღარ კენს არ ვაზღვევინებთ, მე კახეთიდან სულ წაველ და ქართლს დავებრუნდები, მუხრანს, ჩემს თავისსახლობაზეო, — გამოაცხადა ღედოფალმა.

დიდებულებმა დაიჩოქეს სათაყვანო ქალის წინაშე და შეჰფიცეს, „რომე შენს მეტი ბატონი ჩვენ არ გვინდა“ და მწარედ ვაზღვევინებთ შენს შეურაცხმყოფელსა და ჩვენი ქვეყნის დამაქცევარსო.

კონსტანტინემ კატასტროფის სიახლოვე იგრძნო, ამიტომ ქეთევანის დაუფლებაზე ფიქრს დროებით თავი მიაწება და კახელ დიდებულებს შირვან-აზერბაიჯანში სალაშქროდ გაყოლა მოსთხოვა.

ქეთევანმა და მისმა თანადგომმა დიდებულებმა კარგად იცოდნენ, რომ შირვანს ლაშქრობაზე უარის თქმა თვითონ შაჰ აბასის წინააღმდეგ აშკარა აჯანყებას ნიშნავდა ამიტომ, სანამ კონსტანტინე ვერ მოეშორებინათ, მის ნებას უნდა დაჰყოლოდნენ და საომარ წვევაზე დათანხმებულიყვნენ.

10 000 კახელი მხედარი დაუყენა გვერდით კონსტანტინემ ყიზილბაშ-თა ლაშქარს და 1606 წლის მაისში შირვან-აზერბაიჯანისაკენ გასწია.

შვიდნენ და ჯერ არეში წაართვეს ოსმალებს, მერე ყაბალას შემო-
ადგნენ ალყად. ყაბალას კედლებთან შეიქნა ძალმიცემით ცემა და ბრძოლა.
ნამეტნავად „კარგად იყვნენ კახნი და კოხტაურად იბრძოდნენ. შიგნიდან
ურუმთა (თურქთა) და გარედამენ ყიზილბაშნი გაკვირებულნი შექმნი-
ლიყვნენ ქართველთა გალომებისასა და შეუბოვრად მხიარულად ომსა“.

ყაბალა აიღეს, თუმცა კონსტანტინე დაიჭრა, მაგრამ სიკვდილს გა-
დაურჩა და შირვანში მოპოვებული გამარჯვების ამბავი შაჰ აბასს აც-
ნობა. შაჰმა გაიხარა და საჩუქრები გამოუგზავნა „საყვარელ კონსტან-
ტინე-ხანს“. კონსტანტინემაც ახალი ძალითა და ენთუზიაზმით შეუტია
თურქებს. მორიგი იერიში შემახაზე მიიტანეს ქართველებმა და ყიზილ-
ბაშებმა. იერიში ჩაუქრათ და ალყაზე გადავიდნენ. ალყა გაჭიანურდა,
აქ კახელებმა თვითონ კონსტანტინეს მოკვლა სცადეს, მაგრამ განზრახვა
უხეიროდ და უშედეგოდ გაუთავდათ. შეთქმულნი მოღალატეს ღამით
კარავში შეუხტნენ, მაგრამ კონსტანტინემ სიკვდილს გაასწრო. კახელთა
ჯარი ყიზილბაშებს გამოეყო და კახეთში დაბრუნდა. მარტო ყიზილბა-
შებით კონსტანტინემ ვერაფერი გააწყო და ხელცარიელი დაბრუნდა
შაჰთან.

შაჰს კახთა ელჩობა ეწვია, მორჩილების თანხმობა მისცეს, ოღონდ
მამისა და ძმის მკვლეელი კონსტანტინე მოგვაშორე და მეფედ „შენი
მაღალი ტახტის“ ახლო მყოფი თეიმურაზი გამოგვიგზავნეო.

შაჰის „მაღალი გონება“ მაშინვე მიხვდა, რომ კახეთს კონსტანტინე
მისი „თათრობისთვის“ არ სურდა, ხოლო თეიმურაზს ქრისტიანობის-
თვის (ანუ „ნამდვილი ქართველობისთვის“) იწონებდა. იგი საბოლოოდ
დარწმუნდა, რომ „კახეთის საქმეს“ მეტი სიფრთხილე და წინდახედუ-
ლება სჭირდებოდა. მან ელჩებს ალექსანდრესა და გიორგის დაღუპვის
გამო სამძიმარი უთხრა. კონსტანტინეს ჩამოცილებისა და თეიმურაზის
კახეთს გაგზავნის საქმესაც მალე გადაწყვეტო, ალუთქვა ელჩებს. მერე
ქეთევან დედოფლისა და კახეთის წარჩინებულ მესვეურთა სახელებზე
„წყალობის წიგნი“ შეადგინა, თავის ელჩებს ჩააბარა და ქართველ მოცი-
ქულებთან ერთად კახეთისაკენ გამოისტუმრა.

კონსტანტინემ კი შაჰის წყალობას აღარ დაუცადა, ახალი ჯარები
შემოიყარა და საქართველოსკენ წამოემართა. ძაგემს მოვიდა, ბანაკად
დადგა და გრემში მოციქული აფრინა ქეთევან დედოფალთან და მის სა-
ღარბაზოსთან.

მე სამტროდ არ მოესულეარო, ითვლევინებოდა კონსტანტინე, არც
თქვენს შორის მეგულება მტერიო, იმ სამი-ოთხი კაცის გარდა, მოკვლა
რომ დამიპირეს და ამდენი შფოთი და დავიდარაბა ავეიტეხესო. მიმი-
ღეთ, ყველაფერში თქვენი სურვილის მიხედვით მოვიქცევი, ჩემს ნათესავ
უფლისწულებსაც მამასავით მოვუვლი და, სხვას რომ თავი დაეანებოთ,
იმ ჩემი მოკვლის მოსურნეებსაც მიუტევებ ესოდენ მტრობასო. თუ ასე

შემონათვალს არ დაიჯერებთ, ვინც გენებოთ გამომიგზავნეთ და იმის წინაშე დავიფიცებ ყოველ ჩემს აღთქმასო.

გრემში სასაცილოდაც არ ეყოთ კონსტანტინეს ფიცი და მტკიცი.

სასწრაფოდ აისხა იარაღი კახთა ლაშქარმა.

ქეთევანმაც ქართლში აფრინა შიკრიკი დახმარების სათხოვრად. ქართლის მეფე გიორგი მეათემ პაპუნა ამილახორი წარმოგზავნა ზემო ქართლის ჯარით.

ლაშქარი დალოცა ალავერდელმა.

ქეთევან დედოფალი გაუძღვა, ვითარცა ერთ ღროს ღიდი თამარი ნიუძღოდა „ყოველი საქართველოს“ მსედრობას.

ჯალაბით, ქალებით და ბავშვებით მოდიოდნენ კასელი მეომრები.

ბელაქნის წყალზე მოვიდნენ.

მალღობზე კახეთის სახელმწიფო დროშა აღმართეს და მის ქვეშ ქალები და ბავშვები დააბანაკეს.

აქვე დადგა ქეთევან დედოფალიც.

და ჯარმა დედოფლისა და ცოლ-შვილთა წინაშე დაიფიცა მამული-შვილური თავგანწირვა, რაინდული ვაეკაცობა და მოყვასული ურთიერთ თანადგომა და თანააღმობა. მერე წინ გავიდნენ და საომრად დალაგდნენ.

კონსტანტინეც მოიჭრა თავისი მხედრობით.

სასტიკი ბრძოლა გაჩაღდა.

ქართველებმა გაიმარჯვეს.

კონსტანტინე ბრძოლაში მოჰკლეს — დავით ჯანდიერმა, თამაზ და ბებურ ვაჩნაძეებმა ააგეს შუბებზე.

და ქეთევან დედოფალმა ელჩობა გაგზავნა თავრიზს, სადაც მაშინ იმყოფებოდა შაჰ აბასი.

კახელები შაჰის წინაშე ბოდიშს იხდიდნენ სპარსეთის ლაშქრის „უნებ-ლიე ხელყოფისათვის“ ხოლო მოკლული კონსტანტინეს სანაცვლოდ კახეთის ტახტზე ითხოვდნენ თეიმურაზ ბატონიშვილის დანიშვნას.

შაჰ აბასმა ამჯერად ჩათრევას ისევ ჩაყოლა ამჯობინა, რადგან ეშინოდა კახეთი რუსეთისკენ არ გამექცესო, და გამოუშვა თეიმურაზი კახეთის მეფედ.

...ირანის მიწა უკან ჩამოიტოვეს კახელებმა.

ქართულ მიწაზე შემოდგეს ფეხი.

მაშინვე გაიძრეს შაჰის ნაჩუქარი ოქრონემსული ხალათები.

თეიმურაზი ცხენიდან გარდახდა, დაემხო და დაეკონა ქართულ მიწას.

ქიზიყი ამოიარეს. ერთმა იქაურმა გლეხმა ისტუმრა მეფე და მისი ამაღლა. ამ ოჯახში ცხრა ვაჟი იხილა, ცხრა აკვანში ჩაკრული, თეიმურაზმა. „უეჭველად ფეხედნიერი იქნება ჩემი მეფობაო“, — გაუელვა ჭაბუკ ხელმწიფეს და სიხარულით აღვისილი თვალი ჩამოატარა ცხრა ქალმალს და ცხრა ქართველი წულით გასხივოსნებულ ცხრა აკვანს.

გრემის სასახლე ზემით ელოდა მეფეს.

ელოდა ქეთევან დედოფალი — შვილს, ხელმწიფეს.

ბოდბეს ეკურთხა კახეთის მეფედ თეიმურაზ პირველი, წმიდანის საფლავთან მუხლმოყრილი.

ერთი წლის შემდეგ, 1607 წელს, შაჰ აბასი, ალავერდი-ხან უნდილადის თანხლებით აზერბაიჯანში შევიდა, იქიდან ოსმალთა საბოლოოდ გასარეკავად. იქიდანვე თეიმურაზს შემოუთვალა: ძალიან მენატრები, ძალიანაც მჭირდები და სასწრაუოდ კახელთა „გაწყობილი ჯარით“ გამომეცხადე ქალაქ შემახსთანო. ირანის ღომი მოუთმენლად ელოდა „თავის გაზრდილს“ და უმამაცეს კახელთა ლაშქარს.

და მოვიდა... უარი.

ღიას, თეიმურაზი უარს ამბობდა შირვანს ლაშქრობაზე. მხოლოდ ეს იყო, რომ ბოდბის უხდიდა შაჰს — ამჯერად არ შემიძლია სალაშქროდ გამოსვლა და გთხოვთ გამათავისუფლოთ „მაღალ კარზე სტუმრობისგანო“.

უარიო? აიშალა და აზვავდა შაჰ აბასი. ნუთუ ეს თავის ნებითა და ჭკუით გამიბედა თეიმურაზმაო. არა, უეჭველად დედამისი ქეთევან დედოფლის ჩაგონებით იქნებაო.

რა გაეწყობოდა! მდგომარეობა კარნახობდა რისხვის დაცხრომას და შემოუთვალა „გამზრდელმა“ „გაზრდილს“: ჩვენ წინააღმდეგი არა ვართ შენი თხოვნისა, ვთქვათ და, ნუ მოხვალ ამჯერად ჩვენთან, მაგრამ ვაი თუ შენი გამოუცხადებლობა „ზერელე ჭკუის ადამიანებს შაჰისადმი ერთგულებისა და მორჩილების ნაკლებობად მოეჩვენოთ“, ან ღალატად ჩათვალონ და „სხვა მხარეების მმართველებმაც“ შენის მიბაძვით განდგომა და ღალატი განიზრახონ! ამიტომ გთხოვთ, მაინც მოხვიდე მცირე ხნით, მოხვიდე „მარტო, მსუბუქად“; მალე უკანვე გაგაბრუნებ, კახეთს, საიდანაც მერე დედაშენს გამოგზავნი იმდენი ლაშქრით, რამდენსაც თვითონ დედოფალი შესაძლებლად ჩათვლის.

მაგრამ მაინც არ გამოცხადდა თეიმურაზი. მან „საპატიო მიზეზის გარეშე“ ისევ „უარი თქვა მოსვლაზე და შაჰის სამსახურის ბედნიერებას არ ეზიარა“.

რისხვის ცეცხლზე იხრაკებოდა შაჰ აბასი.

განვლო მცირე დრომ და კახეთიდან მოვიდა დედოფალი ქეთევანი, სულ რაღაც ათასი კახელის თანხლებით. თეიმურაზი კი ისევ არ ჩანდა.

შაჰს შეეძლო დაცინვად მიეღო ქართველთა ეს უცნაური სტუმრობა, მაგრამ არაფერიც არ შეიძწნია და დიდის პატივით მიიღო კახეთის დედოფალი და მისი ამაღლა.

კახელები მისვლისთანავე საომრად გაეწყვენენ და უნდილადის „სიბას“ შეუერთდნენ. მაგრამ შაჰ აბასმა „სტუმრების შეწუხება“ არ ინება და

კახელთა რაზმი ბრძოლის ხაზიდან უკანვე გამოიწვია, დედოფალ ქეთევანს კი თავისი ცოლები აახლა, „დიდის ალერსითა და პატივით“.

მალე კახეთს გაბრუნდა დედოფალი თავის ამალით.

ბოლმა ბოლავდა შაჰ აბასის გულში.

ხოლო, ეს კი სრული სიწრფოებით უნდა ითქვას ალლაჰის წინაშე: მართლაც რომ ღვთაებრივი ქალი ყოფილა ქეთევან დედოფალი...

1607 წლის 27 ივნისს უნდილაძემ ზარბაზნების უწყვეტი ცეცხლით შეანგრია შემახას კედლები და ქალაქშიც შეიჭრა. სპარსელებმა სულ ერთიანად ამოწყვეტეს ოსმალონი. შირვანის ყველა ციხე-ქალაქი ოსმალთა ნაცვლად უკვე სპარსელები იდგნენ. „ოსმალობა“ დამთავრდა და „ყიზილბაშობა“ დაიწყო...

1607 წელს, ჩვიდმეტი წლის თეიმურაზმა ცოლად შეირთო მამია გურიელის ასული, ანა, რომლისგანაც მას შეეძინა ორი ძე — ლევანი და ალექსანდრე.

1610 წელს ანა გარდაიცვალა და მომდევნო 1611 წელს, შაჰის დაჟინებით, თეიმურაზმა ცოლად შეირთო ლუარსაბ ქართლის მეფის დაი, ხორეშანი...

1613 წლის მიწურულს, შაჰ აბასი უზარმაზარი ირანული ურდოს თანხლებით განჯას მოვიდა და დაიბანაკა.

მოვიდა თუ არა, მაშინვე ერთხელ კიდევ აამუშავა „წყვილი წერილების“ ტაქტიკა. ერთდროულად ლუარსაბს და თეიმურაზს ერთნაირი წერილები გამოუგზავნა. ლუარსაბს სწერდა: „ჩემო საყვარელო ცოლისძმავ, ნუ ენდობი თეიმურაზს, ნუ უერთგულებ მას, ვინაიდან იგი შენი მოსისხლე მტერი არის და სურს მეგობრობის ნიღბით მოგატყუოს, მოგკლას და შენს ქვეყანას დაეპატრონოს. მან მე პირადად გამიმხილა ეს განაზრახი. ამიტომ სანამ ცოცხალი ხარ, თვითონ დაასწარი, მოჰკალი იგი და შენი იქნება ორივე ქვეყანა — ქართლიც და კახეთიც. მეც აქ მოვსულვარ და თუ საჭირო გავხდე, შემომითვალე და მაშინვე მოვალ და მოგეშველები ჯარითაც, ფულითაც“. იგივე ეწერა თეიმურაზისადმი მიწერილ წერილშიც, ოღონდ „ადრესატთა“ გადანაცვლებით.

ერთადერთი, რაშიაც არ მოტყუდნენ ლუარსაბი და თეიმურაზი, ისევე ეს იყო: შაჰ აბასის წაქეზება არ გაიკარეს, წერილები ისევე ერთმანეთში გაცვალეს, ჭეშმარიტება დაადგინეს და ისევე „არხვინ მოყვრობას“ მიეცნენ.

მთელი ზამთარი იდგა შაჰ აბასი განჯაში, საქართველოს კარისყურზე, და ქართლ-კახეთის გვირგვინოსნებს ხელიც არ გაუნძრევიათ უსაშველო საფრთხის უკუსაგდებად.

მომდევნო 1614 წლის ადრე გაზაფხულზე შაჰ აბასმა თეიმურაზს ელჩი გამოუგზავნა და შემოუთვალა: „დღე-დღეზე ოსმალეთს სალაშქ-

როდ მივემურები, ხოლო შენ აღარ გენდობი — ასე მგონია, პაპაშენივის ოსმალების მხარეს დაიჭერ, ამიტომ, თუ მართლა მტრობას არ მიპირებ, შენი შვილი უნდა გამომიგზავნო მძევლად დაუყოვნებლივ, ჩემთან იქნება შენი ძე, შევიტკობ, შევიყვარებ და გავზრდი შენზე უკეთესად და შენს უმჯობესად!”

თავზარდაცემულმა თეიმურაზმა სამეფო დარბაზი შეჰყარა და „მძლავრი ბოროტის“ მოთხოვნა შეატყობინა.

დარბაზმა მძევლის გაცემა ურჩია მეფეს.

ავარდა და დავარდა თეიმურაზი — ტყუილად მაკარგვინებთო შეილს, ვერაგი შაჰი მაინც თავისას იზამსო, მაგრამ ვერაფერს გახდა: თავადები ჯიუტად მოითხოვდნენ ერთ-ერთი უფლისწულის გაცემას, რამეთუ ეგონათ მეფის ძის გაცემით საკუთარ ოჯახებს გადაარჩენდნენ შაჰის მძვინვარებისაგან.

გატყდა თეიმურაზი: ახლა იმაზე უნდა ეფიქრა, რომელი გაემეტებინა სამძევლოდ — ხუთი წლის ლევანის, თუ სამი წლის ალექსანდრე. არჩევანი უმცროსზე შეუჩერდა, ალექსანდრეზე. ჩვილი ბავშვის ხილვაზე შაჰს გული აუჩუყდება და იქნებ უკანვე დაგვიბრუნოს ყრმა უფლისწული!

თანაც ქეთევან დედოფალი უნდა ხლებოდა შაჰ აბასს, რადგან თეიმურაზი „ჰგონებდა პატივისცემასა დედისასა შაჰ აბასისგან, რამეთუ ვევედროსცა შეწყალებად და უკუნქცევად“.

ერთი სიტყვით, განჯას გაგზავნეს უფლისწული ალექსანდრე, ქეთევან დედოფლისა და სახლთუხუცეს ნოდარ ჯორჯაძის თანხლებით.

დიდი პატივით, თავაზითა და თაყვანისცემით შეხვდა შაჰი ქეთევან დედოფალს, მაგრამ ყრმა ალექსანდრე რომ იხილა, რისხვა ვეღარ დაიოკა და ბრაზიანად იყვირა:

„რას ჰგავს ეს?! მე თქვენ ძიძა გგონივართ თუ ბიძა, ეს ერთი ბეწო ბაღლი რომ მომიგდეთ?!“

ისე გაცოფდა და გაშეთდა, არასგზით აღარ მოუსმინა ქეთევანს, „ულამაზესსა და უბრძენეს დედოფალს“.

მაშინვე ნოდარ ჯორჯაძე, იგივე სპარსი მოციქულის თანხლებით, უკანვე კახეთს გაგზავნა და თეიმურაზს ბრძანება შეუთვალა: ახლავე შენი უფროსი ძე გამომიგზავნე, თუ გინდა დედაშენი და უმცროსი ვაჟი დაგიბრუნო და მეც ჩემის ჯარებით უკანვე გავბრუნდე, — თუ არა და მერე ყველაფერი შენს თავს დააბრალო.

ქეთევანმა მაინც მოახერხა ჯორჯაძის პირით შეეთვალა თეიმურაზისთვის: არამც და არამც არ გამოუშვა ლევან ბატონიშვილი მძევლად, რადგან ეტყობა, მთელი ჩვენი ოჯახის ხელში ჩაგდებასა და ამოწყვეტას აპირებს შაჰ აბასიო.

ისევე დაისვა სათათბიროდ დარბაზი თეიმურაზმა.

ისევ აიჩემეს უფლისწულის გაწირვა თავადებმა.

ისევ იომა და იბრძოლა თეიმურაზმა — შორე შვილსაც ნუ დამიკარ-
გავთო; სულ ერთია, მაინც შემოგვიტევს შაჰ აბასიო, ტყუილუბრალოდ
ნუ დამიქცევთ ოჯახსო, — მაგრამ ვერაფერმა გაჭრა. „შენ თვითონ შაჰ
აბასის გაზრდილი ხარ — ეუბნებოდნენ თავადები მეფეს — მერე ორჯერ
რყავი მასთან, ორჯერვე დიდის პატივით მიგიღო და უამრავი ნიჭით
დატყირთული გამოგისტუმრა და რალა მაინცდამაინც შენს შვილებს
გაიმეტებსო“.

და თითქმის ძალით წაართვეს თავადებმა თეიმურაზს ლევანი და,
დავით ჯანდიერის თანხლებით, შაჰ აბასს გაუგზავნეს განჯაში.

ზოგიერთ „თადარიგთან“ კახელ და ქართლელ თავადს უკვე მოესწრო
შაჰ აბასთან გაქცევა და მისი „კეთილშობილი ნოხის კოცნით გაბედნიე-
რება“. როცა თეიმურაზმა დედა და ორივე შვილი გაიმეტა, დაფრთხნენ
სამშობლოს მოღალატენი — ვაი თუ ირანის მბრძანებელმა ქართველი
მეფეები შეირიგოსო და შეუჩნდნენ შაჰს: ნუ ინებებ და ხელს ნუ აიღებ
ქართლ-კახეთის დალაშქვრაზეო; ჩვენ და ჩვენი შვილები მძევლებად
გხლებივართ და „თუ შენს ლაქშარს რაიმე დაუმარცხდეს, ყველას თავე-
ბი დაგვაყრევენთო; რადგან აქამდისინ მობრძანებულხართ, საქართვე-
ლო ინადირეთო“.

შაჰ აბასსაც წაქეზება რაღად სჭირდებოდა და, როცა კახეთის
მეფის ლედა და ორივე უფლისწული თავისთან დაიგულა, მესამედ წარ-
მოგზავნა თავისი მოციქული, დავით ჯანდიერიც გამოატანა და თეიმუ-
რაზს ახალი ბრძანება შემოუთვალა:

„აწ ვსტან, რამეთუ ხარ დიდად ერთგული ჩემი, ვინაიდგან არ დაე-
რიდე ძეთა შენთა ჩემთან გამოგზავნას. ახლა შენც მოდი ჩემთან სას-
წრაფოდ, აღგავსებ ნიჭითა მრავლითა და განგიტყეებ უკანვე მშვიდო-
ბით“.

ბრმისთვისაც ნათელი უნდა ყოფილიყო მზაკვარი და მანქანიერი
შაჰის განზრახვა: მას უნდოდა კახეთის სამეფო ოჯახისთვის თავი მოე-
ყარა და ერთიანად შეემუსრა. კახეთის გულაჯამ თავადებსაც ეჭვი აღარ
უნდა შეჰპარვოდათ, რომ შაჰ აბასი სამეფო სახლის განადგურებისთა-
ნავე მათ ფეოდალებსაც შემოესეოდა ცეცხლითა და მახვილით. მაგრამ
ზოგი მაინც იმ აზრზე იდგა, წავიდეს და ეასლოსო თეიმურაზი შაჰს.
მაგრამ მეფე ისე გატეცხლდა, უმალვე ხმა გაიკმინდეს. თეიმურაზი შაჰ-
თან არ წავიდა და მტრის დასახვედრ სამზადისს შეუდგა.

და ამას მოჰყვა მთელი ციკლი უსაშინელების ტრაგედიებისა ქართვე-
ლი ერის ისტორიაში — შაჰის შემოსევა და კახეთის დაქცევა, დედაბუ-
დიან აყრა და გადაყრა, თეიმურაზის გაქცევა, კახთა აჯანყება და მეფის
ისევ „მოქცევა“, ისევ შემოსევა, ელექტა, ოხრება, გადასახლება, ისევ და
ისევ.

თავდაპირველად, კახეთის დალაშქვრამდე კი — შაჰ აბასმა ბეირუთის ტყვეები, ქეთევანი და მისი შვილიშვილები, გაგზავნა ირანს, ქალაქ შირაზს, ძლიერი რაზმით დატულნი.

და იყო ქეთევან დედოფალი შირაზში, და ესმოდა როგორ იქცეოდა მისი სამშობლო და ჰხედავდა, როგორ იესებოდა სპარსეთი კახეთიდან გადმოსახლებული ქართველებით...

პიეტრო დელა ვალე სწერდა რომის პაპს, ურბანუს მერვეს:

„დღეს სპარსეთში არ მოიძებნება არცერთი სახლი, რომელიც სავსე არ იყოს ტყვე ქართველებით, მამაკაცებით და დედაკაცებით. სპარსეთში არ არის არც ერთი დიდი კაცი, რომელსაც არ ჰსურდეს, რომ ყველა მისი ქალები ქართველები იყვნენ, იმიტომ რომ უმშვენიერესნი არიან ქართველი ქალები...“

დაიქცა და დაიშვა „ყველაფრით სავსე მდიდარი და ხალხმრავალი“ კახთა ქვეყანა. იავარყოფას ვერ გადაურჩა ვერც ერთი ქალაქი და სოფელი, ვერც ერთი ციხე და სასახლე, ვერც ერთი ტაძარი და ეკლესია, ვერც ერთი სახლი და შრამელი. მრავალი სოფელი სამუდამოდ ამოწყდა და აღიგავა პირისაგან მიწისა.

ანგრევდნენ ყოველ ნაშენებს.

იტაცებდნენ ქართველი კაცის ნაოსტატარ ნივთებს, სამკაულებს, შაჰ აბასის სახაზინოდ და „ხარჯათა აღსამკობელად“.

მოერეკებოდნენ ტყვეებს — „ზოლებისას მსგავს, საოცრად ლამაზ ქალწულებს და უწვერულ, იოსებ მშვენიერის ღაწვებიან, ხალებით დამშვენიებულ ყმაწვილებს“.

ქართველი ქალის მოთქმა-გოდება ჰზარავდა სიცხით გათანგულ ირანის ცისგვამს.

სამშობლოწართმეული ქართველი ბავშვის მღუღარე ცრემლი ადუღებდა ისედაც ცხელ ირანულ მიწას.

მათთვის აღარ არსებობდა სამშობლო კახეთი, საქართველო, საქრისტიანო. მათი გონებიდან უნდა ამორეცხილიყო სალოცავი სიტყვები — „ქართველობა“, „ქრისტიანობა“.

მათი „საქართველო“ ამიერიდან იქნებოდა ირანი, გინა სპარსეთი.

მათი „კახეთი“ ამიერიდან იქნებოდა ფერეიდანი, გინა მაზანდარანი, გინა ხორასანი, გინა ფეროჰაბადი.

ნახევარი მილიონი ქართველი შეეწირა ავზნიანი შაჰ აბასის მიზანთროპულ ვნებებს.

ერთი მესამედი გაწაღდა.

ორი მესამედი სამუდამოდ აჰყარეს და გადაჰყარეს.

...პიეტრო დელა ვალე რომის პაპს, ურბანუს მერვეს:

„რა მდგომარეობა მოჰყვა იმ საზარელ გადასახლებას, რამდენი სიკვდილი საშინელი გაჭირვებისგან, რამდენი წყვეტა-ჟღეტა, რა გლეჯა, რა გახრწნილობა, რა ძალმომრეობა, რამდენი ჩვილი ყმაწვილები დაახრჩვეს მამებმა თავისივე ხელით, ან წყალში ჩაჰყარეს, რათა არ უყურონ ნათ საცოდაობას და სატანჯველს, რაკილა ყოველ ღონეს იყვნენ მოკლებული მათ საპატრონოდ. რამდენს ჟღეტდა სპარსთა მხედრობა გზა-გზა დაცვივნულებს, ან მათ, რომელთაც აღარ შეეძლოთ სიარული! რამდენი ბავშვი მოჰგლიჯეს სპარსელებმა დედის ძუძუს და დაჰყარეს გზებზედ მხეცების შესაჯმელად, ან ცხენებისა, აქლემებისა და ჯორების ფეხქვეშ გასასრესად! რამდენი დააშორეს მამა შვილს, ცოლი ქმარს, დაიძმას, და გაჰფანტეს ერთიერთმანეთიდან შორიშორს ქვეყნებში, ისე რომ, ეს საწყლები საუკუნოდ იყვნენ იმედგადაწყვეტილნი — ვერასოდეს ვეღარ ვიხილავთო ერთიმეორეს! რამდენი ქალი და კაცი იყიდებოდა პირუტყვზე უფრო იაფად. რამდენი სხვა ამისთანები ხდებოდა ღირსი სიბრალულისა, მაგრამ ყველას ვინ მოსთვლის?!“

ქეთევან დედოფალი კი ისევ შირაზში იყო.

ათი წელიწადი აღარ ენახა საქართველო.

აღბათ ვერც ვეღარასოდეს იხილავდა.

მისი სათაყვანო სამშობლოს მიწაც, წყალიც და ცისგვამიც იმ ერთ მუჭა ქართულ მიწაში ჩაკუმშულიყო, მკერდზე რომ ეკიდა იესო მაცხოვრის ჯვარცმასთან ერთად.

დღენიდაც იმ სურნელით სუნთქავდა, საქართველოდან წამოღებულ ნივთებს და წიგნებს რომ ასდიოდა ისე ცხოვლად, მძაფრად, სულისა და გულის წამღებად.

შირაზი იმამ-ყულ-ხან უნდილაძის სამფლობელო იყო და დიდის პატივით ეპყრობოდა ირანის „ვიცე-კოროლი“ (როგორც ევროპელები უწოდებდნენ) „თანამემამულე დედოფალს“ და მთელს მის სახლულსა და მსახურეულს.

ქეთევან დედოფალი ტყვე კი არა, დიდად საპატიო სტუმარი არის ჩვენიო, ამბობდა უნდილაძე, და თუ მაინცადამაინც ტყვეობაზე დადგება საქმე, მაშინ ჩვენ თვითონ ვართ ამ საოცარი ქალის ტყვეებიო.

ცალკე სასახლე და წალკოტი მიეჩინა უნდილაძეს დედოფლისათვის.

ყველაზე მეტად მაინც ამით გაახარა „მასპინძელმა სტუმარი“: მისგან ახლახან დაჰყრობილი ჰორმუზიდან წამოღებული ბიბლიოთეკა მთლიანად „სტუმარ დედოფალს“ გაუგზავნა თვითონ „წიგნის გიჟმა“ უნდილაძემ.

ქეთევანს ოცამდე ქართველი ემსახურებოდა — ქალი და კაცი. მათ შორის იყო ერთი, რომელსაც გიორგი ხუცესს ემახდნენ. იგი იყო მისი კარის მღვდელიც, სახლთუხუცესიც, სუფრაჯიც, მოურავიც და ნებადაც. იგი განაგებდა ქეთევან დედოფლის გარშემო შეკრულ „წმინდა ქართულ კოლონიას“, „თათარ სპარსელთა“ და „გათათრებულ ქართველთა“ გარემოცვაში.

გიორგი ხუცესს დაიბარებდა ხოლმე უნდილაძე, დედოფლისა და მისი „კოლონიის“ ამბავს გამოჰკითხავდა, ყოველ საჭირო საგანს, „საზრდელს“ და „მისართმეველს“ მიაართმევდა და მიუბედნიერებდა და ისე გაისტუმრებდა.

ყველაზე დიდი საწუხარი მაინც ეს ჰქონდა დედოფალს: შვილიშვილებისა არაფერი იცოდა. რა რომ შირაზში გადმოსახლეს, ერთხელაც არ შეახვედრეს არც ლევანი და არც ალექსანდრე.

„უნდილაძისგან ვიცი, შაჰ აბასი ცალკე საგანგებოდ ზრდის თეიმურაზის შვილებსო“, მოკლედ მოსჭრიდა ხოლმე გიორგი ხუცესი.

ეს იყო და ეს.

უნდილაძის უმკაცრესი ბრძანება იყო: არ გაემხილათ ქეთევან დედოფლისთვის, როგორ დაახოჯავა შაჰ აბასმა მისი შვილიშვილები, და, დასაჭურისების შემდგომ, როგორ მოკვდა ჯერ ალექსანდრე და მერე ჭკუიდან შესული ლევანი...

უნდილაძემ ერთხელ გიორგი ხუცესის ხელით ნაშენები ბალი მოიხილა და ისე მოიხიბლა, მაშინვე ისუაჰანს გაგზავნა და შაჰ აბასის ბაღები გაამართვინა და გაამშვენიერებინა ამ „უცნაურ ხუცესს“.

რა არ გამოვა ქართველი კაცის ხელიდანო, თქვა შაჰ აბასმა ახალი წალკოტის ხილვითა და ხიბლით გაოცებულმა.

უნდილაძემ მაშინ მდიდარი ძღვენით დატვირთული ჩამოიყვანა გიორგი ხუცესი ისუაჰანიდან შირაზში...

სწორედ იმ ხანად პიეტრო დელა ვალე სწერდა მარიო სკიპანოს, სპარსეთიდან რომში: „...სიმართლე უნდა ითქვას, ქართველი ქალები ულამაზესნი და უმშვენიერესნი არიან მთელს აზიაში. შავგვრემანი სპარსელები ვერ შეედრებიან მათ. ქართველი ქალები არიან იმდენად ტანმადალნი, რომ სიმაღლე დეიდაჩემისა — ქალბატონ ფაუსტინა ალბერინისა, ძალზე ჩვეულებრივია მათ შორის. თითქმის ყველას შავი თმა აქვს და თვალებიც შავი, დიდრონი და მომხიბლავი; პირისახე — თეთრი, სოლო ლოყები — ვარდისფერი, ალბათ ბახუსის წვენის მეოხებით, რომელსაც ისინი კარგად იცნობენ და მათი სამშობლო ამ მხრივ გერმანისა-საც არ ჩამოუვარდება... მე ქართველებს ვთვლი ყველაზე ულამაზეს ხალხად მთელს მსოფლიოში“.

აგერ მესხეთე წელიწადი ცხოვრობდა სპარსეთში პიეტრო დელა ვალე — იტალიელი მოგზაური, სწავლული, კათოლიკე მისიონერი. კა-

თოლიკურ სარწმუნოებას ქადაგებდა, ყოველ ქრისტიანს მფარველობდა და ეხმარებოდა. უცხო ქვეყანას იკვლევდა და სწავლობდა. პერსეპოლისის სასახლის კედლებიდან უძველეს და უცნაურ „ლურსმულ“ დამწერლობას იწერდა და გასაშიფრავად ჩხრეკდა, აწამებდა და თვითონაც ეწამებოდა.

ცოლად ქრისტიანი სირიელი ქალი ჰყავდა, სახელად მანნი. ცხოვრობდნენ ქართულ ოჯახში. ერთი ობოლი ქართველი ვოგონაც შეიფარეს და შეილივით შეიყვარეს ახალგაზრდა ცოლმა და ქმარმა. იმ ვოგონას თინათინი რქმეოდა (გვარი უცნობია), ხოლო იტალიელმა დელობილ-მამობილმა ახალი სახელი — მარიუჩა დაარქვეს. დიდი დრო არ გაივლის, პიეტრო დაქვრივდება და მარიუჩას ცოლად შეირთავს, მაგრამ სანამ ეს მოხდა, მანამ გიორგი ხუცესის მეშვეობით, ჯერ მარიუჩა და შემდეგ პიეტრო დელა ვალე შეხვდნენ და გაეცნენ ქეთევან დედოფალს.

ბევრი ისაუბრეს ქართველმა დედოფალმა და იტალიელმა სწავლულმა ევროპისა და აზიის ხალხთა თავგადასავალზე, იტალიისა და საქართველოს ბედზე, მსოფლიოს ხალხთა რელიგიურ რწმენაზე, რწმენათა სიმბოლოებზე, საგანგებოდ — ისლამზე, იუდაიზმზე, მართლმადიდებლურ და კათოლიკურ ქრისტიანიზმზე.

პიეტრო დელა ვალესთან საუბარმა ერთხელ კიდევ ჩააფიქრა მის მუდმივ საფიქრალზე ქეთევან დედოფალი: იქნებ უშველიდა ქართველ ხალხს კათოლიკური ქრისტიანობის აღიარება?! იქნებ მართლა გამოიდებდა თავს რომის პაპი და სრულიად ევროპა ისლამიტურ ვეშაპთაგან „კათოლიკური საქართველოს“ დასახსნელად და გადასარჩენად?! ან რა დაშავდებოდა კათოლიციზმის აღიარებით? განა, სულ ერთი არ არის? განა ჭეშმარიტი ქრისტიანობისთვის რაიმე მნიშვნელობა აქვს რომისა და კონსტანტინოპოლის მწყემსმთავართა საუკუნოვან პიროვნულ ბრძოლას „ქრისტეს გარეთ“ გამოგონილი დოგმებითა და რიტუალებით?!

...შაპ აბასი კი ქეთევან დედოფლის დაღუპვის საბაბს ეძებდა და მაშინვე მიაგნო კიდევ:

ერთ დღეს მან კახეთიდან გადმოსახლებულ და გამაჰმადიანებულ ახალგაზრდა ღულამებს მოუყარა თავი და ასეთი კითხვა მიაგო: ჩემო ერთგულო მეგობრებო, რატომ გინდათ წარწყმილთ თქვენი დედები — რატომ არ დაატოვებინებთ ქრისტიანობას და რად არ მიაღებინებთ მაჰმადის რჯულს, რომელიც სასუფევლის მშვენიერებას უმზადებს ადამიანს?

ქართველყოფილი ჭაბუკები კარგა ხანს დუმდნენ. მერე ერთმა თქვა, როგორც იქნა: ჩვენ დედებს ხშირად ვუუბნებით, მაგრამ უარს ამბობენ მაჰმადის რჯულის მიღებაზეო.

— ვითომ რატომაო?! — იყვირა შაჰმა.

— ასე ამბობენ, ქეთევან დედოფალი თუ ქრისტიანია, ჩვენ როგორღა გულალატებთ ქრისტეს რჯულსო, — უპასუხა იგივე ღულამმა.

და შაჰ აბასისთვის ზედმისწრება იყო გათათრებული ქართველის ცგზომ ბრიყვეული პასუხი.

და, უმაღვე ფიცხელი ბრძანება აფრინა იმამ-ყული-ხან უნდილაძესთან:

„დაუყოვნებლივ ჩემი სახელით უბრძანე ქეთევან დედოფალს, ქრისტიანობა განაგდოს და მაჰმადიანობა მიიღოს. ხოლო უკეთუ ჩემი ბრძანება არ შეასრულოს, მაშინვე სასტიკი წამებით შეჰყარე სიკვდილს!“

შეძრწუნდა შირაზის ხანი.

„არ იქნება და არასგზით არ გათათრდება ქეთევანი... და ამისთვის მე, უნდილაძემ, ტომით ქართველმა, მოვკლა საქართველოს დედოფალი, დედა ქართველი ხელმწიფისა, სათაყვანო და სალოცავი ქართველი ხალხისა?!“

სასწრაფოდ პასუხი გამოუგზავნა შაჰს: ნუ იკადრებ და ნუ აღმართავ ხელს უმწეო ქალის სიცოცხლეზეო; რას აქნევთ მის გათათრებასო, განა თქვენთვის სირცხვილი არ იქნება ესოდენ სათნო ქალის სიკვდილი?!

აზვავდა შაჰ აბასი. ხელახლა აფრინა ფაიქი უნდილაძესთან სასტიკი ბრძანებით: შენ რასაც გიბრძანებ, ის შეასრულე დაუყოვნებლივ!..

სხვა გზა აღარ იყო და ეახლა უნდილაძე ქეთევანს.

ეახლა და ეაჯა კრძალვით, თავაზით, მარწმუნებელი შეგონებით: ნუ შეეცდები წინააღმდეგ მძვინვარე შაჰის ბრძანებასო; მიიღე მაჰმადიანობა, ამით არაფერი დაშავდებაო; გარეგნულად აღიარე მხოლოდ სპარსელთა საჩვენებლად და სათვალისოდ, ხოლო გულით ისევ ქრისტიანი დარჩებიო.

ემუდარებოდა უნდილაძე ღვთაებრივ ქალს და „სტიროდა მსგავსად ჰეროდეს ჯალათისა, რომელსაც ნაბრძანები ჰქონდა თავის მოკვეთა ცოანე ნათლისმცემლისა“.

ქეთევანმა კი მოკლედ, მშვიდად და სიტყვაშეუქცევლად თქვა თავისი პასუხი.

— ჩემო კეთილო ძმაო! სხეულის გადარჩენისათვის არ გავწირავ ჩემს სულს, ანუ ქრისტიანობას და ქართველობას! სხეული ხომ მიწაა და დღეს თუ ხვალ ისედაც მიწად უნდა იქცეს, ხოლო ქრისტეს სჯული და საქართველო, რომელიც ჩემში დაბადებითვე დაბადებულა, უკვდავია, მარადიული და მისი მოკვლა არც შენს ხელმწიფეს ძალუძს და არც მის ცრუ ღვთაებას!

შენს ხელმწიფესო?! — გულზე დაესვა უნდილაძეს დედოფლის სიტყვა. მე მისთვის ქართველი არ ვყოფილვარო, გაიფიქრა გულადუღებულმა. კიდევ დიდხანს ევედრა და ემუდარა, მაგრამ ამაოდ „დაშვრა იგი მრავლისა ვედრებითა და არა ისმინა დედოფალმან“.

დარწმუნდა იმამ-ყული-ხანი, ვერავითარი ძალა, ვერცა ღმერთი და ვერცა სატანა, ველარ შეარყევდა დედოფლის გადაწყვეტილებას.

და საბოლოოდ ბრძანა შაჰ აბასმა წამება ქართველი ქალისა.

(ხოლო, „წამების ხელოვნებას“ ოცდაერთი საუკუნის „გამოცდილება“ ჰქონდა სპარსეთში)...

შირაზი.

1624 წლის 13 სექტემბერი.

უბერავს ქარი, ცხელი, ხორშაკიანი.

ცეცხლი გიზგიზებს „მეიდანზე“.

რკინის მარწუხები, მაშები, შამფურები, ლურსმნით სავსე ქვაბები, ბარები, სპილენძის მიტრა-თავსარქმელი — ვარვარებენ ცეცხლში ჩალა-გებულნი.

ხალხით გაჭედილა „მეიდანი“ — სპარსელნი, ქართველნი, სომეხნი, ჩერქეზნი, იტალიელი და პორტუგალელი მისიონერნი.

გამოდის ქეთევან დედოფალი.

თეთრი, ქათქათა კაბით შემოსილს, მარჯვნივ და მარცხნივ მოაცილებენ წითელხალათიანი ჯალათნი. უკან ორმოცამდე ქართველი ქალი და კაცი მოსდევს; მათ წინ — გიორგი ხუცესი.

ზედ ცეცხლის პირზე შეაყენეს ჯალათებმა დედოფალი და მისი ამაღა.

ისფაჰანიდან საგანგებოდ წარგზავნილი დივანბეგი უახლოვდება ქეთევანს და ერთხელ კიდევ აუწყებს კრძალვით და თითქოს მუდარით: უკეთუ დედოფალი აღიარებს მაჰმადის რჯულს, შაჰი მას შეირთავს ცოლად და აღავესებს უთვალავი საჩუქრითა და პატივით; ხოლო, უკეთუ უარს ჰყოფს ხელმწიფის თხოვნას, იგი აღესრულება უსასტიკესი წამებით!

ქეთევანმა ისევ სრული სიმშვიდითა და სიმტკიცით არჩია სიკვდილი ქრისტესოვის და საქართველოსთვის.

მაშინ პირით შეაბრუნეს დედოფალი მხლებლებისკენ, რათა ჯერ თავისი თვალთ ეხილა „გათათრება“ მისი ერთგული ადამიანებისა. ჯერ გიორგი ხუცესს დაეძგერნენ ჯალათები. გიორგიმ სირცხვილს სიკვდილი არჩია, დაასწრო და ჯალათის მახვილს გულით შეენარცხა. დანარჩენებს მიესივნენ ჯალათები და ყველანი სათითოოდ „დაახოჯავეს“ და „დაათარეს“ დედოფლის მსახურეულნი.

ბოლოს თვითონ დედოფალს მიადგნენ და უთხრეს, სიკვდილისთვის მოემზადეო.

ნება მომეცით, სიკვდილს წინ ვილოცო და იქვე მდგარი კათოლიკური ეკლესიისკენ ანიშნა ქეთევანმა. უარი ვედარ შეუბედეს ყიზილბა-

შებმა. და პატრი ამბროზიო დოს ანჟოსი და პატრი გრიგორი ორსინი წარუძღვნენ ეკლესიისაკენ. შევიდა და ილოცა ქეთევან დედოფალმა. საქართველო დალოცა, ღვთისმშობელს შეავედრა მისი წილხვედომილი ქვეყანა; მერე მარიამს და იესოს შესთხოვა წამების უამს ტკივილთა დათრგუნვის ძალა და განწმენდილი და განმტკიცებული გამოვიდა სამლოცველოდან.

ცეცხლთან მივიდა, დადგა და ანიშნა ჯალათებს.

ჯალათებმა მაშებით ცეცხლიდან აღმოახდინეს გაეარვარებული მიტრა და თავზე ჩამოაცვეს ქალს. დაცემა ვერ მოასწრო ქეთევანმა — უმაღლვე წითლად აბრდღვიალებულ ლურსმანთა „სარეცელი“ დაუგეს და ზედ გულადმა „დარეცეს“ ჯალათებმა. თეთრი სუდარა შემოაფხრიწეს, გვარცმა ააგლიჯეს, საკინძე აუშალეს, ქართული მიწა ჩაუშალეს.

ცეცხლის საგებელზე იწვა დედა საქართველოსი, შიშველ და ყვა-ვილ-ჩაუქრობელ მკერდზე ქართული მიწის წმინდა ნაშთით მიმოფანტული.

წითლად მოლაპლაპე ბარი დაუსვენა ჯალათმა მკერდის შუაში.

ქალი არ ტიროდა, არც კენესოდა. ოღონდ ლოცულობდა ჩურჩულით „ქრისტე“, „მარიამ“, „საქართველო“...

ჯალათმა სისხლისფრად აკიაფებული მარწუხი აიტაცა. მარცხენა ბუძუს მისწვდა და მოგლიჯა. მერე მარჯვენა ბუძუს ჩასჭიდა და ისიც განაშორა მკერდს. გახურებული შამფურები აძგერეს ორივე ნაძუძურზე. მერე მთელს ტანზე ცხელი ლურსმნის „საბანი“ დაძხურეს.

„საქართველო!“ — ისევ აღმოხდა წამებულის ბაგეს.

და დედოფლის შუბლს დაუმიზნა და დასცა ჯალათმა ნაცეცხლარი და ნასისხლარი ბარი.

და კიდევ ერთ სიტყვა მოასწრო უკვე სიკვდილის საუფლოში ჩაძირულმა:

„შვილო!“

და არავინ იცის, ვინ გაახსენდა სიკვდილ-სიცოცხლის განსადრეკელზე საქართველოს დედას — სვეგამწარებული თეიმურაზ მეფე თუ თვითონ საქართველო...

ქეთევან დედოფლის დამწვარი, დასახიჩრებული და დარღვეული სხეული ჯალათებმა დაუსაფლავებლად დააგდეს ცისა და მიწის შუა.

ღამით ამბროზიო დოს ანჟოსმა და გრიგორი ორსინიმ მოიპარეს წამებული ქალის სხეულებრივი ნაშთები. საკმეველითთა და მურით გაჟღენთილ ქსოვილში გაახვიეს, ისფაჰანს წაიღეს და კათოლიკურ მონასტერში დაასვენეს, ვითარცა ქრისტიანი და ქრისტესთვის წამებული დედოფლის უწმიდესი ნაშთი.

ორი წლის შემდგომ კათოლიკე ბერებმა ქეთევანის ნაშთთა ნაწილი მის შვილს, თეიმურაზ მეფეს ჩამოუტანეს საქართველოში, ხოლო ნაწი-

ლი ინდოეთში, ქალაქ გოაში წაიღეს და იქ დაკრძალეს, და-გრასას მო-
ნასტერში.

თეიმურაზმა ერთხელ კიდევ დაიტირა და მოიტირა თავისი წამებული
დედა და შვილები. ქეთევანის ნაშთები ძვირფას კუბოში ჩაასვენა და
ალავერდის ტაძარში დაკრძალა.

გაიელის ოცდაათი წელიწადი და თეიმურაზ მეფე დედამისის წმიდა
ნაშთთაგან, მარჯვენა ფეხის ცერა თითს, მოსკოვში საჩუქრად უგზავნის
რუსეთის მეფე ალექსი რომანოვს.

ხოლო, ქეთევანის წამებიდან სწორედ ასი წლის თავზე, 1724 წელს,
კახელმა მღვდელთმთავრებმა, ჭარელი ლეკების შემოსევის შიშით, სახე-
ლოვანი დედოფლის უკანასკნელი ნაშთები ალავერდის სამარხიდან ამო-
ლაგეს და ანანურისკენ გაუყენეს.

არაგვს რომ გადადიოდნენ, შუა მდინარეში ცხენს აგორებულ ქვაზე
ფეხი დაუცურდა დაეცა და ტვირთიც წმიდანის ნაშთებით წყალმა გაი-
ტაცა.

(მართლაც რომ უცნაურზე უცნაურია ბედი ადამიანისა: დიდი მარტ-
ვილი ქალის, საქართველოს დედისა და დედოფლის სისხლი ირანის
ცხელმა მიწამ შეიშრო, ხოლო ძვალთაგან ნაწილი ევროპას განისვენ-
ნებდა, ნაწილი ინდოეთს, ნაწილი რუსეთს და ნაწილსაც ახლა ქართუ-
ლი მდინარე მიაქანებდა სადღაც, ადგილსა მიუსაფარსა, მიუგნებელსა
და სამარად-ქოლოდ მიუწვდომელსა)...

ყოველი ცალკე ადამიანისგან სამშობლოსათვის საკუთარი სიცოცხ-
ლის შეწირვა ეჭვმიუტანელი გმირობაა, და საქართველოც მისთვის
თავდადებულ და სიცოცხლეგაწირული გმირების სიმრავლით სწორედ
ბედნიერი და ნებიერი ქვეყანაა. მაგრამ საზოგადოდ ყველა ეს გმირობა,
რასაც ერთნაირად სამშობლოსათვის თავდადება ჰქვია, მაინც ერთნაირი
მნიშვნელობით ვერ შეფასდება ისტორიაში. მშობელი ქვეყნის საკეთილ-
დღეოდ თვითშეწირვის ყოველი ფაქტის შეფასებისას, მაინც და მაინც,
უწინარეს ყოვლისა, ეს ორი კითხვა წამოიჭრება წინა პლანზე: ვინ წი-
რავს თავს, და რა დროს წირავს?! ცალკე ერის გადარჩენაშიც გა-
დამწყვეტი როლის აღსრულება ყველაზე მეტად იმავე ერისაგან გადმერ-
თებული ადამიანის თვითშეწირვას ხელეწიფება — თვითშეწირვას ერის
წინამძღოლისას ან საწინამძღვროდ მოწოდებულისას.

მერე — ერთნაირი მშენებლობა ვერ მიეცემა თვითშეწირვას ერის
ამაღლებისა და ერის დაცემის ეპოქებში. ქართველი ხალხის ისტორიაში
ერთნაირად ვერ შეფასდება სამშობლოსათვის თავგანწირვა მეთორ-

მეტე საუკუნისა და თავგანწირვა მეთექვსმეტე-მეჩვიდმეტე საუკუნეებისა. როცა ერი სულიერ-სხეულებრივად აყვავებული და გამძლავრებულია, როცა მის ეროვნულ არსებობას არავითარი საფრთხე არ ემუქრება, მაშინ ქვეყნის საკურთხეველზე საკუთარი სიცოცხლის გაწირვა — თუნდაც, თავისთავად დიდი გმირობა — მიზანდასახულობით, ეროვნული თავმოყვარეობის დაცვისა თუ გამჟღავნების ფარგლებს ვერც კი გასცილდება.

მაგრამ სულ სხვა ხასიათი და მნიშვნელობა ეძლევა თვითშეწირვით გმირობას მაშინ, როცა ერი უკვე დამხობის, გადაგვარების გზაზე გასულა, როცა იგი სულიერ-სხეულებრივი მოსპობის უფსკრულს მიმთხვეულა; როცა დგას საკითხი — ვიქნები თუ არა მე, ვითარცა ერი, ხვალ, ზეგ, მერმისად? — არა, არ ვიქნები! ანუ — უფრო არ ვიქნები, ვიდრე ვიქნები!

და ასეთ მდგომარეობაში იყო საქართველო სწორედ მეჩვიდმეტე საუკუნის პირველ მეოთხედში, ანუ „გიორგი სააკაძის ეპოქაში“. ქართველი ერი სწორედ აშკარა დაღუპვის პირას იდგა. იყო ორი საფრთხე: ეროვნული მოსპობის (ფიზიკური მოსპობის) და ეროვნული გადაგვარების (სულიერი გადაგვარების). ორივე სამხრეთიდან მოდიოდა: შემოსევები ცეცხლითა და რკინით და შემოსევები „იდეოლოგიურად“ „გათათრებით“. და ეროვნული აღმოფხვრის ყველაზე უარესი საშუალებაც სწორედ ეს იყო — ქრისტიანობის, ანუ ქართველობის სულიდან ამოგდება-ამორეცხვა და მის ნაცვლად მაჰმადიანობის, ანუ „თათრობის“ ჩასახლება-ჩასისხლხორცება. ხოლო, ქართველთა „გათათრება“, თავის მხრივ, ორი გზით ხდებოდა — ძალდატანებით და ნებაყოფლობით. და ერისათვის, მისი მომავალი არსებობისათვის უარესი, ანუ უარესად დამღუპველი სწორედ ეს „ნებაყოფლობითი გათათრება“ იყო. დედამიწაზე, ყოველ დროსა და ადამიანთა ყოველ მოდგმაში, სულმოკლეობა რიცხვით ყოველთვის სჭარბობს სულგრძელობას და სულმტკიცობას. აქ მთავარი მოტივი „უკეთესი ცხოვრების“ გარანტიაა, და თუნდაც ეს „გარანტია“ მშობლიური ერისათვის მოსისხლე უცხოელის ხელიდან მოდიოდეს, მას მაინც სულმოკლეთა უმრავლესობა ეტანება თავდაიწყებით (გნებავთ, „ერის დაიწყებით“) — საქმეც სწორედ ის იყო, რომ კაცს „თათრობა“ „ქრისტიანობაზე“ უკეთ აცხოვრებდა. შაჰ აბასი „ნებაყოფლობით შაჰისეფანისთვის“ არაფერს იშურებდა და ძალიან ბევრი სულმოკლე ქართველი თავისი ფეხით შეესღვომოდა მისი პირადი ცხოვრების „გამაბედნიერებელი გათათრების“ სპარსულ გზას. თქმა არ უნდა, თვითონ ქართველთა შინაური შუღლი და მტრობა აჩქარებდა ეროვნული სულის რღვევის ამ საშინელ პროცესს. ქართველთავე შევიწროებულსა და, სამაგიეროდ, შაჰისაგან მოალერსებულ ქართველს სპარსეთში უკეთ ეცხოვრებოდა, ვიდრე თვითონ საქართველოში. და გარბოდა ქართველი საქართველოში.

ველოდან „სათათრეთში“. ასე რომ თვითონ ქართველებიც ფრიად უადვილებდნენ შაჰ აბასს ქართველთა შორის „იდეოლოგიურ მუშაობას“ — ქართველისთვის სპარსეთი სჯობია საქართველოსო, ანუ — ქართველისთვის „თათრობა“ (მაჰმადიანობა) სჯობია ქართველობასო (ქრისტიანობასო).

და სწორედ ასეთ უმძიმეს, ეროვნული გადაშენებისა და გადაქარების ეპოს იყო საჭირო სამაგალითო თვითშეწირვა სწორედ სამაგალითო ადამიანისა — ისეთი ადამიანისა, რომელიც ერს ან ედგა წინამძღვრად, ან საწინამძღვროდ და სანიშანსვეტოდ გამოსჩანდა თავისი დიდი პიროვნული სიძლიერით და ბიოგრაფიული სიდიადით.

მაშ, სჭირდებოდა მაშინდელ ქართულ სამყაროს დიადი მაგალითი ქრისტიანობა-ქართველობის გადასარჩენად თავგანწირვისა. სჭირდებოდა და კიდევაც ჰყავდა, და ჰყავდა არა ერთი, არამედ... ოთხი, ორი კახეთს და ორიც ქართლს. კახეთს — მეფე თეიმურაზი და დედამისი ქეთევან დედოფალი; ქართლს — ლუარსაბ მეფე და მისი მოურავი გიორგი სააკაძე. ამ „შესანიშნავი ოთხეულის“ იმედზე და მაგალითზე იდგა მაშინდელი ერი ქართლ-კახეთისა. და, ბუნებრივია, ამავე ოთხეულის შიში და ფიქრი უნდა ჰქონოდა მაშინ საქართველოს ყველაზე დიდსა და ნძვინვარე მტერს შაჰ აბასს. უკეთუ ამ „ოთხ სამაგალითოს“ თავის ერთგულ „შაჰისევანად“ („შაჰის მეგობრად“) მოიმხრობდა და მოიარშიებდა, მაშინ მათ მაგალითზე შაჰ აბასი საერთოდ ქართველთა „მასობრივ გათათრებას“, რაღა თქმა უნდა, გაცილებით უფრო ადვილად მოახერხებდა.

და თავდაპირველად ამ მხრივ დიდი წარმატებაც კი ჰქონდა შაჰ აბასს. აკი მას იმ „ოთხეულიდან“ ყველაზე ძლიერი — გიორგი სააკაძე — უკვე მოეყურებინა თავის „შაჰისევანურ ბუდეში“ (რა ვუყოთ, რომ სააკაძის მოხვეჭა და „მოყურება“ ისევ ქართველების „დიდი ხელშეწყობის“ წყალობით შესძლო აბასმა. მაღლობა ამისთვის ქართველებს და მათ ეროვნულ წინამძღოლს ლუარსაბ მეფეს!).

მაგრამ ისე მოხდა, რომ შაჰ აბასის თავგამოდებული ცდანი იმ „დიდი ოთხეულის“ ძალდატანებითი თუ ნებაყოფლობითი („იდეოლოგიური“) დაუფლებისა მხოლოდ გიორგი სააკაძით ამოიწურა. თეიმურაზ მეფე ვერც ხელთ მოიხელთა, ვერც ტკბილი სიტყვით „მოიტკბილა“, აქამდე შეურიგებელ მტრად შემორჩა და არც რა იმედი მომავალში მისი შემორიგებისა არ ჩანდა. ლუარსაბ მეფე კი მოიხელთა, მაგრამ მასთან „იდეოლოგიური ბრძოლა“ ცბიერ შაჰს მარცხით გაუთავდა, და მარცხიც სწორედ ის იყო, რომ ქართველთა მეფე ქართველობისა და ქრისტიანობის შეუღვენებლობისათვის წამებით მოჰკლა. იმასაც კი ვერ მიხვდა „ბრძენი ლომი“, რომ ლუარსაბ მეფე მან ჰეშმარიტ გმირად აქცია. მისგან მოკ-

ლული ქართველი მეფე მშობლიურ ხალხს მოეცლინა სწორედ როგორც სამაგალითო გმირი, რომელმაც ქართველობისთვის მოწამებრივი სიკვდილით დათრგუნა გზა სიკვდილზე უარესი „გათათრებისა“.

მაგრამ ყველაზე დიდი მარცხი შაჰ აბასისთვის მაინც ქეთევან დედოფლის წამება იყო. საერთოდ, ქალის გმირობა, მშობელი ერისა და ქვეყნისათვის თავდადება, ყოველ ხალხში და განსაკუთრებით ქართველ ერში, უაღრესად ამაღლებულ, თითქმის საკულტო-საკრალურ მოვლინებად შეიგრძნობა და შეიცნობა.

ქეთევანი კი მანამდეც, სანამ მან „სიკვდილითა სიკვდილი დათრგუნა“ (ქართველობისთვის სიკვდილით თათრობა დათრგუნა) და წმინდანად შეირატება, მანამდეც იგი თავისი საოცარი ცხოვრებით. პიროვნული მომზიბველლობითა და სულიერი სისპეტაკით ჭეშმარიტი წმინდანი იყო.

და სწორედ ასეთი ქალის გმირობა, მისი დიდი სიცოცხლის თვითშეწირვა უნდა გამხდარიყო დიდი მაგალითი რღვევის გზაზე შემდგარი ეროვნული სულის განმტკიცებისა და ისევ ტრადიციულ ქრისტიანულ-ქართულ ზნეობრივ საკურთხეველზე შემობრუნებისა და შემომტკიცებისა.

ამ მხრივ სანიშნეულო იყო თუნდაც იმ ახალგაზრდა ქართველი ღულამის ნათქვამი შაჰის წინაშე: სანამ ქეთევან დედოფალი ქრისტიანია, მანამ არც ჩვენი დედები აპირებენ ქრისტიანობაზე ხელის აღებასო! დიახ, ასეთი ყოფილა შაგალითი ქეთევან დედოფლისა. ყველა იმას შესტყუროდა, იმას ჰბაძავდა, ყველა მისა „მიმდევარი“ ყოფილა, განსაკუთრებით კი — ქართველი ქალები. მსუ, თუ ქეთევანი „გათათრდება“, მისი „მიმდევარი“ ქართველი ქალებიც „გათათრდებიან“. ხოლო, საერთოდ, ქართველი ქალის „გათათრება“ სრულიად ერის გათათრებასა და ეროვნულ გადაგვარებას მოასწავებს (ალბათ, ქართველი მამაკაცის რენეგატობაც ეერ ავნებს იმდენს საერთო ქართულ სულს, რამდენსაც ქართველი ქალის „ანტიქართულობა“!). და ამიტომ აჩქარდა „ბრძენი შაჰი“, აჩქარდა და მიიღო კიდეც „მისაღებელი“!

ქეთევანის საოცარმა გმირობამ, ეროვნული სულისა და საწრმუნობისათვის თავგანწირულობამ, ერთბაშად შეაყენა და შემოაბრუნა სწორედ სულიერი დაღუპვის გზაზე შემდგარი ქართველობა.

მას ხალხმა „საქართველოს დედა“ უწოდა.

მისი გმირობა მართლაც ჭეშმარიტი შემდეგელი დვრიტა აღმოჩნდა ქართული სულიდან აღძრული მანამდე შეუჩერებელი სისხლის დენისა.

მან იხსნა ქართველი ხალხი სულიერი წარწყმედისაგან.

მისმა უწმიდესმა მოწამებრიობამ იერიქონის საყვირის ძალისხმევით დაარისხა ყოველი ქართველის სულში:

„ნუ გათათრდები!“

გიორგი სააკაძე

იგი დაიბადა იმ წელს, რა წელსაც სვიმონ ქართლის მეფემ დმანისის ხევში მწარედ დაამარცხა და გააქცია ოსმალთა ღიდი სერასქერი სინან ფაშა.

ხოლო, წელი იგი იყო ქრისტეშობითგან 1580.

ბეობა — საქართველოსთვის სამომავლოდ სანიშანსვეტო — მოხდა შიდა ქართლში, მდინარე ატენის ხეობაში, სოფელ ფელში, სვიმონ მეფის თანამებრძოლი აზნაურის სიაუშ სააკაძის ოჯახში.

ახალშობილს დაარქვეს გიორგი.

მის შემდგომ სიაუშ სააკაძეს და მის მეუღლეს, თამარს, ბარათაშვილის ქალს, კიდევ შეეძინებათ ორი ვაჟი და ერთიც ასული. და ამ ოთხთაგან მხოლოდ ორის სახელი შემოინახა ისტორიამ — გიორგი და ქაიხოსრო.

მანამდე სააკაძეთა გვარი, თუმცა მკრთალად და ძუნწად, მაგრამ მაინც გამოსჩანს საუკუნეთა წიაღში.

ყველაზე აღრეული წინაპარი — ჯანზურაბ სააკაძე, იხსენიება თამარ მეფის დროს, მეთორმეტე საუკუნის მიწურულს.

შემდგომ — დონა სააკაძე, მეფე ბაგრატ მეხუთის თანამებრძოლი — თემურ-ლენგის პირველი შემოსევის ეამს. ტფილისის დაცემის დროს მეფესთან ერთად ტყვედ წაუყვანია თემურ-ლენგს (1386 წლის 21 ნოემბერი).

მერე — გიორგი სააკაძე, იხსენიება 1547 წელს. მას ოთხი ვაჟი ჰყოლია: ყეშთელ, სიაუშ, ზურაბ და ივანე.

ამათგან სწორედ სიაუშს არგუნა მისმა საწუთისოფლო ბედისწერამ მამობა ყველაზე ღიდი სააკაძისა.

თავიდან, სააკაძეთა „სამკვიდრო სოფელი“ ყოფილა ფელი, მდინარე ატენის ზემო წელზე, ხოლო გიორგის დაბადების შეწყვეტ სიაუშ სააკაძის ოჯახი ჩამოსახლებულა სოფელ ნოსტეში.

ახალი, კვლავაც საქართველოსთვის უმძიმესი საუკუნე — მე-17 საუკუნე დამდგარიყო.

„ნაშალნი“ ერთ დროს ერთიანი საქართველოსი:

ქართლი,
აზხეთი,
იმერეთი,
გურია,
სამეგრელო,
აფხაზეთი,

და, კიდევ მესხეთი ცალკე, რომელიც აღარც იყო „ცალკე“. რადგან იგი ოსმალებს თავის საკუთარ საფაშო-ვილაიეთად გადაუქვეთებია და გათურქების გზაზეც შეუყენებია.

დაშლილ-დანაკუწებული საქართველოს სამუდამო დასაპატრონებლად და დასაუფლებლად თავდავიწყებით ებრძვიან ერთუროს ყოველნაშური სპარსეთი და ოსმალური თურქეთი.

უკვე სპარსეთი სჯაბნის ოსმალეთს, — სჯაბნის, რამეთუ იქ ტახტზე ზის დიდი შაჰ აბასი, „ირანის ლომი“.

1603 წელს საქართველოს მოუკვდა სვიმონ მეფე.

ქართლის ტახტზე ავიდა ძე მისი გიორგი მეათე.

გიორგი სააკაძე მაშინ იყო 23 წლისა.

ცოლიც იმ წელს შეერთო — არაგვის დიდი ბატონის, ნუგზარ ერისთავის ასული, სახელად მარეხი, რომლისგანაც სახელოვან მეუღლეს რვა შვილი შეეძინება: ავთანდილი, პაატა, ივანე, ზურაბი, იორამი და სამი ასული, სახელებით ისტორიისთვის უცნობნი.

ამ სამ დათავან უფროსს თეიმურაზ მუხრან-ბატონი შეირთავს, შუათანას — იასე ქსნის ერისთავი, უმცროსს — ფერად ფაშა ჯაყელი.

ასეთი სამოყვრო წრენი თავისთავად მღვთველებს სააკაძეთა გვარის მაშინდელ „გვარიშვილობას“.

საკაძეები თავიდანვე აზნაურობას არ ეპარობდნენ და დიდგვარიან თავადობას უტოლებდნენ თავს. მაინც სიაუშ სააკაძე, სვიმონ მეფის ნოურაჯი და თანამებრძოლი, უკვე ძლიერი ფეოდალი ჩანს. მას სვიმონ მეფისგან, ერთგული სამსახურისთვის, მოურავის სახელთან ერთად, თარხნის წოდებაც ჰქონდა საგანგებო სიგელით დამტკიცებული (აქედან, შემდგომში — გვარი თარხან-მოურავისა).

საკაძეების ფეოდალური და პოლიტიკური აღზევების მწვერვალი იქნება მაინც გიორგი სააკაძე, ვითარცა „თავადი აზნაური“ და „თავადი კაცი“.

გიორგი სააკაძის საკუთრება იყო: თემის ხეობაში—ნოსტე, ახალშენი, ნოსტის ოძისი, გველდეს ორბეთი, ცხირეთი, ერთაწმინდა, ფავნისი, ეზატი, გულადეთი, კავთისხევი, წინარეხი, მარჯანაანთ უბანი, ტყემლო-

ვანი, მსუაძე, კოტმანი, ორივე (წემო და ქვემო) ვერხვეული, გავაზური, სამტრედიო, გოსტიბე, კაბერი, გარგარი, მერია, ჭავჭავისი, კვირიკა, გოგოთი; მანუელისის ხეობაში — ზემო ოპისი, ტყის უგუდეთი, მინდვრის უგუდეთი; ატენის ხეობაში — ფელი, ღვეწი, ხანდისი, სიქალეთი, ღვედრეთი, კაკანათბერი; აღის ხეობაში — ნაბასტევი, კლდის წყარო; ტფილისის ახლოს — ლასი, ნახშირგორი, წოდორეთი; ქვემო ქართლში — კრწანისი, ყანლალი, ბერდიკი.

იზრდებოდა, საუღლებოდა და ვაჟკაცდებოდა გიორგი სააკაძე.

ვაზრდილიყო, დასრულებულიყო, დავაჟკაცებულიყო შაჰ აბასი, ქართული სისხლით ნაჯიშარი და ქართულ სისხლზე გახლებული.

თათქოს სავანეებოდა ინება ასე საისტორიო ბედისწერამ — სამივე ქართველი მეფე ერთ წელიწადს — 1605 წელს აღესრულა: ქართლის მეფე გიორგი მეათე (შაჰმა რომ მოწამლა), კახეთის მეფე ალექსანდრე მეორე (გათათრებულმა შვილმა რომ მოკლა) და იმერეთის მეფე როსტომი (თითქოს, თავისით რომ მოკვდა). და მომდევნო 1606 წელს შეუდგნენ მეფობას: ქართლში — ლუარსაბ მეორე, კახეთში — თეიმურაზ პირველი, იმერეთში — გიორგი მესამე.

ბოლო მათი ყველაზე დიდი პოლიტიკური პარტნიორი — გიორგი სააკაძე მაშინ 26 წლისა იყო.

უკვე ზრდადასრულებული და დამწვეისებული იდგა მერიდიმეტე ასწლეულის საქართველოს მთავარი გმირი. ტანად გოლიათი იყო, ახოვანი, კუნთად ჩაქრული, გლემურძოვანი მკერდით, რვალის მკლავებით, სიკეთითა და სიამით შესავებული იერით, ნებიანი ნიკაპით, ორბის თვალებით, ნერბის ცხვირით და გრძლად გადამტკაველული უღვაშებით.

მისი სახიდან ერთდროულად გამოკრთოდა — გონიერებაც, პატივმოყვარეობაც, მშინეარებაც. დიდსულოვნებაც ეტყობოდა, შემწყნარებლობაც, მაგრამ არც სულსწრაფი შურისნებებლობა, ცბიერება და დაუნდობლობა უნდა ჰქვებოდა უსაზღვრო ძალისხმევით აღსავსე მის სულს.

ქართლის ახალ მეფეს, თოთხმეტი წლის ლუარსაბ მეორეს, უკვე ტახტის სიახლოვეს დახვდა იგი. მისმა ხმაღმა და გონებამ წინარე მეფეების, სვიმონ პირველისა და გიორგი მეათის დროსვე აღამაღლა და ააღზევა ეს „გაზნაურებული მღაბიო“ (უფრო დაზუსტებით — „გათავადებული აზნაური“). გიორგი მეათეს ტფილისისა და ქართლის მოურავად დაენიშნა გიორგი სააკაძე. მოურავობა, ამ ბოლო დროიდან მაინც, თითქოს სააკაძეების „საგვარეულო სახელოდ“ გადაქცეულიყო.

მაგრამ მთავარი მაინც ის იყო, რომ გიორგი სააკაძე ქვეყნის მეს-

ვეური „საზებურო ერის“ ანუ „არისტოკრატიის“ თვალში „ვიგინდარა“, „მედროვე“ იყო.

ძველ რომში ასეთ „ვიგინდარას“, „მედროვეს“ თავისი სახელი დაერქვა — homo novus — „ახალი კაცი“. ყველაზე მკაფიო მაგალითი ასეთი „ახალ-კაცობისა“, ისევ ძველ რომში, იყო გაიუს მარიუსი, რომელიც ქვეყნის დასახსნელად სახელმწიფოს სათავეში მოვიდა სოფლიდან, სოფლელი აგრიკოლა, გუთნისდედა, და ამ „უჯიშო საფულემა“ დაჯაბნა ყველა „ჯიშიანი ქალაქელი“ და თავისი „გლეხურა“ ნვლავით, გონებით, ჭეშმარიტად რამდენჯერმე დაიხსნა ქვეყანა დალუბებისაგანაც, სირცხვილისაგანაც. სახელოვანი ციცერონი ასე ამბობდა გაიუს მარიუსზე: rusticanus vir, sed plane vir — „სოფლელი კაცია, მაგრამ მთლიანი კაცია!“ და თვითონ ციცერონიც, ეს დიდი მოაზროვნე და სახელმწიფოს მეთაური, აგრეთვე „ვიგინდარა“ და „მედროვე“ იყო. და კიდევ მის შემდეგ, ვინ მოთელის რამდენი „მედროვე“ მოსულა რომისა, ბიზანტიისა თუ ფეოდალური ევროპის სახელმწიფოთა სათავეში...

გიორგი სააკაძის „მედროვეობას“ საქართველოშიც ჰყავდა წინამორბედნი. ასეთი იყო მონღოლთა ბატონობის ხანაში, ქართული სანჯუო კარის დაქნიების ჟამს, დავით ულუს მეფობისას, სადუნ მანჯაბერდელი — წარმომავლობით „უჯიშო“, მკლავით და ჭკუით ძლიერი, ცბიერი. ზერხიანი („ილათიანი“), დრო და ჟამის შესაფერისი ქუდის უტყუარად შემორჩეველი. „მედროვე“ და „ვიგინდარა“ იყო, ისევ დავით ულუს დროს, მეტუმრე ჯიქური, ქვეყნის და ხალხის ჭეშმარიტი პატრონი და ქომაგი, და სწორედ ამ „პატრონ-ქომავლობისათვის“ მაშინდელი ქართული არისტოკრატისაგან და თვითონ სულმოკლე მეფისაგან სასიკვდილოდ გაპეტებული (მისი ბრძანებით, მეტეხიდან მტკვარში რომ ისროლეს).

ქართლის ახალი მეფეც, ყმაწვილი ლუარსაბ მეორე, ისეთი მბრძანებელი იყო, სხვისგან რჩევის გარეშე მბრძანებლობა ხეირიანად რომ არც შეეძლო. სწორედ ასეთ დროს, უკეთუ რჩევა და ჭკუა ვისაც ეკითხება ჭკუა ნაკლებად უჭრით — მეფე იბულებული გახდება ჭკუის საკითხავად ტრადიციული „ჯიშით მრჩეველთა“ წრეში სხვა ვინმე, „არატრადიციული“, თუნდაც „უჯიშო“, მაგრამ „ჭკუით ჯიშიანი“ ადამიანი შემოიყვანოს.

და იგი უკვე შემოყვანილიც დახვდა იმ „სტატუსტო წრეში“ ჭაბუკ ლუარსაბ მეფეს.

და ამ „რჩეულ ვიგინდარას“ გიორგი სააკაძე ერქვა.

უოქვათ, დავით აღმაშენებელი რომ ყოფილიყო, მედროვეობისათვის არავითარი ფეხის ჩასადგომი ადგილი ტახტის სიახლოვეს არ გამოჩნდებოდა. გიორგი სააკაძისთანა მამაცსა და ნიჭიერ ჯაცს დაერთი სარჯლად აიყვანდა და ამით ყოველივე გათავდებოდა, მაგრამ ახლა...

ახლა ტახტზე ლუარსაბ მეორე იჯდა.

ტახტთან კი გიორგი სააკაძე იდგა.

ხოლო, ისინი, ვისაც ტახტთან ღვომა და ქვეყნის სვე-ბედი ტრადიციით, „ჯიშით“ ეეთხებოდა და ეკისრებოდა — ქართლის ძირძველი არისტოკრატია — ვერასდობით ვერ შერიგებოდა მათ „ჯიშობრივად კუთვნილ“ ავანპოსტზე „უჯიშო მელროვის“, გინა „მეცამეტე გოჭის“ წამოსკუპებას.

და მთავარნი გიორგი სააკაძის მოძულეთა და მომტერეთაგან იყვნენ თავადნი, ანუ „საზეპურო ერისანი“ — შადიმან ბარათაშვილი, ფარსადან ციციშვილი, ქაიხოსრო ჯავახიშვილი.

და ჩასჩინებდნენ ისინი ახალგაზრდა მეფეს: ეგ ვავინდარა სააკაძე პირადული აღზევებისა და მოხვეჭისათვის არც ქვეყანას დაინდობს, არც მეფესო. ამიტომ, სანამ გვიან არ არის, ჩამოიშორე, თორემ ერთხელაც იქნება, ყველას დაგვლუპავს ეს ცბიერი, ვერაგი, მჩურჩნელი (ყურში მოჩურჩულე, მახეზლარა) და დაუნდობელი კაციო.

1607 წელს შაჰ აბასმა ცოლად წაიყვანა ლუარსაბ მეფის დაი. ლელა (თინათინი), რომელსაც იქ, სპარსეთში მესამე სახელიც დაარქვეს — ფათმა სულთან ბეგუმ.

ისფაჰანში მიმავალ მაყრიონს ლუარსაბ მეფემ წინ წაუმძღვარა გიორგი სააკაძე.

და პირველად მიდიოდა იგი სპარსეთისაკენ გაწვილ „შაჰ რაზე“ („შაჰ-რა“, „შაჰის გზა“, აქედან — შარა, შარა-გზა).

მანამდე რამდენს გაუვლია ეს ცხელი გზა — კეთილი თუ ბოროტი გულით, მამულის გადასარჩენად თუ მამულის დასაღუპავად, შინაურ თანამემამულეთაგან მცირე განაწყენებისათვის, საქართველოს დაუძინებელი შტრის კარზე „სამართლის საძიებლად“. ამ გზაზე ესმოდა ყოველ ქართველს იმ ჯადოსნური ფრინველის ხმა: „ნუ გაათორღები, ნუ გაათორღები, ნუ გაათორღები!!!“

თუმცა ყველას როდი ესმოდა — ქვეყნის მოკეთესაც და ქვეყნის მოლატესაც.

მხოლოდ ქვეყნის მოკეთეს ესმოდა.

ქვეყნის მოლატეს არ ესმოდა.

სვიმონ მეფეს ესმოდა.

მის ძმას დაუდ-ხანს არ ესმოდა.

ახლა ვინც მიდიოდა, იმას ესმოდა: გიორგი სააკაძეს.

„ნუ გაათორღები!“

ძალიან მკვეთრად ესმოდა.

მიდის გიორგი სააკაძე სპარსეთის „შაჰ რაზე“, პირველად მიდის. თვითონ მიდის პირველად, თორემ სააკაძური სისხლი უკვე ნაჩვენებია ამ გზაზე სიარულს.

ღიას, ნაჩვევი!

ღიდი მამულიშვილის, მეფე ლუარსაბ პირველის ძემ და ღიდი სვიმონ მეფის ძმამ დავითმა, ანუ გათათრებული სახელით — დაუდ-ხანმა დაგერ-შა პირველად სააკაძის გვარი საქართველოდან გაქცევაზე და „გათათრებაზე“. სწორედ დაუდ-ხანს, საქართველოს მოღალატეს და სპარსეთს გადასვეწილს, თან გაჰყვა მისი ერთგული (მოღალატის უღალატო!) აზნაური ბეჟან სააკაძე.

იცის გიორგი სააკაძემ, რაც მოხდა მაშინ, 45 წლის წინათ (1562 წელს) — როგორ წავიდა მაშინ პირველად „პირველი სააკაძე“ სპარსეთს, ანუ როგორ გაიქცა საქართველოდან, — სულ ერთია, ნებით თუ უნებურად; რადგან ყოველგვარი გაქცევა სამშობლოდან, მაინც საერთო შეფასებით, ფასდება როგორც სამშობლოს დაღალბი.

და გაიქცა მაშინ სააკაძე სპარსეთს, მოღალატესთან ერთად გაიქცა. მოღალატე მეუფის წამხედურობით, თვითონაც გათათრდა (წინა დაიცვითა) და სპარსთა სამსახურში შევიდა. შევიდა და ძალიან მალე დაწინაურდა — დაწინაურდა, რადგან ქართველი იყო და თანაც სააკაძე — ძალიან მამაცი, ძალიან ნიჭიერი და უცხო თესლის და უცხო დროშისთვის უკიდურესად თავგანწირული!

მისი გმირობით და ერთგულებით გაკვირვებული და აღტაცებული თათრები ყარა-ბეჟან-ბეგს ეძახდნენ. მაგრამ „გაუცხოებულ“ ქართველ გმირსა და სარდალს ბოლოს მაინც დარია ხელი სამშობლოზე წუხილმა და დაბრუნდა ქართლში. დაბრუნდა და გორის ახლოს, მტკვრის პირას, სახლი აიშენა და კერა გაიწყო ცოლ-შვილთან ერთად. მაგრამ არ დააყენა „გადმოქართულებული“ ბეჟან სააკაძე „ჭეშმარიტმა ქართველმა“ ფარსადან ციციშვილმა: ღამით თავს დაეცა თავისი ყმებით და აზნაურებით, მძინარე ბეჟანი ზედ სარეცელზე დააკვლევინა, ოჯახი გაძარცვა და აუწიოკა (ეს ამბავი რომ მოხდა, გიორგი სააკაძე მაშინ 9 წლის ბიჭი იყო... შაღიმან ბარათაშვილთან ერთად, არავის ისე არ სწყურია სააკაძეების სისხლი, როგორც ფარსადან ციციშვილს). ცოლი და სამი მცირეწლოვანი ვაჟი დარჩა მოკლულ ბეჟან სააკაძეს. ფარსადან ციციშვილის შიშით, ვერავინ გაბედა ობლებისა და ქერივ-ოხრის მფარველობა და ლუკმის მიწოდება. ისინიც ადგნენ და ისევ სპარსეთს მიაშურეს. გზაზე ყაჩაღებმა ერთადერთი მარჩენალი ძროხაც წაართვეს; დედა და ორი შვილი გზაზედვე დაიხოცნენ. მესამე, 11 წლის როსტომმა, მძლავრსხეულიანმა და უტეხ-ნებიანმა ბიჭმა, მაინც მიიტანა სული შაჰ აბასის კარამდე — იმ შაჰ აბასისა, რომელიც პირდაპირ ნადირობდა საქართველოსგან მოკვეთილ და სა-

ქართველოზე დაბოლომდ ქართველებზე — და ქართული სისხლით „თამაში“ რომ უყვარდა „ვარდარეულად“. და მაშინვე პირად ღულამად აუყვანია შაჰს როსტომი, ახლა კი 18 წლის ჯაბუკი უკვე სოპხათ-იასაული გამ-
ხდარა; ანობენ, თურმე, მალე სპასალარობასაც გამოჰკრავს ხელს როს-
ტომ სააკაძე (ძალიან ხომ არ იმშვენებენ და იმნობენ „თათრობას“ საა-
კაძეთა გერისანი?!).

მაშ, პირველად, 45 წლის წინათ, ამ გზით გაიარა ბეჟან სააკაძემ.

მეორედ, 7 წლის წინათ — როსტომ სააკაძემ.

ხოლო ახლა, მესამედ — მიდის გიორგი სააკაძე.

მაგრამ იგი მიდის არა „გასათათრებლად“, არამედ მხოლოდ „თათრებ-
თან“ სამოყვროდ, მყარად.

მიდის და ესმის „იმ ფრინველის“ ხმა: „ნუ გათათრდები!“

და მიიყვანა გიორგი სააკაძემ სადედოფლო ისტაჰანს.

შემოგებათ შაჰ აბასი.

დედოფალი დედოფლად დაისვა ქართველ ქალებზე დახარბებულმა (ოთხი დედოფალი ეყოლება და ოთხივე ქართველი ქალი). მერე საქართ-
ველოდან ჩამოსულ ქართველ მოყვრებს „მიესიყვარულა“ და მიექართულა
შაჰი. სარწმუნოა, რომ გამორჩევით გიორგი სააკაძე მოსწონებოდა. თუნ-
დაც იმიტომ, რომ რაღაც საერთო მსგავსება ჰქონდათ ერთმანეთში. ეს
არ იყო მსგავსება მხოლოდ ორივეს სახესე საგანგებოდ აყვავებულ
ულვაშებისა; ვერც ტანის ახოვანებით მიეტოლებოდა სპარსელი ქართ-
ველს, მაგრამ დაუცხრომელი სწრაფვა მარად ქმედებისა, ენთუზიაზმი
თავგანწირული მიზანსწრაფულობისა, ძალუმი სუნთქვა პატივმოყვარეობი-
სა და მძვინვარებისა — ორივეში ერთნაირი ძალისხმევით გამოსჭვიატოდა.
უეჭველად: იმთავითვე უნდა მოსწონებოდა შაჰ აბასს გიორგი საა-
კაძე.

გიორგი სააკაძესაც იმთავითვე შეეძლო საკუთარი თვალით ეხილა და
დარწმუნებულიყო: ქართველებს ძალიან დიდი ფასი ედოთ სპარსეთში, შე-
საძლოა უფრო მეტი ფასიც, ვიდრე თვით საქართველოში.

(და — ცდუნება უნდა ყოფილიყო ძალზე ძლიერი).

გიორგის მაშინვე შეეძლო თავისი თვალით ეხილა, რომ სპარსეთის
სატახტო „უფრო ქართული ქალაქი იყო, ვიდრე ტფილისი“.

შეეძლო ეხილა ამდენი განდიდებული და გამდიდრებული ქართველი
კაცი (გიორგის კიროგორ უყვარდა განდიდება და გამდიდრებაც!), მათ
შორის — უნდობაძეებიც უნდა ეხილა აქ, დაუღ-ხანის „ნერწებიც“ (ბა-
ტონიშვილები) — ბაგრატი-მირზა და ხოსრო-მირზა. და კიდევ ბევრი, ბევ-
რი ქართველი (თუ „ნაქართველარი“?).

სწრაფად, ძალიან სწრაფად მობრუნდა მაშინ გიორგი სააკაძე სპარსე-
თიდან საქართველოში.

ოთქოს რაღაცას გამოექცა, რაღაცისგან დანფრთხალი და დაფეთებული.

დაუზოგავად მოაჭენებდა ცხენს და „იმ ჩიტის“ ხმა ისევ ესმოდა:

„ნუ გათათრდები!“

ისევ ესმოდა.

ჯერჯერობით ესმოდა.

(ისე ეი, საერთოდ — ყოველივე „ჯერჯერობითი“ არს ცათა შინა და ქვეყანასა ზედა!).

იმავე 1607 წელს შაჰ აბასის ქართველმა სარდლებმა შირვანის ციხე-ქალაქებიდან ოსმალური ციხიონები განდევნეს და სპარსული ციხიონები ჩააყენეს. მთავარი აქ ღერბენდი და შემახა იყო. და ღერბენდი 16 წლის ჭაბუკმა მესხმა მანუჩარ-ბეგმა აიღო და შირთვა შაჰ აბასს (მანუჩარ-ბეგი სახელოვანი ათაბაგის, მანუჩარ მეორე ჯაყელის ძე და დიდი სვიმონ მეფის დისწული იყო). ხოლო, შემახა ალავერდი-ხან უნდილაძემ აიღო, ზარბაზნთა უწყვეტი ციხით.

შირვან-აზერბაიჯანშიც, ქართლ-კახეთით, ოსმალთა განიდევნა და სპარსელობა შემოვიდა. მესხეთიც ფეხზე დამდგარიყო ოსმალური უღლის გადასაყდებად. აქაურ ქართველთა აჯანყებას სათავეში ჩასდგომოდა „დიდებული მანდილოსანი“, მანუჩარ მეორე ჯაყელის ქერივი, სვიმონ მეფის დაი, ღერბენდის გმირის, ჭაბუკი მანუჩარ-ბეგის დედა — ელენე.

ელენემ ოსმალთა წინააღმდეგ დახმარება სთხოვა სპარსეთის ხელმწიფესაც და თავის მმარწოლსაც — ლუარსაბ ქართლელ მეფეს.

შაჰ აბასმა მაშინვე შეიწყნარა ელენეს თხოვნა, თუმცა მხოლოდ ყიზილბაშთა მცირე ლაშქარი გამოჰყო, მანუჩარ-ბეგს ჩააბარა და მესხეთს გაუშვა.

ლუარსაბმაც აფრინა ქართლის ლაშქარი სამცხისაკენ.

1607 წლის ზაფხულში ქერივმა ქალმა ქართველთა ირგვლივ იერიშით აიღო ახალციხე. აქაური ბეგლარბეგი, გაოსმალებული ქართველი იუსუფ-ფაშა, 150 ოსმალოსთან ერთად, ტყვედ მიჰგვარეს ელენეს.

ახალციხე არ იკმარეს და ქართველებმა ოსმალებს ხელიდან გამოჰკლიჯეს „აგრეთვე იქაური ადგილების უმრავლესობა“.

ახალციხის გამგებლად, ელენეს თხოვნით და შაჰის დასტურით, დაჯდა მანუჩარ-ბეგი, ახალი სახელით — მანუჩარ მესამე ათაბაგი.

ნომდგენო 1608 წელს ოსმალებმა რევანშიას აღება სცადეს მესხეთში, მაგრამ მესხთა ახალი ბატონი და პატრონი ძლიერად დახვდა მტრის შეშლისკენ. ოსმალები იმწლევანდელ მარცხს შევუბრუნდნენ და უიუტიცნენ, მაგრამ თურმე მხოლოდ იმწლევანდელ მარცხს შერიგებოდნენ...

...იღგა წელიწადი — 1609, თვე ივნისი.

ქართლის მეფე ლუარსაბ მეორე იღგა ცხირეთს, საზაფხულო განსასვენებელს.

სასწრაფოდ გამოეძახა მოურავი გიორგი სააკაძე და სარდალი ზაზა ციციშვილი.

ჰქონდათ ფიცხელი ბჭობა, თათბირი.

ფრიად საშფოთარი ამბავი მოეტანათ სამცხიდან შიკრიკებს. ოსმალები წინა წლების მარცხს მაინც არ შერიგებიან და მანუჩარ-ბეგისა და დედამისი ელენეს დასასჯელად წამოსულან დიდძალი ლაშქრით ახალციხისკენ. თანაც მარტო ოსმალები კი არა, ოსმალთა ურდოს ასლევებოდა ყირიმელ თათართა ლაშქარი, რომელსაც ქართველები „თათარ-ხანის ჯარს“, ანუ „მგლისტყაოსნებს“ ეძახდნენ. ცეცხლითა და მახვილით შემოსევიან სამცხეს, აულიათ და დაურბევიათ ახალციხე. მთებში გახიზნულან დედა-შვილი, ელენე და მანუჩარი.

სრულიად მოსალოდნელი იყო, რომ ოსმალები და „თათარ-ხანნი“ ლუარსაბ მეფესაც გაუხსენებდნენ და შეეცდებოდნენ მწარედ გადაეხადათ ნისთვის, ქართლის ჯარი რომ მიაშველა აჯანყებულ მესხებს.

უკვე თადარიგიც დაეჭირათ მეფესა და მოურავს: ზაქარია და იარალი ბარათაშვილნი გაუგზავნიათ მცირე ჯარით, მესხეთიდან ქართლისაკენ მომავალი თრიალეთური გზების შესაკრავად და, უკეთუ გამოჩნდებოდა, მტრის გამოჩენის შესატყობინებლად.

მტრის ურდო კი მოგორავდა ქართლისაკენ, შეუჩერებლად.

ახალციხის აღებისთანავე, „მთავარი გურჯისტანის“ წასახდენად მოთქარუნობდნენ ერთად შეყრილნი ოსმალნი, სამცხის, შავშეთის, ნიგალისხევის საფაშოებისა, მათივე ფაშებით სათავეში და, მათთან — „თათარ-ხანის მგლისტყაოსანი“.

მთავარსარდლად მაჰმადიანთა მხედრობას მოუძღოდა ფერად ფაშა, გამაჰმადიანებული ქართველი, რომელსაც თანაშემწედ მოსდევდა მოჰამედ ფაშას მამაცი ვაჟი.

ჯავახეთი გადმოიჭროლეს, თრიალეთიც, მანგლისშიც შემოიჭრნენ და, სანამ ზაქარია და იარალი შეიტყობდნენ, რამდენიმე სოფლის აოხრება და წარტყვევნაც მოასწრეს მტრებმა.

დაგვიანებულს რაღა შემოაბრუნებდა და დაეღვენენ მათხარ მტერს ბარათაშვილნი თავისი ჯარით. ადგილობრივ მოსახლე სოფლელებიც მიეტანენ გადამთიელ მოსისხლეებს — ვინ ცელით, ვინ ნამგლით და ვინ კუტით ხელშეჭურვილი.

ოსმალებს სადღაცინად ცნობა ჰქონდათ, რომ ლუარსაბ მეფე ცხირეთს იღგა და თვითონაც ცხირეთისკენ ეშურებოდნენ. მათ ქართველი მეფის შეპყრობა და ქართლის მოთარეშება ჰქონდათ გულს ამოჭრილი.

საგულდაგულოდ ყირიმელი „მგლისტყაოსანნი“ მოთქარუნობდხენ „საოც-
ნებო გურჯისტანის“ მოსაძარცვაველ და „მოსაჭმელად“. ბევრჯერ სწე-
ნოდათ: ვერსად იმდენ გემრიელსა და ხვეკრიელ ნადავლს ვერ მოინადავ-
ლებ, რამდენსაც საქართველოშიო და ისინიც მოდიოდნენ „ხვეკრიელად
გასამდიდრებლად“.

60 000 ოსმალო და ყირიმელი მოჰქროდა შუაგულ ქართლისკენ. ცხი-
რეთისკენ მიმავალ გზაზე უნდა გასულიყვნენ და ქართლის მეფეს მოულო-
დნელად დასცემოდნენ. ამიტომ მეგზურს ექებდნენ.

მანგლისი, ოძისი და კველთა რომ გადასწვეს, სწორედ აქ, სოფელ
კველთაში, ერთი მღვდელი მოიხელთეს, სახელად თევდორე, და იმას
უბრძანეს ოსმალებმა — წინ გაგვიძებ და ცხირეთს გაგვიყვანეო.

თევდორემ ცივად იუარა; ლახტი უჭირეს, ერთხელ, მეორედ. კარგი,
წაგიძლეებითო, თქვა მღვდელმა. მხარ-მკლავი შეუკრეს — არ გაგვექცე-
სო — და გაიგდეს წინ ოსმალებმა.

მიდიოდა, მიუძლოდა მტერს ახალგაზრდა ქართველი მღვდელი და
არაფინ იცოდა რა ფიქრი უტრიალებდა გონებაში. მისი საქმე კი, აწ მომ-
ხდარი საქმე, გვიჩვენებს და გვარწმუნებს, რა ფიქრებიც უნდა ჰქონოდა
მის კეთილშობილ სულს:

„მე ვარ მწყემსი კეთილი, და სულსა ჩემსა დავსდებ ცხოვართათვის.
რე ვარ მწყემსი სოფელ კველეთის მცირე სამწყსოსი, ხოლო სული ჩემი
უნდა დავსდვა დიდი სამწყსოსთვის — საქართველოსთვის... საწუთრო
ესე წამიერი და წარმავალი, ხოლო ცხოველი მარადჟამეულ არს საქარ-
თველო, სამშობლო ჩემი... და საქართველო არის ღმერთი...“

გადაიარეს ერიქალას მთა, სოფელი გოსტიბეც გამოჩნდა.

იცოდე, ცხირეთს უნდა გაგვიყვანო, სადაც თქვენი მეფე დგასო, —
კიდევ ერთხელ შეახსენეს მეგზურს ოსმალებმა. და მიუძლოდა თევდორე
მტერს.

გოსტიბედან ძირს ეშვებოდნენ სოფელ ერთაწმინდაში შევიდნენ.
სად ვართო, იკითხეს ოსმალებმა ერთაწმინდაშიო, უპასუხა მღვდელმა.
ცხირეთი კიდევ შორს არისო? ისევ იკითხეს ოსმალებმა. მალე მივალთო,
იყო პასუხი.

ერთაწმინდას გზა იყრებოდა. ხელმარცხნივ ცხირეთის გზა იყო, ხელ-
მარჯვნივ — ქვენადრისისა. და მეგზურმა მტერი ქვენადრისის გზას გაუ-
ყენა. ცხირეთი კი ხელმარცხნივ დარჩა.

სანამ ქვენადრისს მივატანდეთ, მანემ ცხირეთს მღგარი მეფე შეიტყობს
მტრის შემოსევას... შესაძლოა, უკვე შიტიტყო კიდევცო... ღმერთმა ინებო-
სო — ფიქრობდა თევდორე.

თვითონ ნელა ვიდოდა, ფეხს ითრევდა. ოსმალები კი მიაჩქარებდნენ.
და როცა ახალი სოფელი გამოჩნდა და ის სოფელი ცხირეთი კი არა,

ქვენადრისი აღმოჩნდა, მაშინლა მიხედნენ ოსმალონი, რომ მღვდელმა ისინი ნატყუარი გზით წაიყვანა და ლუარსაბ მეფე განსაცდელს გადაარჩინა.

და მოხდა ის, რაც ჩვეულებრივ ხდება ასეთ დროს. ოსმალებმა კველ-თელი მღვდელი თევდორე სტანჯეს და თავი გააგდებინეს.

თევდორეს გმირობა უკვდავ სიწმინდედ დარჩა მისი მშობელი ხალხისა და ქვეყნის სსოვნასა და ისტორიაში.

თევდორეს მამულიშვილური თავგანწირვა შეიქნა ცხოველმყოფელი წინააღმდეგარი მომღვენო დიდ სამამულო გმირობათა, რომლის მთავარი გმირი უკვე გიორგი სააკაძე უნდა ყოფილიყო. სანამ თევდორე მტერს სა-ტყუარი გზით მოატარებდა და, ბოლოს და ბოლოს, მისი კეთილშობილი თავი წამებულ სხეულს განეკვეთებოდა, მან მეფემ და მოურავმა მტრის შე-მოსევის ამბავიც შეიტყვეს და საომრად გამზადებაც მოასწრეს.

გიორგიმ მეფეს სთხოვა, ცხირეთიდან გამოსვლას ნუ იწებებო, და დარჩა ცხირეთის ციხეში ლუარსაბ მეფე. თვითონ სააკაძე კი საომარ ძალთა შესაყრელად გაიჭრა. შიკრიკები გაუგზავნა და ჯარებით იწვია თეიმურაზ მუხრან-ბატონი, არაგვისა და ქსნის ერისთავები, მაჩაბელი, ამილახორი, ბარათაშვილი და, ტფილისის ციხიონის უფროსიც, დელუ-მუჰამედი (მუჰამედ-სულთან შამს აღ-დინ-ლუ) თავისი სპარსული ციხი-ონით.

ყველა წვეული სასწრაფოდ წამოემართა თავისი ლაშქრით. ხოლო, სანამ ისინი პაემნად დანიშნულ ადგილს მოვიდოდნენ, მანამ გიორგიმ ახლომახლო სოფლებში შიმოქცევით 400 მეომარი შემოიყარა და ცხი-რეთს მობრუნდა.

შვიდი საათი უტარებია თევდორე მღვდელს ნატყუარი გზებით ოსმალ-თა მხედრობა. და იმ შვიდ საათში, გიორგი სააკაძის წყალობით, ლუარ-საბ მეფეს უკვე მზად ჰყავდა ჯარი მტერთან შესაგებებლად.

მოკლე, ფიცხელი ბჭობის შემდეგ, მეფემ ჯარებს სარღლებად უჩინა გიორგი სააკაძე, ზაზა ციციშვილი, თამაზ მაჩაბელი, და მტრის ბანაკისკენ გაუშვა.

ოსმალ-თათართა მხედრობა კი თემის ხეობაში გასულიყო, ნიაბის ბო-ლოს, სხერტის ჭალაზე.

ჭენებით მიჰყავდა ჯარი სააკაძეს, მაგრამ სანამ ის მიასწრებდა, ნტერ-ზე ადვენებულმა ზაქარია და იარალი ბარათაშვილებმა მოასწრეს შებმა. ისინი ოსმალთა უკანა კერძს ზედ სხერტის ჭალაზე წამოეწივნენ და შეებ-ნენ ჯიდეც.

ჭალა ნაწვიმარი იყო, კაცის ფეხისთვის სსლტომადი და ტალახიანი. საომრად ასეთი ადგილი მცირერიცხოვან თავდამსხმელთათვის უფრო ნა-

კლებ მომგებინანი უნდა ყოფილიყო, ვიდრე მრავალრიცხოვან თავდამცველთათვის ზაქარიას და იარალის კი ეს არ გახსენებიათ.

ბრძოლა მძიმედ დაიწყო. მეომრებს აჭრილ-აზელილ მიწასე ფეხი უსხლტებოდათ ეცემოდნენ, დაცემულთა წამოდგომა უჭირდათ, ბორძიკობდნენ და, მუხლმოკვეთილნი და მკლავმოქანცულნი, უსაზნოდ ეხეთქებოდნენ ერთმანეთს.

უცებ ფერად ფაშამ უკუაქცია ქართველებთან მორკენალი თავისი მეომრები. შეამჯიღროვა, დანარჩენ მთავარ ძალებთან შეანტიკიცა და ყველამ ერთად ისრის სეტყვა დაუშინა უკვე საომარი ხაზიდან ჩამოტოვებულ და ტალახში ფორთხვით მომავალ ქართველებს.

ხმლის მისაწვდენზე აღარ იყვნენ და ისრის პერჯხის ქვეშ იხოცებოდნენ ხმალდაუქმებულნი.

ისრებით დაცხრილულნი დაეცნენ თვითონ ზაქარია და იარალი.

და მაშინ მოუსწრეს სააკაძემ და ციციშვილმა. მოუსწრეს და ეკვეთნენ მძვითიარედ. ოსმალებიც მზნედ შემოეგებნენ, ზაქარია-იარალის ძლეულით გათამამებულნი. გახელებით უტევდნენ გიორგი სააკაძე, მისი ძმა ქაიხოსრო, ზაზა ციციშვილი და თამაზ მაჩაბელი. ქართველებმა ჩახოცეს და გადაქელეს მეწინავე „მგლისტყაოსანნი“.

ოსმალთა რომელიდაც ფაშა გამოჯირითდა სიკვდილის ხაზზე, მანაცად მბრძოლი. ზაზა ციციშვილმა მიაშურა, მაგრამ თამაზ მაჩაბელმა მოასწრო შუბით. ოსმალმა დამბაჩა შემოაგება თამაზს. დროზე შეაგდო ცხენი ყალყზე მაჩაბელმა. ტყვიამ ცხენს გულში გაუარა და მიწასე დაეცა მხეღრიანად; ფაშამ წამსვე დატლილი დამბაჩა გადააგდო და ხმალი აღმართა. და სწორედ მაშინ შუა ჩამოიჭრა ზაზა ციციშვილი. ციციშვილსაც დაუხვდა მამაცი ოსმალთა. გაიბრკალეს ხმლებმა. ჩალმიანი თავი მოწყდა ოსმალს, უნაგირზე წამიერად ჩაყინულს. სანამ ოსმალს წარკვეთილი თავი მიწას დაეცემოდა, მანამდე აიტაცა იგი მარცხენა ხელით ზაზამ. აიტაცა და თან თამაზ მაჩაბელს შესძახა, ცხენზე შეეგქო! საკუთარი დაცემული ცხენისგან თავდასხსნილი მაჩაბელი წამსვე ზურგზე მოეცლო მოკლული ოსმალის ცხენს. შემოესივნენ და შემოერტყნენ მეთაურის სიკვდილით გააფთრებული ოსმალ-თათარნი. ერთი ხმალი აღარ იკმარა ზაზა ციციშვილმა: ფაშას წარკვეთილი თავი წვერით კბილებში ჩაიჭირა, სატევარიც გაიბრო და ორივე ხელით შეჭურვილმა შეუტია გააფთრებიო. ძმებმა სააკაძეებმაც მოუსწრეს. მტრის შუაგული გაარღვია გიორგიმ. ოსმალები უკუიქცნენ.

სანამ ქართველთა მთავარი ძალები არ მოსულიყვნენ, მანამ გიორგიმ ოსმალთა ურდოს გამოდევნება სახიფათოდ ჩათვალა, ნაომარი ჯარით სხერტას გაეცალა და ცხირეთს მობრუნდა.

ოსმალ სარდალთა თავები დაუყარეს წინ ლუარსაბ მეფეს სააკაძემ და ციციშვილმა (ასეთი იყო იმდროინდელ ქართველთა შორის მაჰმადიანური სამყაროდან შემოსული „მოღა“ და „ყაიღა“ დროისა!).

სხერტის ჭალაზე დამარცხებული ოსმალთა არმია ფერად ფაშამ ყარაღაჯის გზით გორისაკენ წაიყვანა. საომარი წყობით მიდიოდნენ, ღინჯად, ღრთხილად, შიშრეულად — კვლავ ანაზღუდული თავდაცემა არ მოგვიწყონ ქართველებმაო.

მტკვარზე ხიდი უნდა გადაეკლათ და ისე შეჭრილიყვნენ ოსმალები გორში. მაგრამ დასწრო ერთმა სომეხმა ტერტერამ. იგი თურმე გორიდან სოფელ დოესში მიდიოდა რაღაც საქმეზე და მტკვრის მარჯვენა მხარეს მტრის ჯარები რომ დაუნახავს, მაშინვე ხიდს დასტაქებია, ფიცარ-ფიცარ აუყრია და შემოსევის საცნობი განგაშიც აუტეხია.

ოსმალებმა ხიდის აღდგენა დააპირეს, მაგრამ მოპირდაპირე მხრიდან გორელები მოცივიდნენ და მტერი ისრის სეტყვის ქვეშ მოაქციეს.

ქართველთა მთავარი ლაშქარიც გამოჩნდა მტკვრის მარცხენა მხარეს. უკვე ყველა მოსულიყო თავისი ლაშქრით: თეიმურაზ მუხრან-ბატონი, ამილახორი, ნუგზარ არაგვის ერისთავი, შალვა ქსნის ერისთავი, ზაზა ციციშვილი, ბარათაშვილები. ტფილისის ციხისთავი დელუ-მუჰამედიც მოსულიყო 700 სპარსელთ თუ გამაჰმადიანებული ქართველთ. ლუარსაბ მეფე და გიორგი სააკაძე მოუძღოდნენ შეერთებულ ქართულ მხედრობას.

ოსმალებმა ხიდს თავი მიანებეს და ისევ მტკვრის მარჯვენა განაკიდურს გაუყვნენ. ახლა მათ ლუარსაბ მეფის დატყვევება და ქართლის დაპყრობა კი არა, საქართველოდან ცოცხლად გადწევა და ნაძარცვ-ნატყვევანაგვს გაყოლიება შემორჩენოდათ საფიქრალ-საზრუნავად.

მითქარუნოდნენ და საციციანოს სოფლებს მიიძარცვავდნენ. სოფელ ბრბონას რომ ჩააღწიეს, შედგნენ და ისევ ხიდის გამართვას შეუდგნენ. სოფელში სახლები დაანგრეს და ნანგრევი ხის მასალით მართლაც მოსხერხეს ხიდის გადგება. მტკვარზე გადავიდნენ, ტაშისკარის ბოლოს ჩავიდნენ და ნახევტაში დასცეს ბანაკი.

საკაძემ და ლუარსაბმა ჯარი ახალდაბას ჩაიყვანეს. იქ ხიდი ეგულებოდათ, მაგრამ აღიდებულ მდინარეს გაეტაცნა იგი. ის ღამე დაითმინეს და დილით, სისხამზე, გიორგიმ მტკვრის გადალახვა ბრძანა. ქართველებმა ჯერ ილოცეს, ღვთისმშობელი, სვეტიცხოველი და მის საძირკველში კვართი ქრისტესი მოიხსენიეს, მკლავიც დაილოცეს, ხმალიც, და მეფისა და მოურავის მიყოლით, თვითონაც გადაეშენნენ მტკვარში.

ძალზე საშიში კი იყო უსამველოდ აღიდებულ მდინარესთან ბრძოლა,

მაგრამ მაინც უმსხვერპლოდ გააღწიეს მეორე ნაპირს. ტანსაცმელი დაიწურეს, იარაღი მოირგეს და საომრად გაემზადნენ.

უკვე გული საგულეს დაიგულეს მეფემ და მოურავმა — ოსმალთა ურდო ველარსად გაექცეოდათ. შალვა ქსნის ერისთავი თავისი ქსანელებით კორტანეთს ჩაიყვანეს და ამით ახალციხისკენ გასასვლელი გზა ჩაუკეტეს მტერს. სოლო ოსმალთა ზურგიდან, სურამის ბოლოს, შიდა ქართლის ჯარი იღგა საომრად შემართული.

მტრის ურდოს გასასვლელი აღარსაით ჰქონდა და ისღა დარჩენოდა ბრძოლა მიედოთ. დაუტრიალდნენ საომარ სამზადის ოსმალნი. სანგრები და თხრილები გათხარეს, მიწაყრილები აღმართეს, ტომრები სილით გატენეს და კედლებად დაისადაგეს...

ლუარსაბ მეფემ თათბირად შემოიყარა სარდლები.

პირველი წამოდგა ნუგზარ არაგვის ერისთავი, სიმამრი გიორგი სააკაძისა, და თქვა: მთიელი მეომრები ღამე ბრძოლას ამჯობინებენ და მეც ჩემის მთიელებით ღამე დავეცევი მტერსო. მაგრამ არაგვის ერისთავის აზრი ციციშვილმა და ამილახორმა მაშინვე დაიწუნეს: ღამეს ისევ დღე სჯობს და გათენებისას მიუხებტეთ მტერსო.

ბოლოს გიორგიმ თქვა თავისი საომარი განაზრახვი: ღამის ჩაწურულს, რიყრაყზედვე, მტრის მიწაყრილებს იღუმალ მივეახლოთ, ერთბაშად თოფები დაუშინოთ და უმაღვე ამხედრებულნი ხმლითა და შუბით ჩაუხებტეთ თოფის კვამლით გატენილ მინდორში ოსმალთა ბანაკსო...

მიიღეს ეს მარტივი და თამაში მონასაზრი სააკაძისა და ბრძოლის მოთავეობაც მასვე მიანდეს.

იმ ღამით გიორგიმ მეწინავე გუნდი გააწყო. სამეთაუროდ ყველაზე ერთგული მეომრები დააყენა: ლომი ჩრდილელი, პაპუნა ვაშაყაშვილი, როსიტა გედევანიძე, პაპუნა ჩივაძე, თამაზ ქარციძე, მათარსი შიხაიდრიძე, ქვლივიძე, ინაშვილი. ესენი გიორგი სააკაძის „მოკიდებულნი“ (მიმდევარნი, თანადასეღნი) იყვნენ, ზოგი გლეხი, ზოგი წვრილაზნაური...

...27 ივნისი 1609 წლისა. დილა სისხამი, ტაშისკარი, ნახვეტას მინდორი.

ომის ღმერთს საომარი სასწორის ერთ პინაზე 60 000 ოსმალთათარი დაესვა, მეორეზე — 10 000 ქართველი.

თოფების ერთბაშმა გრიაღმა და კლდეებზე ასხლეტილმა ნახმევმა შეარყია მტკვრის ხეობა. ომის მოლოდინით ღამენათევი შემოეგებნენ ოსმალნი მოიერიშე ქართველობას. ხოლო ქართველები უკვე ჩაჭრილიყვნენ ყოველი მხრიდან მათგანვე ნათოფარ მტრის ბანაკში. თოფისწამლის და სისხლის სუნი შეერთენენ ერთურთს. ბრძოლა გახურდა სასტიკი, სისხლდამდინარი. „ფიცხად იბრძოდნენ ქართველნი“. სააკაძე ყველაზე

სქლად ნეკრულ ოსმალობას არჩედა და მისკენ მიჰროდა გაშმაგებით. შუაგულს იჭრებოდა შუბგამართული და იბრძოდა დინჯად, „გულმყაფარად“. საგანგებოდ ოსმალთა ჯიღოსან სარღლებს ეტევებოდა გიორგი. უსულოდ ირეცებოდნენ მისი ხელით დანაკარანი. „გულსრულად“, დიდი სიმამაცითა და სიჩაუჭით იბრძოდა ლუარსაბ მეფეც, ჭაბუკი „ტანსარო“ „თამამად მიმხდომელი“, ლახტის მცემელი და შუბის მამგვრებელი.

„მაშინ იქმნა ომი დიდი იქით და აქეთ, და დიდად მოჭირვებით და გულსრულად შეიბნენ, — ძველთა გმირთაგანცა ძნელად შესაძლებლად საგონებელი იყო, რომე მაშინ მეფე და მოურავი და სრულად ქართველნი იბრძოდნენ“.

მზე საშუადღეოზე მიიწვედა და მწვეველ აწვებოდა ტაშისკარის საომარ თონეს. „ომი გახშირდა“. მეომრები გახელდნენ, გამხეცდნენ. მესამეჯერ შეემსხვრა შუბი ხელში სააკაძეს. ლახტი მიართვა ღომი ჩრდილელმა. კვლავ მიეტევა გიორგი მძაფრად. ლახტიც გადაუტყდა. ხმალი „ამომღერა“ მოურავმა. შორიდან ნატყორცნი ისრები ასხმოდა ზორბა ტანზე. ზედიზედ თორმეტ რჩეულ ოსმალს დააყრევინა გიორგიმ იარაღი და ტყვედ მიუყარა ინაშვილსა და ქელივიბეს. ფერად ფაშას მიუხდა მოურავი. მხნედ შემოეგება გათათრებული ქართველი ჯერ კიდევ (!) ქრისტიან ქართველს. ხმალი დააგდებინა გიორგიმ. ორმა პაპუნამ, ჩივამემ და ვაშაყაშვილმა, მხარ-მკლავი გაუთოკა ოსმალთა მთაჯარსარდალს. მეცხრე საათი დადგა საშინელი ხმალთაკვეთებისა. სასწორი აეშალა ხელში ომის ღმერთს. ბრძოლა ქართველთა ძლევამოსილებით გადაწყვეტილიყო. ოსმალთაგან უმრავლესნი ჩაწყდნენ და ჩაირეცნენ. ვინც ქართველთა შურისძგებლურ მახვილს გადაურჩა, „დაშინებულთა და დანქრულთა“, ტყესა და ღრეს მიაშურეს თავბირის მტვრევით. ბრძოლის შემდგომ სამი დღის მანძილზე „საშოვარზე“ გადიოდნენ ახლომახლო სოფლები, კაცნი და ქაღნი, ტყემადნარებსა და ხევხუვებში: იქ შეფარებულ და ჩაჩუმქრულ ოსმალებს იჭერდნენ, დედმიშობილად ატიტვლებდნენ. თუმცალა ცოცხლად კი უშვებდნენ — ახლა საშიში აღარ არიანო, ეგენიც აღამის ძენი ყოფილანო!...

ახალგაზრდა მომხიბლავი მეფე მიუძლოდა გამარჯვებულ ჯარს.

უკან ფერად ფაშა და მოჰამედ ფაშას ძე მოჰყვებოდნენ დატყუებულნი. წარკვეთილი თავებიც და წარუკვეთელი ტყვე სარღლებიც ქართველებს მათი „მოყვრისა და მოკეთისათვის“ — შაჰ აბასისთვის უნდა გაეგზავნათ...

ამრეზილი ჩაყინულიყვენ თავადები უნაგირებზე.

რადგან... „უჯიშო სააკაძე“ მიჰყვებოდა გვერდით ხელმწიფეს.

ტაშისკარის ბრძოლიდან გავიდა ორი წელი.

და ამ, 1611 წლის შემოდგომის დამდეგს, გიორგი სააკაძემ ნოსტეში, თავის ცისე-ღარბაზში, ლუარსაბ მეფის პატივსაცემად დიდი წვეულება გამართა. სუფრასთან მასპინძელმა მეფეს მწედელ (მერიქიფედ) ახალგაზრდა ქალი დაუყენა, საოცრად მომხიბლავი, ტანნაკეთიანი და სახემშენიერი. ის ქალი (რომლის სახელი ისტორიამ არ შემოგვინახა) თვითონ მოურავის და აღმოჩნდა.

მეფე მოურავის დას გაუმეფურდა და, ბოლოს და ბოლოს, — ისე, რომ თვითონ გიორგის უარს ანგარიში არ გაუწია, ქალი იგი ცოლად აღიკვამა.

როგორ თუ ეს მოხდაო, — და აიშალა თავადთა წრე. შადიმან ბარათაშვილისა და ფარსადან ციციშვილის მოთავეობით. აიშალნენ, აზვადნენ და შეუტიეს ლუარსაბ მეფეს: ცოცხალის თავით არ შევეურიგდებით უგვარო დედოფლის მბრძანებლობას და თავზე წამოსკუპებასო. „და უმეტესად სუფრაჯმან შადიმან ბარათაშვილმან დაუცადებლად დაუწყო ბეზლობა წოურავსა“.

ნახევარი წელიწადი ლანძღეს და თათხეს მოურავი და მისი ოჯახი, ნახევარი წელიწადი უჩიჩინეს მეფეს: განუტევე უჯიშო დედოფალი და მოკალი მოღალატე მოურავიო...

ლუარსაბ მეფეს წავეისში საზაფხულო სასახლე ედგა.

და აქ, 1612 წლის 20 მაისს, მეფესთან თავი მოეყარათ მის უახლოეს კარისკაცებს, თავადებს, რომელთა შორის იყვნენ: შადიმან ბარათაშვილი, ფარსადან ციციშვილი, ბერუკა ჯავახიშვილი და სხვანი. ყველანი მოძულენი სააკაძისა.

ერთადერთი ჩანდა გიორგი სააკაძის „მოკიდებულ კაცთაგან“ — ფარემთუხუცესი ბაკა (ვახაბერი) ხერხეულიძე, რომელსაც შეეტყო, რომ მეფეს ხვალ დილისათვის ყარაიას ველზე სანადიროდ წასვლა გადაეწყვიტა და ამისთვის მოეწვია თავისი ახლო კარისკაცნი.

მაგრამ მონადირეთა გუნდი ძალიან ემზავლა თვალში ხერხეულიძეს. გუნდი კი არა, უფრო ჯარს ჰგავდა, საგანგებოდ იარაღში ჩამჯდარს და ჩასილადებულს.

ღარბაზში იყვნენ ჩაკეტილნი მეფე და მისი „თანამონადირენი“. რაღაცას თათბირობდნენ, დაბალი, იღუმალი სიტყვამიმოქცევით. მაგრამ ხერხეულიძის სმენას მაინც მისწვდა ეს ნერვიულად ამონათქვამი — „ხვალ მოვქკლათ!“ ამის გამგონეს იქნება ეს სიტყვა ხვალინდელი ნადირობასას

მხეცთა თუ ფრინველთა „მოკვლად“ უნდა ეგულისხმებინა, მაგრამ მაინც დაუკრავს ეჭვი ასე საგანგებოდ და იღუმალი მღელვარებით წამოსროლილი სიტყვისაჲვის ბააკა ხერხეულიძეს.

ეტყობა, ვიღაცას კიდევ ელოდნენ მონადირენი, მოუთმენლად ელოდნენ. ალბათ კიდევ ერთ „მონადირეს“.

და მოვიდა კიდევ... გიორგი სააკაძე!

პირველმა ხერხეულიძემ შეიტყო გიორგის მოსვლა, პირველივე შეეგება და პირველად შეიტყო მისგანვე: მეფეს გიორგიც ჰყოლოდა მოწვეული — დღესვე წაჯვსს მოდი, რათა ხვალ დილით ადრე ყარაიას გავიდეო სანადიროდო... და მოსულიყო გიორგი სააკაძე სანადიროდ!

ახლა უნდა გამაფრებოდა ეჭვი ბააკა ხერხეულიძეს — გიორგი სააკაძის მოსვლაზე ხომ არ ყოფილა გულისხმა დაცემული, იმათ რომ წამოცდათ — „ხვალ მოვკლათ“?! და გადაწყვიტა ფარეშთუხუცესმა, ფხიზლად ყოფილიყო იმ დამით, უფრო ფრთხილად, ვიდრე მის ფარეშთუხუცესობას ევალებოდა.

მეფემ და მისმა ამაღამ შეიტყვეს მოურავის მოსვლა და გამოეგებნენ „სიყვარულითა დილითა“ (როგორც სჩვევიათ ქართველებს).

ის დღე ერთად იყვნენ, სერობად ერთად უნდა დამსხდარიყვნენ, პურა ერთად გაეტეხათ, ღვინოც მცირედად შეესვათ, ნადირობის წინ. და ეტყობა, შეთქმულნი ისე თავდაჭერილად და ფრთხილად იქცეოდნენ, სააკაძის მარად ფხიზელმა გონებამაც ვერ დაიკრა ეჭვი სიკვდილის საფრთხისა.

შუალამე კარგახნის გადასული იქნებოდა, რომ ძილთან ნაბრძოლსა და თვლემამოძალებულ ბააკა ხერხეულიძეს ადამიანთა ნერვიული ჩურჩული, ფეხის ხმა და იარაღის ჩხარუნი მოესმა. ფიცხლავ გამოვარდა, სააკაძის საძინებელს დაეტაკა და შეჰყვირა: „თავს უშველე, გიორგი, შენს მოსაკლავად მოდიან!“

ახალუხის ამარად, ფეხშიშველი იწვა გიორგი, ეგრევე წამოიჭრა, მხოლოდ ხმალი აიტაცა და ელვასავით გავარდა გარეთ. უკვე კვალში უდგნენ ამხედრებული მღევრები. მაგრამ მაინც მიასწრო გიორგიმ ცხენთან, უბელოს მოახტა და გაფრინდა,

„მონადირეთა“ მთელი ჯარი გამოედევნა გაქცეულს.

თვითონ მეფის მხლებლებს ბააკა ხერხეულიძე შეეპყროთ და ძირს დაენარცხებინათ. მას იქვე, „მეფის დალატისათვის“, ცხვირი მოჭრეს და ლოყა-ნიკაპი დაათალეს.

სააკაძე კი მიჰქრის სრულის ძალით, რაიც კი შესწევს დაუცხრომელი სხეულის მქონე ცხენსა და კაცს. მან მღევარს უნდა მიასწროს ნოსტეში, სადაც უცდის მისი ოჯახი — დედა, ცოლი, შვილები — ავთანდილ, პაატა, ივანე, ზურაბ. იორამ... უნდა მიასწროს, რათა მღევარმა არ დაასწროს და ცოლ-შვილი არ ამოუწყვიტოს, სახლი და კარი არ დაუქციოს.

სრულის ძალით მიფრინავს, მაგრამ მაინც ესმის მღევართა ხმა, მათი გნასი, ცხენთა თქარუნი.

მოსდევენ და რისთვის მოსდევენ ასე გახელებით, ასე თავდავიწყებით, ასე თავაწყვეტით? ვისთვის რა დაუშავებია? სიკეთის მეტი ვისთვის რა უქნია?!

ქართველები არიან და ქართველს მისდევენ სასიკვდილოდ!

ვაი შენ, ამოწყვეტილო საქართველო... თუ გარეშე მტრისგან, თუ თვითონ ქართველთაგან ამოწყვეტილო!

მიჰქრის, მიფრინავს გიორგი სააკაძე.

მაგრამ მაინც ესმის ცხენთა თქარუნი და მღევართა ნერვიული ყარ-ყაში.

თავდავიწყებით მისდევენ, სრულის თავდავიწყებით, რადგან ქართველები არიან და ქართველს მისდევენ, მაშ, როგორ!..

უძოს მთა გადაიქროლა, კოჯორიც. მაინც მისდევენ, მაინც... ქართველები — ქართველს... სრულის თავდავიწყებით... იცის სიძულვილმა ასეთი თავდავიწყება...

და, უკეთუ წამოეწიონ, მაშინ?

მაშინ... აი, ხმალი სააკაძისა! ყველაზე დიდი ქართული ხმალი, ხმალი მძიმე და საღმასური, რომელსაც უანგარიშოდ დაუღვრია სისხლი საქართველოს უცხო მომტერეთა და მოსისხართა, ხოლო ქართველ კაცს ჯერ არ მოხვედრია სააკაძის ხმალი.

ჯერ!

მაგრამ, ვაითუ ახლა, ამ ღამეს ან ხვალ, ან ოდესმე დააქციოს სააკაძის უღმობელმა ხმალმა საღმასურმა სისხლი ქართველი კაცისა, სისხლი თანამომძისა, თვისტომისა?!.

უძოს მთა გადაიქროლა, კოჯორი, დიდგორი, გოსტიბე.

და, აჰა, ნოსტე!

და მოასწრო გიორგი სააკაძემ — მოასწრო ცოლ-შვილის წამოყრა, გამოყრა და ტყე-ღრეში შეყრა...

უკვე „სამშვიდობოს“ იყვნენ, როცა სულ გათენდა.

და თითქოს ხელისუფალზე ჰხედავს გიორგი სააკაძე და მისი ზარდაცემული ოჯახი: ნოსტეს შემოესია მღევარი. შადიმან ბარათაშვილი მოუძღვის ჯარს, ხმლის ქნევით და ავი ყივილით.

ექვსმა კაცმა გამოასწრო სასახლიდან, რაღაც ფუთებით და ყუთებით დატვირთულებმა. ესენი გიორგის ერთგული მსახურნი არიან. ცხენებზე მიასწრეს, ამხედრდნენ და გამოასწრეს.

შადიმან ბარათაშვილი და ფარსადან ციციშვილი პირველნი შევარდნენ სასახლეში. სხვებიც მიჰყვნენ ყივილით, ბლავილით, ღრიანცელით.

გარეთ გამოყარეს სააკაძის ქონება და ავლადიდება, ყველაფერი დაიტაცეს და დაილაფეს. სასახლე გაპარცვეს, ძვლებამღე გააშიშვლეს და

ცეცხლს მისცეს. ხანძარი მოედო ყველაფერს, რასაც სააკაძის ნახელავი და ნაჭირნასულები ერქვა — სახლსა და კარს, ციხეს და დარბაზს, ყოველგვარ შრამელს, ყოველ ნაშენებს.

იტირეს და გამოიტირეს სააკაძეებმა მშობლიური ნოსტე, მათი ნაკვარი და ნატერფალი. გამოქცეულმა მსახურებმაც მოატანეს — ცხენები, იარაღით, გამოტაცებული ავლადიდებით. სადღაცოდან პაპუნა ჩივიდა გამოძვრა. დარახტული ცხენი, შუბი და აბჯარი მოართვა გიორგის, თვითონ საომრად შეჯავშნულმა და ამხედრებულმა.

აბა, დავიძრათო, ბრძანა გიორგიმ — ახალციხისკენ მიედივართო, და გამოეშურნენ. მაგრამ მალე უკანვე შემოიქცნენ, რადგან ახალციხისკენ მიმავალი გზები სრულად ჩაეკეტათ და ჩაეგმანათ მის მოსისხლებს.

ახლა საით? საარაგვოსკენო — ბრძანა გიორგიმ. იქ, ღუშეთს, დიდი ნუგზარ ერისთავი შეიფარებს სიძე-ქალიშვილს და შვილიშვილებს, მცირე ღროით მაინც შეიფარებს — სულის მოთქმამდე და გონის მოკრებამდე, ხოლო შემდგომ, იქნებ „სხვა გზაც“ გამოიჩინოს.

და შემობრუნდნენ. ისევ დიდგორის მთას შემოუდგნენ. უსიერ ტყე-მადნარს მიჰყვებოდნენ, ფრთხილად, უჩქამურად, ნაქურდული ნაბიჯებით. ჯლდე-ნაპარალებსა და ქვა-ლოჯიან ბილიკებზე და თანითანებზე მიფოტობხვდნენ, ხელსა და ფეხზე სისხლდადენილნი.

გადაიშუაღლა, როცა სოფელ კარსანს მიუახლოვდნენ; ტყე მოისაფრეს და მცბეთას გადაადგნენ. გამოჩნდა სვეტიცხოველი, სამთავრო; ჯვარი. დაიმუხლისთავეს. ილოცეს. იტირეს.

მტკვარი უნდა გადაევიდნენ ლტოლვილებს. მდინარე წყალჭარმაგად აღიდეგულიყო და მხოლოდ ხიდით შეიძლებოდა გადავლა. მაგრამ ხიდი ყარაულის ქვეშ აღმოჩნდა. ლუარსაბ მეფეს და მის შადიმან-ფარსადანებს არაგვისკენ მიმავალი გზის მოჭრაც მოუსწრიათ სააკაძისთვის.

ყველა გზა შეეკრათ სააკაძის ყველაზე დიდ მტრებს — საქართველოდან გასაქცევიც და საქართველოში „მი-მო-საქცევიც“.

დაღამებას დაუცადეს ლტოლვილებმა, გიორგიმ ხიდის დასაზვერავად ჩაგზავნა ინაშვილი. სამოცი დარჩეული კაცი დგას ხიდზეო — ამოიტანა ამბავი ინაშვილმა. არ სძინავთო, ფხიზლობენ და იქაღნებიან კიდევ, უეჭველად შევიბყრობთ სააკაძეს და მის ჯალაბსო.

გული გაუცოფდა გიორგის. ახლავე ჩავიჭრები, ყველას ამოვწყვეტ, ხიდსაც ავიღებ და დახოცილთა იარაღსაც დავინადავლებო. მაგრამ არ დაანებეს ხმლის დაძვრა თანალტოლვილებმა გიორგის: სანამ ამოწყვეტდეთ, მანამ გუშაგები ყვირილს მოასწრებენ, ქვეყანას შეყრიან და იქნებ ხიდის აყრაც მოგვასწრონო. ისედაც, დახოცვას რას ვემართლებით იმ უბედურებს, რა პქნან, მეფის ბრძანება აქვთ და რა უნდა გააწყონო, — ამბობდა პაპუნა ჩივიდა, არც ქაიხოსრომ მოუწონა ძმას გუშაგთა დასოცვის განზრახვა. მაშინ ტურკით უნდა გადაელახოთ მტკვარიო, ბრძანა გიორგიმ.

და შუალამისას, პირველ მამლისყვილზე დაეშენენ მდინარისაკენ ხი-
ლის ქვემოთ შესტურეს მტკვარში. ქალები და ბავშვები შუაზე მოექციათ
და ისე მიაპობდნენ ადიდებულ მდინარეს.

უვნებლად და უჩინრად გავიდნენ, „საჭართველოს მფარველი ღვთის-
მშობლის შეწევნით“.

სვეტიცხოველს მიეპარნენ. დაკეტილ კარიბჭესთან ილოცეს გულმხურ-
ვალედ. იქვე, ტაძრის კარიბჭესთან ოქროს თასი დატოვეს და არაგვის ხე-
ოზას აუყვნენ.

ბებრისციხე და ნატახტარი აიარეს. მისაქციელთან ნუგზარ ერისთავი
შემოეგებათ და ღუშეთისაკენ წარუძღვა ლტოლვილებს. დასხდნენ საბე
და სიმამრი, ჯავრი დანიელეს და დიდხანს ითათბირეს. ნუგზარმა თავი
გამოიღო — იცოდე, შენი ზარის თანაზაარი ვარ სიკვდილამყო. ჩენთან
დარჩები — მტერს ერთად დავხედებით, წახვალ და — მეც შენთან წა-
მოვალ საჭიროდ თუ სალხინოდო.

გიორგიმ საარაგვოში დარჩენაზე უარი სთქვა, — რომ დავრჩე, სანამ
უნდა ვიდგე შენს კარზე, ან აქედან როგორ დავითმინო ჩემი სახლ-კარის
უნახავობა, უპატრონობა და უპატიურობაო!

მაშ, რას აპირებო, ჰკითხა ნუგზარმა.

სპარსეთს უნდა წავიდეო, თქვა გიორგიმ და სიტყვას გულიც ამოატანა.

— სპარსეთს?

— ჰო, ყაენს უნდა ვეახლო.

— შაჰ აბასს?

— სწორედ!

— მერე?

— მერე ის, რომ. იქიდან გავუსწორდები ჩემს მტრებს!

— შენს მტრებს აქედანაც გავუსწორდებით გიორგი, — აგერ, შენია-
ნებიც მოგვეშველებიან, მუხრან-ბატონი, ქსნის ერისთავი...

— არა, არა! — გააწყვეტინა გიორგიმ — ძმათაშორისი ომის მიზეზი
ვერ შევიქნები. უეჭველად უნდა წავიდე სპარსეთს.

ნუგზარი გაჩოქდა. მან იცოდა. სააკაძე რომ იტყოდა, მამაზცივიერიც
ველარ შეაცვლივინებდა განაზრახს.

მერე თვითონ ნუგზარს შეუჩნდა გიორგი — ადექ და შენც ჩემთან ერ-
თად წამოდი სპარსეთსო. კარგა ხანს იფიქრა ნუგზარმა. ბოლოს ადგა და
გადაწყვეტიტ თქვა: კარგი, წამოვალო, მეც მინდა შევხვდე სპარსეთის
ლომს, და ღმერთმა იცოდეს, არავითარ სავნებელს არ ვუმზადებ არც მეფეს
და არც საქართველოსო.

გადაწყდა: გიორგი სააკაძე და ნუგზარ ერისთავი, მაშინდელი საქართ-
ველოს ორი უძლიერესი შვილი, მიდიან საქართველოს დაუძინებელი
მტრის, შაჰ აბასის კარზე!..

გიორგი მინც ვერ ენლო ღუშეთში ჯალაბის დატოვებას — ვაითუ ჩემს არყოფნაში ლუარსაბმა საარაგვო დააწიოკოს და ოჯახი ამომიწყვიტოსო. ამიტომ დედა იმერეთს გაგზავნა, ხოლო ცოლ-შვილი გაიყოლია და კიდევ, სიმამრის, ძმის და ერთგულ მსახურთა თანხლებით, სამხრეთისაკენ გაუტია.

ღამით გაიარეს საგურამო, ლილო, ლოჭინი, გადალახეს მტკვარი და იაღლუჯასთან გასულეხს დაათენდათ.

აქ მღევარი გადაუდგა წინ დევნილებს, იარაღმომარჯვებული.

რა გნებავსო, ჰკითხა სააკაძემ. შენი შეპყრობაო, უტიფრად უპასუხა იმ კაცმა.

— რა გვარის კაცი ხარ? — ჰკითხა გიორგიმ.

— კოლოტაური.

— ვისი კაცი ხარ?

— მუხრან-ბატონისა.

— მერე, მუხრან-ბატონი რომ ჩემი მოყვარე და მოკეთე გახლავს, შენ რაღაღ მემტერები, კოლოტაურო?

— ეგ მე არ ვიცი, ვერ გაგიშვებ, უნდა მობრუნდე და წამომყვე, მორჩა და გათავდა!

გიორგის გაუკვირდა ამ კაცის თავხედობაც და გაბედულობაც. ცხენი შემოაბრუნა და შუბი გამართა. კოლოტაურმაც გაწვართა შუბი და გამოაჭენა ცხენი. დინჯად დაიძრა გიორგი. მოვარდნილ კოლოტაურს შუბზე შუბი აუკრა, იარაღი დააგდებინა და უიარაღოს შეტრიალებული შუბი ტარით აძგერა მკერდში. კოლოტაური მიწაზე ისე მძიმედ დაენარცხა, ორივე მხარეს ნეკნები ჩაელეწა.

ღმერთს მადლობა შესწირე, ქართველი კაცი სასიკვდილოდ რომ ვერ გაგიმეტო: — მიამახა გიორგიმ და გზა განაგრძო.

(ჯერ ისევ „შესწყვედა უნარი“ ქართველი კაცის სიკვდილის თავიდან აცილებისა გიორგი სააკაძეს...).

აღჯაყალას მივიდნენ. დიდის ამბით შემოეგებათ აქ მდგარი სპარსული ციხიონის მეთაური. ორი კვირა სანადიმო სუფრა არ აუღიათ „ორი დიდი გურჯის“ მოსვლით გახარებულ ყიზილბაშებს.

გიორგი სააკაძემ ცოლ-შვილი აღჯაყალას დატოვა და თვითონ, ნუგზარ ერისთავთან, ძმასთან და მსახურეულ ამაღასთან ერთად ისფაჰანის გზას გაუდგა.

სპარსეთის ცხელ „შაჰ რაზე“ მიაჭენებს ცხენს გიორგი სააკაძე, ანუ „მესამე სააკაძე“ (აკი სპარსეთში გაქცევის, სამშობლოდან გადახვეწის წინამორბედად ჰყავდა მას ბეჟან სააკაძე, მერე ამის ძე როსტომ სააკაძე).

მიდის და მის სულში — საფიქრებელი და სარწმუნებელია — ერთმანეთს ებრძვის მისი „ორი მე“ — ორი გიორგი სააკაძე.

„რას სჩადიხარ, მართლა გარბიხარ საქართველოდან?!“

„გამაქციეს და გავერბივარ“.

„ეც სულ ერთია, გაგაქციეს თუ შენით გარბიხარ. მაინც გაქცევა პქვია. ხოლო სამშობლოდან გაქცევა, ისიც შენებრ დიდი შვილისა — არის ღალატი სამშობლოსა“.

„მე მალე დავბრუნდები, ხომ ჰხედავ, ცოლ-შეილი თან აღარ მიწყაეს“.

„მაგრამ მობრუნებამდე ხომ მაინც მოლაღალტე გქვია!“.

„ქართველი გლეხი მაპატიებს, როცა ჩემს დამაქცევარ თავადობას გავუსწორდები“.

„რა ძალა შეგწევს, ჩვენს თავადობას რომ გავუსწორდე?“

„შაჰ აბასი მომცემს მხედრობას“.

„მერე, უცხო ქვეყნიდან მოყვანილი ჯარით ქართველ თავადს ისე როგორ გავუსწორდები, ქართველ გლეხს რომ სისხლი არ დაათხევიო?!“.

„ვნახავ... შევძლებ... მოვახერხებ“.

„დაბრუნდი-მეთქი, სანამ გვან არ შექნიალა, შე უბედურო!“.

„მალე დავბრუნდები“.

ნიდიოდა სააკაძე. უცხო მიწა უწევდა ფხეებს.

მაინც მიდიოდა, რამეთუ სატანა აჯდა საქუნიან ბეჭზე.

„ნუ გათათრდები! ნუ გათათრდები! ნუ გათათრდები!“ — იძახდა ჩიტი გაკაპასებით.

საკაძეს ხან ესმოდა მისი ძახილი, ხან არ ესმოდა.

დიდი ზეიმი ჰქონდა შაჰ აბასს.

ბოლოს და ბოლოს, „მისი შექმნილიყო“ გიორგი სააკაძე!

ქართველებმა ყველაზე ღირსეული ხმალი თავისი ხელით გადმოუგდეს საქართველოს ყველაზე დიდ მოსიხსარს!

ახლა თვითონ დარწმუნდება თანამემამულეთაგან მოთხრილი, განდევნილი და დამცირებული გიორგი სააკაძე, რომ „დიდი ქართველების“ ფასი სპარსეთში უფრო იციან, ვიდრე თვითონ საქართველოში..

აბა, შეუღდეთ, გიორგი სააკაძე!

ღღეიდან შენ ღვახარ სპარსეთის შაჰის სამსახურში.

თანახმაა გიორგი სააკაძე, მხოლოდ თვითონაც აქვს შაჰთან სათხოვარი.

რა სათხოვარი?

დახმარება სურს ქართლის თავგასული თავადების დასასჯელად.

თანახმაა დიდი შაჰ აბასი, მაგრამ ახლავე მაჰმადიანობა მიიღოს და წინა დაიცვიტოს გიორგი სააკაძემ.

არა, არა!..

მაგრამ იმ დღეს კიდევ ახალი ამბავი მოვიდა საქართველოდან: გიორგი სააკაძის მამულები და ავლადიდება მის მოსისხლეებს გაუნაწილებიათ — შადიმან ბარათაშვილს, ფარსადან ციციშვილს, ბერუკა ჯავახიშვილს, ქაიხოსრო ჯავახიშვილს.

და ლუარსაბ მეფეც გაჰყრია ცოლს — გიორგი სააკაძის დას. გაჰყრია და ცოლად ირთავს ლევან დადიანის დას...

ჰა, რას იტყვი, გიორგი სააკაძე, როდის აპირებ მაჰმადის სჯულზე მონათვლას?

დღესვე, ახლავე!..

დგას 1612 წელი.

გიორგი სააკაძე არის 32 წლისა.

და არის „გათათრებული“ — სპარსელი, შიიტური მაჰმადიანობით.

ნუგზარ ერისთავი შაჰმა უხვად დააჯილდოვა და ისე გამოისტუმრა საქართველოში. გამოისტუმრა და ლუარსაბ მეფისთვის საგანგებო ძღვენი და წყალობის სიგელიც გამოატანა შაჰმა არაგვის ერისთავს. ამას კი პირველი მწარე ფიქრი უნდა აღეძრა სამშობლოდან გაქცეული სააკაძის გულში: რას ნიშნავს ყანის ამგვარი „ორმაგი თამაში“ — სააკაძეს სულში ვიძვრენო, მაგრამ სააკაძის მტრებსაც თურმე რომ „ვიძვრენს სულში“?!

ნუგზარი წამოვიდა.

გიორგი მარტო დარჩა. თუმცა მარტო რად ეთქმოდა, როცა ქართველებით ავსებულა სპარსეთის სატახტო. შაჰინშაჰის ტახტის შემდგომ, სპარსეთში, „როგორც წესი“, ქართველებს უჭირავთ ყველანაირი „ტახტები“ — მთავარსარდლისა, სარდლებისა, ყულარადასებისა, ბეგლარბეგებისა, დივანბეგებისა, ყორჩიბაშებისა, საერთოდ ყოველი „ბეგებისა“, „ბაშებისა“ თუ „ხანებისა“..

ქართული ენა ისმის ყველგან — ქუჩაში, ბაზარში, დუქანში, მეჩეთში, სამხედრო ბანაკში და შაჰის სასახლეში.

თვითონ შაჰი „ქართველობს“, ქართულად ლაპარაკობს, ქართულად დარდიმანდობს, ქართულად ქველობს, ქართულად მძვინვარებს. შაჰის ჰარამხანაც ქართულად ლაპარაკობს. შაჰის ნაშიერი მირზებიც ქართულად იდგამენ ენას. მრავალ ცოლთაგან ოთხი ამორჩეული ცოლი ჰყავს შაჰ აბასს, ოთხი დედოფალი, ოთხივე ქართველი ქალი: თამარი — ანდუყათარ ამილახორის დაი, დარეჯანი — სვიმონ ხანის დაი (აქ ფახრიმჯან ბეგუმი დაურქმევიათ), ელენე — თეიმურაზ კახთა მეფის დაი, და ლელა-თინათინი

— ლუარსაბ ქართლის მეფის დაი (აქ ფაომა სულთან ბეგუმი დაურქმევიათ). ამ ოთხი ქალის სიბრძნისა სჯერა საერთოდ ქალის ჯკუა-გონების სრულფასოვნებაში დაეჭვებულ ყაენს.

შაპ აბასს თამარ ამილახორისაგან ჰყავს უსაყვარლესი უფლისწული სეფი-მირზა, მაზაცი და სახემშვენიერი მემკვიდრე სპარსეთის ტახტისა.

ქართველობაა „მთავარი ძარღვი“ სრულიად სპარსეთის მპედრობისა. 30 000 ქართველი შაჰისევენი და ლულამი დგას შაპ აბასის საომარ ღრო-შათა ქვეშ (ამდენი ჯარის გამოყვანა თუ შეუძლია თვითონ საქართველოს, თვითონ საქართველოს გადასარჩენად?!). „უკვდავთა გვარდია“, ლულამთა ჯარი, არის იგივე ქართული ჯარი (თვითონ საქართველოს თუ მოსწრე-ბია „მისი გვარდია“?!). ქართველები უდგანან „მარჯვენა ხელად“ სპარსეთის ლომს. აი, ბაგრატი და ხოსრო ბაგრატიონები; აი, როსტომ სააკაძე, აი, ბებუთაშვილი; აჰა, უნდილაძენი!

მაგრამ როგორ უნდა შეხვედროდენ და როგორ უნდა მიეღოთ უცხო მიწაზე, გაუცხოებით აღზევებულ ქართველებს გიორგი სააკაძე, ახლად-გაუცხოებული თვისტომი?

მაშ, რად ამირზა დიდი აღავერდი-ხან უნდილაძე, როცა უფრო ტან-სრული გიორგი სააკაძე ისე ტკბილად მიიღო და „ნისიყვარულა“ სპარსეთის ლომმა?..

...გიორგი სააკაძემ კი ცოლ-შვილი აღჯაყალიდან ისფაჰანში გადაიყვანა. ეს კი, მისი მტრისა თუ მოყვრის თვალში, კვლავ უფრო განამტკიცებდა ავად მოარულ ხმას, რომ სააკაძემ „საბოლოოდ უარჰყო“ საქართველო...

თვითონ საქართველოში უკვე მოდიოდა ხმები გიორგი სააკაძის საოცრად სწორად აღზევებისა შაპ აბასის კარზე. ძნელი გასარკვევეი კი იყო, ზორად ითქმებოდა თუ სწორად ყოველივე, რასაც ამბობდნენ. თითქოს, შაჰი თვითონ უტარებდა რაღაც „გამოცდებს“ სააკაძეს, მისი გმირობის, ვაჟკაცობისა და „ილათიანობის“ გამოსაუღუნად. აქედან მაინც სამ „გამოცდას“ ასახელებდნენ გამორჩეული დაბეჯითებით და დაჟინებით:

ერთხელ, სუფრასთან მჯდარმა, შექეიფიანებულმა შაჰმა გიორგის უთხრა: მუდამ წარბშეყრილი რომ ხარ, არ მომწონხარ და ძალიან უნდა გავახარო, იქნებ წარბი გავახსნეინოო. თქვა და ნიშანი მისცა. რვა მსახურმა რვა ტომარა ვერცხლის ფული შემოიტანა და შაჰის ფეხებთან დაალაგა. და უთხრა შაჰმა გიორგის: თუ ამ ტომრებს ერთ აღებზე აიღებ და იმ კარებამდე მიიტან, ვერცხლიც სულ შენი იყოს და ნამდვილი ვაჟკაციც შენ გერქვასო. გიორგი ჯერ შეყოყმანდა: ცოტა ავიღო — ულო-ნობას დამწამებენ, მთლიანად ავიტაცო — სიხარბეს დამბრალებენო. მაგრამ მაინც ეს გადაწყვიტა: ისეუ მირჩენია სიხარბე მიძრახონ, ვიდრე აქა-ღრებს უძლური და ბეჩავი ვეგონოო. და მივარდა ტომრებს. ერთი თავზე

შესაფარებლად. ხოლო შაჰ აბასმა, კახეთის „მრავალგზისი აოხრების შემდეგ“, „ვარსკვლავივით ურიცხვი ჯარი“ ქართლში გადაიყვანა, გორს მივიდა, გორისა და სურამის ციხეები გაამაგრა და შიგ სპარსული ციხიონები შეაყენა.

შაჰმა ჯარები სასტიკად გააფრთხილა — ქართლის მოსახლეობასთან მოკრძალებით იყავთ, ძარცვა-გლეჯა და აწიოკება გულშიაც არ ვაივლოთ და ეს ამპარტავანი ხალხი არ ამიჯანყოთ, თორემ ცოცხალის თანვით ვერ გადამირჩებითო. მაშინვე მან ქართლის სოფლებსა და ქალაქებში გზირები დაგზავნა და ყველგან გამოაცხადებინა:

„დიდი და ქვეყნის აღმაშენებელი შაჰ აბასი ბრძანებს, რომ ქართლის ქვეყანა თავისი მცხოვრებლებით, დიდებულებითა და მდაბიოებით იყოს მშვიდობითა და მოსვენებით. ყველას, ვინც სპარსთა ჯარის შიშით გახიზნულია ციხეებსა და სხვა გამაგრებულ ადგილებში, ამის შემდეგ ნულარ შეეშინდობათ და ნულარც იღეს მიიციონ: ყველანი დაბრუნდნენ ბინებში და ხელი მოჰკიდონ თავის საქმიანობას და აღმშენებლობას. იყოს მშვიდობა და მისელა-მოსვლა სპარსელებსა და ქართველებს შორის, რადგან ქართლის ქვეყანას ჩემად ვრაცხ და ამიტომ არ დავარბევ ჩემი და ლუარსაბ მეფის გულისათვის, რომელსაც ჩემს ძედ, ძმად და მეგობრად მივიჩნევ. როდესაც ლუარსაბი დაბრუნდება, მაშინვე მის ქვეყანას მასვე ჩავაბარებ, მე კი ჩემს სამშობლოში დავბრუნდები. ასე მოვიქცევი, თუ მოვა ჩემთან ლუარსაბ მეფე, მაგრამ თუ არ მოვა, მაშინ აქა მყავს მოურავი, აქაური ქართველი და ქართლს სწორედ ამ მოურავს ვუბოძებ, მე კი ჩემს ქვეყანაში დავბრუნდები...“

მაშ, აი, გამოჩნდა მოურავი გიორგი სააკაძე!

ყოველივე ნათლად იყო ნაბრძანები შაჰ აბასისგან: თუ მოსულა, მოსულა ლუარსაბ მეფე ჩემდა მორჩილად, არ მოსულა და — აი, გიორგი სააკაძე, ჩემი ყმა და მორჩილი, და ეს იქნება ქართლის გამგებელი და ბატონი, მორჩა და გათავდა!

შენც მომეხმარეო — უთხრა შაჰმა გიორგის — ქართლის მოსახლეობა დააწყენარე და დააშოშმინე; დაარწმუნე ქართველები, რომ მე მათ სამტროდ კი არა, სამოყვროდ ვარ მოსული. ესეც იცოდე, აქაური ქართველებიც მე და შენ (ჰმ, „მე და შენ!“) ძალიან გამოგადგებიან შაჰისეყვანებად. ხოლო, რაც შეეხება ქართლის გამგებლობას — მოვა თუ არ მოვა ლუარსაბ მეფე, სულ ერთია, ქართლი მაინც შენ უნდა გიბოძო სამმართველოდ და საპატრონოდო.

გიორგი სააკაძე შაჰ აბასის დაპირებებს მოთმინებით ისმენდა, ხოლო გული ბოლმით უსივდებოდა უკვე მან კარგად იცოდა, ვერაღი შაჰი ჩვეულებრივ ცრუობდა და ახალ-ახალ ბოროტებას ხვანჯავდა მისი სამშობლოს დასამხობად და ამოსავდებად. შაჰი იმაში კი მართალი იყო, რომ მას სურდა ყოველი ქართველი „შაჰისეყვანად“ გადაექცია. მაგრამ ახლა გი-

ორგი სააკაძე კარგად იყო მიმხვდარი, რომ ყოველი ქართველის „შაპისევიანად“ გადაქცევა სწორედ „ყოველი საქართველოს“ დამნობასა და დაქცევას უდრიდა.

მაგრამ სააკაძე ჯერჯერობით (ჯერჯერობით-მეთქი!) მაინც შერიგებას ურჩევდა ხალხს. მთავარი ახლა ის იყო, ქართლის მოსახლეობა კახეთის ტრაგედიას გადარჩენოდა.

თვითონ გიორგი მაშინ თავის მამულში, ნოსტეში მივიდა.

მივიდა და დაანთო ცეცხლი კერაზე.

მეზობლად ქაიხოსრო ჯავახიშვილი ცხოვრობდა, სააკაძეების ოჯახის ერთ-ერთი დამაქცევარი. როგორც კი გიორგის მობრუნება შეიტყო, მაშინვე ცოლ-შვილიანად აიყარა ქაიხოსრო და იმერეთისკენ გაქუსლა, სააკაძისგან მოსალოდნელი შურისძიებით ზარდაცემულმა.

გიორგიმ თავისი ერთგული მსახური ბიძინა გამოადევნა ქაიხოსროს. ბიძინა სურამთან წაშოეწია გაქცეულს და უკანვე შემოაბრუნა: გიორგი წახდგნას არ ვიპირებს, ძველი წყენა დაივიწყა და შენთან კარგი მეზობლობისა და მოკეთების გარდა აღარაფერი სურსო!

მობრუნდა ქაიხოსრო ჯავახიშვილი სააკაძის დიდსულოვნებით გაოცებული და თავლაფდასხმული.

ქაიხოსროსთანა მცირე ზომის ეგოისტებს ნაკლებად ესმოდათ სააკაძის ფართო მამულიშვილური განზრახვანი. მართალია, გიორგი სააკაძე სპარსეთში სწორედ იმიტომ გაიქცა, რომ შაჰის მხარდაჭერით ქაიხოსროსთანა და შადიმანისთანა ფეოდალები დაეთრგუნა, მაგრამ გიორგი მალე მიმხედარა თავის შეცდომას: შაჰ აბასი, რომელიც თურმე საქართველოს ძირფესვიანად მოთხრას აპირებდა, გიორგის ქართველ ფეოდალებთან ბრძოლაში მოკავშირედ არ გამოადგებოდა. უფრო მეტიც: გიორგიმ შეამჩნია, რომ შაჰს ახლა სააკაძის მტრები უფრო მოსწონდა, ვიდრე თვითონ სააკაძე.

დიდი სიფრთხილე იყო საჭირო...

სააკაძისთვის ახლა მთავარი ქართველი ხალხის ფიზიკურად გადარჩენა იყო და არა მისი პირადი მტრების განადგურებაზე ფიქრი.

მთავარი იყო, ქართველები—თავადნი, აზნაურნი თუ უაზნონი — ერთმანეთს არ ღარეოდნენ და ამით „ყოველი ხარისხის“ ქართველსათვის საერთო მტრის — შაჰ აბასის გული არ გაეხარებინათ.

(ყოველთვის ხომ არ უნდა იქცეოდნენ ქართველები მტრის გულის გასახარად!)-

მთავარი ახლა ის იყო, როგორმე შაჰი ქართველი კაცის სისხლდაუქცევლად გასულიყო ქართლიდან, ხოლო შემდგომ... შემდგომ სხვა რამ დიდ-დიდნი საზრუნავნი „ვაჰოუნდება“ დიდ მოურავს...

შემდეგ, გახსენება მომდევნო ეპიზოდისა, — როცა, შადიმან ბარათა-
შვილმა შაპ აბასს იმერეთიდან ლუარსაბ მეფე გორში გადმოუყვანა.

იყო მაშინ გიორგი სააკაძე გორში შაჰაბასის გვერდით? ეს არ ჩანს.
მერე, გორიდან ხომ ტფილისს მიიყვანა შაჰმა ლუარსაბი, ხოლო ტფი-
ლისიდან ყარაიას გაიტყუა, ვითომ სანადიროდ... და, აქ ისევ გამოჩნდა
სააკაძე.

თურმე აქამდე უთმენია გიორგი სააკაძეს, მაგრამ რაკი შაჰმა თვითონ
ადარ თქვა, მისი ტფილისიდან გასვლის წინ მაინც უკითხავს მოურავს —
ვინ რჩება ქართლის გამგებლადო?!

ფარსადან ციციშვილიო, — შეამყარალა სახეში აბასმა.

ფარსადანიო?!

ესეც ელდა სააკაძის გულს!

ნუთუ ასე ასრულებს შაპ აბასი თავისივე პირით ნათქვამ „მაღალ-
ხელმწიფურ პირობას“: აკი შენ, გიორგი სააკაძეს დაგვამ ქართლის გამ-
გებლადო?!

რა მოხდა?

ვთქვათ, არ ენდო, ან არ გაიმეტა ქართლი სააკაძისთვის შაჰმა, მაგრამ
ამ ფარსადან ციციშვილმა მაინც რით დაიმსახურა ლუარსაბ მეფის მონა-
ცვლეობა და სააკაძეზე უკეთესობა?!

ფარსადან ციციშვილი — სააკაძის მოსისხლე მტერი ამჯობინა შაპ
აბასმა გიორგი სააკაძეს?!

რალაც „ახალი მოქცევა“ უნდა დაწყებულყო სააკაძის სულის ძვრასა
შინა.

მომდევნო ეპიზოდთა გახსენება: შაპ აბასმა ლუარსაბ მეფე ყარაიადან
გაიტყუა ყარაბაღს, ყარაბაღიდან მაზანდარანს. აქ შაჰმა ქართველთა მე-
ფეს მოსთხოვა ქრისტიანობის დაგდება და მაჰმადიანობაზე შედგომა, რა-
ზეც, ვითარცა ითქვა — მიიღო მტკიცე უარი.

და შაპ აბასმა ლუარსაბ მეფე შეიპყრო და ჩააგდო ასტრბადის ციხე-
ში.

მაშინვე გაეარდა ხმა: შაჰს ლუარსაბის შეპყრობა გიორგი სააკაძემ ჩა-
აგონაო!

მას უკან, შაჰმა ლუარსაბ მეფე შირაზს გადაიყვანა იქ ჩააგდო გულაბ-
ყალას ციხეში.

და მაშინვე აგორდა ეს ხმაც: გიორგი სააკაძემ ჩააგონა შაპ აბასს ლუ-

არსად მეფის გადაყვანა ასტრაბადიდან გულბეყალას, რადგან ასტრაბადს შეიძლება ზღვით რუსები მოადგნენ და გაიტაცონ ქართველი მეფეო!

1615 წლის სექტემბერში კახეთი აუჯანყდა შაჰ აბასს.

ამ დიდი სამამულო გამოსვლის უამს ქართლი „თავისთვის იყო“, გულ-გრილი და გამტკნარებული.

გიორგი სააკაძეც ჩამოსულიყო შაჰის ნებართვით ნოსტეში, „მამულის დასახედავად“.

მეზობელმა ქაიხოსრო ჯავახიშვილმა შეიტყო გიორგის ჩამოსვლა.

ეს ის ქაიხოსრო გახლდათ, გიორგის შიშით იმერეთს რომ გარბოდა ცოლ-შვილიანად, გიორგიმ რომ მტრობა აპატია, უკანვე მოაბრუნა და მისსავე მამულში დაამკვიდრა გულდანდობილად.

ახლა ქაიხოსრომ „სამაგიეროს მიგება“ გადაწყვიტა დიდსულოვანი მეზობლისადმი.

ფარსადან ციციშვილს ეწვია ქაიხოსრო — „ქართლის გამგებელსა“ და გიორგი სააკაძის მოსისხლე მტერს. ეწვია და მოახსენა: გიორგი სააკაძე გამოჩნდა ნოსტეში, ჯარი მომეცი და შევიპყრობ, ან წუთისოფელს გამო-ვასალმებ ქართლის მოღალატესო.

სამასკაციანი ჯარი მისცა ციციშვილმა ჯავახიშვილს.

შუალამისას დაეცნენ თავზე სააკაძის სახლ-კარს.

ვილაც ერთგულ კაცს გაეფრთხილებინა გიორგი წინასწარ.

სიკვდილს ძლივს გაასწრო სააკაძემ...

შაჰ აბასმა მოისმინა „ერთგული მოურავ-ხანის“ საჩივარი.

მოისმინა, მაგრამ არ შეისმინა.

(ისევ გაუცუდდა ქართველს უცხოეთში სამართლის ძიება!).

1616 წელს, შაჰ აბასმა რომ კახეთში მორიგი მათხარ-დამაქცევარი ლაშქრობა მოაწყო, ქართლში „მეფედ“ თუ „გამგებლად“ ბაგრატ-ხანი გამოაგზავნა — უფროსი ძე გათათრებული დაუდ-ხანისა.

მამინ გიორგი სააკაძე ერთხელ ჯიღვე ჩამოვიდა ქართლში.

ბაგრატ-ხანი დიდის პატივით შეხვდა მოურავს.

ნოსტეში მამულები დაუბრუნა, ხელახალი „წყალობის წიგნები“ მიართვა, ძველი პატივი და „ხარისხები“ აღუდგინა.

„გათათრებული ქართველები უფრო კარგად ეთვისებიან ერთმანეთს, ვიდრე საერთოდ ქართველები“, — ისმოდა ხალხში.

მაინც საგანგებოდ ეს უნდა მივანიშნოთ: საქართველოში იმ ოთხი დამანგრეველი ლაშქრობის დროს შაჰ აბასს გიორგი სააკაძისთვის არ მიუზღვია არც ერთი საომარი განაზრახვის უშუალო შესრულება, არ მიუზღვია ქართველი ხალხის დასალაშქრავად, ასაწიოკებლად, ასაყრელად, გადასაყრელად.

რა იყოს ეს?

უნდობლობა შაჰ აბასისა?!

ურჩობა გიორგი სააკაძისა?!

არაფერი იცის, რადგან არსად არაფერი ჩანს.

მხოლოდ ერთი რამ არის ცხადზე უცხადესი: სააკაძის ავუხიანი, სასტიკი ხმალი ჯერ ქართველ კაცს არ მოხვედრია...

1619 წელს მოკვდა ბაგრატ-ხანი, გამგებელი ქართლისა, შაჰ აბასის ნოხელე და ყურმოჭრილი ყმა. იგი ძალიან ჰგავდა მამამისს — მშობელი ხალხისა და ქვეყნის გამცემელს. მამასავით უნდოდა და მხალხი იყო. თუმცა სიბრძნის, მეცნიერებისა და ხელოვნების მოყვარული ბრძანდებოდა, მაგრამ მის მწიგნობრობას დაქცეულ ქვეყნის საეკლესიო კართლის ოდენა არაფერი გაუკეთებია. თვითონ „ქართლის მეფეს“ უწოდებდა თავის თავს, მაგრამ არაფერს, არც ქართველი და არც სპარსელი მას მეფედ არ მიიჩნევდა. სპარსელები უბრალოდ „ხანს“ ეძახდნენ, ხოლო ქართველები, — რომლებიც მას ძალიან „სძულდნენ“ — „თათრობისათვის“ არც არაფრად აგდებდნენ და დაცინვით „საბარათიანოს ბატონად“ მოიხსენიებდნენ. მართლაც საბარათიანოში იჯდა დღენიდაც; „სამეფო რეზიდენციად“ ბოლნისი ჰქონდა, რადგან ტფილისში ჩამოსვლას ქართველთა წინაშე ვერა ბედავდა გულჩუკენი „თათარ-ხანი“. და მოკვდა ბოლნისში. დარჩა ცოლი — ანა, ერთი ძე — სვიმონი, და ერთიც ასული, რომელიც ცოლად ჰყავდა თვითონ შაჰ აბასს.

შაჰ აბასმა ერთი ფიქრი იფიქრა, ქართლის გამგებლობაც კახეთის მმართველის, ფეიქარ-ხანისათვის მიენდო, მაგრამ უმალვე გადაიფიქრა, „რამეთუ არა ჰქონდა იმედი ფეიქარ-ხანისა“, და ისევ ბაგრატ-ხანის ძე და თავისი ცოლისძმა სვიმონი დასვა აწგარდაცვლილი მამის ადგილზე.

ქართლის ახალი საჭეთმპყრობელი თავის თავს „სვიმონ-ხანის“ გვერდით „მეფე სვიმონ მეორეს“ ეძახდა. მაგრამ ეს მცირე მეფუკა ამოდ ეზმანებოდა დიდი თანამოსახელის, სვიმონ პირველის აჩრდილს. ქართველთაგანი არაფერს, არც თავადი და აზნაური, არც „წვრილი ერი“, არაფრად აგდებდა „პატარა სვიმონის“ უმწეო გამგებლობას. ამიტომ ათვალწუნე-

ბულ და აბუჩად აგდებულ სვიმონ-ხანს თვალი დღენიადაც სპარსეთისაკენ გასაქცევად ეჭირა...

ბაგრატი-ხანის სიკვდილს ნუგზარ ერისთავის სიკვდილი დაემთხვა. არაგვის ერისთავობა უფროს ძეს, ბაადურს ეკუთვნოდა. გიორგი სააკაძეს კი თავიდანვე ნუგზარის მომდევნო ძე, ზურაბი ურჩევნოდა, რადგან თვითონ გიორგის აღეზარდა უმცროსი ცოლისძმა. ხოლო, რაკი სააკაძეს „ასე ურჩევნოდა“, იგი კიდევაც გამოიღებდა ხელს თავის არჩევანის აღსასრულებლად.

და, როგორც კი ბაადური გარდაცვლილი მამის ტახტზე დაჯდა, ზურაბმა მაშინვე მის წინაშე მორჩილებაზე უარი გამოაცხადა და ცოლთან ერთად სპარსეთს გაიქცა, გიორგი სააკაძესთან.

გიორგიმ შაჰს წარუდგინა თავისი ცოლისძმა. ირანის ლომს ძალიან მოეწონა მძლავრსხეულოვანი და ძალსულოვანი მთიელი თავადი. რაღაც კიდევაც ითათბირეს ერთად სამივემ — შაჰმა, სააკაძემ და ახალგაზრდა ერისთავმა.

ზურაბის ცოლი შაჰ აბასის კარზე დარჩა — იქ, სადაც სააკაძის სახლელი იდგა. თვითონ ზურაბი საქართველოში წამოვიდა, შაჰისგან ბოძებული საჩუქრებით დატვირთული, შაჰისგან არაგვის ერისთავად ხელდასხმული და შაჰისევანთა ჯარით „დამშვენებული“.

და მიუხტა ძმას საარაგვოში. ბაადურმა ცოლ-შვილით ძლიეს გაასწრო და დასავლეთ საქართველოში, საჩინოში გადაიხვეწა. ზურაბმა საარაგვო დაისაკუთრა. მერე ქვემო ქართლის სპასპეტი ბარათა ბარათა-შვილი „მოიმწო“, მთიულ-მოხევენი დაიმორჩილა და „განძლიერდა ღრიალ“.

ხოლო გადახვეწილ ბაადურს უბედურება არ ეშვებოდა. მის ცოლს საზვერელი ჩიჯავაძე გაუმიჯნურდა. ჩიჯავაძე ტრფილას არ დასჯერდა, ბაადური მისივე ცოლის თანხმობით მოკლა და ქალი იგი თვითონვე შეირთო ცოლად. ეს რომ ზურაბ ერისთავმა შეიტყო, მაშინვე ლაშქარი შემოიყარა, ფერსათი გადაიარა და საჩინოს დაეცა; ციხე ვერ აიღო, მაგრამ საზვერელი ჩიჯავაძე კი შეიპყრო და თავი გააჯღებინა.

ზურაბ ერისთავი ისე მოქმედებდა, თითქოს მასზე უმაღლესი ხელისუფალი აღარავინ არსებულებოდა, აღარც აღმოსავლეთ და აღარც დასავლეთ საქართველოში.

სვიმონ-ხანი შაჰ აბასთან გაიქცა საჩივლელად.

მაგრამ ზურაბს ერთის ფეხით მიესწრო მისთვის.

გიორგი სააკაძეც იქ იყო.

როცა შაჰმა სვიმონ-ხანისა და ზურაბ ერისთავის საჩივრები მოისმინა, სააკაძეს თვალი თვალზე გადაუწონა და მრავალმნიშვნელოვნად თქვა: კარგი, რაც იყო, იყო, და ამიერიდან ქართლს ჩვენ მოუვულითო.

„ჩვენ?!“ — უნდა გახშიანებულიყო სააკაძის გულში...

...ის იყო, შაჰ აბასმა „საქართველოს ქართველთა“ ამბების მოსმენა და განსჯა მოათავა, რომ „სპარსეთის ქართველთა“ შორის დატრიალებული ავი შემთხვევა მოახსენეს.

გათათრებულ ქართველ შაჰისევანთა ჯარში ერთმა ქართველმა აზნაურმა, სახელად ხოჯასთე-ბეგმა (დაკარგულია მისი ქართული, ქრისტიანული სახელი), რაღაც უცნობი მიზეზის გამო, თურმე ხანჯლის მოულოდნელი დარტყმით მოქლა მეორე ახალგაზრდა ქართველი ღულამი, სახელად რამაზ-ბეგი.

მკვლელობის გამოსაძიებლად და განაჩენის გამოსატანად დასდნენ: ვეზირი ნირზა აბუ თალები, სოჰბათიასაული ქალბალი-ბეგი და ფეროჰაბადი ტარულა უმბეთ-ბეგ სიაჰ მანსური.

მოიყვანეს მკვლეელი ხოჯასთე-ბეგი, რომელსაც ორი მისი ძმა მოჰყვა, ისინიც ღულამ-შაჰისევანნი. ხოჯასთე-ბეგმა სასამართლოს ყოველივე დაწვრილებით და დაუფარავად მოახსენა — ნამდვილად მოვკალით რამაზ-ბეგი, მოსაკლავი იყო და მოვკალითო. ძმებიც გაიძახოდნენ, რამაზ-ბეგის მოკვლაში ჩვენც გვიდევს წალიო.

ქალბალი-ბეგმა თქვა: რაკი ყველაფერი გარკვეულია, ისღა დაგვრჩენია მკვლეელი დასასჯელად წაიყვანოთო, და ხოჯასთე-ბეგს ქამარში ჩაავლო ხელი.

მაშინ, უეცრად ხმლები გაიძრეს ძმებმა-ქართველებმა და დაერივნენ მოსამართლეებს. ქალბალი-ბეგი და აბუ თალები იქვე ასჩენეს. ძლივს გაასწრო ტარულა უმბეთ-ბეგმა. სასამართლოზე დამწრე ხალხი თავზარდაცემული მიაწყდა კარებს. ვიდაცეებმა გამოიღეს ხელი, მაგრამ ისინიც უმალვე აკაფეს და ააფელიკეს ქართველებმა. ამასობაში უმბეთ-ბეგმა ჩაუშების გუნდი შემოიყვანა და შორიდან ისრისა და ტყვიის ცეცხლით ჩახოცეს ძმები...

„ახლა აქაური ქართველებიც დაერივნენ ერთმანეთს?!“ — გაკვირვებით წამოიძახა შაჰმა.

მძინე საფიქრალს მისცემოდა გიორგი სააკაძე.

„ანიერიდან ქართლს ჩვენ მოვუვლითო“, აკი ასე სთქვა შაჰმა გიორგი სააკაძის, სვიმონ-ხანისა და ზურაბ ერისთავის თანდასწრებით. ხოლო, „ჩვენ“ — გულისხმობდა შაჰსა და სააკაძეს.

მართლაც სჯირღებოდა „მოვლა“ უპატრონოდ და უმთავრობოდ დარჩენილ ქართლს, სადაც თავადებს საკუთარი „დამოუკიდებელი ქართლები“ შემოერაგვათ, შიგ ჩაკეტილიყვნენ და საკუთარ ქონში ჩახრაკულნი ელოდებოდნენ ბედისწერისგან მიგლებულ წილხვედრს.

ქართლის მმართველად ისევ სვიმონ-ხანი დატოვა შაჰ აბასმა. მაგრამ „ვექილად“ და „მრჩეველად“ სვიმონ-ხანს გიორგი სააკაძე დაუ-
წინა.

დასაწყისშივე აშკარად იყო საცნაური: უნიჭო და უნიათო სვიმონ-
ხანი „პოლიტიკური ფიტული“ იქნებოდა, ხოლო ქართლის ნამდვილი
მმართველი და განმგებელი — მაღალნიჭიერი და მაღალძალოვანი გიორგი
სააკაძე...

1620 წელს სვიმონ-ხანი, გიორგი სააკაძე და ზურაბ ერისთავი საქართ-
ველოში შემოვიდნენ.

გიორგი სააკაძე ქართლის ტახტ(თან) იღგა.

(არავინ იცის, ოცნებობდა თუ არა სააკაძე ტახტ(ზე) ჯდომას, რაშიც
მას ბრალს სდებდნენ მისი მომტერე თავადიშვილნი).

და ახლა იგი უფრო ახლოს და უფრო მტკიცედ იღგა სამეფო ტახტ-
თან, ვიდრე ლუარსაბ მეფესთან მოყვრობის დროს.

ამიერიდან გიორგის ხელთ იყო ქართლის ყოველი დიდი და მცირე სა-
ქმენი.

თვითონ სვიმონ-ხანი ასე ეპასუხებოდა სააჯოდ და სათხოვრად მოსულ
„დიდთა“ თუ „მცირეთა“ ქართველობას: „მოურავი მობრძანდების და ის
გადასწყვეტს“. „მის მობრძანებამდის გემართებს მოთმინება“, „მოურავს
უკეთ მოეხსენების ყოველივე საცილობელი“, „იმან ჩვენზედაც უკეთ იცის,
რარიგადაც სჯობს“, „სწორედ ისე ვიქთ, როგორადაც ბატონს მოურავს
მოესურვების“.

დასდგომოდა გიორგი სააკაძეს დღე-ღამ ნაოცნებარი დრო-ჟამი — ჟა-
მი ანგარიშსწორებისა, მისი მოსისხლე თავადების ამოწყვეტისა და ამო-
გდებისა. ვანა ამისთვის არ გადაიხვეწა სააკაძე სპარსეთში?

აბა, დაუდგნენ ახლა ბარათაშვილები, ციციშვილები და ჯავახიშვილე-
ბი სააკაძის ავფხიან ხმალს!

შადიმან ბარათაშვილი აღარსად ჩანს (აღბათ მოესწრო „თავისით სი-
კვდილი“ სააკაძის ყველაზე დიდ მოსისხლეს).

ცხენები შეეკაზმათ და ჯალაბი აეყარათ ფარსადან ციციშვილს, ქაი-
ხოსრო და ბერუკა ჯავახიშვილებს.

მაგრამ დაასწრო სააკაძემ, ცხენდაცხენ მიუხტა და... სამივეს შეურიგ-
და!

— ჩვენ შუა ძმობისა და მოყვრობის მეტი აღარა დარჩა რა: სამუდამოდ
და საბოლოოდ ასე შევრიგდით და შევეწყვენით, ჩვენ შუა საყარყაშო სა-
ქმე აღარაფერი დარჩენილა, — უთხრა გიორგიმ ქაიხოსროს.

იგივე უთხრა ყოველ მანამდე მომტერე თავადს.

შიშით მუხლმოშლილი თავადები ერთბაშად „დაუმოყვრდნენ“ დიდ-
სულოვან მეტოქეს.

ფარსადან ციციშვილმა „საფიცრის წიგნი“ მთავრად გიორგი სააკაძეს და მის შვილებს — ავთანდილს, პაატას, იორამს.

„რაც ღმრთისაგან და კაცთაგან თქვენ მორჯმას და გადიდებას უკობ-დეს და კარგად მოუხდებოდეს, იმისი მომჭირნე და ძალის მიმცემნი ვიყოთ თათარშიგაცა და საქართველოშიგაცა არც სახერხოდ და სამტროდ და სამტყუნოდ შემოგადგეთ და რაც ამას წინათ ჩვენსა და თქვენს შუა სასამდურო და ნაწყენი საქმე იყო, ისიც ასრე ჩაეარონინოთ, თქვენი მტრისა მტერი ვიყოთ და მოყვარისა მოყვარე“.

გიორგის „საფიცარი წიგნი“ აახლეს მროველმა ეპისკოპოსმა ღომენტი ავალიშვილმა და მისმა ძმისწულებმა:

„ვიყვენთ თქვენთვის დღეს და დღეის იქით კარგნი და კარგნის მდომნი. არა ვავნოთ, არა გაზიანოთ, არა გიცროთ, არა გიტყუოთ, არა გიჩხუბოთ... თქვენი მტრისა მტერნი ვიყვეთ და მოყვრისა მოყვარე“...

დიახ, გიორგი სააკაძეს ზავი სწყუროდა — ზავი, ერთობა, ერთხმიანობა, თანადგომა და თანაღმობა ყოველ ქართველთაგან, თუნდაც მტერთან, მოსისხლესთან...

ახლა პირადული მესისხლეობისთვის და ანგარიშსწორებისთვის არ სცალოდა გიორგი სააკაძეს.

სამუდამოდ დარწმუნებულიყო მოურავი: ახლა მისი ყველაზე დიდი „პირადი მტერი“ იყო შაჰ აბასი, რადგან შაჰ აბასს გადაეწყვიტა სააკაძის უპირველესი სალოცავი ხატის დამსხვრევა და შეგინება.

ხოლო, ამ ხატს საქართველო ერქვა!

სააკაძეს ერთიანი, მძლავრი, „აღმაშენებლური“ საქართველოს აღდგენა ჰქონდა გულს ამოჭრილი.

ხოლო შაჰ აბასს საქართველოს ერთიანად დამხობა და ამოგდება ჰქონდა ჩაჭედილი შლეგიან გონებაში.

ამიტომ ახლა ყოველი ძალა და საშუალება შაჰ აბასის — ამ ყველაზე დიდი და სახიფათო „პირადი მტრის“ — წინააღმდეგ სჭირდებოდა გიორგი სააკაძეს.

ამიტომ მას, ქართველთაგან მოკვეთილს, ზავი სწყუროდა „ყოველნაირ ქართველთან“ ერთნაირად — მტერთან და მოყვარესთან, თავადთან და გლეხთან, აზნაურთან და უაზნოსთან.

ასე იყო საჭირო და გარდაუვალი, რადგან მის გონებაში დიდი სამამულიშვილო განაზრახი მწიფდებოდა.

სწორედ ამისთვის იდგა (და არა „იჯდა“) ქართლის დაობლებულ ტახტთან (და არა „ტახტზე“) გიორგი სააკაძე.

სწორედ ამისთვის შედგომოდა გიორგი სააკაძე გაცხოველებულ აღმშენებლებას, ციხესიმაგრეთა აღდგენას, გზებისა და ხიდების განახლე-

ბას, დამქრალი სოფლების ხელახალ დასახლებას, ხალხის გამხნელებას და წახალისებას.

ქართლის გარეთაც გასულიყო გიორგი სააკაძე მოკავშირეთა მოსაძიებლად.

ახალციხის ბეგლარბეგი ფარად შაფა სიძედ გაიხადა — თავისი უმცროსი ასული გაატანა ცოლად. ფარად ფაშა წარმომავლობით ქართველი იყო, ოსმალეთის მოხელე. გიორგი ვარაუდობდა — საჭიროების შემთხვევაში სიძეს შეეძლო სიმამრის დასახმარებლად ოსმალეთიც გამოეწვია საომარ ველზე!

იმერეთის მეფე გიორგი მესამესაც დაუკავშირდა სააკაძე. როცა შეგატყობინებთ, იმერთა ჯარებით მოგვეშველეო და თუ გავიმარჯვებთ, ქართლის ტახტზე შენს ძეს ალექსანდრეს ბატონიშვილს დავესვამთო — ატყობინებდა გიორგი სააკაძე გიორგი მეფეს. ეს აღთქმა სარწმუნო იყო, რადგანაც იმერეთისა და ქართლის ტახტების შეერთება სწორედ სააკაძის ოცნების — საქართველოს გაერთიანების მანიშნებელი იქნებოდა...

...წყვილია იწვა საქართველოს ცისგვამში.

სააკაძის შიკრიკები მიმოქროდნენ, ნაბდით დაჭედილ ცხენებზე ამხედრებულნი.

ყრუ ხევხუეებში და ქვაბულებში ქართული ხმლები იჭედებოდა...

1622 წელს, შაჰ აბასის ბრძანებით, გულაბყალას ციხეში წამებით მოჰკლეს ქართლის მეფე ლუარსაბ მეორე.

და გაისმოდა მაშინდელ საპრსეთში ხუთ ენაზე — სპარსულად, ქართულად, სომხურად, იტალიურად, პორტუგალურად: „ლუარსაბ მეფე შაჰ აბასმა გიორგი სააკაძის ჩაგონებით მოჰკლაო!“.

სააკაძისაგან ლუარსაბის სასიკვდილოდ ამოჩემების მიზეზად ნაირ-ნაირს ასახელებდნენ მითქმა-მოთქმაზე დახარბებული და ნერწყვიმორეული ადამიანები:

სააკაძეს სიკვდილი დაუპირაო ლუარსაბ მეფემ;

სააკაძეს სახლ-კარი აუწიოკაო ლუარსაბ მეფემ;

საკაძეს დაი გაუბახაო ლუარსაბ მეფემ;

საკაძეს ცოლ-შვილიანად საქართველოდან ფეხი ამოუკვეთაო ლუარსაბ მეფემ.

და, აჰა, ბოლოს და ბოლოს, სააკაძეს ყველაფერი ერთად ამოანთხეინაო ლუარსაბ მეფეს!

მოდი და გადაარწმუნე ახლა დარწმუნებულად მოყარყაშე ხალხი!

მომდევნო 1623 წელს, გაზაფხულზე, შაჰ აბასმა გიორგი სააკაძე გამო-
იძახა და უბრძანა: ყანდაპარს მივდივარ სალაშქროდ, ოზბეგები უნდა
ამოეწყვიტო ძირბუდიანად; შენ მეწინავე ჯარებს უნდა უსარდლო და პი-
რველმა მიიტანო იერიში ყანდაპარზეო.

გაიხარა სააკაძემ: პირველად მიდიოდა სალაშქროდ სხვაგან უცხო
მხარეში და არა საქართველოში.

ყანდაპარს შიდა და სპარსთა და ქართველთა მხედრობა. გიორგი საა-
კაძე პირველი გაეარდა საიერიშოდ ამხედრებული. მიჰყენენ ქართველები.
ჩამოეგებნენ ოზბეგები. დადგა სასტიკი კაცთაველა. მეწინავე ოზბეგთა
მწკრივები ასჩეხეს და გადაქვლეს ქართველებმა. გამაყრუებელი ბლავი-
ლით მიჰყენენ სპარსელები. უკუიქცნენ ოზბეგნი. მეციხოვნეებმა ქალა-
ქის კარი გაულეს უკუქცეულ თავისიანებს. სააკაძემ გაქცეულ მტერს გა-
დაასწრო და ქალაქში შეიჭრა ქართველთა გუნდით. მიჰყენენ სპარსე-
ლები და ცეცხლითა და მახვილით გაესივნენ ყანდაპარის ქუჩაბანდებსა
და საცხოვრებლებს. რამდენიმე საათში მდიდარი და ბრწყინვალე ქალა-
ქი გამარცხული, აწიოვებული და აოსრებული გართხმულიყო გამარჯვე-
ბულთა ფესქვეშ.

დიდის ზემით შეეგება სპარსეთის სატახტო ყანდაპარიდან დაბრუნე-
ბულ ძღვეამოსილ მხედრობას და მის მთავარ გმირს გიორგი სააკაძეს.

იმავე 1623 წელს, შემოდგომაზე, შაჰ აბასმა ბაღდადისკენ დაძრა ჯა-
რები.

მთავარსარდლად ყარჩიხა-ხანი დანიშნა.

წინ მინც გიორგი სააკაძე მიაგელვებდა ცხენს.

ისევ პირველნი ეკვეთნენ ქართველები მსოფლიოში განთქმულ ქა-
ლაქს. კვლავ საარაკო გმირობით იბრძოდა გიორგი სააკაძე. გვერდით ძმა
ნისდედა — ქაიხოსრო სააკაძე. იგი დიდის სიძამაცით იბრძოდა. ჯგროდ
დაუშინეს ფანთიხი ბაღდადელებმა. მკედარი დაეცა ქაიხოსრო სააკაძე.
გამხეცებით შეუტია ძმის სიკვდილით გამწვარებულმა გიორგიმ. ბაღდა-
დის კარიბჭენი შემუსრეს ქართველებმა. ყელზე თოკშებმულნი გამოე-
გებნენ მეციხოვნენი სპარსეთის „გურჯ სარდალს“. მთელი ერაყი და
ქურთისტანი დაუმორჩილეს ქართველებმა შაჰ აბასის ტახტს. ახალი
ფურცლები „ჩააკერეს“ ქართველებმა სპარსეთის ისტორიაში.

ისევ უძაღლეს საირაოზე აფრენილიყო სააკაძის გულსისხლიანი არ-
წივი.

მაგრამ მინც ვის საირაოზე შემართულა გიორგი სააკაძე, დიდი
გმირი აზნის კონტინენტისა?

ანდა, საკუთარი სამშობლოდან გადახვეწილსა და უცხო ქვეყნის ის-
ტორიის მწვედელს, საერთოდ, შეიძლება ეწოდოს გმირი?!

არა! გორგი სააკაძე მხოლოდ ერთხელ იყო გმირი — ტაშისკართან, სადაც მან მისი მამულის „შესაჭმელად“ მოსული მტერი დაამარცხა, დააწვინა და დაამიწა.

და იმასაც — ტაშისკარის მამულიშვილურ გვირგვინსაც — როგორც ეტყობა, ფერი საეხებით ამოსჭამა ათი წლის „თათრულმა ფერისცვალებამ“.

არა! ჭეშმარიტი გმირი ის არის, ვინც იბრძვის საკუთარი სამშობლოსათვის!

ხოლო გორგი სააკაძე?!

გორგი სააკაძე თურმე ეს ათი წელია, საკუთარ გმირობას გაქტევია! საკუთარ თავსაც გაქტევია!

და სანამ უნდა გაგრძელდეს ასე — გაქტევა სამშობლოდან, გაქტევა გმირობიდან, გაქტევა საკუთარი თავისაგან? —

კარგად უნდა ჩაპკვირვებოდა გორგი სააკაძე ყოველივეს, თუნდაც მიტოვებ, რომ ბაღდადის აღების პატივი შაჰ აბასმა ერთ დღეს ყარჩიხა-ხანს მიაწერა. გორგიმ თავისი თვალთ იხილა ეს თავზარდამცემი სურათი: შაჰ აბასი ეუბნება ყარჩიხა-ხანს: „ჩემო ძვირფასო ყარჩიხა-ხან, შენ მე ისეთი განარჯვება მარგუნე, ალლაჰსაც რომ ვერ გამოვთხოვდი უფრო მეტ პატივს. ახლა მიდი, ჩემს ცხენზე შეჯექ და მე ფეხით გეახლებები, როგორც მსახური!“

ყარჩიხა-ხანი ძალიან ჭკვიანი და წინდაბეღული კაცი იყო და შაჰის ბრძანება ძალიან შორს დაიჭირა, მაგრამ შაჰ აბასი არ მოეშვა და თავისი გაიტანა.

ამის შემხედვარე გორგის ალბათ მიწა რომ გახეთქოდა ის ერჩინა.

და ყოველივე ამას დაიმახსოვრებს გორგი სააკაძე — ორივეს დაუნახსოვრებს, შაჰსაც და ყარჩიხასაც!..

1624 წლის 13 სექტემბერს, შირაზში, შაჰ აბასის ბრძანებით აწამეს ქეთევან დედოფალი, დედა თეიმურაზ კახთა მეფისა.

იმავე წელს, შაჰს გორგი სააკაძეც მიეწვია რაღაც საგანგებო წვევით. ზურაბ ერისთავიც გორგისთან ერთად მიეხმო აბასს.

და ისხდნენ თათბირად: შაჰ აბასი, გორგი სააკაძე, სვიმონ-ხანი და ყარჩიხა-ხანი.

„საბოლოოდ“ წყდებოდა „გურჯისტანის საკითხი“. ბოლოს და ბოლოს, საქართველოს ყოფნა-არყოფნის „საქმე“ სრული არყოფნით უნდა გათავებულიყო. და ასედაც გადაწყდა:

„ვაუქმებულ კახეთში“ რაღაც სასწაულად ხელახლა აღმოცენებუ-

ლი კახელობა ერთის ხელის მოსმით გაიქვლიტოს, ხოლო ქართლი დედა-ბუდიანად აიყაროს და სპარსეთში გადასახლდეს!

ხოლო, ეს განაზრახი ამნაირად უნდა აღესრულოს: შაჰი ქართლის მმართველს სვიმონ-ხანს ცოლად აძლევს თავის შვილიშვილს— ისახან ყორჩიბაშის ასულს, ჯაჰან-ბანუმ ბეგუმს; ახლადშეუღლებულნი გაემგზავრებიან ტფილისს და, როგორც მაყრიონს, თან გააყოლებენ სპარსულ მხედრობას ყარჩიხა-ხანის მთავარსარდლობით.

ყარჩიხა-ხანის მთავარ მრჩეველად ინიშნება გიორგი სააკაძე, ქართლის მოურავ-ტარულა და ნამდვილი გამგებელი.

„სააკაძესთან თათბირისა და შეთანხმების გარეშე ყარჩიხა-ხანს ნება არა აქვს გადაწყვიტოს რაიმე დიდი თუ მცირე საქმე საქართველოში!“ — ხმამალა, მკაცრად და საგანგებოდ ყველას გასაგონად ბრძანა აბასმა.

სააკაძესა და ყარჩიხა-ხანს თანაშემწეებად გაჰყვებიან — ზურაბ არაგვის ერისთავი, შირვანის ბეგლარბეგი იუსუფ-ხანი, ყარაბაღის ბეგლარბეგი მოჰამედ ყული-ხან ზიად-ოღლი, კიდევ სხვა „ათორმეტი ხანი“, მრავალი ამირა და სულთანი...

თათბირი სრულდებოდა.

და შაჰ აბასმა სრულიად მოულოდნელად ზურაბ ერისთავს უთხრა — სანამ ქართლს მოივლიდეთ, მანამდე შენი ცოლი ჩემთან უნდა დარჩეს სტუმრადო.

არ ესიამოვნა ზურაბს, — სტუმრად კი არა, მძევლად იტოვებსო, გაიფიქრა, მაგრამ უმალვე გული დაიარხებინა — საშიში არაფერია, შაჰის ერთგულად მივიღივარ, ერთგულადვე დაებრუნდები და მეუღლეც აქვე დამხვდება უვნებლადო...

და უცებ გაისმა შაჰის გამყინავი ხმა:

„ჩემთან დარჩება გიორგი სააკაძის ძე, პაატა, რამეთუ... ძალიან მიყვარს მე პაატა სააკაძე!“

სისხლი უნდა გაშრობოდა ამის გამგონე გიორგი სააკაძეს...

...ისტორიამ ერთი სიტყვაც არ შემოინახა იმ შემზარავი დიალოგისა, რომელიც უნდა გამართულიყო შვილის გამწირველი მამისა და განწირული შვილის გამომშვიდობების ეამს. შესაძლოა, არც „ისე საზარელი“ ყოფილიყო ეს განშორება, უკეთუ პაატამ არც კი იცოდა, რა იღუმალი განზრახვებით მიდიოდა მამამისი საქართველოში. მაგრამ თვითონ გიორგის გულზე კი მთელის სიმძიმით უნდა გაეველო შვილის გამწირველი მშობლის აუწერელ და გამოუთქმელ სულიერ წუხილს, მით უფრო, რომ გიორგიმ „თავისთვის“ კარვად იცოდა, რაისთვისაც მოდიოდა საქართველოში, რაის ქმნას აპირებდა და „იმ ნაქმნარისთვის“ რაც მოელოდა მპეინვარე შაჰის ხელში მძევლად ჩატოვებულ მის შვილს...

...როცა საქართველოში სალაშქროდ ყველაფერი მზად იყო, შაჰ აბასმა ყარჩიხა-ხანი ცალკე დაიბარა და იღუმალ უთხრა:

— მე შენ თათბირზე სხვების შესახებად გითხარ, რომ სააკაძის დაუკითხავად არაფერი მოგემოქმედა. ახლა კი ცალკე, პირადად გიბრძანებ: სააკაძეს საგანგებოდ ადევნე თვალი; ჩემგანაც საიდუმლო წერილსა და ბრძანებას ელოდე და ისე მოიქეცი, როგორც იმ წერილში ეწეროს!

ამის შესახებ, რასაკვირველია, სააკაძემ არაფერი იცოდა.

მაგრამ არც შაჰ აბასმა იცოდა, რომ გიორგი სააკაძესაც ჰქონდა ერთი საიდუმლო საქართველოში გამომგზავრების წინ — შეხვედრა დაუდ-ხან უნდილაძესთან.

— ყველაფერი გააკეთე, ჩემო გიორგი, ყიზილბაშთა ამოსაწყვეტად, რასაც კი შეძლებ, — უთხრა უნდილაძემ სააკაძეს..

საქართველოსკენ მოიჩქაროდა ნეფე-დელოფალი — გათათრებული ქართველი სეიმონ-ხანი და სპარსელი ქალი ჯაჰან-ბანუ ბეგუმ.

უკან მოსდევდა „მაყრიონი“ — უზარმაზარი სპარსული მხედრობა.

საქართველოს დასაქცევად აღძრულ სპარსელთა ურდოს მოუძღოდა ორი „გათათრებული ქართველი“ (გიორგი სააკაძე, ზურაბ ერისთავი) და ორი გათათრებული სომეხი (ჩარჩიხა-ხანი, იუსუფ-ხანი).

მაშ, სააკაძეს ჯერ ისევ „გათათრებული ქართველი“ ჰქვია!

ჯერ არავინ იცის, რა „განსაწმენდელი“ ჩაგუბებულა მის სულში — განსაწმენდელი იმ ცოდვათაგან, რასაც აქამდე, ამ თორმეტი წლის მანძილზე, ზოგი „ქვეყნის ღალატს“ ეძახის, ზოგი „საკუთარი მეფის მკვლელს“, ზოგი „კახეთის დამაქცევარს“. განა უწინამორბედა გიორგი-საკაძის საქციელი საქართველოს ისტორიაში? ვინ მოთელის, რამდენი ქართველი, ნებით თუ უნებლიეთ გადახვეწილა საქართველოდან, უცხო მზის სხივი აუცრია და უცხო ისტორიის შემოქმედი გამხდარა, სამაგალითოდ შეიძლება კვლავ გაიხსენოს ეს სახელები ადამიანმა:

მედეა, ასული კოლხთა მეფე აიეტისა — საბერძნეთში,

ბაკურ იბერიელი — რომში,

ვეტრანიონ ლაზი — რომში,

ბუზმირ იბერიელი — რომში,

ფარსმან იბერიელი — რომში,

სუბარმახიოს კოლხი — რომში,

პეტრე იბერიელი — რომში,

იონანე ლაზი — რომში,

ფარსმან კოლხი — ბიზანტიაში,

ფირან იბერიელი — ბიზანტიაში,

რუჟინე კოლხი — ბიზანტიაში,
ლეონტი კოლხი — ბიზანტიაში,
ზაენა კოლხი — ბიზანტიაში,
ბაკურ ფირანის ძე იბერიელი — ბიზანტიაში,
ფაზა იბერიელი — ბიზანტიაში,
თორნიკე პროტოსპათაროსი — ბიზანტიაში,
ფარსმან იბერი იერაპოლისელი — ბიზანტიაში,
გრიგოლ ბაკურიანის ძე — ბიზანტიაში,
აბაზ ბაკურიანის ძე — ბიზანტიაში,
გიორგი ბეგი — ოსმალეთში,
მეჰმედ ფაშა — ოსმალეთში,
გულჩარა — ოსმალეთში,
კონსტანტინე-მირზა — სპარსეთში,
ალავერდი-ხან უნდილაძე — სპარსეთში,
იმამ-ყული-ხან უნდილაძე — სპარსეთში,
დაუდ-ხან უნდილაძე — სპარსეთში...

„წესადცა არს წინამბრძოლობა ქართველთა“ — აეკვიატებიათ ქართველ მამულიშვილებს და თავგამოდებით იბრძოდნენ და აქცევდნენ სისხლს „სხვათა ისტორიის გასაჭედად“:

თორნიკე ერისთავი — ბიზანტიელთათვის;

ულუ დავითი, სარგის ჯაყელი, რატი სურამელი, ვახტანგ მეორე და ვახტანგ მესამე — მონღოლთათვის;

კონსტანტინე მეორე და მზეჭაბუკ ჯაყელი — ყიზილბაშთათვის.

მაინც ვინ უფრო „მოერგება“ გიორგი სააკაძეს, ვითარცა წინამორბედი, ანუ ორეული?

აღბათ, მანუჩარ მეორე ათაბაგი!

მანუჩარმა ქართველობა ოსმალურ თათრობაში გაცვალა, ოსმალური სახელი მუსტაფა დაირქვა, ოსმალს ფაშობა გაიკრა და ერის წყეულ მოღალატედ იქცა. მაგრამ ბოლომდე ვერ გაუძლო „ნებაყოფლობით თათრობას“ ქართველად დაბადებულმა კაცმა: ოსმალს ფაშებს დაერია, ერთი თავიდან ჭიპამდე გააპო ხმლის ხეთქინებით, მეორეს ყური და ლოყანიკაპი დაათალა, მესამე ცოცხალ-მკვდარი დააწვინა... და დაუბრუნდა მანუჩარი ქართველობას — სამშობლოს და სარწმუნოებას. დიდსულოვანმა მშობელმა ხალხმაც დაივიწყა მისი „თათრობა“ და ერის წყეული მოკვეთილობიდან ისევ ეროვნულ გმირად გაიხადა.

და ასევე შეუნდობს ქართველი ხალხი გიორგი სააკაძესაც, უკეთუ იგი ყოველივეს საქმედ აქცევს, რაიც ახლა მის გულში განზრახვად უძევს.

თვედორე, ლუარსაბი და ქეთევანი — სააკაძის სამი თანამედროვე — ერთბაშადა წმინდანი გახდნენ, ხოლო თვითონ სააკაძე ამიერიდან ვერანაირი გმირობით, თუნდაც სიცოცხლის ისეთივე მოწამებრივი თვითშეწირვით, ვეღარ გახდება წმინდანი: თორმეტწლიანი „გალანძღული სიცოცხლის“ გაწირვით წმინდანი ვეღარ გახდება!

მაგრამ საკუთარი შვილის შეწირვით?!

განა, საკუთარი სიცოცხლისა და საკუთარი შვილის სიცოცხლის გაწირვა ერთი და იგივეა; ან ოღნაედაც შეედრება ერთი მეორეს?!

საკუთარი სიცოცხლის გაწირვა რაიმე დიდი საქმისათვის უყოყმანოდ შეუძლია ყოველ საშუალო ადამიანსაც, მაგრამ რომელ ღვთაებრივ გმირსაც არ შეუდრკება გული და შეუღონდება სული, როცა საქმე მისი ღვიძლი შვილის სიცოცხლეს მიადგება?!

და ახლა, იქნებ გიორგი სააკაძეა ის გმირი, რომელსაც ძალუძს სამშობლოს საკურთხეველზე მიიტანოს გაცილებით დიდი და წმინდა მსხვერპლი, ვიდრე მისმა თანამედროვე სამივე წმინდანმა ერთად?!

...და შემოდის საქართველოში მისი „უძღები შვილი“, თორმეტწლიანი „უძღებობის“ შემდეგ, ორმოცდახუთი წლის ასაკში, „განსაწმენდელი“ ფიქრითა და ზრახვით დატვირთული...

1625 წელი.

ტფილისში მოვიდა სპარსეთიდან წამოსული ნეფიონი და მისი უზარმაზარი უჩრდო-მაყრიონი.

აიშალნენ ქართველები — ვის მოსწრებია ამღვნი მაყარიო?! სხვა რამ ავი ვანაზრახი ხომ არ იმალება ამ უცნაური ქორწილის უკან?!

საშფოთარი არაფერი აქვთ ქართველებს. შაჰის შვილშვილის და სიძეს სწორედ ასეთი დიდროვანი საქორწილო მოგზაურობა ეკადრება, მორჩა და გათავდა! გიორგი სააკაძე არწმუნებდა ყველას, „ფიცითა და მტკიცით“:

„ამა ჯარისა სიმრავლე საქართველოსათვის არ არის საზიანო, ნურცა რა ფიქრი გაქუსთ, თქვენი საქმე მე დამადევითო“.

რამდენიმე დღეს, გაბმით, „იყვის მღერა, ნადიმი და მეჯლისი, ბურთაობა და ყაბახის სროლა“ ტფილისში.

ქორწილი რომ ჩათავდა, ყარჩიხა-ხანმა სპარსული მხედრობა ტფილისიდან აპყარა, მუხრანს ჩაიყვანა და ალაიანის ველზე დააბანაკა.

მაშინვე ყარჩიხამ, რასაკვირველია სააკაძესთან შეთანხმებით, კა-

ხეთში ბრძანება გაგზავნა: იმერეთს ლაშქრობას ეაპირებ და სასწრაფოდ ყველა ბრძოლისუნარიანი კახელი, ვითარცა ქულზე კაცი, მუხრანს გამოცხადდეს სპარსელებთან და ქართლელებთან შესაერთებლად.

და როცა კახელები მუხრანს მოვიდოდნენ, სპარსელები მისდგებოდნენ და უკლებლივ ყველას ამოწყვეტდნენ!

ასე იყო მოფიქრებული მარტივად და „მადიანად“.

და ეს განზრახვაც ისევ სააკაძესთან ჰქონდა „შეთანხმებული“ ყარჩიხას.

მაგრამ იმ დამით გიორგი სააკაძე მცხეთაში კათალიკოს ზაქარიას და წილქნელ ეპისკოპოს პართენს შეხვდა. და ასე — სააკაძის დიდი სამამულიშვილო განზრახვი პირველად ქართლის სულიერმა მამებმა შეიტყვეს.

ეს ამბავი კი გიორგი სააკაძეს ყარჩიხას-ხანთან აღარ ჰქონდა შეთანხმებული!...

მეორე დღეს ზურაბ ერისთავი დაიმარტოხელა გიორგი სააკაძემ. იგი სულხორციანად ენდობოდა ზურაბს — გიორგის გაზრდილი იყო შუათანა ცოლისძმა. ხმალიც მისგან ჰქონდა ნასწავლი, მამულიშვილობაც და „ანტიმამულიშვილობაც“.

მე და შენ საქართველო უნდა დავიხსნათ დალუპვისგანო, პირდაპირ უთხრა სიძემ ცოლისძმას, არც ერთი სპარსელი აქედან ცოცხალი არ უნდა წავიდეს, სულ ერთიანად უნდა ამოვქელიტოთო.

გაოცდა და დაშეთდა ზურაბ ერისთავი. თუ აჯანყებას აპირებდი, რატომ სპარსეთში არ მითხარიო. ახლა რა ვქნა, ცოლი რომ სპარსეთში დავტოვეო; ხომ იცი, როგორც კი შაჰი ღალატს შეიტყობს, მაშინვე თავს გააგდებინებს ქალსო. სპარსეთში რომ ჩემი განზრახვა გამენდო, შენ თავს ვერ შეიკავებდი და რა ვიცი რას მოიმოქმედებდიო, უთხრა გიორგიმ. ისედაც შაჰი ცოლს არ გამოგატანდაო.

და, რაც მთავარია, რატომ ავიწყდება ზურაბ ერისთავს, რომ გიორგი სააკაძემ ღვიძლი შვილი ჩაუტოვა ხელში მძვინვარე შაჰს!

მანაც ყოყმანობდა არაგვის ერისთავი.

მაშინ გიორგიმ ცოლისძმის უზომოდ პატივმოყვარულ გულს დაუნიზნა: თუ შაჰ აბასმა ცოლი მოგიკლა, სამაგიეროდ ლუარსაბ მეფის დას, ლელა-თინათინს შეგერთავ ცოლადო.

ლელა-თინათინი, როგორც წინარე ნათქვამიდან გვახსოვს, შაჰ აბასმა ლუარსაბ მეფის მოკვლის შემდეგ საკუთარი ცოლობიდან განუტევა და კახეთის მმართველს ფეიქარ-ხანს მიუძღვნა.

როცა გავიმარჯვებთ, ფეიქარ-ხანს ლელას წავართმევთ და შენ შეგერთავთ ცოლადო — არწმუნებდა გიორგი ზურაბს.

და მოიხიბლა ზვიადი ფეოდალი ასეთი შეთავაზებით. ხუმრობა ხომ არ იყო — ზურაბ ერისთავი ქართლის გვირგვინოსან-ბაგრატიონთა ოჯახს უმოყვრებოდა!

და ზურაბი დათანხმდა.

აჯანყების თავი და თავი რგოლი შეიკრა.

...ამასობაში კახელთა ჯარი მოვიდა სპარსთა ბანაკში.

გაიხარა ყარჩიხა-ხანმა. შაჰის პირველი ბრძანება აღსრულების პირას იდგა: კახელებს ამოსწყევტდნენ და მერე ქართლის აყრას და გადასახლებას შეუდგებოდნენ!

და, ზეარაკად მოსულ კახელებს სპარსელებმა გამოუცხადეს, რაკი თქვენც იმერელთა ქრისტიანი თანამოძმენი ხართ, იმერეთში სალაშქროდ ვერ გენდობით, ამიტომ იარაღი ჩაგვაბარეთ, საჩუქრად ძვირფასი ხალათები მიირთვით უკანვე თქვენსავე კახეთში გაბრუნდით!

„საჩუქრების დასარიგებელი“ კარავი მოშორებით ბანაკის განაკიდურზე იდგა, მაღალი, კაცის-სამალავი თეფჯირით გარშემოვლებული. იმ კარავში სათითაოდ შეხვალთ და თქვენს კუთვნილ-საჩუქარსაც იქ მოგართმევენო, — უთხრეს კახელ „სტუმრებს“ სპარსელმა „მასპინძლებმა“.

და კიდევაც დაიწყო „მისართმეველის მირთმევა“. რიგით პირველი კახელი შეიწვიეს კარავში. შემდეგ მეორე, მესამე.. მეათე.. მეთხუთმეტე...

და უკან არც ერთი არ ბრუნდებოდა.

ალბათ თავს უყრიან და ერთად გამოუშვებენ შაჰის ხალათებით დამშვენებულებსო, ფიქრობდნენ საჩუქრის მოლოდინში ჩამდგარი კახელები.

და უეცრად კახელთა შორის ვიღაცამ იღუშალი სიტყვა ისროლა: იმ კარავში სათითაოდ შესულ ქართველებს „საჩუქრად“ თავის დაგდებინება გელოდებათო!

თავის დაგდებინებო?!

ეგ ჩვენ გვკითხონო, იგრიალეს კახელებმა, ხმლები იშიშვლეს და გააღმასებით ეკვეთნენ სალტედ შემოკრულ ყიზილბაშთა ლაშქარს. ეკვეთნენ და სალტე გადასჩეხეს. ბანაკის გასასვლელთან მდგარი სპარსელებიც გადაქელეს და სამშვიდობო გზებზე გააღწიეს.

თითები დაიჭამა ყარჩიხა-ხანმა.

არავითარი ეჭვი არ იყო: კახელთა ამოწყვეტის განაზრახი მხოლოდ მან ვასცა, ვინც ამ განაზრახულობაში ყარჩიხასთან ერთად მონაწილეობდა. ასეთი კაცი კი გიორგი სააკაძე იყო...

გიორგის არ გამოჰპარვია, რომ ამ დღესვე ყარჩიხა-ხანმა შიკრიკი აფრინა სპარსეთისაკენ.

დღე-დღეზე შაჰ აბასის ახალ ბრძანებას ელოდა ყარჩიხა-ხანიც და... გიორგი სააკაძეც...

სპარსელთა ურდომ ადგილი მოინაცვლა: მარტყოფის ველზე გავიდა და იქ დაბანაკდა...

გიორგი სააკაძემ კი ლოჯინის ხეობაში დაუხშირა სიარულს, რადგან სწორედ აქ გამოივლიდა სპარსეთიდან მომავალი გზა...

სპარსელებიც შეეჩვივნენ იმას, რომ ნადირობაზე შეეყარებული მოუ-
რავი ყოველდღე გადიოდა „ქორის მოსატყვევებლად“.

იმ დღესაც ხმა დააგდო ბანაკში, სანადიროდ მივდივარო და ქორით
ხელმოჭანგული გაეშურა ლოჭინისაკენ.

გუმანმა არ უმტყუნა: სპარსეთიდან მომქროლავმა შათირმა შემოა-
გელვა ცხენი ხეობაში.

დაუხვდა გიორგი, გაძალიანდა შათირი, მაგრამ სად გაექცეოდა საა-
კაძის ფოლადის თითებს. შეიპყრო გიორგიმ, გაჩხრიკა. უბიდან წერი-
ლი ამოართვა.

შაჰი სწერდა ყარჩიზა-ხანს: „გიბრძანებ, კახელნი ამოსწყვიტო, ქარ-
თლელნი დედაწულიანად აპყარო და სპარსეთს წამოასხა. ხოლო მოურა-
ვი დაუყოვნებლივ მოჰკალ, თავი მოჰკვეთე და გამომიგზავნე!“

გიორგიმ შაჰის წერალი უბეში შეინახა, შაჰის შათირი კი იქვე მოგუ-
და და მიწაში ჩამარხა.

ბანაკში მობრუნდა. ვითომც არაფერი მომხდარიყოს, „ძველი მეგობ-
რობით“ ესაუბრა ყარჩიზა-ხანს. თან ეს უთხრა ბეჯითად, მკაცრად:
ქართლის თავადები უნდა შევკარო სასწრაფოდ და ეუბრძანო, ხალხი
გამშადონ დედაბუდიანად ასაყრელად და სპარსეთში გადასაყრელადო.

ყარჩიზამ ეჭვი ვერარა დაიკრა და სააკაძის განზრახვა მოიწონა.

გიორგიმ ქართლის თავადები შეჰყარა და შაჰის წერილი წაუკითხა.

და ყველა მიხვდა შაჰ აბასის ვერავ განზრახვას — სააკაძის მოყვა-
რეც და მომტერეც: საქორწილოდ მოსულ ყიზილბაშობას ქართლი უნდა
დაეპცია, კიდეც ერთხელ, ანუ — „ერთხელ და სამუდამოდ“!

და ყველა თავადმა — სააკაძის მტერმაც და მოყვარემაც — ერთხმად
შეჰფიცეს, რომ დათქმულ დროზე მთელის ძალებით ამხედრდებოდნენ სა-
ქართველოს დამაქცევარ გადამთიელთა შესამუსრავად.

(ასე უნდა მომხდარიყო, რადგან ყველას, სააკაძის მტერსაც და მოყ-
ვარესაც — უპირველეს სალოცავ ხატად მაინც ჰქონდა სამშობლო სა-
ქართველო, ხოლო შინაურ ქიშხსა და მტრობას დროებით თავი უნდა
მოემშინარებია).

ერთადერთი ქართველი თავადი, რომელსაც შეთქმული მამულიშვი-
ლები არ ენდნენ, იყო გამაჰმადიანებული ანდრუყაფარ აზილასორი, შაჰ
აბასის ცოლისძმა, სიმონ-ხანის ქვისლი და ისა-ხან ყორჩიზაშის სიძე
(ქალის თესლით — შაჰ აბასის შვილიშვილის ქმარი). საფურცლის ჭა-
ლაზე შეიპყრეს შეთქმულებმა ანდრუყაფარი ცოლშვილანად, ჩრდილოეთი-
საკენ გააქანეს და თერგის ხეობაში არშის ციხეში გამოჰკეტეს...

სამამულო ომის მაწვევარი შიკრიკები მიმოქროდნენ ქართლის მიწა-
ზე. ხალხი იარაღს იხსამდა გამალებით.

ერთად შეყრილ ქართულ ლაშქარს ზურაბ ერისთავი უსარდლებდა.

ხოლო გიორგი სააკაძე...

...დღე დათქმული აჯანყებისა — 25 მარტი (7 აპრილი) 1625 წლისა, დღესასწაული ხარება.

ხარება! (ალბათ დიდი იმედი ჩასდეს ამ საოცარ სიტყვა-სასწაულში პატრიოტებმა).

ჯერ ისევ ღამე წევს მარტყოფის ველზე.

გულდანდობილად სძინავს ბანაკად ჩაგუბებულ 30000 სპარსელს.

მთავარსარდლის კარავში განისვენებს ყარჩიხა-ხანი და მისი ძე, იმამვერდი-ბეგი. მშვიდად სძინაეთ, რადგან იციან, სააკაძე არსად გასულა ბანაკიდან, ვერც ვერსად წავა, მსტოვრები თვალს არ აშორებენ. მახლობელ კარავში ეგულება ყარჩიხა-ხანს „მოურავ-ხანი“, ოთხი „გურჯის“ თანხლებით. ხოლო, სულ ხუთი „გურჯი“ რას განიზრახავს და... თუ განიზრახავს, რას გააწყობს ოცდაათი ათას ყიზილბაშთან!

ამიტომ სძინაეთ არხეინად-

ჩხოლოდ გიორგი სააკაძეს და მისგან არჩეულ ოთხ ქართველს არ სძინაეთ.

იარაღასმული მიწოლილა „რჩეული ხუთეული“:

გიორგი სააკაძე,

მისი ძე ავთანდილ სააკაძე,

თავადი პაატა ხერხეულიძე,

თავადი ელია დიასამიძე,

გლეხი პაპუნა ვაშაყაშვილი.

რიჟმაყმა იწყო შემოსვლა.

ღამემ შავი კრეტსაბმელი აიკრიფა და ხარება-დღეს შეატოვა მარტყოფის ველი.

გამაყრუებელმა ყიჟინამ და იარაღის ზრიალმა უეცრად შეარყია ცა და მიწა.

ეს — ქართული ჯარი მოჰქროდა, ზურაბ ერისთავის სარდლობით.

აიშალა სპარსთა ბანაკი.

კარვიდან გამოიჭრა ყარჩიხა-ხანი და ავზნიანი ყივილით იხმო ყველა სარდალი.

ერთბაშად მოცვიდნენ ამხედრებული გიორგი სააკაძე; იუსუფ-ხანი, მოჰამედ ყული-ხანი ზიად-ოღლი და სხვანი „ხანნი ათორმეტი“.

— ცხენიდან ჩამობრძანდი და შევიტყოთ რა ხდებაო! — შეჰკივლა ყარჩიხამ სააკაძეს.

— ჩამოხდომისა კი არა, უმჯობესია შენც შეგდე ცხენზე და ჯარს მიჰხედო, თორემ ვგონებ თეიმურაზ მეფე მოდის თავის მხედრობით! — შეუტრიალა სააკაძემ.

ცხენს მოახტა ყარჩიხა-ხანი.

მაგრამ უნაგირზე გასწორება კი ვეღარ მოასწრო.

— ანღალა სინჯე ქართველების სისხლის დაქცევა! — დაიღრიალა სააკაძემ და თვალწამიერად შიშვლად დაჭერილ მარცხენა იღლიაში აძგერა შუბი ყარჩიხა-ხანს.

გარდიგარდმო შუბგანწონილი და სულგავარდნილი დაენარცხა მიწას სპარსთა მთავარსარდალი.

წამსვე ხმალი იშიშვლა სააკაძემ.

სპარსთა დანარჩენ სარდლებს უკვე ხმლებით სჩებდნენ აეთანდილ სააკაძე, პაატა ხერბეულიძე, ელია დიასამიძე, პაპუნა ვაშაყაშვილი.

ათანდილს იმაგვედრი-ბეგი მოეკლა, ყარჩიხა-ხანის ძე.

გიორგიმ იუსუფ-ხანს თავი ხმლით დააგდებინა.

პაატას, ელიას და პაპუნასაც დაეღვარათ „თავისი წილი“ მტრის სისხლი.

რამდენიმე წუთიც და სპარსულ ურდოს აღარც ერთი სარდალი აღარ ჰყავდა ცოცხალი.

ხუთ ქართველს ერთბაშად წარეკვეთა თავი სპარსული ურჩხული-სათვის.

ზურაბ ერისთავიც უკვე შემოჭრილიყო სპარსთა ბანაკში.

ქართველები უწყალოდ და ხელდარეულად ჟღეტდნენ უმეთაუროდ და უპატრონოდ დაგდებულ სპარსულ მხედრობას. სპარსელებს კი ისღა დარჩენოდათ, გაქცეულიყვნენ, ვისაც საით და როგორ მოუხდებოდა. ქართველები ლტოლვილებს მისდევდნენ და ხოცავდნენ მთელი ღღე.

უთენია დაწყებული ბრძოლა გვიან მიმწუხრამდე გაგრძელდა.

30000 სპარსელიდან მხოლოდ 3000 გაასწრო სიკვდილს.

ქართული ხმლებით აჩეხილ ოცდაშვიდი ათას სპარსელში ესვენა შვიდი რჩეული სპარსელი სარდალი.

დიდძალი ნადავლი და აღჭურვილობა ჩაუვარდათ ხელში გამარჯვებულებს. ისინი „აღივსნეს საშოვრითა — ოქროთი, ვერცხლით, თვალითა მარგალიტითა, მრავლის უცხო ნაქსოვითა, ცხენ-აქლემითა და ჯორითა“.

„ხარება“ სუფევდა იმ დღეს საქართველოში.

სწორედ დღეს იდგა უზენაესი მამულიშვილობის მწვერვალზე მამა პაატა სააკაძისა.

სვიმონ-ხანი და ყარაბაღის ბეგლარბეგი მოჰამედ ყული-ხან ზიად-ოლლი ტფილისისაკენ მიჰქროლნენ თავპირისმტერევეთ.

მაგრამ გიორგი სააკაძემ მიასწრო. ტფილისი აიღო და ნარცხალაში ჩაკეტილ ყიზილბაშურ ციხიონს ალყა შემოარტყა.

სემონ-ხანმა და მოჰამედ ყარაბაღელმა საქართველოს სატახტოს გვერდი აუქციეს, აღჯაყალამდე უკანმოუხედავად ირბინეს, აღჯაყალის ციხეში შეცვივდნენ და შიგ ჩაირაზნენ. მცირე ხნის მერე იქიდანაც გადაიხვეწნენ და მაზანდარანს ჩააღწიეს.

ტფილისის ციხე გაძალიანდა. დრო კი აღარ ითმენდა, მტერს სულის მოტყუების სახსარი არ უნდა მისცემოდა. ამიტომ გიორგიმ ნარიყალა ალყაში ჩატოვა და თვითონ, ზურაბ ერისთავის თანხლებით, კახეთისაკენ გაფრინდა.

ზურაბ ერისთავს გიორგისგან აღთქმული ლელა ბატონიშვილი ეგულეობდა ფეიქარ-ხანის კარზე და ყველაზე წინ ის მიჰქროდა ფრთაგამოსხმული.

ფეიქარ-ხანს, მარტყოფის კატასტროფა რომ შეეცყო, ხორნაბუჯი დაეგდო და ისიც ფსოჟა-გლეჯით გაქცეულიყო. მტკვარზე წამოეწივნენ ქართველები გაქცეულ ყიზილბაშებს. გახელებით დაეძგერა ზურაბ ერისთავი. ფეიქარ-ხანმა მოასწრო მტკვარზე გადასვლა. ცოლიც თან გაიტაცა, ლელა-თინათინი, ბარდავისკენ გაჰქურცხლა. მიჰყვა ზურაბი გაფთრებით, მაგრამ ვერც ყიზილბაშ მებრძოლს დაეწია და ვერც „თავის საცოლუ“ დააგდებინა.

სანამ ზურაბი ხელცარიელი და გულჯავრიანი დაბრუნდებოდა, გიორგიმ მტკვარზე ფეიქარ-ხანისგან დატოვებული ყიზილბაშობა დაატყვევა „მრავალი ქონებით, იარაღ-მოწყობილობით, ურიცხვი მსხვილფეხა და წვრილფეხა საქონლით“.

წემობრუნდნენ და ისევ ხორნა-ბუჯს მოაშურეს ქართველებმა. ციხეში მდგარი ყიზილბაშური ციხიონი იარაღაყრილი გამოვიდა, ორმოცდაათი სააალნე აბრეშუმი გამოიტანა და სხვა მრავალ ქონება-მისართმეველთან ერთად მიართვა გამარჯვებულებს.

მთელი კახეთი სააჟაძის ხელში მოექცა.

არ სცხრებოდა მოურავი. კახეთიდან განჯისა და ყარაბაღისკენ გაქუსლა, იქაური ყიზილბაშები დააწიოკა და დააფორიაქა, უმრავლესობა ამოკლელთა, სულიტკბილობის მოყვარულნი ტყვედ აიყვანა, გაქცეულებს არეზამდე სღია, მრავალი დავლა მოინადავლა და ქართლისაკენ შემოტრიალდა.

ქართლ-კახეთი სრულიად გაწმენდილიყო ყიზილბაშური სნებისაგან.

აღმოსავლეთ საქართველოს ორივე ტახტი სააჟაძის ხელით საღსალამათად დასსნლი და გადარჩენილი ელოდებოდა ღირსეულ პატრონს.

მაშ, მეფე (ან — მეფეები) სჭირდებოდა „ორ საქართველოს“ — ქართლსა და კახეთს.

მერე, კაცმა სთქვას და, სხვა ვინ უნდა ყოფილიყო მეფე (თუ — „პატრონი“) ქვეყნისა, თუ არა იგი, ვინც თავისი მჭრელი გონებითა და მძლე მარჯვენით იხსნა იგივე ქვეყანა?!

ხალხი, გამოჩნევით „წვრილი ერი“, კიდევაც მოითხოვდა მეფედ სააკაძის გამოცხადებას.

მეფე სამეხარბი არ არისო, ბრძანა გიორგიმ და მაშინვე გონიოში ელჩები აფრინა და თეიმურაზს შეუთვალა: კახეთისა და ქართლის ტახტი, ორივე შენ გელოდება, მობრძანდი, დაბრძანდი, იმეფე, ქვეყანას უპატრონე და მოუარეო.

თეიმურაზი ის იყო რუსეთში წასასვლელად ემზადებოდა, სააკაძის ელჩებმა რომ ასეთი „ცითმოვლენილი ამბავი“ და შეთავაზება მოართვეს. მის სიხარულს ენა ვერ იტყოდა და კალამი ვერ ასწერდა!

და მაშინვე ქართლ-კახეთისკენ სამგზავრო სამზადისი ბრძანა.

მაგრამ თეიმურაზმა გონიოდან ფეხის დაძვრა ვერ მოასწრო, რომ მალულმა შათირებმა მეორე, უკვე საშიშარი და საშფოთარი ამბავი მოურბენინეს: ღმერთი არ გაგიწყრეს და გონიოს ციხიდან არ გამოხვიდე, თორემ იცოდე, სააკაძეს ცოცხალი ვერ გადაურჩებიო; შენი მოკვლა მას ტახტისაკენ გზას უხსნის და სავსებით დასაჯერებელია, რომ სასიკვდილოდ არ დაგინდობს ეგ „თათარიო“!

ერთხანს თავზარდაცემული და შეძრწუნებული იდგა ამის მსმენელი თეიმურაზი. მერე კი მაინც ესა თქვა მწარე სინანულით და გულმხურვალეობით:

„თუ მართლაც და, უფალს ჩემი სიკვდილი ნებავეს, დაე აღსრულდეს მისი სურვილი! მე მაინც ბედნიერი ვიქნები, რაკი უკანასკნელად გავუღიმებ მშობლიურ ცას, რომლის ქვეშ მე თვალი ამეხილა და გონება გამეხსნა!“

თქვა და წამოემართა ქართლ-კახეთისკენ.

სანამ თეიმურაზი მოადწევდა, მანამ გიორგი სააკაძემ ისევ შეუტია ტფილისის ციხეს გამგელებით. ქართველებმა თაბორის მთიდან თოფების ბატით აიღეს „დაბალი ციხე“. ნარიყალა კი ისევ მაგრობდა. გიორგი სააკაძის ბრძანებით წყალი დაუწყვიტეს ნარიყალას, ღლეღებზე ციხე უნდა დაცემულიყო.

მაგრამ ისევ გამოჩნდნენ მოლაღატენი „საასპარეზოდ“.

გორელი ვაჭარი გიორგი გორგიჯანაშვილი თურმე ყიზილბაშთა ციხიონის უფროსს „ძმაკაცობდა“. ყიზილბაშს გორგიჯანაშვილისთვის შემოუთვლია: „უწყლობამ ნამეტნავად შეგვადონაო, წყლით რამე გვიღონო“. ამდგარა ღამით გიორგი გორგიჯანაშვილი, ერთიც თავისი სანდო კაცი წაუყვანია, ნარიყალას წყალსადინარ კლდეზე გასულა, ღარები გაუწყვია და წყალი ციხის დასარწყულებლად გაუშვია.

მეორე ღღეს სააკაძის მეომრებმა აღდგენილი წყალსადინარი შენიშნეს და ღარები ხელახლა აყარეს. მაგრამ ალყაში მოქცეულებს წყურვილის საშინიროება მანც კარგა ხნით მოეხსნათ: ყიზილბაშებს მთელი

ღამის წყალდინებით ყველა ჯა, ჭურჭელი და წყალსაცავი გაეცხოთ და სარწყულები უხვად გაემარაგებინათ.

ციხიდან ყიზილბაშებს ორი კაცი გამოეპარათ და იმათ აუწყეს სააკაძეს მოლაღატეთა სახელები — გიორგი გორგიჯანაშვილი და გარსოა ჯანოაშვილი.

გორგიჯანაშვილის ღალატი აღრე შეეტყო გიორგის და ახლა გარსოა ჯანოაშვილის ვინაობა იკითხა. ჯანოაშვილი ტფილისელი მოქალაქე ყოფილა, ისიც ყიზილბაშთა ციხიონის უფროსის „დოსტი“ და მასთან იღუმალ შეზრახებული: როცა ციხის გარეთ რაიმე შენთვის სასიკეთო და საიმედო ამბავი მოხდებოდა, მე წითელი სამოსელით შევიმოსები და ისე დაგენახვებითო, თუ არა და, უბრალოდ ჩაცმულს ღამინახავთო!

და ამნაირად, ყიზილბაშები „წითელი გარსოას“ დანახვანზე გამხნევედებოდნენ და ძალას მოიცემდნენ, ხოლო „შავი გარსოას“ გამოჩენისას ზედმიწევნით ფხიზლობდნენ, ფრთხილობდნენ და საფრთხის უკუსაგდებად საგანგებოდ ემზადებოდნენ.

(პირდაპირ, საოცარი ბედი დაპყლოდა საქართველოს საღვთო დედაქალაქს: თითქმის ყოველი ძნელბედობის ჟამს, მისივე მოქალაქეებიდან საკვირველად „კოლორიტული მოლაღატენი“ გამოუჩნდებოდნენ! კოლორიტული „მშობლიური მოლაღატენი“!).

და „სოფლელმა“ გიორგი სააკაძემ თბილისის მკვიდრ „ქალაქელს“ კოლორიტული ღალატისთვის თავი გააგდებინა, ხოლო გორგიჯანაშვილი ძელზე თავდაღმა ჩამოჰკიდა და ქალაქის ქუჩები ჩამოატარა.

იმ დროს ტფილისში იმერეთის მეფის წარმოგზავნილი მოციქულები იყვნენ, მათ შორის ქუთათელია ეპისკოპოსი, რომელიც პირადად სცნობია გორგიჯანაშვილს (ალბათ, ქუთათისის „მაღალ წრეშიც“ ჰქონდა „კავშირნი“ ქართველ პატრიოტთა მტრობით დაბოღმილ ვაჭარს). ქუთათელმა სააკაძესთან იშუამდგომლა და გამოიხსნა გორგიჯანაშვილი სიკვდილისგანაც და თავლაფდასხმისგანაც.

ხოლო ნარიყალა ისევ ყიზილბაშებს რჩებოდათ.

...ამასობაში გონიოდან წამოსულმა თეიმურაზმაც მოატანა.

მცხეთაში შეეგებნენ ერთმანეთს თეიმურაზ მეფე და გიორგი სააკაძე — ორი გმირი, ორნივე სამშობლო საქართველოს საკეთილდღეოდ უმძიმეს ბრძოლებში გაწამებულნი და გაჭაღარავებულნი.

ორივეს საკუთარ სიცოცხლეზე ძვირფასი მსხვერპლი გაეღო სათაყვანო სამშობლოსათვის — შვილები...

მცხეთაში, სვეტიცხოვლის ლავრაში, ქართველ საერო და სასულიერო „სახეპურო ერის“ წინაშე თეიმურაზი აკურთხეს ქართლისა და კახეთის მეფედ.

ასე შეიქნა თეიმურაზი „ორივე ტახტის მჭერი“.

აღმოსავლეთი საქართველო გაერთიანდა.

ზეიზობლა ქართველი ხალხი დიდ გამარჯვებას.

ზეიზობლა გიორგი სააკაძე, მთავარი გმირი ქართველთა ძლევამოსილებისა და ყველაზე დიდი მეოცნებე „ყოველი საქართველოს“ გაერთიანებისა.

მაგრამ პედისწერა სწორედ უმაღლესი აღზევებისა და ზარზემის ტოლძალოვან საწუხარსა და საგლოველს უმზადებს ადამიანებს.

და ასე იყო ახლაც, რამეთუ ჯერ ისევ ცოცხლობდა შაჰ აბასი.

შაჰ აბასს არასდროს ასეთი თავზარი არ დასცემია, როგორც დასცა ჯერ მარტყოფის კატასტროფამ, უზარმაზარი არმიის მოსპობამ, უპირველესი სარდლების ამოწყვეტამ და, მერე — ქართლ-კახეთის გაერთიანებამ.

თანაც ყოველივე ეს საშინელებანი მოხდა მაშინ, როცა სპარსეთის სახელმწიფო და მისი „ლომის“ ძალმოსილება ზეობის მწვერვალზე იდგა.

შაჰს ეგონა, ეს-ეს არის საქართველო სრულიად წავეშალე პირისაგან მიწისაო და უეცრად კი წამოიმართა იგი ახალნერგად, შურისმგებლური მახვილით ხელში, წამოიმართა და მიწას განართხო სწორედ იგი, ვისაც ქართული ფუძის მოთხრა ჰქონდა გულს ამოჭრილი.

თურმე შეუძლებელია „მოკვლა საქართველოსი“, თურმე მართლა მარადიული უკვდავების სული ანთია ამ უცნაური ხალხის სხეულში — ხან მინავლებული, ხან უაღრესად გამძლავრებული.

სასიკვდილოდ დაგულებულ საქართველოს თურმე ახალი ცხოვრება დაუწყია, ქართლი და კახეთი გაერთიანებულა და ერთიან, „გამთლიანებულ“ ტახტზე „ყველაზე საძულველი თეიმურაზი“ დაბრძანებულა!

ყველაზე საძულველი თეიმურაზი?

მაგრამ გიორგი სააკაძე?!

რა შეედრება გულში ახლა გიორგი სააკაძის მძულვარებას?!

შაჰ აბასის გული ყოველთვის ყოველგვარი მძულვარების სრულად მომცველი და „დამტევი“ იყო. მაგრამ ახლა შაჰს ათასი გულიც არ ეყოფა ვერავი მოურავ-ხანის სიძულვილის დასატევეად!

მარტყოფი და სააკაძე! — აი, ორი უსაშინელესი და უსაძაგლესი სიტყვა სპარსეთის ხელმწიფის აზრსაბრუნავში!

მარტყოფა! — თითქმის ორმოცი წელიწადი გასულიყო შაჰ აბასის გამეფებიდან და ამ ორმოცი წლის მანძილზე შაჰს ასეთი ზარალი და უბედურება არ მოსწრებიაო, გაიძახიან სპარსეთში, ოსმალეთში, ევროპაში.

საკაძე! — ასეთი მტერი საერთოდ არ მოსწრებია სპარსეთის ქვეყანასო, გაიძახიან აზიაში, ევროპაში.

„ეფიცავ ალლაჰს, მთელი ჩემი სამეფოს ნახევარს მივცემ, ვინც სააკაძეს ცოცხლად მომითრევს!“ — ბლაოდა შაჰი...

მაგრამ სანამ გიორგი სააკაძეს „ცოცხლად მოუთრევდნენ“, მანამ შაჰს შეუძლია სიკვდილზე უარესი სასჯელი და სატყიკვარი შეჰყაროს დიდების მწვერვალზე აფოფინებულ მოურავ-ხანს. დიახ, სიკვდილზე უარესი!

ხოლო, ადამიანისათვის მის სიკვდილზე უარესი არის მისი შვილის სიკვდილი...

პაატა სააკაძე მომგვარეთ, მოღალატე მოურავ-ხანის შვილიო, დიხ-მუელა შაჰ აბასმა. მიუყვანეს.

და მოუკლა შვილი შაჰ აბასმა გიორგი სააკაძეს. თავი მოჰკვეთა და მამას გამოუგზავნა. ტანი კი ხეში გადაადგდებინა, ყვაე-ყორანთა და მხეცთა საჯიჯგნად.

პაატა სააკაძის გვამი ღამით ევროპელმა კათოლიკე მისიონერებმა ამოასვენეს ხევიდან და სადღაც იღუმალ ადგილას დაასვენეს.

შვილის სიკვდილის შიში ჰზარადა გიორგი სააკაძეს. და, აი, ჩამოუტანეს სპარსელმა შათირებმა შვილის წარკვეთილი თავი.

მამის წინ ესვენა თავი წამებული შვილისა, რომელმაც მას დაუბრუნა „ჭეშმარიტი ქართველობა“ და ახლად არგუნა „ერის მხსნელისა“ და „ეროვნული გმირის“ სახელი.

უმძიმესი გლოვის ზარი დასცემოდა სააკაძეთა სახლეულს.

საგლოველი იყო საყოველთაო, რამეთუ ჭაბუკის უწმინდესი სიცოცხლის გაწირვამ დაუბრუნა საქართველოს ყველაზე დიდი „უძღები შვილი“, რომელიც ყველაზე საშფოთარ ჟამს ჭეშმარიტ მხსნელად მოეცლინა დღუპვის პირას მიმთხვეულ სამშობლოს.

ერთაწმინდის ეკლესიაში დაკრძალეს წმინდა ჭაბუკის თავი.

მაღე ტფილისელმა ვაჭრებმა, ევროპელ მისიონერთა თანადგომით იპოვეს და წამოასვენეს პაატას გვამი სპარსეთიდან საქართველოში, და როგორც იქნა, ეღირსა განკვეთილი მარტვილის თავსა და ტანს ერთად დავანება მშობლიურ მიწაზე.

და დაინთო ერთაწმინდის ეკლესიაში იმჟამინდელი საქართველოს ყველაზე დიდი კერეონი.

ბედნაერი იყო ჭაბუკი: მშობლიურ მიწაში იწვა. ჯალათის ხელით ნაწამები სხეული აღარ სტკიოდა და „ყოველი საქართველო“ იყო მისი ჭირისუფალი.

მისი სახელი ეროვნული გმირობისა და მამულიშვილობის ნიშანსვეტად იქცა.

მავრამ ქართველებს ისიც უნდა სცოდნოდათ, რომ შაჰ აბასი შურის საძიებლად მარტო ჰაატა სააკაძის სისხლს არ იკმარებდა. დღე-დღეზე მისი ახალი შემოსევა იყო მოსალოდნელი. ამიტომ ახალი ომისთვის ემზადებოდნენ ქართველები. დღე და ღამე იჭედებოდა საჭურველი. დღე და ღამე თვალმოუხუჭავად და მუხლჩაუხრელად იდევნოდა სააკაძე.

უწინარეს ყოვლისა მთავარი ეს იყო — რაიმე „შინა-განსქლომა“ არ ჩამოვარდნილიყო ქართველთა შორის.

გიორგიმ შენიშნა: პირჩადრუბლული იმზირებოდა და იღრინებოდა ზურაბ ერისთავი — „მეორე გმირი“ უკვე მომხდარი დიდი სამამულო ეპოპისა. ძნელი არ იყო ზურაბ ერისთავის გულჯავრიანობის მიზეზის გარკვევა. მისი ცოლი შაჰ აბასმა გაამაჰმადიანა და თავისი ცოლების მსახურად განაწესა. გიორგი სააკაძის აღთქმა ზურაბისა და ლელა ბატონიშვილის „სანატრელი ქორწინებისა“ არ შესრულდა, რადგან ვერ იქნა და ვერ დააგდებინეს ფეიქარ-ხანს ლელა-თინათინი.

ძალიან სახიფათო იყო პატიემოყვარე, დიდგულა და ურყევი ბუნების მქონე არაგველი მბრძანებლის იმედგაცრუება.

დატრიალდა გიორგი სააკაძე. ზურაბი ადვილად დაარწმუნა იმაში, რომ აწ გარდასულ ლუარსაბ ბაგრატიონთან დამოყვრებას ისევე ქართლ-კახეთის „ორივე ტახტის მჭერთან“ დამოყვრება სჯობდა. თეიმურაზს კი ასული ჰყავდა, სახელად დარეჯანი. და ჩადგა სააკაძე მეფესა და ერისთავს შორის შუამავლად.

დღეოფალი ხორეშანი უარს ამბობდა ზურაბისთვის ქალის მიცემაზე. „მაგან ამოაგდო ჩემი სამშობლო ქართლიო“, გაიძახოდა ლუარსაბ მეფის დაი. მავრამ მაინც გასჭრა დიდი მოურავის „პოლიტიკურმა მაჭანკლობამ“ — ზურაბ ერისთავმა ცოლად შეირთო თეიმურაზ მეფის ასული დარეჯანი.

საქმე თითქოს კარგად მიდიოდა.

თეიმურაზი მეფობდა.

გიორგი სააკაძე განაგებდა.

თავადები მოურავის პირველობას თითქოს შერიგებოდნენ. „თვით ზურაბ ერისთავი და ვინცაჲინ დიდი კაცნი იყვნენ ქართლისანი, დიდს მოურავს ქეშიკში უწევებოდნენ და ყმურად მონებდნენ მას“.

გიორგი სააკაძემ სპარსეთთან გარდუვალად მოსალოდნელ ომში ოსმალეთის მომხრობაც სცადა.

ამ დროს ოსმალეთის დიდი ვეზირი და აღმოსავლეთის ჯარების სერასქერი ჰაფიზ-ფაშა დიარბექირში იდგა და ბაღდადს სალაშქროდ ემზადებოდა. გიორგიმ ელჩობა შეადგინა, სათავეში თავისი შვილი იორამი ჩაუყენა და ჰაფიზ-ფაშასთან გაგზავნა. მოურავის ელჩებს ოსმალთა

მისართმევად მიჰქონდათ საქართველოში ამოწყვეტილ ყიზილბაშ სარდალთა წარკვეთილი თავები (მათ შორის — ყარჩინა-ხანისა და იუსუფ-ხანისა), მხარგაყრული ტყვეები, ნადავლად წამოღებული სამასი სპარსული დროშა, საომარი საყვირები და ზურნაიკები.

ქართველი ელჩები 1625 წლის 3 ივლისს ეწვივნენ ჰაფიზ-ფაშას.

ოსმალებმა სიამოვნებით მოიხილეს ყიზილბაშ სარდალთა თავები — ოთხი წლის წინათ წარკვეთილნი, მარილში გამოყვანილნი, მაგრამ მაინც ხრწნამორეულნი. მაღლიერებით ჩაიბარეს ტყვეები და ლომის გერბიანი დროშები.

იორამ სააკაძემ მამის წერილი გადასცა დიდ ვეზირს. გიორგი ატყობინებდა ჰაფიზ-ფაშას: ოსმალთა სამეფო გვარეულობას ჯერ ისეთი მოხერხებული შემთხვევა არ მოსწრებია სპარსეთთან ანგარიშის გასასწორებლად; ამიტომ ყოველგვარი დაყოვნების გარეშე ისწრაფეთ და თქვენის ჯარებით გამოემართეთ განჯა-ყარაბაღისა და შირვანისაკენ. მისვლისთანავე ყველა ეს ქვეყანა უბრძოლველად დაგემორჩილებათ; ამის მერე სულ იოლად შეძლებთ არღებულისა და მეშქედის აღებას და ყიზილბაშთა ქვეყნის სავესებით გადაწვას; თანაც იმდენ სიმდიდრეს მოინდავლებთ, ქვეყნის დასასრულამდე სალაპარაკო და სალექსე გახდებო.

ჰაფიზ-ფაშას კი არც დიდი ნიჭი ჰქონდა და არც გაბედულება. ვერ იქნა და სააკაძის შემონათვალს გადაჭრილი პასუხი „ვერ მოუხერხა“.

ისტორიკოსი იბრაჰიმ ფეჩევი მაშინ მრჩეველად ახლდა ჰაფიზ-ფაშას. ასეთი მოხერხებული შემთხვევა მართლაც აღარასოდეს ჩაგვივარდება ხელშიო, უთხრა იბრაჰიმმა ჰაფიზს. ამიტომ სააკაძეს დაუჯერე და შირვან-აზერბაიჯანისკენ გაუტოვე ჯარებითო.

— ბედნიერებით მოსიღმა ფაღიშაჰმა ჩვენ ბაღდადის დაპყრობა გვიბრძანა და არა საქართველოსა და შირვანისკენ გალაშქრება, — თქვა ჰაფიზ-ფაშამ.

იბრაჰიმ ფეჩევი მაინც არ შეეპუა და მაშინვე ეს უთხრა დიდ ვეზირს:

— ბედნიერებით მოსიღმა ჩვენმა ფაღიშაჰმა რომ ეს იცოდეს — დიდი მოურავი ჩვენს მხარეზე გამოსულაო — მაშინვე სწორედ შირვანისკენ გაგაგზავნიდათ, ანდა შეიძლება თვითონ ჩაუდგეს სათავეში ამიერკავკასიაში ლაშქრობას. დარწმუნებული ვარ, თუ ამ შემთხვევას ხელიდან გაუშვებთ, ქვეყნის დასასრულამდე გვექნება სანანებლად.

— თქვენ კიდევ არ გცოდნიათ ჩემი ხასიათი. მე ვიდრე რომელიმე წამოწყების წარმატებით შესრულებაში წინასწარ არ დავრწმუნდები, მისკენ ერთ ნაბიჯსაც არ გადავდგამ, — მოქნარებით თქვა ფაშამ.

— განა, დიდებულმა სულთნებმა, გინა პატიოსანმა ვეზირებმა, რომელთაც ამოდენა საღვთო ომები და დაპყრობანი ეგზომ ძლევამოსილებით ჩაუტარებიათ, წინასწარ იცოდნენ, რომ უეჭველად გაიმარჯვებდნენ? ომში გამგზავრებისას სარდალი სიმამაცეს და ალლაჰს უნდა მიენდოს.

ან ახლა, ბაღდადს რომ ჩახვალთ, ნამდვილად იცით, რომ დაიპყრობთ და გაიმარჯვებთ? — არ ეშვებოდა იბრაჰიმ ფეჩევი.

— მტკიცედ მწამს და ეჭვიც არ მეპარება, — ისე თქვა სერასქერმა, რომ მოსაუბრე მიმხედარიყო, ამ საკითხზე ნულარ ვილაპარაკებთო.

მთავარსარდალთან ამო საუბრის შემდგომ იბრაჰიმ ფეჩევი იანიჩართა მეთაურთან — ხუსრევ-აღასთან მივიდა (ეს სახელი კარგად დაეძინა-სოვროთ, რადგან იგი ამ ამბებიდან ოთხი წლის შემდგომ ავტორი შეიქნება დიდი ქართული ტრაგედიისა).

ახლა ხუსრევ-აღას შეუჩნდა იბრაჰიმ ფეჩევი, იქნებ შენ გამოეხმაურო გიორგი სააკაძის მოწოდებას და გაილაშქრო შირვანისკენო.

ხუსრევ-აღამ ყბა ცბიერად მოიქცია და თქვა: ჩვენ მთავარსარდლის ხელქვეითები ვართ და რასაც გვიბრძანებს, ჩვენც იმის აღმსრულებლები ვახლავართო.

ფეჩევი იფიქრა, ხუსრევს ჰაფიზის გამარჯვება და აღზევება არ ეპრიანებაო, და სულ მიანება თავი სარდლების წაქეზებას ამიერკავკასიაში სალაშქროდ.

...ისევ დგას 1625 წელი. წელი ქართველთა ძალმოსილებისა, წელი რწმენისა, სიხარულისა, სამომავლო იმედისა და უძლეველობისა.

მაგრამ, ვაი თუ წლის ბოლომდე ვერ გააწიოს საუკუნოვანი წყვდიადით ავსებულ სივრცეში შემოჭრილმა სინათლის სხივმა!..

კიდევ მოჰქრის საქართველოსკენ ვეებერთელა ურდო — საუკეთესო, ანარჩევი მხედრობა სპარსეთისა.

მოჰქრის ურდო და მოაქვს შაჰ აბასის „მსოფლიო რისხვა“.

ან ახლა უნდა მოისპოს საქართველო, ან ვერასოდეს!

ვაი შენ, გურჯისტან!

ურდოს მოუძღვის ისა-ხან ყორჩიბაში, სიძე შაჰ აბასისა.

თანაშემწე სარდლებად დანიშნული არიან: შირვანის ბეგლარ-ბეგი ყაზახ-ხან ჩერქეზი, ერევნის ბეგლარბეგი ამირგუნე-ხანი, აზერბაიჯანის ბეგლარბეგი შაჰბენდე-ხანი და ხოსრო-მირზა დავითის ძე, ქართველი ბატონიშვილი, ისფაჰანის ტარულა, შაჰის კარზე გიორგი სააკაძის წყალობით დაწინაურებული და აღზევებული.

(ამ გათათრებულმა ქართველმა უნდა გაუმართლოს შაჰ აბასს, გიორგი სააკაძემ არ გაუმართლა, ხოსრო-მირზამ უნდა გაუმართლოს).

ისევ მიეღო შაჰ აბასის ბრძანება დაუღ-ხან უნდილაძეს — საქართველოში სალაშქროდ აღიკაზმე შენის მხედრობითო.

ისევ უარი შეეთვალა უნდილაძეს.

ურდო კი მოჰქროდა საქართველოსაკენ.

მოჰქროდა და მოჰქონდა „მსოფლიო მრისხანება“ შაჰ აბასისა — ან ახლა უნდა აღიხოცოს პირისაგან მიწისა საქართველო, ან ვერასოდეს!

ვაი შენ, გურჯისტან!

იენისის დამლევს მოვიდნენ „დიდითა მძლავრობითა“ და დაიბანაკეს ალგეთზე, სოფელ მარაბდის ახლოს.

ისევ ალგეთი!

საეანე მრავალი დიდი სამამულიშვილო ხმალთაკვეთებისა!

საეანე ცრემლთა სიხარულისა და ცრემლთა სინანულისა!

ალგეთის მკერდზე წერია „დიდი ფარცხისი“ — 1074 წელი. ქართველები მეფე გიორგი მეორის სარდლობით ამარცხებენ თურქ-სელჩუკთა ურდოს.

ალგეთის მკერდს ამშვენებს საარაკო გმირობანი დავით აღმაშენებლისა და გიორგი ჯყონდიდელისა.

ალგეთის მკერდს ამახინჯებს მხარგრძელთა სამარცხენო რენევატობა მონღოლთა მბრძანებლობის დროისა.

ალგეთის მკერდზე აღბეჭდილია დიდი მამულიშვილობა გიორგი ბრწყინვალისა, მონღოლთა უღლის დამამხოველისა.

ალგეთის მკერდს ესალბუნება გმირობა და მამულიშვილური აღსასრული ლუარსაბ დიდისა.

ალგეთის მკერდს შხამავს „მამულიშვილური ღალატი“ ყორღანაშვილისა.

ალგეთის მკერდზე ბრწყინავენ საოცარი გმირობანი სვიმონ დიდისა.

ალგეთის მკერდზე დაიბადა ლექსი-სიმღერა ქართველი კაცის მარადიული რწმენისა, იმედისა და უკვდავებისა — „კიდევაც დაიზრდებიან“... მაშ, ისევ ალგეთზე მოსულა მტერი, მარაბდის ველზე მოსულა და დაუსაძოვრებია.

1625 წელი, იენისის უკანასკნელი დღე.

პაპანაქება სიცხე.

50000 მეომარს მოითვლის ყიზილბაშთა ურდო.

ჯერ კიდევ არ სჩანს თავის მხედრობით აზერბაიჯანის ბეგლარბეგი შაჰბენდ-ხანი.

...ქართველებიც მოსულან. სულ ოცი ათასი კაცი.

კოჯრის მთაზე დგანან.

ახლა საომარ ბჭობად დამსხდარან წინამძღოლნი.

საერონი: თეიმურაზ მეფე, გიორგი სააკაძე, ზურაბ არაგვის ერისთავი, მისი ძმა დავით ერისთავი, ბარათა ბარათაშვილი, იასე ქსნის ერისთავი (სიძე გიორგი სააკაძისა), თეიმურაზ მუხრანბატონი (ესეც სიძე გიორგი სააკაძისა), მისი ძმა ქაიხოსრო მუხრანბატონი, ალათანგ ხერხეულიძე, ბაადურ ციციშვილი, დავით ჯანდიერ-ასლანიშვილი, მანუჩარ ათაბაგი (იგი ოსმალებთან შეტაკებისას უკუქცეულა ახალციხიდან ახალდაბას).

გადმოსულა და, როგორც კი ყიზილბაშთა შემოსევის ამბავი შეუტყვია, მაშინვე სამასი მესხით წამოსულა მომმეთა მოსაშველებლად).

სასულიერონი: მროველი, ალავერდელი, რუსთველი, ხარჭაშნელი.

და დამსხდარან თათბირად სარდალნი — საერონი და სასულიერონი.

თუმცა ბევრი სათათბირო და საცილობელი რა უნდა ყოფილიყო! უმარტივესი ჭეშმარიტება გახლავთ: მცირე ჯარს რიცხვმრავალ მტერთან გაშლილ ველზე შერკინება უმრავლეს წილად მარცხს არგუნებს, ხოლო მთაგორიან ადგილებში შეტაკებისას დიდი ლაშქარი მთელის ძალით ვერ გაიშლება და მისი მოპირდაპირე მცირერიცხოვანი ჯარი ბრძოლის მოგების მეტ შანსებს ინარჩუნებს. ამასთან, რაკი სიცხიანი ამინდები იდგა, ბუნებრივად უნდა ეფიქრათ, რომ პაპანაქებით შეპყრობილ მარაბდის ველზე მზის გულს შეზრდილი სპარსელები უფრო ძალმოსილად იბრძოლებდნენ, ვიდრე „უფრო ჩრდილოელი“ ქართველები.

მაშ, ქართველები კოჯრის მთებში უნდა დარჩენილიყვნენ და აქვე დალოდებოდნენ მტრის შემოტევას. ეს სავსებით უბრალო, „შეუიარაღებელი თვალთ“ დანახული, საღი და ნათელი მოსაზრება წარმოადგინა გიორგი სააკაძემ. განსაკუთრებით, ქვეითად მოსული ჩვენი გლეხკაცობა ვერ გაუძლებს სიცხიან მინდორზე სპარსულ მხედრობასთან რკენას და სულ ერთიანად დაგვეღუპებაო, ამბობდა გიორგი.

ბაადურ ციციშვილმა მაშინვე აუბა მხარი მოურავის განასაჯს.

„სიცხით ცეცხლმოკიდებულ მიწაზე ქვეითად მბრძოლი გლეხობა მართლაც ამოგვიწყდება, ხოლო, — თუ ამოსწყდეს გლეხი კაცი, საქართველოც დაძაბუნდა!“ დაასკვნა ციციშვილმა.

მაგრამ გიორგი სააკაძე და ბაადურ ციციშვილი მართო აღმოჩნდნენ თავიანთი „საღი აზრებით“. ყველა დანარჩენმა სარდალმა შეტევაზე გადასვლა მოითხოვა — მომავალ დღეს, დილით ადრე, მარაბდის ველზე.

ზურაბ ერისთავმა თქვა: გიორგის რჩევა კარგია, მაგრამ ჩვენ რა ვიცით, რომ მტერი მაინცდამაინც აქეთ, ჩვენი საფრისკენ წამოვა და სხვა გზას არ აირჩევსო. ამიტომ სჯობია დავასწროთ და პირდაპირ დავეცეთ იქ, სადაც ახლა დგასო.

ბარათა ბარათაშვილმა, ქვემო ქართლის, ანუ მეწინავე სადროშოს სარდალმა თქვა: მტრის დაცდა და ლოდინი ჯარებს დაგვიშლის, ლაშქარი დაგვეფანტება, ისედაც ყიზილბაშთა მხედრობა ქვემო ქართლის მიწაზე დგას, საბარათიანოში, აქაურობას ავერანებს და ამას ჩვენ დიდხანს ვეღარ მოვითმენთ. ამიტომ ხვალ დილითვე უნდა დავეცეთ მტერსო (ბარათას საკუთარი სატივივარიც სტიკიოდა: მას ყაფლან ბარათაშვილის მამა-ბიძგები ამოუწყვიტა და მათი მამულები მიეტაცნა. ყაფლანს სპარსეთში გაეწრო და ახლა იგი ყიზილბაშთა ლაშქარს მოჰყოლოდა მეგზურად და თავისიანთა სისხლის საღვრელად).

ძმებმა თეიმურაზ და ქაიხოსრო მუხრანბატონებმა თქვეს: დიდხანს დგომა არც ჩვენ შეგვიძლიაო. ამიტომ თუ დაგიწყიათ ბრძოლა, ხომ კარგი, თუ არა და ჩვენის ლაშქრით ავიყრებით და სულ გაგეცლებითო! იგივეს ამბობდა იასე ქსნის ერისთავი.

ჯახელმა სარდლებმაც თქვეს: თათრები ბარე ორჯერ გაგვილახავს და კიდევაც გაველახავთო; ამიტომ ხვალ სისხამზე დავიწყით, დილა-გრილოზე ვიომოთ და სანამ ასიცხდებოდეს მანამ მოვრჩითო.

ბოლოს მანუჩარ ათაბაგს სთხოვეს თათბირი მოწიწებით და მანუჩარმაც თქვა დინჯად: ბრძოლის საბრუნავს ბედისწერა და ღმერთი აბრუნებს; უმეტეს წილად კი მაინც ის მხარე გაიმარჯვებს, რომელიც ფიცხლავ, მოულოდნელად დაასწრებს დარტყმას. ამიტომ მეც ვფიქრობ, ხვალ უთენია დავეცეთ ძტერსო.

ჯარიც საომარი ცეცხლით ანთებულიყო. გამორჩევით, ახალგაზრდობა ველარ იჭერდა თავს. იარაღს აწვალებდნენ, „კბილებს იმსხერვედნენ“ და გაიძახდნენ: ჩვენ მტრის მოსვლას რად ველოდებით, ან სიმაგრეში ჩასაფრება ვის ეკადრება, თქვენ მიგვიძებნით და მიგვიშვით და, მეფის მზეს ვფიცავთ, დაგანახებთ ყიზილბაშთა სისხლისა და ცრემლის დენასო!

გადაწყდა: მთიდან დაშვება და გაშლილ ველზე ბრძოლის გამართვა.

და ეს იყო პირველი შეცდომა, — გაუსწორებელი შეცდომა, რადგან გადაწყვიტეს სწორედ ის, რაიც სწყუროდა და ენატრებოდა თვითონ მტერს.

(„აქი ხშირად იქცეოდნენ ქართველები მტრის გულის გასახარად!)..

ახლა მთავარსარდლობის საკითხიც დადგა.

თეიმურაზ მეფეს არც სარდლის ნიჭი აკლდა და არც ჯარისკაცული შემმართებლობა, მაგრამ გიორგი სააკაძე — იმჟამინდელი უპირველესი „გენერალი“ (თუ „მარშალი“) — იქ იყო და...

ერთი სიტყვით, ასე გადაწყვიტეს: მთავარსარდლობა მიანდეს მეფე თეიმურაზს და არა გიორგი სააკაძეს.

ესეც მეორე შეცდომა, — გაუსწორებელი შეცდომა, რადგან ყიზილბაშებს თეიმურაზ მეფისა დიახაც ვფიქრებოდათ, მაგრამ გიორგი სააკაძისა პირდაპირ ცხოველური შიში და ძრწოლა ჰქონდათ.

ერთი სიტყვით, ქართველმა თავკაცებმა ყველაფერი ისე „გააწყვეს“ როგორაც სახლში ფეხშემოდგმულ მტერს მოესურვებოდა და მოენატრებოდა...

...თეიმურაზ მეფემ წინასწარ მზვერავი რაზმი გაგზავნა დავით ჯანდიერისა და ალათანგ ხერხეულიძის სარდლობით. ორივეს ყიზილბაშებთან ბრძოლაში თითო თვალი დაჰკარგვოდა — დავითსაც და ალათანგსაც. ჯარში ზოგს ეცინებოდა, ზოგსაც ეფიქრებოდა მეფის ამნაირი გა-

დაწყვეტილება — ბრძოლის წინარე უამს რაღა მაინცდამაინც უთვალო სარდლები დანიშნა მტრის „სათვალთვალოდო“!..

ღამე მომძლავრდა.

უკანმოუბრუნებლად მივორავდა 30 ივნისი 1625 წლისა.

ქართველთა ლაშქარი ზიარებად იღვა.

ეპისკოპოსინი — მროველი, ალავერდელი, რუსთაველი, ხარჭაშნელი — და მრავალი მღვდელი და ბერა-ფიროსანნი იარაღასხმული დამდვარიყო ერისკაც მამულიშვილთა გვერდით.

მეფე მიუახლოვდა რუისის ეპისკოპოსს — მროველს, დომენტი ავალი-შვილს, და სთხოვა ზიარება და დალოცვა ჯარისა.

გიორგი სააკაძეს გაუხარდა, მისი თანამოაზრე და თანამოსაგრე ეპისკოპოსი რომ დალოცავდა და აზიარებდა ლაშქარს ბრძოლის წინ.

მროველმა მეფეს მდაბლად დაუკრა თავი. ჯვარისმტვირთველს ჯვრის გამოსვენება უბრძანა და თვითონაც წინ წამოდგა იარაღასხმული.

ყველას ეუცნაურა საომრად შეჭურვილი სამღვდელოსაგან ზიარება.

თეიმურაზმა იგრძნო საერთო „უხერხულობა“ და მაშინვე ეს უთხრა მროველს:

„უკეთუ აპირებ აღილო ხმალი საბრძოლველად, მაშინ უბრძანე რამეთუ გვაზიაროს სხვამან სამღვდელომან, ხოლო უკეთუ ხმალს შემოიხსნი, გვირჩევნია შენ გვაზიარო“.

ან ერთი, ან მეორე, ეუბნებოდა თეიმურაზი დომენტის — ან ბრძოლაში მონაწილეობაზე აიღე ხელი, ან ზიარებაშეო.

მაგრამ მროველმა არც ერთის დათმობა მოისურვა, არც მეორისა. მან ჯერ თვალი მოაწვლი ყოველ სამღვდელოს, დიდსა და მცირეს მაღალ-დაბლობით — ეპისკოპოსიდან ვიდრე უბრალო მორჩილ-მოწესემდე.

ყველანი იარაღში ჩამსხდარიყვნენ მღუმარენი. ყოველ მათგანს მაზიარებელი მღვდელობა კი არა, ბრძოლის ველზე თავდადებული მამულიშვილობა აერჩია საკუთარი სიცოცხლის წილად.

სახეზე ნათელი დაეფინა მროველს, ხმლის ვადაზე ხელი დაიდო და ძლიერი ხმით მიმართა ერსა და ბერს:

— ქართველნო, შვილნო, ძმანო და მამანო! იცოდეთ ყველამ — მე მახვილს ვიღებ არა ჩემი პირადული წადნიერების საკეთილდღეოდ, არამედ ჩვენი სამშობლო საქართველოს დასაცავად და მტერთა მისთა სისხლის საღვრელად. ამიტომ ჯერ არს სწორედ მე ვაზიარო ქართველნი გმირნი და მამულიშვილნი, რამეთუ მათთან ერთად მეც მზადა ვარ დავათხოო საკუთარი სისხლი გადასარჩენად ქართველობისა და ქრისტიანობისა!

აღტაცებამ მოიცვა ლაშქარი, და „მროველმა გვაზიაროსო!“ — იგრი-ალა ყველამ ერთბაშად.

და აზიარა, და დალოცა სალაშქროდ შემართული ქართული მხედრობა რუისელმა სულიერმა მამამ.

ჯვარი გარდასახა — ჯვრით და ხმლით.

ყოველ ქართველს ზიარებად მისცა ქართული პური და ქართული ზედაშუი, ვითარცა ხორცი და სისხლი საქართველოსი.

დალოცა დროშა საქართველოსი — ნაშთი — ნაფლეთი ერთ დროს პაერეთში მძლავრად მჭროლავი „გორგასლიან-დავითიან-თამარიანისა“.

მედროშე აღმოჩნდა მტრის საზვერავედ წასულ აღათანგ ხერხეულიძის ძმა.

და აღამდარ ხერხეულიძეს კიდევ შვიდი ვაჟკაცი უდგა მხარმიჯვრითისინიცი მისი ძმეღი აღმოჩნდნენ.

დედისგან ყოფილან დალოცვილნი და შეგონებულნი: სააქართველოს დროშა არ დასცეთ ქართულ მიწაზეო; თუ მეწინავე მედროშე ხერხეულიძე მკედარი დაეცეს, მომდევნო ძმამ აიჭაცოს დროშა, თუ ამასაც ბედმა უმუხთლოს, მერე მესამემ... და ასე მანამ, სანამ უკანასკნელი ხერხეულიძე დაეცემოდეს. ამასობაში მტერიც ამოწყდება და ქართული დროშაც დაუხრელად იფრიალებს ქართული ცის ქვეშ!..

მაშ, ცხრა ხერხეულიძე გამოდის მამულისათვის სისხლის საღვრელად; სულ ერთია, ვისი სისხლიც დაიღვრება — ხერხეულიძეთა თუ მათი მომტერე ყიზილბაშთა — ოღონდ კი საქართველო გადარჩეს!

ცხრა ძმა ხერხეულიძე!

იქ კიდევ ცხრა მაჩაბელი ჩამდგარა ერთიან, ჩაკირულ კედლად.

იქ კიდევ — შვიდი ჩოლოყაშვილი.

ღმერთო, ამრავლე — ცხრა-ცხრა, შვიდ-შვიდი, არანაკლები!..

...ღამე განზოგადდა.

კოჯრის მთიდან ეშვება ქართველთა ჯარი.

მიდიან, „მხიარულად და თამამად“.

კახელთა რაზმებში ხუმრობენ ბიჭები: მივალთ, მივდივართ იქ, სადაც მაკე ფურები გველოდებიანო.

გზაზე ჯანდიერისა და ხერხეულიძის მზვერავეებმა დახოცილი ყიზილბაშები შემოაგებეს. ისა-ხან ყორჩიბაშის მსტოვრები ყოფილან, ქართველთა დასაზვერავედ წამოსულნი. ქართველ მზვერავეებს გადაჰყროდნენ და ზედვე შეჰკვდომოდნენ.

ჯანდიერი „იმუქრებოდა“: სადაცაა გათენდება და ისწრაფეთ, თორემ ჩვენც აღარ დაგელოდებით, ისე შევებმებით მტერსო.

ფეხი აიჩქარეს. ფერდობი ჩაითავეს, მინდორში ფეხი ჩადგეს და კიდევ ინათა.

გათენებულიყო 1 ივლისი 1625 წლისა.

ღღე — სახელოვანი მ ა რ ა ბ დ ი ს ბ რ ძ ო ლ ი ს ა .

სახელოვანი თუ საბედისწერო?!

თუ ორივე ერთად — სახელოვანიც, საბედისწეროც?!

ლამის გამსკდარიყო მოსარკული ცა. უკვე ჩანაველებული ცისკრის ვარსკვლავიც უსაშველო სიცხით და ლულით ემუქრებოდა საომარ თალ-პიონს.

ამიტომ დროზე, მზის განზოგებამდე და გამძვინვარებამდე უნდა მოხდეს, რაც მოსახდენია!..

თეიმურაზმა ლაშქარი მოუმკალ ყანაში შეიყვანა და მცირე ხნით მუხლი ჩააკრეფინა.

მტრის ბანაკიც გამოიკვეთა მოძალებული სინათლის ჩქერზე.

ხშირი, კუნაპეტი ტყე-მალნარივით ჩაგუბებუდიყო ყიზილბაშური ურდო.

— უჰ, რამდენი არიან?! — ამოიგმინა ვილაცამი.

— ჰო, სიმრავლე გვარტომობით მოსდგამთ მაგ წყეულებს, — შეაგება მეორემ.

— ბევრი არიან? მერე რაო — მათ შორის არც ერთი არ არის თქვენისთანა ვაჟკაცი! — ეს სააკაძის ხმა უნდა ყოფილიყო...

...ტყობოდა, სპარსელთა სარდლობა დარწმუნებული ყოფილა, ბრძოლა ამ დღეს რომ მოხდებოდა, ქართველები რომ „სპარსელთა სასურველს“ მოისურვებდნენ და საომრად სწორედ მარაბდის ველზე ჩამოვიდოდნენ.

ამიტომ საომრადაც დიდის გულმოდგინებით მომზადებულან.

სანგრები გაუთხრიათ.

სანგრებს უკან, მიწყარილებზე, ზარბაზნები ჩაულაგებიათ.

ზარბაზნებს შემდგომ, თორმეტი ათასი მეთოფე ჩარიგებუდიყო ოთხ „ტერასად“: პირველი ტერასა — ცალ მუხლზე ჩაჩოქილი, მეორე — ფეხზე მდგარნი, მესამე — ცხენებზე ამხედრებულნი, მეოთხე — კიდევ მალაქაქლებზე აღმჯდარნი.

თოფიანი ათასეულების სარდლად იდგა ამირგუნე-ხანი, სიმამაცისთვის „სარუ ასლანად“ (ყვითელ ჯიქად) წოდებული.

ყიზილბაშური ურდოს შუაგულში რჩეული მხედრობით ჩამდგარიყო თვითონ მთავარსარდალი ისა-ხან ყორჩიბაში.

დანარჩენი ჯარები ფლანგებზე იდგა ჩატბორილი და ჩაგუბებული.

მარჯვენა ფლანგის სარდლად — ხოსრო-მირზა, გათათრებული ქართველი ხოლო მემარცხენე სარდლად — ყაზახ-ხან ჩერქეზი.

არსად ჩანდა აზერბაიჯანის ბეგლარბეგი შაჰბენდე-ხანი და მისი მხედრობა...

თეიმურაზ მეფემ ლაშქარი საომრად გაამზადა.

წინ ცხენოსნები დააყენა, უკან ქვეითი ჯარი.

(არ ჩანს — რომელ სარდალს რომელი ადგილი ეჭირა)...

...ომის ღმერთმა ხელში აიღო ბრძოლის სასწორი: ქართველთა პინაზე — 20000, სპარსელთა პინაზე ჯერჯერობით — 50000.

...შეტევა ქართველებმა დაიწყეს.

სათოფე მანძილამდე ნელი წყობილი ნაბიჯით იარეს, სათოფეზე ფარ-შუბი გაიმართეს და ჭენებით გაქანდნენ გამგელებულნი.

თორმეტი ათასმა სპარსულმა თოფმა და ზარბაზანმა გულგამგმირავი გრიალითა და მესთატეხით ლამის ერთმანეთს შეაღწა მიწა და ზეცა. ნათოფარ-ნამეხარმა კვამლმა დააბნელა მტერთაშორისი თვალსარ-ბიელი.

წუთით შედედდა ქართველთა იერიში.

პირველი სისხლიც ქართული დაქცეულიყო მარაბიდს ყანებში.

წუთში კვამლიც გათხელდა და ისევ მოხსლიტეს ცხენები ქართველებმა. მძლავრი ყიჟინით ეკვეთნენ და შუბის ძგერებით შეანგრიეს სპარსელთა მეწინავენი.

„და შეიქნა შუბთა ძგერება, ხმალთა და ლახტთა მუზარადზედ ხეთქინება“.

ქართველთა ძლევამოსილებით დაქანდა ბრძოლის სასწორი მეომარი ღვთაების ხელში.

ეტევებოდნენ ქართველები „ერთპირობით, გულსრულად, ჯავრიანად“, „ჰხოცდნენ, ლეწაედნენ, ჩამოჰყრიდნენ“.

აბდავლდა, აღმუვლდა, აღრჭიალდა მარაბიდს ველი.

„ქრისტე!.. და საქართველო!“

„ალაჰ, ილალლაჰ!“

ნზე შუბის ტარზე წამოვიდა, სისხლიანი შუბების სროლით.

ქართველებმა გაალმასებული ხმალთაკვეთებით სრულად აჰკაფეს „ყვითელი ჯიქის“ მეწინავე-მეთოფე ათასეულნი და „გახურებული ხოცვით“ შეიჭრნენ ცხენოსანთა და აქლემოსანთა „ტერასებში“.

„ჰკა მაგას!.. მიდი, მივეშვნეთ!.. ჩვენ გავიმარჯვებთ, რამეთუ ჩვენთან არს ღმერთი! ქრისტე და საქართველო!“

„ალლაჰ, ილალლაჰ!“

ამირგუნე-ხანის თორმეტი ათასი მეთოფე-მეომარი უკვე აღარ იყო თორმეტი ათასი. დარეცილიყო, დანრგეულიყო, დაფანტულიყო ყიზილ-ბაშთა წინა ლაშქარი.

ამირგუნე-ხანს მიუხდა მანუჩარ ათაბაგი.

„ყანის სიცოცხლეს გაფიცებ, იქნებ მიცნო მანუჩარ ათაბაგი!“ — შეუძახა მესხთა მთავარმა.

ღიახაც იცნობდა „ყვითელი ჯიქი“ თავის გაზრდილს.

ცხენდაცხენ ეკვეთნენ ერთმანეთს.

გამზრდელის ხმალი აისხლიტა გაზრდილმა და თვითონ გადაჰკრა „თავსა თავიანსა“.

შელს მამის მკლავი გამოჰყოლოდა (გაიხსენეთ, როგორ გააპო თავიდან ჭიპამდე ხმლის დარტყმით თურქი მანუჩარის მამამ, მანუჩარ-მუსტაფამ).

და თავგაპობილი გადმოეშვა ცხენიდან „ყვეთელი ჯიქი“.

მანც აღმართა მეორედ ხმალი ათაბაგმა.

ქვევიდან დაასწრო ამოძახილი ძირს დაცემულმა.

„ნამაქაფარში,* რისთვის მკლავ, აკი ჩემი გაზრდილი ხარ?“

ხმალი დაუშვა მანუჩარმა, ხელიც აღარ გაუნძრევია, როცა ყაჯარები წინ ჩამოუხტნენ და გაიტაცეს მიძიმედ დაჭრილი თავისი სარდალი.

(მანც მანუჩარ ათაბაგის დანაჯღევ ჭრილობას გადაჰყვა შემდგომ ამირგუნე-ხანი).

დუღდა მარაბდის ველი — გმინავდა, ღმუოდა, ზმუოდა.

სუსტდებოდა „აღლაჰ, ილაღლაჰ!“

მძლავრდებოდა „მიდი, დაჰკა, ჩვენთან არს ღმერთი და საქართველო!“

მისდევდნენ ქართველები გააფთრებული ჩხვებით და კაფებით.

ყველა ლომ-გმირი შექნილიყო — მეფეც, თავადიც, აზნაურიც, გლეხიც, ეპისკოპოსიც, მღვდელიც და ბერიც.

„ჩვენ გავიმარჯვეთ! მიდით, დაჰკარით, ქართველებო! ჩვენთან არს ქრისტე და საქართველო!“

ზეღიზედ ენარცხებოდნენ სისხლიან მიწას ლომის გერბიანი დროშები.

ამაყად ფრიალებდა ხერხეულიძის ხელით აღმართული ქართული დროშა — მანც გორგასლიან-დავითიან-თამარიანი.

ყველა ქართველი ლომად ქცეულა, მაგრამ მანც ისევ „სხვანაირია“ შემმართებლობა დიდი მოურავისა. მუზარადი მოეხადა გიორგის. ასე „უჯობდა“, რადგან „მოურავ-ბეგის“ მძევნეარე სახის ხილვით თავზარი დასცემოდათ „მის ნაცნობ“ ყიზილბაშებს.

იბრძოდა გიორგი სააკაძე. თითქოს ომის ღმერთი ჩამოსვეტილიყო ციდან მიწაზე. იგი იყო ყველგან, სადაც მისი საარაკო ვაჟკაცობა საგანგებოდ ეჭირვებოდა მისიანებს. ყიზილბაშთა სქელ რაზმებს არჩევდა სააკაძე. შეუტევდა და „მუხლჩაქეცილი ეშვებოდა“ სპარსული რაზმი.

თოფი ესროლა სპარსმა მხედარმა. ყალყზე შეაგდო ცხენი გიორგიმ. სულგავარდნილი დაეცა ცხენი. წამსვე საკუთარი მოართვა გვერდით მბრძოლმა ლომი ჩრდილელმა. ელვასავით მოეწვლო სააკაძე. ცხენის მკვლელს წამოეწია, ხმლით ჩამოაგდო და მოკლულის ცხენი ლომი ჩრდილელს მიუმაგივრა.

დიდი სიმამაცით იბრძოდა „მეორე გმირი“ — ზურაბ არაგვის ერისთავი. დაჭრილიყო ზურაბი, „შუბლზედ თოფსა გარდაეკრა“, მაგრამ მანც არავის შეუსმინა და არ გავიდა ბრძოლის ველიდან.

* ნამაქაფარში — უპურმარილო, მარილ-ნაარმევი.

ბლაოდა, ღმუოდა, ზმუოდა ზრიალებდა მარაბდის ველი.

ქართველები ყიზილბაშთა შუაგულში შეიჭრნენ და ფლანგებისაკენ გაიშალნენ ორმხრივ საიერიშოდ.

„მიდი, ლაჰკარ, ჩვენ გავიმარჯვეთ, რამეთუ ჩვენთან არს ქრისტე და საქართველო!“

ყიზილბაშთა ვერც ერთმა ფლანგმა ვერც თავისიანთა შუაკერძზე მიშველება მოახერხა, ვერც ქართველთა გახელებული იერიშების შეკა-
ვება.

მარცხენა ფლანგზე ყაზახ-ხან ჩერქეზი გულჩუკენად შეეგება ავთან-
დილ სააკაძისა და დავით ერისთავ-არაგველის თავდასხმას. პირუტყ-
ვული შიშით ატანილი გაექცა ყაზახ ჩერქეზი ახალგაზრდა სააკაძის
საომარ გაწვევას. მისი შირვანული მხედრობაც თან მიჰყვა გაქცეულ
სარდალს ცხვირპირის მტკრევით.

გამოდევნენ ავთანდილ სააკაძე და დავით ერისთავი თავიანთი ჯა-
რით, ბრძოლის ველიდან გადაიკარგნენ გაქცეულებიც და მღვერებიც.

ეს როგორ? ნაადრევად ხომ არ შესტოპეს ახალგაზრდა ქართველმა
სარდლებმა? ან პირიქით — საბედისწერო შეცდომა ხომ არ იყო ესოდენ
ნასწრაფევად და ნაცუნცუხევად ცხენოსანთა დიდი ნაწილის ჩამოკვეთა
ქართველი მხედრობის მთავარი სხეულისგან?!

ვაითუ...

თუმცა... ყიზილბაშთა მარჯვენა ფლანგიც მოეხსნა ბრძოლას — ხოს-
რო-მირზას ფლანგი. ვერ ისახელა თავი ისფაჰანის ტარულამ, შაჰ აბასის
„ჩრეულმა გურჯმა“. ან, იქნებ არც გაიმეტა ქართველთა სისხლის და-
საქტევად არც მკლავი და არც გული წავეისელი გლეხის ქალის ნაშობმა
ვაჟკაცმა?!

მზე საშუაღლეოსკენ მიიწევა ცეცხლოვანი ისრების სროლით.

მაგრამ მზე რაღად ენადვლებათ „უკვე გამარჯვებულ“ ქართველებს!

აჰა, ყიზილბაშთა უკანასკნელი ძალაც — შუაკერძი — და იგიც უკუ-
აქციეს ქართველებმა გავეშებული ხმალთაკვეთებით.

მთავარსარდალმა ისა-ხან ყორჩიბაშმა, „უაღრესად გულად და შემ-
მართველ მამაცთა მცირე რაზმით“, ღრმა ზურგში გადაინაცვლა და მო-
იერიშე მტერს წინ დაუგდო ორღუბაზარი.

(ორღუბაზარი ყიზილბაშთა ქონების, საქონლისა და სიმდიდრის სა-
თავსო სადგომი იყო).

და ერთბაშად დაეძგერნენ ქართველები მტრისგან დაგდებულ ყველაზე
„ქონიან ნაჭერს“.

საკუთარი ხმლები შორს მოისროლეს — უქარქაშო ქართული ხმლები,
რომლებმაც აქამდე ძლევით მოიყვანეს თავიანთი პატრონნი.

ხმლები ხელიდან გაუშვესო?!

ეს უკვე ბედისწერა იყო!..

მტრისგან დაუნჯებულ სიმდიდრეს დაერივნენ და თვითონაც აირივნენ. იტაცებდნენ ყველაფერს „უცხოს“ და „საუცხოს“ — ოქრო-ვერცხლით მოსევადებულ მურასა ხმლებს, ხანჯლებს, აკინაკებს, რასტსა და უნაგირს, თაჯსა და ჯილას, ოქრონემსულ ხალათებსა და კაბა-ჯუბაჩას. უპატრონოდ მიმოფანტული ეყარა უქარქაშო ქართული ხმლები.

ისინი აღარ სჭირდებოდათ „გამარჯვებულ“ და ალაფლაში თავდავიწყებით ჩაფლულ პატრონებს. ეს აღარ იყო ქართული ჯარი და აღარც ჯარი საერთოდ.

თეიმურაზ მეფემ და გიორგი სააკაძემ კი ჯერ არ იცოდნენ, რა ამბავიც დაეტრიალებინა „ორღუბაზართან“ ქართველთა მანამდე გაუგონარ სიხარბესა და სიწუწუკეს. ისინიც — „სრულს გამარჯვებაში“ დარწმუნებულნი — უკან ჩამორჩენოდნენ ლაშქარს: ზურაბ ერისთავს წამდაუწუმ გული მისდიოდა ჭრილობიდან სისხლდამდინარეს, და იმას დასტრიალებდნენ მეფე და მოურავი.

ხოლო მზე, თითქოს მდულარე სისხლით გატენილი, საშუაღლეოზე დაყუდებულიყო.

და ერთბაშად, ანაზღად, სისხლით ნარწყულე მარაბდის ველზე „მესამე ძალა“ შემოიჭრა გამძვინვარებით: აზერბაიჯანის ბეგლარბეგი შაჰბენდუ-ხანი მოქროდა ახალი, ხელუხლებელი, საომარი ყიჟინით ანთებული დიდის მხედრობით. მოთქარუნობდნენ ისლამიტური დროშების ფრიალით, საომარი ნაღარების, ბუკებისა და ზურნაიკების ზმუილით, დოღბარბითების დაგადუგითა და გაბმული, სისხლისგამყინავი ყივილით:

„შაჰ გელდი! შაჰ გელდი! შაჰ გელდი!!!“

შაჰი მოდისო?

წამოიშალნენ ქართველები.

მაგრამ გვიანდა იყო თავის აღებაც და ხელის გამოღებაც.

ძნელი ყოფილა, ძალიან ძნელი, ხელიდან გაშვებული, ნამსახური უქარქაშო ხმლის დაბრუნება!

და ელვის სისწრაფით ტრიალებდა ჩარხი ბედისწერისა.

ერთბაშად დაქანებულიყო ბრძოლის სასწორი ქართველთა ბედი.

სამი მხრიდან წამოემართნენ ყიზილბაშნი დელიბაშური გამძვინვარებით.

შუაქერძით — ისა-ხან ყორჩიბაში, მარჯენით — შაჰბენდუ-ხანი და მარცხნით — ხოსრო-მირზა.

და სპარსელები მაშინ იწყებდნენ ბრძოლას, როცა იგი ქართველებს დამთავრებული ეგონათ.

„აღლაჰ, ილაღლაჰ!“ — აზანზარდა მიწა და ზეცა.

„ქრისტე და საქართველო!“ — სისხლნაკლულად გაისმა სოდომ-გომორულ მეხთატეხაში.

ნაფლეთ-ნაფლეთი რაზმებით იბრძოდნენ ქართველები.

იბრძოდნენ მაინც საარაკო შემმართველობით, გაათრებით, თავდა-
ვიწყებით.

იბრძოდნენ თუნდაც ღირსეული სიკვდილისათვის.

ფეხი ცურავდა სისხლით ატალახებულ მიწაზე. მკლავი იქანცებოდა.
მუხლი იკვეთებოდა. მაჯა ღუნდებოდა. გული ძრწუნდებოდა.

„ჩვენ გავიმარჯვებთ! ალლაჰ, ილალაჰ!“

ორი ცალთვალა გმირი დაეცა შორიდან ნამგერალი გმურებით გულ-
განგმირულნი — დავით ჯანდიერი და ალათანგ ხერხეულიძე.

მკერდშემუსვრილი დაეცა თეიმურაზ მუხრანბატონი.

„თეიმურაზი მოჰკლეს! თეიმურაზი მოჰკლეს!“ — მეხივით დაურბინა
ქართველობას საბედისწერო ძახილმა.

სწორედ საბედისწერომ — რადგან ჯარს მოკლული ეგონა თეიმურაზ
მეფე და არა თეიმურაზ მუხრანბატონი!

ხოლო ბევრისთვის მეფის სიკვდილი ომის დასასრულს ნიშნავდა.

და სულ წარეკვეთა სასოება ისედაც ძალადაშრეტილ ჯარს.

ქართული ცხენოსანი ლაშქარი შემობრუნდა და გაიქცა.

ამოდ ცდილობდნენ თეიმურაზ მეფე, გიორგი სააკაძე, მანუჩარ ათა-
ბაგი და ბაადურ ციციშვილი გამოქცეულთა შეკავებას.

ისევე არ ჩანდნენ ავთანდილ სააკაძე და დავით ერისთავი, ადრე გაქ-
ცეულ სპარსელებზე მღევარი ჯარებით, არა და, როგორ ეჭირებებოდა მა-
თი მოსვლა ქართველობას!..

ქართული დროშა შექანდა უცებ. ეს — მედროშე ხერხეულიძე და-
ცემულიყო მკვდარი. მისმა ძმამ აიტაცა დროშა. ისიც დაეცა განგმირუ-
ლი, მესამე ძმამ მოუსწრო და ისევე აღმართა დროშა საქართველოსი...

იბრძოდა თავშიშველი და სისხლში მოსვრილი გიორგი სააკაძე.
„იმდროინდელი მოურავის ნაქმარი ომი და საქმეები პირველთა გმირთა-
განცა არა თქმულ არს, რაც ამ დღეს მოურავმან სახელი და ომი ქმნა“.

იბრძოდა მეფე თეიმურაზი, იბრძოდა, ვითარცა შვენოლა გმირ ხელ-
მწიფეს, სარდალს და მხედარს. „მას დღესა ბატონმან თეიმურაზ დაამტ-
ვრია ყოველი საბრძოლო იარაღი და აღარა შემორჩომოდა რა და ბეჭდე-
ბიცა დაემტვრია“ მუშტის ძგერებით.

ისევე „დიდად მხნედ და ძლიერად ომობდნენ“ მანუჩარ ათაბაგი და
„ყმანი მისნი“.

ტყვიით განგმირულნი დაეცნენ ეპისკოპოსნი — ჩუსთეელი და ხარ-
ჭაშნელი.

დაეცა ბაადურ ციციშვილი, რომელმან თქვა სიტყვა უკვდავი და მა-
რად სახსოვარი: „თუ ამოსწყდეს გლეხი კაცი, საქართველო დაძაბუნდა!“

და წყდებოდა „გლეხი კაცი“ — უკვე წყდებოდა მარაბდის ველზე მისი

თანამემამულე „საზეპურო ერისაგან“, თავადობისაგან ქვეითად დაგდებული და მიტოვებული.

კიდევ ზედზედ დაცემულიყო სამი ხერხეულიძე, შორიდან ტყვიით დაცხრილულნი. კიდევ სამი ძმა დარჩენილიყო ხერხეულიძის ნაშვიერი. ამიტომ ისევ ფრიალებდა ქართული დროშა.

უკანასკნელმა ცხენოსანმა ქართულმა თავადაზნაურობამ მიატოვა ბრძოლის ველი და კოჯრის მთას მიაშურა თავშესაფარად.

სულ მარტო დარჩა წერილი ერი“.

მინც იბრძოდა გააფთრებული გლეხკაცობა — მარადიული სიმტკიცე და სინდისი საქართველოსი. იბრძოდა შეურცხვენელი, ღირსეული სიკვდილისათვის. „ალაგ-ალაგ ერთგან შეგროვდნენ და სიდამდისინ დაიხოცებოდნენ, თავი აღარ დაიზოგეს. ვისაც ხელი მიაწვდინეს, მოუკლავი არ გაუშვეს“.

მზე ჩაესვენა დაქანცული, ჯანდაკარგული.

მინც ფრიალებდა ქართული დროშა უკანასკნელი ხერხეულიძის ხელით ზეადმართული და სისხლდადენილ გლეხთა მცირე გუნდით შემოსალტული.

მეთოფეთა ათასეული შემოუსია ყოვლის მხრიდან ყიზილბაშთა მთავარსარდალმა.

და დაიგრიალა ათასმა თოფმა.

უკანასკნელმა ნამეხარ-ნახმევმა შეაზანზარა მარაბდის ზეცა.

უკანასკნელი მამულიშვილნი დაენარცხნენ მარაბდის მიწას.

უკანასკნელი ხერხეულიძის განგმირულ მკერდზე დაცემულიყო ნაშთი-ნაფლეთი ერთ დროს ცისგვამში მძლავრად მქროლავი „გორგას-ლაიან-დავითიან-თამარიანისა“.

ასე აღესრულა კიდევ ერთი სისხლიანი ზორვა ქართული მიწა-წყლის საკურთხეველზე. აღესრულა უგანაჩენო მარცხისა და უბადლო გმირობის აპოთეოზით.

წყვდიადში ჩაიძირა ადამიანის გვამებით დარეცილი და დამძიმებული საომარი თალბიონი.

მთელი ღამე გმინავდა მარაბდის ველი.

დღით ახალმა მზემ პირველმა აღითვალა ადამიანთა ურთიერთ-ნამსხვერპლარი.

23 000 მკვდარი ესვენა მარაბდის ველზე — 14 000 სპარსელი და 9 000 ქართველი.

მზის თვალმა საგულდაგულოდ მოითვალისა:

ცხრა ძმა ხერხეულიძე,

ცხრა მაჩაბელი,

შვიდი ჩოლოყაშვილი...

შავით მოსილი ქალი მიადგა უკანასკნელ ღამულიშვილთა გვაგების გროვას.

დაიჩოქა.

დაემხო,

დალექილი მკერდი დაუკოცნა ხერხეულიძეს.

და ისევ აღმართა ცხრა ქართველი მამულიშვილის დედამ შვილის მკერდზე დაფენილი ქართული ღროშა.

მარაბდის ველზე განცილმა მარცხმა დამარცხება არ არგუნა ქართველებს.

მარაბდის ველზე აღებულმა გამარჯვებამ გამარჯვება არ არგუნა სპარსელებს.

ომი გრძელდებოდა.

საბედისწერო ბრძოლის მეორე დღესვე მოპირდაპირენი კოჯორ-ტაბახმელას ტყეებსა და ხევხუევებში შეებნენ ერთმანეთს.

სპარსელები შიდა ქართლისკენ აპირებდნენ გაჭრას.

გიორგი სააკაძეს ჯარი მცირე რაზმებად დაეყო და „პარტიზანულ ომს“ შესდგომოდა.

ათი დღე-ღამე აკავებდნენ ქართველი მეომრები კოჯრის წვეარამებში შემოწოლილ ყიზილბაშობას.

ამასობაში ქართლის მოსახლეობა სიმაგრეებსა და სახიზნაველში აფარებდა თავს.

გათამამდა ტფილისის ციხეში ჩაკეტილი ციხიონი. შვიდასი ყიზილბაშოი გამოვიდა და სათარეშოდ შეესია ახლომახლო სოფლებს. საგანგებოდ აიკლეს ლისი, სააკაძის საუფლო სოფელი.

სამოცი მეომრით მოიჭრა გიორგი სააკაძე. მოიჭრა და შვიდასივე ყიზილბაშის თავი ისე დააგორა, არც ერთ საკუთარს განაკაწრიც რომ არ მიუღია.

ისა-ხან ყორჩიბაშს საქართველოში გამოლაშქრების წინ შაჰ აბასისგან ნაბრძანები ჰქონდა, არშის ციხიდან როგორმე გამოეხსნა მისი ცოლისძმა და სიძე ანდუყაფარ ამილახორი ცოლშვილიანად.

ანდუყაფარის მეუღლე ყორჩიბაშის ასული იყო და სპარსთა მთავარსარდალი ისედაც საგანგებოდ მოიწადინებდა არშის ციხის ტყვეთა გამოხსნას.

და ყორჩიბაშმა თერგის ხეობისკენ სალაშქროდ თორმეტი ათასი ყიზილბაშ-ყაჯარი აარჩია და მეთაურებად სამი სარდალი უჩინა: შაჰბენდე-ხანი, ყაზახ-ხან ჩერქეზი და ხოსრო-მირზა.

წინასწარ ანკესი ისროლა ყორჩიბაშმა — ვინ იცის, იქნებ მოედოსო და, ზურაბ ერისთავს შეუთვალა: შენც კარგად იცი, როგორ უყვარს შაპ აბასს თავისი შვილიშვილი, რომელიც ცოლად ჰყავს მისსავე საყვარელ ცოლისძმას ანდუყაფარ ამილახორს; ახლა ანდუყაფარი და მისი ცოლ-შვილი რომ არშის ციხეში ჩაგიკეტავთ, მე შაპის ბრძანება მაქვს ტყვეები გამოვიხსნა, რადაც უნდა დამიჯდეს. არშისკენ მიმავალი გზა კი შენს საერისთავოზე გადის, არაგვის ხეობაზე. რაც იყო — იყო, დაევიწყოთ ერთმანეთში სისხლს ნულარ დავღვრიოთ. გზა მომეცი და ერთმანეთსაც შეეფიცოთ — არც ჩემი ჯარი ავნებს რაიმეს შენს სამფლობელოს და ნურც შენი ხალხი შეეცდება ჩემიანების სისხლის დაქცევასო.

ზურაბ ერისთავის გულში კი ორი არსება ბუდობდა — ლომი და მატლი. პირველს გმირი ერქვა, მეორეს — პატივმოყვარეობა.

და ძალიან ხშირად ჩაგრავედა მატლი ლომს.

ახლაც დაავიწყდა ფასი საკუთარი გმირობისა და მამულიშვილობისა მარტყოფისა და მარაბდის გმირს. დაავიწყდა და გზა მისცა საარაგვოზე საქართველოს მოსისხლეებს. მხოლოდ ერთი პირობით გამოიჩინა ზურაბ ერისთავმა „უპირატესობა“ ყორჩიბაშთან შეთანხმებისას:

სპარსთა ლაშქარი არაგვის ხეობას აივლიდა, მაგრამ „მოის“ (უკან დაბრუნებისას) ქსნის ხეობაზე ჩამოივლიდა.

გასაგები იყო ზურაბ ერისთავის ეს „ახირება“: არაგვის ხეობა ყოველ შემთხვევაში, მოსალოდნელი ყიზილბაშური დარბევისაგან გადარჩებოდა, ხოლო ქსნის ხეობა რა ზურაბის სანადვლო იყო!.. ის კი არა და, ზურაბისთვის უმჯობესიც გახლავთ, ქსნის ხეობის ამოგდებით ყიზილბაშები ქსნის ერისთავს თუ დაასუსტებენ!

(ასეთია „სიბრძნე“ ჭეშმარიტი ფეოდალისა, თუნდაც ქართველი ფეოდალისა...).

მაშ, ასე შეთანხმდნენ ისა-ხან ყორჩიბაში და ზურაბ ერისთავი. „მოის“ („მოისობას“ — წასვლისას) — არაგვი და „მოის“ („მოისობას“ — წამოსვლისას) — ქსანი.

მაგრამ არ ეძინა გიორგი სააკაძეს. წიწამურისა და ღართისკარის ხე-ვები ჩახერგა, თავისი „პარტიზანები“ ჩააყენა და არაგვისკენ წამოსულ სპარსულ მხედრობას წინ გადაუდგა.

სასტიკი ბრძოლა გაიმართა.

ქართველებმა ათჯერ უმრავლესი მტერი ვეღარ შეიმაგრეს. გიორგიმ წეროვანისკენ დაიხია და ყიზილბაშურმა მხედრობამ საარაგვოს გააღწია. არშამდე უვნებლად და არხეინად იარეს.

არშის ციხეს და მასში ჩაკეტილ ამილახვრიანთ სახლობას მცირე ციხიონი იცავდა. მაშინვე შეთანხმდნენ მიმხდურნი და დამხდურნი —

მეციხოვნეებმა ტყვეები გასცეს და სამაგიეროდ ციხე-სიმაგრე ხელუხლებლად დაინარჩუნეს.

წამოიყვანეს ანდრეაფუარი და მისი ჯალაბი.

პირობისამებრ, სპარსელებმა საარაგვოზე ხელი აიღეს, ლომისის მთა გადმოლახეს და ქსნის ხეობაზე ჩამოეშენენ.

დიდი სისხლითხვევა ელოდა ქსანს.

გიორგი სააკაძე სწორედ ქსანზე დამდგარიყო სამხრეთისაკენ მომავალი მტრის დასახვედრად. იასე ქსნის ერისთავი და ქაიხოსრო მუხრან-ბატონიც შეერთებოდნენ სააკაძეს თავ-თავიანთი ჯარით. მტრის ზურგზე საიერიშოდ უმცროსი ცოლისძმები, დავითი და გიორგი გაემზადებინა მოურავს (ზურაბ ერისთავს „ხელები დაებანა“ — ჩემმა ძმებმა როგორც უნდათ ისე ქნანო! გულს სინანულიც შეჰპარვია ლომისა და მატლის პატრონს — ნეტავ ცუდად ხომ არ მოვიქეც, სპარსელები რომ შემოვეშვი საარაგვოშიო?!).

შუაში მოიქციეს ქართველებმა სპარსთა მხედრობა.

მოიქციეს და „ამოსწყვიტეს ასე, რომე იმისთანა გამარჯვება არა თქმულ არს. მოსრეს ესრეთ, რომე ქსანი შეიღება სისხლითა და სისხლის ფერად დიოდა“.

სააკაძემ ხუთი კონა ისარი შემოიხარჯა და მერე ხმლით დაერია ყიზილბაშებს.

შაჰბენდე-ხანი ტყვედ აიყვანეს ქართველებმა — აზერბაიჯანის ბეგლარბეგი, რომელმაც ქართველთა მარცხით გადასწონა მარაბდის საბედისწერო ბრძოლის სასწორი.

და იქვე ასჩეხეს ქართველებმა მათი სისხლის ავად დამაქცევარი.

ყიზილბაშთა მეორე სარდალმა შირვანის ბეგლარბეგმა ყაზახ-ხანს ჩერქეზმა უკან, ისევ ჩრდილოეთისაკენ დააპირა გაქცევა, მაგრამ აქ დავით და გიორგი ერისთავთა მეომრებმა შეიპყრეს იგი.

(ყაზახ-ხანს ჩერქეზი ცოცხლად მიგვარეს ჯერ ზურაბ ერისთავს, მერე თეიმურაზ მეფეს. არც ერთმა სასიკვდილოდ არ გაიშეშა, რადგან ორივეს პურ-მარილი ჰქონია მიღებული შირვანის ბეგლარბეგისაგან. და მანამდე პყაყდათ ყაზახ-ხანი ცოცხლად დატყვევებული, სანამ ტყვემ მცველები არ მოისყიდა და თავს გაქცევით არ უშველა).

გიორგი სააკაძის პირდაპირ სპარსთა მესამე სარდალი აღიშარათა — ხოსრო-მირზა, შაჰ აბასის კარზე აღზევებული ტარულა ისფაჰანისა.

მარაბდის ველზე ვერ გამოჩნდა (თუ „არ გამოჩნდა“) ხოსრო-მირზა, ხოლო ახლა... ახლა სასტიკი ხმალთაკვეთებით შემოუტია „თათარმა ქართველმა“ ქრისტიან თანამომკმეებს.

ეს მესამე დღე გრძელდებოდა ბრძოლა.

ქსანი სავსებით „იქმნა ვითარცა სისხლი“.

თორმეტი ათასი სპარსელისგან ერთი ათასეულიც აღარ იდგა ფეხზე. მაგრამ მაინც იბრძოდა „მხეცქმნილი“ ხოსრო-მირზა, თათრულად, განათლული გურჯი მხედარი, ქართულ-მეფურ და ქართულ-გლეხურ სისხლთა ნაფვარი.

შელამებისას გამოარღვია ხოსრო-მირზამ სააკაძის სალტე, ანილაბერიანთ ოჯახიც გამოიტაცა და გაქუსლა.

თითქოს კიდევაც გაუხარდა გიორგი სააკაძეს, რომ „მისმა“ ხოსრო-მირზამ იმ დღეს მასზე „არანაკლები“ გმირობა გადაიხადა.

მთელი ღამის ლაგამასხნილი ჭენების შემდეგ ხოსრო-მირზა ტფილისს მივიარდა და ყორჩიბაშს საღსალამათად ჩააბარა ანდუყაფარ ამილახორი და მისი ცოლ-შვილი.

დიდი სიხარული ჰქონდა ყორჩიბაშს: შაჰ აბასის ბრძანებაც აღასრულა და თავისი ასულიც ქმარშვილიანად დაიხსნა სამარცხვინო ტყვეობისაგან.

მაგრამ დიდი წუხილიც ჰქონდა სპარსთა მთავარსარდალს: თორმეტი-ათასიანი ყიზილბაშური მხედრობა ქართველთა ხელით ქსნის ხეობაში ჩაწყდა და ჩაიხლიწა, უამრავი საომარი საჭურველი, ტყვეები, ცხენები და საქონელი სააკაძის მეომრებმა დაინადავლეს.

მარაბდის სისხლი და ბოღმა ქართველებმა გადაჭარბებით აიღეს და ამოიგეს.

ორი კვირა ვერ დაიწმინდა ქსნის წყალმა წითელი ფერი..

... უცნაური ის იყო, არაგვსა და ქსანზე ყიზილბაშთა „მიისმოისობის“ დროს თეიმურაზი არსად გამოჩენილა არც მეფედ, არც სარღლად, არც ჯარისკაცად.

არც გიორგი სააკაძეს შეუწუხებია იგი — მაინცდამაინც გამოდი, გვიმეფე, გვისარღლე და გვიპატრონეო..

... ისა-ხან ყორჩიბაშს ბრძოლის ველზე გამოსვლა და ქართველებთან იარაღით შერკინება უკვე აღარ შეეძლო, ამიტომ ისევ „ციხის შიგნიდან გატეხვით“ შეეცადა სპარსთა მთავარსარდალი ქართლ-კახეთის მთლიანობისა და სიმტკიცის დაშლას. და ისევ გაუმართლა საქართველოს მტერს ამ „ნაცადმა გზამ“. ისევ დაეხარბნენ ქართლის თავადები სპარსულ ხალათებსა და „სახელოებს“. ყველას დაასწრო ღალატი ბოქაულთ-უხუცესმა ქაიხოსრო ბარათაშვილმა, რომელიც მარტყოფისა და მარაბდის ბრძოლებში სააკაძის საომარი დროშის ქვეშ იქნევედა ხმაღს. ქაიხოსრომ ყიზილბაშებს მიართვა ქვემო ქართლის უმტკიცესი ციხე-სიმაგრე ბირთვისი. სამაგიეროდ, ყორჩიბაშმა ქვემო ქართლის სპასალარობა (რომელიც მანამდე ბარათა ბარათაშვილს ეპყრა) უკვე გათათრებულ ქაიხოსრო ბარათაშვილს უბოძა. მომდევნო 1626 წელს სპარსელებმა ტფილისის მოურავობაც ქაიხოსროს ჩააბარეს.

მაშინ ზოგმა სამღვდელმომაც უღალატა ქრისტეს რჯულსა და ქართველობას.

ისევ სამხრეთ საქართველოში ჯარბობდნენ მოღალატენი.

გიორგი სააკაძემ გადაწყვიტა სწორედ სამხრეთიდან დაერტყა სპარსელებისთვის და სამცხისკენ გაქუსლა ცოლ-შვილით და ერთგული მამულიშვილების თანხლებით.

სამცხეს წასვლის წინ სააკაძემ ძლიერად გაამაგრა ქართლის ციხენი — კეხვი, კიკანათბერი, ალი და სურანი.

გიორგი სააკაძე რომ ქართლიდან გასულად დაიგულა, ქართველთა ტყვეობიდან თავდახსნილმა ანდრუყაფარ ამილახორმაც მოინდომა „გმირობის ჩადენა“. იგი შეუთანხმდა იასე ქსნის ერისთავს, და მისი თანადგომით თავს დაეცა თავად ღაზნელს, რომელსაც იგი მისი დატყვევების და არშის ციხეში ჩაკეტვის მთავარ დამნაშავედ სთვლიდა. ღაზნელი ააწიოკეს და მისი ქონებაც გაიყვეს ანდრუყაფარმა და იასემ. მცხეთის დეკანოზს მიუხდა ანდრუყაფარ ამილახორი, ტაძარი გაუძარცვა და მუქარა დაუბარა — იცოდე, შენს ადგილზე ტფილისიდან მოლა-მუეძინსაც გამოვგზავნიო.

მართლა არჩევდა ანდრუყაფარი ნოლას მცხეთის დეკანოზის შესაცვლელად, მაგრამ ამ რჩევაში რომ იყო, ნარიყალას ციხეზე ფეხი დაუტურდა, გადმოვარდა და მიწამდე სულიც აღარ დაჰყოლია.

იმავე 1625 წელს ისა-ხან ყორჩიბაშმა ტფილისში სვიმონ-ხანი „დააგდო“ და თვითონ ანდრუყაფარ ამილახორის დაქვრივებული ოჯახით და ამოწყვეტილ-გაჩანაგებული ჯვარის ნაფლეთებით საქართველოდან წავიდა.

შაჰის ბრძანებით ყორჩიბაში ყარაბაღში დაბანაკდა. აქედან მას ისევ უნდა ებრძოლა გიორგი ხაკაძის წინააღმდეგ და როგორმე შეენარჩუნებინა სამცხის ციხესიმაგრენი, რომლებიც წინა 1624 წელს სპარსელებს დაუჭერიათ.

ტფილისში „დაგდებული“ სვიმონ-ხანი კი ისევ „ტყუილა-მეფე“ იყო და სხვა არაფერი. ქართველთა შიშით იგი „ვერ გამოვიდოდა ციხიდან და ვერცა პატრონობდა ქართლსა“...

... დიდი, სანიშანსვეტო წელიწადი შეაქნა 1625 წელი.

სრულიად სპარსეთის ლაშქარი იმეამად 120000 მეომარს მოითვლიდა და აქედან ნახევარი — 60000 მეომარი საქართველოში დაჰკარგა შაჰ აბასმა. მერე, ეს სპარსული ტრაგედია ქართულ სცენაზე ნახევარი წელიწადიც არ გაგრძელებულა.

სპარსეთი დამარცხდა.

საქართველო ისევ ქართველებს ეკუთვნოდა.

ჯემმარიტად ლომი ყოფილა შაჰ აბასი, რამეთუ გასაოცარი მოთმინებითა და მოჭირვებით მიიღო დარტყმა სამივე მეხისა — მარტყოფი, მარაბდა, ქსანი.

როცა ქსანზე გამართული ხოცვა-ჟლეტის ამბავი დაწვრილებით შეატყობინეს, მხოლოდ ეს თქვა აბასმა: ნამდვილი გმირი და ვაჟკაცი მართო ხოსრო-მირზა ყოფილაო.

ხოლო როცა ხოსრო-მირზაც მოვიდა და ანღუყაფარ ამილახორის ოჯახიც მოჰგვარა, შაჰმა მაშინვე ბრძანა: დღეიდან ჩემი ყულარაღასი ხოსრო-მირზა იქნებაო.

„კი, მაგრამ ხოსრო-მირზა ხომ ისფაჰანის ტარულა გახლავთ?“

„ორივე იქნება — ისფაჰანის ტარულაც და ლულამთა ჯარის ყულარაღასიც“ — დაბეჭდა შაჰმა.

ამ „უცნაური გადაწყვეტილების“ შემდეგ შაჰ აბასი გილანს წავიდა „წმინდან წინაპართა“ საფლავებზე სალოცავად, საცრემლავად, „ქართული ბოღმის“ მოსაოხრებლად და მოსაქარვებლად.

იმ დღეებში კიდევ ერთი საწყენი ამბავი შეატყობინეს შაჰ აბასს: დარუბანდის ვილაიეთის ბეგლარბეგი მომკვდარიყო — იოთამ სულთან ქართველი, შაჰის აღზრდილი ლულამი, ჯერ კიდევ „გაუფუჩქვნიელი ჯაბუკი“.

მაინც შეწუხდა ქართველებზე ცოფმორეული შაჰი.

და მაინც ქართველი დანიშნა დარუბანდის ბეგლარბეგად — ფეროხ-სულთანი, ფრიად მამაცი, ნიჭიერი და ერთგული ლულამი.

ხოლო, გიორგი სააკაძე სამცხეს მიდიოდა. თან მიჰყვებოდნენ — გერმანოზ ბარათაშვილი, გიორგი ქავთარიშვილ-ბარათაშვილი, როსიტა გედევანიძე, დემეტრე საგინაშვილი, მათარსი შიხაიდრისძე და პაპუნა ვაშაყაშვილი.

სამცხეში ხალხი უნდა აეჯანყებინა და ყიზილბაშები განედევნა გიორგი სააკაძეს.

მარაბდის ომიდან დაბრუნებულ მანუჩარ ათაბაგს სამცხეში ფრიად საშფოთარი ამბავი დაახვედრეს. თურმე მანუჩარის ბიძა, ბექა, სტამბოლს ბრძანებულა და ხონთქართან „რაღაც მოლაპარაკება“ ჰქოხია.

ბექა თავის მმისწულს ათაბაგობის ტახტს ეცილებოდა და ამისთვის სტამბოლის კარს ელაქუცებოდა.

მანუჩარი ქრისტიანობისა და ქართველობის თავგანწირული დამცველი იყო გათათრების უფსკრულზე გადაჩეხილ მესხეთში, ხოლო ბექა უკვე ღალატისა და რენეგატობის გზაზე იყო შემდგარი. ამიტომ ბიძას „დიდი შანსები“ ჰქონდა მმისწულისათვის ათაბაგობის წართმევისა.

მანუჩარმა გადაწყვიტა ხონთქარს პირადად სწევოდა და ბიძამისის „ნავერაგალი გარიგება“ იქვე, სტამბულის კარზედვე გაებათილებინა.

ამიტომ, როცა გიორგი სააკაძე სამცხეს ჩავიდა (1626 წლის ზაფხულის დამლევს), იქ მანუჩარ ათაბაგი არ დახვედრია.

სამაგიეროდ მესხი მამულიშვილები შემოგვებნენ დიდის ამბით სახელოვან გმირს. და სააკაძეს ჯარებით ეახლნენ: თანუნა დიასამიძე, დავით გოგორიშვილი, როსტომ შალიკაშვილი, ელიზბარ და ბექან თაქთი-რისძენი.

და გაჩაღდა სამამულო ომი მესხეთში.

სააკაძემ მესხთა თანადგომით ზედიზედ აიღო ხერთვისი, აწყური, ფარავანი და გარეკა იქიდან ყიზილბაშთა ციხიონები. ახალციხისკენ გაემართა სააკაძე.

ახალციხეში სპარსელი სარდალი სელიმ-ხანი იღვა ძლიერი ციხიონით. სააკაძის მოახლოება რომ გაიგო, სელიმ-ხანი ჯარისანად აიყარა და ყორჩიბაშთან გაიქცა ყარაბაღში.

სააკაძე ახალციხეში შევიდა.

ყორჩიბაშმა სასწრაფოდ ჯარი გამოგზავნა სამცხის დასარბევად და სააკაძის გასანადგურებლად.

მოურავი სანადიროდ გასულიყო და თავისი თვალით ეხილა, როგორ გაივსო საფარისა და ასპინძის მიდამოები ყიზილბაშური მხედრობით.

და ჩაუხტა სააკაძე „მცირედითა კაცითა“ რიცხვმრავალ მტერს. ჩაუხტა და ეკვეთა გამძვინვარებით. „ეკვეთა და აოტნა ყიზილბაშნი და მოსწყვიდნა იგინი“. სპარსთაგან მცირეოდენმა გაასწრო სიკვდილს.

ახლა საკითხი დაისვა ყიზილბაშთაგან განთავისუფლებული სამცხისათვის „ადგილის მიჩენაზე“. ბუნებრივად იგულისხმებოდა, რომ სამცხე გაერთიანებულ ქართლ-კახეთს უნდა შეერთებოდა. აკი თვითონ გიორგი სააკაძის ყველაზე დიდი სამამულიშვილო განაზრახიც ეს იყო — გაერთიანება „ყოველი საქართველოსი“. გიორგი სააკაძემ გააერთიანა ქართლ-კახეთი და „ორივე საქართველოს“ ერთი ტახტი დაუდგა და ზედაც ერთი მეფე დაუსვა — მეფე თეიმურაზ პირველი. ბუნებრივია, რომ ახლაც იგივე გიორგი სააკაძე მისგანვე დახსნილ სამცხესაც ქართლ-კახეთის ერთიან ტახტს შეუერთებს და მის ერთხელმწიფეს, თეიმურაზ მეფეს დაუწორჩილებს.

მაგრამ ეს ასე არ მოხდა.

სააკაძემ სამცხეში ქართველი მეფე კი არა, ოსმალეთის სულთანი მოიწვია!

რა მოხდა?!

ნუთუ ხელი აიღო სააკაძემ საქართველოს გაერთიანების დიად განზრახვაზე? ან იქნებ დიდ ქართველს მესხეთი არ სტკიოდა ისეთივე „ქარ-

თული ტივილით“, როგორც ქართლი და კახეთი? ნუთუ სააკაძეს არ ესმოდა ის „სასმინარი“, რაიც ისე ნათლად ჰქონდა შეგნებული ყოველ მაშინდელ ქართველს: სპარსიც და ოსმალიც ქართველებისთვის ორივე ერთნაირად „თათარია“ და სამცხესაც არაფერი ეშველებოდა, თუ სპარსის კლანჭებიდან დაიხსნილი და სამაგიეროდ ოსმალს კლანჭებში ჩააგდებდი?!

მალე დადასტურდება, რომ სააკაძეს საქართველოს გაერთიანებისათვის ბრძოლაზე ხელი არ აუღია, მაგრამ თეიმურაზი, ქართლ-კახეთის „ერთიანი მეფე“, სამცხის პატრონად მაინც არ მოიწვია. იქნებ თეიმურაზმა „ვერ გაუმართლა“ სააკაძეს. იქნება თეიმურაზი ისე დაპატარავდა მოურავის თვალში, რომ მას ქრთლ-კახეთის მეფე უკვე აღარ მიაჩნდა ერთიანი „ყოველი საქართველოს“ ღირსეულ გვირგვინოსნად?!

საკაძე უეჭველად იმასაც კარგად დაინახავდა, რომ ბაგრატიონთა აწ რძეგამშრალ დ გაბერწებულ სამეფო საგვარეულოს თეიმურაზზე უკეთესიც აღარაფერ მთქვევებოდა.

მაგრამ ყოველივე ეს ნუთუ ღირდა იმად, რომ საქართველოში ერთი თათრის ნაცვლად მეორე თათარი მოწვეულიყო?!

ან, საერთოდ, იყო საჭირო და აუცილებელი იმქამინდელ საქართველოში ვინმე „უცხო პატრონის“ მოწვევა?!

აკი უფრო ძნელბედობის ქამს აღმოაჩნდა საქართველოს საკუთარი ძალები, რათა უსაშინელესი მოსისხლისთვის და მთელი ქვეყნიერებისთვისაც დაემტკიცებინა თავისი „საოცარი ძალმოსილება“, ვითარცა უტყუარი დასაბუთება მისი მარადიული უძლეველობისა და უკვდავებისა.

განა, მარტყოფი, მარაბდა, ქსანი და კიდევ მრავალი „პარტიზანული წილსვლა“ — თვითონ სააკაძის მძლავრი ხელებით დაწნული გვირგვინები — სამაგალითოდ არ კმაროდა თვითონ სააკაძისათვის?!

განა, საქართველო დღეს უფრო მძლავრი არ არის, ვიდრე გუშინ — მარტყოფის „საკაძურ გმირობამდე“?!

მაშ, რა მოხდა და რატომ აიჩემა მარტყოფის, მარაბდის, ქსნისა და ასპინძის გმირობათა კავალერმა ისევე თათრის მოყვანა „საქართველოს გასაერთიანებლად“?!

ანდა, საერთოდ, შეიძლება უცხო, მომტერე და მოსისხლე ძალის საშუალებით ქვეყნის გაერთიანება და გამძლავრება? მოხერხდება კი, უცხო ვადამთიელის ხელით მშობლიურ კერაზე ცეცხლის დანთება, როცა იმ ხელის პატრონი დღენიადაგ შენი კერის დაქცევაზე ოცნებობს?!

აკი ჰყავდა გიორგი სააკაძეს წინამორბედი, ასე უცხო, მისი იქვეყნის მოსისხლე მტრის საშუალებით რომ აპირებდა მისი ქვეყნის დახსნასა და გაერთიანებას.

და გიორგი სააკაძის ეს წინამორბედი იყო... თვითონ გიორგი სააკაძე!

აკი სწორედ გიორგი სააკაძემ მოინდომა საქართველოს ნოსისხლე სპარსული ძალებით საქართველოს „დახსნა“, „გაერთიანება“ და „გამძლავრება“!

მერე, რა გამოვიდა აქედან?

ნახევარ მილიონამდე ქართველის დაღუპვა და სხვა არაფერი!

და მერე ისევ სააკაძის მეთაურობით ძლივს მოხერხდა (იქნებ არც კი მოხერხდა?) „სპარსული გათათრებისა“ და ეროვნული გადაგვარება-გადაშენებისგან თავის დახსნა.

მაშინ, თორმეტწლოვანი „თათრობის“ შემდგომ მიხვდა გიორგი სააკაძე, ცუდად გამომივიდაო და, კიდევაც გაასწორა, რაიც შეეშალა. ძლიერად, დიდის სახელოვნებით გამოისყიდა მძიმე შეცდომა, მაგრამ ახლა?! ისევ იმეორებს იგივე შეცდომას?!

თანაც — შეცდომიდან შეცდომამდე ნახევარი წელიწადიც არ არის გასული!

ნუთუ კიდეც ისე გულუბრყვილოა სააკაძე, ასეთი რამე იანგარიშოს: ჯერ ოსმალეთის საშუალებით საქართველოს გავეერთიანებ და მერე თვითონ ოსმალეთსაც დავეტაკებო?

განა, ასევე არ ფიქრობდა ათი-თორმეტი წლის წინათ სპარსეთის მიმართ! და რაც გამოვიდა ამ ფიქრიდან უკვე იწვნია საქართველომაც და თვითონ სააკაძემაც.

როგორ — დღევანდელი გიორგი სააკაძე გუშინდელ გიორგი სააკაძეს ვეღარ ჰხედავს და ვეღარ იხსენებს?!

ისევ შემომჯდარა სატანა სააკაძის საყენიან მხარზე..

... სამცხის პატრონი მანუჩარ მესამე ათაბაგი, დიდი ეროვნული გმირი და მამულიშვილი, ჯერ კიდეც არ დაბრუნებულეყო სტამბოლიდან. გიორგის იგი თითქოს არც გახსენებია, მაგრამ ამ „უხერხულობიდან“ მოულოდნელმა ამბავმა დაიხსნა სააკაძე: მანუჩარ ათაბაგი ხონთქარმა დიდი პატივითა და აღთქმებით გამოისტუმრა თურმე სტამბოლიდან; არც, ქრისტიანობას გართმევ და არც სამცხის პატრონობასო, — ამ დაპირებით მოვიდა სამშობლოში მანუჩარი, მაგრამ... გზად მომავალი ათაბაგი ბიძამისმა ბექამ მიიწვია სტუმრად, და მოხდა ის, რაც ძალიან ხშირად ხდება სანადიმო სუფრასთან: მასპინძელმა სტუმრის ღვინოში საწამლავი შეაყოლა. ასე აღესრულა მანუჩარ მესამე ათაბაგი, მარაბდის ბრძოლის გმირი, მესხეთის ქართველობისთვის თავგამოდებული მეომარი მამულიშვილი. ხოლო მისი მკვლელი, გამაჰმადიანებული ბექა ჯაყელი, ოსმალური სახელით, საფარ-ფაშად მოველინა მესხთა ტანჯულ ქვეყანას.

ხოლო გიორგი სააკაძემ ოსმალეთის სულთანს მურად მეოთხეს ელჩი გაუგზავნა, ვიორგი ქავთარიშვილ-ბარათაშვილი. გაუგზავნა და შეუთვალა: სამცხის ციხე-ქალაქები, ყიზილბაშებს რომ დავაგდებინე, ახლა შენთვის მიბოძებია, ოღონდ ჯარები მომავშველე და შეერთებული ძალებით შევეუტიოთ სპარსელებსო.

გახარებულმა ხონთქარმა პასუხად „მოსცნა ნიჭნი დიდნი მოურავსა და იენგიჩარნი და დაიპყრნეს ციხენი იგინი“ — სამცხისანი. მურთაზ ფაშა (დაბადებით ქართველი) ჩამოვიდა ოსმალეთიდან და იმან განუწესა ოსმალური ციხიონები ახალციხესა და სამცხის სხვა ციხე-ქალაქებში.

ერთი სიტყვით სულთანი მურად მეოთხე არ დაბნეულა ასეთი მოულოდნელი ძღვენის მიღებით.

ხოლო, „დამხმარე ძალები“, რომელთაც სპარსეთის წინააღმდეგ სააკაძე ოსმალეთიდან ელოდებოდა?

გაგიგონია?!

„დამხმარე ძალად“ გიორგი ქავთარიშვილ-ბარათაშვილმა გიორგი სააკაძეს ხონთქარისაგან ფარატინა „წყალობის სიგელი“ და კაფუჯი-ბაშის წოდება ჩამოუტანა. ეს იყო და ეს. თურმე სად სცალია სულთანს სააკაძისთვის, ბაღდადის დასაპყრობად ჯარებს ამზადებს და საქართველოს „გასათავისუფლებლად“ რამეს, თუნდაც ერთ ჯარისკაცს, გამოიღებს?! პირიქით, თვითონ სულთანი გამოელის სააკაძისგან ოსმალეთის საომარი ტვირთის გამსუბუქებას. სწორედ ასე სწერს ხონთქარი სააკაძეს თავის „წყალობის სიგელში“:

„აბა, შენ იცი, ქართლის მპყრობელო მოურავ-სან (მართლაც მწყალობელი ყოფილა ოსმალეთის ხელწიფე; სააკაძისთვის ქართველები „ქართლის მოურავის“ თიკუნს ძლივს იმეტებენ, სულთანი კი „ქართლის მპყრობელს“ უწოდებს — ხუმრობა ხომ არ არის!), შენებურად როგორ დაუტრიალდები და თავდაუზოგავად, საკუთარი საომარი ძალებით მუსრს გაავლებ ყიზილბაშებსო, შენი ბუნებრივი, თანდაყოლილი ვაჟკაცობის, შემმართებლობის, უსაზღვრო მამაცობისა და გმირობის შესატყვისად მოიკრიბე რაც ძალი და ღონე გაქვს და, შენი მმართველობის ქვეშ მყოფი ქართლის ჯარის გარდა, წაახალისე საქართველოს სხვა ბეგები და გულადი წარჩინებულნი, შემოიყარე ბლომად ქართული ჯარები და მთელი თქვენი ძალებით ეცადეთ უკანვე გამოგლიჯოთ საქართველოში ურჯულეობის გამავრცელებელ ყიზილბაშებს ქართული ციხესიმაგრენი და სხვანი და სხვანი. აბა, თქვენ იცით, როგორ სასახეო საქმეებს ჩაიდენთო“!

მკითხველი არ უნდა დაეჭვდეს, რომ სწორედ სასაცილოდ აგდებას ჰკავს ამნაირი „წყალობის წიგნი“.

ერთადერთი, რაც ახალ „თათრულ წილსელას“ ნამდვილ შედეგად მოჰყვა, გახლდათ სამცხის დაკარგვა საქართველოსთვის და მოპოვება ოსმალეთისთვის, გნებავთ — წართმევა სპარსელთაგან და მირთმევა ოსმალთათვის.

ისევ უნდა გამორკვეულიყო გიორგი სააკაძე.

ისევ საჭირო იყო უკან მობრუნება, ანუ — საკუთარ, „ქართულ წილში ჩაბრუნება“.

ამჯერად თავისი დიდი ზრახვებისათვის გზის ძებნა სააკაძემ „მესამე საქართველოში“ დაიგულა და იგი იმერეთში წავიდა.

თეიმურაზთან შერიგება მას არ უფიქრია.

სამაგიეროდ სხვა ფიქრობდა... ისევ შაჰ აბასი!

1626 წელი. შირაზი.

ღარბაზობა აქვს სპარსეთის „ვიცე-კოროლს“, იმამ-ყული-ხან უნდილადეს.

იქ დამსწრე ინგლისელი ჰერბერტი გაკვირვებულია მასპინძლის სიმდიდრით — უთვალავი ოქრო-ვერცხლის ლანგარნი, სასმურნი, ნოხები, ხალიჩები, ფარდაგნი, კრეტსაბმელნი, ურიცხვი თვალი და მარგალიტი. ძმასთან სტუმრად არის დავით (დაუდ-ხან) უნდილაძეც.

შათირი მოიჭრა ისფაჰანიდან. შაჰ აბასი სასწრაფოდ იწვევდა ორივე ძმას.

მოტეხილი და მოთელილი ეჩვენათ შაჰი უნდილაძეებს. საოცრად დაღლილი, გაღახული სახე ჰქონდა. თვალებსაც დაჰკარგოდა ძველებური ცეცხლი და ელვამკრთომელობა.

— ოსმალებს ბაღდადი ალყაში მოუქცევიათ. შენ, იმამ-ყული-ხან, სასწრაფოდ უნდა გაეშურო ბაღდადისაკენ შენის ნხედრობით! — უბრძანა შაჰმა უფროს უნდილაძეს.

მერე უმცროსს მიუბრუნდა და ჩამქრალი ხმით უთხრა:

— შენ კი საქართველოში უნდა წახვიდე, დაუდ-ხან!

— საქართველოში?!

— ნუ გეშინია, საომრად არ გაგზავნი შენს საქართველოში.. არამედ, სამშვიდობოდ წახვალ.

— სამშვიდობოდ?!

— სწორედ.

— ვისთან?

— თეიმურაზთან.

თეიმურაზთანო? ვინ მოელოდა და ვინ წარმოიდგენდა ამას? შაჰ აბასი თეიმურაზს მშვიდობის ჩამოგდებას ეაჯება?! ნუთუ სცნო თავი და-

მარცხებულად სპარსეთის ლომმა საქართველოს მეფესთან ოცწლიანი სამკედრო-სასიცოცხლო ომის შემდგომ?!

ღიას, თეიმურაზს უნდა ეახლოს დაუდ-ხან უნდილაძე და შაჰის სახელით სამხიბარი მოახსენოს დედისა და შვილების სიკვდილის გამო! ბოდიშიც მოუხალოს, ასე რიგად რომ დააგვიანდა შაჰს სამხიბრის გაგზავნა! (თურმე ხდება ასეთი რამეც: მკვლელი სამხიბარს უცხადებს მისი ხელით ამოწყვეტილი შვილებისა და დედის ჯირისუფალს!). ესეც იცოდეს თეიმურაზმა: რაც ამ ბოლო დროს საქართველოში დატრიალდა, შაჰს თეიმურაზის ბრალად არ მიაჩნია, არამედ ყველაფერი მხოლოდ გიორგი სააკიძის ბრალია, ბრალი ცბიერი მოურავ-ხანისა, ერთნაირად რომ ჰღალატობს ყველას — საქართველოსაც, სპარსელსაც და ოსმალსაც. კარგად იცოდეს თეიმურაზმა, შაჰ აბასის გაზრდილმა და ნაამაგარმა, რომ სააკიძე ორივეს სისხლს „თანაბარი სიამოვნებით“ შესვამს — შაჰის სისხლს და თეიმურაზის სისხლს... ბოლოს და ბოლოს, იყოს თეიმურაზი ქართლ-კახეთის მეფედ, ოღონდ ოსმალურ და რუსულ ხალათებს ნუ ჩაიცვამს და ნუ დაავიწყდება, რომ იგი მაინც შაჰ აბასის „ჩრდილის ქვეშ არის გაზრდილი“.. და ბოლოს — იქნებ თვითონ პირადად ეწვიოს გაზრდილი გამზრდელს!.

ტფილისში ჩახვალ, დაუდ-ხან, იქ მოიწვევ და შეხედები თეიმურაზს. იქვე მოელაპარაკები და იქიდანვე შიკრიკის ხელით გამომიგზავნი სამშვიდობო წერილს თეიმურაზ მეფის ხელრთვით, — დაასრულა შაჰმა.

შიკრიკიც არ დამჭირდება, მე თვითონ პირადად გაცნობებთ ყოველივესო, შეაგება უნდილაძემ.

არა, უეჭველად შიკრიკი გამომიგზავნე, შენ კი, თეიმურაზთან მოლაპარაკებას რომ მორჩები, განჯას გაეშურე და იქ დარჩიო, — უბრძანა ახალი საბრძანისი შაჰმა უნდილაძეს.

— განჯაში რისთვის, ხელმწიფეო?

— ამიერიდან შენ, დაუდ-ხან უნდილაძე, დანიშნული ხარ განჯა-ყარაბაღის ბეგლარბეგად.

ასე განუწესებია შაჰ აბასს: სპარსეთის იმპერია ლამის ძმები უნდილაძეებისთვის გაუყვია სამმართველოდ — სამხრეთში იმამ-ყული-ხანი, ჩრდილოეთში დაუდ-ხანი..

... და მოქპრის ტფილისისკენ დავით უნდილაძე, განჯა-ყარაბაღის ბეგლარბეგი, „ტფილისის გამგებელი“, შაჰ აბასის „ჩრეული გურჯი, დიდი მისიით აღჭურვილი დესპანი, — მან ზავი უნდა ჩამოაგდოს ქართველ-სპარსელთა „ოცწლიანი ომის“ თავზე.

უნდა ვიგულისხმობთ, რომ სიხარულით აღვისილი მოქპრის უნდილაძე საქართველოსკენ.

ალბათ, გათათრებულ ქართველსაც უხარია უძლეველობა მისი დაკარგული სამშობლოსა.

ისიც უნდა უხაროდეს, რომ არც ერთ უნდილაძეს — არც მამას და არც შვილებს — არასოდეს ქართული სისხლი არ დაუქცევიათ...

... ტფილისი. 1626 წელი.

საზაფხულო მადედას უსხედან „მოპირდაპირენი“, ერთი — საქართველოს მხრივ, მეორე — სპარსეთის მხრივ, და ორივენი არიან ქართველნი.

და შეთანხმდნენ თეიმურაზ მეფე და დავით უნდილაძე.

შაჰ აბასი ცნობს თეიმურაზის უმაღლეს ხელისუფლებას „მის გურჯისტანში“. თეიმურაზიც კმაყოფილებას გამოთქვამს იმის გამო, რომ „მისი სისხლის დასაქცევად აღმართული ყიზილბაშური მოწამლული მახვილები შაჰის ბრძანებით ჩაგებულია ქარქაშებში და, თავის მხრივ, ქართველთა მეფე პირობას იძლევა „ოსმალური ხალათი გაიძროს და სპარსული ჩაიცვას“. რაც შეეხება „გამზრდელთან გაზრდილის“ პირად გამოცხადებას, თეიმურაზს ამჯერად არ მიაჩნია თავისი თავი „ღირსად ესოდენ დიდი პატივისა“ და შეეცდება მომავალში ჩაიდინოს „ისეთი საქები და მოსაწონი საქმენი“, რომ პირნათლად წარსდგეს „აღლაჰის ჩრდილის“ წინაშე!

სოლაპარაკება ღასრულდა თუ არა, დავით უნდილაძემ ისფაჰანს შიკრიკი აფრინა და შაჰ აბასს აცნობა: თეიმურაზ მეფე ჩვენი სიახლოვის, „მორჩილებისა და დამჯერობის შარავაას ადგასო“.

შაჰი კმაყოფილი იყო. საქართველოს მხრიდან „საშიშროება-მოხსნილს“ შეეძლო უფრო თამამად და გულსრულად შეეტია ოსმალებისთვის.

იმავე წელს იმამ-ყული-ხან უნდილაძემ ბაღდადი იხსნა ოსმალოთა ალყისაგან. უნდილაძის „ძლევა-გამარჯვებისა და ოსმალოთა ლაშქრის მარცხის ამბები მთელს ქვეყანას კიდით-კიდე მოედო“.

ერთი სასისხარულო ამბავი სტამბოლიდანაც შეიტყო სპარსეთის ხელმწიფემ: მომკვდარიყო მეჰმედ-ფაშა, ოსმალეთის დიდი ვეზირი, ტომით ქართველი...

მაგრამ ერთი ფრიად სამწუხარო ამბავიც შეატყობინეს შაჰს იმ დღეებში — იოთამ-სულთან გურჯის მოულოდნელი სიკვდილი. იოთამი შაჰის აღზარდილი ყოფილა, ძალიან ერთგული, ჭკვიანი და მამაცი ჯაბუკი. იგი დარუბანდის მმართველად წარუგზავნია ხელმწიფეს. დარუბანდში მომკვდარა რაღაც უცებისი სიკვდილით იოთამ გურჯი.

ასე გამოვიდა: ერთი „ნაქართველარის“ (მეჰმედ-ფაშა) სიკვდილმა გაახარა შაჰ აბასი, მეორის (იოთამ გურჯი) სიკვდილმა კი დაამწუხრა...

... მთელი დღე ნადირობდნენ ალაზნის ველზე თეიმურაზ მეფე და დავით უნდილაძე, მაინც არ ჰგავდა ნადირობას.

მთელი ღამე სანადიმო სუფრას უსხდნენ. მაინც არ ჰგავდა ნადიმობას.

საქართველოს ჭირ-ვარამზე მსჯელობდნენ, დაეობდნენ, პაექრობდნენ-ბოლოს, ფეხზე წამოდგნენ — ქართველი მეფე და ქართველი ბეგლარბეგი. ხანჯლები გაიძრეს. ერთმანეთს ვერცხლის ქამართაგან ვერცხლი აათალეს. ანათალი ღვინით ავსებულ ყანწში ჩაჰყარეს, ყანწი ზიარად გამოსცალეს და მძაღვაფიცულნი ერთმანეთს გადაეხვივნენ.

გიორგი სააკაძე იმერეთში იყო მეფე გიორგი მესამის კარზე. ქუთათისის სასახლე დიდის ზარზეიმით შეხვედროდა სახელოვან ქართველ გმირსა და მის თანმხლებ ამაღას.

თათბირი ჰქონდა მოურავს დასავლეთ საქართველოს მეფესთან, მის სახლეულთან, მთავრებთან, საერო და სასულიერო წარჩინებულებთან. ბჭობას მალაქია კათალიკოსიც ესწრებოდა.

ახლა იმერეთის მესვეურებს მოუწოდებდა სააკაძე „ყოველი საქართველოს“ შესაკავშირებლად და საერთო მტრის (იმჯერად სპარსეთის) წინააღმდეგ ერთიანი ძალებით საომრად.

იზერეთის თავკაცი — მეფეც, თავადიც, ერიც და ბერიც — დიდის გატაცებითა და აღტაცებით შესვდნენ მოურავის მოწოდებას.

ქუთათისიდან გიორგი სააკაძე ოდიშს გადავიდა და ლევან დადიანს ეწვია. ლევანიც დიდის პატივით შეხვდა სახელოვან გმირს. სააკაძის განაზრახი — ყოველი საქართველოს გაერთიანებისა უცხო მტერთა დასათრგუნავად — დადიანსაც ხიბლავდა, მაგრამ, როგორც ეტყობა, ერთი რაზე მაინც არ მოსწონდა ოდიშის მთავარს: სააკაძე სპარსელებთან საომრად ოსმალეებს ეპატიჟებოდა საქართველოში, ლევან დადიანს კი ოსმალების სისხლი სპარსელებისაზე მეტად სწყუროდა, ამიტომ დასაჯერებელი უნდა იყოს ეს გადმოცემა, რომელიც დღემდე ცოცხლობს სამეგრელოში: დადიანი ეუბნება სააკაძეს — თუ ოსმალების წინააღმდეგ იომებ, ჩენი სამეგრელოდან ოცდაათი ათასი ხმლით მოგემშველებიო. მაგრამ გიორგი მტკიცედ იღვა თავის გადაწყვეტილებაზე; ქართველთა და ოსმალთა კავშირი სპარსეთის წინააღმდეგ!

მაინც დადიანმა დიდი სტუმარი ყიზილბაშებთან ონში თანაჯგომის დაპირებით განოისტუმრა.

ისევ ქუთათისში მობრუნდა გიორგი სააკაძე.

კიდევ ერთი საწადნელი ამბავი მოხდა იმერეთს: გიორგი სააკაძის ეაქმა, უკვე სახელმონვეჟილმა ახალგაზრდა გმირმა, ავთანდილმა, ცოლად შეირთო გიორგი მესამის ასული, ხვარამზე.

რა იყო ეს, სიყვარული თუ პოლიტიკა? ალბათ, ერთიც და მეორეც. ქორწინება განამტკიცეს „ფიცის წიგნით“, რომელშიც ეწერა: „... ესე ფიცი და პირი გიბოძე ჩვენ, მეფეთ მეფემა პატრონმა გიორგიმ და ძემან

ჩემმა პატრონმა ალექსანდრემ, მამუკამა და როსტომ — თქვენ, მოურავს ბატონს გიორგის, ასრე რომე ჩემი ქალი ბატონი ხვარამზე გულგაწმენ- დით თქვენის შვილის ავთანდილისათვის მომიცემია..“

იმერეთიდან გიორგი სააკაძე ქართლში დაბრუნდა, მისგანვე განთა- ვისუფლებულ ციხეებს ჩამოუარა, ციხიონები გაამხნევა, განამტყიცა და ტფილისზე დაცემა ერთჯერ კიდევ გადაწყვიტა.

მოურავი თავისი გუნდით სხალნარში იდგა და ერთგული „მოკიდებუ- ლი“ ინაშვილი ტფილისში ჩაგზავნა იდუმალ, იქაურობის დასაზვერავად. ყიზილბაშებმა სააკაძის მოსვლა მაინც შეიტყვეს (ტფილისს ხომ მო- ლალატე მუღამ შიგნითვე ჰყავდა), გაფრთხილდნენ და ციხე-გალავა- ნიც საგანგებოდ გაამაგრეს.

გიორგიმ ქალაქზე იერიში უიმედოდ ჩათვალა და ისევ სამცხისკენ გაქუსლა.

მთელი ზამთარი სამცხეში იდგა.

მთელი ზამთარი საქართველოს „ხვალინდელი ბედის“ ხილვებით ცხოვრობდა, ფიქრობდა, ბორგავდა, იტანჯებოდა.

გაზაფხულმა გამოიჭიატა თუ არა, მაშინვე ისევ ქართლისკენ წამოე- მართა თანამებრძოლ-თანალტოლვილთა ამალით.

აშკარა განხეთქილება ჯერ კიდევ არ ჩამოვარდნილიყო თვიმურაზსა და სააკაძეს შორის, ჯერჯერობით „შორიდან ნაგრძნობი“ იცვნეულობი- თა და უნდობლობით ზეერავდნენ ერთმანეთს მეფე და მოურავი.

ქართლის თავადთაგან ზოგი საქართველოს ღალატს დასდგომოდა, ზოგიც შინაური მტაცებლობისა და შინა-სისხლის დაქცევის უბოროტეს გზას.

გამორჩევით უნდა სწყენოდა გიორგი სააკაძეს ნისი უაზლოესი ადა- მინების, სიძისა და ცოლისძმის ავკაცური ქცევანი. პირველმა, იასე ქსნის ერისთავმა, როგორც უკვე ითქვა, ქვეყნის მოლალატე ანღუყაფარ ამილახორთან ერთად წილი დაიდო დაზნელთა სახლეულის ამოწყვეტაში და მათი ავლადიდების დატაცებაში, ხოლო მეორემ, ზურაბ ერისთავმა ყველა მანამდელი ქართველი ფეოდალი „დაჯაბნა“ შინაურთა, თანამომ- მეთა და თანამემულეთა ხოცვა-ჟლეტით.

ერწო-თიანეთსა და თუშ-ფშავ-ხევსურეთს მიხდომია დასაპყრობად და დასაყმევებლად ზურაბ არაგვის ერისთავი, მრავალი სისხლი დაუქცე- ვია მთიელი ქართველობისა, მრავალიც მისთვის დაუდენია თავისუფლე- ბის მოტრფიალე მთას. სალექსო, სასიმღერო და საცრემლო გამხდარა ზურაბ არაგვის ერისთავის საძრახისი ლაშქრობანი თუშ-ფშავ-ხევსუ- რეთში:

ზურაბს ჯავრი აკლავს ორისა:
ხევსურეთისა, ფშავეისა.

ხევსურეთშია, ზურაბო,
ვერ იქამ ერისთობასა,
ვაგიწვირღღების კისერი
ვერ შესძლებ ქვეითობასა.

ზურაბისთანა ბატონი
ვინლა გამოვა ხმლიანი,
განჯა მირანა ამტერივა,
ღღესაც კი სახელი არი.

შენ ერისთავო ღიღის მთისაო,
წყალი ჩავიღის არაგვისაო,
არკი გეტყოდი, ჩემო ბატონო,
ყალბა ნუ იცი შენის ყმისაო,
ბევრი გაჰყიდე ქალი და რძალი
გარდახატული თვალწარბ თმისაო.

ღუშეთ იყრების ლაშქარი,
არ ერგებიან გზანიო,
სასმელად არ ეყოფიან
ბაზალეთურნი ტბანიო,
სადგონლად არ ეყოფიან
თრიალეთურნი მვანიო.

გუღელას დაჯდა ზურაბი,
ატირდა ვერ რო ქალიო;
„ღამაკლდა სათვალავშიგა
სამოცი ხნალოსანიო“.

„გაიქეც ერისთვიშვილო,
მოგდევენ ხევსურთ ყმანიო,
თორ კიდე ჩაწითლდებიან
კეოს გორ ქცეულანიო.
აგერ ლულის თავს გახენე,
მძიმე გადმოგდა ჯარიო“.

რბოლით დაკრიფნა ზურაბმა
გრძელნი არაგვის გზანიო,
ჩარგლის კართ დახედნენ ფშაელები,
აყოლეს სისხლის კვალიო.
ცოლი ეტყოდა ზურაბსა:
„რად არ მოვიღეს მკვდარიო?“

„დადეგ, დაგეხსენ, ზურაბო,
ნარჩოზნ ორთ შენი ხმლისანი,
თოზ ჩვენაც შამოგეცდებით,
ნესაზა ჩვენაც გეყონ წყლისანი“.

არ კი გითხარა, ზურაბო,
ფშაელების ხელი სენია.
აფხუშელთ გამოგაქვიეს,
დე დაგაყენეს ცხელია.
სირბილით გაძოგავლიეს
ჩარგლის ზალი გრძელია,
კართანას გადმოსუსა
მსახურთ გივიდეს ხელია,
თეალიეის ველში ჩამოხველ,
იქ მოგაგონდა ცხენია.

ზურაბ, რა უყვენ ლაშქარი
ნაკრეფნი შეიღის თვისანი!
ჩაუშეებ მათურაშია,
თეალნი გაგიწყლეს ხთისანი,
დაგიხვდეს ფშაელიშაელები,
არწიენი მალის მთისანი,
შამოგეწიენეს მთაზედა,
გაწითლებიენეს ქვიშანი!

ზურაბო, ერისთვის შეილო,
რა თაეი ვედილებაო?
მაკ შენსა აზნაურებსა
ყორნები ვზილებაო!

ზურაბმ აიფრო ქვეყანა,
ბეერს ვაეს უტირა დედაო,

ბერს ქალს გაუსნა საკინძა,
სქემა ძუძუსედაო.

ხეწურებ სინკლად ჩაყარა,
ფშაღებ შაუნთო შეშადა,
გაუტეხელი ზოხევე
ვაიშტ დასაჩხადა.

გიორგი სააკაძემ თეიმურაზისა და ზურაბ ერისთავის ფარულ „განდ-კომას“ თვალი ააგლო და ისევე მათი თანდათანობითა და „თანაბრძო-ლით“ განაგრძო ბრძოლა ქართლის ციხეებში ჩასანგრებულ ყიზილბა-შებთან.

ჯერ გორის ციხე გამოჰგლიჯა ხელიდან მტერს. იქ მდგარი ყიზილბა-შობა ამოწყვიტა და ქართული ციხიონი შეაყენა.

მერე ქართული სოფლების საძარცვადა და საწიოკებლად ათარეშე-ბულ ოს ფეოდალებს მიუხტა გიორგი სააკაძე. მიუხდა და ზედიზედ აიღო ოსური ციხეები და საფარ-სამალაევები. საწუსრად მხოლოდ ეს დარჩა სააკაძეს: ერთგული თანამებრძოლი თამაზ მანაბელი მოუკლეს საფრიდან ნასროლი ისრითა.

ზემოთ ითქვა, რომ ქვემო ქართლის დიდმა თავადმა ქაიხოსრო ბა-რათაშვილმა მარაბდის მარცხის შემდეგ ქართველობა ყიზილბაშობაში გაცვალა და ბირთვისის დიდი ციხესიმაგრე მტერს მიართვა.

მთელი დამე მუხლჩაუხრველად იარა მოურავმა და მისმა „მოთარეშე“ გუნდმა. უთენია მივიდნენ ტბისში და მისვლისთანავე თავს დაეცნენ ქაიხოსრო ბარათაშვილის სასახლეს.

გამოვიდა ქაიხოსრო, სპარსულად ინით წვერშედებილი.

წამსვე დაეტანენ პაპუნა ვაშაყაშვილი და თამაზ ქარციძე და შეუკ-ჩრეს ხელები ქაიხოსროს.

მაპატიეთო, იბღავლა მოღალატემ.

ბირთვისიდან ყიზილბაშოთა ციხიონი გამოიყვანე და სიცოცხლეს გა-ჩუქებო, უთხრა გიორგიმ.

მეტი რა ჩარა ჰქონდა ბარათაშვილს, და „გამოიტყუა“ ბირთვისის ციხიდან ყიზილბაშები, სულ ხუთასი კაცი.

დაეძგერნენ ქართველები, თოფ-დამბაჩა და ხმალ-ხანჯალი დააყრე-ვინეს, ხუთასივეს თავები დააგდებინეს და მმოვრადქცეულნი ხევში გა-დაჰყარეს, ყვავ-ყორანთა და მხეცთა საძიძგნად.

ბირთვისში ქართველები ჩადგნენ.

ქაიხოსრო ბარათაშვილს და მის ძმას ხოსიას სააკაძემ ბორკილები გაუყარა და კიკანათბერის ციხეში ჩამწყვდილა.

ბირთვისიდან ლორესაკენ გაემართა სააკაძე. აქაური მედიკები, ათაბეგი და ზაქუმი, შამ აბასის ერთგულ სამსახურში იდგნენ და სპარსელებს თავგამოდებით ეხმარებოდნენ ქართული მიწა-წყლის აოხრებაში.

იერიში მიიტანა სააკაძემ ლორეს ციხეზე.

ათაბეგსა და ზაქუმს არც ცოლ-შვილი გახსენებიათ, არც ქონება და ავლა-დიდება — ყველაფერი უპატრონოდ დააგდეს, საიდუმლო ხერხ-ლით გაძვრნენ და სპარსეთს გადაიხვეწნენ.

ქართველები ლორეს დაეუფლნენ.

უკვე „ყოველი ქართლი“ — „ქვემოც“, „ზემოც“, და „შიდაც“ — სააკაძის კურთხეული ხმლის წყალობით დახსნილი იყო უბოროტესი ყიზილბაშური უღლისაგან.

მხოლოდ ტფილისი ერთადერთი ჩარჩენილიყო ქართლის ბაგრატიონთა ნაბოლარა ნაშთის, სვიმონ-ხანისა და მისი სპარსელების ხელში.

ქართლის განთავისუფლების შემდეგ გიორგი სააკაძემ დალაშქრა შამხალი და დადესტანი. შავი დღე გაუთენა, სააბრაგო საფარ-საბუღარნი მიუნგრ-მოუნგრია და ქართულ მიწა-წყალზე თარეშის ეინი დიდი ხნით აღუკვეთა იქაურ ავაზაკ ფეოდალებს...

ქართლ-კახეთი მტრისგან დახსნილი იყო — გიორგი სააკაძის წყალობით.

ქართლ-კახეთი გაერთიანებული იყო — გიორგი სააკაძის წყალობით.

ქართლ-კახეთს ერთი მეფე ჰყავდა — გიორგი სააკაძის წყალობით.

ქართლ-კახეთის ის „ერთი მეფე“, ანუ „ორივე ტახტის მჭერი“, თეიმურაზი იყო — ესეც გიორგი სააკაძის წყალობით.

მაგრამ ერთ დღეს, სააკაძის სიძულელით აღუღებულმა თავადებმა თეიმურაზს მოახსენეს — გიორგი სააკაძეს ქართლის გამგებელი დაუნიშნავსო!

ქართლის გამგებელიო?!

ნიღნის დაუკითხავად გაბედა ეს ნიღნის ყმა სააკაძემ?

ასე გამოდის, თეიმურაზ მეფეს მეფედ აღარ აგდებს სააკაძე; ან, იქნებ, ქართლის წართმევასაც უპირებს „კახეთის ბატონს“!

მაინც ვინ დაუნიშნავს კადნიერ მოურავს „ქართლის გამგებლად“?

ქაიხოსრო მუხრანბატონი!

აჰა, ყოველივე გასაგებია! ქაიხოსრო სააკაძის სიძის (მარაბდის ბრძოლაში დღღუბული თეიმურაზ მუხრანბატონის) ძმა! თანაც, მუსრანბატონები ღმრთობაგრატიონთა „მტრები“ არიან! ალბათ, მალე ქართლის მეფედაც გამოაცხადებს ქაიხოსრო მუხრანბატონს „ყოველის შემძლებელი დიდი

მოურავი“, რომელსაც თურმე ოსმალეთის სულთანი „ქართლის მპყრობელ მოურავს-ხანს“ უწოდებს!

გასაგებია, ყოველივე გასაგებია, რასაც უნაძალებს „უჯიშო სააკაძე“ თეიმურაზ მეფეს!.

ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, მუხრანბატონის „ქართლის გამგებლობამდე“ აღზევება კი არა, თვითონ თეიმურაზი აპირებდა მუხრანი მუხრანბატონებისათვის წაერთმია და თავისი ვაჟისთვის, დათუნასთვის მიეცა საუფლისწულოდ (ეს ერთი ძე შემორჩენოდა თეიმურაზს ხორეშან დედოფლისაგან)...

გამოხდა კიდევ რამდენიმე დღე და ახლა ეს მოახსენეს თეიმურაზს: ქუთათისში ყოფნის უამს სააკაძეს უთქვამს იმერეთის მეფე გიორგი მესამისთვის — თუ ღმერთმა ხელი მოგვიმართა და საქართველოს გაერთიანება შევძელით, მეფედ შენი შვილი ალექსანდრე უნდა დავსვათო.

აი, თურმე რა ზრახვები ჰქონია ორ გიორგის თეიმურაზის წინააღმდეგ! ალბათ, ამიტომაც დამოყვრებულან იმერეთის მეფე და სააკაძენი. მძიმე ფიქრებში ჩაძირულიყო თეიმურაზ მეფე. სულ გამოიცვალა, „სულ სხვა კაცად იქცა“ — ისედაც წუთისოფლისგან განაწამები, ოჯახით ამოწყვეტილი, ქვეყნიდან ქვეყნად ნალტოვარი და ნათრევი, სისხლისმაქცევარი და სისხლდაქცეული. საწუთრო საბოლოოდ აეცო შხამით, მოყვასისადმი ეჭვით, შურით, უნდობლობით..

ზურაბ ერისთავი გამოიძახა.

მარტონი ჩაიკეტნენ და ჩაირაზნენ...

1626 წლის შემოდგომის პირი დამდგარიყო..

მეფე თეიმურაზ ცხინვალს იდგა ამალით.

აქ იყვნენ: გიორგი სააკაძე, ზურაბ ერისთავი, იოთამ ამილახორი, იასე ქსნის ერისთავი, ქაიხოსრო მუხრანბატონი და მროველი ეპისკოპოსი დომენტი ავალიშვილი.

მეფის სადგომიდან გამოვიდა სააკაძე.

სამი კაცი უცდიდა გარეთ. მიეგებნენ, გაინაპირეს და მოახსენეს იდუმალი ხმით: ძალიან მძიმე ამბავი უნდა შეგატყობინოთ, მაგრამ წინასწარ შემოგვფიცე, რომ ჩვენს სახელებს არ გაამჟღავნებო.

გაოცდა გიორგი. ასეთი რა ამბავია, ფიცის გარეშე ვერ გითქვამთ სათქმელიო. ისინი კი არ იშლიდნენ — ფიცი გვითხარ და მოგახსენებთო. სხვა გზა აღარ იყო და შეჰფიცა გიორგიმ.

და უთხრეს იმ იდუმალმა მაცნეებმა სააკაძეს — ხვალ მეფე თეიმურაზს შენი სიკვდილი აქვს დანიშნულიო.

სიკვდილი?!

სიკეთის მეტი რა გამიკეთებია მეფისთვის ან ქვეყნისთვის, და სიკვ-

დილს რაღად უნდა მემართლებოდნენო?! — დაიგმინა განცვიფრებულმა და გაოგნებულმა სააკაძემ.

ჩააგონესო მეფეს: სააკაძე იმდენად გათავხედდა, საყმოდ თავს აღარ გიღებს, დიდ „სახელოებსაც“ შენს დაუკითხავად არიგებს, ხალხსა და ჯარს თავის ნებაზე ატრიალებს და, დღეს თუ ხვალ, სამეფო ტახტსაც წაგართმევსო — მიუთხრეს მეფის განზრახვის მიზეზები მაცნებმა მოურავს.

ყოველივე ენიშნა სააკაძეს: ისევ თავადები მიმღვრევენ წყალსო. იოთამ ამილახორი აშკარად ემტერება მოურავს, ზურაბ ერისთავიც გაურბის და რაღაც საეჭვოდ იღრინება. ვერ იქნა და ვერ მოინელეს ბარათაშვილებმა, ციციშვილებმა და ჯავახიშვილებმა მოურავის ზრუნვა „მისებრ უჯიშო“ მდაბიო ხალხზე: ვერ მოინელეს მისი ესოდენი აღზევება, სახელოვნება და გავლენიანობა; იქნებ ამასაც უჩიჩინებენ თეიმურაზს თავადები, რომ სააკაძის „მომავალი გმირი“ (ანუ — ერთხელმწიფე მომავალი ერთიანი საქართველოსი) თეიმურაზი კი არა, იმერელი უფლისწულია...

გიორგიმ მუსრანბატონსა და ქსნის ერისთავს შეტყობინა მაცნეებისგან მოტანილი ამბავი: თურმე თეიმურაზ მეფე მოკვლას მიპირებსო.

ქაიხოსრომ და იასემ არ დაიჯერეს თერმურაზის ასეთი მუხანათობა და გიორგისაც ეს უთხრეს: ყურს ნუ დაუგდებ, ეგ ყოველივე იმისთვის არის მოჭორილი, მეფესთან მტრობა ჩამოგიგდონ და ქართლი შინაური აშლილობით ააფორიაქონო.

მაგრამ არ ეშვებოდნენ გიორგის „ერთგული აღამიანები“ — უეჭველად სიკვდილს გიპირებს თეიმურაზიო.

მაინც რაის საბაბით მიპირებს მოკვლასო, იკითხა მოურავმა.

ლუარსაბ მეფის მოკვლისთვისო, იყო პასუხი.

როგორ, ლუარსაბ მეფის სიკვდილს გიორგი სააკაძეს აბრალებენ?!

ერთი უყურეთ, თურმე შადიმან ბარათაშვილისა და შაპ აბასის ცოდვებსაც სააკაძეს აყრიან კისრად!..

ამდენი ფრთხილი გასვლა-გამოსვლა, იღუმალი ჩურჩული და „გაყენ-გამოყენება“ შეუმჩნეველი არ დარჩენია თეიმურაზს.

ასეთი რა მოხდა, რომ მთელი დღე მიიღალ-მოიღალეებით და ჩურჩულითაც ვეღარ დაიღალეთო, შემოუთვალა გაჯავრებულმა ნეფემ მოურავს.

მაშინ გიორგიმ პროველი გამოიწვია და ამას შეევედრა: იქნებ გაი-სარჯოთ, მეფესთან მიმოციქულოთ და შემიტყოთ, რას მემართლება, სიკვდილს რომ მიპირებს; აქამდე ჩემის ხმლითა და ჩემის გულით მისი მონა-მორჩილი ვახლავართ და რაისთვის მიმეტებს ასე სასტიკადო?!

შევიდა ღომენტი ავალიშვილი მეფესთან და მოახსენა მოურავის დანაბარები.

გაიკვირვა და გაიოცა თეიმურაზმა: ეს ვინ მოიგონა, რომ ჩემს ერთ-

გულსა და თავდადებულ მოურავს თითქოს სიკვდილს ეუმზადებდეთ!
ახლავე მაცნობოს გიორგიმ სახელი ეგზომ სიცრუის მომჩინახავეისაო! —
ასეთი ბრძანებით გამოუშვა მეფემ რუისელი მოძღვარი.

გიორგიმ მაცნეების გამჟღავნებაზე ცივი უარი თქვა — ფიცი მაქვს
მიტეხულიო — და თან ეს დააბარა მეფესთან ხელმოკრულ შებრუნებულ
მროველს: თურმე ლუარსაბ მეფის სისხლს მე მაბრალვებთ და რატომ, რაის
საბუთით ინებებთ ესოდენ მძიმე ბრალდებასო?!

და ერთხელ კიდევ შემოთვალა თეიმურაზმა პასუხი:

„ქვეყანამ იცის, ლუარსაბ მეფის სისხლი შენი დაღვრილია, მაგრამ
სუფევა დაიმკვიდრა განსვენებულმა და ანგელოზები იცავენ მის მოწამე
სულს! ამიტომ მე ლუარსაბის სისხლს არ ვეძიებ და შენც, მოურავ საა-
კაძეს, შეგიძლია მშვიდად იჯდე შენთვის!“.

ყოველივე იყო ნათელი და ნათლად შესატყობარი.

თეიმურაზ მეფეს, ლუარსაბ მეფის სისხლის საბაბით, სააკაძის თავი-
დან მოშორება ჰქონია გადაწყვეტილი.

გიორგიმ ერთხელ კიდევ სცადა ნაპრალის ამოვსება, მაგრამ ამაოდ
— ერთხელ კიდევ გააგონეს მანამდეც ბეგრჯერ გაგონილი: აღარ შეიძ-
ლება ამის მოთმენა — რომ სააკაძე მბრძანებლობს ქართლზე, — რომ
ტახტზე დაბრძანებული სააკაძის წინაშე თავადები მანამ ვერ დასხდებიან,
სანამ თვითონ არ მისცემს დაჯდომის უფლებას, — რომ თავადები საა-
კაძეს ძალღებვივით ქეშიკში (ყარაულში) უწყევებიან, და სხვა მისთანანი...
უკანასკნელად შეხვდნენ ერთმანეთს მეფე და მოურავი.

და უკანასკნელად ეს უთხრა გიორგიმ თეიმურაზს:

„ღმერთმა იცის, შენ, კახეთის მეფეს, ქართლი მოგეცი, ჩემი თავიც
მოგიძღვენ და თავს შემოგავლე, მაგრამ რა ვენა, რომ არც განდომეს და
არც ინდომე ჩემი სიცოცხლე. რა გაეწყობა — ეგზონი უმადურობისთვის
გულში დანას მე არ დავიცემ!“

გათავდა.

ნეფესა და მოურავს შორის უქარქაშო ხმალი ჩამოეშვა...

... ცალ-ცალკე, თავიანთი „ამალებით“, სხვადასხვა მხარეს მიაქრო-
ლებდნენ ცხენებს თეიმურაზ მეფე და გიორგი სააკაძე.

„ქართლ-კახეთის ერთიანობა მანამ შეუძლებელი იქნება, სანამ საა-
კაძე არ განადგურდება!“ — ფიქრობდა თეიმურაზი.

„ყოველი საქართველოს გაერთიანება მანამ შეუძლებელი იქნება, სა-
ნამ თეიმურაზ მეფე არ განადგურდება!“ — ფიქრობდა მოურავი.

ბმათაშორისა, ომის შმორიანი სუნი ჩამოწვა საქართველოს ცისგ-
ვამში.

მამაზეციერსაც აღარ შეეძლო მისი თავიდან აშორება.

ახლა მთავარი ეს იყო — ვის მხარეზე იქნებოდა ზურაბ ერისთავი.

და უკანასკნელად შეხვდნენ ერთმანეთს „პირველი და მეორე გვირი“ — გიორგი სააკაძე და ზურაბ ერისთავი.

ყველაფერი ერთად გაახსენა გიორგიმ ზურაბს: მამაშენი მუღამ ჩემი ერთგული და თავდადებული ზოცვარე იყო. შენ ხომ ჩენი გაზრდილი და საყვარელი ცოლისძმა ხარ. თათრობის უმძიმესი წლებიც ერთად გაგვიტარებია, ყიზილბაშებიც ერთად შეგვიმუსრავს მარტყოფისა და მარაბდის მიწვდებზე. ჩენი წუთისოფლის წილებედრიცა და ქვეყნის ჭირ-ვარამიც ერთად გაგვიტარებია და ახლა ისეთი რა ეოსხა, რომ მე გადამიდექ და თეიმურაზს მიუდექიო?!

— მეფეს ვერ ვუღალატებ, — ცივად უპასუბა ზურაბმა.

— ნუსრანს გპირდება და იმიტომ, არა? — მიახალა გიორგიმ.

— შენ კი მუხრანის ბატონი წამომასკუბე თავზე, — შეაგება ზურაბმა. გიორგი მიხვდა, რომ სამუღამოდ დაჰკარგოდა მას ზურაბ ერისთავი. ცოლისძმას უკვე აღესილი ჰქონია ხმალი სძმის შესამუსრავად.

— კარგად დაიძახსოვრე, ზურაბ ერისთავო! მე რომ მომკლავენ, მაშინც ჩენი მკვლელება შენ გწველებიან ყელში და მუხრანსაც ობრად დაგიტრენენ და სიცოცხლესაც! — თქვა და გაშორდა გიორგი სააკაძე არაგვის ერისთავს.

ისევ აფრინა ელჩი იმერეთს და მეფე გიორგი მესამეს შეუთვალა: შენი შვილი აღექსანდრე „ქართლის საბატონოდ“ გაამზადე და სასწრაფოდ ჯარიც მომაშველე თეიმურაზთან საომრად.

იმერეთის მეფემ საბოლოოდ ირწმუნა, რომ თეიმურაზის დამხობის წყალობით ქართლიც და კახეთიც მისი შვილის საწეფო საკუთრებად გადაიქცეოდა, რაიც თავისებურად „პირველი საფეხური“ იქნებოდა ქუთათისის ტახტის გარშემო „ყოველი საქართველოს“ გაერთიანების გზაზე.

და მაშინვე გამოუგზავნა გიორგი მესამემ გიორგი სააკაძეს იმერთა ლაშქარი — მამუკა ბოქაულთუხუცესის, ავილბარ აბაშიძისა და ხოსია მაჭავარიანის სარდლობით.

სამცხიდან საფარ ფაშამ მესხთა ჯარი გამოუგზავნა, დავით (დავით-ბეგ) გოგორიშვილის სარდლობით.

სანამ იმერლები და მესხები მოაღწევდნენ, მოურავმა მისი მომხრე ქართლელი თავადები შემოიყარა — ქაიხოსრო მუხრანბატონი, იასე ქსნის ერისთავი და სამეფო აზნაურობა.

სააკაძეს და მის მომხრეებს თეიმურაზის მხარეზე გადასული საარაგვოდან კიდევ ჰქონდათ ერთი იმედი. ეს იყო ზურაბ ერისთავის უმცროსი ძმა გიორგი, ყიზილბაშებთან ბრძოლაში გიორგი სააკაძის ერთგული თანამებრძოლი. გიორგი ერისთავს ცოლად ქაიხოსრო მუხრანბატონის ასუ-

ლი ჰყავდა. ეს „მოყვარული სამეული“ — გიორგი სააკაძე, გიორგი ერის-
თავი და ქაიხოსრო მუხრანბატონი — ყველაზე სახიფათო ძალად ერვნენ
თეიმურაზის ბანაკს.

და ჩააგონეს ზურაბ ერისთავს კახელმა მსტოვრებმა: უტყუარი ცნო-
ბები გვაქვს, უმცროსი ძმა სიკვდილსა და საერისთავოს წართმევას გი-
პირებსო.

ეჭვითა და უნდობლობით დასწეულბულმა ზურაბ ერისთავმა არც
აცივა და არც აცხელა — შეიპყრო ძმა გიორგი და თვალები დასთხარა.

სააკაძემ საბოლოოდ დაჰკარგა არაგვის საერისთავოს „დაბრუნების“
იმედი.

ზურაბ ერისთავი მტკიცედ დამდგარიყო თეიმურაზ მეფის „მარჯვენა
ხელად“.

ქართლიდან კიდევ ერთი თავადი გადასულიყო კახელთა ბანაკში —
იოთამ ამილახორი.

... მაშ, თანამოძმეთა და თანამომისხლეთა ორი ბანაკი!

თეიმურაზ მეფისა — ღუშეთს, ზურაბ ერისთავის სასახლესთან.

მოურავ სააკაძისა — მუხრანს, ქაიხოსრო მუხრან ბატონის სასახლეს-
თან.

შავი ღრუბლებით დატვირთული საქართველოს ცისგვამი.

წვიმს კოკისპირულად.

გზები ლაფით აივსო. მინდვრები დაიტბორა.

მცირედ გადაიჰარა თუ არა, გიორგი სააკაძემ ბანაკი აჰყარა და ღუ-
შეთისაკენ გაემართა.

თეიმურაზმა — „მტრის“ წამოსვლა შეიტყო, ლაშქარი ღუშეთიდან
გაიყვანა, ბაზალეთის ტბასთან დადგა და საომრად გაემზადა.

სააკაძემაც შეამჩნია „მტრის“ მოძრაობა და თვითონაც ბაზალეთს
მიაშურა.

თითქოს ნაწვიმარი არ კმაროდა, — კახელებმა ბაზალეთზე მისასვ-
ლელი გზები „დამატებით დატბორეს — იქნებ სააკაძე და მისი ლაშქარი
შიგ დაეფლოს და უფრო იოლად გავუსწორდებითო!

მაგრამ მოურავი იმ ადგილებს კარგად იცნობდა, „მტრის“ განზრახვაც
ადვილად შეიცნო, დაგებულ მახეს გვერდი აუქცია, ბაზალეთის ტბას სხვა
გზით მიადგა და „თეიმურაზელთა“ პირისპირ საომრად დააწყო ლაშქა-
რი...

1626 წლის გვიანი შემოდგომა, ბაზალეთის ომი — სამგლოვიარო
სამანი საქართველოს ისტორიისა!..

დგანან და გასცქერიან ერთმანეთს სამკვედრო-სასიცოცხლო შერკი-
ნების მოლოდინში, გარინდებულნი, შეგრძნებულნი, ჯადოქმნილნი, სა-
ტანით მხარმოქცეულნი.

თეიმურაზის ამაღლებაში დამატებითი დაარღვია ედიშა ვაჩნაძემ, ახალგაზრდა კახმა თავადმა:

„ჩვენზე მეტი ჯარი ჰყოლია სააკაძეს. ტბის ტვერით ჩამდგარან და შავ ზღვასავით ჩაგუბებულან“.

„ჰო, ბევრი არიან“, — უგემურად თქვა თეიმურაზმა.

„არაფერია, მეფე ბატონო, — მადლობა ღმერთს, ჯერ არ ნომხდარა, ყმას რომ ბატონზე გაემარჯვოს“ — ჩაილაპარაკა ზურაბ ერისთავმა.

მძიმე, ლაფიანი გზები გამოეწეო სააკაძეს და მის ჯარს. დაქანცული იყვნენ, სახსარმოშლილნი.

გიორგის უნდოდა, როგორმე იმ დღეს ბრძოლას მორიდებოდა და ჯარი დაესვენებინა, მაგრამ იმერლებმა და სამცხელებმა მოითხოვეს — რაკი საომარ ველზე მოესულვართ, კიდევაც ახლავე გაგვიყვანე ბრძოლაშიო.

ეტყობოდა, არც მოპირდაპირე ბანაკი აპირებდა ბრძოლის გადაღებას..

მდუმარედ იდგა გიორგი სააკაძე, ხმლის ვადაზე ხელჩამოსვენებული (ეს ხმალი ჯერ ქართველ კაცს არ მოხვედროდა!).

„ყოველივე ეს ხდება იმიტომ, რომ მე და ის ვერ შევრიგდით... მე და ის!“ — გაუელვა გიორგის.

უცებ თითქოს რაღაც ახალი აზრი იაზრა, ინაშვილი მოიხმო, იღუმალ ელაპარაკა და „მტრის“ ბანაკში გაუშვა.

ინაშვილი თეიმურაზს ეახლა, მდაბლად თავი დაუკრა და მოახსენა:

— მოურავმა გიორგი სააკაძემ გთხოვათ, ნება მომეცითო პირადად გაახლოთ ჩემი თავი ბრძოლაშიო, ძალიან მინდა ჩემი სიბერიკაცე შენს სიყმაწვილესთან შერკინებაში გამოეცადო.

წამოიყინნენ ზურაბ ერისთავი და კახელი თავადები, მაგრამ ისევ დაასწრო ყველას თეიმურაზმა:

— ნოხარული ვარ ხმალდახმალ შევხვედ და სახელოვან მოურავსო. ოღონდ მითხარით ბრძოლის ველზე შესაცნობი ნიშნეულობა.

— თვითონ დამაბარა მოურავმან: ლურჯა ცხენზე შეეჯდებიო, შავ კურტაკს ჩაიცვამ და შავ მუზარადს დავიხურავო, — მიუგო ინაშვილმა,

— კეთილი, მაშინ ჩემი ნიშნეულობაც ინებოს სააკაძემ: შავი ცხენი, თეთრი წამოსასხამი და თეთრი თავსარქმელი! — შესძახა მეფემ.

ინაშვილი სააკაძესთან დაბრუნდა.

ზურაბ ერისთავი მივარდა თეიმურაზს: არ არის საკადრისი, რომ მეფე თავის ყმას შეებასო, ისა სჯობია, თქვენს მაგივრად თქვენი ნიშნეულობით სხვა ვინმე შეებრძოლოს მოურავსო.

— მე გავალ სააკაძესთან საბრძოლველად! — იყვირა ედიშა ვაჩნაძემ.

— ყველამ შეუქო გაბელულება ჭაბუკ თავადს.

მეფის შავი ცხენი მოპგვარეს ვაჩნაძეს, თეთრი წამოსასხამი წამოსახეს საომარ კურტაჯზე, თეთრი თაჯიც დაძხურეს მუზარადზე.

გიორგი სააკაძეც მზად იყო. ლურჯა ცხენზე ამხედრებული, შავი საომარი კურტაკით და მუზარადით გამოწყობილი.

დავით გოგორიშვილი მოიხმო სააკაძემ და იმასაც თავისი ერთი ხელი ადჭურვილობა აასხა, თავის მარტაფ ლურჯაზე შესვა და უთხრა:

ბრძოლაში ისე გახვალ როგორც გიორგი სააკაძეო.

თურმე ეს ყოფილა მოურავის განზრახვა: ბრძოლაში „ორი სააკაძე“ მიიღებს მონაწილეობასო; მე რომ თეიმურაზს შევებმები, „მეორე სააკაძე“ (გოგორიშვილი) დანარჩენებს დაერევაო; „მტერი“ ნამდვილ სააკაძეს ვერ ამოიცნობს, დაიბნევა, დაფრთხება და აირღაირევაო..

.. ომი დაიწყო.

გაალმასებით ეყვეთნენ ერთურთს ერთი ცის ქვეშ შობილნი, ერთი დედის რძენაწოვარნი, ერთ ემბაზში განათლულნი და ერთი დიდებას ხელით ჭიამობანილნი.

„შესდექით, ძმანო უგუნურნო!“ — არ იქნა და არ გაისმა ეს შესახილი, არც ზეციდან არც მიწიდან.

მხოლოდ ომის ღმერთი თასთახებდა ცის კამარაზე, სისხლის წყურვილით გახელებული.

ვანსეცებით სჩეხდნენ ერთმანეთს ერთ სისხლიერნი.

ძმას ძმის მოკვლა უკეთ ეხერხება, რადგან ძმამან ძმისა უკეთ იცის, სად უნდა დაჰკრას, რომელ ადგილზე დანაკრავი უფრო იოლად აღმოახდენს სულს...

„...საკაძე!“ — იყვირა ედიშა ვაჩნაძემ და ელენს სისწრაფით ნიაშურა ლურჯა ცხენზე ამხედრებულ, შავი კურტაკით შემოსილ გოლიათ მხედარს.

„პატრონს თეიმურაზს ვახლავარ!“ — დაიქუხა სააკაძემ და თვითონაც გაექანა შავ ბედაურზე აღმჯდარ, თეთრად მოკაზმული მხედრისაკენ.

ერთმანეთს შეასკდნენ „შავი“ და „თეთრი“ რაინდები.

შუბები შეაღეწეს ერთურთს ფარებზე.

წამსვე ხმლები გაიძრეს.

მიხვდა სააკაძე, რომ მისი მოპირდაპირე არ იყო შეფე.

დაასწრო ვაჩნაძემ და თავზე უხეთქა ხმალი სააკაძეს. „მუზარადი გაუტენა, მაგრამ გერმი ვერ ააღებინა“.

ტკივილს აღარ დაუცადა გიორგიმ. ელვასავით მოიქნია ხმალი. თავგაპობილი და უსულოქმნილი დაენარცხა მიწას ედიშა ვაჩნაძე.

„ნეტავ იმ ყმასა, თავის პატრონს რომ ენაცვალოს“, — სინანულით ჩასძახა მომაკვდავ ჭაბუკს სააკაძემ.

და უმაღლე რაღაც უცნაური, მანამდე განუცადებელი სისუსტე იგრძნო

გიორგიმ მთელს სხეულში. სასწარები მოშლოდა და მოსხლეტოდა, რეტ-
დასხმული თავი უსაშველოდ დამძინებოდა.

ბრძოლის ველი აიჭრა და ატორტმანდა მის თვალსარბიელში. თით-
ქოს დედამიწაც დასხლტა და გაფრინდა ზეცად..

ცხენმა გაიყვანა ბრძოლის ველიდან უგონო მხედარი.

მიწამ დაითრია და ცხენიდან გადმოაგდო.

ძლივს დაიხსნა თავი გაჩეხილი და გაღრეცილი მუზარადისგან.

სიგრილემ დაჰკრა ცეცხლმოდებულ თავ-პირში.

გონი მოუბრუნდა.

ბრძოლის ველიც გასწორდა თვალსარბიელში. დედამიწამაც შეწყვიტა
სროლა.

ეს კი ველარ გაიხსენა, როგორ გამოადწია საომარი წრეწირიდან.

მხოლოდ ტკივილი გაიპაჩა, მანამდე განუცდელი ტკივილი, — ქარ-
თველი კაცის ხელით დანაყრაცენა რომ დაურბინა თავის თხემიდან ფერხთა
ქუსლებამდე.

მეხი ჰქონია მკლავში იმ ქართველ ჯაბუკს!

იმ ქართველს!...

ქართველს!...

პირველად მოხვდა ქართველის ხელით მოქნეული ხმალი (შხამიანად
კი მოხვდა!).

ვინ მოთვლის, რამდენი შეხვედრა ჰქონია სააკაძეს საომარ ველზე
პირდაპირი ხმლის ჯვარედინით, მაგრამ არასდროს ასე ძლიერად არავის
არ შემოუკრავს, როგორც იმ ქართველმა შემოჰკრა, — მაგრამ არც არა-
სოდეს თვითონ დაურტყამს ისე მძლავრად, როგორც იმ ქართველს დაარ-
ტყა...

ჭეშმარიტად: არავის ისე არ ემარჯვება ქართველი კაცის დამარცხება,
როგორც ქართველ კაცს!...

ბრძოლის ველს გაჰხვდა.

დიდი საომარი ხელოვნებით ხოცავდნენ ქართველები ქართველებს.

წამოიწია მიწას მიკრულმა სააკაძემ.

მაგრამ ისევ არ აუშვა მიწამ..

...ქართველები კი გაალმასებით ჟღერდნენ ერთურთს.

გალომებული იბრძოდა „მეორე სააკაძე“ — დავით გოგორიშვილი.
ყისაც შემოჰკრა, სიცოცხლე გაჰყარა და სიკვდილი ჩაუყენა. ეჭვი
არავის შეჰპარვია, რომ ნამდვილი სააკაძე იბრძოდა მისთვის ჩვეული
შემმართველობითა და საომარი ხელოვნებით.

მიუხედავად თეიმურაზ მეფე. შემოეგება გოგორიშვილი „სააკაძურად“.
ნავარდი დაჰკრეს და ცხენები მოსხლიტეს. შუბგამართულნი დაეშვერნენ

ერთმანეთს. ორივემ აისხლიტა ფარზე ნამგერალი შუბი. მხოლოდ თეიმურაზი გადინინქა ზურგით უნაგირზე.

წამსვე მოიჭრა საამ კობიასძე და გვერდიდან დაატაკა ლახვარი გოგორიშვილს. ეს ღარტყმაც აიციდინა მესხმა რაინდმა და საპასუხოდ გამართა შუბი. გაექცა კობიასძე გამოედევნა გოგორიშვილი.

„დამიდექე, მოურავო!“ — უკნიდან ძოესმა გოგორიშვილს.

ეს ზურაბ ერისთავი იყო.

შემობრუნება ვეღარ მოასწრო მესხმა. შიშველ ბარძაყზე დაჰკრა ხმალი ზურაბმა. ხმლიანი ხელი წამიერად დაკოდილი ბარძაყისკენ გაექცა გოგორიშვილს. იმ წამსვე ხელმეორედ მოიქნია ხმალი არაგვის ერისთავმა. მისმა მეომრებმა მოუსწრეს და ხელის გამოღება აღარ აცალეს, ისე აკუნწეს გოგორიშვილი.

„სააკაძე მოჰკლეს!“ — ბედისწერის ზარივით დაერისხა ბრძოლის ველს ეს ღაძახილი.

მუხლი და მკლავი მოეშალათ „სააკაძელებს“.

მუხლი და მკლავი გაათკეცებით გაუმძლავრდათ „თეიმურაზელებს“.

ბრძოლის ველი სავსებით დაიხელთეს თეიმურაზმა და ზურაბ ერისთავმა.

თავდავიწყებით ეტევებოდა მეფე „მტრებს“ და „თავდავიწყებულმა“ ვერ შენიშნა როგორ მოუხდა მარცხენა მხრიდან ქვიშხეთელი აბაშიძე — ნოუხდა და აძგერა შუბი. მაინც გულიდან ფარით აისხლიტა მტრის იარაღი მეფემ. მაგრამ დანაკრავი მაინც უსისხლოდ არ მოსცარვია აბაშიძეს. შუბი მარცხენა მკლავში შეურჭო და შეატოვა მეფეს და თვითონ წამსვე გაექცა სამაგიერო სისხლის დაქცევას.

ფიცხლავ შეუკრეს ჭრილობა მეფეს. ბრძოლიდან მაინც არ გავიდა ბრძოლით გახელებული თეიმურაზი.

(ამ დღეს იყო იგი ყველაზე დიდი გმირიც და ყველაზე დიდი სარდალიც)..-

...ბრძოლა გათავდა, ბაზალეთის ბრძოლა — გლოვის სამანი ქართველი ხალხის ისტორიისა!

უძლური ხდება სიტყვა „სისასტიკე“.

განადგურებული იყო სააკაძის ბანაკი.

ქართველთა ხელით დახოცილი ქართველებით დარეცილიყო ქართული მიწა.

ვინც დაიღუპა — დაიღუპა, მაგრამ ვინც ცოცხალი დარჩა — მეფე, თავადი, აწნაური, გლეხი თუ „სხვა რამ მდაბიო“ — დაუჭრელ-დაუკოდავი და სისხლდაუდენელი არავინ დარჩენილა — არც დამარცხებულთაგან, არც გამარჯვებულთაგან.

თეიმურაზ მეფემ გაიმარჯვა და მოურავი სააკაძე დამარცხდა! — გაიძახოდნენ ბაზალეთის ცოდევისშვილები — ზოგი აღტაცებით, ზოგიც

სინანულით, და არავინ ამბობდა, რომ ამ დღეს დამარცხდა — საქართველო!

სააკაძის მემორებთან ერთად ბაზალეთის ზიწაში დამიწდა დიალიზმულიშვილური განაზრახი „ყოველი საქართველოს“ გაერთიანებისა და აღორბინებისა.

არა, — გარნისის ლალატიანი ბრძოლის შემდგომ, საქართველო ასე სასტიკად არასოდეს დამარცხებულა...

...იმერელი ტყვეები მოპგვარეს თეიმურაზს.

„ყველას თითო ყური აათალეთ და ისე გაუშვით!“ — ბრძანა მეფემ და ერთხელ კიდევ შეირცხვინა თავი ესოდენ უღირსი ბრძანებით.

რატომდაც ხოსია მაჭავარიანს ორივე ყურის მოჭრა გადაუწყვიტა თეიმურაზმა.

„სულ მთლიანად ნუ მომაჭრით, ნახევარ-ნახევარი მაინც შეპარჩინეთ!“ — შეპლაღადა.

„ორივე ძირში დაათალეთ!“ — უინიანად გაიმეორა მეფემ.

და ორივე ყური პირწმინდად მოპკვეთეს იმერელ სარდალს.

„არ მეგონა, თუ ასეთი გულბილწი იყავი!“ — შებღავლა უყურო მაჭავარიანმა თეიმურაზს.

გულბილწი!

იქნებ არ გამტყუნებოდა ასეთი სიტყვის წამოძახილი დასახიჩრებულ კაციშვილს. იქნებ არც ის გაპკვირვებოდა ვისმეს, უმადურობა რომ ვისმეს წაყვედრებინა მეფისთვის, ისეთი უანგარო მასპინძლობისთვის და მფარველობისთვის, იმერეთს რომ გაუწყვეია ლტოლვილობის ჟამს... მაგრამ არც ერთ სსვა ქართველს, არც უყუროს და არც ყურიანს, მსგავსი ნაყვედრებელი სახელნართაული სიტყვა თეიმურაზისთვის არ უკადრებია იმდღევანდელი უფრო დიდი ბოროტებისთვის.

ნაჲ, საქართველოს მეფემ, იმ დღეს ხომ საქართველო დაამარცხა!

ბაზალეთის ცოდვიანი მიწიდან გიორგი სააკაძე და სიკედილს გადაჩენილი მისი თანამებრძოლები სამცხეში გაიქცნენ, ახალციხეში მოიყარეს თავი ცოლ-შვილითა და სახლეულებით — გიორგი სააკაძემ, იასე ქსნის ერისთავმა და ქაიხოსრო მუხრან-ბატონმა. ქაიხოსროს თავისი ძმის, მარაბდის ბრძოლაში დაღუპული თეიმურაზის ცოლ-შვილიც წამოყვანა სამუხრანოდან.

ოათბირად დასხდნენ და ძალიან მალე გადაწყვიტეს: ოსმალეთში უნდა გადახვეწილიყვნენ და ხონთქრის სამსახურში შესულიყვნენ, ღოლო შემდგომ... შემდგომ, გიორგი სააკაძის აზრით, ხონთქრისგან ოსმალურ

ჯარს განოთხოვდნენ და საქართველოს „დასახსნელად“ განოუძღვებოდნენ...

ის ზამთარი სამცხეში გაატარეს.

მერე, სააკაძემ ოჯახი სამცხეს დატოვა. მხოლოდ ავთანდილი გაიყოლია — უფროსი ვაჟი და განუყრელი თანამებრძოლი.

იასე ქსნის ერისთავმა და ქაიხოსრო მუხრან-ბატონმა თავიანთი სახლობანი, თეიმურაზ მუხრან-ბატონის ოჯახთან ერთად, იმერეთს გაგზავნეს.

და 1627 წლის გაზაფხულზე ბაზალეთის ცოდვისშვილებმა ოსმალეთისაკენ გაქუსლეს...

მაშ, ახლა ოსმალეთის მიწაზე მითქარუნობს გიორგი სააკაძე.

და ერთ გვამ-სხეულში ორი გიორგი გლეჯს ერთმანეთს.

„რას სჩადიხარ, გზააბნეულო ადამიანო, ისევ გარბიხარ საქართველოდან?!“

„ისევ გამაქციეს და ისევ გავრბივარ“.

„ისევ სულ ერთია, გაგაქციეს თუ შენით გარბიხარ — მაინც დალატი ჰქვია სამშობლოდან ყოველ გაქცევას“.

„მე მალე დავბრუნდები“.

„მაშინაც აგრე ფიქრობდი, სპარსეთისაკენ რომ მიჰყენობდი, მაგრამ ეგ „მალე“ აკი თორმეტი წელიწადი გაგიგრძელდა“.

„ის სპარსეთი იყო“.

ჰო, ის სპარსეთი იყო, ეს კი ოსმალეთია... მაგრამ რითი სჯობს შენი საქართველოსთვის ოსმალეთი სპარსეთს? განა, ალია და ოსმანა ორივე თათარი არ არის, განა საქართველოსთვის ორივე ერთნაირად მოსისხლე და დამაქცევარი არ არის?!

„არა, ახლა სპარსეთი უფრო საშიშია საქართველოსთვის“.

„სპარსელები შენ თვითონ დაამარცხე და გადარეკე საქართველოდან და ახლა ვის წინააღმდეგ აპირებ ოსმალური ჯარების მოყვანას საქართველოში?“.

ტფილისში ჯერ ისევ დგანან ყიზილბაშები... ქვემო ქართლიც უჭირავთ სპარსელებს“.

„ტყუილად ცდილობ, გიორგი სააკაძევ, თვალები აუხვიო გიორგი სააკაძეს! შენ თეიმურაზ მეფის, ზურაბ ერისთავისა და იოთამ ამილახორის სისხლი გწყურია: და ამათ დასამხობად გინდა ისევ უცხოელთა ლაშქრის მიყვანა საქართველოში!“.

„თუნდ აგრეც იყოს! სწორედ თეიმურაზ მეფე და მისი „მოკიდებული“ თავადობა უნდა მოისპოს, საქართველო რომ გაერთიანდეს და გაძლიერდეს!“.

„მერე, ისევ საქართველოს მოსისხლე უცხო თესლთა მეოხებით აპი-

რებ საქართველოს გაერთიანებას და გაძლიერებას?! განა შენს თვალწინ არ ნოსდა ყოველივე — როგორ „გაერთიანდა“ და „გაძლიერდა“ საქართველო შენგანვე არჩეული „სპარსული გზით“?! ცას შეჰღალადებს სამასი ათასი ქართველის სისხლი! აკი მაშინ თვითონვე მიხვდი „უცხოური გზის“ ცთომილებას! მიხვდი და იხსენ კიდეც შენი სამშობლო შენეული მძლავრი მკლავით და მძლავრი გონებით. მაგრამ ახლა რა ხდება? ნუთუ წინარე ცთომილებას იმეორებ და შენგანვე დახსნილ და გადარჩენილ ქვეყანას „ახალი უცხოური გზით“ ახალ სატანჯველს უმზადებ?!”

„მე ჩემი ქვეყნის დახსნის გზას ვეძებ.“

„გარეთ ნუ ეძებ, თვითონ ქვეყნის შიგნით ეძიე!“

„ქვეყნის შიგნით არ მომისმინეს, გამანადგურეს და გამომაძევეს“.

„შენი ხალხი გაღმერთებს, დიდო მოურავო, დაუბრუნდი და მაშინვე გვერდით დაგიდგება „ყოველი ერი“.

„მალე დაებრუნდები“.

„გეჯობს, ახლავე შემობრუნდე, გიორგი სააკაძე, დიდო ქართველო, ერთ დროს სპარს-თათარო, მერე ისევ ქართველო, ახლა ოსმალ-თათრობაზე შემდგარო!“..

მანც მიდიოდა სააკაძე.

უცხო მიწა ფეხებს უწვავდა კაცსაც და ცხენსაც.

მაგრამ მანც მითქარუნობდა, რადგან სატანა აჯდა საუნიან ბეჭზე.

ისევ მიიპწრაფოდა „უცხო თესლთა“ ისტორიის „შესაქმნელად“ საქართველოს ეროვნული გმირი...

სტამბოლის კარი დიდის ზეიმით შეხვდა სააკაძეს. ხონთქარი მურად მეოთხე საგანგებოდ დარჩეული და მორთულ-მოკაზმული ამალით მიეგება ლეგენდარულ გურჯს.

ოდრიკალად მოიკეცა ვეება გმირი, სულთანს მუხლებზე ეამბორა, და მოახსენა მოწიწებით: „მე თქვენს ხმალს მოვენდე, თქვენს ფერხთა მტვრად ვიქეც და სხვისი ყმობა გულშიც არ გამიტარებიაო“.

სახე გაებადრა მურადს, ძალიან მიხარია, ჩემი ქვეშევრდომობა რომ აგირჩევიო — ეუბნებოდა სააკაძეს — დიდად გიმაღლი, სამცხიდან და საქართველოდან ყიზილბაშები რომ გადარევეო; ამიერიდან შენი ყოველი სურვილის აღმსრულებელი ვიქნებიო; წყალობით აგავსებ, სამ-ოთხ საფაშოს თავისი ციხე-ქალაქებით სარჩოდ და საპატრონოდ გიბოძებო.

ცხენზე შებრძანდა ხონთქარი, გაიყოლია სააკაძე მისი ამალით ამხედრებული და მთელი სტამბოლი შემოატარა, რათა „არ მოსწყენოდა“ საქართველოს სახელოვან გმირს.

მერე ენგიჩარ-აღას (იანიჩართა გვარდიის უფროსს) უბრძანა სულთანმა, ახლა შენ ეახელ დიდებულ სტუმარს და ყოველივე დაწვრილებით აჩვენე და მოახილვიეო.

ენგიჩა: - ადამ მეგზურობით ქართველებმა დიდის ინტერესით დაათვა-
ლიერეს ეს საოცარი ქალაქი, „მსოფლიოს ოქროს ჭიპი“, მისი ყოველი,
ღირსშესანიშნაობანი, ბერძნულ-ანტიკურიც და გვიანრომაულიც, ბიზან-
ტიურიც და ოსმალურიც, ქრისტიანულიც და მაჰმადიანურიც.

ნახეს თოფხანები და არსენალები, ციხესიმაგრენი და ზღვის სანაპი-
რო ბასტიონები, საცისოვნო ზარბაზნები და ზამბულაკები, ფალკონეტე-
ბი და ჯაზაირები, მარმარილოს სრა-სასახლენი და „ლომ-ვეფხვთა სად-
გურნი“.

ჯერ კიდევ „გაუთათრებელი“ ქართველი სტუმრები დიდის მოწიწებით
შევიდნენ აია სოფას დიდებულ ლავრაში, მსოფლიო საქრისტიანო სამ-
ლოცველოში. პატრიარქს ესტუმრნენ, მის წირვა-ლოცვას დაესწრნენ,
თვითონაც გული მოიჯერეს მხურვალე ლოცვით და ლიტანიით (აქ დაი-
ღვარა მათი უკანასკნელი „ქრისტიანული ცრემლი“).

„გათათრების“ დღეც დადგა.

და „გათათრდნენ“.

ზოგს წინდაცვეთაც აღარ დასჭირვებია, რადგან „ხელმეორე თათრო-
ბაში“ შედიოდა.

ასეთი იყო თვითონ გიორგი სააკაძე.

იგი „თათრად გააახლეს“ და ახალ სახელად მეჰმედი დაარქვეს.

მაშ, დგას 1628 წელე და ევროპისა და აზიის გზატკეცილზე, ბოსფო-
რისა და ოქროს რქის შესაყარში, აღმართულა 47 წლის გოლიათი კაცი-
შვილი, მშობელი ქვეყნისთვის მრავალჭირნახული, წრფელი მამულიშვი-
ლური განზრახვებით ავსებულნი, მაგრამ ამავე ზრახვათა განსრულების
გზათა ძიებაში ერთსელ კიდევ შემცდარი და ხელმოცარული...

... თავისი მოსათხოვარი მოსთხოვა „კვლავგათათრებულმა“ სააკაძემ
„თათრის ხელმწიფეს“; ჯარები უნდა მომცე საქართველოში სალაშქრო-
ლო.

— ჯერ ბაღდადი და არზრუმი უნდა გამოვგლიჯო ხელიდან სპარსე-
ლებს — შეაგება ხონთქარმა — გიორგი სააკაძის გმირობაც სწორედ სა-
ბაღდადოდ და საარზრუმოდ მჭირდება. ხოლო, რაც შეეხება საქართვე-
ლოს... საქართველოში წასვლასაც მოესწრები...

..სულდაკნინებული გამოვიდა გიორგი ხონთქარის სასახლიდან.

დიდხანს დაეხეტებოდა სტამბოლის ქუჩებში გულჯავრიანი, სახედა-
მეწყრილი და შხამიანი ფიქრებით ღარეგვილი.

ერთ დღეს სტამბოლის ფრანგულ საელჩოს მიადგა და მიღება ითხოვა.
ვინ ბრძანდებითო, ჰკითხეს ფრანგებმა.

საქართველოს მეფის, თეიმურაზის ელჩი გახლავართო, იყო პასუხი.

სიხარულით მიიღო საფრანგეთის დესპანმა „ქართველი მეფის ელჩი“. დიდი დარბაზობაც გაუმართა. რაღაც ხანგრძლივი სჯა-ბაასიც ჰქონდათ.

თუმცა არაფერ იცის, რაზე საუბრობდნენ ფრანგი და ქართველი, რა განაზრახი გაანდო სააკაძემ ევროპელ დიპლომატს, რა სთხოვა, რა ურჩია, რა „შეაგონა“.

ამ შეხვედრის უამს საფრანგეთის ელჩმა გიორგი სააკაძეს იტალიელი მისიონერები გააცნო — პიეტრო ავიტაბილე, ქრისტეფორე კასტელი და ჯაკომო სტეფანი.

თურმე ქართველთა დიდი მეგობრისა და მოყვარის, პიეტრო დელა ვალეს მოხსენებას დაურწმუნებია რომის პაპი ურბანუს მერვე, გაეძლიერებია კათოლიკური სამისიონერო მოღვაწეობა საქართველოში. და სწორედ ამ მიზნით მოდიოდა ეს სამი კათოლიკე ბერი, რომელთაც ნოჰქონდათ პაპის „კათოლიკური აღერსით“ გამთბარი და გაშტკბარი ეპისტოლენი ცალ-ცალკე იმერეთ-კახეთის მცხეებისა და გურია-სამეგრელოს მთავრებისადმი.

ძალიან გაიხარეს „წმინდა მამებმა“ სააკაძესთან შეხვედრით, თურმე საქართველოში მიდიოდნენ ასინი, თეიმურაზ მეფესთან შესახვედრად. გზებზე დიდი შიშინაობა იღვა და საიმედო თანამგზავრს ეძებდნენ. სააკაძეზე უკეთესს ვის იპოვნინდნენ, თუკი ეს „გოლიათი ელჩი“ საქართველოსკენ დროზე გაბრუნდებოდა.

ერთმანეთს გადაება საპატიო სადილები და ნეჯლისები საფრანგეთის საელჩოში.

გიორგი სააკაძემ დაატყვევა ევროპელები — სიტყვა-პასუხით, აღზრდილობით, გონგამჭრიახობით, სიკეთით, სიქველით.

საქართველოზე ეკითხებოდნენ და ისიც ბალღური აღტკინებით მოუთხრობდა ქართულ მიწასა და წყალზე, ქართულ მზესა და ცაზე.

ქართველებზე ეკითხებოდნენ და ქება-დიდებათ მიწაზე ფეხს აღარ უდგამდა არც ერთ ქართველს, არც მოყვარესა და არც მტერს.

ყველაზე მეტს მაინც თეიმურაზ მეფეზე გამოჰკითხავდნენ ევროპელები „თეიმურაზის ელჩს“.

„თეიმურაზს ძალიან გაუხარდება თქვენი სტუნრობა და დიდის პატივისცემით მიგიღებთ“, — ეუბნებოდა გიორგი საქართველოსკენ წამოსასვლელადა აღძრულ ევროპელებს და უზომო ხოტბით ამკობდა მოსისხლე მტრად გადაკიდებულ თანამემამულე გვირგვინოსანს.

მოჯადოებულნი იყვნენ ევროპელები.

ქრისტეფორე კასტელი თურმე მხატვარიც ყოფილა, — ჩაუჯდა და დახატა გიორგი სააკაძე. ერთადერთი ჩვენამდე მოღწეული ხატი სწორუპოვარი ქართველი მხედრისა და მხედართმთავრისა.

ნახატი იგი — სიმკაცრითა და კეშნით აღსავსე სახე მარტო კაცისა და მისი მშობელი შფოთიანი საუკუნისა...

...სულთანმა მურად მეოთხემ გიორგი სააკაძეს სამმართველოდ და „საზრდელად“ უბოძა ოსმალეთის ყველაზე დიდი „ქვეყანა“ — იკონიის, ანუ ყარამანიის ვილაიეთი.

სტანბოლის კარზე მრავალი ოსმალე და გაოსმალებული კარისკაცი აღივსო შურით და მტრობით „გურჯი მოურავ-ბეგის“ ეგზომი პატივისა და აღზევების გამო.

ვიორგიმ იკონიის სამმართველოდ და საპატრონოდ თავისი ქართული ამალიდან გაგზავნა „ვინმე ხუცესი“.

თვითონ სააკაძე სულთნის ბრძანებით საომარ ველზე გაეშურა ოსმალეთის დიდი ვეზირისა და მთავარსარდლის ხალილ-ფაშას „მარჯვენა ხელად“.

1627 წლის ზაფხულში ოსმალები მიადგნენ არზრუმს, რომელიც ხონთქრის მოღალატე აბაზა-ფაშას სპარსელებისთვის ჩაებარებინა.

არზრუმთან გამართულ ბრძოლაში გიორგი სააკაძემ ისევ დაიგდო სწორუპოვარი სარდლისა და მხედრის სახელი. მაგრამ ხალილ-ფაშას უნიჭობისა და ლაჩრობის წყალობით არზრუმი იმ წელს ისევ სპარსელებს დარჩათ.

1628 წელს სულთანმა მურად მეოთხემ ხალილ-ფაშა გადააყენა და აღმოსავლეთის ჯარების სერასქერად დანიშნა თავისი სიძე (დის ქმარი), ახალი დიდვეზირი ხუსრევ-ფაშა (მკითხველმა გაიხსენოს: 1625 წელს ხუსრევი „აღას“ სახელით იანიჩარებს მეთაურობდა).

ამჯერად გიორგი სააკაძე ხუსრევ-ფაშას „მარჯვენა ხელი“ უნდა ყოფილიყო.

...შაჰ აბასი მაზანდარანს ნადირობდა და ნადიმობდა, როცა ხუსრევ-ფაშას შემოტყვევის ამბავი შეიტყო. გამორჩევით, სპარსეთის ლომი იმას შეუშფოთებია, რომ არზრუმისკენ წამოსულ ოსმალეთის სერასქერს გიორგი სააკაძე „ბედშავი და უმადური ქართველი მოურავი“ უღვას გვერდით.

მაზანდარანიდან შაჰ აბასი ყაზვინს მივიდა და იქ დაისადგურა ომის სამეთაუროდ და სამეთვალყუროდ.

მაგრამ არზრუმის დანარჩუნება მაინც ვეღარ შეძლეს სპარსელებმა. ოთხი თვის ალყის შემდეგ იგი აიღეს ოსმალებმა.

არზრუმის ბრძოლებისა და ეგზომ სახელოვანი ციხე-ქალაქის დაუფლების მთავარი გმირები ისევ გიორგი სააკაძე და მისი თანამებრძოლი ქართველები ყოფილან. ჯადევაც მოუხსენებიათ მურად სულთანისათვის:

„გურჯი მოურავი რომ არ ყოფილიყო, ხუსრევ-ფაშა არზრუმს ვერასგზით ვერ აიღებდაო“.

(ბოლო ხუსრევ-ფაშა ავბუნება კაცი იყო — შურიანი, ეჭვიანი და სისხლის მოყვარე. წარმომავლობით ბოსნიელი, სიყრმითგანვე გაოსმალებულ-გათათრებული, „გათათრებულმა მცირე ერის შვილებმა“ კი „უფროსი ბნების“ თვალსაჩინოდ, განსაკუთრებით იციან ერთმანეთზე გადამტერება).

ინავე 1628 წელს ხუსრევ-ფაშა და გიორგი სააკაძე არზრუმიდან სამცხეს შემოიჭრნენ და აქაური ციხე-ქალაქებიდანაც განდევნეს სპარსული ციხიონები.

არაღის გაჰყვირებია, რომ „მშობლიურ მიწაზე“ მეონარმა გიორგი სააკაძემ სავსებით დაჩრდილა ოსმალეთის დიდევზირი და მხედართუჯროსი.

უკვე გველის გორგალი ეხვეოდა გულზე ხუსრევ-ფაშას...

1629 წლის იანვარი. მანანდარანი. აშრაფი. შაჰის სასახლე.

შაჰ აბასი არის 58 წლისა და არის ავად, ლოგინად ჩავარდნილი.

მიჯინებული ინთილა დამართნოდა, მუცლის ყვანა. ჩირქი და თხრამლი სდიოდა განუწყვეტლივ და განუცადებლად.

იწვა სასიკვდილო სარეცელზე და საბოლოოდ რწმუნდებოდა „ყოვლისმბლეველი ლომი“: ორი რაიმე ვერ დაეძლია ვერასდიდებით—სიკვდილი და საქართველო.

„მანც ვერ იქნა და ვერ მოეერიე საქართველოს... სიკვდილივით დაუძლეველი ყოფილა საქართველო, სოლო სიკვდილი — საქართველოსავით დაუძლეველი!“.

ღამის და ძილის ეშინოდა, რადგან შემადრწუნებელი კომშარები და მოლანდებები ახრამბდნენ წყვილიდით მოსილს ან სიზმრად ჩათრეულს.

უსაყვარლესი შვილის, სეფი-მირზას ლანდი არ შორდებოდა და არ ასვენებდა, სეფი-მირზა! ქართველი ქალის ნაშობი, უმშვენირესი, უნიჭირესი და უმამაცესი უფლისწული! მამისგან მოკლული შვილი!

რა რომ სეფი-მირზა ისე უსამართლოდ და უგანაჩნოდ მოკლა, მის შემდგომ სპარსეთის ტახტის მემკვიდრედ შაჰ აბასმა სეფის ძე საამ-მირზა გამოაცხადა — საამ-მირზა, რომელსაც ახლა ჩვიდმეტი წელი შესრულებოდა და „სამეფო კბილიც ამოსელოდა“.

ალბათ, ესეც ბედისწერა იყო: ისევე ქართველი ქალის ნაშვირი უნდა ასულიყო სპარსეთის ტახტზე — საამ-მირზას ღელაც და ბებიაც ხომ ქართველი ქალები იყვნენ.

ანდერძიც კარგა ხნის შედგენილი ჰქონდა შაჰ აბასს — ანდერძი საამ-მირზას გამეფებისა.

მაგრამ დაანებებდნენ საამ-მირზას სპარსეთის სახელმწიფო ინსინიებს დანარჩენი ტასტის მოცილენი? შაჰ აბასმა შეილთაგან და შეილიშვილთაგან ზოგი დახოცა, ზოგი დააბრმავა და ზოგიც ალამუთის ციხეში ჩაჰყარა, მაგრამ იმ ბრმებსა და პატიმრებს თავიანთი „დასები“ ჰყავდათ სპარსულ დიდვაცობაში.

საამ-მირზას ყველაზე დიდი მოცილე მაინც ისა-ხან ყორჩიბაშის ვაჟი იქნებოდა. ყორჩიბაში ხომ შაჰის სიძე იყო და მისი ვაჟიც შაჰის შვილი შეილი გახლდათ, თანაც ორივე მშობლის ნაკადით „წმინდა სისხლის სპარსელი“. უეჭველად სპარსელი დიდებულებიც ყორჩიბაშის ძეს აარჩევდნენ ქართული სისხლის მქონე, საამ-მირზას წინააღმდეგ.

მაგრამ არსებობს უტყუარი ძალმოსილება შაჰ აბასისა, რომელიც მისი სიკვდილის შემდგომაც უტყუარად დარჩება და იმოქმედებს ამ ქვეყანაზე. ხოლო, ეს ძალა გახლავთ ხოსრო-მირზა, თათრად გაზრდილი ქართველი, მამით ბაგრატიონი და დედით გლეხი, „უკვდავთა შვილი გვარდიის“ ყულარაღასი და ტარულა სპარსეთის სატახტო ისფაჰანისა, უჭკვიანესი გამგებელი და უმამაცესი მხედარი...

და უკანასკნელად გამოიძახა შაჰ აბასმა ხოსრო-მირზა; უკანასკნელად დაიბარა და უკანასკნელად დაუბარა მანამდე ასჯერ დანაბარები:

— საამ-მირზა შენ უნდა აიყვანო სპარსეთის ტახტზე!

— აღესრულება! — ერთხელ კიდევ დადასტურა თავისი აღთქმა ხოსრო-მირზამ რწმენანაჯერი სიღინჯით.

— შენს მეტს არავის ვენდობი და შენ ვიტოვებ ამ ანდერძს. და გაუწოდა ანდერძი შაჰმა ერთგულსა და „უტყუარ მარჯვენა ხელს“.

— აღესრულება! — ისევ წყნარად თქვა ხოსრომ და ჩამოართვა ფირმანი.

— რაო, რას ამბობენ მუნეჯიბნი — რამდენ ხანს იმეფებსო საამ-მირზა? — უცებ იკითხა შაჰმა.

— თერამეტი თვეზე მეტს ვერ იმეფებსო, — ნირშეუცვლელად მიუგო ხოსრომ.

დიდხანს სდუმდა სახეჩამქრალი ხელმწიფე. უკანასკნელად კაჭრობდა მისი გული გველის კაჭრობით.

— თერამეტი თვე კი არა, სამი დღეც რომ ვერ მოათიოს, მაინც საამ-მირზა უნდა იქნეს სპარსეთის მბრძანებელი, მაინც სეფი-მირზას შვილმა უნდა დაიდგას თავზე მამამისის კუთვნილი გვირგვინი! — უინიანად ამოიგმინა ბოლოს.

— აღესრულება!

— გახსოვდეს, ხოსრო-მირზავ, როცა ჩემს ანდერძს გამოაცხადებ, წარბის შეხრაც თუ ვინმემ გაბედოს, სასიკვდილოდ არ დაინდო, იცოდლე!

— აღესრულება!

— ტახტზე ასულ საამ-მირზას სახელი უნდა გამოუცვალო და მამის სახელი დაარქვა — სეფი!

— აღესრულება!

— მაშ, სპარსეთის ტახტზე აღის შაჰ სეფი!

— ღიას, ზელმწიფო...

... თვალები მილულა მონაკვდავმა.

ისეუ გაახილა და უკვე ძლივს პხედავდა თავზე წამომდგარი ხოსრო-მირზას სახეს.

ქართველი კაცი ესწრებოდა მისი ბობოქარი საწუთროს უკანასკნელი წუთების მარცვლას.

ქართველები და საქართველო!

მთელი მისი წუთისოფელი მოსვენებას არ აძლევდა ეს ორი სიტყვა.

ქართველები უყვარდა და ქართველები სძულდა.

ქართველების ეშინოდა და ქართველებით იმედოვნებდა.

ახლაც ქართველი კაცის იმედით კვდებოდა.

და 1629 წლის 19 იანვარს სპარსეთს მოუკვდა მისი ყველაზე დიდი აღმაშენებელი, ხოლო საქართველოს — მისი ყველაზე დიდი დამაქცევარი.

აღესრულა მომაელის საქართველოს ყოველი მომტერე-დამპყრობლის ყველაზე დიდი მასწავლებელი და მოძღვარი.

დაკრძალეს დიდ ქალაქ ყუმში, ისფაჰანსა და თეირანს შორის.

ზიჯინებულმა ფალარათმა მონიელა ნახევარი მილიონი ქართველის მონელებელი...

ხოსრო-მირზას ზევი ნახევრად ამოწვდილ სნაღზე დაედო და ისე კითხულობდა ანდერძს. ტახტზე აღიოდა შაჰ სეფი...

მაშ, გიორგი სააკაძე მოესწრო მისი პირადი და მისი სამშობლოს მოსი-სხლის — შაჰ აბასის სიკვდილს.

მაგრამ ბედისწერა ხშირად დიდ სიხარულს დიდი მწუხარებით დასწონის.

გიორგი სააკაძის ცხოვრების ეტლიც თავაწყვეტილი სრბოლით მიელტვოდა აღსასრულის კარიბჭისაკენ.

ღიას, სიკვდილს გაახსენდა, რომ დიდი გიორგი სააკაძეც მისი შვილი იყო...

... გველის გორგალი ეხვეოდა გულზე ხუსრევ-ფაშას, რადგან სააკაძის ტანსრული ჩრდილი ჩამოწოლილიყო სერასქერსა და სულთანს შორის.

სერასქერსა და დიდევზირ ხუსრევ-ფაშას ცოლად მურად სულთანის დაიპყავდა.

და ცოლიც აქეზებდა ქმარს: ყველგან გურჯი გიორგი სააკაძის ქება-დიდება გაისმის, ყველას მისი სახელი აკერია პირზე. შენი ხსენება კი სულ გაქრა და დაიკარგა. სულთანიც დღენიადაგ ამას გაიძახის: სააკაძეზე უკეთესი ქვეშევრდომი არც მყოლია და არც მეყოლებათ..

ქვა ისედაც აგორებული იყო.

მარტო ხუსრევ-ფაშას სახლელული არ უდგა კრიჭაში გიორგი სააკაძეს. მისი საბეგლარბეგოს — კონია-ყარაშანიის ოსმალთა დიდაცობაც შურითა და მძულვარებით ზომავდა „ზვიადი გურჯის“ აღზევების გზას. აქაური ფეოდალები უკვე „წარმატებით“ ხლართავდნენ ხვანჯებს სააკაძის სახელის შესალახავად და ხონთქრის თვალში დასამციტებლად.

კონიელ დიდაცთა შეთქმულებას სათავეში ედგა ვილაც იბრაჰიმ ფეჩევი (არა ისტორიკოსი), „ცნობილი თავისი ბრახიანობითა და კადნიერებით“.

ფეჩევის „დასის“ რომელიდაც მოშაირე-მასხარამ ლექსი გამოუთქვა და გაუვრცელეს სააკაძეს:

ღვინოს ესვამ და გეახლები ფლავს,
გარეგნობით ვემსგავსები ხარს,
არ ვარ მოთაყვანე ცეცხლისა,
არც მუსლიმი,
არც ურია,
ვარ მირმირანი ყარაშანიისა,
ვარ მოურავი გურჯისტანისა.

კონიაში დატრიალებულ ყოველ ბნელსა და უწესო საქციელს ქართველებს აბრალებდნენ.

ვილაც მმარცველებმა ღამით სახლები დაძარცვეს, — ქართველებს დააბრალებს.

ვილაც მაწანწალებმა ქალებს ნამუსი აპხადეს, — ქართველებს დააბრალებს.

ვილაც ლაზღანდარებმა ქალიშვილებს თმები გადაპარსეს, სახედრებზე თავგადახოტრილები შესვეს და ხალხის თვალსასიეროდ ჩამოატარეს, — ესეც ქართველებს დააბრალებს.

კონიის სამმართველოდ გაგზავნილი „ვინმე ხუცესი“ — მოადგილე გიორგი სააკაძისა — იბრაჰიმ ფეჩევიმ სრულიად უმიზეზოდ შეიპყრო და ციხეში ჩააგდო.

იმჟამად გიორგი არზრუმს იდგა და სანამ მის საბეგლარბეგოში დატრიალებულ ამბებს შეიტყობდა, მანამ იბრაჰიმ ფეჩევი კონიელ დიდაცთა თანხლებით ხუსრევ-ფაშას ეწვია და წერილობით და სიტყვიერად საჩივარი გადასცა ქართველთა „უსამართლობის, სიმკაცრის, გაუპატიურებათა და ძალმომრეობათა“ შესახებ.

ხუსრევ-ფაშა ახალი დაბრუნებული იყო ბაღდადის ლაშქრობიდან, მარცხიანად დაბრუნებულიყო. ბაღდადი ვერ წაერთმია სპარსელებისთვის. ვერ წაერთმია, რაღებან სააკაძე არ წაიყვანა „მარჯვენა ხელად“, ჯერ არ იცოდა ხუსრევ-ფაშამ, რას გადაუწყვეტდა ხონთქარი მას „ბაღდადური წარცხისათვის“.

იმ დღეს კიდევ ერთი წერილი მოსვლოდა ხუსრევ-ფაშას ცოლისაგან: ჩემი ძმა ხონთქარი შენზედ „გულში მწარედ“ არისო, მოურავის გამარჯვებები კი „მწვედ უხარიაო“, მე ვიცი, მოურავის ხმალდახმალ მოკვლა „დიად ძნელი“ საქმეა, მაგრამ მეტის მოთმენა აღარ შეიძლება — ან უნდა მოჰკლა, ან უნდა შეაკვდეს; ნუ დაგავიწყდება, რომ „ჯერ ისევ“ დიდი ვეზირი და ხელმწიფის დის ქმარი ბრძანდებიო.

„ჯერ ისევ!“ — ეს მუქარა იყო, — მუქარა მარტო ცოლისა კი არა, არამედ ხონთქარის დისა.

ერთი მიზეზიც „ემშოვნა“ ხუსრევ-ფაშას გიორგი სააკაძის გასანადგურებლად. ვიღაცა იტყობინებოდა, სააკაძე საქართველოში აპირებს „გაპარვასო“, — ჯერ „დადიანის ქვეყანაში გაიქცევაო“ და იქიდან ქართლში გადააღწევსო.

ის „ვიღაცა“ და ხუსრევ-ფაშა ამჯერად არა სტყუოდნენ, გიორგის მართლა ჰქონდა გულს ამოჭრილი საქართველოში დაბრუნება...

...ხუსრევ-ფაშამ ანატოლიის ბეგლარბეგს ზორ-ფაშას უბრძანა, სასწრაფოდ ჯარით გაეშურე, გიორგი სააკაძე და მისი ქართველები შეიპყრო და მომგვარეო.

გიორგის უკვე ჩაესწრო კონიაში.

ავთანდილიც თან ახლდა.

ნამა-შვილს ჩასვლისთანავე დაახვედრეს დიდი ვეზირის საშფოთარი ბრძანების ამბავი.

გიორგიმ სასწრაფოდ გადათვალა ქართველთა რაზმი.

ორმოცდაათიც არ მოითვლებოდა.

მაშინვე გამოიყვანა კონიიდან გიორგიმ ამხედრებული გუნდი.

და თავი მისცეს მთასა და ბარს, ტყესა და მინდორს, კლდესა და ღრეს. მიჰქროდნენ გახელებით, უგზოუკვლოდ, უმისამართოდ, ანგარიშ-მიუცემლად.

გააფთრებით მისდევდა და ეძიებდა ზორ-ფაშა ოსმალური ათასეულე-ბით ორმოც-ორმოცდაათ ქართველს.

ეს პირველი შემთხვევა იყო, როცა გიორგი სააკაძემ არ იცოდა საით მიდიოდა.

არ იცოდა, რადგან სამუდამოდ დაჰკარგოდა მისი ცხოვრების ნიშან-სვეტი — საქართველო!

თმა-წვერი საესებით გასთეთრებოდა.

სისხლი დაქანცვოდა და დაუძღურებოდა...

და მღევრები დევნილებს წამოეწივნენ.

სუსტი, ამო გაბრძოლება და ყველანი შეიპყრეს.

სუსრევ-ფაშა ქალაქში (ალეხო) ელოდებოდა ბორკილდაღებულ სააკა-
ძეს და მის თანატოლებს...

...მაშ, 1629 წლის 3 ოქტომბერი. ქალაქი ქალაბი.

ზედ კარის ზღურბლზე ზის ოსმალეთის დიდი ვეზირი და სერასქერა
ხუსრევ-ფაშა.

იანიჩარებს მოჰყავთ გიორგი სააკაძე.

ხელ-ფეხი მიმე ჯაჭვებით შეუკრავთ.

ტანზე ყვითელი ხალათი აცვია სასიკვდილოდ განაწირს.

თვალეზი თითქოს ჩანაცრებია, თვალეზი — ერთ ღროს მზის დამ-
კორცნელნი.

ხელმარჯვნივ — უფროსი ძე, ავთანდილ სააკაძე მოჰყვებოდა მამას.

ხელმარცხნივ — ქაიხოსრო მუხრან-ბატონი და იასე ქსნის ერისთავი.

ესენიც ყვითლად მოურთავთ წითლოსან ჯალათებს.

მათ უკან ყვითელ ფერზე ჩაგუბებულა ორმოცი ქართველი.

ფეხქვეშ უცხო მიწა გარინდულა, თავზე უცხო ზეცა გადმოშობილა...

— ყველას თავები დააყრევიანთ! — თქვა ხუსრევ-ფაშამ.

ყველას დაასწრო გიორგი სააკაძემ: ჯალათს მივარდა, მის წინ ოდრი-
კალად მოიკეცა და „წარუპყრა ქედი“ (ალბათ, შეშინდა მარად გულშეუ-
ძერელი მოურავი — შეილის სიკვდილი არ იხილოს ჩემმა თვალებმან).

არ დაამადა ჯალათმა და...

და გიორგი სააკაძის თავი დაეცა!

ტანი შეუქრეოლდა დედამიწას.

გულიც შეუტბორდა საარაკო ვაჟკაცის სისხლით.

პაატა სააკაძის სამარტვილეც უნდა შეძრულიყო ერთაწმინდაში.

წამსვე ავთანდილ სააკაძის მშვენიერი თავი და ახოვანი გვამი ცალ-
ცალკე დაეცნენ განკვეთილი მამის გვერდით.

მერე იასე და ქაიხოსრო დაენარცხნენ თავ-ტან-განშორებულნი.

ზედიზედ ცვიოდა ქართველთა თავები.

ყოველ დაკვრაზე ხმამაღლა ითვლიდა დაგორებულ თავს ჯალათთა
იასაული.

(საკაძის რაზმში ყოფილა მამა-შვილი — გორგასალი და ბეჟანი. სი-
კვდილი მარტო შეილისთვის მიესაჯათ — ბეჟანისათვის. და როცა ჭაბუკი
წამოაჩოქეს, მივარდა გორგასალი იასაულსა და შეპლადადა, ნუ მომიკლავ
შვილს, მის მაგივრად ჩემი თავი მიათვალე წარკვეთილ თავებს და სამა-
გიეროდ, რაც ოქრო-ვერცხლი შემომრჩენია, შენთვის მომირთმევიანო...
და შეიწყნარა ჯალათმა მოხუცი მეომრის თხოვნა — ან რა ენაღვლებო-

და, თუკი თავების სათვალავი არ დაკოჭლდებოდა, — ქრთამი აიღო და შვილის ნაცვლად მას გააგდებინა თავი)...

...სულთანი მურად მეოთხე რისხვამ აიტანა, როცა სუსრევ-ფაშას ასეთი თვითნებობისა და გიორგი სააკაძის სიკვდილის ამბავი შეიტყო.

ჯერ ბაღლაღში ნაწუნევი მარცხი არ ეპატიებინა ხონთქარს დიდ-ვეზირისათვის და ახლა კიდევ ეგზომ „საჭირო და საყვარელი გურჯის“ ასე დაუკითხავად სიკვდილით დასჯა!

მაშინვე ღიარბეჭირის ბეგლარბეგს, მურთაზა-ფაშას ფირმანი გაუგზავნა: ხუსრევ-ფაშას დაეცი, თავი გააგდებინე და სტამბოლს გამომიგზავნეო!

მურთაზა-ფაშა გათათრებული ქართველი იყო, სამცხელი ათაბაგების საგვარეულოდან.

და „დიდის სიამოვნებით“ დააგდებინა თავი დიდი სააკაძის ჯალათს მურთაზამ...

ალარ იყო ამ ქვეყნად გიორგი სააკაძე.

აღსრულებულიყო — შობითგან 49 წლისა.

„სიკვდილი გიორგი სააკაძისა!“ — გამორჩეული ძალისხმევით უნდა განეკვეთა ჰაერეთი ამ დამახილს.

ხოლო, თვითონ?

რა უნდა ყოფილიყო მისი სიკვდილისწინარე დამახილი, მისი უკანასკნელი სიტყვა?

ყოველი დიდი ადამიანის საწუთისოფლო ცხოვრებას გვირგვინად ადგას მისი უკანასკნელი სიტყვა — მისი ცხოვრების შემაჯამებელი, სამომავლოდ სანიშანსვეტო და ყოველ კაცთათვის მარად სახსოვარი სიტყვა, ძახილი (ვითარცა — ალექსანდრე მაკედონელისა, ჰანიბალისა, კეისრისა, ავგუსტუსისა, იეშუა ნაზარელისა, გოეთესი... სხვათა და სხვათა...).

გიორგი სააკაძის უკანასკნელი, მისი სიდიდის შესატყვისი და მისი ცხოვრების შესაფერისად შემაჯამებელი სიტყვა კი ალარ შემორჩენია საისტორიო ხსოვნას.

იქნებ ვერც მოასწრო, ისე უსიტყვოდ, ოღენ ფიქრად გაიღუვა, გაქრა და გაშრა მისი უკანასკნელი სიტყვა.

ანუ — მაინც რა უნდა ყოფილიყო იგი — ეს სიტყვად ნათქვამი, თუ ფიქრად გამშრალი, „სააკაძური დამახილი?“

„დიდება შენ, საქართველო“. თუ „ვაი შენ, საქართველო“?

„დიდება შენს მადლს“, თუ „ვაი შენს, უმადურობას“?

„შემინდე მე, საქართველო“, თუ „შემინდვია შენთვის, საქართველო“?

სწორედ ასეთ ურთიერთგამომრიცხველ სავარაუდებელ ფიქრებს აღ-

ძრავს დღეს სამასი წლის წინანდელი მისი „ავკარგიანობით აღსავსე გან-საცდელიანი ცხოვრება და საოცარი მოქმედებანი, მისი ავად და კარგადაც აღსახსნელნი დიდნი საქმენი“.

გულით მაინც მუდამ წრფელი მამულიშვილი იყო.

მისი მამულიშვილური გულწრფელობა შეურყეველი იყო თუნდაც იმ თხოუმეტწლიანი „ორთათრიანობის“ („ალია-ოსმანობის“) მანძილზეც.

გულწრფელობა-მეთქი, რადგან სულ სხვა იყო მისი ცალკეული პოლიტიკური ცდომილებანი.

უადრესად კეთილშობილური და გრანდიოზული ჩანდა მისი განაზრახვი „ყოველი საქართველოს“ გაერთიანებისა და გამძლავრებისა, მაგრამ ამდენადვე უმართებულო და უნიადაგო გახლდათ ამ უმადლეს და უკეთილშობილეს განზრახულობათა განხორციელების გზები და საშუალებები.

მას ყმაწვილური გულუბრყვილობითა და სიწრფელით სჯეროდა, რომ მისი სალოცავი საქართველოს გადარჩენა, გაერთიანება და ამადლება სწორედ ქართველი ხალხის მოსისხლე უცხო ძალების საშუალებით შეიძლებოდა.

სწორედ ამ უბედურ წინააღმდეგობათა წყალობით იყო, რომ სააკაძის ბევრ თანამედროვეს (ზოგჯერ ჩვენს თანამედროვესაც) უცხოეთის გზებზე მისი „სამამულიშვილო ძიებანი“ სამშობლოს დალატად და რენეგატობად ეჩვენებოდათ.

ეჩვენებოდათ და ასედაც ჩანდა, რადგან სააკაძე, მშობლიური ისტორიის დიდი მჭედელი, საკუთარი სამშობლოს მოსისხლე „უცხო თესლთა“ ისტორიასაც სჭედდა თავგამოდებით.

მის აკვანს ვახტანგ გორგასლისა და დავით აღმაშენებლის აჩრდილები არწევდნენ და ბუნებამაც უხვად არგუნა სიმამაცე და ნიჭიერება — თვისებანი ერთდროულად სახალხო გმირისა და სახალხო ბელადისა. მაგრამ ბოლომდე ორივე ტვირთის აწევა მაინც ვერ შესძლო თავისი ცოდვიანი ეპოქის მთავარმა გმირმა: ს ა ხ ა ლ ხ ო გ მ ი რ ო ბ ა ს რ უ ლ ა დ მ ო - ი ხ ვ ე ჭ ა , ს ა ხ ა ლ ხ ო ბ ე ლ ა დ ო ბ ა ს კ ი ვ ე რ მ ი ა ლ წ ი ა .

ვერ მიადწია და ვერ ეწია, რადგან ქართველ აქილევსს ქაღალდი აქილევსური ქუსლიც თან დასდევდა განუშორებლად. უუნარიობა საკუთარ ხალხში შინაგან ძალთა გამონახვისა (რაის უნარიც ისე ჭარბად გააჩნდათ დავით აღმაშენებელსა და გიორგი ბრწყინვალეს) და „საუცხოო საშველად“ მაინცდამაინც „უცხო ძალების“ მიჩნევისა. ამიტომ მისმა ბოროტმა თანამედროვეობამ იოლად შეძლო მისი მთავარი გმირი მამაცი მხედრისა და ნიჭიერი მხედართმთავრის „დონეს“ არ აშორებოდა. და, მაღალ ხელმწიფურ პოლიტიკაში (საშინაოშიც და საგარეოშიც) მუდამ ხელმოცარული, ბოლომდე ასეთად დარჩა ისტორიას: ბრძოლის ველის პირველი გმირი, უმადლესი რანგის ამირსპასალარი.

არადა, მაინც ნაღდი ქართველი იყო, თუნდაც მისი ნაღდი „ქართული ქუსლით“. მისი დაუღვენელი და დაუცხრომელი სული მაინც პირველობისთვის უნდა დაეხარჯა — პირველობისათვის „ალალ-მართალ“ ბრძოლის ველზეც და სათვალთნაქტო“ პოლიტიკურ სარბიელზეც. სწორედ ერთპიროვნულად „ნამდვილ ქართულად“, თავგანწირვით მიესწრაფოდა ყოფილიყო ლონიცი და მეჯღიჯი. მაგრამ გიორგი სააკაძემ ვერ შეძლო იგი, რაიც შორეულ წარსულში „კლასიკურობის“ დონეზე შეძლო რომაელმა ლუციუს კორნელიუს სულამ. სააკაძემ ორი ნადირული აღღოს შერწყმა ვერ მოახერხა: იგი მხოლოდ ლომად დარჩა, მელაკუდობა კი „არ გამოუვიდა“. ამიტომ „განუყოფელი პირველობის“ მაძიებელი ქართული სული, ვითარცა ლომი, თითქმის ყოველთვის მარტო იყო, გნებავთ — როცა სხვასთან იყო, მაშინაც მარტო იყო.

მარტო იაზრებდა.

მარტო წყვეტდა.

მარტო იმარჯვებდა.

მარტო მარცხდებოდა.

მარტო მღეროდა.

მარტო ტიროდა.

მარტო ლოცულობდა.

მარტო იწყევლებოდა.

ერის მხსნელიც მარტო იყო და ერის დაძლეველიც, ერისგან გადმერთებულიც და ერისგან დაწყვეტილიც.

ვერც წმინდანობას ეღირსებიან აწილევის ქუსლიანები. მაგრამ როცა სააკაძეს წმინდანობისთვის (თუ „განწმენდისთვის“) თავისი ბუმბერაზი სიცოცხლეს აღარ ეყო, მან სამშობლოს გადასარჩენად და საკეთილდღეოდ გასწირა ყველაზე დიდი შესაწირავი — სიცოცხლე დეძლი შეიღისა!

ვინ მოთვლის, რამდენს შერჩენია საკუთარი ქვეყნისა და ხალხის დალატი, ხოლო სააკაძეს მისი ცდომილი და ცოდვილი დროისაგან თუ რამე შეცდა, იმ ცდომილებამ და ცოდვიანობამ ყველაზე მწარედ თვითონ მას და მის თანასისხლიერ მონაგარს აზღვევინა. ოჯახიც გასწირა და, თვითონაც, მთელი წუთისოფელი ჯვარზე ეკიდა, მისდამი ხან მადლიერი და ხან უმადური სამშობლოსათვის.

ვინ მოთვლის, რამდენ აშკარა თუ შენიღბულ მოღალატეს ერგო პატივად მისგანვე ნაღალატევე მშობლიურ მიწაში განსვენება, ხოლო სააკაძის ტანჯულსა და გვემულ სხეულს მის სალოცავ ქართულ მიწაში დამიწებაც კი არ ეღირსა.

არც ბრძოლის ველზე გამირის სიკვდილი ჰღირსებია საომარი ხელოვნების სწორუპოვარ გამირის.

იგი მისმავე სიდიდემ და სიმაღლემ დასცა.

დიდსულოვანმა ქართველმა ხალხმა თან გააყოლა „დიდის“ ტიტული — დიდი მოურავი, ვითარცა დიდი ვახტანგ, დიდი დავით, დიდი თამარ, დიდი სვიმონ...

მისი ბობოქარი სახე საქართველოსა და წინა აზიის სისხლიანი ისტორიის ჩარჩოში გამორჩეული სახიერებით გამოიკვეთა და გაქვავდა.

საქართველო კი დარჩა უ-სააკაძე-ოდ, კვლავ უთავეამო სისხლიანი ავღრის ლოდინში.

იგი დაიბადა 1587 წელს, ქართლში; ცნობილი არ არის, რა ადგილს, რომელ სიფელში თუ ქალაქში; საფიქრებელია — ატენის სეობაში, სააკაძეების „საგვარეულო სამშობლოში“.

მამა — ბეჟან სააკაძე.

დედა — სახელით უცნობი.

თვითონ სახელად დაერქვა — როსტომ.

და იწყებდა ცხოვრებას როსტომ სააკაძე.

ხოლო, როგორი, რა „მოცულობისა“ უნდა ყოფილიყო იგი უკვე შეიძლება წლით ადრე დაბადებული „სხვა სააკაძის“, ანუ დიდი მოურავის ცხოვრებასთან შედარებით თუ შეტოლებით?!

მთავარი ის იყო, რომ სააკაძე იყო და იქნებ ისიც ყოფილიყო „გამორჩეული“, „საკუთარი მე“, მხოლოდ საკუთარი სულისა და მკლავის თვითანაბრად, ანუ არა ოდენ რჩეული, არამედ გამორჩეულიც.

დიდ მოურავზე ადრე, „ნამდვილი სააკაძეობა“ სწორედ ბეჟანს დაეწყო. სწორედ იგი შეიქნა სააკაძეთაგან პირველი „გაუცხოებულიც“ და „გათათრებულიც“, მისივე თანასისხლიერ ქართველთა („ნათესავი ქართველთა“) „სელშეწყობით“ და „შემწეობით“.

ბეჟან სააკაძე პირველი გათათრებული ხელმწიფის, დავით XI-ის, ანუ დაუღ-ხანის ქვეშევრდომი აზნაური იყო. ხოლო, როცა მეფე სვიმონ პირველი სპარსული ტყვეობიდან დაბრუნდა და დაუღ-ხანი თურქეთს გაიქცა, ბეჟან სააკაძე თავის მეუფეს უკან არ გამოჰკიდებია და ახლა „ოსმალურ თათრობაზე“ აღარ მოქცეულა. მაგრამ აღარც საქართველოში დარჩენილა და სპარსეთს გადახვეწილა.

იქ კი, უცხოეთში, როგორც „უცხოთმოყვარე ქართველებს“ სჩვევიათ — ბეჟან სააკაძეც სწრაფად დაწინაურდა.

დაწინაურდა არა ოდენ გათათრებით და წინდაცვეთით, არამედ ნიჭით, სინამაციტ, სინტიციტო, ერთგულებით (უცხოთა ერთგულებაში ქართველი კაცი ხომ სწორუპოვარია!).

ყარა-ბეჟან-ბეგი დაურქმევიათ მისთვის სპარსელებს, სწორედ საარაკო სიმამაცისა და სივაჟაკისთვის.

დიდმა შაჰ აბასმა იგი ჯერ თავის პირად ღულამად და ქეშიკად (მცველად) აიყვანა, მალე სპასალარობაც მიუბოძა.

მალე ისე მოხდა. რომ სპარსეთში დიდებით შემოსილი ქართველი (თუ „ნაქართველარი“) მაინც მიიხმო მშობელმა მიწამ. შაჰს საქართველოში გაშვება სთხოვა და იმანაც შეიწყნარა სათხოვარი „ერთგული გურჯისა“.

და ჩამოვიდა საქართველოში ყარა-ბეჟანი: ჩამოვიდა და გორის ახლოს, მტკვრის პირას, სახლი აიშენა, კერა გამართა, ცოლ-შვილით დასახლდა და თითქოს დამკვიდრდა. თუმცა, სწორედ რომ „თითქოს“, რამეთუ დამკვიდრება კი არა, ოჯახმა იმ პირველ დამესვე ჩაძინებაც ძლივს მოასწრო, რომ მოიჭრა ფარსადან ციციშვილი თავის საგანგებოდ შეიარაღებულ „მოკიდებულთა“ თანხლებით. თვითონ ბეჟანმა თვალის გახელაც ვერ მოასწრო, ისე დააკლეს სარეცელზედვე. თავდამსხმელებმა ოჯახი აიკლეს, გაძარცვეს და ააწიოკეს. მხოლოდ ბეჟანის ცოლი და სამი მცირეწლოვანი შვილი, და კიდევ ერთი ძროხა გადარჩნენ სიკვდილს. და ისიც, ფარსადან ციციშვილის შიშით, ახლო-მახლო ვერავენ გაბედა ქვრივ-ობლად დარჩენილთა მფარველობა და ლუკმის მიწოდება. უპატრონოდ და უსასოოდ დარჩენილებსაც ისღა დარჩენოდათ, კვლავ, შაჰისადმი მონობისა და მსახურების სამოსი ჩაეცვათ“, და ისევ სპარსეთის გზას შესდგომოდნენ. გზად მიმავალთ, კიდევ, ყაჩაღები დაესხნენ და ის ერთადერთი ნარჩენალი ძროხაც წაართვეს. დედა და ორი შვილი გზაზე შიშვლით დაიხოცნენ, ხოლო, მესამემ, თერთმეტ-თორმეტი წლის როსტომმა; მძლავრსხეულიანმა და მტკიცენებიანმა ბიჭმა, მაინც მიიტანა სული „ირანის ღომის“ — შაჰ აბასის კარამდე.

ხოლო, შაჰ აბასმა აკი იცოდა ქართველთა ფასი. იცოდა და, ყინაწვილი „რუსთემ სააკაძე“ ჯერ პირად ღულამად და ჰარამხანის ზედამხედველად დაისუა მერე, 1605 წელს, თერამეტი წლის როსტომ სააკაძე შაჰ აბასმა დანიშნა სარდლად — სოჰბათ-იასაულად.

შემდგომ, 1627 წელს, ორმოცი წლის როსტომი შაჰ აბასმა დანიშნა დივანბეგად.

შემდგომაც, 1632 წელს, უკვე შაჰ სეფიმ როსტომი, ყველა მანამდელ თანამდებობებთან ერთად, დანიშნა თოფანჩიადასად, ანუ მეთოფეთა სარდლად.

ამავე წელს, შაჰ სეფიმ როსტომ სააკაძე თავისი მხედრობით საქართველოში აახლა და გამოატანა ქართლის ახლად დანიშნულ მეფეს. ანუ „ვალის“ — როსტომ-ხანს (მანამდელ ხოსრო-ნირზას).

მაშ, შემოვიდნენ საქართველოში როსტომი და როსტომი.

შემოვიდნენ და, როგორც ეტყობა და როგორც ქართველებს სჩვევიათ — ორივე ტანში იჭმებოდა მაინც ამ ფიქრით: „მე უფრო მეტი ვარ, თუ ის“?!

რომელი როსტომი უფრო მეტი უნდა ყოფილიყო: როსტომ ქართლის ვალი, თუ როსტომ სპარსთა მთავარსარდალი?!

და გავიხსენოთ, რაც მოხდა მაშინ საქართველოში ამ ორ როსტომს შორის.

როსტომ მეფე რომ ქართლს მოვიდა და აქაურ თავადებს ენოწოდა, ყველა მოვიდა მასთან თაყვანისსაცემად, ამ „ნამდვილი მეფის“ ფერხთა სამოხვევად.

არ მოვიდა მხოლოდ ფარსადან ციციშვილი. არ მოვიდა კი არა, ვერ მოვიდა, მოსვლა ვერ გაბედა სააკაძეების ამ დაუძინებელმა მონისხარმა. აკი ფარსადან ციციშვილმა დააქცია ბეჟან და როსტომ სააკაძეთა ოჯახში (გიორგი სააკაძის ოჯახზედაც რომ აღარაფერი ითქვას).

ხოლო ახლა როსტომ-ხან სააკაძე როსტომ მეფის გვერდით დგას და როგორღა გაბედავს ციციშვილი მათ სიახლოვეს გაჭაჭანებას!

მაგრამ იქნებ მისვლა-არმისვლაც ვეღარ იხსნის სააკაძეთა ჯალათს-როსტომ-ხან სააკაძე უკვე მისულა იმ ადგილს — ადგილის დედას, იმ ნასახლარზე, გორის მაზლობლად, მტკვრის ნაპირას, სადაც იგი ყრმობისას ისე გააძწარეს...!

და გააცოფა როსტომ-ხან სააკაძე ყრმობის უამინდელმა მოგონებებმა. უმაღლე, — ისე, რომ როსტომ მეფისთვის არაფერიც არ უკითხავს — ჯარი შეუსია საციციანოს, სწორედ ფარსადან ციციშვილის საბატონოს. შეუსია, ააწიოკა, ააოხრა, გაძარცვა და მოსტყვევნა.

და აი, როცა ეს ამბავი როსტომ მეფემ შეიტყო, რისხვით აღივსო და როსტომ სააკაძეს შეუთვალა: ვინ მოგცა ნება, ასეთი რამ უჩემოდ რომ გაგიბედავსო?! საქართველო, ვერ ჰხედავ, რომ ისედაც აოხრებული და დაქცეულია, ხოლო, რაც გადარჩენილა, იმასაც შენ მიოხრებ და მიტიალებ — მაშ, მე რილას ბატონი და პატრონი ვყოფილვარო?!

სწორედ მაგრად იყო სილა მოქნეული. ასედაც შეიგრძნო როსტომ სააკაძემ და თვითონაც გარისხდა და ცეცხლით გაიტენა სარდალი, რომელიც 130 000 სპარსელ მეომარს სარდლობდა

ახლა გამქლავნდა, რომ ორივე როსტომს ცალკეულად თავისი თავი მიაჩნდა „პირველ როსტომად“!

და ორივემ თავთავისად აფრინა „პირველი საჩივარი“ ირანის შაჰთან.

შაჰ სეფიმ ისევ თავისი „ერთგული მამიკოს“, როსტომ მეფის მხარე დაიჭირა და როსტომ-ხან სააკაძეს ფიცხელი ბრძანება გამოუგზავნა: ახლავე შენის ჯარით საქართველო დატოვე და ვანის ციხეზე წადი სალაშქროდ. მაშინვე მეორე ბრძანება შაჰმა შირვანის ბეგლარბეგს, ფარუხანს გაუგზავნა: სააკაძის მაგივრად შენ დაუდექი ქეშიკში ყარაბაღის ლაშქრით როსტომ მეფესო...

მაშ, როსტომ სააკაძე მისი მხლებელი ჯარებით საქართველოდან გავიდა, აჯანყებული ქურთების მთავარ ქალაქს, ვანს მიადგა, აიღო და ქურთებიც სასტიკად გაანადგურა.

მანამდეც როსტომ სააკაძეს, ირანის ტახტის საშისახურში — „გადაუხ-
დია მრავალი ომი და შეუსრულებია უთვალავი საქმე“. ვანის დაუფლების
გარდა, დაუმარცხებია ოსმალნი და მათგან გამოუხსნია ბაღდადი, აუღია
ჰამადანი და გაუნადგურებია ხოსროვ-ფაშა, დაუფლებია ჰელეს ციხეს,
ისევ გაუნადგურებია ოსმალნი და ხელახლა დაუპყრია ერევანი.

1634 წელს ირანის სრული საომარი ძალების ამირსპასალარობა და
აზერბაიჯანის ბეგლარბეგობა მიენიჭა შაჰის ბრძანებით.

ბევრს ზრუნავდა ქართველი სარდალი სპარსული საომარი ძლიერების
ასამაღლებლად. ბევრი რამ სიახლეც შეუტანია სამხედრო მეცნიერებასა
და პრაქტიკაში, სტრატეგიასა და ტაქტიკაში. მასვე პირველს დაუდგე-
ნია ბრძოლის წინა ხაზზე მეთოფეთა და მსუბუქი არტილერიის გამოყვანა,
რაიც მტკიცედ დადგენილიყო შემდგომ დროჟამის სპარსულ საომარ გან-
წესრიგებაში.

და იღვწოდა და იბრძოდა როსტომ სააკაძე უცხო თესლის ასამაღლებ-
ლად და გასამძღაერებლად. იბრძოდა და იმარჯვებდა უცხო „რჯულისა
(ისლამი) და სახელმწიფოს (ირანი) მტრებზე“.

ბოლოს და ბოლოს კი — ირანის უზენაეს მესვეურებს მათი „რჯულისა
და სახელმწიფოს“ წინაშე ესოდენი დამსახურების შესატყვისი სამაგე-
როც უნდა მიეზღოთ „კიდევ ერთი დიდი გურჯისტვის“.

და მიუზღეს კიდევ, 1642 წელს, როცა როსტომი იყო 55 წლისა.

ირანის ახალმა ეთიმადოვლემ (დიღეზირმა), მირზა-თაყიმ, აითვალ-
წუნა მთავარსარდალი; აითვალწუნა და ირანის ახალ მბრძანებელს, შაჰ
აბას II-ს შეაგონა: „გურჯი თათარი“ როსთემ-ხან სააკაძე სახელმწიფო
გადატრიალებას ამზადებს და ტახტიდან ჩამოგდებას ვიპირებსო.

მეტი არაფერი თქმულა.

გამოძიებისთვისაც არავინ გარჯილა.

შუადამისას დაეცნენ ლოგინში მმინარეს.

იატაგანებით დააკლეს და დააბალთავეს.

მაშინვე გააქანეს და სადღაც, მიუგნებელ მიწაში ჩაამიწეს.

იგი დაიბადა 1565 წელს.

მამა — სპარსეთს გაქცეული დავით ბატონიშვილი, ანუ გაათათრებული დაუდ-ხან, ანუ მეფე დავით XI.

დედა — აწ მოხსენიებული თათარ-ხელმწიფის ხარჯა, წაეკისელი გლე-ბის ქალი.

ახალშობილს დაერქვა ქაიხოსრო, რომელიც იქვე წაიშალა თათრული სახელით — ხ ო ს რ ო - მ ი რ ზ ა (ხოსრო ბატონიშვილი).

და იზრდებოდა ხოსრო-მირზა სპარსეთს, სპარსულ-„თათრულად“, მამით და დედით ქართველობაში სახელგატებილი, თუმცა საერთო წარ-მომავლობით და გვარჯილაგით მაინც მაღალსისხლოვანი. აკი მაინც იყო იგი სისხლი და ხორცი დიდ ხელმწიფე-მანულიშვილთა — შვილიშვილი ლუარსაბ პირველისა და მმისწული სვიმონ პირველისა.

იზრდებოდა, ჭაბუკდებოდა და ასაკშიც შედიოდა ცხოვრებითა კრძა-ლულითა და უჩინარითა, თანმიყოლებით დროთა შინა ოთხი შაჰ-ხელმწი-ფისა — თამაზ I-ისა, ისმაილ II-ისა, მუჰამედ ხუდაბენდესი და აბას I-ისა.

და, ბოლოს, სწორედ დიდი შაჰ აბას I-ის დროს გამოჩნდა პირველად.

ხოლო, „გამოაჩინა“ იგი გიორგი სააკაძემ, აწ თვითონ „გათათრებუ-ლმა“ და „გაუცხოებულმა“...

იმ დღეს გიორგი სააკაძეს წვეულება გაემართა.

სტუმრად გაათათრებული ქართველებიც იყვნენ და „ქართველთა მოყ-ვარული“ სპარსელებიც.

ის იყო სანადიმო სუფრას მიუსხდნენ, რომ დარბაზში შუახნის კაცი შემოვიდა, ტანით მძლავრი და ახოვანი, სახით ჭკვიანი და შთამბეჭდავი.

ფეხზე წამოვარდა სააკაძე, მიეგება, თაყვანი სცა და ოდრიკალად მოკე-ცილი წარუძღვა სუფრისაკენ, თავის ადგილზე დააბრძანა, ხოლო თვითონ გვერდით დაუდგა მოწიწებით.

ქართველებიც წამოშლილიყვნენ და მდაბლად ესალმებოდნენ სტუმარს.

სპარსელები სახტად დარჩნენ სააკაძე შაჰსაც არ ეთაყვანება ისე, როგორც ამ კაცს დაეგო ფეხქვეშო. მაინც ვინ არის ჩვენი ახალი სტუმა-რიო, იკითხეს აქეთ-იქიდან.

— ხოსრო-მირზა გახლავთ, ძე ჩემი ხელმწიფისა და პატრონისა დაუღ-
ხანისა, — საზეიმო ხმით გამოაცხადა მასპინძელმა.

— მაშ, ბაგრატ-მირზას ძმა ყოფილა, — წამოიძახა რომელიღაც სპარ-
სელმა.

— ღიახ, მამით... ანუ, ნახევარ-ძმა.

ხოლო, ქართველებს აღარაფერი უკითხაეთ, რადგან ისინი ისედაც იც-
ნობდნენ ხოსრო-მირზას: რომ იგი დაუღ-ხანს, ანუ მეფე დავით XI-ს ხარ-
ჯისგან. წავკისელი გლეხის ქალისგან შეეძინა; ბაგრატ-მირზა კი „კანონიე-
რი ძე“ იყო დაუღ-ხანისა; ამიტომ ბაგრატს შაჰის კარზე უფრო ანგარიშს
უწევდნენ და პატივით ეპყრობოდნენ, ხოსროს კი „ნაბუშარს“ ეძახდნენ
და გიორგი სააკაძის ჩამოსვლამდე ისფაჰანში იგი, ღედამისთან ერთად,
ხელმოკლეობასა და უპატიურობაში ცხოვრობდა.

ახლა გიორგი სააკაძეს „რატომღაც“ თვალი დაუღვამს ამ „უკანონო
მირზასთვის“, ხელს უმართავს, მფარველობს, შაჰის კარისკენ ექაჩება და
„რალაცასთვის“ ამზადებს კიდევ.

ადრე სააკაძე სვიმონ მეფის ყმად აცხადებდა თავს, ახლა კი აუჩემებია
— ჩემი „ხელმწიფე და პატრონი“ დაუღ-ხანი იყო (ქართველი ხალხის
გამყარდველი და მოღალატე დაუღ-ხანი?!).

არა, — „რალაცას ახალს“ ამზადებს გიორგი სააკაძე!

„რალაცა კი არა, აშკარაა — ლუარსაბ მეფის „მეტოქი“ გამოუძებნია
საკაძეს“, — დაასკვნეს ქართველებმა...

ვისაც რა უნდოდა, ის „დაესკვნა“ და, — მეორე ღღეს შაჰ აბასის „სა-
ზეპურო ერის“ დარბაზობაზე გიორგი სააკაძის გვერდით იღვა ხოსრო-
მირზა...

გავიხსენოთ, რომ 1614 წელს შაჰ აბასმა ქართლის მეფე ლუარსაბ II
საქართველოდან გაიძევა, შეიპყრო და გულაბყალას ციხეში გამოკეტა.
ქართლის მმართველად კი ბაგრატი გამოგზავნა, ხოსრო-მირზას ნახევარ-
ძმა.

ხოსრო კი ისევ იცდიდა (მოცდისა და მოთმინების გასაოცარი უნარი
ჰქონდა)...

1618 წელს შაჰ აბასმა თანამდებობის ბოროტად გამოყენებისათვის გა-
დააყენა ისფაჰანის ტარულა (ქალაქის თავი, მოურავი) მირ აბდალ-აზინი,
რომელსაც ვერც იმან უშველა, რომ იგი შაჰ აბასის სიძე იყო.

შაჰმა გიორგი სააკაძე დაიბარა და ჰკითხა: როგორ მირჩევ, ვინ გამო-
გვადგება სატახტო ქალაქის გამგებლადო.

— ხოსრო-მირზა გამოდგება, — უპასუხა გიორგიმ.

— ხოსრო-მირზა, დაუდ-ხანის უკანონო შვილი, ბაგრატ-ხანის ნახევარძმა.

— დიახ, აგრე გახლავთ.

— ძალიან თავგამოდებული კი ხარ მაგ ხოსრო-მირზასთვის, გიორგი სააკაძე!

— ენეც აგრე გახლავთ, რამეთუ ხოსრო-მირზა ჭკვიანია, დაკვირვებულნი გაჭირვებაში გამოჯაქული, ნიჭიერი სარდალი, მამაცი მხედარი, ჭეშმარიტი მამამდიანი და შაჰის ტახტის უაღრესად ერთგული შაჰისევანა.

შაჰნა გიორგი სააკაძე გაუშვა, იმამ-ყული-ხან უნდილაძე გამოიძახა და ახლა ინას ჰკითხა — ვის მირჩევ სატახტო ქალაქის გამგებლად.

— ხოსრო-მირზა! — მაშინვე შეაგება უნდილაძემ.

— ხოსრო-მირზა?

— დიახ, ხელმწიფეო.

გაუკვირდა შაჰ აბასს, ასე ერთბაშად რომ ორ ქართველს ერთ საქმეზე ერთნაირი აზრი აღმოაჩნდა.

— შენ და სააკაძე მოლაპარაკებული ხომ არა ხართ, იმანაც რომ ეგ კაცი მირჩია? — სიცილით იკითხა შაჰმა.

— მე არ ვიცი, სააკაძემ ვინ გირჩიათ, მაგრამ ეს კი მჯერა — ხოსრო-მირზა ყველაზე უკეთესი იქნება, რაც კი აქამდე ტარულა ჰყოლია ისფაჰანს, — დაბეჭდა უნდილაძემ.

კარგი, წადიო, უთხრა შაჰმა უნდილაძეს.

და იმ დღესვე გამოცხადდა ირანის ხელმწიფის ბრძანებულება, რომლის ძალითაც ისფაჰანის ტარულა შეიქნა ხოსრო-მირზა, ძე დაუდ-ხანისა, ძმა ბაგრატ-ხანისა, ძმისწული დიდი სვიმონ მეფისა, შვილიშვილი დიდი ლუარსაბ 1-ისა.

ეს პირველი ქართველი ტარულა იყო ირანის სატახტოს სათავეში.

აქამდე, „როგორც წესი“, ირანში ქართველების ხელთ იყო ყოველი მაღალი „ტახტი“ (თვინიერ შაჰის ტახტისა): მთავარსარდალი, ყულარადასი, ბეგლარბეგი, დივანბეგი — ყოველგვარი „ბეგი“, „ხანი“, „ბაში“.

ხოლო, ამიერიდან ისფაჰანის ტარულას დიდმნიშვნელოვანი „ტახტიც“ ქართველთა „მემკვიდრეობად“ გადაქცა.

ამიერიდან — 1618 წლიდან ვიდრე 1722 წლამდე — მასასადამე, საუკუნის გადაჭარბებით — მხოლოდ ქართველები იქნებიან ირანის სატახტოს უმაღლესი გამგებელნი.

საერთოდ, ტარულას თანამდებობაზე არ შეიძლებოდა ერთი და იგივე კაცი ერთ ან, უკიდურეს შემთხვევაში, ორ წელზე მეტ ხანს მჯდარიყო. მაგრამ ხოსრო-მირზას „განსაკუთრებულმა ღირსებებმა“ ეს წესიც დაარღვია და იგი დანიშვნის დღიდან სიკვდილამდე (1618—1658 წწ.), მთელი ორმოცი წელიწადი, უცვლელი ტარულა იყო.

თოთხმეტი წელიწადი ხოსრო-მირზა პირადად განაგებდა ირანის სატახტო ქალაქის უმაღლეს პოლიტიკურ, საკანონმდებლო და სამეურნეო ცხოვრებას, ხოლო იმ დღიდან, რა დღიდანაც იგი ქართლის მეფედ დაინიშნება (ამას ქვემოთ შევიტყობთ), ტარულას თანამდებობას ნაიბების (მოადგილე-თანაშემწეების) საშუალებით წარმართავს იგი.

(ბევრ გადამწვეტ სიტყვას იტყვის ხოსრო-მირზა მისი ორმოცწლოვანი ზეობის თანადროულ „ხვანჯიან“ ისტორიაში).

1625 წელი.

ამ წელს ხომ გიორგი სააკაძემ საქართველო ააჯანყა და შაჰ აბასის არმიები მარტყოფის ველზე დააწვინა და დაამიწა.

იმავე წელს შაჰმა ახალი არმიები აფრინა საქართველოსკენ, ისა-სხან ყორჩიბაშის წინამძღოლობით.

ყორჩიბაშის თანაშემწე სარდალთა შორის შაჰს დაენიშნა ხოსრო-მირზა.

(ამ გათათრებულმა ქართველმა უნდა გაუმართლოს შაჰ აბასს, — გიორგი სააკაძემ არ გაუმართლა, ხოსრო-მირზამ უნდა გაუმართლოს!).

ბრძოლაც ხომ იმ წელსვე შედგა, სახელოვანი მარაბდის ბრძოლა.

სპარსელებმა ეს უმძიმესი ბრძოლა მოიგეს და, — უკეთუ მოიგეს, მისი ლომის წილი მეზარჯვენე სარდლის, ხოსრო-მირზას ვაჟკაცობისა იყო.

მერე, კვლავ იმ წელსვე, ბრძოლა ქსანზე, სადაც გიორგი სააკაძემ ალყაში მოაქცია და მუსრი გაავლო სპარსთა მხედრობას — სამი სარდლიდან ერთი იქვე ასჩეხა და დაამიწა (შაჰბენდე-ხანი), მეორე ტყვედ იგდო (ყაზახ-ხან ჩერქეზი), ხოლო მესამე — ხოსრო-მირზა, სწორედ რომ დირსეულად გაუმკლავდა „მის მოთაყვანე“ სააკაძეს: ქართველთა ალყა გაარღვია და ირანელთა ერთი ათასეული მაინც გადაარჩინა.

საქართველოდან დაბრუნებისთანავე ხოსრო-მირზა შაჰ აბასმა მისი გვარდიის „ყულის ჯარის“ ყულარადასად დანიშნა.

ახლა ორივე მაგისტრატურა ხოსრო-მირზასი იყო — ესფაჰანის ტარულობაც და გვარდიის მთავარსარდლობაც.

1629 წელიც შემოვიდა და შაჰ აბასის სიკვდილიც შემოჰყვა.

მომაკვდავმა შაჰმა ერთი, ხოსრო-მირზა დაიბარა და ირანის სახელალო ბედილბალიც მას ერთადერთს მიანდო, — ანდერძი გადასცა და ფიცი ჩამოართვა, რომ შაჰის ტახტზე მის შვილიშვილს აიყვანდა — საამ-მირზას, ახალი სახელით — სეფი შაჰი.

და აი, ეს სურათიც, დიდი შაპ აბასის დაკრძალვის დღესვე:
ისფაჰანის სასახლეში, ტახტის გვერდით დგას ხოსრო-მირზა, ხელი
ნახევრად ამოწვდილ ხმაღზე დაუდევს და კითხულობს ანდერძს.

სასახლეს გარს ადგას მისი „გვარდია“ — გათათრებულ ქართველთა
ჯარი.

ირანის ტახტზე ადის ჩვიდმეტი წლის შაპ სეფი, ქართველი ქალის ნა-
შობი, დიდი შაპ აბასისა და თამარ ამილახორის შვილიშვილი.

სპარსელი დიდკაცობა „წარბშეუხრელად“ ემხობა ახალი გვირგვინოს-
ნის ფერხთა წინაშე.

ემხობა, რამეთუ ანდერძს კითხულობს სანახევროდ ხმალამოწვდილი
ქართველი ყულარაღასი, ხოლო სასახლე ქართულ ჯარს მოუცავს სრული
ირგვლივით.

უცებ ისა-ხან ყორჩიბაში და მისი ვაჟი მოიკითხა ხოსრო-მირზამ.

მოახსენეს: ციხეში გამაგრებულა ისა-ხანი და თავისი უფროსი ძე ირა-
ნის შაჰად გამოუცხადებია.

მაშინ ბოლომდე „ამოამლერა“ ხმალი ხოსრო-მირზამ.

ქართველები გარს შემოერთყენ ყორჩიბაშის ციხე-სიმაგრეს.

აეაღ იაზრა „მარაბდის გმირმა“ ქართველების შემოსევა. მაშინვე შიშ-
ველი ხმალი შეიბა ყელზე, უდღეურად „ნახელმწიფარი“ შვილიც ალესილი
ხმლით დაუღლა და მუცელზე ფორთხვით გამოეგდა სეფი შაჰსა და ხოს-
რო-მირზას.

ეს პირველი პატიება იყო, რომელიც სეფი შაჰმა გაიმეტა: ბიძას და
მამიდაშვილს მან სიცოცხლე აჩუქა (ყორჩიბაში მცხი მამილის ქმარი იყო).

მაგრამ ეს შინაურ-ნათესაური „იდილია“ მალე საშინელი სისხლისღვ-
რით გათავდა.

ერთ დღეს ისა-ხან ყორჩიბაშმა დიდი ნადიმი გადაიხადა. როცა სუფ-
რაზე ბახუსი გაბატონდა, ერთმა მთვრალმა სტუმარმა ასეთი რამე წამო-
ტორტლა:

„ვაი ჩვენ უბედურთა, ვინ ავიყვანეთ ირანის ტახტზე — სრული არა-
რაობა!“

მერე მასპინძლის ვაჟს მიაშტერდა და იყვირა:

„აჰა, ვის დაშეენდებოდა შაჰის გვირგვინი!“

ნადიმი დამთავრებულიც არ იყო, შაპ სეფიმ რომ ყველაფერი იცოდა-

მეორე დღესვე დაიბარა ის ენააყარნილი კაცი შაჰმა. დაიბარა და
„ტკბილი საუბარი“ გაუმართა. შენს გაზრდას, ყველაფერი მიაბზე, რაც
გუშინ მოხდა და ითქვა ყორჩიბაშის ნადიმზე. შაჰის „ყურადღებით“ მო-
ხიბლული კაციც მოუთხრობდა ყოველივეს — რა ჯამეს, რა სევს, ვინ
ესწრებოდა და ვინ როგორ იქცეოდა. „კიდევ რა ითქვა თქვენს სანაქებო-
ნადიმზეო“, არ ეშვებოდა „დაინტერესებული“ გვირგვინოსანი.

ჭყირტი სიტყვის მოყვარე კარისკაცმა ბოლოს და ბოლოს თქვა, მეტი არაფერი მახსოვსო.

„კარგი, თუ მეტი აღარაფერი გახსოვს, — უთხრა შაჰმა — მე შეგახსენებ, რაც შენ წუხელის წამორიშე და ახლა ვითომ ველარ გაიხსენე: თურმე ჩემი ხელმწიფობა გენანება და ყორჩიბაშის ძის შაჰინშაჰობა გენატრება!“

თქვა, ტაში შემოჰკრა, ჯალათები შემოცვივდნენ და ის ენამოუვლელი კაცი იქვე საშინელი წამებით გაათავეს.

მერე შაჰ სეფი ყორჩიბაშის შვილებიც მიაყოლა — ტახტის მოცილე და მისი უმცროსი ძე. ორივეს თავები დააყრევინა და მათ დედამას გაუგზავნა.

დედამ (შაჰ აბასის ასულმა და შაჰ სეფის მამიდამ) შვილების წამებულ სახეებს დაჰხედა და „მშვიდად“ თქვა: ასე დაემართება ყველას, ვინც ჩვენი ხელმწიფის ღალატს გაივლებს გულშიო.

ხოლო ისა-ხან ყორჩიბაშმა ეს შემოუთვალა შაჰ სეფის: თქვენ რომ ჩემთვის გებრძანებინათ, მე თვითონ დავაყრევინებდი თავებს ჩემს შვილებსო!

მაინც არ უშველა ქართველი ხალხის ჯალათს ასეთმა არაადამიანურმა გულმხეცობამ: შაჰ სეფის ბრძანებით ისიც მისი უბედური შვილების გზას გაუყენეს...

... მაშ, ირანის ტახტი უნიჭო, სულმოკლე, უნებო, უბიავ ლაწირაკს ეჭირა.

სახელმწიფოს ნამდვილი გამგებელი კი, ხოსრო-მირზა იყო.

შაჰ სეფი თავის ყულარადასსა და ტარულას „ნამდვილ მამას“ ეძახდა. ყველა ამას ამბობდა: ირანის ყოველი საქმე ხოსრო-მირზას ეუთხებაო. შაჰი მის დაუკითხავად წყალსაც არ გჳდაღვრისო.

ყველა დამირდილა ხოსრომ.

უნდილაძეების ვარსკვლავებსაც ჩაუქრო სხივი მისმა ვარსკვლავმა.

მაინც ხოსრო-მირზას „რჩევით და ჩარევით“ ეწერა ქართველთა სახელები შაჰ სეფის ხელრთვით შედგენილ სიაში:

იმამ-ყული-ხან უნდილაძე — ბეგლარბეგი ფარსისა, ქუჭგილუიესა, ბაჰრეინისა და ხუზისტანისა;

სეფე-ყული-სულთან უნდილაძე, იმამ-ყული-ხანის ძე — ბეგლარბეგი ლარისა;

დაუდ-ხან უნდილაძე — იმამ-ყულის უმცროსი ძმა — ბეგლარბეგი განჯა-ყარაბაღისა;

ფეროხ-სულთან ქართველი — ბეგლარბეგი დარუბანდისა;

სეფი-ყული-ხან შირალი ქართველი — ყორჩიბაში და ბეგლარბეგი არაბული ერაციისა;

ჯემშიდ-სულთან ქართველი — ბეგლარბეგი ავშარისა და ხორასანისა; ალი-ყული-ბეგ სააკაძე, ძმა როსტომ-ხან სააკაძისა, სიძე იმამ-ყული-ხან უნდილაძისა, — სპასალარი და ბეგლარბეგი თავრიზისა.

1630 წელი.

შაჰ სეფის დიდი მხედრობა გაემზადებინა, — ბაღდადი უნდა დაეხსნა თურქთა სერასქერის, ხუსრევ-ფაშას შემოტევებისაგან (ეს ის ხუსრევ-ფაშაა, გიორგი სააკაძე და მისი ქართველობა რომ დაახოცვინა ალექოში). მთავარსარდლად ხოსრო-მირზა დაეყენებინა შაჰს — მისი „მაშობი-ლი“, ყულარაღასი და ტარულა.

საქართველოდან შათირმა მოუსწრო...

— იცი, ქართველებს შენი ძმისწული მოუკლავთ, — უთხრა შაჰმა ხოსრო-მირზას.

— ჩემი ძმისწული?

— ჰო, სვიმონ-ხანი, ძე ბაგრატ-ხანისა.

— ვის მოუკლავს?

— ზურაბ ერისთავს.

ხოსრო მცირე ხანს ფიქრს გაუყვა, მერე გამოერკვა და თქვა:

— რა გაეწყობა, — მკვდრის გაცოცხლება ვის შეუძლია. ჯერ ხუსრევ-ფაშას და ბაღდადს მივხედო და როცა დავბრუნდები, სვიმონ მეფის სისხლსაც მოვიკითხავ!

— ეგრე იყოს და... მანამდე ესეც გაირკვევა, რას აპირებს თეიმურაზი, — დასძინა შაჰმა.

1631 წელი.

თეიმურაზმა ზურაბ ერისთავი მოაკვლევინა, თავი მოჰკვეთა და შაჰ სეფის გაუგზავნა ისფაჰანს.

„ამან ყმამან თავის ბატონს სვიმონ-ხანს უღალატა და მოჰკლა. ჩვენ ეს არ ვაპატიეთ, რამეთუ სვიმონი ჩემი ნათესავიც იყო და თქვენი მოყვარეც. ამიტომ ზურაბ ერისთავს სისხლი სისხლითვე ვაზღვევინეთ, თავი მოვჰკვეთეთ და თქვენს უდიდებულესობას ვაახელით“, — სწერდა თეიმურაზი ირანის მბრძანებელს.

ქართველი მეფის ვარაუდი გამართლდა: შაჰ სეფი ნასამოვნები ღარ-ჩა.

ხოსრო-მირზამაც მოუსწრო ბაღდადიდან. ის ხომ შაჰს გაეგზავნა ბაღდადზე მოიერიშე თურქთა მხედრობის წინააღმდეგ. ხოსროს თურქები

სასტიკად დაემარცხებინა, ბაღდადის კედლებიდან გაერეკნა და ისფაჰანს მობრუნებულიყო ზარ-ზეიმით.

ხოსრო-მირზაც სიამოვნებით შეხვდა მისი ძმისწულის, სვიმონის მკვლელის სიკვდილს.

ერთად გადაწყვიტეს შაჰმა და მისმა „მამიკომ“ და „მოადგილემ“: ქართლი და კახეთი ორივე თეიმურაზს დარჩესო. ოღონდ ტფილისს არ ახლოს ხელი ქართველმა მეფემ! ასე დაადგინეს და თეიმურაზს საგანგებო რაყამი და ძვირფასი ხალათი გამოუგზავნეს.

ეს იმას ნიშნავდა, რომ აღმოსავლეთ საქართველო, ქართლ-კახეთი (უტფილასოდ) ერთიან სახელმწიფოდ და ირანის ქვეშევრდომად რჩებოდა.

უკვე „დიდად“ გრძნობდა თავს თეიმურაზ პირველი, „მეფეთ მეფე“, აღმოსავლეთ საქართველოს „ორისავ ტახტის მჭერი“.

მეტისმეტად ძლიერად ეჩვენებოდა თავი, რამეთუ იყო მარტოლმარტო, უმეტოქეოდ, — აკი აღარ აფიქრებდა ამ ქვეყანაზე აღარც გიორგი სააკაძე, აღარც მეფე სვიმონ მეორე, აღარც ზურაბ ერისთავი.

ყველაზე დიდი სიბეცე მაინც ის იყო, რომ ქართველი მეფე ყოველ ქართველთა — კახელთა და ქართლელთა — ბედს, ადგილს, ვალსა და უფლებას ერთნაირი თვალთ ვერა ჰხედავდა. აშკარად ეტყობოდა, რომ თეიმურაზს მისი „სისხლიერი კახელობა“ სძლევდა — ერთიანი ქართლ-კახეთის სახელმწიფოს სადავეებთან უფრო კახელ „თანამემამულეებს“ აწინაურებდა, ხოლო ქართლელებს, რაიმე წარჩინებას მისცემდა კი არა, ღამის „დამპყრობელის“ თვალთ ზომავდა.

მაშ, ქართლი შემოერთებული კი არა, „დამპყრობილი(ვით)“ ჰყავდა „კახთ-ბატონს“.

აშკარად ჰხედავდა მტერიც და მოყვარეც: „კახნი ქართლელთ ზედა ამაყობდეს და ხმლით დაჭირულს ეძახდეს, უპატიოთაც ეპყრობოდეს“.

ამიტომაც: „ქართლელთ გული გაავებოდა და ბატონის თეიმურაზის ბატონობა არ უნდოდათ და გზასა და ღონეს რასმე ეძებდნენ“ მისი „უღლის“ გადასაგდებად.

სულ ერთია, „დღეს არის და ხვალე არაო“ თეიმურაზი! — გაიძახდნენ კახელთა „კირთებით შეიწროებული“ ქართლელნი.

აი, სადამდე მისულა საქმე!

აი, რას ვერ ჰხედავდა და რა არ გაეგებოდა მდგომარეობით, განსწავლულობითა და კულტურტრეგერობით „პირველ ადამიანს“ იმჟამინდელ საქართველოში!..

მერე, — როგორც უნდილამეების ცხოვრებიდანაც გვახსოვს — 1632

წელს, თეიმურაზმა და დავით უნდლილაძემ იერისპირეთში სპარსთა ჯარი გააყლიტეს.

კარგი და კარგი, — აგრე არ უნდაო, და...

შაჰ სეფისაც სცოდნია პაპამისის, დიდი შაჰ აბასის „შეგონება“: ქართველი კაცის დამარცხება არავის ისე არ ემარჯვება, როგორც მის-სავე სისხლიერ ქართველ კაცსო.

და არც შაჰ სეფის აკლდა ირანში ისეთი ქართველები, რომლებიც საქართველოში ლაშქრობას „არ დაამადლიდნენ“. სწორედ „ამნაირი ქართველები“ სჭირდებოდა ახლა შაჰს „იმნაირი ქართველების“ წინააღ-მდეგ, როგორიც თეიმურაზ მეფე იყო.

ბოლოს და ბოლოს, „ქართული სახელმწიფო სამართალიც“ ამას კარნახობდა ირანის შაჰს: ქართლის ტახტი თეიმურაზს „უკანონოდ უჭი-რავს“; ქართლისთვის იგი „მშობლიური მეფე“ კი არ არის, არამედ — აშკარად „დამპყრობელი!“ კახელებიც ქართლელების „დამპყრობელი“ არიან; ამას თვითონ კახელებიც არ ფიცავენ და ქართლელებს „ხმლით დაჭირულს“ ეძახიან.

და ყველაფერი ეს ხდება მაშინ, როცა ქართლს თავისი საკუთარი „მშობლიური“, „კანონიერი“ სამეფო კაცი ჰყოლია!

ეს კაცი გახლავთ ხოსრო-მირზა ქართულად — ქაიხოსრო ბატონი-შვილი, ქართლის ბაგრატიონთა „პირდაპირი შტოსი“ შთამომავალი: შვილი დავით (დაუდ-ხან) ბატონიშვილისა, ანუ მეფე დავით XI-ისა, შვილიშვილი დიდი ლუარსაბ I-ისა, ძმისშვილი დიდი სვიმონ I-ისა, ბი-ძაშვილი მეფე გიორგი X-ისა, ბიძა მეფე ლუარსაბ II-ისა.

თვითონ ხოსრო-მირზას აღრიდანვე (უეჭველად მას შემდეგ, რაც იგი გიორგი სააკაძის წყალობით შაჰ აბასის კარზე წინაურდებოდა) ემჩნეო-და წყურვილი „კუთვნილი ქართლის“ ტახტ-გვირგვინის დაუფლებისა.

აქ, სპარსეთში ხომ მისი იყო ყულარაღასობაც, ტარუღობაც, იყო ირანის „მეორე კაცი“, გინა „ვეიცე-კოროლი“; თვითონ შაჰიც ხომ „მამას“, თუ „მამილოს“ ეძახდა, ირანის ყოველი საქმეც ხომ მას „უკით-ხებოდა“.

მაგრამ მაინც ქართლის ტახტი ელანდებოდა თურმე ცხადშიც და ძილშიც.

იყო სისხლით „წმინდა ქართველი“ (მნიშვნელობა არ ჰქონდა „გა-რეგნულ მაჰმადიანობას“).

იყო გვარად „წმინდა ბაგრატიონი“ (მნიშვნელობა არ ჰქონდა დედა-მისის გლეხურ წარმომავლობას).

იყო ნიჭიერი.

იყო ჰეცნიანი.

იყო მამაცი.

იყო „ხერხიან-ილათიანი“.

იყო ირანის შაჰის „უსაყვარლესი ქართველთაგანი“.

და, ბოლოს და ბოლოს, კიდევ რაღა იყო საჭირო მისი დღენიადაგი ოცნების აღსასრულებლად?

მისი სიცოცხლის „საუკეთესო წუთისოფელი“ კი გარდასულიყო: იდგა 1632 წელი და ხოსრო-მირზას უკვე 67 წელი შესრულებოდა.

სამოცდაშვიდი წელი და, აჰა, როგორც იქნა აღესრულა მისი ოცნება: შაჰ სეფიმ ხოსრო-მირზას მისცა ქართლი;

სიმამაცისთვის და გვირობისთვის დაარქვა სპარსული სიტყვეერების ყველაზე დიდი გვირობის სახელი — როსტომ, გინა — როსტომ-ხანი;

უწოდა „ვალი“ („მოადგილე“). და ამიერიდან შაჰის ყოველ საქმიან და შინაურულ მიმოწერაში ასე გატარდება — „ჩემი ძმა ქართლის ვალი როსტომ-ხანი“.

ხოლო ქართველებმა მას დაარქვეს როსტომ მეფე.

თვითონ იგი თავს უწოდებდა და ხელრთვად ურთავდა, ვითარცა — „მეფეთ მეფე და პატრონი“ ქართლისა.

დიდად საყურადღებო გახლავთ ისიც, რომ შაჰ სეფიმ როსტომ-ხანს ქართლის ვამგებლობასთან ერთად ძველი თანამდებობებიც დაუტოვა. ამიერიდან როსტომი ქართლის მეფეც იყო, ირანის ყულარადასიც და ისფაჰანის ტარულაც.

მაშ, 1632 წლიდან ქართლის მეფობა წაერთვა „უკანონო“ თეიმურაზს და გადაეცა „კანონიერ“ როსტომ-ხანს, გინა როსტომ მეფეს; ის კი არა და, თეიმურაზი — აქამდე „ორისავე ტახტის მჭერი“ — გადაყენებულია კახეთის მეფობიდანაც. და მის ნაცვლად კახეთის მმართველად დანიშნულია სალიმ-ხანი (კახეთს უკვე „შეაჩვიეს“ ირანელი მოხელე — „ხანი“ ჯერ, შაჰ აბასის ნებით, 1616 წლიდან 1625 წლამდე სპარსელი ფეიქარ-ხანი განაგებდა კახეთს. სალიმ-ხანი მეორე სპარსელი იყო კახეთის სამმართველოდ გამოგზავნილი)...

შაჰ სეფიმ „ახალ სახელოიანსა“ და „ახალ სახელიან“ როსტომ-ხანს საქართველოში თანამოლაშქრედ კიდევ ერთი როსტომი დაუნიშნა. ეს გახლავთ როსტომ-ხანი სააკაძე.

და, აჰა, ქართველები მოუძღვიან საქართველოსკენ 130 000-ან სპარსულ მხედრობას — როსტომ-ხან ბაგრატიონი და როსტომ-ხანი სააკაძე.

შაჰ სეფი შაჰ აბასის შვილიშვილია და ამიტომ მან კარგად იცის:

ყველაზე „მარჯვედ“ სწორედ ქართველები „მოუვლიან“ ქართველებს!

მრავალი გათათრებული ქართველი „მოსალისედ“ მოსდევს როსტომს და როსტომს. აქ ბრძანდებიან: ბეჟან ამილახორი, ზაალ ქსნის ერისთავი, დავით თვალდამწვრისშვილი მისი შვილებით, თამაზ მაჩაბელი, ბახუტა, დემეტრე და როინ-ჯაგლაგ ფანველისშვილები, პაპუნა ციციშვილი, თურმანბეგ თურმანიძე, იმერეთის ბოქაულთუხუცესი თეიმურაზ ჩხეიძე, პასანბეგ ბარათაშვილი, ოტია ანდრონიკაშვილი, კახაბერ და ელიზბარ სვიმონისშვილები.

ამათგან, ორი ფანველისშვილი წინ გამოუშვეს — დემეტრე და როინ-ჯაგლაგი, წერილები ჩააბარეს და საქართველოსკენ აფრინეს.

ეს წერილები ეგზავნებოდა ქართლის ყველა თავადს: თქვენმა მწყალობელმა შაჰმა ქართლი თავის ყულარადასა და თქვენს კანონიერ მეფეს როსტომს უბოძაო, თანაც თავრიზის ბეგლარბეგი და ირანის ამირ-სპასალარი სააკაძე დიდის მხედრობით თან გამოატანაო; ამიტომ, სანამ გვიან არ არის, თეიმურაზი მიატოვეთ და ნამდვილ ხელმწიფეს — როსტომს შეეგებეთო.

თეიმურაზ მეფე საფურცლეს იღვა.

ორი როსტომის წამოსვლის ამბავი დროზე შეეტყო და საომარი წვევაც დროზე დაეგზავნა ქართლ-კახეთსა და იმერეთში.

მაგრამ წვევის პასუხი კი აღარ გამოჩნდა „დროზე“.

გერჯერობით მხოლოდ ბარათაშვილები მოსულიყვნენ საფურცლის ჯალაზე მოღნაშულად დაშვებული ქართული დროშის ქვეშ.

მეფეს მოულოდნელად მისმა მსტოვრებმა ტყვეები მოჰგვარეს — დემეტრე და როინ-ჯაგლაგი. წერილებიც წაიკითხა თეიმურაზმა. მაგრამ ნაგვიანევი აღმოჩნდა ეს „მიღწევაც“: იმ წერილების შინაარსი უკვე ყველა ქართველ თავადს შეტყობილი ჰქონდა და თითქმის ყველა როსტომ მეფესთან შესასხვედრად გაქცეულყო!

მხოლოდ იოთამ ამილახორმა შეუნახა ერთგულება თეიმურაზს და იმ დღესვე ეახლა თავისი ლაშქრით საფურცლის ბანაკს.

იმ წერილების გამოჩენაზე თეიმურაზთან მყოფი ბარათაშვილებიც დამფრთხალან და დადებულან; ცოლ-შვილი დაუყრიათ, ღამით გაპარულან და ისინიც როსტომ მეფესთან შესასხვედრად გაქცეულან.

გამწარებულმა თეიმურაზმა ბარათთანა ცოლ-შვილს ცხვირ-პირის დაჭრა დაუპირა, მაგრამ ცოლმა, ხორემან დედოფალმა არ დაანება („არა აუფლა“).

ქართლიდან აღარავის ელოდა თეიმურაზი. იმერეთიდანაც შემწეობაზე უარბ მოუვიდა, რადგან დადიანი ეომებოდა თავგამეტებით იმერეთის მეფეს.

ისევ თურქეთი გაახსენდა თეიმურაზს და მაშინვე ნიკიფორე ჩოლოყაშვილი აფრინა სტამბოლს. მაგრამ პასუხს ვეღარ დაელოდებოდა.

რადგან იმ დღესვე აახლეს ბავთიანი აბზავი: როსტომ მეფე უკვე ყარა-ბაღში შემოვიდა; შენგან წასული ქართველი თავადებიც შეხვედრიან ახალ მბრძანებულს, მის წინაშე დაქსობილან და ფეხები დაუკოცნიათო.

იმედგადაწერულმა თეიმურაზმა საფურცლვე დააგლო და გორში ჩავიდა.

სულ ოთხასამდე აღამიანი მისდევდა მეფეს და მათგან სამასი მარტო ქალი იყო.

გორში შუკრიკებმა წამოაწიეს: როსტომ მეფე აღჯაყალაში გამოჩნდაო. მაშინვე თეიმურაზი გორიდან აიყარა და ქვიშხეთს გადავიდა. ვერც ქვიშხეთს მოასწრო მუხლის ჩაკრეფა და ცინცხლად „ახარეს“: როსტომ მეფე და როსტომ სააკაძე უზარმაზარი სპარსული მხედრობით და მათ ფერხთა მტვრად ქცეული ქართველი თავადობით უკვე ტფილისში შემოსულანო.

თეიმურაზმაც ოჯახს ხელი დააგლო და იმერეთისკენ გაქუსლა.

როსტომ მეფისთვის უკვე ჩაუკაკლავთ ბარათაშვილებს: თეიმურაზი მარტოდმარტოა დარჩენილი, იოთამ ამილახორის გარდა აღარავენ მისვლია და ახლა იმერეთისკენ მიილალება ტყვეობიდან თავის დასახსნელადო.

ორი ათასი მეომარი ამოარჩია და დაადევნა როსტომმა თეიმურაზს. ლტოლვილებმა ფეხად გადაასწრეს „პერანგას მთაზედ“. მღვეართა უმრავლესობას ცხენი დაუვარდა თავაწყვეტილი ჭენებით. დანარჩენებმა თეიმურაზის მხლებელთაგან მხოლოდ ორიოდ ჩამორჩენილი კახი და მისი ღარიბული ავლადიდება მიჰგვარეს როსტომს...

...გორში ხმა გავარდა — თეიმურაზი იმერეთს გაქცეულა, ტფილისი და ქვემო ქართლი ყიზილბაშით ავსებულა, მაჰმადიანი მბრძანებელი ტფილისიდან გორისაკენ წამოსულა და სადაც არის გამოჩნდება ქრისტიანთა საჟლეტად და საოხრებლადო.

აზრდაც არავის მოსვლია, რომ „თათარი ხელმწიფე“ ქრისტიან ქართველთა ასაკლებად არ მოდიოდა.

ისევე აიყარა ქართული ოჯახი და გაიხიზნა ტყესა და ღრეში.

კათოლიკე მისიონერები დაუხვდნენ გულმყარად სპარსეთიდან მოვლენილ ახალ ხელმწიფეს. მათ საშფოთარი არაფერი პქონდათ, რადგან როსტომი ირანშიც უხვად სწყალობდა ევროპელ ქრისტიან მოღვაწეებს.

საჩუქრებით მიეგებნენ „გორელი ევროპელები“ ქართლის ახალ მეპატრონეს. როსტომმაც დიდის პატივით მიიღო ისინი. ძალიან მიხარია, ქართლშიც რომ დამხვდნენ ფრანგებით (ქართველები აკი „ფრანგს“ ეძახდნენ საქართველოში მოსულ ყოველ ევროპელ კათოლიკეს). უხვი საბოძგარიც მიუბოძა. თეიმურაზის ღროინდელი ყოველი პატივი და შეღავათი დაუტოვათ; ასეთი პირობაც დაურთო: ამიერიდან თქვენს სახლსა

და სავანეში დაუკითხავად შემოსვლას ვერავენ გაბედავს — მზის, წყლისა და ქარის გარდაო.

როსტომი გორში მცირე ჯარით შევიდა. დანარჩენი მხედრობა ქალაქკარეთ დააბინავა. ასე სჯობიაო, სთქვა მეფემ, ჯარი მაინც ჯარია და, ვათუ შეომრებმა თავი ვერ შეიკავონ ხალხის შეწუხებისა და აკლებისგანო.

ასეთი ბრძანებაც გაუშვა როსტომ მეფემ სამხედრო ბანაკში: რომელი ჯარისკაციც ადგილობრივ მოსახლეს შეაწუხებს, იმ ჯარისკაცს უეჭველად მუტელზე გავფატრავო.

ვინც ქალაქიდან გაქცევა ვერ მოასწრო, როსტომმა ყველას დაუყავა, დაამშვიდა და დააჯილდოვა. გაქცეულებს კი შეუთვალა: სახიზარ-სამალაუებიდან გამოდით, თქვენს კერას დაუბრუნდით და მშვიდობიანი ცხოვრება განაგრძეთო. ყველამ იცოდეს, მე ქართლის საპატრონოდ და მოსაველელად მოვსულვარ და არა დასაპყრობად და დასამონებლადო.

მალე დადასტურდა, რომ როსტომ მეფის სიტყვა და საქმე ერთი იყო. ადამიანს შეეძლო მის აღთქმას მინდობოდა.

როსტომ მეფემ გორში სამი თვე გაატარა 1633 წლის ივნისი, ივლისი და აგვისტო. ოც-ოცდახუთ დღეში ჯარს ახალი ქვითკირის ციხე ააგებინა. შიგ ხუთასი ყიზილბაში მეთოფე და თორმეტი ზარბაზანი ჩაარიგა. ციხიონის უფროსად დანიშნა ნურის მინბაში (ათასისთავი), სახელად მუსლიმბეგ, ტომით ქართველი, მესხი.

როსტომ მეფის თხოვნით, იტალიელმა კათოლიკე მისიონერმა ქრისტეფორე კასტელმა გორის ციხე დახატა. ნახატი როსტომს ძალიან მოეწონა და მაშინვე ირანში გაგზავნა შაჰის საამებელ-საჩუქრად.

ერთ დღეს მისიონერთა ეკლესიას ეწვია როსტომი თავისი ამალით. წირვა-ლოცვას დაესწრო და ყოველივე დიდის წაღნიერებით მიმოიხილა. ერთი პატარა ნახატიც მოეწონა — ცხენზე ამხედრებული, გველეშაპის მსახვრალი წმინდა გიორგის გამოსახულებით. ქრისტეფორე კასტელს დაეხატა ისიც. მაშინვე მიართვეს მუსლიმან მეფეს ქრისტიანი „წმინდა რაინდის“ ხატი. სამაგიეროდ ოცდათექვსმეტი სკუდო აჩუქა როსტომმა მისიონერებს.

გორიდან როსტომ მეფემ სურამის ციხის ასაშენებლად და იქვე ციხიონის ჩასაყენებლად გაგზავნა ჯარი.

ბოლოს და ბოლოს, ქართლში დაიჯერეს, რომ როსტომ მეფე ქართლის „გადასაშენებლად“ კი არა, „მოსაშენებლად“ იყო მოსული.

ყველა თავადი და აზნაური მოვიდა ქართლის „ნამდვილ მეფესთან“ ფეხზე საკოცნელად.

ერთმა, სააკაძეების მოსისხლე ფარსადან ციციშვილმა ვერ გაბედა როსტომ მეფესთან გამოცხადება. ვერ გაბედა იმიტომ, რომ იქვე როსტომ-ხან სააკაძე იდგა. სწორედ ის როსტომ-ხან სააკაძე, რომელიც ფარსადან ციციშვილმა ყრმობის ასაკში დააობლა — მამა მოუკლა, ოჯახი დაუქცია და სამშობლოდან გააქცია.

თვითონ გაუძახა ლაშქარი საციციანოში როსტომ სააკაძემ, ფარსადან ციციშვილის სამფლობელო ააწიოკა, ააოხრა, გაძარცვა და მოსტყვევნა.

როცა ეს ამბავი როსტომ მეფემ შეიტყო, რისხევით აღიესო ლა როსტომ სააკაძეს შეუთვალა: ვინ მოგცა ნება, ასეთი რამ უჩემოდ რომ გაგიბედაესო?! საქართველო ისედაც აოხრებული არის და რაც გადარჩენილა, იმასაც შენ მიოხრებ და მიტიალებ — მამ, მე რიღას ბატონი და პატრონი ვყოფილვარო?!

სწორედ მაგრად იყო ეს სილა მოქნეული. ასედაც შეივრძნო როსტომ სააკაძემ. თვითონაც გარისხდა და ცეცხლით გაიტენა.

ახლა გამეღავენდა, რომ ორივე როსტომს ცალკეულად თავისი თავი მიაჩნდა „პირველ როსტომად“!

ორივემ „პირველი საჩივარი“ გაგზავნა ირანის შაჰთან.

შაჰ სეფიმ ისევ თავისი „ერთგული მამიკოს“ — როსტომ მეფის მხარე დაიჭირა და როსტომ-ხან სააკაძეს ფიცხელი ბრძანება გამოუგზავნა: ახლავე შენის ჯარით საქართველო დატოვე და ვანის ციხეზე წადი სალაშქროდო. მეორე ბრძანება შაჰმა შირვანის ბეგლარბეგს, ფარუ-ხანს შეუთვალა: სააკაძის მაგივრად შენ დაუღეჟი ქეშიკში ყარაბაღის ლაშქრით როსტომ მეფესო.

როგორც კი სააკაძე საქართველოდან გავიდა, ფარსადან ციციშვილი როსტომ მეფეს ეახლა, ფეხები დაუკონა და სიკვდილამდე ერთგულება შეჰფიცა.

ყველა გამოვიდა სამალაგებიდან და სახიზარებიდან -- თავადიც, აზნაურიც, გლეხიც, ბერიც და ერიც. ყველა დაუბრუნდა მშობლიურ კერას, მშვიდობიან ცხოვრებას. ქართველებმა ისევ „დაიწყეს აშენება, ხენა, თესვა“.

ტფილისში, ქართველთა სატახტოში, ახალი მეფე იჯდა — „გარეგნული“ სჯულით მაჰმადიანი, მაგრამ „შინაგანი“ სულით ქრისტიანი. სისხლით და ჯიშით ქართველი, რაც მთავარია — „ქართულობისთვის“ თავგამეტებული მებრძოლი, ქართველთა მიწა-წყალზე მშვიდობიანი ცხოვრების, შრომის, აღმშენებლობისა და აღორძინების წინამძღვარი და თავკაცი.

.იგი ასლა ქართლის მეფეც იყო, ირანის ყულარაღასიც და ისფაჰანის ტარულაც. შაჰ სეფი ისევე არაფერს აკეთებდა „ჭეშმარიტი მამის“ დაუკითხავად.

ამიტომ ამბობდნენ საწადნიერო ამბების მოტრფიალენი: ქართლსაც და ირანსაც ერთი კაცი განაგებსო — როსტომ მეფე!

ხოლო, კახეთში ყიზილბაში ხანი იჯდა — საღიმ-ხან.

ერთი რამ კიდევ ღირს მინიშნებად: როსტომ მეფემ საქართველოში ჩამოსვლისთანავე არზრუმიდან ჩამოიყვანა თავისი კეთილისმყოფლის, გიორგი სააკაძის ოჯახი და დააბინავა მათს მამაპაპეულ ნოსტეს მამულებში.

მაშ, ქართლის ტახტზე ზის როსტომ მეფე (1632—1658 წწ.).

ზის და განაგებს ქართლს ქართულად:

ქართული ენით და სიტყვიერებით,

ქართული წესით და ადათით,

ქართული მიწათსაკუთრებით და მიწათმეურნეობით,

ქართული ხელოსნობით და სელოვნებით,

ქართული სულით და ქართული გულით.

საქართველოს „სრული გათათრების“ განაზრახი აღეკვეთა სპარსეთის მესვეურებს. მათ „საკმარისად“ უნდა მიეჩნიათ ყოველწლიური ხარკის აკრეფა, „მისართმეველის“ მირთმევა და ჯარის გაყვანა საქართველოდან.

მაგრამ საქმე ისედაც არ უნდა წარმოვიდგინოთ, რომ როსტომ-ხანმა სპარსელობას პირწმინდად უღალატა და „ბავშვობისდროინდელ“ ქართველობას სულხორციანად დაუბრუნდა.

არა! იგი ქართულისა და სპარსულის „ნებაყოფლობით შერიგებასა“ და „შერწყმას“ მიელტვოდა.

რა ვუყოთ, რომ როსტომ მეფე ტფილისში სახელმწიფო საქმეებს ქართულ ენაზე აწარმოებდა (ის კი არა და, — აკი თვით შაჰ აბასიც ძალიან ხშირად სპარსეთის სატახტოშიც ქართულად ლაპარაკობდა).

როსტომი თავის თავს „მეფეთ მეფესა და პატრონს“ ეძახის, ირანის შაჰიც „ჩემს ძმასა“ და „ჩემს მამას“ უწოდებს, მაგრამ ქართველებმა

იციან, რომ „როსტომს ოფიციალურ სპარსულ ფირმანებში მაინც სპარსელი მოხელე — „ვალი“, გინა „ხანი“ ჰქვია.

მაინცდამაინც როსტომის მმართველობით „ახალი ერა“ დადგა საქართველოს მატიაწეში. მისი მოსელიდან მთელი 112 წლის სიგრძეზე (1632—1744) ქართლის გამგებელნი მხოლოდ სპარსეთის მოხელენი — „ხანები“, „ვალები“ და „ჯახანიშინები“ იყვნენ — მართალია, ქართველები, მაგრამ მაინც სპარსეთის კარზე სპარსულად აღზრდილნი. გამაჰმადიანებულნი და „გარდასახულნი“.

საუკუნეზე უგრძესი დროჟამი წარიშარა, ვითარცა უდიდესი გამოცდა ქართული კულტურის გამძლეობისა, ცხოველყოფილობისა და უკვდავებისა. როსტომ-ხანისა და მისი მომდევნო „გურჯი-ხანების“ მმართველობის დროინდელი ქართულ და სპარსულ კულტურათა „შერწყმის პოლიტიკა“ ისევ და ისევ „ქართულ სისტემათა“ გამარჯვებით გათავდა. ქართულმა კულტურამ, ბუნებრივია, მაღალი ირანული სულიერი და ნივთიერი მემკვიდრეობიდან ბევრი რამ შეითვისა და გაითავისა, მაგრამ თავის მხრივაც მრავლად „ჩაასესხა“ და „ჩაასისხლსორცა“ სპარსულს ქართულმა.

შეწყდა სპარსულ-თათრული შემოსევები საქართველოში. ქართველ კაცს საშუალება ეძლეოდა მშვიდობიან ცხოვრებას დაბრუნებოდა.

როსტომ მეფეზე მაინც დაბეჯითებით ამბობდნენ: იგი, — ვითარცა ქართლის მეფე, ირანის ყულარაღასი და ისფაჰანის ტარულა — განუყოფლად განაგებს ქართლსაც და სპარსეთსაცო.

ქართლში ქართული თანამდებობანი უკლებრივ და უცვლელად დატოვა, მაგრამ მათ გვერდით სპარსულიც შემოიღო და ზედ სპარსეთიდან ჩამოყვანილი გათათრებული ქართველები ჩამოარიგა.

ოღონდ კი მისი ერთგულნი ყოფილიყვნენ და ყველას ერთნაირი სიუხვით სცემდა პატივს — დამხედრ „სჯულიერ ქართველსაც“ და მომსვლელ „გადარჯულულ გურჯსაც“.

თეიმურაზის მომხრეობით „სახელგატეხილი“ თავადები მაინც დაამდაბლა და უპოვარჰყო როსტომმა. სამაგიეროდ ერთგულნი გაამდიდრა და ააღზევა უზომოდ. ჩამოსვლისთანავე, თეიმურაზთან ერთად იმერეთს გადახვეწილი იოთამ ამილახორი „კანონგარეშედ“ გამოაცხადა და სამაგიეროდ ზემო ქართლის სადროშოს მეთაურობა სპარსეთიდან ჩამოყოლილ ბეჟან ამილახორს უბოძა. ასევე საბარათიანოში ჰასან-ბეგ ბარათაშვილს დაუბრუნა გიორგი სააკაძისგან წართმეული მამულები.

ქართული ცხოვრების გარეგნულსა და შინაგან სახეს ხელს არ ახლებდა, მაგრამ თვითონ სპარსეთიდან თანმოყოლილ „გურჯებთან“ ერთად სპარსეთში გაჩვეული წესითა და ადათით ცხოვრობდა.

ქართველთაგან ბევრი ისევ ინარჩუნებდა ძველ ქართულ ღირსებებს: „იყვნენ მხნენი, რჯულმტკიცენი, წრფელნი, ვერცხლის უყვარულნი“.

მაგრამ როსტომის მხლებელ თათართაგან და გათათრებულ ქართველთაგან მაინც „შეერთო ქართველთ განცხრომა, სმა-ჭამა ყიზილბაშური, სიძვა, მრუშება, ტყუილი, ხორცთა-განსვენება, აბანო, კეკლუცობა უგვანი, მეჩანგე მგოსანი“.

„და მას ეამსა იწყო ქართლის წესმან და რიგმან გარდაცვალება, და ყოველთავე შეიყვარეს ანგარება და სიმდიდრის-მოყვარეობა, ჯამაგირი და სოფლის მიცემა ყაენისაგან, და განმრავლდა ტანთ-ცმა ყიზილბაშურად, და საქართველოს დიდებულნი და თავადნი ყაენისაგან განმდიდრდებოდნენ და რაყმით იშოვნიდნენ მამულებსა“.

ბევრი ქართველი — საეროც და სასულიეროც — აპყვა ცდუნებას: ქონებას ეხარბებოდნენ, ქრთამს დებულობდნენ, მოფენილზე ფეხმორთხმულნი უზომოდ ჭამდნენ და სვამდნენ, ცრუობდნენ, მრუშობდნენ, მთელი დღეები აბანოს ორთქლში ჩაფლულნი ბაიათებს ჰკიოდნენ, თეძოების მრუში მიმოტანით როკავდნენ.

„განმრავლდა სიძვა და არა-წმინდება, ცოდვა იგი სოდომ-გომორული და შეძავობა და დედათა თანა აღრევა“.

ბევრ ქართველს რეალის მკლავი დაუცომდა, მუცელი დაუზორზოხდა და თეძო დაუდედლდა.

როსტომ მეფე დანგრეულ ქრისტიანულ ეკლესიებს აღადგენდა, ახლებსაც აშენებდა, შესაწირავებით ამდიდრებდა, წირვა-ლოცვას ესწრებოდა და თვითონაც, სპარსელთაგან შეფარვით, ქრისტიანულად ღოცულობდა. ქრისტიან მოწესებს ჯამაგირს უნიშნავდა, „თავმდაბლად და ტკბილად ექცეოდა“. მარტო ის რად ჰღირს, რომ მან „აღაშენა წმინდა კათოლიკე ეკლესია, მცხეთის გუმბათი და სხვანიცა...“

მაგრამ როსტომმა ისნის ქართული, მამაპაპური ციხე და სასახლე მიატოვა და საცხოვრებლად სიონ-ანჩისხატს შორის დასახლდა, მტკვრის პირას. აქ „აღაშენა სახლი ყიზილბაშური კეკლუცად და ტურფად ნაგები“. მდინარის გაღმა-გამოღმა ციხეებიც ააგო, ბალებიც და მეჩეთებიც: მეტეხისა და ნარიყალას ციხეებს ახალი ზღუდეები შემოავლო და შიგ ყიზილბაშური ციხიონები ჩაასაგრა.

როსტომ მეფემ ფულის ყადრი იცოდა და ვაჭარ-ხელოსნობას ძალიან აქეზებდა და მფარველობდა. გამორჩევით ტფალისელ და გორელ სომხებს ეხმარებოდა, ემზრუნველებოდა და ემეგობრებოდა კიდევც. სომეხთა კათალიკოსი როსტომს სომეხთა მოამაგესა და მეგობარს უწოდებდა. საჭირო შემთხვევაში როსტომ მეფე მისებრ „ხერხიან და ილათიან სომხებს“ გაურჩებული ქართველი თავადების წინააღმდეგაც კარგად იყენებდა...

შენდებოდა და მრავლდებოდა ქართული სოფელი. როსტომ მეფის დროს ქვემო ქართლში ყაფლან ბარათაშვილმა 61 დაკალიერებული სოფელი აღადგინა და დაასახლა. ასევე მცხეთის სახლთუხუცესმა პაპუა

მაღალაქემ ქართლსა და კახეთში 12 გაუკაცრიელებული სოფელი ააღორძინა.

როსტომ მეფეს გაჰყავდა გზები, წყალსადენები, სარწყავი არხები, აგებდა ხიდებს, წისქვილებს, სავაჭრო ქარვასლებს, საფოსტო და სამიმოსელო სადგურებსა და სასტუმროებს.

ყველაზე დიდი, გუმბათიანი ხიდი მდინარე ხრამზე ააგო, განჯისკენ მიმავალ გზაზე. ხიდთან საგანგებოდ სოფელი დაასახლა და საფოსტო სადგური — „ქარავენ სარაიც“ ააგო, „რათა მგზავრი არ გაისარჯოს, სადგონი და საჭმელი მზად დახედესო“.

აქედან (1652 წლიდან) იწყებს „თავის ისტორიას“ სახელგანთქმული „გატეხილი ხიდი“.

სკარსეთიდან ჩამოსულ როსტომ მეფეს არც ცოლი ჰყავდა და არც შვილი.

67 წელისა კი იყო.

და ეგზომ ასაკმორეულმა კაცმა ჩამოსვლისთანავე, 1633 წელს, ცოლად შეირთო ახალგაზრდა ქალი — ქეთევანი, გორჯასპი აბაშიშვილის ასული, რომელსაც ქრისტიანული სახელი გამოუცვალა — ქეთევანის ნაცვლად გულ-დუხტარი დაარქვა.

მაგრამ რაღა სახელის გადარქმევა და „გადანათულა“, როცა ქალმა დედოფლად ერთი თვეც ვერ მოათია, ისე გარდაიცვალა მოულოდნელად.

გამწარდა როსტომი, ესოდენ გვიან გახსენებულზე რომ უმუხთლა ბედმა. უსათუოდ, ტახტის მემკვიდრე სჭირდებოდა და ძალიანაც ეჩქარებოდა, რათა ღროზე წამოსწეოდა მომავალი სისხლიერი შემცველი ესოდენ სანატრელი ქართული მეფობისა.

საგანგებო თათბირიც შეჰყარა ხელმეორე ქორწინების გასარიგებლად.

ერთხმად დაუსახელეს მარიამი — ასული მანუჩარ დადიანისა და ათაბაგის ქალისა, დაი სახელოვანი ლევან დადიანისა, ცოლყოფილი ლევანისაგან თვალეზდათხრილი სვიმონ გურიელისა.

როსტომ მეფეს მანამდეც შეეტყო მარიამის სილამაზისა და სიმშვენიერის ამბავი.

„შავის ზღვიდან ამოსული მზე არის დადიანის ქალი!“ — ეს მერამდენედ უთხრეს მეფეს.

ქალი რომ მზეს ჰგავს, ამას რაღა სჯობს, მაგრამ კიდევ „სხვა რამ ანდამატი“ ახლავს როსტომისა და მარიამის მომავალ ქორწინებას. ეს არის ქართლის მეფის კავშირი დასავლეთ საქართველოს ყველაზე ძლიერ საჭეთმპყრობელთან — ლევან დადიანთან. ოდიშის მთავარი და იმერეთის

მეფე დანასისხლად გადამტერებიან ერთმანეთს. თანაც, როსტომ მეფის მეტოქე თეიმურაზ კახთა მეფე სწორედ ქუთათისის სასახლეს აფარებს თავს. დიახ, იმერეთის მეფე გიორგი მესამე და თეიმურაზ კახთა მეფე როსტომის მტრები არიან. ისე გამოდის, ლევან დადიანსა და როსტომ ქართლის გამგებელს საერთო მტრები ჰყვანან — გიორგი და თეიმურაზი. პო და, რაკი გიორგი და თეიმურაზი გაერთიანებულან, უბრალოდ მისახვედრი განასაჯით, მათი აქამდე „ცალკეული მტრებიც“ — ლევანი და როსტომიც უნდა გაერთიანდნენ.

და მით უკეთესი, უკეთუ მომავალი მოკავშირეების დამოყვრების შესაძლებლობაც არსებობს!

ასეთი „შესაძლებლობა“ კი გახლავთ მარიამი, „მზესავით ქალი“.

სწორედ მარიამისა და როსტომის „პოლიტიკურ სარეცელზე“ უნდა გადაწყდეს საქართველოს მომავალი ბედობალი...

როსტომმა სამეგრელოში ტფილელი ეპისკოპოსი გაგზავნა შუამავლად.

ზუგდიდის კარზე დიდის სიხარულითა და პატივისცემით მიიღეს საქართველოს სატახტოს მღვდელთმთავარი, სასიძოს თხოვნაც „ნამეტნავად იამათ“, მაგრამ...

მაგრამ თვითონ მარიამმა თქვა უარი მაჰმადიან მეფესთან ქორწინებაზე.

დიდხანს არწმუნეს ქალი: როსტომ მეფე მხოლოდ „გარეგნულად“ არის მაჰმადიანიო; მარიამი მაინც მტკიცედ იდგა უარზე.

ვერც ავგულა ძმის, ლევან დადიანის მუქარამ შეაერთო ქალი; ბოლოს, როგორც იქნა, მაინც ქართლისა და სამეგრელოს მღვდელთმთავრებმა დაარწმუნეს მარიამი, როსტომ მეფე „შინაგანადაც“ რომ ქრისტიანი არ იყოს, ყოველივე ქრისტიანისათვის წმიდათაწმიდა მოვალეობა გიკარნახებს, შენ თვითონ მოაქციო ქრისტიანად შენი გვირგვინოსანი მეუღლეო.

მარიამი დათანხმდა და როსტომ მეფისაგან გამოგზავნილი „ნიშანიც მიირთმეის“.

პაემანი დანიშნა დადიანმა — საჩხეიძეო, კაკას ხიდი, ბაღდათთან ახლოს. აქ უნდა შეხვედროდნენ ერთმანეთს სასიძო და სადედოფლო. დათქმული იყო ისიც, რომ ქართლის მეფე და დადიანი „ყოველი შემთხვევისათვის“ დიდი საომარი ძალებით მოსულიყვნენ კაკას ხიდზე.

როსტომმა წინასწარ მოციქული აფრინა სპარსეთში და შაჰს დადიანთან დამოყვრების ამბავი შეატყობინა. შაჰ სეფიმ ძალიან მოიწონა „ძმისა და მამის“ განაზრახი.

თვითონ ირანსაც არ აწყენდა დადიანთან კავშირი, მიმართული ისევ „საერთო მტრის“, ოსმალეთის წინააღმდეგ. ამიტომ შაჰმა დიდძალი

„საქორწინო საჩუქრები“ გამოუგზავნა როსტომსაც და ლევან დადიანსაც, შირვანის ბეგლარბეგ ფარუ-ხანის ხელით.

კაკას ხიდზე, მდინარე ხანისწყლის ხეობაში, პირველი მივიდა სადგ-ლოფლო მარიამი და მისი ძმა ლევან დადიანი „მხედრული მაყრიონით“.

როსტომ მეფეც გზას ადგა დიდის ლაშქრით.

ოსმალეთში უკვე სმა დარხეულიყო: „ხოსრო-მირზა, დადიანისა და გურიელის დასმარებით, 30 000 ყიზილბაშით აპირებს შავი ზღვის ნა-პირზე გაჭრას, გონიოსა და ტირებულუს მიმართულებით“.

როგორც ეტყობა, ოსმალეთში მაშინ ძალიან მცდარი ცნობები ჰქო-ნიათ საქართველოში შინაურ ძალთა დაჯგუფების თაობაზე. როსტომი კი შართლა მიემართებოდა დიდი მხედრობით დასავლეთისაკენ, მაგრამ არა შავ ზღვაზე „გასაჭრელად“.

სურამს რომ მივიდნენ, როსტომ მეფეს გზიდან დათუნა (დავით) არაგ-ვის ერისთავი გაეპარა თავისი ჯარით. თურმე დათუნას ვილაცამ ყური გაუხედნა: როსტომ მეფე შენს სისხლს დაღერის იმის სამაგიეროდ, შენმა ძმამ ზურაბ ერისთავმა რომ როსტომის ძმისწული სვიმონ-ხანი მოჰკლავ. დათუნა ერისთავის „საქმე“ ქორწილის შემდგომისათვის გა-დასდო მეფემ.

სურამში როსტომს ესეც შეატყობინეს: იმერლებს იმერეთში გადა-სასვლელი გზები ჩაუკეტიათო.

მაშინ მეფემ ბორჯომის, სამცხისა და ზეკარ-ფერსათის გზებით გა-დაწყვიტა იმერეთში გადასვლა. სამცხის მმართველი საფარ ფაშა (ბექა ათაბაგი) მომკვდარიყო და მის ნაცვლად მისივე შვილი დაესვათ თურ-ქებს უსუფ ფაშას სახელით. სწორედ უსუფ ფაშას სთხოვა გზა სამცხე-ზე როსტომმა. იმანაც „სიხარულით მოსცა“ გზა.

მაგრამ სანამ როსტომ მეფე ეგზომ გრძელ გზებს დასძლევდა, მანამ ბაღდადის ახლოს უკვე მომხდარიყო მოსახდენი.

იმერეთის მეფე გიორგი, მისი შვილები ალექსანდრე და მამუკა, და თეიმურაზ კახთა მეფე, ქუთათისიდან ლაშქრით ჩამოსულან და დადიანის განადგურება მანამ განუზრახავთ, სანამ ქართლიდან როსტომ მეფე გად-მოასწრებდა.

საერთო სამხედრო განაზრახვი დიასაც სწორად მოუსაზრებიათ იმე-რეთის სასახლის კარზე, მაგრამ მისი საქმიანი განხორციელება უაღრე-სად უხეიროდ ჩაუტარებიათ.

იმერელთა ლაშქარი ბაღდადთან დაბანაკდა. თვითონ გიორგი მეფე ჯორზე შეჯდა და მცირე რაზმით ხანისწყალს აუყვა, მტრის დასაზვერა-ვად. იმერელთა ბანაკში მოღალატეები აღმოჩნდნენ. მათ ლევან დადიანს შეატყობინეს მეფის სამოძრაო გზები.

ერთბაშად გამოიჭრნენ ოდიშარნი. გიორგი მეფეს დაეცნენ, ჯორიდან გადმოაგდეს და ხელ-ფეხი შეუბოჯეს. მისი მხლებლებიც ჭუკებივით გა-

მოიჭირეს. მერე იმერთა მთავარ ბანაკს დაესხა ლევან დადიანი. იმერლები დამარცხდნენ და დაიფანტნენ. გაქცევით უშველეს თავს თეიმურაზმა, ალექსანდრემ და მამუკამ. ბევრი იმერელი და თეიმურაზის მსლბელი კახი ხელთ ჩაუვარდათ გამარჯვებულ მეგრელებს. დიდი ალაფიც დაიალაფეს. მათ შორის აღმოჩნდა „კახეთის დროშის თავი, ბროლის ჯვარი და იმ დროშის ბუდე ოქროქსოვილი“. ეს ძვირფასი სანადავლო ნაწილები შემდგომში ილორის წმინდა გიორგის ეკლესიას შესწირა ლევან დადიანმა.

როსტომ მეფემაც მოატანა ჯარით და ამალით.

დიდის ზარზუიმით შეხვდნენ ერთმანეთს მოყვარენი და მოკავშირენი. ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ სიუხვეში, სიქველში და ბრწყინვალე-ბაში.

აქვე შაჰ სეფის მოციქულმა, შირვანის ბეგლარბეგმა ფარუ-ხანმა ლევან დადიანს გადასცა ირანის ხელმწიფისგან გამოგზავნილი 50 000 მარჩილი. ეს მხოლოდ საქორწინო საჩუქარი იყო; მაგრამ მთავარი ის გახლდათ, რომ სპარსეთის შაჰი სამეგრელოს მთავარს ყოველწლიურ ჯამაგირად უნიშნავდა 1000 თუმანს. გასაგები იყო ლევან დადიანისათვის, რასაც ნიშნავდა ირანელი დიდხელმწიფის ასეთი წყალობა. სამეგრელოს სამთავრო მარტო ქართლის კი არა, ირანის „ხელდებულ მოკავშირედაც“ ცხადდებოდა. ასედაც „გაიგებს“ ლევან დადიანი, როცა იგი სამაგიერო ელჩს გაგზავნის ისფაჰანს...

ერთი დღე-ღამე საქორწინო ზარზუიმი აზანზარებდა ხანისწყლის ხეობას.

ხარის ბლავილით არავის უბლავლია იქვე მახლობლად მოძმეთა სისხლით დამბალ მიწაზე.

როსტომ მეფემ წამოიყვანა მარიამი — „მზისფერი ქალი“.

მარიამს თან მოსდევდა პატარა ოტია — ძე სვიმონ გურიელისაგან...

როსტომ მეფისა და მარიამ დედოფლის გვირგვინის ფსკვნა წმინდა ქართულ-ქრისტიანული წესითა და რიგით ჩაატარეს ქართველმა წღედლებმა. როსტომს ეკლესიაში თავი დაბანეს და ამნაირად „თათრობიდან განწმენდილი“ ქრისტიანად „მოაქციეს“. მხოლოდ ამის შემდგომ ინება მარიამმა „პოლიტიკურ საქმროსთან“ ჯვარის დაწერა.

ამის შემდგომ როსტომ მეფე მაჰნადიანობდა მაჰმადიანებთან, ქრისტიანობდა ქრისტიანებთან, ხოლო ნამდვილი, „ჭეშმარიტი სიწრფოებით“ სწამდა თვითონ მარიამ დედოფალი, სათნოებით და სიმშვენიერით აღსავსე „მზიური ქალი“ — ქალი „ყოვლითურთ შემკული კეთილითა, რომლისა მგავისი თამარ მეფისა შემდგომად აღარაჲინ გამოჩენილა“..

...ლევან დადიანი მტრის თვალების დათხრაზე დახარბებული კაცი იყო. მაგრამ გიორგი იმერთა მეფე მანც გადაურჩა თვალთა სინათლის დაკარგვას. ორი წლის ტყვეობის შემდგომ ლევან დადიანმა ალექსანდრე

ბატონიშვილს (რომელიც ქუთაისში უკვე მეფედ ეკურთხებიანთ) დიდ-
ძალი გამოსასყიდი გამოართვა — „მურასა გვირგვინი, მრავალი ოქროსა
და ვერცხლის ჭურჭელი, თვალმარგალიტი, მურასა იარაღი და ნაპირის
ალაგნი ჭილაძენი და მიქელაძენი და რაც ჩხარში ვაჭარნი ესახლნენ სომ-
ხები და ჩიხორის ურიანი“ — და გამოუშვა ტყვეობიდან გიორგი მეფე.

გიორგი მეფის გამოსახსნელ „სახსრად“ მიღებული სომხები და ებ-
რაელები ლევან დადიანმა დაასახლა რუხში, რომელიც მალე კიდევაც
შეიქნა ვაჭრობის, აღებ-მიცემობისა და ფულის ტრიალის შუაგულად
ოდიშის სამთავროში.

ხოლო, იმერეთიდან წამოსული მეფე-დედოფალი, მათი ამაღა და
დადიანისგან გამოტანებული მაყრიონი მოვიდნენ გორს.

აქ დედოფალმა მარიამმა კათოლიკეთა ეკლესიაში მისვლა მოისურვა.

კათოლიკურ მისიონში ქართველთა დედოფლის საზეიმო მიღება როს-
ტომ მეფემ დანიშნა საღამოს ხუთი საათისათვის, როცა ყიზილბაშური
ჯარები ჩვეულებრივ, „შიშიანობის გამო“, ყაზარმებში უნდა ჩაკეტი-
ლიყვნენ.

დიდის ამბით შეხვდნენ კათოლიკენი ქართლის დედოფალს. მარიამმაც
დიდძალი საბოძვარით აავსო „ევროპული სახლი“ ქრისტესი, მხურვალედ
ილოცა, მისიონერთა წირვა-ლოცვაც გულისყურით მოისმინა და ერთ-
ხელ კიდევ დარწმუნდა: ქართველებისა და კათოლიკე ევროპელების
ქრისტიანობა მთლიანობაში ერთნაირია და განსხვავება მხოლოდ ის
არის, რომ კათოლიკენი უფრო სცემენ პატივს ქრისტიანობას, ვიდრე
ქართველები...

სტუმრებმა და მასპინძლებმა კიდევ ექვსი თვე იქიფეს და ილხინეს.
„ხან მეფესთან იყვნენ, ხან თავადნი დაჰპატიებდნენ“. ანგარიში აღარ
ჰქონდა საქორწინო ფეშქეშსა და მისართმეველს. ნახევარწლიანი ღრეობის
შემდეგ დედოფლის მაყრიონის უფროსმა, მალაქია გურიელმა როსტომ
მეფეს დასაველთ საქართველოში დაბრუნების თხოვნა „შეჰბედა“. როს-
ტომმა ახალი საბოძვარი გასცა სტუმრებისათვის — „ყველას თავისი შე-
საფერისი ცხენი, იარაღი, მოფენილობა და შესამოსელი, კარვები, ოქ-
როსა და ვერცხლის ჭურჭლეული, მურასა ხმალი და ხანჯლები, ჯიღები
და ოქროს უნაგირი და ლაგმები, საღვინე თუნგები, ვერცხლისა და ოქ-
როს თასები, ოქროთი მოჭედილი კულა, ძაბრი და ჰაზარფეშა, ნაქსო-
ვები ფრანგული, ურუმული და ყიზილბაშური, დიბები და სარტყლები.
ოქროქსოვილის დოლბანდები, ქამარი და დაშნა, გურიელს ოქროსი და
სხვებს ვერცხლისა, თორმეტი ყათარი ჯორი, ოცდაშვიდი ბედაური

ცხენი მიაართვეს და მუფე თვითონ აღამდისინ თან გაჰყვა და კოლბაურის ვწით გაისტუმრეს, მუფე გორს შებრუნდა“.

სტუმრები რომ გაისტუმრა, არაგვის ერისთავი მოიკითხა როსტომ მეფემ. აკი დათუნა არაგვის ერისთავი გზიდან გაექცა იმერეთისკენ საქორწინოდ მიმავალ მეფეს. ასეთი „გაქცევა“ აჯანყებად და ღალატად იყო შეფასებული. არც დათუნა აპირებდა ამის უარყოფას. ის კი არა და, სანამ როსტომ მეფე ნახევარწლიანი საქორწილო ნადიმ-ღრეობებით ერთობოდა, მანამ არაგვის ერისთავს თეიმურაზ მეფესთან ქუთათისში მოციქული გაუგზავნია, აღმოსავლეთში გადმოუპატიენია და როსტომთან ერთიანი ძალით ბრძოლა შეუთავაზებია. თეიმურაზს ზურაბ ერისთავის სისხლი ედო, მისი ძმის სიტყვას არ ენდო და იმერეთიდან არ წამოვიდა.

ეს ყველაფერი უკვე იცოდა როსტომ მეფემ.

მან ლაშქარი შემოიყარა, მუხრანს მივიდა და იქიდან ღუშეთს მოციქული გაგზავნა: ოღონდ მოდი და პატივის მეტს არაფერს მოგაგებო; ან შაჰთან წადი ირანშიო; მაინც ჩემთან მოსვლა გერჩივნოსო; ღუთის პირს გაძლევ, შეგირიგო და წყალობით აგავსო, უთელიდა მეფე არაგვის ბატონს.

მცირე ყოყმანის შემდგომ დათუნამ გადაწყვიტა: როგორი თათარიც არ უნდა იყოს, მაინც ქართველთან შერიგება სჯობია, ვიდრე სპარსეთის ბოროტ გზაზე დადგომაო, — და წამოვიდა მუხრანს.

მეფე მართლაც პატივით შეხვდა ერისთავს.

მაგრამ ერისთავი ბოლომდე მაინც არ ენდო, არ იქნა და ხმალ-ხანჯალი არ შემოიხსნა — არც ღლით, არც ღამით, არც ღარბაზობაზე, არც ნადიმობაზე.

სწორედ იმ დღეებში მსტოვრებმა თეიმურაზისგან გამოგზავნილი წერილები ჩაიგდეს ხელში და არაგვის ერისთავის „თეიმურაზელობა“ საბოლოოდ გამჟღავნდა.

როსტომის კარისკაცები დათუნას ჯიქურ მიაღწენ და იარაღის აყრა მოსთხოვეს. იმან უარი თქვა. ძალად მოუნდომეს.

მაშინ გაიძრო ხმალი დათუნა ერისთავმა და დაერია მცმხედურებს. რამდენიმე კიდევაც დააწვინა — მკვდარი თუ დაჭრილ-დაკოდილი.

„წაუშინეთო!“ — დაიღრიალა როსტომ მეფემ.

ზურგიდან დაამგერეს ხმლები გაბაშვილმა და თურქისტანიშვილმა.

მკვდარი დაეცა დათუნა ერისთავი.

მეფემ მოკლულს თავი მოჰკვეთა და შაჰ სეფის გაუგზავნა სპარსეთში: ეს კაცი იყო მაშფოთებელი ქვეყნისა და ამიტომ სიკვდილს შეეყარეო.

„ქართველის ხელით ქართველი! ეგ ერთი და სსვა ათასიო“, — სთქვა შაჰ აბასის შვილიშვილმა.

უერისთავოდ დარჩენილ საარაგვოს შეუხტა როსტომ მეფე, შეუხტა და ქვა ქვაზე აღარ დატოვა, ყველაფერი მიანგრ-მოანგრია. „ღუშეთი, ბაზალეთი, საშაბურო, არაგვისპირი და გარეშემო ამათი ყოველივე დაწვეს, დაარბიეს. მეფე რვას დღეს ღუშეთს იღვა. სადამოთი გათენებამდისინ ყოველგნით მოხდომა და ბრძოლა იყო. რა გათენდის, კაცს ვეღარსად იპოებდინ, ვითაც ეშმაკნი დაიკარგვიდეს“ და ღამით ისევ გამოუხტებოდნენ არაგველები როსტომის მათხარ ლაშქარს.

ნუგზარ ერისთავს კიდევ დარჩენოდა ერთი შვილი (ბაადურის, ზურაბის, გიორგისა და დათუნას გარდა), ყველაზე უმცროსი — ზაალი. და სწორედ იგი გამოაცხადეს არაგველებმა არაგვის ერისთავად.

ზაალ ერისთავმა თეიმურაზ მეფეს იმერეთში მალემსროლნი უფრინა მძევლებიც გაუგზავნა და „შეუთვალა ფიცი საშინელი“: ოლონდ გადმოდი, მხარში დაგიდგები, თავს შემოგწირავ და ქართლზე გაგაბატონებო.

ახლა კი ირწმუნა თეიმურაზმა საარაგვოს ახალი ერისთავის ფიცი. ლიხისა და კორბოულის გზები შეკრული იყო და რაჭა-დვალეთის გზით წამოვიდა და ანანურს ჩამოვიდა. მასთან გაქცეული იოთამ ამილახორი და იასე ქსნის ერისთავიც ჩამოჰყენენ. ზაალ ერისთავიც ანანურს მივიდა და მეფეს ეახლა. ჯარიც შემოიყარეს და ბაზალეთისაკენ წამოემართნენ.

როსტომ მეფეს მოახსენეს მისიანებმა: ბაზალეთი თეიმურაზს ფეხბედნიერად აქვს დაცდილიო, — აკი ბაზალეთთან დაამარცხა მან გიორგი სააკაძეო. ამიტომ სჯობია აქედან ავიყაროთ და გორს წავიდეთ, ან ტფილისში გავმავრდეთო.

ასე „ღრმად უკუქცევა“ მარცხის აღიარებას ნიშნავდა, მაგრამ არ დაირცხვინა როსტომ მეფემ და უკუიქცა საარაგვოდან.

გამოედევნენ არაგველები. გორამდე სდიეს, ხან აქ დაეცნენ, ხან იქ, მოულოდნელი გაელვებით. ბევრი ყიზილბაში გაუწყვიტეს როსტომ ნეფეს, „მრავალი ნაენები უქნეს“. რამდენიმე დღე გორის გარშემო მიდიოდა ბრძოლები როსტომისა და თეიმურაზის ჯარებს შორის.

თეიმურაზი გორს მოეშვა და იკორთას გადავიდა. აქ ხელახლა მოუყვანეს ჯარი ზაალ ერისთავმა, იოთამ ამილახორმა, იასე ერისთავმა და ვახტანგ მუხრან-ბატონმა.

როსტომმაც ქვემო ქართლის ლაშქარი შემოიყარა და საომრად „გაუძახა“.

ბრძოლა მოხდა არცეცს.

„წაუშინეს ერთმანეთსა და შეიქნა ძგერება და ორგნითვე ძალმიცემით იბრძოლეს. ორგნითვე თავგამომეტებით ომი გარდაიხადეს“.

თეიმურაზი დამარცხდა და უკუიქცა.

როსტომმა საამილახვრო და სამუხრანო ჩაიარა, ყოველივე ნაცარტუტად აქცია და ტფილისს მივიდა.

კახეთის მმართველი სალიმ-ხანი მოსაბრუნში (ყარაღაჯთან, ახლანდელი ლაგოდეხის რაიონში) იყო. აქ სასახლე აეშენებია და აქედანვე განაგებდა „მოსუქენარი გურჯებით“ დასახლებულ კახეთს.

მოულოდნელად შემოიჭრა თეიმურაზი. ქორივით დაეცა მოსაბრუნს.

სალიმ-ხანმა ძლივს გაასწრო „ფეხშიშველამან“. სოლო მისი ყიზილბაშური ჯარი ერთიანად ამოწყვიტეს კახელებმა.

იღვა 1634 წელი და კახეთი ისევ ეკუთვნოდა მეფე თაიმურაზ პირველს.

ისევ „იწყო კახეთმან შენობად და მოსახლეობად“.

მაგრამ თეიმურაზმა იცოდა, რომ ირანის შაჰი და როსტომ მეფე კახეთის წართმევას ასე იოლად ვერ მოინებდნენ. ამიტომ ისევ დიწყო დიდი მოკავშირის ძებნა თეიმურაზმა.

ეს „დიდი მოკავშირე“ ისევ რუსეთი უნდა ყოფილიყო. და ისევ გადაწყვიტა თეიმურაზმა „რუსეთის გზის შოვნა და ზურგის მობმა რუსეთის ხელმწიფისაგან და მუნითგან რუსის ჯარის მოსვლა“.

მაგრამ ყოველივე ჩანდა ამაოებად.

და სანამ თეიმურაზი ჩრდილოეთს მომლოდინე თვალებით მიშტერებოდა. მანამ სამხრეთიდან ახალი საფრთხე დგებოდა ფეხზე.

როსტომ მეფემ სეფი შაჰის წერილი მიიღო: წელს ხონთქარი ლაშქრობას ვერ გვიბედავსო; ამიტომ აზერბაიჯანს გავგზავნე, იქაური ლაშქარნი სულ თქვენ გაახლონო; დაუტრიალდი მანდაურებს და, ვინც ურჩი და „თავგამზიდავი“ გეგულება, სუყველა დაუნდობლად „ამოიღეთო“.

მართლაც მიიღო დიდძალი ჯარი როსტომ მეფემ აზერბაიჯანიდან. საქართველოში მდგარი ჯარებიც შეუერთდა და უზარმაზარი მხედრობით დაიძრა ყველაზე დიდი „თავგამზიდავის“ — თეიმურაზის წინააღმდეგ.

გატყდა და წახდა თეიმურაზი.

მაშინვე წერილი დასწერა და მოციქულნი აფრინა კახეთის გზაზე შემომდგარ როსტომ მეფესთან. სწერდა ქრისტიანი ნათესავი გათათრებულ ნათესავს:

„ჯერ მე და თქვენ ვართ ნათესავები, მერე ჩემი მეუღლე ხორეშან დედოფალი არის თქვენი ბიძაშვილი; შვილი არც თქვენ გყავთ და მეც გვარის გამგრძელებელი ვაჟი ერთის მეტი აღარ შემომრჩენია; დიდი ლუარსაბის სისხლისგან თქვენს მეტი აღარავინ დარჩენილა; ლევან კახთა

მეფის გვარჯილაგისგანაც ჩემს მეტი აღარავინ არის ამ ქვეყნად და, მო-
დით, ნულარ ამოვხოცავთ ერთმანეთს, შევირგდეთ და დავეტოთ ამ
ცოდელილ მიწაზე. კარგად მოგეხსენებათ, რამდენი უბედურება და უსამარ-
თლობა მჭირს ყოიზილბაშთაგან. ახლაც, თუ რამე დამიშავებია, ისეე ში-
შით და სიფრთხილით მომსვლია. ამიტომ ნუ ინებებთ კიდევ სისხლის
დაქცევას და შევირგდეთ. თავადებსაც, — რომლებიც ჩემთან არიან,
ფიცით შემოგარიგებთ. შაჰ სეფი რომ ჩემს ასულს თინათინს მთხოვდა,
ახლა იგი სრულწლოვანია და კიდევაც ვაახლებ ისფაჰანს. თქვენ ჩადე-
ქით შაჰსა და ჩემს შორის, შეგვარიგეთ, დაგვაამოყვრეთ, დაგვაყენონ და
დაგვაყენეთ ამ ჩემს აოხრებულ სამკვიდრო მამულშიო“.

არავინ იცის, აუცრემლიანდა თუ არა ბებერი თვალი როსტომ მეფეს,
მაგრამ გულში კი გულწრფელად ეამა თეიმურაზთან შერიგება და „უძ-
ლეველ კახელებთან“ სასისხლო საქმის უსისხლოდ გათავება.

მაშინვე შაჰ სეფის შეატყობინა როსტომმა ყოველივე.

შაჰიც ძალიან კმაყოფილი დარჩა და წერილიც სასწრაფოდ მოსწერა
როსტომს: „თქვენი შერიგება გვეამაო, კარგი გიქნიათო და ბატონიშვილი
თინათინი დიდის პატივით გამოისტუმრეთო“.

როსტომმა და თეიმურაზმა ხელი ხელს მისცეს და ბატონიშვილი
თინათინი, კახელ თავადთა და როსტომის ვეზირის, ალა მოინას თანხლე-
ბით, ირანს გაგზავნეს.

შაჰ სეფიმ დიდის ზარზეიმით შეირთო ცოლად თეიმურაზის ასული,
„დიდნი პატივნი მიაპყრო და მრავალი ძვირფასი თვალმარგალიტი უბო-
ძა“. შაჰმა უხეად დააჯილდოვა თინათინის მხლებელი კახი წარჩინე-
ბულნი და როსტომის ვეზირი ალა მოინა. ხოლო სიმამრს, მეფე თეიმუ-
რაზს, „ათასი თუმანი თეთრი და ათასი თუმნის ხალათი გამოუგზავნა.
თან მოსწერა: რაც აქამდე ცოდვა ჩაგიდენია და წყენა მოგიყენებია, ყვე-
ლა შეგვინდვია; ოლონდ ამიერიდან შენ და როსტომი შერიგებული იყ-
ვენით, ჩვენ ასე გვეამების და ჩვენის მხრიავაც არც ერთს წყალობას არ
მოაკლებთო“.

ასეთივე წერილი როსტომ მეფესაც გამოუგზავნა შაჰ სეფიმ.

ეს ისევე დიდი გამარჯვება იყო, ჯერ—ამოწყვეტილი კახელი ხალხისა,
მერე — მისი ჯანდაცლილი, მაგრამ მაინც ისევე გაუტეხელი ხელმწიფი-
სა: ირანმა ისევე სცნო კახეთის დამოუკიდებლობაც და მარად შეურიგე-
ბელი და მარად „რჯულშეუცვლელი“ თეიმურაზის „დამოუკიდებელი მე-
ფობაც“.

დაიხ, როსტომმაც სცნო თეიმურაზი კახეთის მეფედ და ირანის შაჰ-
მაც „სცნო“, მაგრამ...

მაგრამ მალე გამოიჩვენა, რომ ანთონ თეიმურაზ მეფე არ ცნობდა
„არც გათათრებული ქართველისა“ და არც „საკუთარი თათარი ხელმ-
წიფის“ მბრძანებლობას საქართველოში.

1635 წელს, როცა „შერიგებისა“ და „ურთიერთცნობის“ ხმელი ფოთლით ანთებული ცეცხლი ჯერ კიდევ ცოდილობდა, თეიმურაზმა როსტომ მეფის დამხობის „ხელსაყრელი დრო“ იგერშა.

ეს იყო სულთან მურად IV-ის ლაშქრობა დიდი თურქული მხედრობით ირანის წინააღმდეგ. მურადმა აიღო ერევანი, აზერბაიჯანი და ქურთისტანი.

მაშინვე თეიმურაზმა განაახლა ბრძოლა როსტომ მეფის წინააღმდეგ.

მაგრამ თურქეთის შემოტევამ არაერთი სარგებლობა არ მოუტანა თეიმურაზს. მალე შაჰ სეფიმ უკუაქცია მურად სულთანი და უკანვე დაიბრუნა აზერბაიჯანიც, ერევანიც და ქურთისტანიც.

ირანელთა შეტევის გასწვრივ, „როსტომ მეფემ საქართველოს ლაშქარი გაუძასა და სამცხე და ჯავახეთი დაარბევინა. მრავალი ნაშოვარიც ჰქნეს. ეს ყაენს იამა და ორი ათასი თუმანი და ხალათი გაუგზავნა“ როსტომს ისფაჰანისკენ ძლევამოსილად მიმავალმა შაჰ სეფიმ.

ხოლო, თეიმურაზის ახალი „გამოხდომის“ ამბავი რომ შეიტყო, შაჰ სეფიმ მისი ასული თინათინი მოაშთობინა.

1639 წელს ირანსა და ოსმალეთს შორის ხანგრძლივი ზავი დაიდო. ქართ-კახეთი, აზერბაიჯან-შირვანთან და ერევანთან ერთად ირანს „ერგო“, ხოლო დასავლეთ საქართველო და სამცხე-საათაბაგო — თურქეთს.

ამით თეიმურაზს „თურქეთის გზით“ რაიმე სასარგებლო დასმარების იმედი სავსებით მოესპო.

1642 წელს შაჰ სეფი მოკვდა და ირანის ტახტზე დაჯდა შაჰ აბას II (1642—1666 წწ).

ამით საქართველოსთვის არაფერი შეცვლილა: როსტომ მეფე ისევ „მმა და მამა“ იყო ახალი შაჰისა, ისევ სამივე „სახელო“ მის ხელში რჩებოდა — ქართლის „ვალი“, ირანის ყულარადასი და ისფაჰანის ტარულა. ხოლო თეიმურაზ მეფე ისევ სპარსეთის დაუძინებელ მტრად დარჩა და დარჩა...

იმავე 1642 წელს ქართლის თავადებმა როსტომ მეფეს მიანიშნეს: შვილი არა გყავს და იმერელი ბატონიშვილი მამუკა გიორგის ძე იშვილეთ.

მამუკა ბატონიშვილი მოხდენილი, „მამაცი, უხვი და უშურველი“ ჭაბუკი იყო. იგი ლევან დადიანს უნდოდა სიძედ, მაგრამ მამუკამ ჩხვიძის ქალი შეირთო ცოლად. ამის გამო ლევან დადიანი, ისედაც იმერეთის სამეფო სახლელულზე მტრად გადაკიდებული, საგანგებოდ გადაემტერა მამუკას და მის მოყვარე ჩხვიძეებს. ბოლოს და ბოლოს, მამუკა და მისი ორი ცოლისძმა იმერეთიდან სულ გადაიხვეწნენ და სამცხეში გადავიდნენ.

და აი, ქართლის თავადები უთვლიან როსტომ მეფეს: საქართველო აქამდე იმიტომ არ წყნარდებისო, რომ თქვენ არც შვილი გყავთ, არც ძმა და არც სხვა ახლო ნათესავნი და თქვენს ბოლოსა და გაგრძელებას ხალხი ვერა ჰხვედავსო; სწორედ ამიტომ საქართველოში თქვენ ყველას დროებითი ჰგონიხართ, ასე წამდაუწუმ იშლებიან და სხვა ბატონს ეძებენო; მამუკა ბატონიშვილის სიკეთე თქვენც მოგეხსენებათო, ბაგრატიონიც არის, მეფის შვილიც და თქვენი ნათესავიც; ჩამოაყვანიეთ ახალციხიდან, იშვილეთ და თქვენც მოისვენეთ, საქართველოც მოასვენეთ და ქვეყანაც დაწყნარდებო; თუ თქვენ და დედოფალ მარიამს ღმერთი ყრმა-შვილს მოგცემთ, მაშინ ის დაისვით ტახტის მემკვიდრედ, თუ არა და მამუკა გყავდეთ შვილად; სანამ თქვენ იქნებით, იმას სურამი უბოძეთ საუფლისწულოდ; სურამი იმერეთს ებმის და იმერეთიდანაც ხელს მოიმართავსო; თქვენს შვილად აკურთხეთ, თქვენ ღმერთმან დიდხანს გაცოხცლოსთ, ხოლო თქვენს შემდეგ მაგას ვიბატონებთო.

კაცმა რომ თქვას, ყველაფერი ჭკვიანურად და უნაკლოდ იყო ნათქვამი.

ასედაც შეუფასებია როსტომ მეფეს. ასედაც გადაუწყვეტია, და ჩამოიყვანეს ახალციხიდან მამუკა ბატონიშვილი, ვითარცა შვილი ქართლის მეფე-დედოფლისა და მემკვიდრე სამეფო ტახტ-გვირგვინისა.

თურმე ყველაფერი როსტომ მეფის დასამხობად ყოფილა გამიზნული — უბრალოდ: როსტომი უნდა მოეკლათ და მამუკა გაემეფებინათ!

უკვე გაანდევს მამუკა ბატონიშვილს თავადებმა თავისი განაზრახი. მამუკა უყოყმანოდ დათანხმდა.

მეფე აბანოში უნდა მოეკლათ, შიშველი და უიარაღო.

ერთ ღამეს შეთქმულებმა სამეფო აბანოში მკვლელები ჩაასაფრეს. შიშველი კაცი რომ შემოვიდა, ჩასაფრებულები მაშინვე დაეტაკნენ ხანჯლებით. იმ კაცმა ყვირილი ატეხა. შეთქმულები დაჭრილის ღრიალზე მიხვდნენ, რომ ხანჯლების ქვეშ მეფის ნაცვლად სხვა კაცი აღმოჩნდა და ისე დაფრთხნენ, დაჭრილს ხელი აღარ მოუთავეს, გაიქცნენ, მტკვარში გადაცვივდნენ და გაუჩინარდნენ.

დაჭრილი აღმოჩნდა სასახლის მსახური — მერიქიფეთუხუცესის ყმა. მეფეს მიჰგვარეს და ყოველივე მოახსენეს, რაც აბანოში მის მისვლამდე მომხდარიყო... როსტომ „მრავალგვარად ნაცადი და აუჩქარებელი, ჭკვიანი, მონახული ბატონი ბრძანდებოდა, ქვეყნის აშლას და ჯარის არევას ერიდებოდა“, ამიტომ შეთქმულების გახშიანება არ მოინდომა და დაჭრილ მსახურს ხუმრობა დაუწყო — ნამდვილი „თათრული ხუმრობა“: ალბათ ვინმე ღამაში ბიჭი შეგიმწყვდევია აბანოში, სააკაცოდ მოგინდომებია, იმ ბიჭსაც დანა შემოუტეგია და ახლა მაგნაირი ტყუილები მოგიგონებია, ვითომც თავს ვილაც შეთქმულები დაგცემოდნენო. დაზარა-

ლებულმა სიტყვის შებრუნება დააპირა, მაგრამ მეფემ აღარ მოუსმინა, გარეთ გააგდებინა და ყველას აუკრძალა ამ ამბავზე კრინტის დაძვრა — „აღარც თვითონ თქვა და არც სხვას ათქმევინა“.

რასაკვირველია, თვითონ მეფე ყველაფერს მიმხვდარიყო.

აბანოს ინციდენტიდან ოცმა დღემ რომ გაიარა, „მას უკან მეფემ აუჩქარებლმან“ მამუკა ბატონიშვილს ათი ათასი მარჩილი გაუგზავნა და თან წერილით შეუთვალა: ძალიან ვშიშობ, ვითუ შაჰმა დაგიძახოს თავის კარზე და მეც იძულებით რაიმე გკადროთო; ამიტომ გირჩევთ, ისევ ახალციხეს წახვიდეთ და, რაც გაგეწყობა აქედანაც მოგამართავთ ხელსო.

მამუკა ბატონიშვილიც მიხვდა როსტომ მეფის „კალამბურებს“ და ამჯობინა მართლაც გაესწრო ახალციხეში. მისი ცოლისძმები — ჩხიძე-ნი და კიდევ ბევრი წარჩინებული იმერელი ქართლში დარჩნენ ნოდარ ციციშვილის საბატონოში.

თეიმურაზ კახთა მეფე კი მაინც არ ცხრებოდა; არც ქართლის თავადები აძლევდნენ „დაცხრომის საშუალებას“.

1642 წელს როსტომ მეფის დასამხობად თეიმურაზის გარშემო შეიყარნენ და შეითქვენენ: ზაალ არაგვის ერისთავი, იოთამ ამილახორი, ნოდარ ციციშვილი (გიორგი სააკაძის მოსიხსლის, ფარსადან ციციშვილის ძე), კათალიკოსი ევდემონ დიასამიძე (რომლის ძმის ასული ელენე ცოლად ჰყავდა თეიმურაზის ძეს, დათუნას), გიორგი გონაშვილი, რევაზ ბარათაშვილი, ქაიხოსრო ბარათაშვილი, ევანე და ზურაბ სააკაძეები (დიდი მოურავის ვაჟები), ლარგველი ერისთვიშვილი და სომხითის მელიქი ყორხმაზ-ბეგი.

„თეიმურაზელთა ბანაკი“ ამჯერად დიახაც მრავალრიცხოვანი ყო, მაგრამ მისი მოთავენი მაინც მოქმედებდნენ დაფანტულად, ცალკეულად და კერძოულად.

ერთ დღეს გიორგი სააკაძის ვაჟმა, იორამმა (რომელიც ძმების კვალს არ გაჰყოლია და როსტომ მეფის ერთგულებისათვის არ უღალატნია) როსტომს შეატყობინა: ნოდარ ციციშვილი ხოვლეს მოსულა ჯარით და დანარჩენ შეთქმულებსაც უცდის, რათა შეერთებულად წამოვიდეს შენს წინააღმდეგო.

როსტომმა სასწრაფოდ ტფილისის ციხიონი გამოიყვანა და მცხოვრებლებსაც სალაშქროდ „გაუძახა“, ვისაც ცხენი ჰყავდა და ლაშქრობას თავს აარიდებდა, ყველას თავის მოკვეთით დაემუქრა. სწრაფი ჯენებით წაიყვანა ჯარი ხოვლეში.

სისხამი დილა იყო. როსტომმა ცხენი გამოიცივალა და დანარჩენებსაც ეს უბრძანა: ცხენებს მოსართავეები გაუსინჯეთ და იარაღიც მოივარგეთო.

ელიზბარ ბოქაულთუხუცესმა მეფეს ურჩია: მტერს მძინარეს დაეცეთ და მძინარენი ამოვწყვიტოთო.

მაგნაირი მუხანათობა რა ქართველი კაცის საკადრისიაო, სთქვა „თათრის იარლიყიანმა“ მეფემ; დაე, ღმერთმა გაჭრას სამართალიო; მე ნოდარ ციციშვილი შაჰს გამოვგლიჯე ხელიდანო; მერე მამამისი ფარსადანი ქრთამს მაძლევდა, ოღონდაც მისი მამულები ბოროტი შვილისთვის კი არა, არამედ შვილიშვილის, პაპუნასთვის დამემტკიცებინა. ესეც არ ვიკადრე და ის მამულები უქრთამოდ მაინც ნოდარს დავემტკიცე. ახლა ამნაირი კაცი მლალატობს და, მოლით, ერთი ღმერთის სამართალიც გავისინჯოთო.

თქვა და საომარ ზუკთა და ნალარათა დაცემა ბრძანა.

წამოიშალა ნოდარ ციციშვილის ბანაკი, საყვირთა ღრიალზე.

„შეიქნა შუბთა ძვერება და ხმალთა ელვარება, ლახტების ჯახაჯუხა, მუზარადთა ხეთქინება“.

ნოდარ ციციშვილი გაექცა ბრძოლას.

იმერელმა ჩხეიძეებმა არ იკადრეს გაქცევა. შემობრუნდნენ და შემოებნენ როსტომ მეფის მეწინავეებს. რამდენიმე ყიზილბაში კიდევაც ჩამოჰყარეს ცხენებიდან.

მაგრამ მიუხტათ იორამ სააკაძე და ორივე ძმანი ჩხეიძენი დაანარცხა მიწაზე, ორივეს მხარ-მკლავი გაუკრა და ისე მიართვა თავის მწყალობელ როსტომ მეფეს.

ნოდარ ციციშვილმა ატენის ციხეს შეაფარა თავი. როსტომმა ალყა შემოარტყა. ნოდარმა გაქცევა მოახერხა და ახლა წორკეთის ციხეში ჩაიკეტა. ატენის ციხე მოთხარა მეფემ.

ცხირეთს მივიდა და დადგა როსტომ მეფე. აქ დედოფალი მარიამ მიიწვია და ისიც მივიდა.

კათალიკოსი ევდემონ დიასამიძეც ეწვია როსტომს (მან ჯერ არ იცოდა, რომ კათალიკოსი თეიმურაზის ბანაკში ირიცხებოდა).

ტყვეები მოიყვანეს მეფის წინაშე, მხარგაკრულნი.

უწინარესად ძმანი ჩხეიძენი და მათი იმერელი მსლებელნი ამოარჩია მეფემ და ბრძანა: ეს ტყვეები კი არა, ჩენი სტუმრები არიან და გორში ჩაიყვანეთ, ტანსაცმელი დაუცვალებო, დაასაჩუქრეთ და დაასვენეთო.

მერე — ნოდარ ციციშვილის ქვეშევრდომთა დევნასაც თავი დაანებეთო. ამას გარდა, ვინც კი ბრძოლაში თავი გამოიჩინა, „ყველაკას ხალათი და საჯილდოთ მამული ებოძოსო“.

თურმე თეიმურაზ მეფე მოჰქროდა დანარჩენ შეთქმულთა თანხლებით,

მაგრამ ნოდარ ციციშვილის მარცხის ამბავი რომ შეუტყვია, უკანვე გაბრუნებულა.

კათალიკოსმა ევდემონმა იღუმალ შეუთვალა თეიმურაზს: „ნოდარ ციციშვილის გაქცევისათვის საქმეს რატომ წაახდენ, რატომ გაბრუნდი და არ მოხველიო? მოდი, ნულარ აყოვნებ და როსტომ-ხანი შენს ხელთ იქნებიანო!..“

მუხრანს შედგა თეიმურაზის ბანაკი.

აქაც მოვიდა კათალიკოსის საიდუმლო შათირი.

„ნულარ ჰყოვნითო, მოდიო, და რაც ვინდა გაქნევენებო“, უთვლიდა ქრისტიანთა მწყემსი „ქრისტიანთა იმედს“.

აიყარა და წავიდა თაიმურაზი.

მაგრამ დაასწრო ვახტანგ მუხრან-ბატონმა. წინა ღამით თვითონ აფრინა კაცი ცხირეთს და როსტომ მეფეს შეუთვალა: თეიმურაზ მეფე მუხრანს იდგა, ჩემს მამულშიო; ახლა ცხირეთისკენ მოეშურება შეთქმულთა ჯარითო.

სომხითის მელიქიც, ყორხმაზ-ბეგი მოლაღატე გამოდგა; სწორედ მაშინ როსტომ მეფეს ეახლა და თეიმურაზის თანაშეთქმულნი სუყველა დაუსახელა.

სწრაფად ანოქმედდა როსტომ მეფე. შეიპყრო კათალიკოსი ევდემონ დიასამიძე. წინასწარ დედოფალი მარიამი გორის ციხეში თავშესაფარებლად გაგზავნა და თვითონაც გორისაკენ გაუყვა საომარი წყობით.

თეიმურაზმა გორის გზიდან გადაუხვია და უფლისციხეში ჩაიკეტა. როცა გაიგო, როსტომ მეფე გორის ციხეში ჩამკვიდრებულაო, უფლისციხიდანაც აიყარა და კახეთისაკენ გაუტია. გზაზედ ვახტანგ მუხრან-ბატონი დახვდა და „უყო დიდი ზიანი“.

ასე, დამარცხებულმა თეიმურაზმა კახეთს ჩააღწია.

როსტომ მეფემ ვორიდან ზარბაზნები გაიყოლია და გაეშურა ზოვრეთისაკენ, სადაც მაშინ თავს აფარებდა ნოდარ ციციშვილი.

ზარბაზნებმა ზოვრეთ-ციხის ქვადღაბაან კედლებს ვერაფერი დააკლო. ალყა გაჭიანურდა. ჯარში ხმა დაირხა — თურმე თეიმურაზ მეფე აპირებს მოეშველოს ალყაში მოქცეულებსო. ამაზე როსტომ მეფემ სთქვა: თეიმურაზი კი არა, ხონთქარიც რომ მოეშველოს, ისიც ვერ დამწიწნის ხელიდან ნოდარ ციციშვილსო. დაფიცებული ჰქონდა მეფეს — სამაგალითოდ დაესაჯა ციციშვილი.

ზოვრეთის ციხე კი ისევ მაგრად იდგა. ერთ დღეს ნოდარ ციციშვილმა შეიტყო, რომ მისი ქვეშევრდომები ციხის ჩაბარებას აპირებდნენ. შეიტყო, მაგრამ ვერ კი მიაგნო შეთქმულთა ვინაობას.

შავ დღეში ჩავარდნილმა თავადმა გადაწყვიტა მოლაპარაკება გაემართა როსტომ მეფესთან. ესეც იცოდა, რომ გაავეებული მეფე არავის

მიიღებდა სამოციქულოდ. მაგრამ რაკი მაინც სხვა გზა არ ჰქონდა, „ყოველი შემთხვევისთვის“ გაგზავნა შუამავალი როსტომთან.

თავისი ღელა გაგზავნა, — ერთიც არის და, სცეს პატივი ქალსა და ღელას როსტომ მეფემო, იფიქრა ნოღარმა.

გაგზავნა და დააბარა: სიცოცხლე მაჩუქოს და გზა მომცეს, ახალციხეს ვადავიხვეწები და უკან არასდროს მოვბრუნდებო.

გასჭრა ციციშვილის ვარაუდმა: როსტომმა დიდის პატივითა და თაყვანისცემით მიიღო ქალი. გულდამით მოუსმინა სათხოვარი. ძალიან კარგად სცოდნია როსტომ მეფეს: „საქართველოში ძველით წესათ იყო, რომ ვისაც გასჭირვებიათ: შესახვეწრად ან ღელასა და ან ჯალაბს გაუგზავნიდეს, მეფენი და თავადნი პატივს დასდებდიან“ (ალბათ, თამარ მეფის დიპლომატი ქალებიც ვაისხენა — კრავაი ჯაყელი და სვაშაქი ცოქალი).

შეიწყნარა როსტომ მეფემ დედის თხოვნა და „ფეშქაშიც მიართვა“, მისი შვილის — უნებლობის საფიცარიც მისცა“, ახალციხემღე ცხენებიც და ჯორებიც ათხოვა ქონების გადასატანად.

მეფესთან შეხვედრა ითხოვა მისი „დიდსულოვნებით გულაჩუყებულნი“ ნოღარ ციციშვილმა, მაგრამ მკაცრი უარი ბრძანა როსტომმა: წაეიდეს, დაიკარგოს, თვალთ არ დამენახოსო.

ნოღარ ციციშვილმა ახალციხისიკენ გაუტია.

დანარჩენ შეთქმულებს მიადგა როსტომ მეფე.

კათალიკოსი ევდემონ დიასამიძე ჯერ ნარიყალას ციხეში ამყოფა, ნერე ჯალათი შეუგზავნა; დაახრობინა და ციხიდან გადააგდებინა.

ქაიხოსრო ბარათაშვილი ღამით ციხის უმალესი გოდოლიდან გადააჩეხვინა და ხმა გაავრცელებინა: დამთვრალა და თვითონ გადავარდნილა „მაგ უბედურიო“.

ზურაბ სააკაძესა და გიორგი გოჩაშვილს თვალები დათხარა.

ივანე სააკაძემ, რევაზ ბარათაშვილმა და ლარგველმა ერისთვიშვილმა მამულები მეფეს შეატოვეს და თვითონ სიკვდილს ფეხზე გაასწრეს და კახეთს გადაიკარგნენ.

იოთამ ამილახორი შეიპყრო და ისე სცემა, სულ სისხლი აფურთხებინა. სიკვდილით კი დაზოგა, რადგან იოთამი უკვე აღარ ბრძანდებოდა „პრინციპული თეიმურაზელი“. იგი „იყო ჟამთა მჭვრეტი, ჟამ იყვის ბატონ თეიმურაზთანა, ჟამ როსტომის წინაშე“. ამნაირ მიეთ-მოეთ კაცს ყოველთვის „ორივე მხრიდან“ სცემენ ხოლმე და ამჯერად როსტომ მეფისგან მოხვდა მოსახვედრელი კაცსა უმდგრადსა.

მოკლული ევდემონ დიასამიძის ადგილზე ქართლის კათალიკოსად როსტომ მეფემ ეპისკოპოსებს აარჩევინა „ყოვლითავე საქართველოსა მღვდელთმთავართა და სამღვდელთა დასთა“ სასურველი ქრისტეფორე ურდუბეგაშვილი — „კაცი მოყვარე სიმართლისა, მშვიდი, მდაბალი გულ-

ტკბილი, ყოველთათვის მოწყალე, სიწმინდის მოყვარე, სახითა შუენიერ და ღირს ხარისხ-მპყრობელობისა თვისისა, კუალად აღზრდილი და გამოცდილი საეროსა სამამაცოსა ლაშქარ-ნადირობასა შინა, და არა პკონდა გამოცდილება წერილთა, მცირედ ოდენ წურთილ იყო. ხოლო განაგებდა კეთილად წმიდასა კათოლიკე ეკლესიასა“...

მერე, შემოიყარა „თათრული ილღარი“ (ლაშქარი) და ქართული ჯარი როსტომ მეფემ და კახეთისაკენ გაქუსლა.

თეიმურაზი მაშინ შადაროს იდგა. მიუხტა როსტომი, მაგრამ თეიმურაზმა ეიწრობებში უსაფრა კახელი მეომრები და ქვა და ტყვია დააყარა ცალფა მწკრივებად მომავალ მტერს.

„ვერღარა დაუდგა როსტომ მეფე, გაიქცა და წარვიდა ტფილისს“.

თეიმურაზმა გამოდევნებაზე ხელი აიღო და მტრის დანატოვარი ნადავლი აიკრიფა...

როსტომმა თეიმურაზ მეფის განდგომის, ქართველ თაგადთა აჯანყებისა და მათი დამარცხების ამბავი დაწერილებით მისწერა ირანის მბრძანებელს.

თან ესეც შეუთვალა საგანგებოდ როსტომმა შამ აბას II-ს: ქართველები ამდენ ამბავს იმიტომ მიბედავენ, რომ მემკვიდრე არა მყავს და დროებითად, ფეხამოკვეთილ კაცად მთელიანო. სანამ მემკვიდრე არ მეყოლება, ასე ბრძოლას, ურჩობასა და აკაცოებას არ მომიშლიანო. ამიტომ გეაჯგბი, მანდ თქვენს კარზე რომ ჩემი ბიძაშვილია, ლუარსაბ თეიმურაზის ძე, ის გამომიგზავნე ქართლის ტახტის მემკვიდრედო.

(გავიხსენოთ: მეფე ლუარსაბ პირველს სამი ვაჟი ჰყავდა — სეიმონ I, დავითი, ანუ იგივე დაუდ-ხან და ვახტანგი. ვახტანგის ძე თეიმურაზი სპარსეთში ცხოვრობდა. სწორედ ამ თეიმურაზის ძე იყო ლუარსაბი, რომელსაც ახლა როსტომ მეფე მემკვიდრედ ირჩევდა)..

...და აი, 1643 წელს დიდძალი ყიზილბაშური ლაშქარი შემოვიდა საქართველოში.

ირანულ მხედრობას სათავეში ისევე გათათრებული ქართველი ედგა — და ამ სულთან ანდრონიკაშვილი, როსტომ მეფის დისწული. ადამ სულთანს როსტომის „მემკვიდრეც“ მოჰყვებოდა გვერდით — ლუარსაბ თეიმურაზის ძე.

სპარსელთა მხედრობა ტფილისთან დაბანაკდა.

ადამ სულთან ანდრონიკაშვილმა როსტომ მეფეს (ანუ ბიძას) შაჰისგან გამოგზავნილი ძვირფასი ძღვენი მიართვა — მშვენიერი ხალათი, თაჯი, მურასა ხმალი და ოქროთი დარახტული პედაური.

ლუარსაბ ბატონიშვილი წარუდგა მეფეს. შვილი მთხოვე და შვილად გამოვიგზავნეო — უთვლიდა შაჰი — ქართველებისთვისაც ასე გვიბრძანებია, რომ ლუარსაბ-მირზა თქვენს შვილად და უფლისწულად მიიჩნდეთ და „თქვენს უკან მეფობაც მაგისთვის მიგვიცემიაო“.

მერე, ქართველთა ურჩობისა და აჯანყების გამო სწერდა გამწყრალი შაჰი: ვინც ამიერიდან როსტომ-ხანის ურჩი და მაწყინარი იქნეს, ყველა ოთხში („შვიდან“) ამოიღონო. რაც შეეხება თეიმურაზ მეფეს, იგი სასწრაფოდ გააძევეთ და კახეთი საბატონოდ ადამ სულთან ანდრონიკაშვილს ჩააბარეთო.

დიდძალი მხედრობა — სპარსეთიდან ახლად მოსულიც და დამხვედურიც — იკაზმებოდა კახეთს სალაშქროდ.

„თეიმურაზელებმა“ დიდი, დამანგრეველი საფრთხე შეიცნეს. მიხედნენ, რომ სმლით და სიმამაცით სიკვდილის მეტს ვერაფერს მოიხვეჭდნენ და სახიფათო კვანძის ჩასაკვეთად ხმალი ისევ ქალს მისცეს.

აკი უკვე ცნობილი გამხდარიყო როსტომ მეფის „სისუსტე“ — უაღრესი პატივისცემა, კრძალვა, მოწიწება და თაყვანისცემა ქართველი ქალი-სადმი.

და „თეიმურაზელებმა“ როსტომ მეფესთან შუამავლად მიინიშნეს ბრწყინვალე ქართველი მანდილოსანი — ან ა ხ ა ნ უ მ.

იგი იყო დაი ნოდარ ციციშვილისა და სიდედრი ზაალ არაგვის ერისთავისა.

მივიდა ანახანუმ როსტომ მეფესთან.

ისევ ჩააგო სისხლის საღვრელად აღმოხდენილი ხმალი როსტომ მეფემ.

შეუნდო ყველას — თეიმურაზსაც და „თეიმურაზელებსაც“.

ირანელთა ჯარი ირანს გაბრუნდა.

თეიმურაზი კახეთის მეფედ დარჩა.

ნოდარ ციციშვილი ახალციხიდან დაბრუნდა და მისი საციციანო დაიბრუნა.

ზაალ ერისთავიც შენდობილ იქნა, ოღონდ, იოთამ ამილახორთან ერთად, ირანს უნდა წასულიყო და შაჰს სწვეოდა „ფეხზე საკოცნელად“.

საოცარი იყო სწორედ: ირანის შაჰმა ლაშქარი გამოგზავნა, ქრისტიანი თეიმურაზის განდევნა და მის ადგილზე მაჰმადიანი მოხელის, ადამ სულთან ანდრონიკაშვილის დანიშვნა ბრძანა და როსტომ მეფემ ყველაფერი ეს არაფრად ჩააგდო: ირანელთა ლაშქარიც ხმალამოუღებლად უკან გააბრუნა, ადამ სულთანიც კუდამოძუებული გაუშვა, თეიმურაზიც თავის „მშობლიური კახეთის“ ტახტზე დატოვა და „თეიმურაზელი“ ქართველი თავადებიც დიდსულოვნურად შეიწყალა!

მართლაც განუზომლად დიდი გავლენა ჰქონია როსტომ მეფეს სპარსეთის უზენაეს კარზე!..

როსტომ მეფისგან ტახტის მემკვიდრედ აყვანილი ლუარსაბი მაინც-დამაინც ჭკუადამჯდარი კაცი არ აღმოჩნდა. „იყო სულელ და ხელ და

აღტაცებული გონებითა, რომელი არა შეენის ძეთა მეფისა საქართველო-სათა“. როსტომს მაინც ძალიან უყვარდა თავისი შეილობილი და საგანგებო მწვერთნელებისა და აღმზრდელების დახმარებით თავგამოდებით ზრდიდა და აწზადებდა „ქართლის მომავალ მეფეს“.

მაგრამ ქართლის სასახლის კარზე კიდევ იყო ერთი „ამაწვილი კაცი“, რომელსაც როსტომი „თავისთვის შეილაღ ზრდიდა“.

ეს იყო გერი, მარიამ დედოფლის ძე, პირველი ქორწინებით ხვიმონ გურიელისაგან.

მისი სახელი იყო ოტი ა, — ძალზე მომხიბლავი ჭაბუკი, სახიერი და ზროტანოვანი, ზრდილი, ჭკვიანი, მამაცი.

ახლად დაქორწინებულიც იყო ოტია. ცოლად შეერთო ზაალ არაგვის ერისთავის ასული.

და ოტია მოკვდა უეცრად, გორის სასახლეში დგომის ეამს. უმძიმესი გლოვით შეხვდა მეფის სახლელული ოტიას სიკვდილს. საზღვარი არ ჰქონდა დედის მწუხარებას. იჯდა დედოფალი მარიამი, ქალთაგან უმშვენიერესი, თვითონ „მკედარს მიმსგავსებული, სახე დახეული, თმა დაგლეჯილი, შევენება შეშლილი, ტანისამოს სისხლით გასვრილი, მიწაზედ მჯდომი, ღონე იმედ დაკარგული“.

თორმეტი დღე-ღამე განუწყვეტელი ზარი და ზუნი იდგა სასახლეში. სრულიად ქართლი და სამეგრელო აღმრულიყო საგლოველად და მეფე-დედოფლის სამძიმარყოფად და მისატირებლად. დილიდან გვიან მწუხრამდე გრძელდებოდა მიტირება. მოდიოდნენ და ჯერ „შვენება შეშლილს ბატონ დედოფალს მიუტირიან, მერმე გამდელსა და ჩარიგებით მათ მხლებლებსა, მერმე მეფესა და ჭირისუფლებსა, თავადთა და აზნაურთა და მსახურთა და მოხელეთა. მერე ცხედარსა მიუტირებდნენ და გარდასაბურავს გარდაჰყენდიან. ამას უკან იარაღსა და მორთულობასა, ტანისამოსსა, მურასა გვირგვინსა და ჯილასა და ხმაღსა და ხანჯარსა, მუზარათსა და ჯაჭვსა და ხელნავებსა და ცხენსა და მის შეკაზმულობასა, ყოველს ნიშანს ცალცალკე მიუტირებდნენ და ერთს წელაწაღსაც არ გათავდებოდა“ (თუ ასე გაგრძელდებოდა).

ამიტომ როსტომმა ბრძანა, ვინც აქ ვერ მოასწროს, გზაზე და იქ, ნცხეთას მოგვიტირონო. და თორმეტი დღის ვაიუშველებელის შემდგომ ვორიდან მცხეთას გაუდგა სამგლოვიარო პროცესია.

ორ კუბოს მიასვენებდნენ.

პირველში — ოქროცურვილში — ოტია ესვენა.

მეორეში — წნელით დაწულში — მარიამ დედოფალი, „ვითაც მკედარი“, შავ ზეწარ „გარდაბურული“.

მცხეთას, მეფეთა სამძვალეში დაკრძალეს ოტია.

ორმოცი დღის მანძილზე საადაჰე სუფრა არ აღაგებულა მცხეთასა და ტფილისში. ყოველივე ქრისტიანული წესით და რიგით გაარიგა როს-

ტომ მეფემ. ორმოცი დღე-ღამე წყალზე და უმარილო ქერის პურზე იდგა დედოფალი მარიამი. შვილის ქონება ზოგი იერუსალიმს გაგზავნა, ზოგი ქართლის ტაძრებსა და საყრდებს შესწირა. ქვემო ქართლის „დარბაზის სოფელი“ სვეტიცხოველს მიუძღვნა შვილის სულის მოსახსენებლად. როგორც იქნა, მარიამი „ტირილით საფლავს გამოეყარა და ქალაქს ჩაბრძანდა“.

ტირილი და მისატირი ისევ გრძელდებოდა. „მოქალაქენი შეიყარნენ, კარს მოდგნენ, შეწვევისა და შეძლების ღონით გარდასაბურავნი მართ-ვეს და სამძიმარი მოახსენეს. ამათნი ჯალაბნი თვითოს დღეს თვითოს უზნისანი მივიდიან და მიუტირებდნენ“. ოტიას დატირება უამრავი ფული დაჯდა. როსტომ მეფეს არავისგან, არც ცალკე კაცისაგან და არცა „თე-მისაგან“ „ერთი შაურიც არ აუღია“ — სულ თავისი პირადი სალარო-დან გაიღო.

ერთადერთ შვილზე გამწარებულ მარიამ დედოფალს ოცი წელიწადი არც შავი გაუსდია, არც სახსნილო რამ გაუკარებია.

ზაალ არაგვის ერისთავი, სიძის დაკრძალვის შემდგომ, ირანს უნდა წასულიყო შაჰ აბას II-ის წინაშე სათაყვანოდ.

მასთან იოთამ ამილახორიც მიდიოდა შაჰის „ფერხთა საკოცნელად“. აკი ასეთი იყო როსტომ მეფესთან „შერიგების“ გარდუვალი პირობა.

ერთად აღგნენ ახლა ირანის ღველფიან გზაზე ეს ზვიადი ქართველი თავადნი, აქამდე ერთმანეთის მოჭიშენი და მომტერენი.

წინ როსტომ მეფის სუფრაჯი ჰამზა-ბეგი მიუძღლოდათ

გზებზედ ყველგან დიდის ამბით ხედებოდნენ, ვითარცა „დიდი როს-ტომ-ხანის“ წარგზავნილებს. „ყველგან სამაჰსინძლო მზათ დაახვედრეს და საცა გზის პირს ხანი და სულთანი იყვნენ, წინ მიეგებნენ და თავი-სას ჩამოახდუნეს; კარგად ისტუმრეს, ლხინი აჩვენეს და საჩუქარი მოარ-თვეს და გაისტუმრეს და რასაც ქალაქში მივიდნენ, ქალაქის თავნი კაცნი წინ მიეგებნეს და კარგადაც დახედნენ“.

მერე გამოეგებათ თვითონ ყასემ-ბეგი, როსტომ მეფის მოადგილე-ნაიბი, რომელიც სწორედ როსტომის სახელით ასრულებდა ისფაჰანის ტარულას მოვალეობას.

როსტომ მეფის ყმები — ყასემ-ბეგი და ჰამზა-ბეგი — ბიძაშვილებიც ყენენ და დიდის ამბით შეეგებნენ ერთმანეთს.

ისფაჰანისკენ მიდიოდნენ და ღლეში სამჯჯერ ბარხანა (მატნე) გამოე-გებებოდა და გაჰკიოდა ხალხის სასმინარად: დიდი როსტომ-ხანის ქვე-შევრდომნი გურჯი თავადები მოდიან და ყველანი პატივით შეეგებეთო.

ისფაჰანს რომ ერთი დღის საეალზე მიუახლოვდნენ, შაჰმა მაშინვე თავისი ეთიმადოვლე (დიდუეზირი) მირზა თაყი გამოგზავნა ქართველებთან შესახვედრად. თან ეს დაებარებინა ხელნწიფეს: ყოველივე ისე გაუწყვეთ, მოემსახურეთ და უმასპინძლეთ, როგორც მაგათი ქართული წესი და რიგი მოითხოვდესო. მირზა თაყიმ ყულის ჯარი შეჰყარა; რჩეული სპარსელი სარდლები ჯარის წინ გაამწკრივა, მათ წინ კრდევ სპარსეთს მყოფი ქართველი თავადაზნაურობა ჩაასილადა, ალღუმის უფროსად ადამ სულთან ანდრონიკაშვილი უჩინა და ასე შეეგება ირანის სატახტოს კარიბჭესთან გურჯისტანიდან მომავალ გურჯებს.

ერისთავი და ამილახორი დარიგებული იყვნენ „აქაურ წესებზე“ — სწრაფად დაქვეითდნენ და ეამბორნენ ისფაჰანის კარიბჭეს.

რვა დღეს „ხოჯა საფარას სასახლეში ჩამოახტუნეს“ ქართველი სტუმრები, „რვა დღეს ყაენის სახლით ოქროს ჭურჭლებითა და დამზადებული სადილ-ვახშამი მოუვიდის“. ყოველდღიურად შვიდ თუმან ოქროსა და სამოც ლიტრა ღვინოს მიართმევდნენ ცალკეულად ზაალსა და იოთამს.

ამას გარდა, ორივენი საგანგებო „ლხინში იყვნეს, ხან აწვევდნენ და ხან ეწვეოდნენ მეყვისთა და მეცნიერთა“.

მერე ერთბაშად „ხემწიფემ სამასი თუმანი თეთრი და ფარჩა ერისთავს მოსცეს და ასრევე ამილახორს მოსცეს“.

ბოლოს ქართველთა მისაღები მეჯლისიც დანიშნა შაჰ აბას II-მ. შევიდნენ ერისთავი და ამილახორი, დაემხნენ და დაუკონეს ფეხები სპარსეთის მბრძანებელს.

(ამად ჰღირდა ყველა ის პატივისცემა, რაიც აქამდე მიეღოთ სპარსელთაგან ამ ქართველ „მამულიშვილებს“!).

ტკბილად გამოჰკითხა შაჰმა როსტომ მეფის ცხოვრების ამბები „ძვირფას სტუმრებს“ და ამათაც „დიდი ქება მოახსენეს“ როსტომ მეფისა.

„ტკბილი საუბარი“ რომ დამთავრდა, შაჰმა ზაალს და იოთამს — „ორთავეს ქართული ჩოგანი ათამაშა და ორთავეს ოქროთი შეკაზმული ბედაური ცხენები უბოძა“.

ამას ზაალ ერისთავისა და იოთამ ამილახორის „გათათრება“ მოჰყვა.

ასეთი „მცირე რაიმეს“ სამაგიეროდ ირანის ხელმწიფემ ახალი დიდი პატივი მიაგო უკვე გათათრებულ ქართველებს: თითოეულ მათგანს ყოველ წლიურ ჯამაგირად ას-ასი თუმანი დაუნიშნა.

იმ დღეს როსტომ მეფის ჩაფარიც მოიჭრა საქართველოდან. როსტომი უთვლიდა შაჰ აბას II-ს: ერისთავი და ამილახორი, რაც შეიძლება, მალე გამომიგზავნე საქართველოშიო.

შაჰმაც მაშინვე ადასრულა როსტომ მეფის „მოთხოვნა“.

ჭეშმარიტად, ორივეს დიდი ფასი ჰქონდა ირანის სახელმწიფო კარზე: როსტომ მეფის სიტყვასაც და... ქართველობის ღალატსაც!..

...მაგრამ ზაალ ერისთავისა და იოთამ ამილასორის გამოსტუმრება ერთი მოულოდნელი და ფრიად საშფოთარი ამბის გამო ისე იოლად ვე-
ლარ მოხერხდა.

ისფაჰანის სასახლის კარზე ლამის სახელმწიფო გადატრიალება მოხდა.

ყორჩიბაშ (ცხენოსანთა ჯარის სარდალ) ჯ ა ნ ი - ხ ა ნ ს თურმე უმაღლეს სამხედრო მეთაურთა შეთქმულება ჰქონია გაწყობილი. ქართ-
ველებთან შაჰის შეხვედრის მეორე დღეს, დილით, ჯანი-ხანი ხანჯლით შეხტომია ნამაზად მდგარ დიდვეზირ მირზა თაყის, ყელი ღორივით გამოუჭრია და მის ნაცვლად ეთიმადოვლედ „თავისი კაცი“ ხალიფასულ-
თანე გამოუცხადებია. ყველაფერი ეს შაჰის დაუკითხავად მომხდარა. ისედაც, ჯანი-ხანს ყმაწვილი შაჰის უფრო ნაკლებად ეშინოდა, ვიდრე მისი ბებისა.

შაჰის ბებია კი ქართველი ქალი იყო — ჭკვიანი, მტკიცე ნებისა და ხასიათის ადამიანი. ჯანი-ხანიც სწორედ ამ ქალის მოკვლით აპირებდა სასახლისა და სახელმწიფო ინსიგნიების ხელში ჩაგდებას.

მაგრამ დაასწრო შაჰის ბებიამ. ორი კაცი გამოიძახა სასწრაფოდ — ს ი ა ო შ - ხ ა ნ ი და მ უ რ თ უ ზ ა - ყ უ ლ ი - ხ ა ნ ი, ორივე გათათრებული ქართველი. სიაოშ-ხანი როსტომ მეფის მოადგილე იყო და ყულის ჯარს მე-
თაურობდა. „შენ ჯერ ყულარადასობა იქმარეო“, უთხრა მას შაჰის ბებიამ, მერე მურთუზა-ყული-ხანს ქოქჩილუს ბეგლარბეგობა შეჰპირდა და მა-
შინვე საამისო რაყამიც უბოძა. ბოლოს ეს უთხრა ქალმა ორივე სარ-
დალს: რა იქნა თქვენი ვაჟკაცობა, სად დაიკარგა თქვენი ერთგულება, ისე რომ ეფიცებოდით ჩემს ოჯახსა და სახელმწიფო ტახტს?! ვიდაც ჯანი-ხანი თვისის ნებით ჰკლავს ჩვენს ეთიმადოვლეს, თქვენ კი თითქოს არაფერიც არ გაგიგონიათ და ასეთი კადნიერება არაფრადაც არ ჩაგიგ-
დიათ. განა არ იცით, რომ დღეს თუ ხვალ თქვენც დაგხოცავენ, მერე შეილსაც მომიკლავენ და თვითონ გახელმწიფდებიან? ახლა ეს იცოდეთ, — თუ მართლა ჩვენი ერთგულები ხართ, ამდამ ყულის ჯარი მოიყვანეთ, სასახლეში ჩაასაფრეთ და დილას რომ ჯანი-ხანი თავისი ხალხით ქე-
შიკში მოვა, წაუშინეთ და ყველანი ამოწყვიტეთო!

დილით მართლაც ყველაფერი ისე დატრიალდა, როგორც შაჰის ბე-
ბიამ ბრძანა. მურთუზა-ყული-ხანი ჯანი-ხანს დაეტაკა, „შე ხაინო (მო-
ღალატე) და მუხანათო, ხელმწიფის ეთიმადოვლე რატომ მოჰკალიო?!“ — შესძახა და წამსვე ხანჯალი გაურია მუცელში.

სიაოშ-ხანმა და მისმა „ყულებმაც“ წაიკრეს ხმლებზე ხელი და წუთში ჩვიდმეტი შეთქმული ხანი და სულთანი სულგავარდნილი დაუშვეს მიწას.

დასოცილები მეიდანზე თრევით მიიტანეს და ყაბახის ძირში დაპყარეს. მათი ცოლ-შვილი მოთხარეს და ქონება შაჰის ხაზინას ჩააბარეს.

იმ დღესვე ზაალ ერისთავი და იოთამ ამილახორი — ამ „დიდებული სანახაობის“ შემდგომ — სპარსელებმა „მორჭმითა და მრავლის ბოძებით გამოისტუმრეს“. ზაალ ერისთავს კიდევ უბოძეს ხუთასი თუმნის თეთრი და ხალათი და ოქროთი შეკაზმული ცხენი, თხუთმეტი სოფელი ყაზმინის სიახლოვეს“. ასევე დააჯილდოვეს იოთამ ამილახორი.

გამომშვიდობებისას, — როცა ზაალმა და იოთამმა შაჰის ფეხების კოცნა მოითავეს — ბელმწიფემ ორთავეს ეს უბრძანა: „რასაც როსტომ მეფეს აამებთ და ერთგულად ემსახურებით, ჩვენც გვეამების და იმისის შოწერილობით ჩვენგან წყალობა დაგემართებისთ; ისრევე, იმისი მოწერილობით ჩვენგან რისხვასაც ელოდეთ“.

ძალიან ნათლად და გასაგებად იყო ნათქვამი...

როსტომ მეფისთვის კიდევ ცალკე ბეირფასი ხალათი და ოქროს მოკაზმულობით დარატხული ბედაური გამოატანა შაჰმა ზაალსა და იოთამს.

ჭეშმარიტად: ორივეს დიდი ფასი ედო ირანის სასახლის კარზე — როსტომ მეფის სიტყვასაც და... ქართველთაგან ქართულობის დალატსაც...

როსტომ მეფე ამალით ტფილისს გარეთ შეხვდა ირანიდან მობრუნებულებს.

მეფე რომ ცხენით მომავალი იხილეს, ზაალი და იოთამი ცხენებიდან გადმოცვიდნენ, „დიდი გზა ფეხდაფეხ წაიარეს და მეფეს ცხენს მჯდომს ეყვანდას აკოცეს“.

გაღმობტა ცხენიდან როსტომი, შაჰის გამოგზავნილი ხალათი ჩაიცვა და „დიდის სიმზიარულითა და შადლუხის ქნით შებრძანდა ქალაქში“.

ათი-თორმეტი დღე თავის სასახლეში იყოლია ერისთავი და ამილახორი როსტომ მეფემ, „თავის ყაიდაზე“ — ყიზილბაშურად აღხინა, აქეფა და ამრუშა ორივენი. ახლა გეყოფათო, უთხრა ბოლოს მეფემ უკვე „ყიზილბაშ გურჯებს“, გზისაგან გარჯილი ხართო, შინაც გელოდებიანო; წადით და ამ ზამთარს თქვენთან შეექცითო.

ზაალ ერისთავის დალატი რომ შეიტყო, თეიმურაზ მეფემ თქვა: ზაალ ერისთავი როცა როსტომ მეფეს გადაუდგა და მე მომემხრო, ქარ-

თლში დაკარგული მამულების სამაგიეროდ მე კახეთში მივეცი მამულები; ახლა ისევ ძველ ბატონს დაუბრუნებია. ზაალ ერისთავი, ქართლის მამულებსაც ისევ ამოიგებს, ირანის შაჰისგანაც თურმე ნამეტანი წყალობა დამართნიაო; ვაითუ საერთოდ დაემართოსო. ეს თქვა და წაართვა თეიმურაზმა არაგვის ერისთავს კახეთში ბოძებული მიწები.

ზაალ ერისთავი ტფილისში ოჯახით ჩამოვიდა და როსტომ მეფესთან იჩივიდა: თეიმურაზმა მამულები ჩამომართვაო.

როსტომმა ამნაირ „პატიოსან საჩივარს“ ეს უპასუხა: ბატონი თეიმურაზის სამეკიდრო მამულში მე რა ხელი მაქვსო, იმან თავისი საკუთარი წაგართვა, მაგრამ მე შენთვის სამაგიერო მომიცია და სჯობია გაჩუმდეთ.

რევაზ ბარათაშვილი და როინ ჯავახიშვილი სიძე-ცოლისძმა იყვნენ. ერთ დღეს როინ ჯავახიშვილი იმერეთისკენ მიმავალ სიძეს დაესხა, შეიპყრო და როსტომ მეფეს მიჰგვარა. რევაზი გაჩხრიკეს და თეიმურაზ მეფის საიდუმლო წერილები აღმოუჩინეს — იმერეთის მეფისადმი მიწერილი.

— ამდენ ხანს მიპატიებია და ახლა კი ვეღარ გაპატიებ, — თქვა როსტომმა და იქვე, მისი ბრძანებით, ჯალათმა რევაზ ბარათაშვილს თვალები დააყრევინა.

ძმის უბედურებით და ქმრის მუსანათობით გამწარებულმა როინ ჯავახიშვილის ცოლმა მონაზუნის ჩოსა ჩაიცვა და ცოდვიანი ოჯახიდან საძმუდამოღ გაიქცა.

ბოლო როსტომ მეფემ თეიმურაზს მოციქული გაუგზავნა და შეუთვალა: რა არის, რომ არც თქვენ დაწყნარდებით და არც ჩვენ დაგვაწყნარებთო; ჩვენსა და თქვენს შორის ისედაც ბევრი საქმენი გახლავან გასაბრჭობნი და გასახილავნი; ამას წინათ, გაბრჭობამდისინ თავმდებად კახეთში სამი სოფელი დაგვიდევით; მაინც არ მოისვენეთო. სიღამდისინ ჩვენსა და თქვენს შუა საქმენი გაღუწყეუტი არისო, ქართლი და კახეთი არ მოისვენებსო. ბოლოს და ბოლოს, ნულარ ვაყოვნებთ, ორიოდე მცოდინარი ბერი და ერი შენს სიძეს მეფე ალექსანდრეს ვსთხოვთ და ასევე ლევან დადიანსაც ვსთხოვთო, გურიელსა და ახალციხის ფაშასაც ვსთხოვთო, გავიბრჭნეთ (გავსამართლდეთ) და შევრიგდეთო, ჩვენც მოვისვენოთ და ჩენი ქვეყანაც მოვასვენოთო.

მთავარი „გასაბრჭობი“ ის იყო, რომ თეიმურაზს როსტომი მისი ძმისწულის სვიმონ-ხანის მოკვლას აბრალედა და სამაგიერო „სასისხლოს“ სასამართლოს ძალით მოითხოვდა. ჰქონიათ კიდევ შუამავალთა სასამართლო ამ საქმის თაობაზე მეფეებს. თეიმურაზს კახეთში სამი სოფელი მიუცია როსტომისათვის.

თეიმურაზმა რომ ეს წერილი მიიღო, გაბრაზდა, ის სამი სოფელი ისევ უკან დაიბრუნა და როსტომ მეფის მოხელეები კახეთიდან გამოკ-ყარა; თან ესეც მოსწერა როსტომს: ბოლოს და ბოლოს, გასაბრძობი რაღა გვაქვსო; თქვენი ძმისწულის სვიმონის მოკვლას მე რად მაბრალებთ, როცა იგი, ყველამ იცის, ზურაბ ერისთავმა მოკლაო; ამისთვის ზურაბ ერისთავი მე მოვკალი და თქვენგან ბრალი კი არა, მადლობა მეკუთვ-ნისო; თუ მაინცადამაინც სვიმონის სისხლს ეძებთ, მესისხლევ მანდვე გყავთ — ზურაბ ერისთავის ძმა, ზაალ ერისთავი, ყანთან რომ გაგიგზავ-ნიათ და მორჭმული და გამდიდრებული დაგიბრუნებიათო; აქამდე რომ ჩემი ქვეშევრდომი იყო, ახლა თქვენ გახლავსთ, თქვენი ყმაც ევ არის და შესისხლევო და როგორაღაც მოგეპრიანოთ, ისე ჩაითვალებო და მე თავი დამანებებო.

ისევ აიშალნენ მეფენი.

ისევ უნდა დაღვრილიყო ქართული სისხლი ქართველთა და სპარსელ-თა სელით.

მცხეთას ჩავიდნენ როსტომი და მარიამი.

სვეტიცხოველში ილოცეს მსურველე ლოცვით ქრისტიანმა დედო-ფალმა და „თათარმა მეფემ“.

მცხეთიდან საფურცლეს გავიდა როსტომი და აქ შემოიყარა ქართ-ლელთა და სპარსელთა ჯარები. განჯა-შირვანიდანაც ეწვია ყიზილბაშ-თა დამხმარე ჯარები როსტომს.

კახეთისკენ დაიძრნენ მგლური მუხლით და მგლური გულით.

თეიმურაზიც გაემზადა მტერთან შესახვედრად. მან ორად გაჰყო კა-ხელთა ჯარი. ერთ ნაწილს სარდლად უჩინა თავისი ძე დავით (დათუნა) ბატონიშვილი, თანაშემწედ სუფრაჯი ბიძინა ჩოლოყაშვილი დაუყენა და ჭიზიყს გაგზავნა. მეორე ნაწილი თვითონ დაიტოვა, თანაშემწედ სახლთ-უხუცესი რევაზ ჩოლოყაშვილი აიყვანა და თიანეთს, უღლისთან დადგა მტრის დასახვედრად.

როსტომ მეფემაც ორად გაჰყო ლაშქარი. ყიზილბაშთა ჯარი ჯემალ-ხანს ჩააბარა — ისფაჰანიდან მოყოლილ გათათრებულ ქართველს — და ქიზიყს გაუშვა, დათუნა ბატონიშვილთან შესაბრძოლებლად. ქართლელთა ჯარი, ვახტანგ მუხრან-ბატონისა და ზაალ ერისთავის სარდლობით, თეი-მურაზისკენ წარგზავნა, თიანეთს, და თვითონაც უკან მიჰყვა ფრთხილი ჭენებით.

ეს საშინელი ამბები 1648 წელს დატრიალდა.

თიანეთს, უღლისთან, ერთმანეთს ეკვეთნენ თეიმურაზისა და როს-ტომის მეწინავენი — კახელები და ქართლელები.

თლში დაკარგული მამულების სამაგიეროდ მე კახეთში მივეცი მამულები; ახლა ისევ ძველ ბატონს დაუბრუნებია სააღმრისთავი, ქართლის მამულებსაც ისევ ამოიგებს, ირანის შაჰისგანაც თურმე ნამეტანი წყალობა დამართნიაო; ვაითუ საერთოდ დამართოსო. ეს თქვა და წაართვა თეიმურაზმა არაგვის ერისთავს კახეთში ბოძებული მიწები.

ზაად ერისთავი ტფილისში ოჯახით ჩამოვიდა და როსტომ მეფესთან იჩივიდა: თეიმურაზმა მამულები ჩამომართვაო.

როსტომმა ამნაირ „პატიოსან საჩივარს“ ეს უპასუხა: ბატონი თეიმურაზის სამკვიდრო მამულში მე რა ხელი მაქვსო, იმან თავისი საკუთარი წაგართვა, მაგრამ მე შენთვის სამაგიერო მომიცია და სჯობია გაჩემდყო.

რევაზ ბარათაშვილი და როინ ჯავახიშვილი სიძე-ცოლისძმა იყვნენ. ერთ დღეს როინ ჯავახიშვილი იმერეთისკენ მიმავალ სიძეს დაესხა, შეიპყრო და როსტომ მეფეს მიჰგვარა. რევაზი გაჩხრიკეს და თეიმურაზ მეფის საიდუმლო წერილები აღმოუჩინეს — იმერეთის მეფისადმი მიწერილნი.

— ამდენ ხანს მიპატიებია და ახლა კი ვეღარ გაპატიებ, — თქვა როსტომმა და იქვე, მისი ბრძანებით, ჯალათმა რევაზ ბარათაშვილს თვალეზი დააყრევინა.

ძმის უბედურებით და ქმრის მუსანათობით გამწარებულმა როინ ჯავახიშვილის ცოლმა მონაზვნის ჩოსა ჩაიცვა და ცოდვიანი ოჯახიდან საძმუდამოღ გაიქცა.

ხოლო როსტომ მეფემ თეიმურაზს მოციქული გაუგზავნა და შეუთვალა: რა არის, რომ არც თქვენ დაწყნარდებით და არც ჩვენ დაგვაწყნარებთო; ჩვენსა და თქვენს შორის ისედაც ბევრი საქმენი გახლავან გასაბრჭობნი და გასახილავნი; ამას წინათ, გაბრჭობამდისინ თავმდებად კახეთში სამი სოფელი დაგვიდევით; მაინც არ მოისვენეთო. სილამდისინ ჩვენსა და თქვენს შუა საქმენი გადუწყვეტი არისო, ქართლი და კახეთი არ მოისვენებსო. ბოლოს და ბოლოს, ნულარ ვაყოვნებთ, ორიოდე მცოდინარი ბერი და ერი შენს სიძეს მეფე ალექსანდრეს ვსთხოვოთ და ასევე ლევან დადიანსაც ვსთხოვოთო, გურიელსა და ახალციხის ფაშასაც ვსთხოვოთო, გაეიბრჭნეთ (გავსამართლდეთ) და შევირვიდეთო, ჩვენც მოვისვენოთ და ჩვენი ქვეყანაც მოვასვენოთო.

მთავარი „გასაბრჭობი“ ის იყო, რომ თეიმურაზს როსტომი მისი ძმისწულის სვიმონ-ხანის მოკვლას აბრალედა და სამაგიერო „სასისხლოს“ სასამართლოს ძალით მოითხოვდა. ჰქონიათ კიდევ შუამავალთა სასამართლო ამ საქმის თაობაზე მეფეებს. თეიმურაზს კახეთში სამი სოფელი მიუცია როსტომისათვის.

თეიმურაზმა რომ ეს წერილი მიიღო, გაბრაზდა, ის სამი სოფელი ისევ უკან დაიბრუნა და როსტომ მეფის მოხელეები კახეთიდან გამოკ-ყარა; თან ესეც მოსწერა როსტომს: ბოლოს და ბოლოს, გასაბრჭობი რაღა გვაქვსო; თქვენი ძმისწულის სვიმონის მოკვლას მე რად მაბრალებთ, როცა იგი, ყველამ იცის, ზურაბ ერისთავმა მოჰკლაო; ამისთვის ზურაბ ერისთავი მე მოვჰკალი და თქვენგან ბრალი კი არა, მადლობა მეკუთვ-ნისო; თუ მაინცადამაინც სვიმონის სისხლს ეძებთ, მესისხლევ მანდვე გყავთ — ზურაბ ერისთავის ძმა, ზაალ ერისთავი, ყანთან რომ გაგიგზავ-ნიათ და მორჭმული და გამდიდრებული დაგიბრუნებიათო; აქამდე რომ ჩემი ქვეშევრდომი იყო, ახლა თქვენ გახლავსთ, თქვენი ყმაც ევ არის და მესისხლევო და როგორაღაც მოგებრძიანოთ, ისე ჩაითვალეთ და მე თავი ღამანებეთო.

ისევ აიშალნენ მეფენი.

ისევ უნდა დაღვრილიყო ქართული სისხლი ქართველთა და სპარსელ-თა ხელით.

მცხეთას ჩავიდნენ როსტომი და მარიამი.

სვეტიცხოველში ილოცეს მსურველ ლოცვით ქრისტიანმა დედო-ფალმა და „თათარმა მეფემ“.

მცხეთიდან საფურცლეს გავიდა როსტომი და აქ შემოიყარა ქართ-ლელთა და სპარსელთა ჯარები. განჯა-შირვანიდანაც ეწვია ყიზილბაშ-თა დამხმარე ჯარები როსტომს.

კახეთისკენ დაიძრნენ მგლური მუხლით და მგლური გულით.

თეიმურაზიც გაემზადა მტერთან შესახვედრად. მან ორად გაჰყო კა-ხელთა ჯარი. ერთ ნაწილს სარდლად უჩინა თავისი ძე დავით (დათუნა) ბატონიშვილი, თანაშემწედ სუფრაჯი ბიძინა ჩოლოყაშვილი დაუყენა და ჭიზიყს გაგზავნა. მეორე ნაწილი თვითონ დაიტოვა, თანაშემწედ სახლთ-უხუცესი რევაზ ჩოლოყაშვილი აიყვანა და თიანეთს, უღლისთან დადგა მტრის დასახვედრად.

როსტომ მეფემაც ორად გაჰყო ლაშქარი. ყიზილბაშთა ჯარი ჯემალ-ხანს ჩააბარა — ისფაჰანიდან მოყოლილ გათათრებულ ქართველს — და ჭიზიყს ვაუშვა, დათუნა ბატონიშვილთან შესაბრძოლებლად. ქართლელთა ჯარი, ვახტანგ მუხრან-ბატონისა და ზაალ ერისთავის სარდლობით, თეი-ნურაზისკენ წარგზავნა, თიანეთს, და თვითონაც უკან მიჰყვა ფრთხილი ჭენებით.

ეს საშინელი ამბები 1648 წელს დატრიალდა.

თიანეთს, უღლისთან, ერთმანეთს ეკვეთნენ თეიმურაზისა და როს-ტომის მეწინავენი — კახელები და ქართლელები.

კახელობას წინ მიუძღოდა რევაზ ჩოლოყაშვილი, „კაცი კეთილი და რჩეული სარდალი“. ორი ვაჟკაცი შვილი მარჯვნივ და მარცხნივ მოსდევდნენ სახლთუხუცესს მამაცური ხმალთაკვეთებით.

უეცრად ავებდითად ნასროლმა ტყვიამ შეაქანა უნაგირზე რევაზი. სიკვდილის სიახლოვე იგრძნო ნათოფარმა სარდალმა. შვილებს უბრძანა, შეტევა არ ჩაისხლიტოთ, არც ვინმემ ჩემი გათოფვის ამბავი შეიტყოსო და ბრძოლის ველს გაეცალა „მცირე სნით“.

თეიმურაზ მეფეს მიეჭრა და მის მუხლებში ჩაემხო სისხლდადენილი. „მიხარია, რომ შენის სამსახურისა და ერთგულებისთვის კვედები, მეფეო! დაე, იყოს ჩემი თავი თქვენის ჭირის სანაცვლოდ!“ — შესძახა და ხელები დაუკონა მეფეს დაჭრილმა.

მწარედ ატირდა თეიმურაზი.

ჭრილობა შეიკრა რევაზმა.

ისევ „იტირეს ორთავემ მრავალი“.

ისევ მოახტა ცხენს და გაქუსლა ბრძოლის ველისკენ ჩოლოყაშვილმა. მიატანა იმ ადგილს, სადაც ტყვიამ დაულეწა გულის ფიცარი.

მიატანა და იხილა ძმათაშორისი ომი შენივთებულად.

გამხეცებით სჩეხდნენ ერთმანეთს კახელები და ქართლები.

ვერცერთ მხარეს ნაბიჯითაც ვერ უკუეგდო „მოპირდაპირე ძმათა მსარე“.

აქ კი იმძლავრა სიკვდილმა და უსულოდ გადმოეშვა ცხენიდან ჩოლოყაშვილი.

„სარდალი მოგვიკლესო!“ — ელვასავით დაურბინა კახელთა ჯარს. მკლავი მოეშალათ, მუხლი ჩაეშალათ და „უკან იქცნენ კახელები“.

ფრთა გამოისხეს ქართლებმა. ახალ იერიშზე დასძრეს ჯარები ვახტანგ მუხრან-ბატონმა და ზაალ არაგვის ერისთავმა.

„უკუნ იქცა ბატონი თეიმურაზიცა და წარვიდა“...

...იმავე დღეს მოხდა ბრძოლა ქიზიყს, მაღაროსთან.

დათუნა ბატონიშვილი, „სიმამაცით და გამბედაობით განთქმული“ ვაჟკაცი, გააფთრებით დაეტაკა სპარსელთა და შირვანელთა მხედრობას.

ჯემალ-ხანსაც ძარღვებში ქართული სისხლი რაღად უდუღდა, თუ ქართველებს ბრძოლის სასწორს დაანებებდა!

მაინც იმძლავრეს კახელებმა. დაიხელთავეს და დაიკალთავეს კიდეც ბრძოლის შუაგული და განაკიდურნი.

მაგრამ ისევ გაიზუზუნა ავებდითმა ტყვიამ და დათუნა ბატონიშვილი უსულოდ მოწყდა უნაგირს.

ისევ მოიშალა მამაცი უფლისწულისა და სარდლის სიკვდილით ზარდაცემულ კახელთა ჯარი.

ბიძინა ჩოლოყაშვილი ამაოდ ცდილობდა ბრმა ბედისწერის წყალობით უკულმა დატრიალებული ბრძოლის ჩარხის შემობრუნებას.

ქაიხოსრო მაყაშვილმა და ბიძინა დისამიძემ, დათუნას სიკვდილი რომ შეიტყვეს, მეფე-დედოფალს ვეღარ ვერჩენებითო და, გული შეაცხრის მერეხად წამოსულ ყიზილბაშურ ტყვიას და ფინთისს.

ზედიზედ ეცემოდნენ კახური ღროშები.

კახელ თავადთა ერთმა ნაწილმა, „სანამ გვიან არ იყო“, ბრძოლა მიატოვა და როსტომ მეფის საყმო და საქვეშევრდომო გზაზე შეაგლო ცხენი.

კახელ მამულიშვილთა ლაშქარი თითქმის მთლიანად შეაწყდა „ალლაჰისაგან ბოძებული“ გამარჯვებით გაღაღებულ ყიზილბაშობას.

დათუნა ბატონიშვილის წარკვეთილ თავს, სხვა წარჩინებულ კახელთა თავებთან და კახურ ღროშებთან ერთად, მიაქროლებდა აღტაცებული ჯეშალ-ხანი...

ბიძინა ჩოლოყაშვილმა მისებრ სისხლდადენილი და გაღახული ჯარის ნაფლეთებით ძლივს მიიტანა სული თეიმურაზის კარზე.

უმძიმესი მარცხის ამბავი მოახსენა ჩოლოყაშვილმა მეფე-დედოფალს.

დათუნა ბატონიშვილზე კი კრინტიც არ დაუძრავს.

„დათუნა რა იქნაო?“ — იკივლა ხორეშან დედოფალმა.

იგივე იკითხა შიშითა და ძრწოლით ატანილმა თეიმურაზის თვალებმა.

„დათუნა ბატონიშვილი... დათუნა ტყვედ წაიყვანეს ყიზილბაშებმა“ — ამოიხრიალა ჩოლოყაშვილმა.

იჯდა თეიმურაზ მეფე მეხდაცემული, ენაჩავარდნილი, უმძიმესი ფიქრებით დარეგვილი და დაქვესკნელებული, „თავად მტრისაგან გაღახული, სახლთუხუცეს მოკლული. ჯარ წარსული, დროშა წართმეული, ქვეყანა და საბატონო სხვას დარჩომილი“.

მან ჯერ კიდევ არ იცოდა ყველაზე დიდი საგოდებელი — ერთადერთი, უკანასკნელი ძის სიკვდილი.

არ იცოდა და რაც იცოდა, ჯერ იმას ჯავრობდა უმძაფრესი საჯავრებელით: „ყველგნით ღონე მოედო, აღარც სითმე მშვეელი და აღარც სახიზარი ალაგი, აღარც წასასვლელი გზა, არც ასაყრელათ ცხენი და ჯორი, აღარც მოხელე და მოსამსახურენი“...

კახელმა თავადებმაც მიატოვეს თეიმურაზ მეფე — „მისმა დაზრდილმა“ კახელებმა; ახლა ისინი როსტომ მეფის კარზე ბრძანდებიან და თურმე ახალ ბატონს ძველი ბატონის შეაყრობას ეპატიუებიან!

დიახ, კახელი რენეგატი თავადები მოსვენებას აღარ აძლევდნენ

როსტომს: სანამ თეიმურაზს არ დაიჭერ, მანამ არც მისი მოსვენება იქნება და არც კახეთის დამორჩილება არ მოგიხერხდება!

როსტომ მეფის ძარღვებში სანახევროდ ქართველი გლეხის პატიოსანი სისხლი დაედინებოდა და სასტიკად გააჯავრა იგი ქართველმა „თავადურმა უმადურობამ“.

„როგორ არა გრცხვენიათ, — თეიმურაზის დაზრდილები ხართ და ახლა თქვენ თვითონ მაქვებთ მის დასალუბად! გამზრდელს რომ ასე ეტყვი, ჩვენ თქვენი ერთგულებისა რაღა ვიწამოთ!“ — დაიღმუელა მეფემ.

ენა ჩაუვარდათ რენეგატებს.

„რაც რომ ქვიყანა დაარსებულა, ასეთი მუხანათობა არავის მოსწრება, ახლა რომ თქვენ თეიმურაზ მეფეს მუხანათობას უწევთ“ — ერთსელ კიდევ დაუღრიალა როსტომმა მის „საერთგულოდ მობრძანებულ“ მოღალატეებს.

ეს ამბები „ვინდაცამ“ თეიმურაზის კარზე ჩაიტანა კახეთში.

თეიმურაზს იმედი აღეძრა: იქნებ როსტომ მეფე შეგვირიგდესო და შუამავლობა ხორეშანს სთხოვა — თანამეცხედრეს, თანაგვირგვინოსანსა და უმძიმეს ღღეთა თანამოჭირნახულეს.

„როსტომ მეფე თქვენი ბიძაშვილი არის, — ეუბნებოდა ქმარი ცოლს — მიღით, ნახეთ, შეეხვეწეთ, იქნებ არ მოგვიკლას შვილი, ის ერთადერთი იმედი და ნუგეში! იგების მაპატიოს ჩემი შენაცოდები და ამას იქით ჩივიც ისე გვიმსახუროს, ვითაც ერთი ვინმე თავადი. ხოლო, თუ ესაზი არა ქნას, ამღენერთს ნათესავობის პატივს მაინც დაგდებს, რომ ჩემი დათუნა ყანთან ცოცხალი გაგზავნოს და ჩვენ იმდენი ცხენი და ჯორი გჯათხოვოს, რომ იმერეთს მივაწიოთ“.

ადგა დედოფალი ხორეშანი, „შვილისთვის მოუთმენელის ნაღვლიან მტირალი“, და დაადგა როსტომ მეფის სავედრებელ გზას.

(გავიხსენოთ: როსტომის მამა დაუდ-ხანი და ხორეშანის პაპა სვიმონ — ძმები იყვნენ).

როსტომს მოახსენეს: ხორეშან დედოფალი მობრძანდება თქვენთან შიასხვედრადო.

მეფემ ფიცხლავ იხმო თავისი მემკვიდრე ლუარსაბი, კათალიკოსი ქრისტეფორე, ეპისკოპოსნი, ქართლის თავადნი და უბრძანა: სასწრაფოდ გაეშურეთ და დიდის მოწინებით მიეგებეთ დედოფალსო.

თვითონ თავისი კარგის ახლოს სტუმრის საჯანებელი კარავი გააზართვინა, მერე ცხენზე შეჯდა და თვითონაც შესაგებებლად გაემართა. დედოფალი გამოჩნდა. მეფე რომ დაინახა, ცხენიდან ჩამოხდომა იწყება. თავადებმა ჩამოსვეს.

მისი მარჯვენა ხელი კათალიკოსმა ქრისტეფორემ დაისვენა ხელზე,

მარცხენა ლუარსაბ ბატონიშვილმა და აგრე წამოიყვანეს მეფესთან შესახვედრად.

დაქვეითდა მეფეც.

დაქვეითდა ორივე ჯარიც — ქართველთა და ყიზილბაშთა (გინა — ქრისტიანთა და თათართა).

ერთმანეთს მიეახლნენ.

ხორეშან დედოფალმა დაიხოქა მეფის ფერხთა სამთხვევად.

არ დაანება როსტომ მეფემ, „არ დაუშვა, დაილღიავა, ერთმანეთს გადაეხვივნეს და შეიქნა ტირილი და სრულ ლაშქარმან დაიწყეს ხე-მალლა ტირილი და თავს ცემა“.

რალა საკვირველი იყო ქართველთა ტირილი, როცა „თათართა ჯარი უფრო ტიროდეს“.

მაგრამ კახეთის სამეფო სახლობის ყველაზე დიდი სატირალი ჯერ კიდევ არ იყო გამოღვენებული. როსტომ მეფეს მაკტრად გაეფრთხილებინა ყველანი, დიდი და პატარა — არასგზით არ გაემხილათ დედოფლისთვის შვილის სიკვდილი.

ერთი სიტყვით, მეფესა და დედოფალს შორის „იმ დღეს ტირილის მეტი არა თქმულა რა“.

სალამო ხანს, როცა ხორეშან დედოფალი მისთვის განკუთვნილ პარავში დაბინადა, როსტომ მეფემ თათბირი შეჰყარა და დაიწყო: ბატონი დედოფალი ჩვენთან სახვეწრად მოსულა და ჩვენც პატივის დადება გემართებსო; თავად ჩემი ნათესავი არის და ესეც რომ არ იყოს, საქართველოში ძველთაგანვე წესი ყოფილა, — როცა აქაურ მეფეებსა და მებატრონიებს რაიმე გაუჭირდებოდათ, მშველელად დედას ან დედოფალს შეიხვეწიებდნენ; ბატონი თეიმურაზიც ასე მოქცეულა და აწი ჩვენც გემართებს ქართული წესი და რიგი დავიცვათო. თათბირს ქართველი თავადებიც ესწრებოდნენ და სპარსელი ხანებიც.

პირველი წამოდგა ლორე-აღჯალის მმართველი, ყიზილბაში ისახანი და მოახსენა მეფეს: ასი ათასი სპარსელი მაინც ვაწყვეტილა კახელებთან ბრძოლებშიო, ბევრი ხელმწიფეც ამაოდ გარჯილა კახეთის დასაპყრობად, მაგრამ ამნაირი გამარჯვება, თქვენ რომ ღმერთმა კახეთზე გარგუნათ, ჯერ არაფის პღირსებიაო; თქვენ რომ მამა (თეიმურაზი) დაამარცხეთ, თქვენმა მიორე ჯარმა მისი შვილი (დათუნა) დაამარცხა და სიკვდილსაც შეჰყარა. ახლა გაუბედურებული დედოფალი მოსულა, ფეხზე გემთხვევათ და გეაჯებათ; დიახაც უნდა დასდოთ პატივი; საკმარისი იქნება ყარაია გამოართვათ სანადიროდ, ხოლო დანარჩენი კახეთი ისევ დაუტოვეთ მეფესა და ხორეშან დედოფალსო.

ძალიან ესიამოვნა სპარსელის თათბირი სპარსეთში გაზრდილ

როსტომ მეფეს. მაგრამ სანამ რაიმეს იტყოდა, ისევ ქართველებს აცალა „მათი სათქმელი“.

ქართველმა თავადებმაც თქვეს: არ ივარგებს თეიმურაზ მეფის პატიებაო. სულ ერთია, მაინც არ მოისვენებს და არც თქვენ მოგასვენებთო; ამას წინათ, მისი შვილი რომ ცოცხალი იყო, მაშინ გებრძოდათ თავგამოდებით და ახლა შვილის და თანაც ასეთი შვილის სიკვდილს რომ შეიტყობს, მაშინ ხომ სულ აღარ მოგასვენებთო. მერე, იქნებ არც ყაენმა მოგიწონოთ თეიმურაზთან შერიგებაო...

მთელი ღამე თეთრად გაათენა როსტომ მეფემ.

უვირდა კაციშვილს: სპარსელებსაც კი მოუღობო გული მათი მოსისხლე ქართველი მეფე-დედოფლის უბედურებამ, ხოლო ქართველები... რა სასტიკი არიან მათივე კეთილისმყოფელი მეუფის მიმართ... ისე კი მართალი უნდა იყვნენ ქართველები: არ იქნება და, ვიდრე პირში სული უდგას, არ გააგდებს ხმალს ხელიდან თეიმურაზ მეფე...

... მეორე დღეს ისევ შეხვდნენ ერთმანეთს ხორეშანი და როსტომი.

ახლა ყველაფერი უნდა თქმულიყო, აშკარად და გადაჭრით.

დაიწყო ხორეშან დედოფალმა: კურთხეულის ბიძათქვენის სვიმონ მეფისაგან და ლევან კახთა მეფისაგან ჩემი დათუნას მეტი ძენაშვირად აღარავინ დარჩენილაო; ჩემ შვილსაც დიად თქვენს გვერდით ხლება უნდოდა, მაგრამ მე და თეიმურაზმა არ დავანებეთ, ვითომც იმიტომ, რომ მის მეტი შვილი აღარა გვყავდა, ვაი მის დედას უბედურს! ახლა იგი თათარს ტყვედ დაურჩენიათ და ყაენთან ერანს გაუგზავნიათ! ამას გეაჯობით, ხელმწიფეო, ყაენთან მოგვეხმაროთ, ჩემს დათუნას არაფერი უბედურება შეჰყარონო!

ძლივს დაასრულა და ისევ ცრემლმა უყელა ხორეშანს.

მაშინვე ნუგეში წააშველა როსტომმა: ღვთის შეწევნით, რაც კი ჩემის ხელიდან გამოვა, არაფერს დავიშურებ თქვენს მოსახმარებლადო; ისედაც დარწმუნებული ვარ, ყაენის კარზე თქვენს შვილს სიკეთის მეტს არაფერს მიუგებენო; მხოლოდ ამისთვის მებრალეებით, დედოფალო, შვილთან შეხვედრამდის რომ ტირილი და ნალექი შეგაწუხებთო.

როგორც კი ცრემლი მცირედად დაითრგუნა, ისევ განაგრძო ხორეშანმა: ბევრი შეგცოდეთ მე და თეიმურაზმა, მიტომაც სამაგიერო მოგვიზღა უფალმაო; ახლა თქვენს ხელთ ვართ და შეგვინდეთ; თუ ამდენს შემხვეწიებთ და პატივს დამდებთ, მე და ჩემს საცოდავ მეუღლეს ამ სიბერის ჟამსა ჩვენს საფლავს არ მოგვაშორებთ, კახეთის ნაპირის ალაგნი თქვენ იქონიეთ, მე და თეიმურაზს კი მხოლოდ ჩვენს საძვალე ალავერდი და მისი გარეშემონი დავვირჩინეო; თავად ღმერთიც დავიმადლებთ და ქვეყანაც მოგიწონებთო.

მამ, ისევ კახეთში დარჩენას ითხოვდა თეიმურაზი და მისი სახ-
ლობა.

ხოლო, სანამ თეიმურაზი კახეთში დგას და თვითონაც „სანამ პირ-
ში სული უდგას“, არ იქნება და არ დააყენებს სპარსელთა სისხლში
მარადღამეულად გასვრილ უქარქაშო ხმალს თეიმურაზი.

ასე იყო და ასე იქნება.

სანამ პირში სული უდგას, პანიბალი არ დაიშლის საქულველ რომ-
თან ხმალთაკვეთებას.

სანამ პირში სული უდგას, თეიმურაზი არ დაასვენებს სპარსე-
ლების სისხლზე დაგეშილ უქარქაშო ხმალს.

ამიტომ „რალაცნაირად“, მოიარებით და „მოალერსებით“ უარი
უნდა უთხრას როსტომ მეფემ კახეთის მეფე-დედოფლის თხოვნას
და აჯას.

და გამონახა „ილათიანმა“ მეფემ „ალერსიანი უარის“ გზა: მაღალი
ღმერთი მყავს მოწმედ, რასაც თქვენ მთხოვთ, მისი აღსრულება თქვენ-
თვის არა მშურსო, — ამბობდა მეფე — მაგრამ ვაითუ უფრო ცუდად
დატრიალდეს საქმეო; თქვენი შვილის ტყვედ ჩავარდნა და თეიმურა-
ზის დამარცხება ყაენს აქამდისინ უკვე მოეხსენებოდა და, ვაითუ
ყაენმა თვითონ თქვენ და თეიმურაზი თავის კარზე პირადად გაიწი-
ვით; და ეს რომ მოხდეს, მაშინ ხომ სამიღღმჩიოდ მოითხრებით
ძირფესვიანადო!

სწორედ ძლიერად იყო ნათქვამი.

„ილბიანი“ გამოდგა ხორეშან დედოფლის პასუხიც და ახალი
სათხოვარიც: რაკი კახეთს არ დაგვედგომება, ეს წყალობა მაინც გვი-
ყავით, იმერეთს წასვლის ნება მოგვეცით და თანაც იმდენი ცხენი და
ჯორი გვათხოვეთ, მი და ჩემი სევეამწარებული მეუღლე ქუთაისამ-
დე რომ ჩაგვიყვანოსო.

ეს თხოვნა კი „დიდის სიამით“ მიიღო როსტომ მეფემ. მაშინვე
უსვად და გულმოდგინებით შეუდგა „მარად მოუშორებელი“ კახელი
გვირგვინოსნების კახეთიდან გასტუმრებას (გინა — „ფეხის ამოკვე-
თას“): „ხუთასის თუმნის ფეშქაში მიართვა და ხუთასი ცხენი და ჯო-
რი ათხოვა და კათალიკოზი თავისის ჯარით გაატანა და კახთ უბრძანა:
ვისაც გინდათ, ჯალაბობრივ თან გაჰყვითო და ვისაც გინდათ თავ-
კაცათ თან გაჰყვითო, ჩვენ კიდევ გვიამებისო და დაგიმადლებთო“...

იღვა 1648 წელი.

თეიმურაზ მეფე ისევ მიდიოდა კახეთიდან, ამოწყვეტილი ოჯახით,
შეფერთხილ-შეთხლებული ამალით, გატეხილი გულით, გამშრალი
ცრემლსათხეველით.

წავიდა — „კახეთით აიყარა, ქართლი შეიარა, იმერეთს გარდავიდა“.

ხოლო როსტომ მეფემ დათუნა ბატონიშვილის წარკვეთილი თავი, კიდევ სხვა კახელ აზნაურთა თავები და კახეთის სამეფო დროშა, ბოქაულთუხუცესის ელიზბარის (ლუარსაბ ბატონიშვილის ბიძა — დედის ძმა) ხელით შაჰ აბას მეორეს გაუგზავნა სპარსეთში.

შაჰი ყანდაპარს სალაშქროდ ემზადებოდა, როცა საქართველოდან ეგზომ „სასიხარულო ფეშქაში“ მიართვეს. ალტაცებაში მოვიდა შაჰი. რადგან ლაშქრობის წინ ასეთი ძღვენი „ღღურისათვის კარგ ნიშნად“ მიიჩნია და მაშინვე შესაფერისი საბრძანისიც გამოაქვეყნა: კახეთი ქართლთან ერთად როსტომ მეფეს დაუმტკიცდესო!

სწორედ ეს იყო მთავარი.

ხოლო „დანარჩენად“ შაჰმა ელიზბარ ბოქაულთუხუცესს „სამახარობლოდ განჯაში სამი სოფელი უბოძა. სუთას ქართველს ძვირფასი ხალათი ჩააცვა. როსტომ მეფეს, ქართლ-კახეთის აწინდელ მბრძანებელს, შაჰმა კიდევ გამოუგზავნა „თაჯი, თომარი, მურასა ხმალი, ყაენის ფუში, ხალათი და ოქროს იარაღით შეკაზმული ბედაური ცხენი“.

„იღბლიანი“ იყო ქართველთა წარკვეთილი თავებით ასხმული ფეშქაში და „ამიტომაც იღბლიანად დაასრულა შაჰ აბას II-მ ყანდაპარული „ილღარი“.

ისევ გათათრებულმა ქართველებმა და მათმა სარდლებმა — მერაბ-ხანმა და ოთარ-ხანმა ისახელეს თავი ყანდაპარისთვის ბრძოლაში.

ყანდაპარის ციხიონის უფროსობაც ჯერ მერაბ-ხანს ჩააბარა შაჰმა, ხოლო მალე, მერაბ-ხანის მოულოდნელი სიკვდილს შემდგომ, ოთარ-ხანი შეიქნა ყანდაპარის მმართველი.

ქუთათისის სასახლეში ალექსანდრე მეფესა და დარეჯან დედოფალს მოახსენეს: როსტომ მეფეს თქვენი მამა თეიმურაზი კახეთიდან გამოუძევებია და ქუთათისისკენ მოეშურება სვეგამწარებული მეფე ჯალაბით და ამალითო.

დარეჯან დედოფალმა შეიცხადა მშობელთა ახალი უბედურება, დათუნას სიკვდილი კი არც მისთვის გაუმხელიათ ჯერჯერობით და არც ალექსანდრესთვის.

ალექსანდრე მაშინვე შესახვედრ თადარიგს შეუდგა. წინასწარ გენათელი ეპისკოპოსი და ზემო იმერეთის თავადები გაგზავნა შესაგებე-

ბლად. „ყველგან ნუზლი და სამასპინძლო მზად ღაასეედრეს“ საიმე-
რეთოს მონავალ კახელებს.

თვითონ ალექსანდრე მეფეც გაეშურა „დიდის ჯარითა, მიეგება,
ნახეს ერთმანეთი, შექნეს ტირილი და თავს ცემა“.

გენათელ ეპისკოპოსს კახელ კარისკაცთაგან უკვე შეეტყო დათუ-
ნა ბატონიშვილის სიკვდილი. ახლა ალექსანდრე მეფე გაისმო გენა-
თელმა აღუმაღ და აუწყა ცოლისძმის დაღუპვის ამბავი. თან ეს დას-
ძინა მაშინვე: „ორჯერ ცალ-ცალკე თემის შეყრის თავი იმერეთს არა
აქვს, ამიტომ ახლა, როცა დედა-შვილი სორეშანი და დარეჯანი ერთ-
მანეთს შესვდებიან და მიუტირებენ, მაშინ თქვენ დათუნა ბატონიშვი-
ლის სიკვდილიც უნდა გამოაცხადოთ“.

მეტი საშველი არ იყო და იტვირთა ალექსანდრემ ეგზომ სამძიმო
სატვირთბელი.

დედოფალი დარეჯანიც გამოჩნდა მოტირალ ქალთა ასაბით. ჯერ
დელას მიჰარდა, მერე მამას, მოთქმა-გოდებით.

საგანგებოდ გაწყობილმა მოზარეებმაც დააგზნეს ზარი და ზუნი.

უცებ ალექსანდრე მეფემ მხრებზე ხელები ჩაივლო, სამეფო სამო-
სელნი ჩამოიფსრიწა, თეიმურაზის წინაშე მუხლებზე დაეცა და შეკბლა-
ვლა თავპირის მტვრევით: აღარ გეყავს შენი ვაჟი ბე, დათუნა ბა-
ტონიშვილი! გმირისა და წამებულის სიკვდილით აღესრულა ურჯუ-
ლოებთან ბრძოლის ეამსო!

დათუნა მოკვდაო?!

„ბატონი თეიმურაზ და ორნივე დედოფლები, ვით უსულო მკვდარ-
ნი“, მიწას დაენარცხნენ.

მაგრამ რა?! მაინც გაჰყარეს სიკვდილისგან სიკვდილის მოწყუ-
რალნი.

უჯანასენელი ძე და ძირი მოშლოდა მთელი საწუთროს მანძილზე
ჯვარცმულ ხელმწიფეს.

ისევ ცოცხალი იყო, რადგან ჯერ ისევ ვერ მიეთრია აქამდე უძმი-
მესი ტანჯვით ნათრევი „თავისი ჯვარი“ გოლგოთის თხემზე.

ორმოცი დღე-ღამე გლოვობდნენ იმერელნი კახელი გვირგვინოსნე-
ბის უბედურებას. „ორმოცამდისინ ტირილი და ზარი იყო. იმერეთის
თაფადნი და აზნაურშვილნი დილას საღამოს მოუტირებდეს. ვისიკ
მამული ახლოს იყო, ისინი უმალ მოვიდნეს, მრავალი გარდასაბურავი
მოიღეს. ალექსანდრე მეფემ გასაკვირვებელი ხარჯი გარდისადა ცო-
ცხალთა და მკვდართა ზედან... ვინც ამათნი ცოცხალნი დარჩნენ,
ორმოცდაათს წლამდისინ ამის გლოვასა და ტირილში იყვნენ და მე-
ფემ ალექსანდრემ ბატონს თეიმურაზს და მის თავადებსა და აზნაურთ
ყველას ცალ-ცალკე სოფლები და სარჩო გაუჩინა“.

აცმუკდა ლუარსაბ ბატონიშვილი. მივარდა და სთხოვა მეფე-მამობილს — გაგვიშვი სანადიროდო. როსტომს რაღაც გული ეურჩებოდა, მაგრამ არ იქნა და ლუარსაბი არ მოეშვა, არ მოეშვა და ბოლოს მეფეც დათანხმდა.

სანადიროდ გავიდნენ მონადირენი. ადგილები აირჩიეს, საფრები გაიწყვეს, თოფები და მშვილდ-ისარნი მოიმარჯვეს და მოივარგეს. მარეკებმაც ღორისა და ირმის ხრონი გამოორეკეს. შეიქნა ისრის სტვენა-წივილი და თოფის ბათქაბუთქი.

„ვაიმე, მომკლესო!“ — იბდაულა ვილაცამ.

ეს ლუარსაბ ბატონიშვილი იყო.

ტყვიას, ალაღბედად თუ გათვლილად ნასროლს, მკერდი შეენგრია ტახტის მემკვიდრისათვის.

სასწრაფოდ მონადირის კარავში შეასვენეს და მეფესთან ჩაფარი აფრინეს.

თავზარდაცემულმა როსტომ მეფემ მაშინვე ელიზბარ ბოქაულთუხუცესი აფრინა „ჰაქიმისა და ჯარას“ (ქირურგი) თანხლებით. თვითონაც უკან მიჰყვა გაოგნებული.

ცოცხალი დახვდა ბატონიშვილი. წამოდგომასაც შეეცადა მამის შესახვედრად. მაგრამ არ დაანებეს.

როსტომმა ქუდი მოიგლიჯა, მიწას დაანარცხა და თავ-პირში ხელები წაიშინა. მერე შეიღს ჩაუჯდა და ჩაეძა — როგორ მოხდაო, საიდან მოგხდაო, ვინ გესროლაო, საიდან გესროლესო. იქ მყოფთაც დაეტაკა — ახლავე ყოველივე შემიტყვეთო, გამაგებინეთო, გამარკვიეთო...

თვითონ ლუარსაბმა ეს უთხრა მამას: თუ გადავრჩი, მე თვითონ ვიპოვნი ჩემს მკვლელს, თუ არა, თქვენ კარგად იყავით და როგორც ამჯობინათ, ისე მოიქეცითო.

ეს იყო და ეს. შუადღემდე იცოცხლა და მოკვდა.

საშინელი იერემიადა დადგა ქართლის სასახლეში.

გლოვობდა და ტიროდა ყველა.

ვილაცაებს თურმე კიდევაც შეფარვით უხაროდათ „თათარი ხელმწიფის“ მემკვიდრის სიკვდილი.

ბოლო, „ვისაც უხაროდა. ის უფრო სტიროდა და თავს იცემდა აზრის არ მიხედომისათვის“.

ტფილისს მიასვენეს ცხედარი.

მხარჩამოფხრეწილნი მიჰყვებოდნენ ქართველი და სპარსელი წარჩინებულნი.

უფლისწულის სისხლიანი სამოსელიც ქართველებსა და სპარსელებს გაენაწილებინათ სატარებლად.

წინ ქრისტიანი მღვდლებიც მოუძლოდნენ ფსალმუნის ღიღინით და

სპარსული მოღებიც ყურანის ყივილიძე.

ქართული და სპარსული დროშები ერთად მოქონდათ სამგლოვიაროდ შებაფთულნი.

ლუარსაბის ცოლმა, თამარ ანდრონიკაშვილის ქალმა რომ ქმრის სიკვდილი შეიტყო, თავით კედელს დაეტაკა და „ვითაც უსულო მკვდარი შეიქნა“, მაგრამ მაინც გადარჩა სიკვდილს.

ტფილისში ყოველივე წესი ქართულ-ქრისტიანულად აუგეს მიცვალებულს.

მერე სპარსული საწესოების განსრულებით არდაველს წაასვენეს. მთელი არდაველის მოსახლეობა გამოეგება ქართველთა სამგლოვიარო პროცესიას — დიდი და პატარა, ქალი და კაცი, ბეგლარბეგი და მაწანწალა, მოლა და დერვიში.

შაჰ სეფის გვერდით დაკრძალეს ლუარსაბ ბატონიშვილი.

არდაველი სეფიანთა „უწმიდესი სამძალე ქალაქი“ იყო; აქი აქ ესვენა ირანის სამეფო დინასტიის „წმიდა წინაპარი“ — სეფი ედ-დინი. მხოლოდ როსტომ მეფის „უდიდეს გამაველობას“ შეეძლო მისი შვილისთვის ესოდენი პატივის (არდეველს დაკრძალვის) მოპოვება...

ლუარსაბი რომ დაიღუპა, როსტომ მეფე მაშინ 87 წლის კაცი იყო.

და ისევე უმემკვიდრედ და უშვილძიროდ დარჩენილიყო სამარეში ფეხჩაწვდენილი ბერიაკაცი.

ეს მესამედ „არ გაუმართლა“ მემკვიდრემ (მამუჯა, ოტია, ლუარსაბი) როსტომს.

და მაინც სცადა მეოთხედ.

თოფნაკრავ ლუარსაბს უმცროსი ძმა დარჩა — ვახტანგი, ესეც სპარსეთში გაზრდილი, იმჟამად ყაზმინის მოურავი. სწორედ ეს ვახტანგი მოისურვა ახლა შვილობილად და ტახტის მემკვიდრედ როსტომ მეფემ. ვახტანგს ვიშვილებ და ცოლად მისი ძმის ქვრივს, თამარს შეერთავეო, — თათართჲ წესით ასე ერგებისო“, გადაწყვიტა როსტომმა და მაშინვე საამისო თხოვნაც გაგზავნა შაჰ აბას II-სთან ირანს.

შაჰმა როსტომის სურვილი მოიწონა, მაგრამ ვახტანგის დედამ იკივლა: როსტომ მეფემ უფროსი შვილი წამგვარა და მომიკლა, ახლა უმცროსსა და ერთადერთ ძეს ვეღარ გავიმეტებო; თუ მაინცდამაინც ჩემი შვილის მემკვიდრედ აყვანა არ დაუშლია, საქართველოს მეფობა ისე დაუმტკიცოს და სანამ თვითონ როსტომი ცოცხალი დარჩება, ჩემი შვილიც მანამ ჩემთან დარჩესო.

ასეთი პასუხი როსტომ მეფემ ძალიან იწყინა და გაბრაზებით წამოისროლა: „სიდამდისინ ცოცხალი ვარო, თვითონ ვიბატონებო; ხოლო ჩემს უკან ვისაც უნდათ იმას მისცენო“ ტახტიც და გვირგვინიცო.

მაგრამ მაინც ვერ დაისვენა უმემკვიდრეოდ როსტომ მეფემ. ისევ შეიძინა ლაპარაკი ვახტანგზე, მაგრამ ისევ ჩაერია სიკვდილი: ვახტანგი რაღაც აუადმყოფობამ შეიპყრო და გარდაიცვალა სახსებით ყაწვილი კაცი.

მაშინ მებუთედ „სცადა ბედი“ როსტომ მეფემ.

ამჯერად ბაგრატიონების მუხრანულ შტოს მიადგა „მემკვიდრის უემურით“ შეპყრობილი ბებერი ხელმწიფე.

ეს იყო ვახტანგ მუხრან-ბატონი, მარაბდის ბრძოლაში დაღუპული თეიმურაზ მუხრან-ბატონის ძე, გიორგი სააკაძის შვილიშვილი დედის ხაზით (აკი თეიმურაზ მუხრან-ბატონის მეუღლე გიორგი სააკაძის ასული იყო).

ძალიან „უყვარდა როსტომ მეფეს“ ვახტანგ მუხრან-ბატონი, რომელიც ყოველთვის „იყო საქმის ხელ-გამომავალი, მხნე, ახოვანი და გამარჯვებული“.

თეიმურაზ მეფესთან ბრძოლაშიც ხომ პირველი უდგა მხარში ვახტანგი ქართლის მეფეს.

და აი, უკვე მებუთედ, შვილად, გინა მემკვიდრედ, გინა „ჯანიშინად“ (მოადგილედ) როსტომ მეფემ აირჩია ვახტანგ მუხრან-ბატონი და დასანტიციებლად გაგზავნა ირანს.

შაჰ აბას II-ის კარზე ვახტანგი მისვლისთანავე „დიდად მიიჩნივეს“ და „დიდი პატივიც“ მიაგეს. მთავარი მაინც ეს იყო: მაშინვე „შეუკვეთეს სჯული მაჰმადისა“. ბევრი იუარა ვახტანგმა, მაგრამ ბოლოს, რაკი სხვა „არღარა ღონე ჰქონდა“, ისიც „გათათრდა“. შაჰმა ქართლის მომავალი მეფე დაამტკიცა, ახალი სახელი — შაჰ-ნავაზი დაარქვა, კვლავ მრავალი „წყალობა უყო, მრავალი მოსცა“ და ასე გამოისტუმრა საქართველოში.

იმ წელს (1654) სვეტიცხოველის გუმბათი ჩამოგდებულიყო და როსტომ მეფე მისი აღდგენით იყო გართული. კიდევაც აღასრულა დიდებული ლაერის აღდგენა და ამის შემდგომ ველარც შეძლო ქვეყნის მოვლა-პატრონობა წელთა სიმრავლით დამძიმებულმა.

ქართლის ნამდვილი გამგებელი შეიქნა ვახტანგ „შაჰ-ნავაზი“.

კახეთი ისევ სალიმ-ხანს მისცა სამმართველოდ ირანის შაჰმა.

როსტომ მეფე ისევ ირანის ყულარადასად და ისფაჰანის ტარულად ითვლებოდა. უკანასკნელ წლებში ირანის სატახტოს სამმართველოდ თავის ნაიბად (მოადგილედ) როსტომმა გაგზავნა ფარსადან გორგიჯანიძე...

ხოლო, სანამ როსტომი მწოლიარობდა და „დაწოლილი ღხინობდა და განისვენებდა“. მანამ ვახტანგ შაჰ-ნავაზი ქართლის მეფობას თავისად განამტკიცებდა, ქართლის ზვიად თავადობას „საკუთარ“ ხელმწიფობას „აჩვევდა“ და „აგუებდა“. ზოგს იმოყვრებდა და „ნები-

ერად“ იერთგულებდა, ზოგსაც სმალზე ხელდადებით „იარშივებდა“. ყოველივე ამას როსტომ მეფისაგან „მიფარვით“ აკეთებდა ვახტანგი. მეფისგან იღუმალ, მეფის ბევრი „კარგი ყმანი შემოიფიცა“ მეფის „შიღლიმა“ და „ჯანიშინმა“. ნოდარ ციციშვილს ასული სთხოვა თავისი უფროსი ძის, არჩილის საცოლოდ. ზაალ არაგვის ერისთავს თავისი ასული რძლად გაატანა — მისი ძის, ზურაბის ცოლად. კარისკაცებმა „მეფის მალვით“ პატრონ-ყმობაზე შექფიცეს. მარიამ დედოფალსაც კი „საფიცარი“ გამოსცინცლა „ახალმა გერმა“.

როსტომი ყველას უკვე ამ ქვეყნიდან „გარდასულად“ მიეჩნია.

ირანის შაჰსაც საქართველოდან ცნობები მისდიოდა: თვითონ შაჰ-ნავაზი ატყობინებდა: „მეფე მოუძღურდა სიბერიტა და სალმობიერ იქმნაო“; ზოგიც პირდაპირ მეფის სიკვდილს აცნობებდა, ზოგიც „მო-სიკვდილებას“.

ფარსადან გორგიჯანიძე გამოგზავნა შაჰმა საქართველოში: თუ გი-ყვარდე, წადი და შენ მაინც ჩამომიტანე ნამდვილი ამბავი — მოკვდა თუ ღარჩა როსტომ-ხანიო.

ჩამოვიდა საქართველოში ფარსადან გორგიჯანიძე და ჩამოუსწრო ცოცხალს როსტომ მეფეს. ფარსადანმა შაჰის გამოგზავნილი ხალათი რომ გადასცა, ბალღივით გახარებულმა მეფემ უძღური სხეული მაინც წამოიქნია, წამოჯდა და ლოგინშივე გადაიცვა შაჰის გულმოწყალებითა და სპარსული მზით სავსე სამოსელი.

გორგიჯანიძემ „ნამდვილი ამბავი“ ჩამოუტანა სპარსეთში შაჰ აბას II-ს: როსტომ მეფე ცოცხალი კი დაეტოვე, მაგრამ შეიძლება უკან ჩაფარც მომდევდეს მეფის სიკვდილის ცნობითო.

მართლაც ასე მოხდა.

იღვა 1658 წელი.

მომკვდარიყო ბატონიშვილი ქაიხოსრო დავითის ძე, გინა ხოსრო-მირზა, გინა როსტომ მეფე, გინა როსტომ-ხანი. სისხლით „წმინდა ქართველი“ — მამით ბაგრატიონი, დედით ქართველი გლეხი; რჯულით მაჰმადიანი, სულით გახლეჩილი „ქართველ-თათარი“. მამაცი მხედარი, დიდი სარდალი და პოლიტიკური თავკაცი; ავი დრო-ჟამის ჭკვიანი და მკლავლონიერი ეტლისმწაფელი; დიდი გიორგი სააკაძის წყალობით ამადლებული და აღზევებული; მთელი ნახევარი საუკუნის მანძილზე სპარსეთის ტახტ-გვირგვინის „პატრონთა-პატრონი“.

დიდი მხედრული „სახელები“ ჭაბუკობიდანვე მოსდევდა, თუმცა დიდი სახელმწიფოებრივი „სახელოები“ ყოველთვის ასაკმორეულს ეწვეოდა ხოლმე: ისფაჰანის ტარულა შეიქნა 53 წლისა, ირანის ყულა-რადასი 60 წლისა, საქართველოს მეფე 67 წლისა. მაგრამ მაინც მისი ჩაჟიღული სხეული და უძვრელ-უშფოთარი გული საკაციშილო

მაგრამ მაინც ვერ დაისვენა უმემკვიდრეოდ როსტომ მეფემ. ისევ შეიხა ლაპარაკი ვახტანგზე, მაგრამ ისევ ჩაერია სიკვდილი: ვახტანგი რალაც ავადმყოფობამ შეიპყრო და გარდაიცვალა სავსებით ყმაწვილი კაცი.

მაშინ მეხუთედ „სცადა ბედი“ როსტომ მეფემ.

ამჯერად ბაგრატიონების მუხრანულ შტოს მიადგა „მემკვიდრის უემურით“ შეპყრობილი ბებერი ხელმწიფე.

ეს იყო ვახტანგ მუხრან-ბატონი, მარაბდის ბრძოლაში დაღუპული თეიმურაზ მუხრან-ბატონის ძე, გიორგი სააკაძის შვილიშვილი დედის ხაზით (აკი თეიმურაზ მუხრან-ბატონის მეუღლე გიორგი სააკაძის ასული იყო).

ძალიან „უყვარდა როსტომ მეფეს“ ვახტანგ მუხრან-ბატონი, რომელიც ყოველთვის „იყო საქმის ხელ-გამომავალი, მხნე, ახოვანი და გამარჯვებული“.

თეიმურაზ მეფესთან ბრძოლაშიც ხომ პირველი უდგა მხარში ვახტანგი ქართლის მეფეს.

და აი, უკვე მეხუთედ, შეილად, გინა მემკვიდრედ, გინა „ჯანიშინად“ (მოადგილედ) როსტომ მეფემ აირჩია ვახტანგ მუხრან-ბატონი და დასაწიციცებლად გაგზავნა ირანს.

შაჰ აბას II-ის კარზე ვახტანგი მისვლისთანავე „დიდად მიიჩნივეს“ და „დიდი პატივიც“ მიაგეს. მთავარი მაინც ეს იყო: მაშინვე „შეუკვეთეს სჯული მამადისა“. ბევრი იუარა ვახტანგმა, მაგრამ ბოლოს, რაკი სხვა „არღარა ღონე ჰქონდა“, ისიც „გათათრდა“. შაჰმა ქართლის მომავალი მეფე დაამტკიცა, ახალი სახელი — შაჰ-ნავაზი დაარქვა, კვლავ მრავალი „წყალობა უყო, მრავალი მოსცა“ და ასე გამოისტუმრა საქართველოში.

იმ წელს (1654) სეფტიცხოველის გუმბათი ჩამოგდებულიყო და როსტომ მეფე მისი აღდგენით იყო გართული. კიდევაც აღასრულა დიდებული ლავრის აღდგენა და ამის შემდგომ ველარც შეძლო ქვეყნის მოვლა-პატრონობა წელთა სიმრავლით დამძიმებულმა.

ქართლის ნამდვილი გამგებელი შეიქნა ვახტანგ „შაჰ-ნავაზი“.

კახეთი ისევ სალიმ-ხანს მისცა სამმართველოდ ირანის შაჰმა.

როსტომ მეფე ისევ ირანის ყულარაღასად და ისფაჰანის ტარულად ითვლებოდა. უკანასკნელ წლებში ირანის სატახტოს სამმართველოდ თავის ნაიბად (მოადგილედ) როსტომმა გაგზავნა ფარსადან გორგიჯანიძე...

ხოლო, სანამ როსტომი მწოლიარობდა და „დაწოლილი ღხინობდა და განისვენებდა“. მანამ ვახტანგ შაჰ-ნავაზი ქართლის მეფობას თავისად განამტკიცებდა, ქართლის ჴვიად თავალობას „საკუთარ“ ხელმწიფობას „აჩვევდა“ და „აგუებდა“. ზოგს იმოყვრებდა და „ნები-

ერად“ იერთგულებდა, ზოგსაც სმალზე ხელდადებით „იარშივებდა“. ყოველივე ამას როსტომ მეფისაგან „მიფარით“ აკეთებდა ვახტანგი. მეფისგან იღუმალ, მეფის ბევრი „კარგი ყმანი შემოიფიცა“ მეფის „შვილმა“ და „ჯანიშინმა“. ნოდარ ციციშვილს ასული სთხოვა თავისი უფროსი ძის, არჩილის საცოლოდ. ზაალ არაგვის ერისთავს თავისი ასული რძლად გაატანა — მისი ძის, ზურაბის ცოლად. კარისკაცებმა „მეფის მალვით“ პატრონ-ყმობაზე შეპყრეს. მარიამ დედოფალსაც კი „საფიცარი“ გამოსცინცლა „ახალმა გერმა“.

როსტომი ყველას უკვე ამ ქვეყნიდან „გარდასულად“ მიეჩნია.

ირანის შაჰსაც საქართველოდან ცნობები მისდიოდა: თვითონ შაჰ-ნავაზი ატყობინებდა: „მეფე მოუძღურდა სიბერითა და საღმობიერ იქმნაო“; ზოგიც პირდაპირ მეფის სიკვდილს აცნობებდა, ზოგიც „მოსიკვდილებას“.

ფარსადან გორგიჯანიძე გამოგზავნა შაჰმა საქართველოში: თუ გიყვარდე, წადი და შენ მაინც ჩამომიტანე ნამდვილი ამბავი — მოკვდა თუ დარჩა როსტომ-ხანიო.

ჩამოვიდა საქართველოში ფარსადან გორგიჯანიძე და ჩამოუსწრო ცოცხალს როსტომ მეფეს. ფარსადანმა შაჰის გამოგზავნილი ხალათი რომ გადასცა, ბაღღივით გასარებულმა მეფემ უძღური სხეული მაინც წამოიქნია, წამოჯდა და ლოგინშივე გადაიცვა შაჰის გულმონწყალებითა და სპარსული მზით სავსე სამოსელი.

გორგიჯანიძემ „ნამდვილი ამბავი“ ჩამოუტანა სპარსეთში შაჰ აბას II-ს: როსტომ მეფე ცოცხალი კი დაეტოვე, მაგრამ შეიძლება უკან ჩაფარიც მომდევდეს მეფის სიკვდილის ცნობითო.

მართლაც ასე მოხდა.

იღვა 1658 წელი.

მომკვდარიყო ბატონიშვილი ქაიხოსრო დავითის ძე, გინა ხოსრო-მირზა, გინა როსტომ მეფე, გინა როსტომ-ხანი. სისხლით „წმინდა ქართველი“ — მამით ბაგრატიონი, დედით ქართველი გლეხი; რჯულით მაჰმადიანი, სულით გახლენილი „ქართველ-თათარი“. მამაცი მხედარი, დიდი სარდალი და პოლიტიკური თავკაცი; ავი დრო-ჟამის ჭკვიანი და მკლავდონიერი ეტლისმწაფელი; დიდი გიორგი სააკაძის წყალობით ამადლებული და აღზევებული; მთელი ნახევარი საუკუნის მანძილზე სპარსეთის ტახტ-გვირგვინის „პატრონთა-პატრონი“.

დიდი მხედრული „სახელები“ ჭაბუკობიდანვე მოსდევდა, თუმცა დიდი სახელმწიფოებრივი „სახელოები“ ყოველთვის ასაკმორეულს ეწვეოდა ხოლმე: ისფაჰანის ტარულა შეიქნა 53 წლისა, ირანის ყულა-რალასი 60 წლისა, საქართველოს მეფე 67 წლისა. მაგრამ მაინც მისი ჩაკირული სხეული და უძერღელ-უშფოთარი გული საკაციშილო

წუთისოფლისა სათავდადმართო „მეორე ნახევარს“ ჰაბუკური აღმაგ-
ლობის წლებად აქცევდა. სიბერე მისთვის თითქოს ზრდა იყო, და-
ვაუკაცება და არა მიხრწნილება.

ამიტომაც მისი ტარულობა გაგრძელდა 40 წელი, ყულარადასობა
33 წელი, ქართლის მეფობა 26 წელი.

და აღესრულა შობითგან 93 წლისა.

ორდღიანი „ქართული ტირილის“ შემდგომ, სპარსეთს წაასვენეს
და ყუმში დაკრძალეს, დიდი შაჰ აბასის გვერდით.

მეფე ვახტანგ მეხუთე

იგი დაიბადა მე-17 საუკუნის ათიან წლებში, მუხრანში.

სახელად — ვახტანგ.

მამა — თეიმურაზ მუხრან-ბატონი, სიძე გიორგი სააკაძისა.

დედა — სახელით უცნობი, ასული გიორგი სააკაძისა.

თეიმურაზ მუხრან-ბატონი რომ მარაბდის ბრძოლაში (1625 წ.) დაიდუპა, აწ დაობლებული მისი ძე ათი-თორმეტი წლის ყრმა უნდა ყოფილიყო. მერე, თვრამეტ-ოცი წლის ჭაბუკი სპარსეთიდან ქართლის მეფედ გამოგზავნილ როსტომ-ხანს ეყმო და ბოლომდე კიდევ დიდის ერთგულებით ემსახურა. როსტომ მეფესაც ძალიან „შეუყვარდა“ ეს ერთგული, მისთვის სასიკეთო „საქმის ხელ-გამომავალი, მხნე, ახოვანი და გამარჯვებული“ ახალგაზრდა მუხრან-ბატონი.

და, ბოლოს, როცა როსტომ მეფეს ოთხჯერ თანმიყოლებით ნაშვილები ტახტის მემკვიდრენი ოთხივე თანმიყოლებითვე დაელუპა — მესუთე მემკვიდრედ სწორედ ვახტანგ მუხრან-ბატონი აიყვანა და ამ არჩევანმა, როგორც იქნა, „გაუმართლა“ კიდევაც.

ეს მოხდა 1654 წელს, როცა ვახტანგი უნდა ყოფილიყო, დაახლოებით, ორმოცი წლისა.

და ჩვენც კვლავ გავიხსენოთ, როსტომ მეფის ცხოვრებიდან: როსტომი ვახტანგს აგზავნის ირანს, შაჰ აბას II-სთან, ქართლის მეფის მემკვიდრედ და „ჯანიშინად“ დასამტკიცებლად.

ირანის შაჰის კარზე ვახტანგი მისვლისთანავე „დიდად მიიჩნიეს“ და „დიდი პატივიც“ მიაგეს. პატივი პატივად და, მაშინვე „სჯული შაჰადისა შეუკვეთეს“. ვახტანგმა ჯერ იტიკატა — არა და არ „გაეთათრდებო“, მაგრამ ბოლოს მანც, რაკი სხვა „არღარა ღონე ჰქონდა“, დათანხმდა და მაჰმადიანად მოინათლა. შაჰ აბას II-მ ქართლის მომავალი მეფე დაამტკიცა, ახალი სახელი შაჰ-ნავაზი დაარქვა, კვლავ მრავალი „წყალობა უყო, მრავალი მოსცა“ და ასე გამოისტუმრა საქართველოში.

წელთა სიმრავლით დამძიმებული როსტომ მეფე კი უკვე ლოგინად ჩავარდნილიყო.

ხოლო, სანამ როსტომი სიკვდილის საუფლოსაკენ მიიწეოდა, ვახტანგ შაჰ-ნავაზი ქართლის მეფობას უკვე თავისად მოირგებდა და მოიმტკი-

ცებდა. თავადთაგან ზოგს იმოყვრებდა და „ხებიერად“ იერთგულებდა, ზოგსაც ძალმინიშნებით „იარშივებდა“. ნოღარ ციციშვილს ასული სთხოვა თავისი უფროსი ძის, არჩილის საცოლოდ. ზაალ არაგვის ერისთავს თავისი ასული რძლად გაატანა—მისი ძის, ზურაბის მეუღლედ. ყველაფერ ამას დავარდნილი მეფისგან მალულად აკეთებდა მისი „შვილი“ და „ჯანიშინი“. როსტომის მეუღლეს, მარიამ დედოფალსაც კი „საფიტარი“ გამოსცინცლა ამ „ახალმა გერმა“.

დადგა 1658 წელი.

მოკვდა როსტომ მეფე, წაასვენეს დასაკრძალავად ირანს, ქალაქ ყუმს, სადაც განისვენებდა თვით დიდი შაჰ აბას I.

მეფის გარდაცვალების წინა დღით, მის მეუღლეს მარიამ დედოფალს მისი დავალებით გადაწერილი „ქართლის ცხოვრება“ მოართვეს („მარიამისეული ნუსხა“).

მეორე დღეს სპარსელმა ხანებმა მარიამს ქმრის დატირება აცალეს, მერე უთხრეს: შაჰის ბრძანება გახლავთ ამ დღეებში, თქვენი მიცვალებული ქმრის კვალზე, თქვენც ირანს უნდა წაგიყვანოთ.

მარიამმა მაშინვე სარდალი პაპუნა ციციშვილი იხმო, თეთრი თმა აიკვეცა, ანაკვეცი წერილთან ერთად გადასცა და შაჰთან აფრინა სპარსეთს.

ციციშვილმა შაჰ აბას II-ს მარიამის წერილი გადასცა, მისი თეთრი თმის ანაკვეცი აჩვენა და სიტყვიერადაც ბევრი რამ სასიკეთო უამბო ამ საოცარი ქალის შესახებ. ამიტომ პატივი ეცით, დაინდევით და საქართველოდან ნუ გამოადგმევინებთ ფეხს მარიამ დედოფალსო, — შეევედრა პაპუნა შაჰს.

კარგიო, თქვა შაჰმა. მაშინვე რაყამი გაამზადა და ციციშვილს გამოატანა ვახტანგ შაჰ-ნავაზთან.

რაყამში ეწერა: ამიერიდან ქართლის გამგებლად, ვითარცა „ვალი“, გინა „ჯანიშინი“ — ინიშნება ვახტანგ შაჰ-ნავაზი, რომელიც ქართლის გამგებლობის გარდა, ცხადდება გარდაცვლილი როსტომ-ხანის ყოველი ქონების მემკვიდრედ და პატრონად. მათ შორის — აწ დაქვრივებული მარიამ დედოფლის პატრონად; შაჰი საგანგებოდ ბრძანებს: ვახტანგ შაჰ-ნავაზმა ცოლად შეირთოს მარიამ დედოფალი! (ასეთია „კეთილი სპარსული წესი და ადათი“; არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს „ქართულ ახირებას“ — ვითომც საძრახისი იყოს შეილობილისა და დედობილის შეუღლება!).

„არავითარი მნიშვნელობა“ არა აქვს არც იმას, რომ ქართლის ახალი ხელმწიფე უკვე კარგა ხნის ცოლ-შვილიანი კაცია. ვახტანგს ცოლად ჰყავს როდამი, — ყაფლან ბარათაშვილ-ორბელიშვილის ასული, ქალი ფრიად პატიოსანი და შემკული ყოვლითა საქმითა კეთი-

ლითა, სრული სწავლითა საღმრთოთა და საერთოდ, შეენიერი და პირის-წყალი დედათა“.

მეორე და, ჰყავდეს როდამი ცოლად ვახტანგს, არავენ მის განტევებას არ მოითხოვს. ოღონდ მარიამ დედოფალი კი უუპველად უნდა შეერთოს. სპარსული წესით, „უკეთესიც იქნება“, თუ ვახტანგს ორი ცოლი ეყოლება!

რალა გაეწყობოდა! „ეერლარა ურჩ ექმნა ყაენსა“ ვახტანგი და შეერთო ცოლად მარიამ დედოფალი, — როსტომის გარდაცვალებიდან ორმოცის თავზე „ქმნეს ქორწილი სახელოვანი“.

(ეს მარიამის მესამე ქორწინება იყო: სვიმონ გურიელი, როსტომ მეფე და ასლა ვახტანგ შაჰ-ნაფაზ მუხრან-ბატონი).

ასე იწყებდა მეფობას ვახტანგ მეხუთე (1658—1675 წწ) — პირველი მეფე, ბაგრატიონთა საგვარეულოს მუხრანული შტოისაგან...

მუხრანის ბაგრატიონთა წრე თავიდანვე მაღალნიჭიერი, მაღალ-ზნეობრივი და მაღალმამულიშვილური სულისკვეთებით გამოსჩანდა ზოგადქართული კულტურული და პოლიტიკური ცხოვრების ასპარეზზე. ბაგრატიონთა ეს „უმცროსი შტო“ ყველა თაობაში გამოირჩეოდა დიდი მწიგნობრობით, განათლებით და განსწავლულობით, სამშობლო ქვეყნის დიდი წარსულის ღრმა ცოდნით და თავყანისცემით, საერო და სასულიერო აღმშენებლობით, ფართო პოლიტიკური განზრახვებით და ქვეყნის საკეთილდღეოდ უანგარო თავგანწირვით.

1512 წლიდან 1658 წლამდე (მუხრან-ბატონთა შტოს გამოყოფიდან ვახტანგ V-ის გამეფებამდე) სულ თერთმეტი „მუხრან-ბატონური სახელი“ შემოგვინახა ისტორიამ და თერთმეტიდან ცხრა „ზოგადქართულ“ სახელებად გამოკვეთილან საქართველოს მათიანის ქსოვილზე:

ბ ა გ რ ა ტ კონსტანტინეს ძე — პირველი „მუხრან-ბატონი“, „მტურერის ციხის“ აღმშენებელი. ქართლის მამოხრებელი ავეგიორგის მძლეველი;

ა რ ჩ ი ლ ბაგრატის ძე — დიდი მამულიშვილი, ყიზილბაშებთან ომების გამორჩენილი მეთაური, დიდი სვიმონ მეფის უახლოესი თანამებრძოლი, მამულისათვის მოწამებრივი სიკვდილით აღსრულებული;

ა შ ო თ ა ნ ბაგრატის ძე — ერთგული, „სანდო და განზრახი“ თანამებრძოლი დიდი სვიმონ მეფისა;

ე რ ე კ ლ ე ბაგრატის ძე — თურქ-ოსმალებთან ომების სახელოვანი ახალგაზრდა გმირი სამცხესა და ქართლ-იმერეთის საზღვრებზე;

დ ე დ ი ს ი მ ე დ ი, ასული აშოთანისა — სამცხის ათაბაგის ქაიხოს-

რო II-ის მეუღლე, დედა მომდევნო ათაბაგებისა, თვითონ დიდი მესვეური სამხრეთული საქართველოსი;

ქე თევანი, ასული აშოთანისა — სახელოვანი დედოფალი კახეთისა, ჭეშმარიტი დედა სრულიად საქართველოსი, საარაკო გმირი და სამშობლოსათვის წამებული წმიდანი, წმიდა ნინოსა და თამარ შეიძნათობიერის ბადალი ქალი-მნათობი;

თეიმურაზ ვახტანგის ძე — სიძე გიორგი სააკაძისა, ტაშისკარის და მარაბდის ბრძოლათა გმირი. იქვე მამულისათვის დაცემულ-დარეცილი;

ქაიხოსრო ვახტანგის ძე — „ქართლის გამგებელი“, გიორგი სააკაძის ბედის თანაზიარი, მასთან ერთად თურქეთის მიწაზე სიკვდილთან წილნაყარი.

და თვითონ ვახტანგ თეიმურაზის ძე, ვისაც მუხრან-ბატონთაგან წილად ერგო, პირველი ასულიყო ქართულ სამეფო ტახტზე. მეფე ვახტანგ მეხუთე მხოლოდ „გარეგნულად“ იყო „თათარი“. ხოლო „შინაგანად“ — სულით, გულით, სიტყვით და საქმით — ნამდვილი მამულიშვილი, ქრისტიანობისთვის თავგამოდებული მებრძოლი და აღმაშენებელი, ქვეყნის შინა-პოლიტიკური და ნივთიერი სიმტკიცისა და სულიერი აღორძინების დაულალავი თავკაცი, მაღალნიჭიერი სამოქალაქო და სამოსამართლო ხელისუფალი. იყო იგი „კაცი საკვირველი, ძლიერი საქმითა და გამარჯვებული. და ამას სჭირდა ოთხნი ესე საქმენი: ბრძენ იყო უპოველი (სწორუპოვარი), ბედნიერ იყო საკვირველი. სარდალი და მამაცი უამხანაგო (უბადლო), პირად შეუბედავი და გულით მოწყალე უცხოლ“.

და კიდევ — იყო „ქვრივთა და ობოლთა მოწყალე, მართლ-მსაჯულ და ხელისამპყრობელ, და იყო ყოველთათვის მოსამართლე და მოწყალე, მსჯავრსა შინა პირ-უთნებელ, უქრთამო და სწორის სამართლის მოქმედ. უხვი, უმურველ-უტყუარ, ერთგულთათვის უხვად წყალობის მიმნიჭებელ, ურჩთა და ორგულთა ძლიერად შემრისხველ, ღიჯებისა და სახელის მემძიებელ, მტერთა მიმართ უძლეველ და ახოვნად წინა-განმწყობ, წინაღმდგომთა თვისთა უშიშრად შემმართველ, რაზმთა და წყობათა შინა კეთილად განმზრახი სარდალი. რაინდობათა შინა უებროდ მორბედი და ყოველსავე სამამაცოსა ზნეობასა შინა უსწორო“.

შვილებიც ერთიმეორეზე უკეთესი ჰყავდა ვახტანგ მეფეს, ყველანი როდამისაგან, ექვსი ძე და ორი ასული: არჩილი, გიორგი, ალექსანდრე, ლევანი, ლუარსაბი, სულიემანი (სოლომონი). ანუკა და თამარი.

არჩილი, ძეთაგან უფროსი, გამოჩენილი პოეტი — „იყო კისკას, შვენიერ, მობურთალი. მოისარი; ყოველის კაცის ისარზედ ერთი ხელის დაღება ისარი უგრძეს ჰქონდა. და არა იყო მსგავსი მისი“.

გიორგი, მომღვენო ძმა — „ძლიერი გოლიათებრ, სამხედროთა საქმეთა სრული და ხელგამომავალი. და ასეთი სიტყვა ჰქონდა, მტერნი მოყვრად შეცვალის“.

ალექსანდრე, ყაენის (შაჰის) კარზე იზრდებოდა და „ესეთი იყო, რომ ყოველნი ყმანი ყაენისანი ვითარცა ყაენსა, ეგრეთ პატივს სცემდენ“.

ლევანი — „იყო ბრძენი და მეცნიერი, შორდამანახავი საქმისა და განსწავლული სამეცნიეროთა წიგნთა“.

ლუარსაბი — „იყო მხედრობის რიგის მცოდნე“.

სულეიმანი (სოლომონ) — „იყო პატიოსანი“.

ანუკა — „ყაენმან ცოლად წაიყვანა და სულ ერანში მისი სიკეთე ასე განუჩილიყო, რაც ქალი კარგს იქმნოდა რასმე, იტყოდენ — ანუკა ბატონიშვილისაგან უსწავლიათ“.

თამარი, გივი ამილახორის მეუღლე — „შვენიერი დიდად, მსგავსი დედისა, მოღვაწე, მართალი, ღმრთისა და კაცთა მოსაწონი, მაკეთებელი სამღთოსა და ეკლესიათა“.

დიდებულადაც აღზარდა მეფემ თავისი შვილები — ყველანი „სახელოვანნი და პატიოსანნი ძენი და ასულნი თვისნი“, ყველანი განანათლა „სახელმწიფოსა სწავლითა და სიბრძნე-მეცნიერებითა“. შეასწავლა სასულიერო მწერლობა, თეოლოგია და თეოსოფია. „ხოლო უმეტესად“ საერო მწერლობა, სახელმწიფოებრივი მართვა-გამგეობა, სამხედრო ხელოვნება და სამხედრო ისტორიანი, „საეაქვაცო გამოცდილებანი“ და „სამამაკაცო ზნეობანი“.

ერთი სიტყვით, ვახტანგ მეფის შვილები ისეთი სულით აღიზარდნენ, „რომე არაოდეს არა აღზრდილ არს საქართველოსა შინა მათებრივ არცა ძენი მეფეთანი და არცა დიდებულთანი“.

ასეთი იყო შტოი მუხრანბატონ-ბაგრატიონებისა.

ასეთი იყო მეფე ვახტანგ მეხუთე.

ასეთი იყო მისი ოჯახი — „დიდი ბუდე“, რომლის წიაღიდან ყველას „საკუთარი სიტყვა და საქმე“ ჰქონდა დაკისრებული სამომავლო საისტორიო ბედისწერისგან.

ვახტანგის გამეფებისას საარავგო ვანდგომილი იყო ქართლის ტახტისაგან. ზაალ არავგის ერისთავი აშარად მტრობდა ქართლის ახალ მეფეს. მტრობა აგრე არ უნდაო და, ვახტანგიც უმაღლვე შეუდგა გაკერძობულ-გადამტერებელი ფეოდალის ანგარიშსწორებას.

გავისხენოთ გიორგი სააკაძის ცხოვრებიდან: ზურაბ და ზაალ ერისთავებს კიდევ ჰყავდათ ერთი ძმა — გიორგი, რომელმაც ბოლომდე შეუნახა ერთგულება სიძეს, სააკაძეს. სწორედ სააკაძის ერთგულების-

თვის აკი ბაზალეთის ცოდვიანი ბრძოლის წინ გიორგი ერისთავს მის-
მა ძმამ ზურაბმა და თეიმურაზ კახთა მეფემ თვალები დათხარეს.

გიორგი ერისთავს ცოლად ვახტანგ მეფის დაი ჰყავდა. გიორგი
თვალთა სინათლეს მალე სიცოცხლითაც გადაჰყვა, ხოლო მისი შვილე-
ბი — ოთარბი, ედიშერი, იასონი, პაპუა და დათუნა — ბიძამ (მამის
ძმამ) ზაალ ერისთავმა გამოყარა ღუშეთის სასახლიდან. მის შემდგომ
გიორგის ძენი ბიძასთან (დედის ძმასთან), აწ მეფე ვახტანგთან ცხოვ-
რობდნენ.

ახლა კი, როცა ვახტანგ მეფეს ზაალ ერისთავის მოსპობის „საჭი-
როება“ გაუჩნდა, დისწულებმა დაასწრეს და თვითონ მოახსენეს მეფეს:
ბიძა ჩვენი ზაალ ერისთავი თქვენი ორგულიც არის და ჩვენც ხომ მის
ძმისწულებს მრავალი ავი შეგვეყარა, დაგვეჩაგრა, გამოგვეყარა, და „ჩვე-
ნის სამკვიდრო მამულის პური არ გვაჭამა“, ამიტომ თქვენ მხოლოდ
დასტური გვიბრძანეთ და ზაალ ერისთავი ყოფილა და აღარ იქნებო.

ვახტანგ მეფე—კაცი „პირდაპირი“ და „ურჩითა და ორგულთა ძლიერად
შემრისხველი“ — მაშინვე დათანხმდა შურისგების სისხლმომწყურებულ
დისწულთა განზრახვას...

1660 წლის 13 მაისი იყო. ღუშეთის საერისთავო-სასახლის ეზოში,
ფანჩატურში იჯდა ზაალ ერისთავი, „ფარალათად“ (შილიფად), ახალუ-
ხის ამარად, და ნარდსაც თამაშობდა გულარხენად.

ანაზღაითად წამოადგნენ თავზე ძმისწულები — ოთარ, ედიშერ,
იასონ, პაპუა და დათუნა.

„ბიძაჩემს ვახლავარო“, შესძახა ოთარმა და წამსვე ხმალი უჭირა
შიგ სახეში. ძმებიც წამოესივნენ. ზაალ ერისთავმა ვერც ხელის განძ-
რევა მოასწრო, ვერც კრინტის დაძვრა, ისე დაესიკვდილა მიწას, ხმლით
აკეპილი.

ზაალის შვილებმა, ზურაბმა და ნაბერალმა, ღუშეთის სასახლიდან
გაასწრეს და სამცხისკენ გაქუსლეს თავაწყვეტილი ჭრებით.

მათი გაქცევა(ც არ გამოჰპარვია ვახტანგ მეფეს. მაშინვე მალემსრ-
ბოლნი გამოადევნა. ტბის-ყურღზე დაეწივნენ მდეურები დევნილებს.
ახალგაზრდა ერისთავებს მხლებლები და მსახურეულნი ამოუწყვიტეს,
თვითონ ზურაბი და ნაბერალი ცოცხლად შეიპყრეს და მეფეს მოჰგვა-
რეს. ვახტანგმა მაშინვე ირანს გაგზავნა ზაალის ძენი.

ზურაბი, ვითარცა ბახტრიონის აჯანყების მონაწილე და ერთ-ერთი
მეთაური, სპარსელმა ჯალათებმა ციხეში ჩაკლეს, ხოლო ნაბერალი შაჰ-
აბას II-მ გაათათრა და პირად ღულამად აიყვანა.

არავის ერისთავობა ვახტანგ მეფემ მისცა უფროს დისწულს—ოთარ
გიორგის ძეს. მეორე ძმას, ედიშერს, მეფემ მიანდო „მსაჯულობა საქარ-
თველოსი“. ხოლო მესამეს, იასონს — „დედოფლის სახლთუხუცესობა“.

იმავე 1660 წელს, ვახტანგ მეფე დასავლეთ საქართველოში დატრი-
ალეზულ პოლიტიკურ ორომბრიალში ჩაერთო. აქ, ქუთათისის ტახტი
სელთ ეგდოთ თეიმურაზ კახთა მეფის ასულს დარეჯანს და მისგანვე
ქმრად „დათრეულ“ ვიგინდარა ჭუჭუნიაშვილს. მაშინ ზემო იმერეთის
თავადებმა ვახტანგ ქართლის მეფე მიიწვიეს, ქვემო იმერეთის თავადე-
ბმა კი — სამეგრელოს მთავარი ვამიყ დადიანი.

ორივე „მიწვეული“ მივიდა, ჭუჭუნიაშვილს თვალები გამოსთხარეს
და დარეჯანთან ერთად გააქციეს, იმერეთის სამეფო კი თვითონ გაიყვეს;
საზღვრად მდინარე ბუჯისწყალი დაიდევს: აღმოსავლეთით ქართლის
მეფე გაბატონდა, დასავლეთით — სამეგრელოს მთავარი.

სამოყვროდაც გარიგდნენ: დადიანმა თავისი ასული ვახტანგ მეფის
უფროს ვაჟზე, არჩილზე დაწინდა. მაგრამ ვახტანგი რომ ქართლისკენ
გამობრუნდა, ვამიყ დადიანმა პირობა გატეხა და თავისი ასული იმერელ
თავადს, ბეჟან ლოლობერიძეს შერთო ცოლად.

ვახტანგ მეფე აღაფშოთა დადიანის ღალატმა და უპირულობამ. მა-
შინვე კავშირი შეკრა დემეტრე გურიელთან და ზემო იმერეთის თავა-
დებთან, გამორჩევით — პაატა აბაშიძესთან. ზემო იმერლებმა ვამიყ
დადიანის სიძე და არჩილ ბატონიშვილის მეტოქე ლოლობერიძე მოკლეს
და ვახტანგ მეფე იმერეთში გადაიწვიეს.

ვახტანგიც სასწრაფოდ გადავიდა იმერეთს ქართლის მხედრობით.

ვამიყ დადიანიც მოსულიყო მეგრელთა ჯარით და საჩხერესთან
ელოდა მტერს.

ვახტანგს ლიხზე გადასვლისთანავე მთელი ზემო იმერეთი შეუ-
ერთდა.

ლენხუმის ბატონი, ხოსია ლაშხიშვილიც მოსულიყო ქართლის მე-
ფესთან შესაერთებლად.

ვამიყ დადიანმა ძლიერ მოპირდაპირესთან შეტაკება ველარ გაბედა
და საჩხერიდან ისევ ოდიშისკენ გაქუსლა.

ვახტანგმა ზედმიყოლებით დაიჭირა სევრის, კაცხისა და სკანდის
ციხეები.

სკანდაში აქ გადმოხვეწილი თეიმურაზ კახთა მეფე დაუხვდა ვახ-
ტანგს.

დიდის კრძალვითა და პატივით შეხვდა ქართლის მეფე უხუცეს და
უმამაცეს ქართველ მეფეს (თუ ნამეფარს!).

სავსებით დაბერებულიყო და გატეხილიყო ნახევარსაუკუნოვანი
სამამულო ხმალთაკვეთების მთავარი ვმირი.

დიახ, გატეხილიყო, რამეთუ ახლა იგი ვახტანგს სპარსეთთან შერი-
გებას სთხოვდა!..

უსაზღვროდ გაახარა ვახტანგ მეფე თეიმურაზის ეგზომ მოულოდნელ-
მა თხოვნამ. მაშინვე ბეჯითად დაარწმუნა და დაანუგეშა — ირანის
შაჰი ღიღის პატივით, სიხარულით და სიყვარულით მიგიღებს, შეგირი-
გებს და „შეგიტყობსო!“.

სახლთუხუცესი გივი ამილახორი ამაღით აახლა თეიმურაზს და
ტფილისში გაგზავნა. იმერეთის საქმეებს რომ მოვრჩები, მიც ტფილისს
გაახლები და იქიდან ირანს გაგისტუმრებო, დააბარა ვახტანგმა თეიმუ-
რაზს.

სკანდიდან ქუთათისს მიუხდა ვახტანგ მეფე. იმერეთის სატახტოც
აიღო და მაშინვე ოდიშისკენ გაქუსლა ჯარით.

ვირ დაუმაგრდა ვამიყ დადიანი. ზუგდიდი. ცოლ-შვილოან ოა ქონე-
ბასთან ერთად, ვახტანგ მეფეს შეატოვა ხელში და თვითონ სევანეთს გა-
დაიხვეწა.

ვახტანგმა რადიანის ტახტზე დასვა ლეიან III რადიანი, რომელსაც
იქვე ცოლად შერთო თავისი ძმისწული (კონსტანტინეს ასული) — თა-
მარი, არაჩვეულებრივად ლამაზი და მომხიბლავი ქალი (სწორედ ამ
თამარ მუხრან-ბატონის გარშემო „პოლიტიკურ მიჯნურობათა“ დიდი
ორომტრიალი გაჩაღდება საქართველოში).

ვახტანგ მეფემ მკაცრად დასაჯა ვამიყის მომხრე ოდიშარი თავადები,
ზოგი მათგანი ტყვედ აიყვანა. ზოგი სულაც მოთხარა რედაბუდიანად.
ჯაჭვითი ციხიდან რადიანების ნაგრევები დიდძალი ოქრო-ვერცხლიც
გამოიტანა და ისევ ზუგდიდს მიბრუნდა.

აქ აფხაზთა მთავარი ეახლა „ძღვნითა დიდითა“ და სრული მორჩი-
ლებაც გამოუცხადა ქართლის მეფეს.

ამასობაში ვამიყ დადიანის ამბავიც მოვიდა სვანეთიდან, თურმე
ლეჩხუმის ბატონს ხოსია ლაშხიშვილს, ვახტანგ მეფის საამებლად,
მკვლელები მიუჩენია და მოუკლავთ კიდევ ვამიყ დადიანი.

ისევ ქუთათისს მიბრუნდა ვახტანგ მეფე. აქ ლემეტრე გურიელი
ეახლა, ესეც „ძღვნითა დიდითა“ ოა მორჩილ-ყმობის გამოცხადებით.

მთავარი მანც ეს იყო: ადრე დარეჯანისგან თვალედათხრილი
კანონიერი მეფე იმერეთისა, ბაგრატ IV, ვახტანგმა ტყვედ აიყვანა და
იმერეთის მეფედ თავისი უფროსი ძე, 14 წლის არჩილი გამოაცხადა.

მაშ, იდგა 1661 წელი და, კაცმა რომ სთქვას, საქართველო თით-
ქმის გაერთიანებული იყო. „თითქმის“ იმდენად, რამდენადც მარტო
სამცხე-საათაბაგო დარჩენილიყო „ერთიანი საქართველოს“ ფარგლებს
გარეთ.

თუმცა დიდი ხნის წინათ და დიდი ხნით დაკარგულიყო ის დრო, როცა საქართველო ფრთებს შლიდა „ნიკოფსით დარუბანდამდის“ და „სინოზიდან არდაველამდის“, მაგრამ ახლა, 1661 წელს, მთელი აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველო ერთ ხელმწიფეს ემორჩილებოდა— მეფე ვახტანგ მეხუთეს, სპარსელთაგან „შაჰ-ნავაზად“ წოდებულს, „და მეფობდა შაჰ-ნავაზ სამთავე სამეფოთა: ქართლსა, კახეთსა და იმერეთსა ზედა“.

გულდაჯერებით, გულუხვად და გულსრულად შესდგომოდა მეფე ვახტანგ მეხუთე „ერთიანი საქართველოს“ აღორძინებასა და გამძლავრებას.

მისი „სოციალური სახსარნი“: „და განამდიდრნა ყოველნივე მკვიდრნი სამეფოთა თვისთანი: უკეთუ ვინმე იყო გლახაკი და უპოვარი მონაგებთაგან, აღივსნეს უხვად წყალობითა და სახმართა ბოძებითა მისითა, და უკეთუ იყო ვინმე ნაკლულოვან აგარაკთაგან, ანუ მონათაგან, ანუ საჭურჭლეთაგან, ყოველნივე გაამდიდრეს, და გარდაემატათ სიმდიდრე და მორჭმულობა მკვიდრთა საქართველოსათა“.

მისი აღმშენებლობანი და სიქველენი „ერისა და ბერისა“: „და სადაცა იყო იატაკი მთათა შინა, ანუ ბართა უქმად მყოფი, ყოველივე სახმარად კაცთა შერაცხილ იქმნა: უშენნი აღშენდეს და მრავალნი დაბანი და დიდ-დიდნი თემნი შესძინნა სამეფოსა საქართველოსასა. და სადაცა იყვნენ თანამდებნი, მოეახშეთაგან განთავისუფლნა. და წმიდანი ეკლესიანი ზეშთა აღმატებულ-ყო შესაწირავითა აგარაკთა და ყოველთა სამკაულთა მიერ განაშვენა, გლახაკთა და უღონოთათვის ფრიად მოწყალე და ქველის-მოქმედი იყო: ტყვენი გამოსხნილ იქმნეს“.

გაერთიანებულ ქვეყანას „ერთიან იდეოლოგიად“ ისევ განუმტკიცა ქრისტიანული სარწმუნოება. იმჟამად გარდაცვლილი ქრისტიანული კათალიკოსის ნაცვლად საქართველოს ეკლესიის საჭეთმპყრობელად დასვა თავისი ბიძაშვილი დომენტი მუხრან-ბატონი, „კაცი ღირსი საყდრისა“ და „სრული საქმითა, რამეთუ ამან მატა სჯულსა და წესსა ეკლესიისასა“.

როსტომ მეფის დროს „სპარსული დაწოლისაგან“ შერყეული ქართული სარწმუნოებრივი და ზნეობრივი სჯულიერებანი ვახტანგის ხელმწიფური ეგიდის ქვეშ ისევ იწყებდა აღორძინებას და აღზევებას. ამისთვის იღვწოდა ყველა თავგამოდებით — მეფეც, დედოფალიც, უფლისწულებიც, და ერიც და ბერიც.

ვახტანგ მეფის „ყამთა შინა კუალად იწყეს მოქცევად ბოროტისაგან და ქმნად კეთილისა: სწავლად და გულს-მოდგინედ წურთად ღმრთივსულიერთა საქმეთა მოქმედებად და განშვენდეს წმინდანი ეკლესიანი და მონასტერნი და ყოველნი წესნი ეკლესიათანი გამრავლდეს

საქართველოსა შინა მიზეზითა ძეთა მეფისა შაჰნავაზისათა, ვითარმედ ესე სიტყვანი ძველთაგან თქმულ არს: „უამნი მეფენი არიანო“. და დედოფალმან მარიამ შეამკო ეკლესიანი შესამოსლითა ხატითა, ჯვრითა და წირვის იარაღითა, ნაკერითა მარგალიტითა და თვალითა“...

~

ღიას, „თითქმის“ გაერთიანებული იყო საქართველო, მაგრამ ღიასხანს კი გაუძღვებდა ეგზომი შინა-გარე სისხლთათხევეით მოცოდვილებული „ერთიანობა“ უფრო უარეს სამომავლო ეამთა სიავეს?!

იმავე 1661 წელს, ვახტანგ მეფემ თეიმურაზ კახთა მეფე, პირობისამებრ, სპარსეთს გაგზავნა, შაჰ აბას II-სთან შესარიგებლად. შერიგება არ შედგა და შაჰმა თეიმურაზი ასტრბადის ციხეში ჩააგდო. იქვე აღესრულა ქართველი მეფე, 1663 წელს, შობითგან 74 წლისა.

საქართველოს დალოცვა მოასწრო, და კიდევ: აქ არ დამტოვოთ მტრის მიწაზეო; საქართველოში, კახეთში წაასვენეთ და იქ დაკრძალეთ ჩემი ცხედარიო.

შაჰმა გადაჭრით უარი თქვა მკვდრის „გამოშვებაზე“ საქართველოში. და ასე გრძელდებოდა ტყვეობა მკვდრისა მანამ, სანამ ვახტანგ მეფემ არ შეუთვალა შაჰს: მაინცდამაინც სჯობია, ნება დართოთ წამოასვენონ საქართველოში თქვენთან გარდაცვლილი ქართველი ხელმწიფეო.

შაჰმა „შაჰ-ნავაზის“ თხოვნაზე მაშინვე თანხმობა ბრძანა.

და კახელებმაც წამოასვენეს მათი მეფის ცხედარი, მოასვენეს და აღავერდს დაკრძალეს, კახელ გვირგვინოსანთა სამეფალეში..

ირანის შაჰი კი თეიმურაზ მეფის სიკვდილით ჯერ კარგად არც კი დამტკპარიყო, რომ ოსმალეთის სულთანისაგან ასეთი რისხვიანი წერილი მიიღო: გაიხსენეთ, ჩვენს შორის ზავი გახლავსო; ხოლო თუ ზავი არის, ეს როგორ მოხდა, რომ თქვენს ქვეშევრდომს ვახტანგ შაჰ-ნავაზს ჩემს ქვეშევრდომ იმერეთში მეფედ თავისი შვილი დაუსვამსო? ჩვენ მოვითხოვთ ახლავე გაიყვანოთ არჩილ ვახტანგის ძე იმერეთიდან, ხოლო უკეთუ არ აღასრულებთ, მაშინ ომი გსურებიათ და ჩვენც აღარ დავაყოვნებთ — დაუყოვნებლივ წამოვალთ ჩვენის მხედრობითო!

ძმარმა გადაუარა გულზე შაჰ აბას II-ს.

ესეც იმ დღესვე აცნობეს ირანის მბრძანებელს; თურმე ოსმალეთის

ფადიშას პასუხისთვისაც არ დაუცდია, — ახალციხეში ასლან ფაშას-თვის შემოუთვლია, ბარემ ჯარი წაიყვანე და იმერეთიდან არჩილ ვახტანგის ძე გააძევეო. ასლან ფაშაც თურმე, სადაცაა მიადწევს ჯარით ზეკარის გადასასვლელსო...

შაჰ აბას II-ს თურქეთთან ომი იმჟამად უიმელო საქმედ მიაჩნდა და მაშინვე, ყოველგვარი ყოყმანისა და ჭოჭმანის გარეშე, ტფილისში ფაოქი აფრინა და ვახტანგ მეფეს შემოუთვალა: შენი ვაჟი არჩილი იმერეთს მოაშორეო; ოღონდ თურქეთთან ზავს ნუ ჩამიშლი, არჩილი ჩემთან გამოგზავნე და იმერეთზე უმჯობეს ქვეყანას მივცემ სამეფოდო.

ეგზომ გამწვავებულ მდგომარეობაში არც ვახტანგ მეფეს უნდა დაეწყო ყოყმანი. მან იმერეთიდან წამოყვანილ უსინათლო ბაგრატ IV-ს ჯერ ცოლად შერთო თავისი ძმისწული თითია (თუ თითია?), სილაშით განთქმული თამარის დაი (თამარი ხომ მაშინ ლევან III დადიანს ჰყავდა ცოლად), მერე ბაგრატი თავისი ცოლით და იორამ სააკაძის (გიორგი სააკაძის ძე) თანსლებით ქუთათისს გაგზავნა და შვილსაც ეს შეუთვალა: ახლავე იმერეთის ტახტი ბაგრატს ჩააბარე, შენ კი ტფილისში სასწრაფოდ დაბრუნდიო.

ერთი სიტყვით, ვახტანგ მეფეს ბაგრატთან დამოყვრებით იმერეთზე „რალაც უფლების“ შენარჩუნებაც სურდა და შაჰის ბრძანებასაც „უყოყმანოდ“ აღასრულებდა.

მაშ, იმერეთის ტახტზე ისევ ბრმა ბაგრატ IV დაჯდა.

შაჰ აბას II-მ სიტყვა შეასრულა და არჩილ ვახტანგის ძეს სამეფოდ იმერეთზე „უმჯობესად“ მონათლული კახეთი მისცა.

ეს მოხდა 1664 წელს.

და სწორედ იმავე წელს, სწორედ კახეთის ტახტისთვის მამა-შვილს სისხლი დაექცათ.

საქმე ის იყო, რომ კახეთის უფლისწული ერეკლე დავითის ძე, თეიმურაზ მეფის შვილიშვილი, რუსეთში რვა წლის ნათევი, მოსკოვიდან თუშეთს ჩამოსულიყო და ადგილობრივ მთიელებს იკრებდა კახეთის ტახტის დასაუფლებლად.

ბრძოლა მოხდა ურიათ-უბანთან.

ერეკლე დამარცხდა და უკუიქცა.

მომდევნო წლის გაზაფხულზე, მარტყოფთან ისევ გამოჩნდა ერეკლე, „ცოტას კაცით“, მაგრამ ვახტანგმა კვლავ დაამარცხა და გააქცია. დაედევნა უჯარმასთან წამოეწია და ისევ დაამარცხა.

ერეკლემ და დედამისმა ელენემ თორღას ციხეში შეასწრეს და შიგ ჩაიკეტნენ.

შვიდი თვე ალყად ადგა ვახტანგ მეფე კახეთის ამ განთქმულ ციხე-სიმაგრეს. ბოლოს, როცა თორღაში ჩაკეტილებს შიმშილ-წყურვილით ყოფა უკიდურესად გაუმწარდათ, ერეკლეს დედამ, ელენემ მამაკაცის

ტანსაცმლით ცისიდან მალულად გამოსვლა მოახერხა, ვახტანგ მეფეს ეახლა და მოახსენა: თქვენ არ დაგშვენდებათ მე და ჩემი შვილის დატყვევება და გასათათრებლად ირანის შაჰთან გაგზავნაო; ამიტომ გეაჯები, მე და ჩემი ერეკლე უვნებლობის ფიცით გაგვიშვათ თორღას ციხიდანო.

ვახტანგმა ფიცი კიდევაც მისცა და კიდევაც აღასრულა: მისი ბრძანებით ერეკლე ბატონიშვილი ღელამისთან ერთად იმ ღამესვე გააპარეს.

ერთხელ კიდევ წამოვიდა ერეკლე თუშეთიდან თუშთა ლაშქრით და „აწყვერთან“ მღვარ ვახტანგს და არჩილს ღაეცა ანაზღვეულად, ღამესა ბნელსა.

ბანაკის შუაგულში მღვარ კარავზე მიიტანეს მთავარი იერიში თუშებმა, რადგან აქ მეფე ეგულებოდათ. მაგრამ ამ კარავში მარტო გივი ამილახორი აღმოჩნდა. ამილახორმა სიკვდილს მაინც გაასწრო.

ვახტანგმა, არჩილმა, თამაზ თურქისტანიშვილმა და ზაზა ციციშვილმა ბნელ ტალავერში შეირეკეს ერეკლეს მეომრები და მისდგნენ სასტიკი ჩეხვით.

ერთი გოლიათური ანაგების თუში აგინებდა ხმამაღლა ვახტანგ მეფეს. გაუხტა თამაზ თურქისტანიშვილი იმ თუშს, ხმლით თავი დააგდებინა და მეფეს მოურბენინა.

რიჟრაჟზე, წყვიდადი რომ გაიფანტა, ვახტანგმა ბუკის დაცემა და ცხენებზე ამხედრება ბრძანა.

ერეკლეს და მის მეომრებს აქამდე მეფე მოკლული ეგონათ, მაგრამ ახლა რომ ცოცხლად იხილეს, ბრძოლის გაგრძელება უსაზმნოდ მიიჩნიეს და სისხლნაქცევ მინდორს გაეცალნენ.

ერეკლემ ჯერჯერობით ხელი აიღო „თათარ მამა-შვილთან“ ბრძოლაზე და ღელასთან ერთად ისევ რუსეთს გაბრუნდა.

ვახტანგ მეფემ კახელებს არჩილის ერთგულებაზე ფიცი დაადებინა და თვითონ ქართლში დაბრუნდა.

არჩილი კახეთს „მეფური მეფობით“ განაგებდა, მაგრამ იგი მაინც-ღამაინც მამის, ვახტანგ ქართლის მეფის ქვეშევრდომად უფრო ჩაითვლებოდა. ევროპელებსაც (ჟან შარდენი) არჩილი მამამისის „მოადგილედ“ მიაჩნდათ. არჩილი ასეთ „ქვეშევრდომობას“ არც უჩიოდა და არც უწუხდებოდა. საბედნიეროდ, შვილიც და მამაც „მთავარ საქმედ“ მაინც ქართლისა და კახეთის ერთიანობას მიიჩნევდნენ. ასედაც იყო, მამა-შვილის „პოლიტიკური სიმფონია“ აღმოსავლეთ საქართველოს ერთიანობას და ერთიან აღორძინება-გამძლავრებას ემსახურებოდა.

ირანის სახელმწიფო კარსაც ქართლ-კახეთის საქმეთა მთავარ გამგებლად ვახტანგ შაჰ-ნავაზი მიაჩნდა.

ვახტანგ მეფის „სპარსული პოლიტიკა“ როსტომ მეფის პოლიტიკის გაგრძელება იყო, მაგრამ ვახტანგს მაინც უფრო დამოუკიდებლად უჭირა თავი. ამას ევროპელი ჟან შარდენიც ამჩნევდა და კიდევაც წერდა: „საქართველოს მეფე ვახტანგი მაინცდამაინც არც ისე ძლიერ ემორჩილება სპარსეთის შაჰის ბრძანებასო“.

ქართველი მეფის ეს „დამოუკიდებლობა“ გამორჩევით მისი სამეფოს შინაურ საქმეებში იგრძნობოდა. ვახტანგი და არჩილი სპარსეთის შაჰის დაუკითხავად იღვწოდნენ თავგამოდებით ქართული მიწა-წყლის აყვავებისათვის, კულტურული აღმშენებლობისათვის, ხალხის სულიერ ამაღლებისა და ნივთიერი გამდიდრებისათვის.

ვახტანგი ევროპელ ვაჭრებს იწვევდა საქართველოში, ტფილისში ბინებისა და ქარვასლების აშენებას ჰპირდებოდა, ბაჟისაგან გათავისუფლებას აღუთქვამდა და დაბეჯითებით არწმუნებდა: ევროპელები რომ ინდოეთში მიმავალ გზებს ეძიებენ, „ქართულ გზაზე“ უკეთეს გზას ვერსადაც ვერ იპოვნიან, — ოღონდ ერთხელ გაიარონ საქართველოზე და მერე სხვა გზას არასოდეს აღარ დაადგებიანო...

შენდებოდა ქართლ-კახეთი. ისევ ყვაეილობდა სამამულე რქა ახლად მომძლავრებულ ზვრებში. ჰყვაოდა ბაღი. შენდებოდა სარწყავი არხები, მარნები, წისქვილები, ზეთსახდელეები, ქარვასლები, ღუქნები, გზები, ხიდები, ბოსლები, საჯინიბოები, სრასასახლენი, ციხესიმაგრენი.

ვახტანგ მეფე მის „მეგობარ“ კათოლიკე მისიონერებს ევროპიდან იწინებდა და მექანიკოსებს „აწერინებდა“.

ისევ მოეშენნ ამოგდებული სოფლები, დაქცეული ქალაქები და დაბები; აღმოცენდნენ „ახალ-სოფელნი“, „ახალ-დაბანი“, „ახალ-ქალაქნი“. მაშინ დაიბადნენ: ახალქალაქი, ატენი, ბოლნისი და წინწყარო; აღორძინდნენ და ამაღლდნენ: ნაბახტევი, ალი, სურამი და ახალდაბა.

ერთხელ კიდევ აშენდა და აღორძინდა მრავალგზის ნაოხარი, ნაჭირვალა და ნაწამები დიდი ქართული ქალაქი — გორი.

ხოლო თვითონ საქართველოს სატახტო ასე აღუწერია ჟან შარდენს:

„ტფილისი ერთი უკეთესი და უმშვენიერესი ქალაქია... სახლების უმეტესი ნაწილი ციცაბო კლდეზე დგას. ქალაქი შემოზღულდულია მშვენიერი და მაგარი კედლით. მდინარისკენ კი კედელი არა აქვს...“

ტფილისში რამდენიმე ეკლესიაა, ექვსი მათგანი ქართველებისა... დედა ეკლესია რომელსაც სიონს უწოდებენ, დგას მდინარის პირზე და მშვენიერი თლილი ქვებით არის ნაშენი...

ტფილისში რამდენიმე კარგი საჯარო შენობაა. აქ არის ქვით ნაშენი და კარგად შენახული დიდი საბაზრო ნაგებობანი. ასეთივეა ქარვასლებიც, რომელშიც უცხოეთიდან მოსულნი ბინადეებიან დროებით. თვი-

თონ ქალაქში აბანოები ცოტაა და ხალხი ბანაობს იმ თბილ წყლებში, რომელიც ციხის გალავანს შიგნითაა. ამ აბანოების წყალი არის გოგირდიანი და ძალიან ცხელი. ჯანმრთელთა გარდა, აქ სნეულებიც ბანაობენ სამკურნალოდ. დუქნებიც კარგად არის მოწყობილი, სუფთად მოვლილი, მაღლობზე წამოჭიმული და დიდი მოედნის პირას ჩარიგებული.

მეფის სასახლე ერთი უმშვენიერესი შენობაა ტფილისში. სასახლეში არის დიდი დარბაზები, რომლებიც მდინარესა და ბაღებს გადასცქერიან. ბაღები ძალიან ფართოა... სასახლის წინ არის ოთხკუთხი მოედანი, რომელზეც ათას ცხენამდე დაეტევა, მოედანი დუქნებით არის შემოზღუდული და ბოლოს გრძელი ბაზარი გახლავთ სასახლის პირდაპირ. მშვენიერი სანახაურია მოედანი და სასახლის ფასადი ამ ბაზრის თავიდან...

ტფილისის მიდამო შეკრულია რამდენიმე სალხინო სახლით და მშვენიერი ბაღებით. ყველაზე დიდი მეფის ბაღია. ხეხილი ცოტაა, მაგრამ იმისთანა ხეებით არის სავსე, რომლებიც ამშვენებენ ბაღს და ჩრდილსა და სიგრილეს ავრცობენ ირგვლივ...

თვითონ მეფის სასახლის დარბაზი სიგრძით ას ათი ფუტი იყო, სიგანით — ორმოცი; სასახლე მტკვრის პირას იდგა და მისი დარბაზი ახდელი იყო ამ მხრიდან. სართი ნაკეთებ დარბაზის ჭერს რამდენიმე დახატული და ოქროთი მოვარაყებული სვეტა ედგა; სვეტებს სრმადლე 35 ფუტიდან 40 ფუტამდე ჰქონდა. მთელი დარბაზი საუკუნო ხალიჩებით იყო მორთულმოკაზმული..."

1666 წელს მოკვდა შაჰ აბას II და ირანის მბრძანებელი შეიქნა ისი ძე სულეიმანი (1666—1694 წწ).

სულეიმან შაჰმა ქართველთა „დამოუკიდებელი პოლიტიკა“ თავიდანვე ავად დასუნთქა; იგი ვახტანგ მეფის „ფრთხილ ნაბიჯებში“ ირანისათვის დიდ სამომავლო საფრთხეს ხედავდა, ხოლო არჩილი მას სპარსეთის ნამდვილ მტრად მიაჩნდა.

კიდევაც იძლეოდა კახეთის გამგებელი სპარსელთაგან ამნაირი შეფასების საფუძველს, — რამეთუ „არჩილ იყო მოძულე მაჰმადიანთა და მაჰმადიანობისა“.

და შაჰ სულეიმანმა გადაწყვიტა დაერღვია მამა-შვილის „პოლიტიკური სიმფონია“ და უფრო მძიმე კირთებით დაეთრგუნა „კადნიერ გურჯთა დამოუკიდებლობა“. საამისოდ ხელსაყრელ ჟამს ეძებდა შაჰი, და დადგა კიდევ „ჟამი იგი“.

მკითხველმა უკვე იცის, როგორ მოაკვლივინა ვახტანგ მეფემ თა-

ვის დისწულეებს — ოთარს, ედიშერს, იასონს, პაპუას და ღათუნას — ზაალ არაგვის ერისთავი. მას შემდეგ, მკვლელთაგან უფროსი, ოთარი, ვახტანგმა არაგვის ერისთავად დასვა, ედიშერი ქართლის მსაჯულთ-უხუცესად, იასონი დედოფლის მსახურთუხუცესად.

სხვათა შორის, — როცა ოთარმა მისგანვე მოკლული ბიძის მემკვიდრეობა ჩაიბარა, საარაგვოში მაშინ კახური მიწა-წყლიდან ერწო-თიანეთიც შედიოდა.

ახლა არჩილ მეფეს შეურდნენ მისი „ერთგული“ კახელი კარის-კაცები: კახეთის ბატონი ბრძანდები და ეგ როგორი მოსათმენია, შენი საბატონოს დიდი წილი რომ არაგვის ერისთავს უჭირავსო.

არჩილიც წაქეზებას წაექეზა და მამას ტფილისში შეუთვალა: ოთარ ერისთავს უბრძანე, ერწო-თიანეთი დამიბრუნოსო; ვახტანგმა უპასუხა: ეგ ჩვენი საქმე არ არის, რადგან რაც ოთარს უჭირავს, არც მე მიმიცია და არც შენ, — ყველაფერი მამა-პაპათაგან დარჩენია მემკვიდრეობადო.

არჩილი გაფიცდა და მამას ფრიად მკვახედ შეუტრიალა: „რაც საკახეთო არისო, ბედნიერმან ყაენმან მე მიბოძაო და მეც არავის არ დავანებებო; ერისთავი თქვენი ყმა არისო და თუ მისთვის მისაცემი გინდაო, ქართლიდამენ უბოძეთო“.

ვახტანგმა ძალიან იწყინა საყვარელი შვილის ეგზომ კადნიერი სიტყვა. მცირე ხანს კიდევაც შემდურდნენ. მაგრამ მამამ „შეილი ვერ დათმო“ და ოთარ ერისთავს ბრძანება გაუგზავნა: რაც კახური მამულეები გიჭირავს, ხელი აიღე და კახეთს დაუბრუნეო.

ოთარ ერისთავმაც სასტიკად იტყია და ვახტანგ მეფეს შემოუთვალა: ჩემზე წინ ბედნიერმა ყაენმა ნახევარი კახეთი ბიძაჩემს ზაალს მისცაო; მერე მე და ჩემმა ძმებმა თქვენი გულისათვის ამნაირი — „შვიდსა სამეფოში ქებული და სწორუპოვარი ბიძა მოვჰკალით“ და მთელი კახეთი თქვენ მოგართეთ; ამას გარდა, „საცა თქვენი მტერი გაჩნდა, ყველა ჩვენ წაგისდინეთ“, და ახლა იმის ნაცვლად, რომ ამდენი ნამსახურის სამაგიეროდ თქვენგან მრავალ წყალობას მოველოდეთ, რაც გვაქვს, თურმე იმის წართმევასაც გვიპირებთ; მაგრამ უნდა მოგახსენოთ, რომ, რაც რაიმე გვაქვს, ყველაფერი „თავად ყაენისგან გვაქვს მოცემული და ვერც ვინ უყაენოთ წაგვართმევსო“.

მაშ, ოთარ არაგვის ერისთავი „ყაენის სახელით“ იმუქრებოდა. შაჰ სულეიმანმაც მაშინვე იცოდა „ქართლ-კახური დიალოგების“ ამბები და თავის მხრივაც უმატებდა ამინდის მღვრევას ქართული ცის ქვეშ.

ვახტანგმა და არჩილმა ითათბირეს და ბოლოს ასე გადაწყვიტეს: ერისთავების ამოუწყვეტლად მამულების დაბრუნება კი არა, საერთოდ ვერ მოისვენებს ვერც ქართლი და ვერც კახეთიო.

მაგრამ ოთარ ერისთავი უფრო სწრაფად ამოქმედდა. ირანში ფაიქი აფრინა და შაჰს შეუთვალა: თქვენი ერთგული სამსახური მწადია და ნება მომეცით პირადად გინახულოთო.

ცას შეწვდა სიხარულით შაჰ სულეიმანი. ეგონებ, ახლა დამიდგა დრო, „ფრიად განდიდებული“ ვახტანგ მეფე „დავაკინოო“ და მაშინ-ვე „მიუწოდა ოთარს თვის წინაშე“.

სპარსეთს მიმავალმა ოთარ ერისთავმა მცხეთა და ტფილისი ისე ჩაიარა, ვახტანგ მეფემ უბატონოდ ხმის გაცემაც ვერ ვაუბედა.

მაინც შეესივნენ საარაგვოს მამა და შვილი — ვახტანგი ქართლელთა, არჩილი კახელთა ჯარებით.

დაუხვდნენ მამა-შვილ ხელმწიფეებს ოთარ ერისთავის ძმები — ელიშერ, იასონ, პაპუა, დათუნა. პირველი მძიმედ დაშავდა პაპუა — ვახტანგ მეფის მეომრებმა ბარძაყი დაულეწეს, შეიპყრეს და მეფეს მიჰგვარეს. დანარჩენმა ძმებმაც იკადრეს იარაღის დაყრა, კისერზე შიშველი ხმლები აპეურებით შეიბეს და ისე დაიმუხლისთავეს ვახტანგის წინაშე.

ვახტანგმა შეუნდო, „ვინაიდან იყვნენ ისინი დის-წულნი“.

მეფემ ტფილისს დაბრუნება ძლივს მოასწრო, რომ დუშეთში დატ-რიალეული ამბები ისფაჰანის კარზე უკვე მარცვალ-მარცვალ ჩაეკა-კლათ სულეიმან შაჰისათვის.

ბრაზიანად იყვირა სულეიმანმა: ისე გამოდის, ვახტანგ შაჰ-ნავაზს საარაგვოში სისხლი იმიტომ დაუღვრია, საარაგვოს ბატონი ჩემს კარზე სტუმრად რომ მოსულაო.

ძალიან დამძიმდა სუნთქვა ისფაჰანის სასახლეში. სადაც არის, რადაც ავი საბრძანისი უნდა ებრძანებია შაჰს „შაჰ-ნავაზისა“ (ვახტანგი) და „შაჰ ნაზარ-ხანის“ (არჩილი) „კადნიერებათა“ საპასუხოდ.

მაგრამ კვანძი ერთბაშად ჩაჭრა ისევ გათათრებულმა ქართველმა, სპარსეთის მაშინდელმა ყულარაღასმა განსურ-ხან ბარათაშვილმა. მან დინჯად, წყნარად და დაბეჯითებით მოახსენა შაჰს: საქართველო ყოველთვის არაგვის ერისთავებისაგან არის აშლილი და აოხრებული; და ახლაც, თუ ოთარ ერისთავსა და მის ძმებს ლაგამს აპყრით და „სადავეს დაანებებთ“, მაშინ იცოდეთ, ქართლსა და კახეთს ყოველ დღე თითო ბატონი მაინც უნდა გამოუცვალოთო.

ძლიერად იყო ნათქვამი, სპარსეთის კარზე ეგზომ „ძლიერი ხელი-სუფალისაგან“. ბარათაშვილი ყულარაღასი იყო — სამეფო გვარდიის უფროსი! (ხოსრო-მირზას დროიდან აკი სპარსეთის ყულარაღასობა და ისფაჰანის ტარუღობა, „როგორც წესი“, მხოლოდ ქართულ ხელსა და გონებას მიენდობოდა!).

რისხვა ჩაითრგუნა სულეიმან შაჰმა. ოთარ ერისთავი ცივი თვალით აზომ ჩაწომა და უთხრა: დაბრუნდი საქართველოში, ვახტანგ

მეფე ინახულე და ჩემის სახელით სთხოვე, ისე დაგაბრუნოს ერის-
თავად საარაგოშიო.

წამოვიდა უცხოთა კარის სამართლის მაძიებელი. მეფობას ელოდა
და, რაც ჰქონდა, ისიც მტრად გადაკიდებული მეფუის სამათხოვროდ
გაუხდა.

მანც დიდსულოვნად მოექცა ვახტანგ მეფე „გზააბნულ დის-
წულს“. არაგვის ერისთავობა ისეც დაუმტკიცა და ღუშეთს გამოუშვა.

მაგრამ ნახევარმა წელიწადმაც ძლივს გაიარა და უეცრად გარ-
დაიცვალნენ ოთარიც, ელიშერიც.

ძმათა ერისთავთა ანაზღაითმა სიკედილმა აუდგა ფეხი საჯორაოზე
ამნაირ ჭორს — „ვილაცამ“ საწამლაფი შეაყოლათო საჯმელში, თუ
სასმელშიო...

ვახტანგმა კი საარაგვის ბატონად რევაზ ერისთავი დანიშნა.

როგორც გვახსოვს, ვახტანგ მეფის ასული, ანუკა, შაჰ აბას II-ს
ჰყავდა ცოლად. როცა შაჰ აბასი მოკვდა, ანუკას, ძალიან ლამაზსა და
სათნო „გურჯი-ხათუნს“ ბევრი წარჩინებული სპარსელი აედევნა
ხელის სათხოვრად. „ანუკას სასიძოთაგან“ მანც ორი პირველობ-
და — ეთიმადოვლე (დიდევზირი) შიხალი-ხანი და ლორეს გამგებელი
შავერდ-ხანი.

სულეიმან შაჰმა შემოუთვალა ვახტანგ მეფეს: რომელს აირჩევ
სიძედო, შიხალი-ხანს თუ შავერდ-ხანსო. ვახტანგმა ლორეს მმართ-
ველი ამჯობინა და ანუკა მას გაატანეს ცოლად.

იუკადრისა ეს შიხალი-ხანმა და დაუძინებელ მტრად აუჩნდა ქარ-
თველ ხელმწიფეს.

ვახტანგი მტერთან დახვედრის თადარიგს იჭერდა, ტფილისის ცი-
ხეებსა და კედელ-გალავნებს ამაგრებდა და განამტკიცებდა. სულეიმან
შაჰმაც კი გამოუგზავნა ვახტანგს „ვერცხლი დიდი, რათა მოავლოს
ზღუდე ტფილისს“. ვახტანგი ყიზილბაშებს მანც არ ენდობოდა და
ერთი „საგანგებო“ ციხესიმაგრე ტფილისს გარეთაც აღაშენა — „ქა-
ლაქის სამხრით ასპარეზის თავს ზედა მტკერის კიდისა სასახლედ თვი-
სად“.

იმჟამად ვახტანგ მეფემ კიდევ სამი ბატონიშვილი მოჰკიდა ოჯახს:
გიორგის ცოლად შერთო თამარი „ელიზბარის შვილის ასული“; ლუ-
არსაბს — მარიამი, რევაზ არაგვის ერისთავის ასული; და ლევანს —
თუთა, ქაიხოსრო გურიელის ასული.

ვახტანგ მეფის კიდევ ერთი ძე — ალექსანდრე, იმჟამად სპარსეთს

იყო, ისტაჰანის ტარულად. ჯერჯერობით უცროდ იყო მშათაგან ყველაზე უმცროსი — სოლემიანი.

საქორწინო ღრეობანი ახალი ჩამთავრებული იქნებოდა, როცა მეფეს მოახსენეს, დვალეთი აჯანყებულა და ბეგარის გადახდაზე უარი უთქვამთო. ვახტანგი ლაშქრით გაეშურა და, ცხინვალს რომ მიატანა, შემოეგებნენ დვალეები, მუხლებში ჩაუცივდნენ, პატიება შეჰლადადეს და სრული მორჩილებისა და ერთგულების პირობა დასდეს. ვახტანგმა დვალეთი უსისხლოდ შეიწყალა და ტფილისს მობრუნდა.

აქ კიდევ ახალი უამური ამბავი დაახვედრეს მეფეს: ქართლის სპასპეტი ზაზა ციციშვილი იქცევა „ამაყად“ და „უგვანად“. მოაყვანიდა ვახტანგმა ციციშვილი „საწურთნელად“.

როგორც კი ზაზა ციციშვილი სასახლის ეზოში შემოვიდა, ფიცხელმა გიორგი უფლისწულმა მაშინვე ბრძანა შეჰყრობა. ფავლენიშვილი დაწინაურდა ბრძანების აღსასრულებლად. ციციშვილმა სატყვარი გაიძრო, ფავლენიშვილს შიგ გულში შესთხარა და იქვე გაათავა. კიდევ რამდენიმე მსახურეულის დახანჯვლა მოასწრო გამხეცებულმა ციციშვილმა და ბოლოს ისიც აპკუწეს გიორგის „მონებმა“.

სასახლეში ასეთი მოულოდნელი სისხლის დაქცევით „დამძიდა მეფე ფრიად“.

მოკლული ციციშვილის ნაცვლად ქართლის სპასპეტობა მიიღო თამაზ ყაფლანიშვილმა.

არ სცხრებოდა შიხალი-ხანი, ანუკა ბატონიშვილის საქმროდ დაწუნებული სასიძო. იარაღით რომ ვერაფერი გაუბედა, მალული ხვანჯებით სცადა ვახტანგ მეფის „ბედნიერი ცხოვრების“ დაშლა და დაბალთვა.

თუმცა გადამთიელი შიხალი-ხანი რას გააწყობდა, უკეთუ საქართვლოს სამეფო ტახტზე აღზევებული „მუხრანული დიდი ბუდე“ თვითონ, „თავისით“, შინაგანად არ ყოფილიყო დასანგრევად სენმორეული. მართლაც, ყველა ბატონიშვილს თურმე თავისი საკუთარი საფიქრალი და საკუთარი უემური ჰქონია გულში ჩაბუდეული და ჩალექილი.

დაიწყო ლუარსაბ ბატონიშვილით. ლუარსაბს ხომ რევაზ არაგვის ერისთავის ასული, მარიამი ჰყავდა ცოლად. რევაზ ერისთავი რაჭის ერისთავის შოშიტას სიძე იყო, დის ქმარი. ესე იგი, მარიამი რაჭის ერისთავის დისწული იყო და ამდენად ლუარსაბიც სიძედ ეკუთვნოდა შოშიტას. ეს მოყვრულ-ნათესაური რკალი იმიტომ ავიჩემეთ, რომ იგი ლუარსაბ ბატონიშვილს „აუჩემებია“ თავისი „პოლიტიკური ზრახვების“ აღსასრულებლად. საქმე იმაში ყოფილა, რომ ლუარსაბ ბატონიშვილს იმერეთის მეფობა სდომებია, ხოლო ქუთათისის ტახტის დაპყრობა ორი ძლიერი ერისთავის, არაგვისა და რაჭის ბატონების დახმარებით დიხანაც საიმედო გაანგარიშებად გამოსჩანდა.

ლუარსაბ უფლისწულის „იმერული სურვილები“ სადღაცოდან შიხალი-ხანის ყურსაც მისწვდომია. შიხალი-ხანი ახალციხის გამგებელს, ქრთამის მოყვარე ასლან ფაშას შეუწინადა, ქრთამიც უხვად მიართვა და სამაგიეროდ ლუარსაბ ბატონიშვილის „გადმობირებაზე“ შეიპირა. ასლან ფაშამ ლუარსაბს აგრძნობინა — იმერეთის ტახტს მე გაშოვნინებო, რამეთუ იმერეთი ოსმალეთის ხონთქარს ეკუთვნის, ხოლო ხონთქარი იმერეთის ყოველ საქმეს მე მეკითხება და მე მავალეებსო.

ვახტანგ მეფე ვერც მუდარით და ვერც მუქარით ვერაფერს გახდა: ლუარსაბ ბატონიშვილი ქართლიდან ცოლ-შვილიანად აიყარა და ახალციხეს გადაიხვეწა.

ამ დროს არჩილი სხვა საქმით იყო დაკავებული კახეთში.

სულემან შაჰს ხომ ვახტანგისა და არჩილის შეთანხმებული „ერთ-სელმწიფობა“ და სპარსეთისგან „დამოუკიდებელი არსებობა“ ჰგერემდა გულგვამს ის კი არა და საკუთარი ფულიც კი მოუჭრია ვახტანგ მეფეს ტფილისში!

ისევე შიხალი-ხანმა შეაგონა შაჰს: რუსეთიდან ერეკლე ბატონიშვილი გამოიძახე და ის დანიშნე კახეთის გამგებლად... ეს აზრი სწორედ ზედ მისწრება იყო შაჰ სულემანისთვის; ქართლისა და კახეთის ერთიანობაც დაინგეროდა, ვახტანგისა და არჩილის „სიმფონიური მმართველობაც“ გაქრებოდა, მათი მეტოქე ერეკლე ბატონიშვილი სპარსეთის ყმა იქნებოდა და გაზვიადებული ქართლის მეფეც უაღრესად დაკნინდებოდა.

ერთი სიტყვით, სპარსეთის მბრძანებელმა განიზრახა, „მტერობითა ვახტანგ და არჩილ მეფისათა მეტოქედ მოყვანა ერეკლესი“.

არჩილ მეფემაც შეიტყო, რომ მისი ძმა ლუარსაბი „იმერეთის საშოვნელად“ ახალციხის ფაშასთან გაქცეულა. მან იფიქრა, ლუარსაბი ასეთ რაიმეს მამის დაუკითხავად და მისი წაქეზების, თუ თანხმობის გარეშე ვერ გაბედავდაო და მაშინვე „გაუაუგულდა“ არჩილი მამას.

არჩილი თვითონაც ოჯახით აიყარა და ახალციხისკენ ვახტანგის დაუკითხავად გაუდგა გზას.

„ფრიად წყინებულმა“ ვახტანგმა დომენტი კათალიკოსი გამოადევნა შვილს „ჭკუაზე მოსაყვანად“. ცოტა ხანს მობრუნდი, სიკვდილი მაცალე და მერე რაც გენებოს, ის ჩაიდღინეო, უთვლიდა ვახტანგი არჩილს, „გარნა არჩილ არღა-რა ისმინა, აწცა შეიგონა ვედრება მამისა თვისისა“. იგი ახალციხეს მივიდა.

მაშინ ირანის სელმწიფემ უფრო გააუებით დაადგა თვალი ვახტანგ

მეფეს. ლუარსაბისა და არჩილის გაქცევა ოსმალეთის ფაშასთან სპარსეთის დალატია და, როგორც ეტყობა, ეს „ლალატი“ შვილებმა მამისგან წაქეზებით ჩაიდინესო.

ვახტანგმა სასწრაფოდ შეატყობინა სულეიმან შაჰს: საუბედუროდ, შვილები გამოურჩდნენ და ახალციხეშიც ჩემდა უნებურად გაიქცნენ: შეიძლება, ვინმე მტრებმა „ჩემი თავი ტყვილათ შემოგაბეზღონ“, მაგრამ იცოდეთ, მე ამ საქმეში უბრალო და უცოდველი გახლავართ და, უკეთუ საჭიროდ ჩასთვალთ, მზად ვახლავართ სპარსეთს გეწვიოთ და ყოველივე პირადად მოგახსენოთ.

სულეიმან შაჰმა საქართველოში მუსტაფა ყულიბეგ ყაჯარი გამოგზავნა და ვახტანგ მეფეს შემოუთვალა: რაკი შენ თვითონ სპარსეთს ჩამოსვლა ამჯობინე, უეჭველად მობრძანდი ისფაჰანს, მოუთმენლად გელოდებიო.

ენაზე იკბინა ვახტანგ მეფემ, — რა მრჯიდა, მაინცდამაინც სპარსეთს ჩასვლა რომ მიეცაძლე შაჰს. მერე ამაზე გაჯავრდა, ახლობელთაგან რატომ არავინ დამიშალა ამნაირი რამეს შეთვლაო.

სწორედ აღარ უნდოდა „სათათრეთში წასვლა“ ვახტანგ მეფეს. ისედაც, ლუარსაბისა და არჩილის „გაქცევის“ შემდგომ, „აშენებულ ქვეყანას“ უკვე „დაქცეულად“ მიიჩნევდა. „კახეთი უპატრონოთ იღვა“. ქართლიც შინააშლილობით იმღვრეოდა. ქსნის ერისთავი იასე, რომელიც ერისთავად ვახტანგის ხელდასმული იყო, ახლა სწორედ ვახტანგს გადასდგომოდა და ისიც თურმე სპარსეთს აპირებდა გაქცევას და გათათრების გზით საქართველოში „დაწინაურებას“.

წაუსვლელობა მაინც აღარ მოხერხდებოდა და აღიკაზმა ირანს სამგზავროდ ვახტანგ მეფე „დიდებითა დიდითა და ხელმწიფურითა, რამეთუ იყო მდიდარ ფრიად“.

ქართლის გამგებლად თავისი ძე, გიორგი დატოვა. ორივე შვილს — გიორგის და ლევანს დაუბარა: სანამ მე ირანიდან დავბრუნდებოდე, ქსანზე იასე ერისთავი აღარ დამახვედროთო.

ვახტანგ მეფე რომ ტფილისიდან გავიდა, გიორგიმ შიდა ქართლის ჯარი იხმო, სარდლად ლევანი უჩინა და ქსანზე სალაშქროდ გავგზავნა. ლევანს გიორგიმ თან გაატანა მის კარზე აღზრდილი დათუნა შალვას ძე (იგულისხმება ბახტრიონის აჯანყების ბელადი, სპარსეთს წამებულ შალვა ქსნის ერისთავი). დათუნა იასეს ნაცვლად უნდა დაესვათ ქსნის ერისთავად.

შეუხდნენ ლევანი და დათუნა ქსნის საერისთაოს. იასე ერისთავი მისმა ყმებმაც მიატოვეს და ლევანის ლაშქართან ერთად იასეს მომხრეებს „თოფები დააყარეს“. იასემ გაასწრო — სახლი, კარი, დედა და ცოლ-შვილი მტერს შეატოვა და თვითონ სპარსეთისკენ გაქუსლა.

ქსნის საერისთაო ჭაბუკმა დათუნა შალვას ძემ დაიჭირა...

ვახტანგ მეფე კი ჯერ ისევ გზაში იყო. „ყველგან მებატონენი ხანნი და სულთანნი წინ მოეგებოდნენ, დიდის პატივით მიჰყვანდათ“, მაგრამ მაინც არ უხაროდა მეფეს, — გული კარგს არას ეუბნებოდა, შვილებზე ფიქრსაც ძალზე დაეთრგუნა მისი გული და გონება. ძალიან ცუდად გრძნობდა თავს; მუცლის საღმობა აუტყდა გზაზე, საშველი აღარ მისცა, უფრო და უფრო უშწარდებოდა ტკივილები.

ყაზმინს რომ მიაღწია, იქ კიდევ ახალი უსიამო ამბავი შემოაგებეს: „ქსნის ერისთავს იასეს ჩაუვლია და ყაენთან წასულაო“.

ძალიან ეწყინა ავადმყოფ მეფეს, მაგრამ რას გააწყობდა.

გზა განაგრძობ.

ქალაქ სოშკარუს მიაღწია და უკვე აღარ შეეძლო სიარული, აღარც ცხენზე ჯდომა.

ერთ დიდ „ქარვან სარაში“ შეიყვანეს და დააწვინეს.

იქვე მიიცივალა.

შაჰ სულეიმანს შეატყობინეს.

შაჰმა ალექსანდრეს უხმო, გარდაცვლილი ხელმწიფის ძესა და ისფაჰანის ტარულას, მამის სიკვდილი მიუსამძიმრა და ხოშკარუს გაგზავნა სამგლოვიარო ამალით. თან ესეც დააბარათ სულეიმანმა: ყოველივე საქონელი და სიმდიდრე, რაც ქართველ მეფეს სპარსეთში მოქონდა, გულდასმით აღწერეთო; თვითონ ვახტანგ მეფე წამოასვენეთ და ყუმში დაკრძალოთო.

ასედაც მოხდა. ყუმში, ძველ სპარსულ ქალაქში დაკრძალეს ქართველთა მეფე ვახტანგ მეხუთე, მისი მამობილის როსტომ მეფის და დიდი შაჰ აბას პირველის გვერდით.

1675 წელი იღვა.

დაესრულებია თავისი წილხვედრი წუთისოფელი მეფე ვახტანგ მეხუთეს, გონებაგრცელ ქართველ ხელმწიფეს, ქვეყნისა და ერის ღირსეულ წინამძღოლს, ჰკვიან სჯულმდებელსა და მამაც მხედარს.

გამეფდა 40 წლისა, იმეფა 17 წელიწადი, აღესრულა შობიდან 57 წლისა.

აწ მიწდებოდა უცხოთა მიწასა შინა.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

წინაბჭე	3
ბაკურ იბერიელი	5
პეტრე იბერიელი	16
ფარსმან კოლხი	28
გურგენ მეფე	32
ფირან იბერიელი	37
ბაკურ, ძე ფირან იბერიელისა	39
ფაზა იბერიელი	41
კონსტანტინე კახი	43
იოანე—ზოსიმე	46
ძმანი ჩორდვანელ-მთაწმინდელნი	49
ეფთიმე მთაწმინდელი	71
გიორგი მთაწმინდელი	112
გრიგოლ ბაკურიანის ძე	112
მართა მარიამ	118
შალვა ახალციხელი	127
დაუდ-ხან	142
უნდილაძენი	152
გულჩარა	193
მეფე ლუარსაბ მეორე	198
ქეთევან დედოფალი	222
გიორგი სააკაძე	242
როსტომ სააკაძე	353
მეფე როსტომ-ხან	357
მეფე ვახტანგ მეხუთე	413

გადაეცა წარმოებას 28.05.97.
სემონწერილია დასაბეჭდად 1.12.97.
საბეჭდი ქაღალდი 60 X 90¹/₁₆.
პირობითი ნაბეჭდი თაბახი 27, 25.
სააღრ-საგამომცემლო თაბახი 26.

ფასი სახელშეკრულებო

შეკ. № 242

ტირ. 3000.

თბილისის უნივერსიტეტის სტამბა, თბილისი, 380028, ი. ჯავახიანის პრ. 1.
Тир. Тбилисского университета, Тбилиси. 380028, пр. Чавчаваძе 1.